

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA

JULKAISUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

LI

YRJÖ BLOMSTEDT

LAAMANNIN- JA KIHlakunnantuomarinvirkojen
LÄÄNITTÄMINEN JA HOITO SUOMESSA

1500- JA 1600-LUVUILLA

(1523 - 1680)

Oikeushallintohistoriallinen tutkimus

LAAMANNIN- JA KIHlakUNNAN-
TUOMARINVIRKOJEN LÄÄNITTÄ-
MINEN JA HOITO SUOMESSA
1500- JA 1600-LUVUILLA
(1523–1680)

Oikeushallintohistoriallinen tutkimus

Kirjoittanut
YRJÖ BLOMSTEDT

HELSINKI 1958

Forssa 1958 - Forssan Kirjapaino Oy

*urohtumattoman
ystävyyden
muistolle*

Sisällys

<i>Esipuheeksi</i>	11
<i>Johdanto</i>	17
1. Tutkimustehtävä	17
2. Keskiajan perintö	21
<i>I. Paikallisesta luottamusvirasta kuninkaalliseksi virkaläänitykseksi</i>	30
1. Vaali-institution lakkaaminen ja kuninkaan täysi nimi- tysoikeus	30
2. Tuomarinvirkojen läänitysluonne	40
<i>II. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Kustaa Vaasan ja Ee- rik XIV:n aikana (1523—1568)</i>	46
1. Laamannit ja laamanninsijaiset	48
2. Kihlakunnantuomarit ja heidän sijaisensa	52
3. Tuomarinvirkojen läänittäminen 1523—1568	74
4. Tuomarinverojen tuotto	83
5. Tuomarien oma viranhoito ja sijaisten käytön yleistymi- sen syyt	86
6. Sijaisten valinta	92
7. Epäkohdat tuomarinviranhoidossa	101
8. Oikeudenhoidon valvonta Kustaa Vaasan ja Eerik XIV:n aikana	104
<i>III. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Juhana III:n aate- lisprivilegioista 1500-luvun loppuun (1569—1599)</i>	109
1. Laamannit ja heidän sijaisensa	109
2. Kihlakunnantuomarit ja heidän sijaisensa	112
3. Tuomarinvirkojen läänittäminen 1569—1599	133
4. Tuomarien virkatulot	138
5. Tuomarien oma viranhoito	143
6. Sijaisten valinta ja sijaisten taso	146

7. Valituksia ja epäkohtia	154
8. 1590-luvun oikeusreformipyrkimykset	158
<i>IV. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito 1600—1623</i>	<i>163</i>
1. Laamannit ja heidän sijaisensa	163
2. Kihlakunnantuomarit ja heidän sijaisensa	167
3. Katsaus tuomarinvirkojen läänittämiseen 1600—1623	187
4. Tuomarinverojen tuotto	194
5. Tuomarien oma viranhoito. Sijaisjärjestelmän vakinais- minen	195
6. Alilaamannien ja lainlukijoiden nimittäminen, heidän tuomarinpätevyytensä ja paikallistuntemuksensa	199
<i>V. Pyrkimykset oikeudenhoidon epäkohtien poistamiseen 1600- luvun alkuvuosikymmeninä</i>	<i>209</i>
1. Hovioikeuksien perustaminen	209
2. Kuninkaallinen kanslia ja Svean hovioikeus tuomarin- viran hoidon valvojina	211
3. Turun hovioikeus tuomiokirjojen tarkastajana	214
4. Yksityiset valitukset lainlukijoita vastaan. Virkavirheet	218
5. Auskultointi hovioikeudessa	222
6. Alilaamannien ja lainlukijoiden nimittäminen	226
7. Lainlukijain palkkaus	230
<i>VI. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito 1624—1652</i>	<i>233</i>
1. Laamannit ja heidän alilaamanninsa	233
2. Kihlakunnantuomarit ja heidän lainlukijansa 1624—1652	236
3. Katsaus tuomarinvirkojen läänittämiseen 1624—1652	255
4. Tuomarinverojen tuotto	257
5. Voutipätevyydestä auskultanttipätevyyteen	261
6. Uudistuspyrkimykset 1640-luvulta lähtien ja päätyminen assessorituomarijärjestelmään	267
<i>VII. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito 1653—1680</i>	<i>273</i>
1. Laamannit ja alilaamannit	273
2. Kihlakunnantuomarit ja lainlukijat	277
3. Virkojen läänittäminen 1653—1680	295
4. Tuomarinverojen tuotto	298
5. Tuomarinviran hoito	299

VIII. Tuomarinvirkojen reduktio 1680 ja siihen johtanut kehitys	307
IX. Alilaamannit ja lainlukijat sosiaalisena ryhmänä	327
1. Tuomarinsijaisten syntyperä	327
2. Lainlukijasukuja	330
3. Lainlukijain yhteiskunnallinen asema ja varallisuus	335
X. Sijaisjärjestelmä ja oikeudenhoidon tila Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla	344
Liite 1.	
Suomen laamannit, kihlakunnantuomarit, alilaamannit ja lainlukijat 1523—1680	355
Liite 2.	
Alilaamannien ja lainlukijain sinettejä	431
Lähteet ja kirjallisuus	459
Henkilöhakemisto	481
Referat	492

Kaksi 1600-luvun tuomarinviranhoidtajaa: pöyhkeä alilaamanni ja hovi-
oikeudenasessori, lakitieteen tohtori Petrus Wigelius, aateloituna
Ekenberg, sekä nöyrä entinen lainlukija Hartvig Henrikinpoika Speitz.
Viimeksimainitun piirroksia hänen Wigeliusta halventavissa paskil-
leissaan 1640-luvun loppupuolella, RVA: Biografica, Speitz.

Esipuheeksi

Tämä tutkimusaihe hahmottui ensi kerran mielessäni vuoden vaihteessa 1953/54 avustaessani ystävääni, silloista fil. maisteri Mauno Jokipiitä Satakuntalaisen osakunnan matrikkelin 1600-lukua koskevan osan toimitustyön viimeistelyvaiheessa. Siinä yhteydessä kävi ilmi, että Suomen tuon ajan tuomarinsijaisista ei ollut olemassa mitään yhtenäistä esitystä, joten likimain kaikki tiedot tälle uralle antautuneitten satakuntalaisten ylioppilaittenkin elämänvaiheista oli koottava suoraan alkulähteistä. Aluksi kangasteli mielessäni vain yksinkertaisen biografisen matrikkelin tai lainlukijaluettelon laatiminen, mutta aiheeseen lähemmin perehtyessäni laajeni teeman käsittely lopulta sekä sisällöllisesti että ajallisesti nyt esillä olevaan asuun. Kun kihlakunnantuomareistakaan ei tähän asti ole ollut yhtenäistä esitystä — ERNST TEGENGRENIN julkaisemat tiedothan ovat otsikkonsa mukaan vain »lisiä» (bidrag) varsinkin 1500- ja 1600-lukujen ollessa kyseessä — on tämäkin osaltaan vaikuttanut siihen, että aineiston esittelyksi katsottava osa, so. luettelot tuomarinvirkojen haltijoista ja hoitajista, vie suhteellisen suuren osan tutkimuksestani.

Yliopistollinen opettajani, professori Eino Jutikkala on tutkimustyön kuluessa suuresti vaikuttanut tutkimukseni ja sen probleemien lopulliseen muotoutumiseen hänen humanina opettajana silti jättäessä täyden tutkijanvapauden aiheen ja sen käsittelyn suhteen. Hänen toimiessaan tutkimukseni opinnäytteinä esitettyjen eri osien tarkastajana ovat hänen neuvonsa, ohjeensa ja kritiikkinsä aina merkinneet keskeisten kysymysten kasvavaa selkeytymistä.

Professori Pentti Renvall, itse aihepiiriä perusteellisesti käsitellyt tutkija, on jo työni aivan ensi vaiheissa — ke-

väällä 1954 — sekä sittemmin sekä pro gradu-työni että tämän väitöskirjan virallisena tarkastajana esittänyt arvokkaita täydennysehdotuksia ja huomautuksia, jotka olen kykyjeni mukaan pyrkinyt ottamaan varteen.

Professori *Armas Luukko* on monissa rikastuttavissa keskusteluissa sekä lisensiaattitutkimukseni tarkastajana esittänyt paljon teokseni hyödyksi koitunutta rakentavaa kritiikkiä. Professori *Eric Anthonin* kanssa olen saanut pohdittua varsinkin visaisia identifiointiprobleemeja ja näin käyttää hyväkseni hänen suurta aikakauden ja sen henkilöiden tuntemustaan.

Oleskellessani loppuvuodesta 1956 arkistotutkimuksia varten Tukholmassa asetti Ruotsin ulkoasiainministeriön oikeudellisen osaston päällikkö, lähettiläs, jur. lic. *Sture Petré*n auliusti tietonsa ja kykynsä käytettäväksi, minkä lisäksi olen saanut kirjeitse vaihtaa mielipiteitä eräistä yhteisistä probleemoistamme hänen kanssaan. Saman matkan aikana ja myöhemminkin on ystäväni, Riksarkivetin heraldisen jaoston amanuenssi, fil.kand. *Pontus Möller* avustanut minua antamalla monta hyvää arkisto- ja kirjallisuusvihjettä ja tarkistamalla tietoja.

Ministeri, fil. maisteri *Eino Wälikangas*, lääket.lis. *Henrik Borgström* ja valtiot. maisteri *Georg Luther* ovat kartuttaneet tietojani varsinkin tuomarinsijaisten sukulaisuussuhteista, fil. kand. *Kyösti Kiuasmaa* taas 1500-luvun ja ylikirjastonhoitaja, fil. tohtori *Jorma Vallinkoski* 1600-luvun sijaisten virkaurista.

Tutkijatovereistani tahdon erityisesti mainita dosentti, fil. tohtori *Mauuno Jokipiin*, joka tavallaan jo toimi tämän tutkimusaiheen kummina ja joka on aina vilpittömästi auttanut ja tukenut minua pyrinöissäni. Dosentti, arkistonhoitaja, fil. tohtori *Kauko Pirinen* on antanut minulle erinäisiä Savoaa koskevia tietoja lähteistä, joihin ilman häntä tuskin olisin huomiotani kiinnittänyt. Teoksessa olevien karttojen sekä varsinkin sinettien piirtämisessä on fil. kand. *Pentti Papunen* nähnyt suunnattoman vaivan.

Valtionarkiston ns. nuorten tutkijain ryhmän jäseniä —

ketään unohtamatta, ketään mainitsematta — eli ns. »Tannerin seminaaria» on minun kiittäminen monista tutkimustani hyödyttäneistä kriittillisistä huomautuksista sekä uusille lähteille opastavista vihjeistä. Tämän »kollektiivin» piirissä on moni oma oivallus kokenut ensimmäisen kritiikkinsä, osa on hyväksytty, osa taas kevyeksi havaittu, ja yhtä moni oivallus on juuri tässä piirissä putkahtanut esille ilman että kenenkään yksityistä tekijänoikeutta siihen voitaisiin enää näin jälkikäteen määrätä.

Suomen historian liseniaattiseminaarin osanottajat ovat helmikuussa 1957 pohtineet kanssani lähinnä 1600-luvun viranhoidon ongelmia. Erityisesti silloisen pääopponentin, fil. maisteri *Jaakko Nummisen* esittämät huomautukset ovat koituneet teokselleni eittämättömäksi hyödyksi.

Hum.tiet. kand. *Risto Kautto* on auttanut minua käymällä lävitse mm. valtakunnanregistratuuran kopion Valtionarkistossa etsien sieltä tutkimukselleni tarpeellisia tietoja. Fil. kand. *Carl-August von Willebrand* on suorittanut referaatin kääntämisen saksaksi. Lakit. lis. *Håkon Holmberg*, joka samanaikaisesti julkaisee kihlakunnantoumarimatrikkelin vuodesta 1680 nykyaikaan, on asettanut käsi-kirjoituksensa käytettäväksi.

Valtionarkiston virkamiehet ja varsinkin vahtimestarit ovat sananmukaisesti saaneet kantaa päivien kuormaa ja hellettä joutuessaan tutkijapöydälleni tuomaan niteitä ja kansioita satamäärin.

Kaikkia edellämainittuja kohtaan olen suuressa kiittolisuudenvelassa tutkimukseni nyt ilmestyessä painosta.

Suomen Historiallista Seuraa on minun kiittäminen siitä suuresta tuesta, joka on tullut osakseni sekä nuorten historian-tutkijain stipendinä vuonna 1956 että Seuran ottaessa teokseni julkaistavaksi sarjaansa Historiallisia Tutkimuksia.

Forssan Kirjapaino Oy:n työntekijät ja johto, johtaja *Matti Aaltonen* ja faktori *O. Helle*, ovat suorittaneet kaikki painatustyön vaiheet tavalla, joka on tehnyt yhteistyön mitä miellyttävimmäksi. Kemigrafinen Oy:tä on kiitettävä antaumuksella, huolella ja taidolla suoritetusta kuvalaattatyöstä.

Monia osakuntatovereita, kumppaneita eri ylioppilasriennoissa ja kaikkia muitakin ystäviäni on minun kiittäminen niistä heidän seurassaan vietetyistä hetkistä, jotka ovat antaneet uutta voimaa joskus raskaaksikin käyvään tieteelliseen työskentelyyn. Eteläsuomalainen osakunta on osoittanut ymmärtävänsä kuraattorinsa tieteellisiä pyrintöjä suomalla minun keväällä 1958 kahden kuukauden ajan kuraattorinhuolista vapaana omistautua väitöskirjatyölle. Olen niinikään aina säilyttävä kiitollisessa muistissa sen kannustavan suhtautumisen, jolla molemmat kuraattorikauteni inspektorit, professori *Arvo Sipilä* ja professori vapaaherra *Ernst Palmén*, ovat väitöskirjatyötäni seuranneet ja tukeneet.

Erityisen kiitoksen ansaitsevat Tukholman-suurlähetystömmen attasea, valtiot. maisteri *Ossi Sunell* ja rouva *Maj-Britt Sunell* vieraanvaraisuudestaan Tukholmassa oleskeluni aikana kevättalvella 1958.

Siitä, että olen taloudellisista huolista vapaana saanut omistautua tieteelliselle tutkimustyölle ja että tämän teoksen julkaiseminen on minulle mahdollista, olen kiitollinen äidilleni. Pitkäksi venähtäneestä ja suurelta osaltaan ainakin aika ajoin muihin puuhiin huvenneesta opiskeluajastani huolimatta on hän herpautumatta ja uskoaan menettämättä aina ymmärtävällä ja myönteisellä suhtautumisellaan kannustanut minua.

Lopuksi — mutta ei varmaan vähiten — on minun kiitettävä niitä, joiden suoranainen vaikutus ei ehkä näy teoksessani, mutta joilta kuitenkin kuluneina vuosina opiskeluni alkuvuosista lähtien olen niin paljon saanut: yliopistollisia opettajiani, vanhempia tutkijoita ja muita tieteelliseen ajatteluun ja työskentelyyn opastajia. Kaipaus ja syvä kiitollisuus täyttää mieleni ajatellessani niitä monia unohtumattomia mentoreitani, jotka jo vaeltavat autuaammilla kentillä.

Helsinki-Vädö, Villa Quisisana, elokuulla 1958.

YRJÖ BLOMSTEDT.

»— — — Beder tienstligen dhe Wälborna Herrar och Män, —, Att huad feel här wdinnan kan finnas, dhe wille mig med tolamod opretta, Ty Gwdh skall kenna, Wij äre alle Breckeliga Menniskjor och Gwdh altzmectig haffer giffuitt den Ena Menniskjan mera förstånd en dhen Andra, Lijka som stiernorna på Himmelen, den ena går wijdt öffuer den andras Klarheett».

Lainlukija Botved Hannunpoika allekirjoittaessaan 10.1.1624 Porvoon kihlakunnan vuoden 1623 tuomiokirjan (VA:bb 1:116).

Johdanto

1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Suomen oikeuslaitosten ja oikeudenhoidon historiassa muodostaa kiinnostavan tutkimuskohteen se keski- ja uudenajan taitteesta 1680-luvulle ulottuva ajanjakso, jolloin tuomarinvirkoja maaseudun oikeusistuimissa säännönmukaisesti joko kokonaan tai osittain hoidatettiin sijaisilla. Tuskin mikään muu virkamiesryhmä tai vastaava on varhemmassa historiallisessa kirjallisuudessa saanut niin yksimielisen hylkäävää tuomiota osakseen kuin tuomarin sijaiset, ns. *alilaamannit* ja *lainlukijat*. Yksinpä puolueeton yleishakuteos Iso Tietosanakirjakin sanoo: »Lainlukijoina oli toisinaan taitavia miehiä; yleensä he kuitenkin olivat toimeensa kykenemättömiä, ja heidän taitamattomuutensa aiheutti paljon valituksia.»¹ Tähän tutkimustulokseen on kuitenkin johdettu sellaisen lähdeaineksen nojalla, jonka luonteesta jo on seurauksena, ettei lainlukijain mahdollisia myönteisiä ominaisuuksia tai heidän mahdollista pätevyyttään eikä edes kehitykseen vaikuttaneita tekijöitäkään ole juuri saatu kuvapinnoille kiinnittymään. Aiempi tutkimus rakentui lähinnä erilaisten valitusten varaan, jotka varsin yksipuolisesti kuvaavat oikeudenhoitoa ja sen tilaa. Tutkijat kiinnittivät huomionsa vain tietojen yhtäpitävyyteen pitäen sitä niitä verifioivana tekijänä lainkaan huomioonottamatta sitä, että ne olivat lähes kaikki tietyissä tarkoituksessa laadittuja, eräät jopa niissä mainittuja tuomarin sijaisia vahingoittamaan suunniteltuja.²

¹ Artikkelin Lainlukija, Iso Tietosanakirja VII, p. 705 (1934), kurssivointi allekirjoittaneen.

² Vrt. *Renvall*, Tuomarinvirran hoito, ss. 81—84. Sama, Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita, ss. 72—74.

Uudemmassa historiallisessa kirjallisuudessamme on kysymystä tähän mennessä perusteellisesti selviteltyt vain **PENTTI RENVALL** tutkimuksissaan tuomarinviranhoidosta Varsinais-Suomessa 1500-luvun loppupuoliskolla.³ Maakuntahistoriallisen tutkimuksen piirissä **ARMAS LUUKKO** on selostanut varsin perusteellisesti oikeudenhoitoa Pohjanmaalla 1500-luvulla sekä Etelä-Pohjanmaan osalta myös 1600-luvulla, mutta maakuntahistorian luonteen mukaisesti ovat teosten oikeudenhoitoa käsittelevät luvut yleisesti referoivia.⁴ Savon vanhimmat tuomiokirjat käsittävässä lähdejulkaisussa **KAUKO PIRINEN** on lyhyesti käsitellyt myös tuomarinviranhoidon Savossa 1500-luvun puolimaissa.⁵ Eräissä paikallishistoriallisissa tutkimuksissa on niinkään tarkkojakin mainintoja tuomareista ja heidän sijaisistaan.⁶

1600-luvun osalta on **LUUKON** Etelä-Pohjanmaata koskeva selvitys tähän asti ainoa lajissaan, ellemme ota huomioon **K. R. MELANDERIN** yleisoikeushistoriallista tutkimusta, joka kuitenkin on paikka paikoin varsin pinnallinen ja metodiltaan vanhanaikainen rajoittuen lisäksi vain 1600-luvun alkupuoleen.⁷ **WALIER VON KOSKULLIN** 1600-luvun lopun tuomarikuntaa ja isonvihan aikaista oikeudenhoitoa koskevat tutkimukset tarjoavat nekin vertausainesta eri kysymyksiin, vaikka ne käsittelevät sijaisjärjestelmän jälkeistä aikaa.⁸

Kysymystä ei liioin ole kokonaisuudessaan käsitelty Ruotsissa, jos kohta siellä on ilmestynyt eräitä sitä sivuavia tutki-

³ *Renvall*, Tuomarinviran hoito Varsinais-Suomessa 1500-luvun jälkipuoliskolla (1948); Sama, Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita Vaasa-kauden Suomessa, ss. 72—93 (1949); Sama, Varsinais-Suomen historia V:1, ss. 217—221 (1949).

⁴ *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia II, ss. 401—406, III, ss. 336—345; Sama, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, ss. 580—590.

⁵ *Pirinen*, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, ss. VII—XI.

⁶ Esim. *Ylönen*, Jääsken kihlakunnan historia I, ss. 278—280. *Ramsay*, Esbo I, ss. 222—227, *Akerblom*, Korsholms historia I, ss. 312—313.

⁷ *Melander*, Drag ur Åbo hovrätts äldre historia och ur rättslivet i Finland under förra hälften av 1600-talet (1936).

⁸ *von Koskull*, Finlands häradshövdingar 1680—1713 (1948); Sama, Finlands rättsväsen under stora ofreden (1952).

muksia, mm. JAN ERIC ALMQUIST on eri yhteyksissä julkaisut tähän liittyviä teoksia ja tutkimuksia.⁹ Toisista ruotsalaisista tutkijoista, jotka ovat viime aikoina tällä alalla liikkuneet, mainittakoon STURE PETRÉN.¹⁰

Kun RENVALLin 1500-luvun jälkipuolta koskevan tutkimuksen tulokset näyttävät melkoisesti oikovan vanhemman tutkimuksen käsityskantoja ja kun PETRÉNin Ruotsin 1600-luvun lainlukijoista antama kuva on varsin myönteinen¹¹, olen pitänyt aiheellisena ottaa tutkimuksen kohteeksi tuomarinvirkojen hoitoon liittyvät kysymykset 1500-luvun alkupuolelta aina tuomarinvirkojen reduktioon saakka vuonna 1680. Tutkimuksen aluksi — johdantoon liittyvän keskiaikaan kohdistuvan katsauksen jälkeen — käsitellään niitä merkittäviä muutoksia, joita itse tuomarinviran luonteessa 1500-luvun kuluessa tapahtui. Senjälkeen tutkitaan virkojen jakamiseen ja hoitamiseen liittyviä kysymyksiä kautta 1500- ja 1600-lukujen; tutkimus on jaettu viiteen jaksoon, jotka sisäisten ja ulkoisten tunnusmerkkiensä avulla jotakuinkin pakottomasti erottuvat toisistaan.¹²

Metodin suhteen pätevät tässä tutkimuksessa jokseenkin tarkkaan ne huomautukset, jotka RENVALL urauurtavissa tutkimuksissaan on esittänyt.¹³ Tuomarinsijaisten pätevyystason

⁹ *Almquist*, Domsagor och häradsövdingar i Stockholms och Uppsala län (1946); *Sama*, Lagsagor och domsagor i Sverige I—II (1954, 1956).

¹⁰ *Petrén*, Lagläsarna. Ett bidrag till det svenska domstolsväsendets historia (1951); *Sama*, Häradsnämnden i stormaktstidens början (1945).

¹¹ *Renvall*, Tuomarinviran hoito, ss. 122—124. *Petrén*, Lagläsarna, ss. 32—36.

¹² Ensimmäinen jakso ulottuu Kustaa Vaasan valtaantulosta v:een 1568 — pätekohtaan määräävät toisaalta hallitsijan vaihdos, toisaalta v:n 1569 aatelisprivilegiot. Toisen jakson pätekohtana on vuosi 1599, jolloin Kaarle-herttuan ankarien toimenpiteiden johdosta mm. lähes koko tuomaristo vaihtui, kolmannen jakson taas Turun hovioikeuden perustaminen, 1623. Neljäs jakso ulottuu hovioikeuden perustamisesta asessori-tuomarijärjestelmän voimaantuloon 1653 ja viides jakso tästä reduktioon 1680.

¹³ *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 84. *Sama*, Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita, ss. 74—75.

määrittäminen on suoritettu RENVALLIN antaman esimerkin mukaisesti kollektiivitutkimuksena; yksityistapauksissa on luonnollisesti monesti mahdotonta määrittää tarkallaan asianomaisen pätevyyttä, mutta kokonaiskuvan eri piirteet antanevat kuitenkin mahdollisuuksia päätelmien tekoon lainlukijakunnan pätevyystasosta ja pätevyuden laadusta. Toisaalta on myös pyritty seuraamaan valtiovallan ja muiden oikeudenhoidosta vastuussa olevien piirien pyrkimyksiä ja toimenpiteitä oikeudenhoidon tason parantamiseksi sekä näin saavutettuja tuloksia.

Tuomareista ja heidän sijaisistaan sekä viranhoidosta 1500- ja 1600-luvuilla on saatavissa melkoisesti — ei kuitenkaan täydellisiä — tietoja sakkoluetteloista, tuomiokirjoista sekä erilaisista käräjätodistuksista ja tuomioista. Kahta ensiksi mainittua lähdesarjaa on pyritty käyttämään järjestelmällisesti, tuomioita ja käräjätodistuksia 1500-luvun osalta järjestelmällisesti, 1600-luvun osalta ja varsinkin vuoden 1623 jälkeiseltä ajalta sikäli kuin niitä tutkimuksen kuluessa on löytynyt; Sääksmäen, Pien-Savon ja Vehmaan kihlakuntien osalta, joiden tuomiokirjat ovat käsiteltävänä olevalta ajanjaksolta lähes kokonaan tuhoutuneet, on tuomiot ja käräjätodistukset pyritty inventoimaan mahdollisimman tarkasti.¹⁴ Turun hovioikeuden

¹⁴ 1500-luvun tuomiokirja-aineistosta ks. *Renvall*, 1500-luvun ihminen, s. 14, alav. 1. Tuomioita on julkaistu erittäin lukuisasti erilaisissa lähdejulkaisuissa (esim. *Hausen*, *Bidrag till Finlands historia III—V*), minkä lisäksi VA:n Topografica-sarja kopiokirjoineen on käyty läpi, samoin vanhemman tilikirjasarjan niteet. Viimemainittuun, ns. siniseen sarjaan sisältyvät yleensä sakkoluettelot ennen vuotta 1635; poikkeuksista ks. *Renvall*, 1500-luvun ihminen, s. 15, alav. 1. Laamannioikeuksien tuomiokirjoihin ennen vuotta 1680 ja kihlakunnanoikeuksien tuomiokirjoihin ennen vuotta 1640 sisältyvät maininnat aiemmista tuomioista on niinkään pyritty inventoimaan. Osa näin löytynyttä aineistoa on kuitenkin ilmeisten kopiointivirheiden takia osoittautunut käyttökelvottomaksi ja vain osaa näin säilyneistä tuomioista on voitu — tarkan vertailevan tutkimuksen jälkeen — käyttää todistusvoimaisina lähteinä. Tilastoinnissa on ne useimmiten jätetty syrjään. — 1600-luvun osalta on päälähteenä v:n 1620/1623 jälkeen käytetty VA:n renovoitujen tuomiokirjojen sarjaa, jota on täydennetty aukkojen kohdalla tilikirjasarjan sakkoluettelotiedoilla. — Kun tuomarien ja heidän sijaistensa käräjätöimintää koskevat maininnat ovat

asiakirjoja on vain niukalti säilynyt ja vuosilta 1614—1623 täydentää Svean hovioikeuden arkisto vain vähäiseltä osalta sekä tuomarinviranhoidosta että sen valvonnasta saatavaa kuvaa.¹⁵

Tutkimuksessa on eräänä keskeisenä perustehtävänä ollut asianomaisten tuomarien ja tuomarinsijaisten identifiointi; tämän tulokset on julkaistu teoksen lopussa olevassa liitteessä, joka sisältää viranhaltijoiden ja -hoitajien elämäkerralliset tiedot — usasti valitettavan puutteellisina — sekä tuomarin-sijaisten identifiointissa hyvin tärkeitä osaa näytelleet sinetit.

Lienee syytä huomauttaa, että tutkimukseni — aliotsikkonsa mukaan — käsittelee kysymyksiä oikeushallinnon historian ilmiöinä; esim. prosessioikeudellinen kehitys on otettu huomioon vain, milloin se on suoranaisesti vaikuttanut oikeushallinnollisiin uudistuksiin tai milloin se muuten on tällä alalla tapahtuneen kehityksen ymmärtämiseksi välttämätöntä.

2. KESKIAJAN PERINTÖ

Suomen oikeuslaitoksen piirissä tapahtui toisaalta 1300-luvun puolimaissa, toisaalta aivan 1400-luvun alussa merkittäviä reformeja, joiden tuloksena oli valtakunnallisen yhtenäisyyden korostuminen ja Suomen liittyminen oikeuselämän osalta Ruotsissa tapahtuneeseen kehitykseen. Alkususäyksen näille uudistuksille, Suomen määräämiselle omaksi laamannikunnakseen nähtävästi 1350-luvun lopulla ja kihlakuntapohjaisen tuomio-kuntajaon toimeenpanemiselle asteittain vuodesta 1407 läh-

helposti löydettävissä tuomiokirjoista joko ingressistä tai allekirjoituksesta, ei näissä tapauksissa ole katsottu aiheelliseksi viitata tuomiokirjaniteiden ko. sivuille; sakkoluettelot, kuitit, tuomiot ja käräjätodistukset sensijaan kätkeytyvät monenlaisten muiden verifikaattien joukkoon, joten niiden osalta on pyritty tiedon löytöpaikka ilmoittamaan sivun tarkkuudella.

¹⁵ Oja, Turun hovioikeuden vuotta 1827 vanhempi arkisto, ss. 99—104. — Svean hovioikeuden arkiston »supistamisesta» ks. *Malmsten, Anteckningar om Svea hovrätts arkiv*, s. 121.

tien, antoi ilmeisesti Maunu Eerikinpojan maanlaki, joka oli tarkoitettu koko valtakunnassa noudatettavaksi ja joka edellytti yllämainittuja oikeusinstansseja oikeudenhoidon paikalliseksi portaiksi.

Jo 1320-luvulla mainitaan lähteissä laamanneja (legifer, lagman), mutta heidän toimialueensa näyttää olleen koko Suomea suppeampi ja heidän uhkasakkomääränsäkin näyttää osoittavan, että he istuivat kuninkaantuomiovaltaisina tai jonkun kuninkaantuomiovaltaisen sijaisina.¹ Maunu Eerikinpojan maanlain vanhimmat versiotkaan eivät tunne Turun hiippakunnan alaisuuteen kuuluvana mitään laamannikuntaa, joten sen on täytynyt syntyä maanlain jälkeen.² Ensimmäinen ehdottoman varma tieto varsinaisesta Suomen eli Itämaan laamannista on vuodelta 1362, jolloin helmikuun 15. päivänä laamanni Niilo Tuurenpojalle (Bjelke) annettiin oikeus tämän viranhaltijana osallistua Ruotsin kuninkaanvaaliin. Tämä ajan poliittisen tilanteen sanelema ratkaisu — olihan Niilo Tuurenpoika kapinapuolueen johtaja, jolle oli taattava osallisuus kuninkaanvaaliin — asetti Suomen laamannikunnan muodollisesti tasaveroiseksi muiden laamannikuntien rinnalle.⁴ Vaikka JAAKKOLA pi-

¹ *Jaakkola*, Suomen sydänkeskiaika, ss. 3—5, 94—95, pitää laamanneja itsenäisinä tuomareina, *Kerkkonen*, Nylands äldsta indelning och förvaltning, ss. 56—59, taas 1324—50 mainittua laamanni Björniä eli Beroa varsinaisena laamannina, muita samanaikaisia alilaamanneina. Uhkasakkomäärästä huomauttanut jo *Yrjö Koskinen* (1880) tutkimuksessaan Suomenmaan keskiaikaisesta aatelistosta, ss. 7—16. *Anthoni*, Det finländska frälsets upphov och sammansättning, s. 63. — *Beckman*, Matts Kättilmundsson och hans tid, II, ss. 165—167, olettaa laamannilaitoksen periytyvän jo 1200-luvulta, mille ei kuitenkaan löydy asiakirjallista tukea ajan ylen niukoista lähteistä..

² MEML KunK I sanoo Ruotsissa olevan 7 hiippakuntaa ja 9 laamannikuntaa. Luettelosta ilmenee, että hiippakunnista yksi (Turun) on Suomessa, laamannikunnista ei yksikään. *Schlüter*, Konung Magnus Erikssons Landslag, ss. 4—5. *Jaakkola*, Suomen sydänkeskiaika, s. 95, sanoo — viitaten mm. maanlakiin, vrt. Sama, Kuningas Maunu Eerikinpojan unionipolitiikasta, ss. 445—447 —, että Suomen laamannikunta oli olemassa jo 1350-luvulla.

⁴ Kuningas Haakonin kirje Niilo Tuurenpojalle 15. 2. 1362, REA ss. 114—115. *Jaakkola*, Suomen sydänkeskiaika, ss. 179—182. *Rosén*,

tää luultavana, että täysi tasaveraisuus — so. todella tunnustettu oikeus kuninkaanvaaliin — saavutettiin vasta 1442⁵, on kuitenkin huomattava, että vuoden 1362 jälkeen mainitut Suomen laamannit kuuluvat valtakunnan suurylimystöön ja että virka tässä suhteessa vastaa täysin Ruotsin laamanninvirkoja.

Laamannin työtaakan vähentämiseksi jaettiin Suomi 1435 kahteen laamannikuntaan. Etelä-Suomen laamannikuntaan tulivat kuulumaan Aurajoen eteläpuoliset osat Varsinais-Suomea (Halikon ja Piikkiön kihlakunnat), Uusimaa, Häme sekä »itäinen ja läntinen Karjala», Pohjois-Suomen laamannikuntaan taas Aurajoen pohjoispuoliset osat Varsinais-Suomea (Vehmaan ja Maskun kihlakunnat), Satakunta ja Pohjanmaa.⁶ Ahvenanmaa, jossa kylläkin 1400-luvun alussa mainitaan oma erityinen pysyvä alilaamanninsa — joskus laamanniksi mainittu —⁷, kuului Pohjois-Suomen laamannikuntaan. 1480-luvulta lähtien mainitaan lähteissä erityinen Karjalan laamanni, jonka toimipiiriin kuuluivat nähtävästi Karjala, Savo sekä Porvoon kihlakunta.⁸ Karjalan laamannin asema oli kuitenkin vaatimattomampi kuin kahden muun, valtaneuvostasaisen Suomen laamannin.⁹

Varhaiskeskiaika, s. 209. *Anthoni*, Kring Finlands medeltida riksråd, s. 99. — Niilo Tuurenpoika oli 1339–46 ollut Öölannin ja 1348–56 (lähteissä aukko, jolta ei tietoja ole, vv. 1357–80) Tiohäradin laamannina, missä ominaisuuksissa hänellä oli ollut oikeus osallistua kuninkaanvaaliin. *Almqvist*, Lagsagor och domsagor I, ss. 362, 326. Vuosi 1356 on näin ollen *post quem* Niilo Tuurenpojan Suomen laamanniksi tulon nähden.

⁵ *Jaakkola*, Suomalaisten oikeus kuninkaanvaaliin vv. 1362–1442, s. 134.

⁶ Eirik XIII Pommerilaisen kirje 29. 10. 1435, REA, ss. 349–350. 2047), 1433 (ali)laamannina (»lagman j Aland») Henrik Gorieshagen (FMU III 2088).

⁷ Esim. 1422–32 alilaamannina Nils Djäkn (FMU II 1696, III ja muun Suomen myöhäiskeskiaikaisista laamanneista, ss. 205–207.

⁸ *Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria, ss. 60–62; Sama, Karjalan *Hemmer*, Lagmän i Karelen under medeltiden, ss. 241–243.

⁹ *Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria, ss. 61–62. *Anthoni*, Kring Finlands medeltida riksråd, s. 114.

1300-luvun loppupuolelta lähtien mainitaan lähteissä ns. maakunnan- ja pitäjäntuomareita.¹⁰ Domare-nimitys liittää nämä toimet elimellisesti svealaisen lain piiriin, mutta itse Sveanmaalla oli jo 1350-luvulle tultaessa tapahtunut siirtyminen göötalaisista laeista tältä osin suuria vaikutteita saaneen maanlain puitteissa kihlakunnantuomari(häradshövding)-laitokseen.¹¹ 1400-luvun alkuvuosina — nähtävästi tietyssä määrin asteittaisen kehityksen puitteissa vuodesta 1407 lähtien aina 1420-luvulle — Suomi jaettiin kihlakunnittaisiin tuomiokuntiin.¹² Tänä aikana syntyivät useimmat historiallisista tuomiokunnista: Vehmaa, Masku, Halikko, Piikkiö, Ala-Satakunta, Ylä-Satakunta, Raasepori (itäinen ja läntinen), Porvoo, Sääksmäki, Hollola, Hattula ja Pohjanmaa.¹³ Ahvenanmaalla säilyy tuo-

¹⁰ Koskinen, Suomenmaan keskiaikaisesta aatelistosta, ss. 13—14. Voionmaa, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, ss. 230—238. Osmonsalo, Hämeen keskiaikainen tuomarilaitos, ss. 84—94. Blomstedt, Domare. Finland, ss. 151—153.

¹¹ *Almqvist*, Lagsagor och domsagor I, ss. 57, 59, 74, 103, 132, 344, 351 ym. osoittaa, että ensimmäiset kihlakunnantuomarit (häradshövding) näyttävät ilmestyneen Uplantiin, Södermanlantiin ja Smoolantiin 1350-luvun ensi vuosina, kun taas esim. ss. 49, 62, mainitaan tuomareita (domare) Uplannissa vielä 1347 ja 1349. *Pirinen*, Unionin aika, s. 237, on huomauttanut lain göötalaisen vaikutuksen ilmenevän meilläkin myös siinä, että oikeusalueen nimeksi tuli tanskalais-göötalainen *h ä r a d*, ei svealainen *h u n d a r e*.

¹² *Oja*, Keskiaikaisen »Etelä-Suomen» asutus ja aluejaot, ss. 140—141, sanoo kihlakuntajaon tapahtuneen tarkastuskäräjien yhteydessä v. 1405, mutta *Anthoni* on (HTF 1956, s. 33) osoittanut pääargumenttina olleen lähteen (FMU II 1225) väärindateeratuksi. — *Jaakkola*, Suomen myöhäiskeskiaika I, ss. 97—99.

¹³ *Jaakkola*, Suomen myöhäiskeskiaika I, s. 97—98, arvelee Etelä-Suomen olleen aluksi yhtenä kihlakuntana; kts. myös *Oja*, Keskiaikaisen »Etelä-Suomen» asutus ja aluejaot, ss. 140—141; tämän arvelun paikkansapitävyyttä *Anthoni* (HTF 1956, s. 33) epäilee. *Niitemaa*, Hämeen historia I, ss. 436—437, olettaa Hattulan kihlakunnan muita Hämeen kihlakuntia myöhemmäksi, mikä ei tunnu uskottavalta; syynä sen myöhäiseen ensimmäiseen mainintaan lienee lähteitten puutteellisuus. *Kerkkonen*, Karis historia I, s. 162, osoittaa Raaseporin tuomiokunnan jakautumisen tapahtuneen vuosien 1414—1417 välillä.

mari (domare) -nimitys 1400-luvun lopulle, josta lähtien tämän maakunta sulautuu yhtenäiskehitykseen.¹⁴

Itä-Suomessa, jossa alimman asteen tuomiovalta aina 1530-luvulle saakka näyttää kuuluneen Viipurin linnanpäällikölle, ei kihlakunnantuomarilaitos saanut lainkaan jalansijaa ennen Kustaa Vaasan aikoja.¹⁵

Maanlaki antoi tarkat ohjeet sekä laamannin- että kihlakunnantuomarinvirkojen täyttämistä. Laamanninvaalia varten oli piispan kutsuttava koolle maakäräjät, joille kokoontunut rahvas valitsi kuusi rälssimiestä ja kuusi talonpoikaa laamannikunnasta vaalia suorittamaan. Valitsijamiehistöön kuului lisäksi kaksi piispan nimeämää pappisjäsentä sekä piispa itse puheenjohtajana. Valitsijamiesten tuli parhaan järjensä mukaan asettaa ehdolle kolme laamannikunnassa asuvaa miestä, joista kuninkaan oli valittava ja nimitettävä virkaan se, »jonka Jumala hänen mieleensä johdattaa ja jonka hän ymmärtää kansalle suotuisan olevan».¹⁶

Kihlakunnantuomarivaali oli toimitettava suurinpiirtein saman tavan mukaan, ainoastaan valitsijamieskunta oli kokoomukseltaan ja lukumäärältään hieman erilainen: kaksitoista kihlakunnan asukkaiden vapaasti käräjillä valitsemaa miestä sekä laamanni vaalikäräjien kokoonkutsujana ja valitsijamieskunnan puheenjohtajana.¹⁷

¹⁴ Vuonna 1430 mainitaan Ahvenanmaalla »landzins domare» (FMU II 1980) ja 1451 »domere på Oland» (FMU IV 2899), vasta 1492 »häradzhöfdinge på Ålandh» (FMU V 4405). On luultavaa, että maakuntatuomari täysin on vastannut kihlakunnantuomaria. *Voionmaan*, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, ss. 96—100, teoria tridungeittain vuorottelevista tuomareista perustuu lähteiden harhauttavaan käyttöön.

¹⁵ *Blomstedt*, Karjalan ja muun Suomen myöhäiskeskiaikaisista laamanneista, s. 205. *Pirinen*, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—65, s. VII.

¹⁶ MEML OikKK I. *Schlüter*, Konung Magnus Erikssons Landslag, ss. 211—212. KrBML OikKK I. *Schlüter*, Konung Christoffers Landslag, ss. 236—237.

¹⁷ MEML OikKK II. *Schlüter*, Konung Magnus Erikssons Landslag, ss. 212—213. KrBML OikKK II. *Schlüter*, Konung Christoffers Landslag, ss. 237—238.

Vaalisäännöksiä lienee noudatettu melko tarkkaan, jos kohta vuoden 1382 laamanninvaali, jossa yksinkertaisesti vain vaadittiin ilman ehdolle panoa laamanniksi Jeppe Abrahaminpoikaa (Djäkn), oli poikkeuksellisten olosuhteitten sanelema ja ehkä kaappauksenluontoinenkin¹⁸; on mahdollista, että jonkinlainen vaali tässäkin tapauksessa on toimitettu. Tuomarinvaali ei ollut aina yksinkertainen ja nopeasti päätökseen vievä toimitus. Piikkiön kihlakunnantuomarinvaalissa vuonna 1468 oli saatu pitää useita kokouksia, ennenkuin tulokseen oli päästy. Samassa yhteydessä käy ilmi, miten henkilökohtaiset ja sukuintriigit vielä vaalin jälkeenkkin olivat vaikeuttamassa virkaan nimitetyn ryhtymistä virkaansa hoitamaan. Säilyneistä lähteistä käy päättelemisen, että vaali-institutio kyllä oli vakiintuneena tapana käytännössä, mutta ulkopuolinen painostus ei ollut vierasta: nimismies ja kuusi talonpoikaa kustakin pitäjistä oli käynyt Eerik Akselinpoika Tottin luona erityisesti pyytämässä Sten Henrikinpoikaa (Renhufvud) tuomarikseen.¹⁹

1300-luvun laamannit olivat kaikki mahtavia Ruotsin ylimyksiä, mutta sekä Niilo Tuurenpoikaa (Bjelke) että Bo Joninpoikaa (Grip) sitoivat Suomeen sekä muut virat että läänitykset.²⁰ Jeppe Abrahaminpoika (Djäkn) oli Suomeen kotiutunutta sukua, mutta hänen paettuaan maasta jo ennen Margaretan valtaanpääsyä oli virka unionikauden alussa avoinna; ensimmäiseksi unionin ajan laamanniksi tuli tanskalaisperäinen Klaus Fleming, Margaretan suosikkeja.²¹ Fleming ja hänen sukunsa kotiutuivat Suomeen ja hänen jälkeisensä laamannit — hänen poikansa ja seuraajansa Pietari Fleming ensimmäi-

¹⁸ *Jaakkola*, Suomen sydänkeskiaika, ss. 461—465. *Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria, s. 7. Sama, Karjalan ja muun Suomen myöhäiskeskiaikaisista laamanneista, ss. 210—211. *Hemmer*, Ett lagmasval i Finland år 1386, ss. 331—336. *Anthoni*, Kring Finlands medeltida riksråd, ss. 99—100.

¹⁹ *Anthoni*, Sten Henrikssons härads hövdingebrev för Pikis härad, ss. 127—130.

²⁰ *Jaakkola*, Suomen sydänkeskiaika, ss. 311, 430.

²¹ *Jaakkola*, e.m.t., ss. 460—465. Sama, Suomen myöhäiskeskiaika I, s. 95.

senä — olivat jo Suomessa syntyneitä tai täällä kasvaneita tai ainakin melkoisen ajan täällä toimineita. Lukuunottamatta Matti Martinpoikaa (Djäkn), isältään viran perinyttä Eerik Bitziä ja hänen poikaansa Henrik Bitziä ynnä laamannin lesken nainutta Jeppe Pietarinpoikaa, joka itse oli laamanni Sune Sunenpojan tyttärenpoika²², olivat 1400-luvun laamannit — Karjalan laamanneja lukuunottamatta — ennen tähän korkeaan oikeudelliseen virkaan tuloaan olleet kihlakunnantuomareina tulevan laamannikuntansa alaisissa tuomiokunnissa.²³

Jos tarkastamme koko 1400-luvun tuomaristoa, voimme todeta, että maanlain määräystä tuomiokunnan alueella asumisesta noudatettiin mahdollisuuksien mukaan, vaikka joskus näyttää satunnaisempikin maanomistus korvanneen varsinaisen asumakartanon.²⁴ Eriyisen merkittävää kuitenkin on, että virrat muodostuivat toimipaikoiksi saman suvun usealle eri sukupolvelle, jopa voidaan esim. Frille-suvun, Hakoisten suvun tai Lydekenpoikien Djäkn-suvun ja sen sukulaispiirin taikka satakuntalaisen ns. Tuomas Pietarinpojan suvun yhteydessä puhua suorastaan »tuomaridynastiasta».²⁵ 1400-luvun alussa on tosin

²² *Anthoni*, Lagmannen Jeppe Perssons ätt, s. 33.

²³ Henrik Bitz, Kristiern Frille ja Klaus Henrikinpoika (Horn) Halikon, Sune Sunenpoika (Ille) ja Hartvig Jaakonpoika (Garp) Vehmaan, Henrik Klaunpoika (Djäkn) Ala-Satakunnan ja Eerik Ragvaldinpoika (Fargalt) Ylä-Satakunnan kihlakunnassa.

²⁴ Vehmaan tuomareista oli Hartvig Jaakonpoika (Garp) Laitilan Isostatalosta, Gregers Antinpoika (Garp) Vehmaan Koskelta ja Olavi Balk saman pitäjän Palkkisista. Ylä-Satakunnan tuomareista omisti Pentti Lydekenpoika (Djäkn) Pirkkalan Penttilän, Jeppe Folmerinpoika Pirkkalan Nokian ja Klaus Eerikinpoika (Kurki) Vesilahden Laukon. Hakoisten suvulla — jonka kotikartano oli Janakkalassa — oli kolmessa (ei tosin perättäisessä) polvessa Hattulan tuomarinvirka, Lammim Pirkkalan Tavastit olivat ainakin kahdessa polvessa Hollolan tuomareita. Lepaan Hannu Pietarinpoika oli tuomarina Hollolan tuomiokunnassa, mutta poika Klaus Hannunpoika kotikihlakunnassaan (Hattula). Hauhon Skyttälän suvulla oli parissakin polvessa Sääksmäen tuomarinvirka. Uudeltamaalta voidaan mainita Pohjan Sällvikin Abraham Pietarinpoika, Pohjan Brödtorpin Filpus Ivarinpoika ja Karjaan Grabbakan Maunu Antinpoika, kaikki Raaseporin tuomareita.

²⁵ Vrt. esim. *Anthoni*, Ätten Frille och dess frändskap till Mag-

havaittavissa vedentuoman aineksen (tanskalaisten, saksalaisten) pitävän hallussaan eräitä tärkeimmistä tuomarinviroista, mutta unionin alkukankeuden hävittyä ja ajan mittaan saapuvan uudenkin aineksen akklimatisoiduttua voidaan sitäkin pitää lähes kotimaisena.

Tuomaristossa keskiajan loppua kohden tapahtuneessa kehityksessä on tahdottu nähdä tendenssiä virkojen siirtymiseen ylemmälle aatelille, virkojen muuttumiseen läänitysluontoisiksi ja sijaisten käytön yleistymiseen.²⁶ Kihlakunnantuomari-luetteloiden lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, ettei tuomariston sosiaalinen kokoonpano vallan suuresti 1400-luvun kuluessa muuttunut: joukossa oli sekä koko maassa tunnettuja ja tunnustettuja mahtimiehiä että vain oman kihlakuntansa vauraimpia ja ensimmäisiä. Virkojen läänitysluonteesta ei vielä 1400-luvulta ole nähdäkseen löydettävissä yhtään esimerkkiä. Sijaisten käyttö on 1400-luvulla yleistyvää, mutta — osittain vain esimerkkien määrä kasvaa näennäisesti lähdemateriaalin kasvaessa — pysyttelee suhteellisesti pienissä mitoissa. Useimmissa tapauksissa oli tuomarin sijaisena joku toinen tuomari ja sijaisia joutuivat useimmiten käyttämään laamannit, joiden oikeuspiirit olivat laajoja ja joille oli uskottu muitakin vastuullisia tehtäviä.²⁷

Sellaisia sijaisia, jotka kuuluvat kokonaan tuomariston ulkopuolelle, tunnetaan vain puolisen tusinaa; eräät sijaisista tosin vasta myöhemmin pääsivät vakinaiseen tuomarinvirkaan. Voidaan selvästi sanoa, että sijaisten käyttö on tapahtunut maanlain hengessä.

Kihlakunnantuomarinverosta ei keskiajalta ole Suomesta tietoja säilynyt; Kalmarin resessin mukaan 1483 se oli Ruot-

nus Tawast, ss. 121—122. Sama, Lydekessönernas Djäkne-ätt, ss 40—44. Sama, Kring vår medeltidsgenealogiska forskning, ss. 23—29; Sama, Hagaslåkten, ss. 32—37, 42.

²⁶ *Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria, s. 60.

²⁷ Lähteinä tiedot painetuissa lähdejulkaisuissa (REA ja FMU II—V); kun fil.kand. *Jerker A. Erikssonin* painamaton laudaturtutkielma Helsingin yliopiston hist.kielit. laitoksessa käsittelee perusteellisesti useita näistä kysymyksistä, viitataan tässä lyhyesti siihen.

sisä — ja ehkä siis myös Suomessa — maksettava miesluvun mukaan. VOIONMAAN käsitys siitä, että kestitys olisi muodostanut suurimman osan virkatuloista, ansainnee — kuten tuomarinveron tuottoa 1500-luvun kuluessa käsiteltäessä myöhemmin osoitetaan — ainakin osittaista korjausta.²⁹

Jos kaiken edelläolevan perusteella pyrimme luomaan jonkinlaista kokonaiskuvaa siitä oikeudenhoidollisesta perinnöstä, jonka 1400-luku jätti unionin purkautumisvuosikymmenien valvottavaksi, voimme keskittää sen suurin piirtein seuraavaan:

Suomessa oli kolme laamanninvirkkaa, joista yksi molempia muita vaatimattomampi, sekä neljätoista kihlakunnantuomarinvirkaa. Itä-Suomessa hoiti Viipurin linnanpäällikkö alimman asteen oikeudenhoitoa. Laamannit molemmissa läntisissä laamannikunnissa olivat maan merkittävimpiä miehiä, samoin monet kihlakunnantuomarit, mutta useat heistä olivat vain paikallisia suuruuksia. Virkojen täyttö tapahtui edelleen vaalin kautta, mutta maanlain säättämä ehdollepanojärjestelmä soi tilaisuuden intrigointiin ja painostukseen. Kuitenkin näyttään pyrityn noudattamaan lain vaatimuksia sekä valittavien että nimityksen suhteen. Tuomarit hoitivat itse virkojaan, mutta käyttivät pakottavan tarpeen ilmaantuessa sijaisinaan säätyveljiään ja virkatovereitaan.

²⁹ *Voionmaa*, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, ss. 239—241.

I. Paikallisesta luottamusvirasta kuninkaalliseksi virkaläänitykseksi

I. VAALI- INSTITUTION LAKKAAMINEN JA KUNINKAAN TÄYSI NIMITYSOIKEUS

Syyskuussa 1511 valtaneuvosto esitti raskaita syytöksiä valtionhoitaja Svante Niilonpoikaa vastaan. Kuudentenatoista kohdana pitkässä syyluettelossa sanotaan: »Jtem huru i haffen oc mot lagen afsaeth och tilskickat herredishöfddingar baade i findland och her i riket aer ider vederlikit Teslikis skicket lagmen emot lagen.»¹ Tämän mukaan oli valtionhoitaja jättänyt tuomareita nimittäessään huomioon ottamatta maanlain määräykset.

Svante Niilonpojan valtionhoitajakautena mainitaan Suomessa ensi kerran tuomariviroissaan laamannit Henrik Steninpoika (1507) ja Knut Eerikinpoika (Kurki) (1507 ?, 1511) sekä kihlakunnantuomarit Gudmund Laurinpoika Hollolan kihlakunnassa (1507), Olavi Eerikinpoika (Stålarm) Porvoon (1509), Paavali Hermaninpoika (1510) Sääksmäen ja Severin Paavalinpoika (1510) Raaseporin läntisessä kihlakunnassa.² Kaikkien viransaantiin liittyviä yksityiskohtia ei ole tiedossa, mutta sekä vuoden 1506 laamanninvaali seurauksineen että tiedot Gudmund Laurinpojan viransaannista ja -menettämisestä antavat aihetta

¹ Herr Svante Stures Acta och Handlingar, s. 262. Handlingar rörande Skandinaviens historia 20.

² FMU VI 5228. *Blomstedt*, Karjalan ja muun Suomen myöhäis-keskiaikaisista laamanneista, ss. 212—213. FMU VI 5256, VII 5388, 5490, 5435. — Näihin tuomareihin kuuluneen myös Pietari Steninpoika, joka mainitaan Hollolan tuomarina 1505 (FMU II 1225, väärindateerattu vuodelle 1405).

lähempään tarkasteluun, koska niistä säilyneet lähteet näyttävät antavan tukea valtaneuvoston syytöksille.

Pohjois-Suomen laamanninvirka joutui avoimeksi Henrik Bitzin kuollessa alussa vuotta 1506. »Ruotsin lain ja tavan» mukaisesti piti Turun piispa Laurentius Suurpää laamannivaalikokouksen Naantalin luostarin edustalla helmikuun lopulla 1506, jolloin ensimmäiselle sijalle asetettiin Knut Eerikinpoika (Kurki), toiselle Didrik Hannunpoika ja kolmannelle Juhana Fleming. Kaikki kolme olivat tai olivat olleet laamannikuntaan kuuluvien tuomiokuntien tuomareita, Knut Eerikinpoika Pohjanmaan, Didrik Hannunpoika Maskun ja Juhana Fleming Vehmaan tuomiokunnassa. Valtiohoitaja ei kuitenkaan ratkaissut nimityskysymystä heti, vaan asia lykkäytyi. Sysäyksen ratkaisun tekoon lienee antanut Didrik Hannunpojan kirje joulukuussa 1506, jossa hän anoo virkaa itselleen, sillä jo vuoden 1507 alussa oli laamanninvirassa Henrik Steninpoika, jonka valtionhoitaja siis oli nimittänyt virkaan *ehdollepanon ulkopuolelta*. Tiedetään, että Henrik Stenipojalla oli ennen vaalia ollut kannatusta Turun johtavien miesten piirissä, mistä puhuu Turun voudin Josef Pietaripojan (Svinhufvud) kirje helmikuun alussa 1506 Svante Niilonpojalle, joten on luultavaa, että juuri näiden piirien sormet ovat olleet pelissä mukana.³

Vuonna 1507 sai Hollolan kihlakunnantuomarinviran Eerik Tuurenpojan (Bielke) suosituksesta hänen palvelijansa (»mijn tienere») Gudmund Laurinpoika, joka kuitenkin — nähtävästi 1509 — joutui rettelöihin sekä Hämeenlinnan päällikön Ake Yrjänänpojan että Klemet Hogenskildin kanssa. Tästä syystä valtionhoitaja oli peruuttanut »kirjeensä ja sinettinsä», jolla hän laillisesti oli antanut viran Gudmundille. Eerik Tuuren-

³ Piispa Laurentius Suurpää Svante Niilonpojalle Kuusistosta 3. 3. 1506, *Grönblad*, *Nya Källor*, ss. 258—259. Didrik Hannunpoika Svante Niilonpojalle Turusta 2. 12. 1506, *Grönblad*, e.m.t., s. 290. Josef Pietaripoika Svante Niilonpojalle 2. 2. 1506, *Grönblad*, e.m.t., s. 256. Vaalia selostaneet mm. *Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria, s. 71, *Hemmer*, Eräs laamannivaali Suomessa keskiajan lopulla, ss. 373—376.

poika asettui koko arvovallallaan tukemaan omaa miestänsä ja Gudmund Laurinpoika itse lupasi virkaa takaisin anoessaan valtionhoitajalle siitä kaksi nuorta hevosta, parhaita mitä Hämeessä on. Vuonna 1512 on Gudmund Laurinpoika jälleen virassa, joten hän on ilmeisesti saanut rikkeensä anteeksi.⁴

On olemassa tiettyjä indisioita siitä, että ainakin vuoden 1506 laamanninvaali kuului niihin, jotka valtaneuvosto sisällytti syyteluetteloonsa. Tuon luettelon allekirjoittajien joukossa ovat nimittäin valtaneuvos Knut Eerikinpoika, sama mies, jonka Svante Niilonpoika oli sivuuttanut ja jota varmaan — vaikka hän olikin 1511 saanut ikäänkuin korvaukseksi Pohjois-Suomen laamannikunnan pohjoisosista (Pohjanmaa, Satakunta) muodostetun uuden laamannikunnan laamanninviran⁵ — sivuuttaminen vieläkin kirveli, sekä hänen läheinen sukulaisensa Klaus Henrikinpoika (Horn).⁶ Kun myös tiedetään, että Eerik Tuurenpojan ja Svante Niilonpojan välit asteittain kylmenivät ja kiristyivät vuodesta 1507 lähtien⁷ ja että ainoastaan kuolema esti Eerik Tuurenpoikaa asettumasta opposition johtoon vuoden 1511 kriisissä, ei ole lainkaan mahdotonta, että Gudmund Laurinpojankin tapaus, jonka suomalaiset valtaneuvokset Knut Eerikinpoika ja Klaus Henrikinpoika varmaan

⁴ Eerik Tuurenpoika Svante Niilonpojalle 21. 7. 1507, *Grönblad*, e.m.t., s. 325 («Saa tacker jag eder ganske kerlige för thet herrishöfddingedöme j wnte mjn tienere Gudmund Larensson för mjn scriffuelse skyld»). Eerik Tuurenpoika Svante Niilonpojalle 16. 3. 1509, *Grönblad*, e.m.t., s. 416. Gudmund Laurinpoika Svante Niilonpojalle 6. 10. 1509, *Grönblad*, e.m.t., ss. 211—212, missä kirje väärin dateerattu vuodelle 1504. Gudmund Laurinpoika oli virassa vielä 24. 1. 1509 ja jälleen 1512, FMU VII 5363, 5628. *Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria, ss. 91—92; Sama, Karjalan ja muun Suomen myöhäiskeskiaikaisista laamanneista, s. 213.

⁵ Ks. lähemmin *Blomstedt*, Horn-suvun alkuhistoria, ss. 77—81; Sama, Karjalan ja muun Suomen myöhäiskeskiaikaisista laamanneista, ss. 212—213.

⁶ Her Svante Stures Acta och Handlingar, s. 251. *Historiska Handlingar rörande Skandinaviens historia* 20.

⁷ *Pohjolan-Pirhonen*, Suomen poliittinen asema unionin loppuvaiheissa 1512—1523, s. 19.

tunsivat, on niinikään, — varsinkin erottamisen osalta — ainesosana syytekohtan muovautumisessa.⁸ Syytöksissä oli näinollen ainakin Suomen osalta mukana persoonallisia ja poliittisia tekijöitä, ei yksinomaisesti huoli lain pyhyydestä.

Tutkimuksessaan tuomarivaali-institution lakkaamisesta Ruotsissa on JAN ERIC ALMQUIST esittänyt kolme Svante Niilonpojan aikaista tuomarinimitystä, joissa kaikissa viransaanti on tapahtunut vaalilta.⁹ Näiden vastapainoksi voidaan todeta, että on säilynyt tietoja myös Svante-herran pitäytymisestä tarkkaan kiinni lain kirjaimessa. Kevättalvella 1507 nimittäin Ake Hansson omasta ja Eerik Tuurenpojan puolesta kehoitti valtionhoitajaa nimittämään Vartoftan tuomariksi Anders Erikssonin (Hjorthufvud af Brandstorp), jota myös paikkakunnan talonpoikien sanottiin haluavan.¹⁰ Tähän Svante Sture vastasi, että tämä käy päinsä ainoastaan, jos hänet laillisen järjestyksen mukaan asetetaan ehdolle yhtenä kolmesta.¹¹ Kun Anders Eriksson myöhemmin (1512) on Vänen kihlakunnan tuomarina¹², ei liene syytä olettaa, että Svante Niilonpojan kannanottoa olisivat määränneet vain poliittiset motiivit.

ALMQUIST on tahtonut ajoittaa tuomarivaali-institution ja siis maanlain tuomarivaalia koskevan säännösten syrjäyttämisen tapahtuneen juuri Svante Niilonpojan valtionhoitajakautena.¹³ Ylläolevat asian eri puolia valaisevat esimerkit riit-

⁸ *Grönblad*, e.m.t., s. 313, on julkaissut Henrik Steninpojan (Renhufvud) kirjeen kansleri Peder Sunnanväderille 25. 5. 1507 (FMU VI 5326:1508!), jossa tämä puhuu Vehmaan tuomarinvirasta, jota Jöns Antinpoika (Garp) yrittää »med alle syne listogheter och met her Eriks hälp» saada häneltä. Eerik Tuurenpojan mainitseminen tässä yhteydessä osoittaa joka tapauksessa tuomarinvirkojen kuuluneen valtaintrigointien piiriin.

⁹ *Almquist*, Landslagens stadgande om val av häradshövding, ss. 278—279.

¹⁰ Ake Hansson Svante Niilonpojalle die ste gregorii 1507, Herr Svante Stures Acta Handlingar, ss. 110—111.

¹¹ Svante Niilonpoika Ake Hanssonille »fredagen nästefter medfastesöndag» 1507. Herr Svante Stures Acta och Handlingar, ss. 112.

¹² *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 58.

¹³ *Almquist*, Landslagens stadgande om val av häradshövding, ss. 277—278.

tänevät valaisemaan, että tässä suhteessa hänen hallituskautensa tosiaan merkitsee murrosta. Ei kuitenkaan ole kohtuullista valtaneuvosten tavoin asettaa Svante-herraa yksin vastuuseen kehityksestä, sillä ajan monivivahteiset ja melskeiset olosuhteet eivät olleet lain formalistiselle noudattamiselle otolliset.

Sten Sture nuoremman valtionhoitajakaudella kehityksen suunta pysyi muuttumattomana. Nähtävästi ainoassa säilyneessä hänen aikaisessaan tuomarinvaltakirjassa ei puhuta — kuten vielä 1490 — tuomarinvaalista, vaan siitä, että nimitettävä oli osoittanut »uskollisuutta ja velvollisuutta minua ja Ruotsin valtakuntaa kohtaan».¹⁴ Suomesta tunnetaan ainakin kolme tuomaria, jotka ovat tulleet virkaan tällä kaudella: Lasse Matinpoika Hattulaan (1514), Pietari Fleming Maskuun (1515) ja Eerik Fleming Piikkiöön (1518).¹⁵ Lasse Matinpoika oli Hattulan aiemman tuomarin Klaus Hannunpojan (Lepaan sukua) vävy, joten hänen tapauksessaan ei viransaantimenettelystä voi sanoa mitään varmaa, ei liioin Pietari Flemingin tapauksessa, sillä hän kuului oikeuslaitoksen piirissä ansioituneeseen sukuun ja asumakartanokin (Vilniemi eli myöhempi Louhisaaari) oli hänen saamassaan tuomiokunnassa.¹⁶ Eerik Flemingin tuomarinviran saantiin sensijaan liittyy piirteitä, jotka viittaavat siihen suuntaan, että vaalia ei olisi toimeenpantu. Toukokuussa 1517 nimittäin Piikkiön silloinen tuomari Krister Klaunpoika (Horn) ilmoitti valtionhoitajalle luopuvansa virastaan ja esitti sijalleen Eerik Flemingiä, jonka asumakartano oli keskellä kihlakuntaa ja »kun muutenkaan ei ollut ketään, jolle se (= virka) paremmin sopisi».¹⁷ Kun syyskuussa 1518 tapaamme Eerik Flemingin Piikkiön tuomarina¹⁸, näyttää siltä, että Krister Klaunpojan kirjeen ja virkanimityksen välillä olisi selvä yhteys.

¹⁴ *Almquist*, Landslagens stadgande om val av häradshövding, s. 279.

¹⁵ FMU VI 5756, VII 5795, 5960.

¹⁶ *Ramsay*, Fräresläkter, s. 258. *Carpelan*, Ättartavlor II, s. 358.

¹⁷ Krister Klaunpoika Sten Sturelle 16. 5. 1517, FMU VII, 5927.

¹⁸ FMU VII 5960.

Kustaa Vaasan aikana saavuttaa kehitys täydellä varmuudella sen asteen, että nimitysoikeus on hallitsijalla ja *vaal institutio lakkaa olemasta osa voimassaolevaa tapaa*. »Niin näyttää meistä melkein olevan mieluista, että te sellaista pyydätte oman mielenne ja tahtonne jälkeen, koska kerran sellainen ei ole laki eikä tapa täällä Ruotsissa, vaan meidän lakimme ja vanhat kristilliset tapamme ilmaisevat sen, että koska kerran valtakuntamme on vanha kuningaskunta, on kuninkailla ollut valta ja voima täällä valtakunnassa erottaa ja nimittää kihlakunnantuomarit, laamannit, voudit ja muut virkamiehet sen mukaan kuin valtakunnan tarpeet ja olosuhteet ovat heistä näyttäneet vaativan», jyrisee Kustaa-kuningas 1547 Sunnerbon kihlakunnan lähettäville miehille, jotka tulivat pyytämään tuomarinsa Isak Birgerssonin pysyttämistä edelleen virassaan.¹⁹ Jo vuonna 1542 käy ilmi, miten Kustaa Vaasa piti nimitysoikeuttaan itsestään selvänä, kun hän armosta sallii Sunnerbon, Västbon ja Östbon kihlakuntien asukkaiden esittää jotakin sopivaa miestä tuomariksi, koska hän ei itse »tähän hätään voi miettiä, kuka kunnan mies olisi teille mieleen».²⁰ Osittain korvasi vaalin Kustaa Vaasan aikana se, että hän tuolloin tällöin sai voudeiltaan ehdotuksia tuomarinvirkojen täyttämiseksi, joita hän noudattikin. Tällöin paikalliset edutkin ehkä tulivat huomioon otetuiksi.²¹ Tähän ehkä viittaa lauselmä »teille mieleen» yllämainitussa kirjeessä, mutta tuomarinvaltakirjojen kaava puhuu vain kuninkaalle ja valtakunnalle tehdyistä palveluksista, »för then hulle och welwillige tro tijäniste, som thenne oss elskeliig tro man N: N: vpå N: oss och wort rige Swerige her till dagz bewist och giorth haffuer.»²²

¹⁹ Kustaa Vaasa Sunnerbon kihlakunnan asukkaille 12. 6. 1547, GIR XVIII, s. 582. Isak Birgersson (Halvhjort av Älmtaryd) ei saanut pitää virkaansa, vaan siihen tuli vouti Lars Pedersson (Hård af Segerstad). *Almquist, Lagsagor och domsagor I*, s. 338.

²⁰ Kustaa Vaasa Sunnerbon, Västbon ja Östbon kihlakuntien asukkaille 4. 10. 1542, GIR XV, s. 581.

²¹ Esim. Kustaa Vaasa Salbergetin voudille Matts Tordssonille 12. 6. 1547, GIR XVIII, s. 581.

²² Laamannin- ja kihlakunnantuomarin valtakirjan kaava 21. 3. 1541, GIR XIII, ss. 233—234.

Luovuttaessaan osan valtakunnasta herttuakunniksi pojilleen Kustaa Vaasa antoi näille myös oikeuden nimittää kihlakunnantuomarit ja laamannit. Aluksi herttuat nimittivät laamannit »isänsä hyväksyttäväksi» mutta muuten oman tahtonsa mukaan, mutta Eerik XIV:n noustua valtaistuimelle ja hänen ja hänen veljiensä välien kiristyessä otettiin näiltä laamanninimitysoikeus pois. Kaarle-herttuan ja Juhana III:n välisissä kiistoissa oli tämä oikeus niinkään pahana kompastuskivenä herttuan halutessa palauttaa isänsä aikaisen tavan. Syntyneissä kompromissiehdotuksissa väläyteltiin myös vaali-institution uudelleen elvyttämistä (ks. s. 38—40), millä kuitenkin oli enemmän teoreettis-juriidista kuin käytännöllistä merkitystä. Laamannin nimittäminen jäi kuitenkin lopultakin kuninkaan toimivaltaan, kun taas herttuat herttuakunnissaan saivat pitää oikeuden kihlakunnantuomarien nimittämiseen.²³

Se sisäpoliittinen kehitys, joka johti Juhana III:n valtaan aatelin tuen avulla, toi seurauksenaan tälle säädylle uudet privilegiot, jotka kuin huomaamatta antoivat kuninkaan nimitysvallalle laillisen sanktion. Vuoden 1569 privilegiotaistelussa esitettiin aatelin taholta vaatimus siitä, että tuomarinvirkoihin olisi nimitettävä »kunniallisia ja ymmärtäväisiä miehiä, jotka olisivat laeista perillä» ja lisäksi sellaisia, jotka itse istuisivat käräjiä, eivätkä asettaisi pappeja, kirjureita tai porvareita sijalleen. Alustavan ehdotuksen rivien välistä näkyy selvästi, että »kunniallisilla ja ymmärtäväsillä miehillä» tarkoitettiin aatelin omia jäseniä.²⁴ Tähän ehdotukseen Juhana halusi tehdä sen lisäyksen, että hän saisi pitää nimitysvallassaan ne tuomiokunnat, joihin hän jo oli nimittänyt ei-aatelisten tuomarin »päivittäisten hovipalvelijoittensa tai muiden (= vastaavien) joukosta» sekä Norrlannin tuomarinvirat, koska siinä maakunnassa ei juuri aatelistia ollut.²⁵

²³ *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 311—312, 408—411. Sama, Kuninkaan käskyvalta ja sen käyttö Suomen herttuakunnassa, ss. 36, 66.

²⁴ SRA 1521—1718 II, s. 369. *Nilsson*, Kampen om de adliga privilegierna, s. 19, puhuu virheellisesti papeista, kirjureista ja porvareista varsinaisina kihlakunnantuomareina.

²⁵ SRA 1521—1718 II, s. 377.

Lopullisessa, 9. 7. 1569 annetussa aatelin privilegiokirjeessä vahvistettiin aatelin etuoikeus tuomarinvirkeihin, mutta Juhana pidätti itselleen oikeuden nimittää useimpiin Uplannin, Vestmanlannin, Itägöötanmaan ja Suomen kihlakunnantuomarinvirkeihin sekä eräisiin Smoolannin kihlakuntiin yllämainittuja hovipalvelusta suorittavia miehiä ja muitakin, sekä Norrlantiin kenet hän halusi, aatelisen tahi ei.²⁶ Kun kuninkaan privilegionmukaisen nimitysvallan piiriin näin ollen tuli 60 valtakunnan kaikkiaan 145 kihlakunnasta ja lopuistakin kuului 17 herttuakuntiin, tulivat kuninkaalliset tai vastaavat nimitysvaltuudet muodollisesti *laillistetuiksi* varsin suuressa osassa maata. Aatelisprivilegioissa annettiin niinkään kreiveille oikeus nimittää tuomarit kreivikunnissaan.²⁷

Suomesta luetellaan aatelisprivilegioissa seuraavat kihlakunnat: Hattulan, Sääksmäen sekä Hauhon ja Ylisen kihlakunnat Hämeessä, Savon, Äyräpään ja Lappeen kihlakunnat Viipurin ja Savonlinnan läänissä, Porvoon ja Raaseporin kihlakunnat Uudellamaalla, Satakunnan molemmat kihlakunnat sekä kaikki neljä Varsinais-Suomen kihlakuntaa.²⁸ Suomen osalta merkitsivät aatelisprivilegiot näin ollen teoreettisestikin kansan osallisuutta vaativan vaalijärjestelmän lopullista, pysyvää kumoamista. Käytäntö tuli koko valtakunnassakin olemaan sellainen, että kuningas käytti (herttuakuntia lukuunottamatta) aatelisprivilegioidenkin määräykset sivuuttaen *täyttä nimitysvaltaa*.

Kuten edellä on jo mainittu, syntyi Kaarle-herttuan ja Juhana III:n välillä kiistaa laamannin nimittämisoikeudesta herttuakunnassa. Vuoden 1582 sääntö oli edelleen pidättänyt laamanninimitysoikeuden kuninkaalla ja tämän nojalla Juha-

²⁶ SRA 1521—1718 II, s. 382. *Nilsson*, *Kampen om de adliga privilegierna*, s. 31.

²⁷ *Almquist*, 1569 års adelsprivilegier och våra äldsta bevarade härads hövdingeregister, ss. 58—70. — SRA 1521—1718 II, s. 380.

²⁸ SRA 1521—1718 II, s. 382. *Almquist*, 1569 års adelsprivilegier och våra äldsta bevarade härads hövdingeregister, ss. 57, 69, ei ole lukenut Ahvenanmaata ja Pohjanmaata privilegioissa mainittuihin kihlakuntiin; Pohjanmaa lienee kuitenkin sisällytetty Norrlantiin.

na oli 1585 antanut valtakinjan valtaneuvos Sten Axelsson Banérille Södermanlannin laamanninvirkaan, mutta Kaarle, Södermanlannin herttua, ei antanut hänen ryhtyä virkaan.²⁹ Päinvastoin: hän pyytää 1586 itselleen täyttä oikeutta nimitää myös herttuakuntansa laamanni. Pyrkiessään löytämään kompromissiratkaisun, joka ei loukkaisi hänen mahtiaan, Juhana III päätyi ehdotukseen, että herttuakunnassa elvytettäisiin laamanninvaali siten, että kuusi talonpoikaa ja kuusi hovimestä herttuan kaksin äänin ollessa puheenjohtajana panisi vanhan tavan mukaan ehdolle kolme miestä. Näistä kuningas nimittäisi sopivimman. Näin sovittiinkin 1587, mutta kiista jäi kytemään ja Södermanlanti edelleen laamannilta. Vuonna 1590 esitti herttua uutta sopimusta, jonka mukaan kuningas nimittäisi laamannin, mutta ei herttualle sopimatonta miestä. Jos kuitenkin herttualla on aihetta epäillä, ettei nimitetty jaa oikeutta oikeudenmukaisesti, toimitetaan vaali lain mukaan, kuitenkin niin, että herttualla on kaksi ratkaisevaa ääntä («två the fornempste rösther»).³⁰

Vielä Juhana III:n kuoleman jälkeenkin tulee kysymys nimitysoikeudesta esille. Niissä Hogenskild Bielken ja Eerik Sparren kokoamissa postulaateissa aatelisprivilegioita varten, jotka 1594 esitettiin Sigismundille, vaadittiin, että »laamannit ja kihlakunnantuomarit on valittava ja nimitettävä kihlakunnasta olevasta aatelista Ruotsin lain ja valtakunnan vapauden jälkeen». Vielä selvemmin tämä vaatimus esiintyy vuoden 1594 varsinaisessa privilegioehdotuksessa: » - - - niin ei laamaneja ole nimitettävä («föörordnes»), vaan vapaan vaalin jälkeen jokaisessa laamannikunnassa lakikirjan määräämällä tavalla - - - meidän toimestamme vahvistetaan (virkaansa) ja kihlakunnantuomarit samaten.»³¹ Sigismund ei kuitenkaan hyväksynyt tällaisia rajoittavia määräyksiä, vaan jätti poistuessaan

²⁹ *Stiernman, Alla Riksdagars och Mörens Besluth I, s. 351—352. Almquist, Lagsagor och domsagor I, s. 97.*

³⁰ SRA 1521—1718 II, ss. 683, 690, 695, 697, 702, 761, 1041—42, 1050. — Vuonna 1587 näyttää kiistanaiheeksi jääneen laamannin uskollisuussuhde (trohet) herttuaan, SRA 1521—1718 II, ss. 774, 776.

³¹ SRA 1521—1718 III, ss. 395, 408.

valtakunnasta vahvistuksen vain sille, mikä oli ollut voimassa hänen isänsä privilegioitten mukaan. Sen lisäksi hän, sopiessaan valtakunnan hallitsemisesta hänen poissaollessaan, pidätti itselleen täyden tuomarien nimitysoikeuden.³²

Kun määräykset tuomarivaalista sisältyivät maanlakiin, joka oli voimassa maan yleisenä lakina, oli luonnollista, että tämän institution elvyttämistä esitettiin usein silloin kun tuomarinvirkojen antamiseen tai hoitamiseen kiinnitettiin huomota. Vuoden 1604 ehdotuksessa yleiseksi laiksi, ns. Kaarle IX:n omassa versiossa, ehdotettiin, että laamanninvaalin suorittaisi kuusi edusmiestä — kolme talonpoikaa, kolme rälssimiestä — kustakin laamannikunnan kihlakunnasta asettaen ehdolle kolme syntyperäistä Ruotsin miestä, joista kuningas nimittää sen, jonka katsoo itselleen ja maalle hyödyllisimmäksi. Kihlakunnantuomarinvaali olisi elvytettävä maanlain säätämässä muodossa.³³ Ns. Rosenqvistin ehdotus taas antoi kuninkaalle vapaan nimitysvallan — olihan tämä vannonut vahvistavansa oikeutta maassa —, mutta laamannin vaalille olisi saatava ensimmäisillä nimityksen jälkeisillä käräjillä kaikkien kihlakuntien edusmiesten hyväksyminen. Kihlakunnantuomarinvirat saisi kuningas täyttää mielensä mukaan.³⁴ Näillä suunnitelmilla on pääasiassa teoreettista mielenkiintoa, sillä pyrkimykset vaaliinstitution uudistamiseksi olivat tuomitut epäonnistumaan.

Vielä vuoden 1643 lakikomissio oli vaaliinstitution elvyttämisen linjoilla ja samanlaatuisia ajatuksia esitettiin valtiopäivillä: papisto vuonna 1649, ritaristo ja aateli 1664.³⁵ Viimeksi mainitussa tapauksessa Svean hovioikeus totesi asiantuntijalausunnossaan, että »det i us præsentandi allmogen vid tillsättande av lagman och härädshövding enligt landslagen ägt, syntes non utendo blifvit förlorat och då konungen i så många åhr haft fri disposition så med dessa som med

³² SRA 1521—1718 III, s. 418.

³³ (Dahlgren), Lagförslag i Karl IX:s tid, s. 245—246.

³⁴ (Dahlgren), e.m.t., s. 430.

³⁵ Pappissäädyn vastaus Kun. Maj:lle helmik. 1649, Prästeståndets riksdagsprotokoll I (1649), s. 148. — Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IX (1664), ss. 121—125.

andra ämbetes tillsättiande, vore det betänkeligit, att i konungens omyndiga år gjöra någon ändring».³⁶ Mitään muutosta ei kuninkaan täysi-ikäisyydenkään aikana tehty.

2. TUOMARINVIRKOJEN LÄÄNITYSLUONNE

Rinnan vaali-institution lakkaamisen ja täyden nimitysvalan kuninkaalle siirtymisen kanssa tapahtui tuomarinvirkojen luonteessa merkittävä muutos, kun niistä *virkojen* asemesta tuli *läänityksiä*. Ei liene väärin johtaa tuomarinvirkojen läänitysluonteen juuria keskiajan palveluslääneihin, joissa läänityksenhaltija sai tiettyjä, valtakunnalle tärkeitä suorituksia vastaan kantaa lääninsä verot jne. Suurin merkitys tuli luonnollisesti olemaan nimitysoikeuden siirtymisellä kuninkaan vapaaseen valtaan ja yksinomaisesti hänen suosioistaan riippuvaiseksi, jolloin luottamusvirkasuhde kihlakunnan ja tuomarin välillä hävisi. Oletettavana läänitysluonne ilmenee jo silloin kun Gudmund Laurinpoika 1509 kutsuu tuomarinvirkaansa nimellä »fforläningh»¹, mutta Kustaa Vaasan hallituskausi on tässäkin suhteessa se aikakausi, jolloin unionin loppuvaiheissa tapahtuneet muutokset vakiintuvat.

Kustaa Vaasa peruutti kruunun tarpeisiin muun muassa nimismiehenveron kokonaisuudessaan ja hänen eräistä toimenpiteistään käynee päättelemisen, että tuomarinverokin on ollut vaaravyöhykkeessä. Vaikka varsinaista tuomarinveron peruuttamista ei suoritettukaan, muodostui kuitenkin selvä käsitys siitä, että tuomarinvero ei enää ollut kihlakunnan asukkaiden korvaus tuomarille tämän vaivoista, vaan kruunulle maksettava vero, jonka käytöstä kuningas määräsi. Kruunun velvollisuutena oli ylläpitää oikeuslaitosta ja näin se saattoi käyt-

³⁶ Hofrätternas betänckiande öfwer Ridderskapets och Adelns besvär uthi Iustitiens administration. In Julio 1664. RVA: Riksdagsacta 1664, Adeln.

¹ Gudmund Laurinpoika (Garp) Svante Niilonpojalle 6. 10. 1509 Turusta, *Grönblad*, Nya källor, s. 211—212.

tää veron muihin tarpeisiinsa. Vain harvassa poikkeustapauksessa — Suomessa ei tiettävästi koskaan — Kustaa Vaasa kuitenkin käytti tätä itse ottamaansa oikeutta määräten tuoton johonkin tiettyyn tarkoitukseen (linnanrakennus, kaivostyöt), tavallisesti tuomarinvero määrättiin annettavaksi jollekin tietylle henkilölle, jolla oli velvollisuutena vastata viranhoidosta. Jo Kustaa Vaasan antamat ensimmäiset tunnetut tuomarinvaltakirjat sanovat virkojen tulleen annetuiksi läänityksinä.² Kustaa Vaasan antaessa 1525 Ake Klaunpojalle Hattulan tuomiokunnan, on registratuuraan merkitty nimenomaan »j forlaeningh» ja tämän läänityksen rinnastettavuus muunlaatuisiin läänityksiin on sitäkin ilmeisempi, kun kuningas muutamaa kuukautta myöhemmin peruuttaa tuomarinvaltakirjan ja antaa Ake Klaunpojalle sijaan hänen pyytämänsä Salon pyölin Varsinais-Suomessa. Läänitysluonne ei Kustaa Vaasalle kuitenkaan tässä merkinnyt sitä, että olisi kysymys pelkästä tulojen läänittämisestä: Ake Klaunpojan tilalle tuli Hattulan tuomariksi Lasse Olavinpoika »epter han kan maalidh och tienar for then schuldh i thet embethit besth».³

Vuonna 1525 annettiin määräys siitä, että kaikkien läänityksenhaltijain oli asetettava »uuden tavan mukaan» kolme haarniskoitua miestä aina 200 markan läänityksen edestä, mikä määräys ulotettiin koskemaan myös tuomarinvirkoja. Vuonna 1537 vaadittiin ritaristolta ja aatelilta tietoja kaikista heidän läänitystuloistaan, unohtamatta mitään, ja myös laamannin

² *Almquist, Lagsagor och domsagor I*, ss. 3—4. Esim. Kustaa Vaasa Hofin läänin voudille Nils Eskilssonille 3. 7. 1543, GIR XV s. 367. Kuninkaanvaalin jälkeen 22. 1. 1523 annettujen läänitysten joukossa on myös tuomarinvirkoja, GIR I, s. 170. Valtakirjoja kihlakunnan-tuomarinvirkoihin »läänityksinä» esim. joulun aikaan 1524, GIR I, s. 283.

³ Valtakirja Ake Klaunpojalle 13. 7. 1525, GIR II, s. 178. Peruu-tuskirje ja Salon Pyölin läänityskirje Ake Klaunpojalle, 25. 9. 1525, GIR II, s. 227. *Grottenfelt*. Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521—1617, s. 77, sanoo Lasse Olavinpojan olleen Hattulan »aikaisempi tuomari» sekä Björnram-sukua. *Ahnlund*, Lars Olofsson (Björnram), SBL IV, ss. 652—656, ei mainitse tästä mitään, joten tieto perustunee erehdykseen.

veroista, kihlakunnantuomarien veroista ja sakkorahoista.⁴ Vuoden 1537 ratsupalvelusluettelossa mainitaan useita Suomen laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkoja, joista oli asetettava ratsumiehiä. Eerik Flemingin oli sekä läänityksiensä että laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkansa edestä asetettava kaikkiaan 62 ratsumiestä, Iivar Flemingin laamannin- ja tuomarinvirkojensa edestä 2 ratsumiestä, Jöns Knutinpojalta vaadittiin niinkään sekä laamannin- että kihlakunnantuomarinvirasta ratsumiehiä, mutta kun koko lukumäärään seitsemän sisältyvät myös ne, jotka hänen oli asetettava läänityksensä nauttimansa Närpiön pitäjän verotuoton edestä, ei tuomarinverosta asetettavien ratsumiesten tarkkaa määrää voida nimetä.⁵

Samalla tavalla yhdistettiin tuomarinvirkoja ja muita läänityksiä määrättäessä Björn Klaunpojalle Hollolan tuomarinvirasta ja Suotaalan (Sotala) neljänneksestä yhteensä asetettavaksi kolme ratsumiestä, Jöns Vestgötelle Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomarinvirasta ja Pälkäneen pitäjämästä yhteensä seitsemän ratsumiestä, Pietari Laurinpoika Svenskelle Hattulan tuomarinverosta ja Lopen pitäjän päivätoista 4 ratsumiestä, Eerik Boijelle Lammin päivätoista ja »leerarbetaista» sekä Äyräpään kihlakunnantuomarinvirasta 3 ratsumiestä ja Eerik Olavinpojalle Jouhijärven pyölistä ja Tessjöstä sekä Hämeenlinnan voudinvirasta ja Porvoon tuomarinvirasta yhteensä viisi ratsumiestä. Savonlinnan linnankirjuri Jöns Maununpoika oli velvoitettu asettamaan kihlakunnantuomarinvirkansa ja kirjurinvirkansa edestä yhteensä kolme ratsumiestä.⁶

Asetettavien ratsumiesten lukumäärä tapauksissa, joissa tuomarinvirka oli haltijansa ainoa läänitys, näyttää osoittavan, että tuomarinveron tuottoa ei kovin suureksi arvioitu. Maskun kihlakunnantuomari Sten Henrikinpoika, Lap-

⁴ Nilsson, Krona och frälse, s. 20. Kustaa Vaasa 5. 3. 1537, GIR XI, s. 269, koko maan ritaristolle ja aatelille.

⁵ (Grotenfelt), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575, s. 20.

⁶ (Grotenfelt), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575, ss. 21—25, 27.

peen tuomari Matti Laurinpoika ja Raaseporin tuomari Niilo Grabbe velvoitettiin viroistaan asettamaan vain yksi ratsumies, kun taas Pohjanmaan tuomarille Anders Westgötelle — jonka läänitystuloihin luettiin melkoiset sakkorahat — asetettiin kahden ratsumiehen kiintiö.⁷

Vuodelta 1553 säilyneestä Itä- ja Länsigöötanmaan sekä Smoolannin aatelin »itsetaksoituksesta» ratsupalvelusta varten käy ilmi, että tuomarinvirat edelleen luettiin ratsupalvelusvelvollisiin läänityksiin.⁸ Erityinen sotapalvelusvelvollisuus määriteltiin siinä valtakirjassa, jonka Kustaa Vaasa 1555 antoi Korsholman läänin tuomarinvirkaan Lauri Knuutinpoika Fordellille. Siinä säädettiin, että tuomarin oli pidettävä Savonlinnassa neljää miestä varustuksineen valtakunnan puolustusta varten sekä sen lisäksi lähetettävä kuninkaalle vuosittain 10 tynnyriä voita. Vuonna 1559 saamassaan valtakirjassa Lauri Fordell velvoitettiin ylläpitämään viisi hyvin aseistettua miestä.⁹

Vuonna 1561 määräsi Eerik XIV kuitenkin — Nilssonin arvelun mukaan tehden myönnytyksen valtaneuvostolle — sovittuaan aatelin kanssa asiasta herrainpäivillä Jönköpingissä, että laamannin- ja kihlakunnantuomarinveroista ei pyydetä muuta palvelusta (so. ratsupalvelusta) kuin se, mihin viranhaltijat ovat lain mukaan talonpojille velvolliset (so. viranhoito).¹⁰ Kustaa Fincken 1562 pitämästä Suomen ratsupalvelusvelvollisten katselmuksesta käy ilmi, että tämä määräys ainakin Suomen osalta astui voimaan.¹¹ Kun vuoden 1562 ratsupalvelusohjesäännöstä kuitenkin jätettiin pois laamannin- ja tuomarinvirkoja koskeva ja ne palvelusvelvollisuudesta poissulkeva

⁷ (*Grottenfelt*), e.m.t, ss. 22, 25.

⁸ Register hure Adelen i Westergötlandh, Östergötlandh, och Smålandh haffwe sigh sielffe taxeret Anno 1553 etc., ss. 12, 14, 17, 18, 19, 20. *Historiska Handlingar* 3.

⁹ *Luuikko*, Etelä-Pohjanmaan historia II, s. 403. Sama, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, ss. 583—584.

¹⁰ SRA II, ss. 44, 48—49. *Nilsson*, Krona och frälse, s. 52.

¹¹ (*Grottenfelt*), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575, ss. 42—89.

kohta, pitää NILSSON luultavana, että ne jälleen on luettu palvelusvelvollisten piiriin.¹² Kun Klaus Flemingin kohdalla 1568 erityisesti mainitaan, että hänen kihlakunnantuomarinvirkansa on vapaa ratsupalvelusvelvollisuudesta, on tämä ehkä merkki siitä, että tämän velvollisuuden katsottiin liittyvän tuomarinvirkeihin.¹³

Säilyneistä lähteistä ei käy päättelemisen, missä määrin ratsupalvelusvelvollisuus Juhana III:n aikana todella on ulottunut tuomarinvirkeihin, mutta esim. vuoden 1578 läänitysluettelossa on kyllä mainittu useimmat Suomen laamannin- ja tuomarinvirat ja niiden veromäärät eri parseleina laskematta kuitenkaan lopullista raha-arvoa, jonka perusteella ratsupalvelusvelvollisuus määräytyi.¹⁴ Toisaalta NILSSON vedoten sekä Pietari Brahen »Oeconomia»-teokseen että aatelin vaatimukseen 1590-luvun privilegiokiistassa esittää sen varsin perustellulta tuntuva oletuksen, että Juhanan loppuaikana jälleen olisi vaadittu ratsupalvelusta, ja useat Suomen tuomarinvirat luetellaankin 1580-luvun lopun ja 1590-luvun läänityslueteloissa.¹⁵ Juhana III käsitteli tuomarinveroja täydellisesti läänityksinä: jo 1573 hän erityisen taksan mukaisesti kantaa näistä osan kruunulle, vuonna 1580 kaikki tuomarintulot (ei kuitenkaan sakkoja) peruutetaan kruunulle ja vuonna 1585 kihlakunnantuomarinveroista pidätetään kolmannes.¹⁷

1590-luvun sekavissa sisäpoliittisissa olosuhteissa tuli ratsupalveluskysymyksellä olemaan suurelta osalta teoreettista mielenkiintoa, mutta lopullisesti voidaan kysymyksen sanoa tulleen ratkaistuksi ja tuomarinvirkojen tämänkaltaisen läänitysluonteen muodollisestikin lakaneen vasta Kaarle IX:n ja aatelin privilegioneuvotteluissa 1608. Kuningas

¹² Nilsson, e.m.t., ss. 59, 73.

¹³ Nilsson, e.m.t., s. 73, alav. 74.

¹⁴ VA: 215a: 58—61.

¹⁵ Nilsson, e.m.t., ss. 82—83. VA: 215a: 58—61, 215b: 116—118v, 215d: 1—5v, 6v, 215e: 1—3v.

¹⁷ Juhana III:n avoin kirje 15. 4. 1573, RR 1573:75r, Juhana III Suomen voudeille 26. 7. 1580, RR 1580: 121v, Juhana III Lasse Holgerinpojalle 8. 4. 1585, RR 1585: 104v.

pyysi aatelia asettamaan kutakin 125 markan läänitystä kohden, oli se sitten talo tai tila, tuomarinvirka tai laamanninvirka, kirkonkymmenykset tai mikä tahansa, joko yhden jalkamiehen sota-aikana palvelukseen tai sitten antamaan tuon summan viidenneksen, so. 25 markkaa puolustuksen ylläpitämiseksi. Tähän aatelia edustava valtaneuvosto vastasi, että tuomarin- ja laamanninvirat kuninkaan aiemman lupauksen mukaan oli pidettävä palvelusvelvollisuuden ulkopuolella, mihin kuningas katsoi olevansa pakotettu alistumaan.¹⁸

Kysymys tuomarinviran suoranaisestä läänitysluonteesta oli näin saanut ratkaisunsa eikä niitä enää 1600-luvulla rinnastettu muihin läänityksiin. Niistä oli kuitenkin 1500-luvulla tullut virkoja, joihin nimittämisen eräänä tarkoituksena oli maksaa palkkaa muualla suoritetusta työstä. Tämän periaatteen vakiinnutti jo Juhana III aatelisprivilegioissaan 1569 ja tältä pohjalta kehittyi tuomarinvirkojen uusi läänitysluonne 1590-luvun murrosvaiheessa ja suurvaltakauden alussa.

¹⁸ Berg, Karl IX och den svenska adeln 1607—1609, ss. 55—56.

II. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Kustaa Vaasan ja Eerik XIV:n aikana (1523–1568)

Unionin purkautumisvuosikymmeninä oli maassamme ollut neljä laamannia. Muita arvoltaan vähäisempi Karjalan laamanninvirka lakkaa kuitenkin 1520-luvun alussa ja sen toimipiiriin kuuluvat alueet liitetään Etelä-Suomen laajaan laamannikuntaan, mihin ne vanhastaan kuuluivat.¹ 1520-luvulta aina 1570-luvulle saakka oli Etelä-Suomen laamannikunta valtakunnan alueellisesti ja taloluvullisesti suurin.² Sen rinnalla oli Pohjois-Suomen laamannikunta, joka käsitti Vehmaan ja Maskun kihlakunnat sekä Ahvenanmaan, laajuudeltaan ja asukasluvultaan vaatimaton, eikä se ylettynyt Etelä-Suomen laamannikunnan rinnalle silloinkaan, kun siihen kuului lisäksi Satakunta ja Pohjanmaa (so. lyhyen aikaa 1533 sekä 1560–65). Viimeksi mainitut alueet muodostivat 1511–33, 1533–60 ja 1565–68 oman laamannikuntansa.

Kihlakunnantuomarinvirkoja oli Suomessa Kustaa Vaasan valtaantulon aikoihin kaikkiaan kolmetoista, joista neljä (Vehmaa, Masku, Piikkiö, Halikko) Varsinais-Suomessa, yksi Ahvenanmaalla, kaksi Satakunnassa (Ala-Satakunta ja Ylä-Satakunta), kaksi Uudellamaalla (Raasepori ja Porvoo), yksi Pohjanmaalla ja kolme Hämeessä (Hattula, Hollola, Sääksmäki).

¹ Olavi Eerikinpoika (Stålar) mainitaan Karjalan laamannina vielä 1520, FMU VIII 6015, mutta Etelä-Suomen laamanni Eerik Fleming istui 1535 kärkeä Jääskessä, *Hausen*, Bidrag III, s. 42. — Läheteitä ei Itä-Suomen osalta ole vv. 1520–35.

² Vuonna 1560 oli Etelä-Suomen laamannikunnassa 20,956 taloa, Pohjois-Suomen laamannikunnassa 4,311 taloa, Satakunnan ja Pohjanmaan laamannikunnassa 7,564 taloa. *Forsell*, Sveriges inre historia I, Bilagor, ss. 32–33.

Suomen laamanni- ja tuomio- kuntajako 1500-luvulla

- 1 Vehmaa
- 2 Masku
- 3 Piikkiö
- 4 Halikko
- 5 Ahvenanmaa
- 6 Ala-Satakunta
- 7 Ylä-Satakunta
- 8a Raasepori länt.
- 8b Raasepori it.
- 9 Porvoo
- 10 Hattula
- 11 Hollola
- 12 Jääskmäki
- 13 Pohjanmaa
- 14 Savo
- 15 Lappee
- 16 Äyräpää

Paksu yhtenäinen rajaviiva osoittaa Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen laamannikuntien rajan, Pohjois-Suomen laamannikunnan halkova katkoviivaraja taas Satakunnan—Pohjamaan (6, 7, 13) ja Pohjois-Suomen (1, 2, 5) laamannikuntien rajan 1511—1568. Etelä-Suomen laamannikunnan halkova katkoviivaraja osoittaa 1578 tapahtuneen jaon Karjalan (9, 14, 15, 16) ja Etelä-Suomen (3, 4, 8a—b, 10, 11, 12) laamannikuntiin. Raaseporin tuomiokunnan (8a—b) jakava pisteiviiva osoittaa tuomiokunnan jakautumista vv. 1558—63 läntiseen (8a) ja itäiseen (8b) osaan.

Tämä tuomiokuntajako säilyi muuttumattomana lähes koko ajanjakson; vain 1558—63 oli Raaseporin tuomiokunta jaetuna kahtia, Raaseporin itäiseen ja Raaseporin läntiseen osaan.

Itä-Suomeen, jossa keskiajalla ei ollut kihlakunnantuomareita, kotiutuu kihlakunnantuomarijärjestelmä 1530-luvulta alkaen. Vielä 1520-luvulla mainitaan Viipurin käskynhaltijan, Hoyan ja Brockhausenin kreivin Johannin toimineen ensi asteen tuomarina Savossa, mutta ensimmäinen maininta kihlakunnantuomarista Karjalassa on jo vuodelta 1531 (Henrik Eerikinpoika Äyräpään tuomarina).³ Näin syntyvät Lappeen, Äyräpään ja Savon kihlakunnantuomarinvirat.

Kaikkiaan oli Suomessa siis kuusitoista (vuosina 1558—63 seitsemäntoista) kihlakunnantuomarin- ja kolme (vv. 1533 sekä 1560—65 kaksi) laamanninvirkkaa. Viranhaltijain lukumäärä oli näin ollen suhteellisen pieni verrattuna Ruotsiin, missä laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkoja jo 1500-luvulla oli yhteensä pitkälti toistasataa.

I. LAAMANNIT JA LAAMANNINSIJAISET V V. 1523—1568

Varsinaisessa Pohjois-Suomen laamannikunnassa, joka tällä ajanjaksolla yleensä käsitti vain Vehmaan ja Maskun kihlakunnat sekä Ahvenanmaan, oli unionikauden lopulla laamannina Henrik Steninpoika (Renhufvud), jonka junkkeri Tuomas oli Kristian II:n toimeksiannosta mestauttanut Turussa 1522.¹ Kustaa Vaasa antoi tämän laamanninviran — luultavasti 1524 — valtaneuvos *Iivar Flemingille*, joka näyttää olleen virassa kuolemaansa saakka 1548.² Vuonna 1533 liitettiin hänen laamannikuntaansa Satakunta ja Pohjanmaa, mutta tä-

³ *Pirinen*, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, s. VII. *Hausen*. Bidrag III, s. 3.

¹ *Pohjolan-Pirhonen*, Suomen poliittinen asema unionin loppuvaiheissa 1512—1523, s. 278.

² *Carpelan*, *Ättartavlor* II, s. 356.

mä aluelisäys peruutettiin heti kohta.³ Flemingin jälkeen tuli laamanniksi 1549 *Yrjänä Fincke*, joka toimi tässä virassa ainakin hallitsijanvaihdokseen saakka 1568; on mahdollista, että hän joutui jättämään virkansa siirryttyään herttuatar Sofian, Kustaa Vaasan tyttären, hovimestariksi Lauenburgiin. Hänen aikanaan kuuluivat Pohjanmaa ja Satakunta jonkin aikaa — marraskuusta 1560 marraskuuhun 1565 — Pohjois-Suomen laamannikuntaan.⁴

Viranhoidosta Pohjois-Suomen laamannikunnassa on hyvin niukalti tietoja. Iivar Flemingin tiedetään itse istuneen käräjiä 1529—30, 1537, 1539 ja 1540⁵, mutta 1534, 1536 ja 1540 oli hänellä sijaisenaan Sauvon Sudenmaan *Henrik-kirjuri*.⁶ Vuonna 1533 oli sijaisena muuan *Antti Pietarinpoika* ja 1547 *Henrik Jönsinpoika*, Aarlahden herra.⁷ Fincken tiedetään niinkään itse istuneen käräjiä⁸; hänen sijaisiaan tunnetaan vain 1563 Pohjanmaalla toiminut muuan *Eerik Knutinpoika*.⁹

Satakunnan ja Pohjanmaan laamannina oli vuodesta 1511 aina vuoteen 1535 valtaneuvos *Knut Eerikinpoika (Kurki)*, jonka vanhuuden ja heikkouden vuoksi virka 1535 annettiin hänen pojalleen, *Jöns Knutinpojalle (Kurki)*, joka sittemmin hänkin kohosi valtaneuvokseksi.¹⁰ Jo vuonna 1533 ajatteli Kustaa Vaasa tämän laamanninviran lakkauttamista ja läänitti nämä alueet Pohjois-Suomen laa-

³ Kustaa Vaasa Pohjois-Suomen asukkaille 23. 2. 1533, GIR VIII, ss. 192—193, Kustaa Vaasa Iivar Flemingille ja Knut Eerikinpojalle 2. 6. 1533, GIR VIII, s. 230.

⁴ *Blomstedt*, Yrjänä Gödikinpoika Fincke, KE II, ss. 35—38. Valtakirja Yrjänä Finckelle 7. 11. 1560, *Hausen*, Bidrag III, ss. 477—479. *Blomstedt*, Kurki (Kurck-) sukuja, KE III, s. 275.

⁵ FMU VIII 6480, 6493. *Hausen*, Bidrag III, s. 163. VA: Iivar Flemingin maakirja.

⁶ Iivar Flemingin maakirja.

⁷ *Hausen*, Bidrag III, ss. 23, 203.

⁸ *Hausen*, Bidrag II, s. 106, III, s. 278. VA: 612: 16—20v, 797: 1v—15v, 4646: 77. VA: nn 2: 283v.

⁹ VA 4654: 1—16.

¹⁰ *Blomstedt*, Kurki (Kurck-) sukuja, KE III, s. 274—275. Valtakirja Jöns Knutinpojalle 22. 12. 1535, GIR X, ss. 332—333.

mannille Iivar Flemingille, mutta peruutti muutaman kuukauden kuluttua päätöksensä.¹¹ Vuoden 1560 hallitsijavaihdoksen yhteydessä tämä laamanninvirka todella lakkautettiin ja alue liitettiin Pohjois-Suomen laamannikuntaan, mutta Jöns Knutinpoika sai sen uudelleen 1565 menettääkseen viran lopullisesti vuoden 1568 murroksessa.¹²

Viranhoidossa ei kumpikaan Satakunnan ja Pohjanmaan laamanni näytä käyttäneen sijaisia; kaikki säilyneet tiedot — tosin suhteellisen niukat — kertovat vain laamannin itsensä istumista käräjistä.¹³

E t e l ä - S u o m e n laamannina 1480-luvun lopulta toiminut Klaus Henrikinpoika (Horn) kuoli vuoden 1520 tienoilla, joten virka näyttää Kustaa Vaasan vapaussodan aikoihin olleen avoinna. Tähän virkaan tuli — luultavasti 1524 — valtaneuvos *Eerik Fleming*, joka oli Etelä-Suomen laamannina kuolemaansa saakka 1548.¹⁴ Hänen seuraajakseen nimitettiin 1549 *Henrik Klaunpoika (Horn)*, joka oli laamannina vuoteen 1561.¹⁵ Eerik XIV:n ja Juhana-herttuan välien kärjistyessä ja korostaakseen kuninkaan nimitysvaltaa antoi Eerik XIV 1561 laamanninviran valtaneuvos *Lauri Flemingille*.¹⁶ Tämän

¹¹ Ks. edellä s. 49, alav. 3.

¹² *Blomstedt*, Kurki (Kurck-) sukuja, KE III, s. 275.

¹³ FMU VIII 6200, 6285, 6344, 6436, 6482, 6492. *Hausen*, Bidrag III, ss. 2, 8—9, 150. VA: Hausenin kok. I: 10. VA: nn 2: 10v, nn 3: 376v. VA: 2017: 1v, 2024: 30, 2174: 1—26v, 2198: 1—27, 4692: 9—19v. VA: Topografica, Kangasala, Kokemäki, Tampere. VA: nn 1: 113v, 165, nn 2: 9v, 10v, 25, 179, nn 3: 15v, 286, 364v. VA: Hausenin kok. I: 28, 35, 36, 38. *Hausen*, Bidrag III, ss. 150, 163, 266, 286, 312, 358, 359, 478. — *Ahnlund*, Lars Olofsson (Björnram), SBL IV, s. 653, sanoo tämän olleen Pohjanmaalla alilaamannina; lähteinä mainitut tiedot tarkoittanevat kuitenkin käräjien »pitämistä» voutina, ei niiden istumista. Vuoden 1563 kuninkaankäräjillä oli laamannin sijasta *Eerik Knutinpoika*, VA: 4654: 10—16.

¹⁴ *Blomstedt*, Eerik Jaakkimanpoika Fleming, KE II, s. 54. *Carpelan*, Ättartavlor II, s. 356.

¹⁵ Valtakirja Henrik Klaunpojalle 22. 3. 1549, GIR XX, s. 106. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 186—194.

¹⁶ *Blomstedt*, Lauri Iivarinpoika Fleming, KE II, ss. 75—77. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 406—408. *Carpelan*, Ättartavlor II, s. 356.

kuoltua jo seuraavana vuonna tuli laamanniksi valtaneuvos *Klaus Eerikinpoika Fleming*, edeltäjän serkku, joka oli virassa vuoteen 1576.¹⁷

Eerik Flemingin tiedetään itse istuneen suurimman osan laamanninkäräjistä¹⁸, ja vain tuolloin tällöin on hän käyttänyt sijaisia: vuonna 1530 olivat käräjiä pitämässä valtaneuvos *Björn Klaunpoika*, Hollolan tuomari, ja *Niilo Grabbe*, Raaseporin tuomari, 1534 Grabben pitkäaikainen sijainen Dönsbyn *Henrik Henrikinpoika Kirjuri*, 1537 Eerik Flemingin henkilökohtainen palvelija *Eerik Häkaninpoika (Slang)*.¹⁹

Henrik Klaunpoika istui niinikään itse runsaasti käräjiä.²⁰ Hänen sijaisenaan mainitaan 1552 Dönsbyn *Henrik Henrikinpoika*.²¹ Lauri Fleming taas hoidatti virkaansa nähtävästi kokonaan sijaisilla — hänhän toimi lähes koko ajan Tallinnan ja Viron käskynhaltijana —: 1561 mainitaan sijaisena Sjunbyn *Jaakko Henrikinpoika (Hästesko)*, 1562 eri osissa laamannikuntaa eri sijaiset (Hämeessä *Torsten Henrikinpoika*, Autuisten herra, Karjalassa *Jaakko Henrikinpoika* ja Savossa *Anders Korp*).²² Klaus Flemingin toimikaudelta — ennen vuotta 1569 — olevat tiedot kertovat toisaalta hänen itse istumistaan laa-

¹⁷ *Blomstedt*, Klaus Eerikinpoika Fleming, KE II, ss. 78, 82. *Car-pelan*, Ättartavlor II, s. 357.

¹⁸ FMU VIII 6191—92, 6239, 6264, 6270—71, 6337, 6345, 6348, 6355—58, 6395, 6428, 6430, 6479, 6487, 6497, 6546, 6555, 6563—65, 6718. *Hausen*, Bidrag III, ss. 1, 9, 13, 24, 40, 41, 42, 61, 64, 69, 70, 76, 84, 89, 91, 93, 94, 102—103, 107, 139—141, 155, 161, 165, 167, 222, 224, 483, 485, 486. VA: Hausenin kok. I: 6, 15, 17, 18, 19, 26, 29. VA: Topografica, Inkoo, Tenhola. VA: F. A. von Platenin kok. VA: Kaarlo Blomstedtin kok. I. VA: cc 1: 14, 15, cc 3: 11v, cc 4: 40, cc 5: 23.

¹⁹ FMU VIII 6484—85, 6720, *Hausen*, Bidrag III, ss. 33, 75.

²⁰ VA: 3727a: 2—25v, 2992a: 2—37, 837: 2—15, 3169: 1—21v, 937: 1—21. VA: Topografica, Elimäki, Halikko, Karjalohja, Sääksmäki. VA: cc 1: 46v, cc 3: 11v, cc 4: 38v, 299, 11 1: 80, ö 1: 51. *Hausen*, Bidrag III, ss. 258, 259, 264, 268, 272, 282—284, 290—291, 435, 436. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, s. 234, alav. 1.

²¹ VA: 3002: 113—137.

²² *Hausen*, Bidrag IV, ss. 23, 51—52. VA: 5248: 82. *Pirinen*, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, s. 41.

manninkäräjistä, toisaalta (1564, 1565) Sjundbyn *Jaakko Henrikinpojan (Hästesko)* sijaisuuksista.²³

2. KIHHLAKUNNANTUOMARIT JA HEIDÄN SIJAISENSA 1523—1568

Varsinais-Suomi

Vehmaan tuomiokunnan tuomarina oli mahdollisesti laamanni Henrik Steninpoika (Renhufvud) korkeamman oikeusvir kansa ohella aina kuolemaansa saakka. Vuonna 1529 sanotaan *Sten Henrikinpojan (Finne)* olevan (koko) Pohjois-Suomen kihlakunnantuomarina ja samana vuonna on hän nähtävästi kihlakunnantuomarina läsnä Vehmaan laamanninkäräjillä²⁴, mutta vuonna 1537 on kuitenkin Vehmaan tuomarinvirka *Iivar Flemingillä*.²⁵ Vasta 1540-luvun lopulta on tuomariluettelo jotakuinkin aukoton: vuodesta 1547 aina vuoden 1568 hallitsijanvaihdokseen oli Vehmaan tuomarina *Herman Pietarinpoika Fleming*, joka tuomarikausensa alussa oli Pohjois-Suomen voutina ja myöhemmin kohosi Suomen merkittävimpien mahtimiesten joukkoon.²⁶ Flemingin luovuttua 1563 Juhana-herttuasta tämä erotti hänet tuomarin-

²³ VA: 5294: 109, 1082: 9—16, 983: 6—14, 1078: 1v—12v. VA: cc 2: 141v, cc 4: 418, ee 3: 162. RVA: Juridica 2. *Hausen*, Bidrag IV, ss. 283, 284, 309.

²⁴ Mikäli Henrik Steninpojan kirje kansleri Peder Sunnanväderille (FMU 5326) on oikein dateerattu vuodelle 1508 (vrt. edellä s. 20, alav. 8), on Henrik Steninpoika ainakin vielä tuolloin ollut tuomarina. Samoin osoittanee FMU VIII 6499, väärindateerattu vuodelle 1530, Henrik Steninpojan olleen laamanniksitulonsa jälkeen tuomarina (Henrik Eerikinpoika niminen vouti mainitaan 1512, FMU VII 5597). — FMU VIII 6452, 6480.

²⁵ (*Grottenfelt*), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575, s. 11.

²⁶ *Blomstedt*, Herman Pietarinpoika Fleming, KE II, s. 66. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, ss. 93—95.

virasta asettamalla Vehmaan tuomariksi *Niilo Eerikinpoika Skalmin*. Eerik XIV säästi kuitenkin Skalmilta viranhoidon vaivat: hänet mestattiin 1563, ja Fleming sai virkan-
sa takaisin.²⁷

Viranhoidosta on tietoja vasta Herman Flemingin ajoista lähtien. Hän istui itse käräjiä ainakin vuosina 1551, 1557, 1560, 1561 ja 1563.²⁸ Sijaisinaan hän pitkänä tuomarikautenaan käytti useita eri miehiä. Vuonna 1549 istui käräjiä Aarlahden *Henrik Jönsinpoika*²⁹, 1551 Spurilan *Jöns Kristerinpoika*³⁰, 1560 Autuisten *Torsten Henrikinpoika* sekä saman vuoden kesäkäräjillä Uudellakirkolla (Kalannissa) *Jöns Kirjuri*.³¹ Viimeksi mainittu oli sijaisena myös vuoden 1564 talvikäräjillä.³² Vuonna 1565 istui kesäkäräjät vouti *Kristoffer Blome*³³, vuoden 1566 käräjät voutina toiminut Moision *Lasse Jönsinpoika* ja herra Yrjänä eli *Georgius Michaelis*, myöhempi Raision—Naantalın kirkkoherra.³⁴ *Georgius Michaelis* mainitaan sijaisena myös 1567 ja 1568, mutta hänen ohellaan istui Uudenkirkkan Petäksen läänissä 1567 *Jöns Pietarinpoika Salmista* sekä eri käräjiä samana vuonna vouti *Sven Perttelinpoika* ja Laitilassa Lemun myöhempi kirkkoherra *Olaus Jacobi* (Spåra-sukua).³⁵

Maskun kihlakunnantuomariksi sanotaan vuonna 1519 tulleen *Iivar Flemingin*³⁶, mutta ainakin vuodesta 1529 kuolemaansa saakka 1539 oli tämän tuomiokunnan tuomarina Poikon herra *Sten Henrikinpoika (Finne)*.³⁷ Tämän

²⁷ *Bomansson*, Hertig Johan och hans tid, s. 64.

²⁸ *Hausen*, Bidrag III, s. 366, IV, s. 119. VA: 880: 2—12, 921: 2—12. VA: Hausenin kok. III: 361.

²⁹ VA: 518: 24—48.

³⁰ VA: Hausenin kok. III: 365.

³¹ VA: 880: 2—12.

³² RKA: Finska räkenskaper 93. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 95.

³³ VA: 1039a: 1—17.

³⁴ VA: 1056: 1—14.

³⁵ VA: 1078: 1v—12v, 1091: 1—16, 1116: 1—17.

³⁶ *Carpelan*, Ättartavlor II, s. 356.

³⁷ FMU VIII 6452, 6493. *Hausen*, Bidrag III, ss. 10, 21. *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 115.

kuoltua sai valtakirjan toukokuussa 1539 *Henrik Klaunpoika (Horn)*, jonka Juhana-herttua 1558 vahvisti hänen nyt herttuakunnan piiriin kuuluvaan tuomarinvirkaansa.³⁸ Vuonna 1563 Juhana nimitti hänestä luopuneen Henrik Klaunpojan sijalle Maskun tuomariksi *Maunu Henrikinpojan* (Dönsbyn sukua), Lautkankaren herran, joka kuitenkin herttuan vallan luhistuessa sai heti kohta antaa viran takaisin Henrik Klaunpojalle.³⁹ Vuoden 1568 hallitsijanvaihdos aiheutti jälleen Henrik Klaunpojan erottamisen tästä tuomarinvirasta, nyt hie-man pitemmäksi aikaa.⁴⁰

Sten Henrikinpoika näyttää itse hoitaneen virkaansa.³⁷ Tähän pyrki myös tuomarikautensa alussa Henrik Klaunpoika, jos kohta hänen tuolloin tällöin täytyi turvautua sijaisiin. Itse oli hän läsnä käräjillä ainakin 1546, 1549, 1551, 1553, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561 ja 1563, mutta vuodesta 1564 lähtien oli virka kokonaan sijaisten hoidossa tuomarin ollessa Viron käskynhaltijana.⁴¹

Henrik Klaunpojan sijaisina mainitaan 1549 Aarlahden *Henrik Jönsinpoika*, 1556 Pöytyän ja Maarian kesäkäräjillä *Olavi Jönsinpoika* ja Kaarinan kesäkäräjillä Taalain tuomari *Jöns Persson*, 1558 *Jaakko-kirjuri*, 1559 Autuisten *Torsten Henrikinpoika* ja *Olavi-kirjuri*.⁴² Vuosina 1560—61 oli suurin osa viranhoidosta entisen voudin *Lasse Matinpojan* huostassa, minkä lisäksi Aarlahden *Henrik Jönsinpoika* istui osan vuoden 1561 syyskäräjiä.⁴³ *Lasse Matinpoika* mainitaan sijaisena myös 1562 ja 1563, entinen vouti *Lasse Jönsinpoika* syyskäräjillä 1565.

³⁸ *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 74, 311—312.

³⁹ *Bomansson*, Hertig Johan och hans tid, s. 71.

⁴⁰ *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn, KE II, s. 469. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 87.

⁴¹ *Hausen*, Bidrag III, s. 249. VA: 518: 1—23v, 698: 36—45, 748: 4v—9, 797: 1v—15, 855: 1—15, 907: 1—14v. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 15, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. VA: Topografica, Pöytyä. VA: kk 1: 209, 235 v, kk 2: 31v. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 312, 370.

⁴² VA: 518: 1—23v, 612: 16—20v, 748: 4v—9, 797: 1v—15. — Jöns Perssonista ks. s. 55 alav. 49 ja s. 58 alav. 67.

⁴³ VA: 855: 1—15, 907: 1—14v.

Vuodesta 1563 näyttää Henrik Klaunpojan kappalainen *Georgius Michaelis*, sittemmin Maskun ja lopulta Naantalin—Rai- sion kirkkoherra, olleen isäntänsä vakinaisena sijaisena: hänet mainitaan ainakin 1563, 1565, 1566 ja 1567.⁴⁴

Piikkiön kihlakunnantuomariksi jo 1518 tullut *Erik Fleming* näyttää pitäneen virkaa hallussaan laamanninvir- kansa ohella ainakin vielä 1530-luvulla⁴⁵, mahdollisesti kuole- maansa saakka 1548. Ainakin vuodesta 1550 oli tuomarina *Klaus Kristerinpoika (Horn)*, joka 1558 siirtyi tääl- tä Savon tuomariksi.⁴⁶ Vuosina 1559—60 oli kihlakunnantu- omarina Nybyn läänin voutina samanaikaisesti toimiva *Niilo Maununpoika*, 1561—63 Juhana-herttuan uskollinen pal- velija *Niilo Eerikinpoika Skalm* ja 1563 herttuan ku- kistuttua puolta nopeasti vaihtanut *Niilo Ingenpoika* (Ikornsköld-sukua). Vuonna 1564 mainitaan tuomarina hert- tuan kannattajana kuolemaan tuomittu, mutta jälleen armoi- hin otettu sihteeri *Lasse Mikonpoika*.⁴⁷ Vuodesta 1564 vuoteen 1569 oli kihlakunnantuomarina *Henrik Simon- poika*, Karunan herra.⁴⁸

Klaus Kristerinpoika ei lainkaan itse hoitanut tätä tuoma- rinvirkaansa. Sijaisina mainitaan 1550 ja 1555 Dönsbyn *Henrik Henrikinpoika* ja 1556—57 Klaus Kristerinpojan palvelija *Kle- met Henrikinpoika*; Sauvon kesäkäräjät 1556 istui tosin *Jöns Persson*.⁴⁹ Vuonna 1558 toimivat sijaisina *Olavi-kirjuri* sekä

⁴⁴ VA: 983: 6—14, 1039a: 1—17, 1062: 1—16v, 1078: 1v—12v. VA: kk 2: 236.

⁴⁵ *Carpelan*, *Ättartavlor* II, s. 356. (*Grottenfelt*), Suomen ratsu- palvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575, s. 3.

⁴⁶ *Blomstedt*, Klaus Kristerinpoika Horn, KE II, s. 484. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, ss. 99—100.

⁴⁷ *Renvall*, e.m.t., ss. 100—101. VA: 883: 35—38v, 907: 1—14v, 929: 2—7, 983: 6—14, 1012: 1—23.

⁴⁸ *Renvall*, e.m.t., ss. 102—103. VA: 1012: 1—23, 1039: 2—23v, 1039a: 1—17, 1062: 1—6v, 1078: 1v—12v, 1128: 1—25, 1143: 25—36. VA: cc 3: 118.

⁴⁹ *Hausen*, *Bidrag* III, s. 265. VA: 590: 2—30, 629: 18—21, 664: 45—50v. Kysymyksessä on luultavasti sama mies kuin Halikon kihla- kunnassa s.v. sijaisena ollut Taalain tuomari Jöns Persson.

omissa pitäjissään Nauvon kirkkoherra *Olaus Olavi* ja Paraisten kirkkoherra *Elias Simonis* sekä lisäksi herttuan kansleri, tohtori *Andreas Olai*.⁵⁰ Vuosina 1558 ja 1559 mainitaan Henrik Klaunpojan istuvan käräjiä Piikkiön kihlakunnassa.⁵¹

Niilo Maununpojan sijaisina mainitaan 1559—60 *Eerik Håkaninpoika (Slang)* ja 1560 *Olavi Jönsinpoika*.⁵² Niilo Skalmin sijaisia olivat vouti *Lasse Matinpoika* 1561, *Simo Henrikinpoika* 1561, *Olavi Jönsinpoika* 1561, *Ture Ulvinpoika (Soop)* 1561 sekä tuomarin veli *Simo Eerikinpoika Skalm* 1563.⁵³ Itse näyttää Niilo Skalm istuneen käräjiä 1561 ja 1563. Niilo Ingenpoika taas istui itse ainoat hänen toimikaudelleen sattuneet käräjät.⁵⁴ Lasse Mikonpojalla oli sijaisenaan hänen toimikautensa ainoilla käräjillä, vuoden 1564 syyskäräjillä, muuan *Lasse Hannunpoika*, nähtävästi samanniminen Turun linnan kirjuri.⁵⁵

Henrik Simonpoika istui itse käräjiä ainakin 1564, 1565, 1566—67 ja 1569.⁵⁶ Vuonna 1564 oli hänellä sijaisenaan *Maunu Niilonpoika (Stjernkors)* sekä kirkkoherra *Sigfridus Martini* Liedossa ja turkulainen porvari *Sigfrid Matinpoika (Fogelhubud-sukua)*⁵⁷, vuonna 1565 pappismies *Joannes Grindenn* ja vouti *Joen Niklinpoika*.⁵⁸

⁵⁰ VA: 64: 2—12v, 765: 52—60.

⁵¹ VA: 64: 2—12v., kysymys on ilmeisesti laamanninkäräjistä.

⁵² VA: 883: 35—38v, 890: 1—17v.

⁵³ VA: 907: 1—14v, 929: 2—7, 983: 6—14.

⁵⁴ VA: 929: 2—7, 983: 6—14.

⁵⁵ VA: 1012: 1—23. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 102, on identifioinut Lasse Hannunpojan Pohjan pitäjän Sällvikin ja Perniön Suksenpyölin Ulf-sukua olevaksi herraksi.

⁵⁶ VA: 1012: 1—23, 1039: 2—23v, 1039a: 1—17, 1062: 1—6v, 1078: 1v—12v, 1128: 1—25, 1143: 25—36.

⁵⁷ VA: 1012: 1—23.

⁵⁸ VA: 1039: 2—23v, 1039a: 1—17. — *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 102, sanoo profossi Joen Wermen istuneen Sauvon kesäkäräjät 1566 ja Lasse Jönsinpojan Paraisten syyskäräjät 1566. Werme oli kuitenkin voudin sijaisena, eikä sakkoluettelosta näy lainkaan tietoa tästä Lasse Jönsinpojan sijaisuudesta. VA: 1062: 1—6v.

Halikon kihlakunnantuomarina lienee 1520- ja 1530-luvuilla ollut sama mies kuin Piikkiönkin tuomiokunnassa, valta-neuvos *Eerik Fleming*.⁵⁹ 1550-luvun alusta on tuomarina niinkään sama mies kuin Piikkiössä, *Klaus Kristerinpoika (Horn)*, joka siirtyy tästä tuomarinvirasta Savoon 1558.⁶⁰ Toukokuussa 1558 nimitti Juhana-herttua tuomariksi pikkusoininsa (småsven) *Nils (Karlsson) Gyllenstiernan*, joka kuitenkin 1561 siirtyi Ruotsiin Eerikin hoiviin.⁶¹ Vuonna 1561 mainitaan tuomarina Karunan *Henrik Simonpoika*⁶², mutta 1562—63 oli tuomarina sihteeri *Lasse Mikonpoika*, herttuan uskollisia avustajia, ja 1563 —nähtävästi herttuan kukistuttua — myös *Henrik Klaunpoika (Horn)*.⁶³ Vuosina 1564—65 on virassa nuori *Niilo Boije*, mutta hänen nähtävästi kuoltuaan virassa mainitaan tuomariksi ensin viran aikaisempi haltija Karunan *Henrik Simonpoika* ja sitten äskenmainitun tuomarin veli *Hannu Boije* 1565—66.⁶⁴ Vuonna 1566 tuli tuomariksi *Iivar Maununpoika (Stjernkors)*, joka jo seuraavana vuonna siirtyi Hollolan kihlakunnantuomariksi. Vuosina 1567—68 oli tuomarina jälleen *Henrik Simonpoika*, jota 1568 seurasi *Eerik Håkaninpoika (Slang)*.⁶⁵

Tässä kihlakunnassa on tietoja Klaus Kristerinpojan itse istumista käräjistä vuosilta 1551, 1554 ja 1556.⁶⁶ Hänen sijaisenaan oli 1551 ja 1554 Dönsbyn *Henrik Henrikinpoika*, 1556 Halikon kesäkäräjillä Taalain tuomari *Jöns Persson* (på Risor-

⁵⁹ FMU VIII 6428. (*Grottenfelt*), Suomen ratsupalvelus- ja läänityslueelliloita vuosilta 1537—1575, s. 3.

⁶⁰ VA: 533: 2—22. Ks. s. 55, lähdev. 46.

⁶¹ Juhana-herttuan valtakirja Nils Karlsson Gyllenstiernalle 11. 5. 1558, GIR XXVIII, s. 620.

⁶² VA: 937: 1—21.

⁶³ VA: 986: 34—43. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 109.

⁶⁴ VA: 1012: 1—23, 1039: 2—23v, 1068: 1—12v.

⁶⁵ VA: 1068: 1—12v, 1082: 9—16, 1106: 29—40v, 1128: 1—25. *Renvall*, e.m.t., ss. 109—110.

⁶⁶ VA: 571: 1—17v, 625: 1—17. *Renvall*, e.m.t. s. 108.

den) sekä 1557 Halikon kirkkoherra *Jöns* (eli *Johannes Augustini*) ja Klaus Kristerinpojan palvelija *Klemet Henrikinpoika*.⁶⁷

Nils Gyllenstiernalla oli puolestaan sijaisenaan 1558—61 *Erik Häkaninpoika (Slang)*.⁶⁸ Henrik Simonpoika istui itse lähes kaikki toimikautensa käräjät (1561, 1567—69), kun taas Lasse Mikonpoika asetti sijaisikseen 1562—63 *Maunu Henrikinpojan* sekä 1562 kirkkoherrat *Olaus Petrin* ja *Petrus Paulin*.⁶⁹ Nils Boijella oli lukuisia eri sijaisia: Marttilan kirkkoherra *Simon Canuti (Paljaspää)*, Uskelan kirkkoherra *Olaus Petri*, porvari *Sigfrid Matinpoika (Fogelhuvud)* Turusta sekä *Tuomas-kirjuri*, mahdollisesti Turun linnankirjuri *Tuomas Henrikinpoika* tai se *Tuomas Perttelinpoika*, joka Iivari Maununpojan sijasta istui Halikon kevätkäräjät 1566.⁷⁰ Vuonna 1565 oli Henrik Simonpojalla sijaisenaan pappismies *Joannes Grindenn*, joka mainitaan myös Hannu Boijen ja Iivari Maununpojan sijaisena 1566.⁷¹ Hannu Boije ja Iivari Maununpoika istuivat kumpikin toimikautenaan noin yhden käräjäkierroksen verran käräjiä.⁷²

Ahvenanmaa

A h v e n a n m a a n kihlakunnantuomariksi tuli 1525 Kustaava Vaasaan jo varhaisessa vaiheessa liittynyt *Henrik Jönsinpoika (Lapp)*, Hagan herra.⁷³ Lokakuussa 1530 annettiin valtakirja tähän virkaan *Jepppe Olavinpojalle Ge-*

⁶⁷ VA: 533: 2—22, 590: 2—30, 625: 1—17, 698: 36—45, 677: 18—26v. Jöns Persson, Risordan eli Risholnin herra, oli 1550-luvulla eri tehtävissä Suomessa. *Hausen*, Bidrag IV, s. 139. Vrt. tiedonanto HArk X, ptk., s. 8.

⁶⁸ VA: 837: 1—15, 937: 1—21.

⁶⁹ VA: 986: 34—43. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 18, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 109.

⁷⁰ VA: 1012: 1—23, 28v, 1039: 2—23v, 1068: 1—12v.

⁷¹ VA: 1039: 2—23v, 1068: 1—12v.

⁷² VA: 1039: 2—23v, 1068: 1—12v, 1082: 9—16.

⁷³ Valtakirja Henrik Jönsinpojalle 25. 9. 1525, GIR II, s. 223.

tasta, joka istui käräjiä vielä heinäkuussa 1537.⁷⁴ Marraskuussa 1537 sai kuitenkin *Henrik Jönsinpoika* uudelleen valtakirjan Ahvenanmaan tuomariksi.⁷⁵ Vuodesta 1543 oli tuomarina Kustaa Vaasan enon äpäräpoika *Olavi Trottenpoika* (aviotonta Eka-sukua), joka vielä 1552 oli tässä virassa.⁷⁶ Vuosina 1553—55 oli Ahvenanmaan tuomarina Hollolan tuomarinviran äskettäin menettänyt ja siitä korvauksena nähtävästi tämän viran saanut Sjundbyn *Jaakko Henrikinpoika* (*Hästeko*), jota 1556 seurasi Juhana-herttuan valtakirjalla ja Kustaa Vaasan suostumuksella *Lauri Fleming*. Tämä oli virassa vielä 1560.⁷⁷ Vuonna 1564 mainitaan Ahvenanmaan kihlakunnantuomariksi *Henrik Klauupoika* (*Horn*), mutta jo samasta vuodesta lähtien ja ainakin vuoteen 1568 on tuomarina Tukholman pormestari *Matts Persson Skult*.⁷⁸

Olavi Trottenpojan edeltäjät näyttävät itse hoitaneen virkansa⁷⁹, mutta hän — ollessaan samanaikaisesti Kastelholman voutina — käytti tuomarikautensa alussa sijaisia. Itse hän istui käräjiä ainakin 1548 ja 1550—52⁸⁰, kun taas sijaiset *Klaus Holst* (1544), *Lasse linnankirjuri* (1545), *Autuisten Torsten Henrikinpoika* (1549), *Maunu Ram* (1549) sekä *Sigfrid-räätäli* (1552) hoitivat mainittuina vuosina tuomarinvirkaa.⁸¹

Jaakko Henrikinpojalla oli 1553—54 ja 1556 sijaisenaan *Autuisten Torsten Henrikinpoika* ja 1555 Ahvenanmaalla voutina toiminut *Matts Holst*.⁸² Lars Flemingin sijaisena oli 1558 Joma-

⁷⁴ Valtakirja Jeppe Olavinpojalle 16. 10. 1530, GIR VII, s. 185. *Hausen*, Bidrag II, s. 6.

⁷⁵ Valtakirja Henrik Jönsinpojalle marrask. 1537, GIR XI, s. 378.

⁷⁶ Valtakirja Olavi Trottenpojalle 30. 11. 1543, GIR XV, s. 578. *Hausen*, Bidrag II, s. 112.

⁷⁷ *Hausen*, Bidrag II, ss. 117, 133, 149. Valtakirja Lauri Flemingille 19. 9. 1566, GIR XXVI, s. 817. Kustaa Vaasa Juhana-herttualle 25. 8. 1556 ja 3. 9. 1556, GIR XXVI, ss. 480—536. *Bomansson*, Hertig Johan och hans tid, s. 54, sanoo Kustaa Vaasan itse kantaneen v:n 1555 tuomarinveron.

⁷⁸ *Hausen*, Bidrag III, s. 239. *Hausen*, Bidrag II, ss. 171, 191, 196.

⁷⁹ FMU VIII 6433. *Hausen*, Bidrag II, ss. 1—17.

⁸⁰ *Hausen*, Bidrag II, ss. 62—70, 81, 95—103, 112.

⁸¹ *Hausen*, Bidrag II, ss. 26, 31, 39, 42, 66, 70—79, 108.

⁸² *Hausen*, Bidrag II, ss. 117, 122, 125, 130, 133.

lan kirkkoherra *Magnus Petri* sekä 1557 ja 1559—60 hänen omaksi kappalaisekseen mainittu *Ericus Petri*.⁸³ Vuonna 1561 istui käräjiä entinen vouti *Lasse Matinpoika*.⁸⁴ Henrik Klaunpojan sijaisena oli 1564 hänen kappalaisensa *Georgius Michaelis* ja pormestari Matts Perssonin puolesta istui käräjiä ainakin 1564—65 kirkkoherra *Magnus Petri*.⁸⁵

Satakunta

Ala-Satakunnan kihlakunnantuomarina oli vuodesta 1511 *Anders Slatte*, joka vielä 1525 istuu käräjiä.⁸⁶ Hänen kuoltuaan tuli 1526 tuomariksi *Joakim Fleming* — velvoitettuna pitämään palveluksessa neljä ratsumiestä — ja tämän kuoltua nähtävästi vuoden 1533 alussa sai valtakirjan tähän virkaan Ahtisten *Maunu Niilonpoika*. Maunu Niilonpoika, joka aluksi oli Ala-Satakunnan voutina ja sittemmin Viipurin linnanpäällikkönä, menetti tuomarinvirkansa 1555 täydellisen syrjäyttämisenä yhteydessä.⁸⁷ Vuonna 1556 oli tuomarina Helsingin vouti *Anders Korp*⁸⁸, vuosina 1557—63 Satakunnan vouti ja Turun linnanpäällikkö *Niilo Birgerinpoika*.⁸⁹ Viimeksi mainittu sai surmansa mestaajan piilusta vuoden 1563 tapahtumien yhteydessä ja Ala-Satakunnan tuomariksi tuli — viimeistään 1564 — valtaneuvos *Hogenskild Bielke*.⁹⁰

⁸³ *Hausen*, Bidrag II, ss. 137, 140, 144, 147, 149.

⁸⁴ *Hausen*, Bidrag II, s. 158.

⁸⁵ *Hausen*, Bidrag II, ss. 168, 171, IV, ss. 239, 281.

⁸⁶ FMU VIII 6265.

⁸⁷ Valtakirja Joakim Flemingille 21. 6. 1526, GIR III, s. 282. *Carpelan*, Ättartavlor II, s. 356. Valtakirja Maunu Niilonpojalle 7. 10. 1533, GIR VIII, s. 312. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn, I, s. 244. *Anthony*, Måns Nilssons till Ahtis släktförbindelser, ss. 1—2.

⁸⁸ VA: 1995: 25.

⁸⁹ VA: 2060: 16—28. *Hausen*, Bidrag III, s. 461. VA: mm 2: 154. *Bomansson*, Hertig Johan och hans tid, s. 104.

⁹⁰ VA: 2174: 1—26v, mainitaan syyskäräjillä 1564 (siis kalenterivuonna 1563) kihlakunnantuomariksi Hogenskild Bielke.

Anders Slatte istui itse käräjiä.⁹¹ Joakim Flemingin tiedetään itse istuneen käräjiä 1531, mutta 1529 — hänen nähtävästi ollessaan Ruotsissa — istui sijaisena *Lasse Pietarinpoika Brocke*.⁹² Maunu Niilonpoika oli lähes koko tuomarikautensa ajan voutina jäävi tai Viipurissa asuvana estynyt hoitamasta tuomarinvirkaansa; vain 1554 tiedetään hänen olleen läsnä käräjillä. Hänen sijaisinaan mainitaan 1542 ja 1545 Lavilan *Henrik Henrikinpoika Kirjuri*, 1550 ja 1551 Ylä-Satakunnan tuomari *Jöns Vestgöte*, 1551 kirjuri *Martti Ollinpoika* sekä 1551—55 myöhemmin voutina toiminut *Lasse Matinpoika*.⁹³ Niilo Birgerinpoika istui itse käräjiä 1558 (ja 1563?), hänen sijaisinaan taas istui 1560 ja 1562 entinen kihlakunnankirjuri *Hannu Björninpoika*.⁹⁴ Bielke ei itse istunut lainkaan käräjiä, vaan käytti 1564 sijaisinaan *Henrik Jönsinpoikaa*, Aarlahden ja nyttemmin Vuolteen herraa, sekä vuodesta 1566 lähtien entistä kirjuriaan *Sigfrid Pietarinpoikaa*.⁹⁵

Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomarina oli 1500-luvun alusta Jeppe Valdemarin- eli Folmarinpoika, jonka antamista tuomioista ei kuitenkaan ole tietoa 1520-luvulta, vaikka hän vielä 1529 oli elossa.⁹⁶ Ainakin vuodesta 1527 oli tuomarina *Jöns Vestgöte*, joka vielä kuolinvuonnaan 1560 mainitaan tässä virassa.⁹⁷ Vuosina 1560—63 oli Ylä-Satakunnan tuomarina Lepaan *Hannu Björninpoika*⁹⁸, mutta lähdesarjassa olevan aukon vuoksi ei tuomareista vv. 1564—68 ole varmoja tie-

⁹¹ FMU VIII 6194, 6265.

⁹² *Hausen*, Bidrag III, s. 2. FMU VIII 6440.

⁹³ VA: 216a—c. VA: 1941: 1—41v, 1950: 15—21, 1969: 26—49, 1975: 89—109v, 1995: 25—41. *Hausen*, Bidrag III, ss. 183, 288.

⁹⁴ VA: 2060: 16—28, 2140: 1—22. VA: mm 2: 154, mm 1: 60v. *Hausen*, Bidrag III, s. 461. *Renvall*, Virkakierto Suomen voutien piirissä 1500-luvulla, s. 323, on identifioinut Hannu Björninpojan voutina virheellisesti Lepaan herraksi.

⁹⁵ VA: 2174: 1—26v, 2186: 1—18v, 2198: 1—27, 2208: 1—22.

⁹⁶ FMU VII 5966, VIII 6436.

⁹⁷ FMU VIII 6362. VA: 2112: 10—22.

⁹⁸ VA: 2112: 10—22. *Hausen*, Bidrag IV, s. 122. VA: J. O. I. Ranckenin kok., Gamla handlingar IV. VA: nn 1: 56 v.

toja. Vuonna 1563 sai *Jöns Knutinpoika (Kurki)* valtakirjan Kokemäen läänin tuomariksi Satakuntaan, siis luultavasti Ylä-Satakuntaan, mutta jo kesällä 1564 hän menetti tämän viran.⁹⁹ Erään epävarman tiedon mukaan olisi *Hogenskild Bielke* 1565 ollut sekä Ala- että Ylä-Satakunnan tuomarina.¹⁰⁰

Jöns Vestgöte istui itse kaikki ne käräjät, joista hänen tuomarikaudeltaan on tietoja.¹⁰¹ Hannu Björninpojan toimikaudelta ei liioin tunneta muita kuin hänen itsensä istumia käräjäkierroksia.⁹⁸ Vuonna 1564 istui — tuntemattoman tuomarin sijasta pappismies *Joannes Grindenn*¹⁰², mutta muuten ei sijaisistaakaan ajalta 1564—68 ole tietoja.

Uusimaa

Raaseporin itäisen tuomiokunnan tuomarina oli vuoteen 1520 Maunu Antinpoika Grabbe, läntisen tuomiokunnan tuomarina — ja 1520-luvun alusta mahdollisesti koko Raaseporin tuomarina — Severin Paavalinpoika vuoteen 1523.¹⁰³ Vuodesta 1524 oli Raaseporin tuomarina ensiksi mainitun poika *Niilo Grabbe*, joka oli virassa kuolemaansa saakka 1549. Joulukuussa 1549 antoi Kustaa Vaasa valtakirjan tähän virkaan Grabben vävyllle *Eerik Arvidinpojalle (Stål-arm)*, jonka tuomarikausi kesti vuoteen 1558.¹⁰⁴

Vuosina 1558—63 oli Raaseporin kihlakunta jaettuna kahteen tuomiokuntaan. Tammikuussa 1558 sai laamanni *Yrjänä*

⁹⁹ Valtakirja Jöns Knutinpojalle 25. 7. 1563. *Arwidsson*, *Handlingar X*, ss. 82—83. *Blomstedt*, *Kurki (Kurck-)* suvut, *KE III*, s. 275.

¹⁰⁰ *Hausen*, *Bidrag IV*, s. 276.

¹⁰¹ FMU VIII 6509, 6545. *Hausen*, *Bidrag III*, ss. 57, 154, 158. VA: *Topografica*, Kangasala. VA: J. O. I. Ranckenin kok., *Gamla handlingar IV*. VA: 216b. VA: 1973: 1—36, 2037: 13—32, 2112: 10—22. VA: nn 2: 317, 305.

¹⁰² VA: nn 1: 19.

¹⁰³ FMU VIII 6018, 6130, 6191.

¹⁰⁴ FMU VIII 6130. Valtakirja Eerik Arvidinpojalle 24. 12. 1549, *GIR XX*, ss. 370—371. VA: 3110: 1v—7.

Fincke valtakirjan Raaseporin läntisen osan tuomariksi, mutta ainakin kesästä 1558 lähtien oli tässä tuomarinvirassa ratsumestari *Niilo Boije*. Vuonna 1562 Boije sai luovuttaa tuomarinvirkansa *Niilo Ingenpojalle*, joka vuorostaan menetti sen vuoden 1563 kriisissä.¹⁰⁵

Raaseporin itäisen osan tuomarina oli 1558—61 Sjundbyn *Jaakko Henrikinpoika (Hästesko)*, jota 1561 seurasi tuomarinvirassa Suomen ylin käskynhaltija *Joaakim Bulgrin*, entinen Porvoon tuomari. Hänen kuoltuaan jo samana vuonna tuli itäisen osan tuomariksi Juhana-herttuan sihteeri *Pertteli Eerikinpoika (Ljuster)*, Mälsälän herra.¹⁰⁶

Vuodesta 1563 aina kuolemaansa saakka 1568 oli kihlakunnantuomarina nyt jälleen yhdeksi yhdistyneessä Raaseporin tuomiokunnassa sotaeverstiksi ylennyt *Niilo Boije*.¹⁰⁷

Niilo Grabben itse istumista käräjistä on tietoja vuosilta 1529—30, 1532—33, 1546 ja 1547.¹⁰⁸ Kautta koko tuomarikautensa ajan käytti Niilo Grabbe sijaisenaan Dönsbyn *Henrik Henrikinpoikaa*.¹⁰⁹ Eerik Arvidinpoika istui itse melko runsaasti käräjiä (1550—52, 1553, 1556)¹¹⁰ ja käytti tarvittaessa sijaisenaan Bollstadin *Olavi Jaakonpoikaa* (1552, 1553) sekä Pohjankurun *Pietari Hannunpoika Kirjuria* (1556—58).¹¹¹

Länsiosassa istui Niilo Boije itse melkein kaikki käräjäkierrokset tuomarikautensa aikana 1558—62; vain 1561 oli hä-

¹⁰⁵ Juhana-herttuan valtakirja Yrjänä Finckelle 10. 1. 1558, GIR XXVIII, s. 615. VA: 216d. VA: 3134: 1—9v, 3238: 1—27.

¹⁰⁶ VA: 3123: 21, 3238: 1—27. VA: 216d-e. VA: Topografica, Inkoo.

¹⁰⁷ VA: 3238: 1—27. *Hausen*, Bidrag IV, s. 369.

¹⁰⁸ FMU VIII 6475, 6479, 6517, 6556. *Hausen*, Bidrag III, ss. 18—20, 27. VA: 2957: 1—29, 2952: 57—74v.

¹⁰⁹ FMU VIII 6191, 6193, 6337, 6349, 6354, 6497, 6555. *Hausen*, Bidrag III, ss. 40, 55—56, 65, 67, 69, 82, 83, 87, 91, 93, 102, 112, 139—141, 149—150, 198, 222. VA: 2926: 2, 2952: 57—74v.

¹¹⁰ VA: 2992a: 2—37, 3002: 113—137, 3022a: 1—31v, 3058: 14—24v. *Hausen*, Bidrag II, ss. 261—263.

¹¹¹ VA: 3002: 113—137, 3022a: 1—31v, 3058: 14—24v, 3076: 22—34, 3086: 20—26v, 3110: 1v—7. *Hausen*, Bidrag III, ss. 348, 361. VA: Topografica, Inkoo.

nellä sijaisenaan Moision *Lasse Jönsinpoika*, joka istui 1563 myös molemmat Niilo Ingenpojan tuomarikauden kierrokset.¹¹²

Itäosan tuomareista istui Jaakko Henrikinpoika tiettävästi kaikki käräjäkierrokset itse.¹¹³ Bulgrin käytti sijaisenaan Moision *Lasse Jönsinpoikaa* 1561, Pertteli Eerikinpoika taas 1562 entistä voutia *Ture Ulvinpoikaa* (*Soop*) ja 1563 *Lasse Jönsinpoikaa*.¹¹⁴

Uutena tuomarikautena istui Niilo Boije jälleen lähes kaikki käräjät, mutta 1564 oli sijaisena pappismies *Joannes Grindenn*, 1567—68 Boijen kirjuri *Lasse Henrikinpoika* (*Hordeel*) sekä 1568 voudintehtävissä aiemmin toiminut ruotsinsyntyinen *Per Galle*.¹¹⁵

Porvoon tuomiokunnan tuomarina oli vuodesta 1507 *Olavi Eerikinpoika* (*Stålar*), jota tässä virassa 1532 seurasi hänen poikansa *Eerik Olavinpoika* (*Stålar*). Tämä mainitaan tuomarina vielä 1554.¹¹⁶ Vuosina 1555—58 oli Porvoon tuomarina Kullon ja Haikon herra, *Eerik Sveninpoika* (*Ållon*), mutta huhtikuussa 1558 annettiin valtakirja tähän virkaan *Joakim Bulgrinille*.¹¹⁷ On luultavaa, että Bulgrin on menettänyt 1560 tämän viran, sillä eräs tieto mainitsee *Lauri Flemingin* 1560 olevan Porvoon tuomarina ja 1561 oli *Eerik Sveninpoika* (*Ållon*) jälleen virassa.¹¹⁸ Vuodesta 1561 vuoteen 1571 oli kihla-

¹¹² VA: 3134: 1—9v, 3169: 1—21v, 3183: 1—19v, 3189a: 1—18v, 3238: 1—27. VA: 216d.

¹¹³ VA: 3123: 21, 3134: 1—9v, 3169: 1—21v, 3183: 1—19v, 3189a: 1—18v. VA: 216d-e.

¹¹⁴ VA: 216d-e. VA: Topografica, Inkoo. *Hausen*, Bidrag IV, s. 26. VA: 3238: 1—27.

¹¹⁵ VA: 3238: 1—27, 3256: 1—15, 3273: 1—17. *Hausen*, Bidrag IV, ss. 266, 334, 339, 366, 367, 369.

¹¹⁶ *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 448. Valtakirja Olavi Eerikinpojalle 28. 10. 1532, GIR VIII, s. 154. *Hausen*, Bidrag III, s. 293.

¹¹⁷ VA: 3046: 27—38, 3092: 148—155, 3141: 1—7. Valtakirja Joakim Bulgrinille 7. 4. 1558, GIR XXVIII, s. 165.

¹¹⁸ VA: 3193: 19, 3213: 36—46. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 12, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV.

kunnantuomarina Isnäsin *Hannu Laurinpoika* (*Björnram*).¹¹⁹

Eerik Olavinpoika istui itse melkoisesti käräjiä (ainakin 1542, 1547, 1549, 1550, 1554)¹²⁰, mutta hänen sijaisenaan oli 1539—40 Vekkijärven *Pietari Niilonpoika* (*Stubbe*).¹²¹ Eerik Sveninpoika istui niinikään runsaasti käräjiä (1555, 1556, 1557, 1558), mutta 1556 ja 1561 oli hänellä sijaisenaan *Eerik Antinpoika* Porvoosta. Tämän sanotaan 1557—58 (?) ja 1560 olleen myös Bulgrinin sijaisena.¹²² Hannu Laurinpojan itse istumista käräjistä on tietoja vuosilta 1564, 1565 ja 1568.¹²³ Hänen sijaisenaan oli 1561—62 Helsingin entinen vouti *Anders Korp*¹²⁴ ja vuosina 1563—68 Vekkijärven *Lasse Pietarinpoika* (*Stubbe*), edellämainitun Pietari Niilonpojan poika.¹²⁵

Häme

Hattulan kihlakuntaan nimitettiin 1525 tuomariksi *Åke Klaunpoika* (*Tott*), joka kuitenkin jo parin kuukauden kuluttua oikeutettiin vaihtamaan virkansa Salon pyöliin, jolloin seuraajaksi olisi tullut suomen kieltä taitava *Lasse Ollinpoika*. Åke Klaunpoika näyttää kuitenkin pitäneen tämän tuomarinviran, sillä hänet mainitaan Hattulan tuomarina vielä 1530.¹²⁶ On mahdollista, että Åke Klaunpoika on menettänyt virkansa siirtyessään 1530 Karlsborgin linnoituksen päälliköksi; jo ennen kuin hän joulukuussa 1531 kaatuu, puolus-

¹¹⁹ *Hausen*, Bidrag III, s. 66. *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 30.

¹²⁰ *Hausen*, Bidrag III, ss. 144, 218, 226, 258, 293. VA: 217a: 24v.

¹²¹ *Hausen*, Bidrag III, ss. 103, 112.

¹²² VA: 217a: 28, 3046: 27—38, 3092: 148—155, 3141: 1—7, 3213: 36—46. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 13, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. *Ruuth*, Rälssmiesten sineteistä, s. 333.

¹²³ *Hausen*, Bidrag IV, ss. 233, 277, 279, 354.

¹²⁴ *Hausen*, Bidrag IV, ss. 13, 16, 66.

¹²⁵ VA: 3231: 2—16, 4008: 35v. VA: Topografica, Pernaja. *Hausen*, Bidrag IV, ss. 234, 323, 297, 302, 343, 353.

¹²⁶ Valtakirja Åke Klaunpojalle 13. 7. 1525, GIR II, s. 178, kirje Åke Klaunpojalle 25. 9. 1525, GIR II, s. 224. FMU VIII 6491.

tettuaan urhoollisesti mutta menestyksettä linnoitusta tanskalaisia vastaan, on Hattulan tuomariksi nimitetty mm. Kokemäen voutina toiminut *Pietari Laurinpoika Svenske*.¹²⁷ Tämä kihlakunnassa — Hattulan Mervessä — asuva tuomari oli virassa vuoteen 1538, jolloin siihen sai valtakin ulkomailla opiskellut hallintomies *Eerik Spåra*. Hänen tuomarikauttaan kesti hänen kuolemaansa saakka; vielä 1566 on tuomarinkestitys merkitty maksetuksi hänelle.¹²⁸ Vuosina 1567—68 mainitaan tuomarina Brödtorpin herra *Lasse Torsteninpoika (Ram)*, joka mm. hallitsi Janakkalan Hakoista tässä kihlakunnassa.¹²⁹

Åke Klaunpojan viranhoidosta ei ole tietoja, mutta Pietari Svenske on sekä itse istunut käräjiä että hoidattanut niitä sijaisella. Hänen sijaisenaan oli Hämeenlinnan kirjuri, Monikkalan *Knut Antinpoika* eli »vanha Knut-kirjuri», joka mainitaan 1537—38 tuomarinsijaisena.¹³⁰ Eerik Spåra istui likimain kaikki tunnetut käräjät tuomarikaudellaan itse.¹³¹ Aivan tuomarikautensa alussa oli hänellä sijaisenaan edellämäinittu *Knut Antinpoika Kirjuri* (1539), vuonna 1551 naapurikihlakunnan tuomari *Jöns Knutinpoika (Kurki)* ja vuonna 1556 Moision *Lasse Jönsinpoika*.¹³²

Lasse Torsteninpoika (Ram) istui itse käräjiä sekä 1567 että 1568.¹³³

Hollolan kihlakunnantuomarina mainitaan vuodesta

¹²⁷ *Elgenstierna*, Åttartavlor VIII, s. 339. Valtakirja Pietari Iivarinpojalle (p.o. Laurinpojalle) 8. 5. 1531, GR VII, s. 332.

¹²⁸ *Hausen*, Bidrag III, s. 91. Valtakirja Eerik Spåralle 15. 10. 1538, GIR XII, s. 109. VA: 4012: 19v. *Ramsay*, Fräresläkter, s. 416, sanoo kuolinvuodeksi 1565.

¹²⁹ VA: 4025: 19. *Ramsay*, Fräresläkter, s. 325.

¹³⁰ *Hausen*, Bidrag III, ss. 68, 72, 91.

¹³¹ VA: 3716: 49—67, 3780: 50—61, 3052: 19—25v, 3852: 120—126v, 3871: 48—57, 3892: 84—97, 3913: 19—30, 3940: 31—34, 3967: 26—41. VA: Topografica, Loppi. *Hausen*, Bidrag III, ss. 200, 222, 276, 486—487, 337.

¹³² *Hausen*, Bidrag III, s. 95. VA: 215 1: 36. VA: 3052: 18—25 v.

¹³³ VA: Topografica, Vanaja: Harvialan kopiokirja, f. 313. VA: 11 5: 358v.

1526 alkaen aina 1550-luvun alkuun valtaneuvos *Björn Klaunpoika*, Lepaan herra.¹³⁴ Hänen kuoltuaan tuli 1551 tuomariksi Sjundbyn *Jaakko Henrikinpoika (Hästesko)*, jonka sijalle kuitenkin 1552 nimitettiin Savonlinnan päällikkö *Kustaa Fincke*. Tämä oli itse anonut virkaa voidakseen estää hämäläisten omankädenoikeuden ja väkivallan savolaisia uudisasukkaita kohtaan näiden työntyessä hämäläisten vanhoille eräalueille.¹³⁵ Fincken kuoltua tuli vuoden 1567 alussa tuomariksi ratsumestari, sittemmin sotaeversti valtaneuvos *Iivar Maununpoika (Stjernkors)*, joka oli tuomarina väkivaltaiseen kuolemaansa saakka 1573.¹³⁶

Björn Klaunpoika näyttää hoitaneen virkansa täysin sijaisetta.¹³⁷ Jaakko Henrikinpoika oli itse läsnä kaksilla käräjillä 1552, mutta käytti 1551 sijaisenaan Ylä-Satakunnan tuomaria *Jöns Vestgöteä* sekä Sääksmäen tuomaria *Jöns Knutinpoikaa (Kurki)* ynnä 1552 jälleen *Jöns Vestgöteä*.¹³⁸

Fincke — joka itse oli pyrkinyt virkaan tiettyä tehtävää toteuttaakseen — hoiti viran kokonaan ilman sijaisia¹³⁹, eikä Iivar Maununpoikakaan vuosina 1567—68 tiettävästi sijaista käyttänyt.¹⁴⁰

Sääksmäen kihlakunnantuomariksi tuli 1525 *Olavi Olavinpoika*, joka kuitenkin kuoli nähtävästi jo samana vuonna, sillä jo toukokuussa 1526 sai valtakirjan tähän virkaan *Jöns Knutinpoika (Kurki)*.¹⁴¹ Vuonna 1535 Jöns

¹³⁴ FMU VIII 6285. *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 258.

¹³⁵ VA: 3737: 23v, 3750: 1—37v. *Soininen*, Hämeen historia II: 1, ss. 16—17. *Kustaa Vaasan* kirje *Kustaa Finckelle* 14. 3. 1552, GIR XXIII, ss. 128—129. *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 110.

¹³⁶ *Hausen*, Bidrag IV, s. 367. *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 433.

¹³⁷ FMU VIII 6463, 6527. *Hausen*, Bidrag III, ss. 54, 187, 202. VA: 3697: 34, 3722a: 8—33. VA: Topografica, Lammi. VA: bb 1: 29, ee 1: 94.

¹³⁸ VA: F. A. von Platenin kok. *Hausen*, Bidrag III, ss. 272, 275, 278. VA: 3750: 1—37v.

¹³⁹ VA: 3849: 30—38, 3750: 1—37v. VA: öö 1: 133v, ee 1: 50, bb 1: 30. VA: F. A. von Platenin kok. *Hausen*, Bidrag III, ss. 298, 389, 458—459, IV ss. 51—52.

¹⁴⁰ *Hausen*, Bidrag IV, s. 367.

¹⁴¹ Valtakirja Olavi Olavinpojalle 3. 5. 1525, GIR II, s. 109. Valtakirja Jöns Knutinpojalle 26. 5. 1526, GIR III, s. 161.

Knutinpoika siirrettiin Pohjanmaan tuomariksi, mutta palautettiin jo seuraavana vuonna — koska hänet oli myös nimitetty Pohjanmaan laamanniksi — takaisin Sääksmäen tuomariksi. Tässä virassa hän oli vielä 1555.¹⁴² Vuodesta 1556 vuoteen 1561 oli Sääksmäen tuomarina Hämeenlinnan vouti *Jöns Brun* ja 1562—67 Sjundbyn *Jaakko Henrikinpoika (Hästesko)*.¹⁴³ Vuosina 1568—69 mainitaan Hämeenlinnan voudin *Iisak Niilonpojan (Banér)* olevan Sääksmäen tuomarina.¹⁴⁴

Jöns Knutinpoika, josta aikaa myöten isänsä tavoin tuli valtaneuvos, omistautui itse viranhoidolle¹⁴⁵, ainostaan 1553 oli hänen sijaisenaan läsnä laamanninkäräjillä Ylä-Satakunnan tuomari Jöns Vestgöte.¹⁴⁶ Jöns Brunin tuomarikaudelta ei liioin tunneta sijaisia.¹⁴⁷ Jaakko Henrikinpoika taas istui itse käräjiä ainakin 1562, 1563, 1564, 1565 ja 1566¹⁴⁸, mutta asetti 1564 sijalleen entisen kihlakunnantuomarin *Jöns Knutinpojan* ja 1566—67 *Olavi Laurinpojan (Stubbe)*, Vekkijärven suvun kolmannen polven lainlukijan.¹⁴⁹ Jostakin syystä on erään kesällä 1567 annettun tuomion antanut ja allekirjoittanut ratsuvouti *Paavali Antinpoika (Munck)*.¹⁵⁰ Iisak Niilonpojan sijaisena oli vuonna 1568 entinen vouti *Yrjänä Henrikinpoika Stråbock (Hufvudsköld)* yhdessä kirkkoherra *Ericus Laurentiin* kanssa.¹⁵¹

¹⁴² Ks. ss. 49, 69. Valtakirja Jöns Knutinpojalle 1. 8. 1536, GIR XI, s. 171. VA: 3783: 5.

¹⁴³ VA: 3803: 42—50v, 3921: 44, 3946: 17. *Ramsay*, Frälse-läkter, s. 395.

¹⁴⁴ VA: 4040: 45—53v. *Hausen*, Bidrag IV, s. 394.

¹⁴⁵ VA: 3697: 18, 3727a: 2—25v. *Hausen*, Bidrag III, ss. 192—193.

¹⁴⁶ *Hausen*, Bidrag III, s. 283.

¹⁴⁷ VA: 3803: 42—50. *Hausen*, Bidrag III, s. 437, VA: öö 1: 45v, 92v.

¹⁴⁸ VA: 4001a: 1—18, 1105a: 1. VA: Topografica, Urjala, Akaa. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 13, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. VA: öö 1: 45v. *Hausen*, Bidrag IV, s. 174.

¹⁴⁹ *Hausen*, Bidrag IV, ss. 329, 338, VA: öö 1: 96.

¹⁵⁰ *Hausen*, Bidrag IV, s. 341.

¹⁵¹ VA: 4040: 45—53v. VA: Armfeltin kok. IV: 1.

Pohjanmaa

Pohjanmaan¹⁵² kihlakunnantuomarina oli mahdollisesti vuoteen 1535 saakka laamanni ja valtaneuvos *Knut Eerikinpoika (Kurki)*, joka näin olisi jakanut oikeutta kahdessa oikeusasteessa. Vuonna 1535 sai hänen poikansa *Jöns Knutinpoika (Kurki)* valtakirjan tähän virkaan, mutta kun hän samanaikaisesti oli tullut Pohjanmaan ja Satakunnan laamanniksi, siirrettiin hänet takaisin Sääksmäen tuomariksi, ja tähän virkaan nimitettiin *Anders Westgöte*. Hän oli virassa vielä 1551.¹⁵³ Vuodesta 1551 vuoteen 1554 mainitaan tuomarina Länsipohjassa ja Pohjanmaalla voutina toiminut *Hannu Fordell*, vuodesta 1555 vuoteen 1558 tämän veli, samantapaisissa tehtävissä ollut *Lauri Fordell*. Vuonna 1556 veljekset jakoivat tuomarinveron siten, että Lauri kantoi sen Pohjois- ja Hannu Etelä-Pohjanmaalta. Vuonna 1558 esiintyy Hannu Fordell jälleen tuomarina, 1559—60 taas Lauri Fordell. Vuoden 1561 läänitysluettelossa sanotaan *Hannu Fordellin* jälleen olevan pohjanmaan tuomarina.¹⁵⁴ Vuodesta 1562 aina kuolemaansa saakka 1566 oli tuomarina valtaneuvos *Klaus Kristerinpoika (Horn)* ja vuodesta 1567 lähtien ruotsalainen mahtimies *Anders Sigfridinpoika (Rålambe)*.¹⁵⁵

Anders Vestgötellä ei tiedetä olleen sijaisia, mutta hänen itse istumiaan käräjiä tunnetaan vuosilta 1537—51.¹⁵⁶ Hannu

¹⁵² Vrt. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia II, ss. 402—404; *Sama*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, ss. 580—584.

¹⁵³ Kirje Jöns Knutinpojalle 22. 12. 1535, GIR X, ss. 333—334. Valtakirja Anders Vestgötelle 1. 8. 1536, GIR XI, s. 171. VA: 4819a: 1.

¹⁵⁴ Valtakirja Hannu Fordellille 30. 5. 1551, GIR XXII, s. 205, Lauri Fordellille 5. 7. 1555, VA: 4565: 48, uudelleen 28. 8. 1559, GIR XXIX, s. 278. Merkillinen on Kustaa Vaasan kirje 12. 4. 1555 Lauri Fordellille, GIR XXV, s. 170, jossa häneltä peruutetaan hänellä oleva Pohjanmaan tuomarinvirka (!). VA: 4566: 2—15v, 57—62, 4589: 1—17, 4623: 224—237. RKA: Förläningsregister före 1611.

¹⁵⁵ VA: 4646: 72—92v, 4696: 3—17. *Blomstedt*, Klaus Kristerinpoika Horn, KE II, s. 484.

¹⁵⁶ VA: 4819a.

Fordell istui itse käräjiä 1554 ja 1558 — myös 1556 hän istui käräjiä ilman mainintaa siitä, oliko hän tuomari vai sijainen —, Lauri Fordell 1556, 1558, 1559—60.¹⁵⁷ Lauri Fordellin sijalla oli 1556 talvikäräjillä *Pietari Olavinpoika*, Hannu Fordellin 1558 *Joakim Olavinpoika*.¹⁵⁸

Vuoden 1562 talvikäräjistä istui Klaus Kristerinpoika osan itse, mutta käytti tuona vuonna muuten sijaisenaan entistä tuomaria Hannu Fordellia.¹⁵⁹ Vuosina 1563 ja 1566 oli hänen sijaisenaan hänen entinen henkilökohtainen palvelijansa *Klemet Henrikinpoika Gröp*, vuoden 1563 kuninkaankäräjillä kuitenkin *Paavali Pietarinpoika*.¹⁶⁰ Anders Sigfridinpojan sijaisena oli vuodesta 1567 lähtien *Niilo Klemetinpoika*.¹⁶¹

Savo

Ensimmäinen tunnettu kihlakunnantuomari Savossa on *Jöns Kirjuri*, joka lokakuussa 1537 sai valtakisjan sikäläiseen tuomarinvirkaan. Vuonna 1542 tämä virka annettiin Örbyhusin voudille *Tuomas Niilonpojalle*, joka mahdollisesti jo 1544 menetti tämän viran siihen jälleen tululle *Jöns Kirjurille*.¹⁶² Missään tapauksessa ei Jöns Kirjuri saanut pitää virkaa yhtäjaksoisesti hallussaan, sillä kun hänestä 1555 jälleen — lähinnä ansioistaan Joutselän voittajana — tulee Savon kihlakunnantuomari (nimi nyttemmin muodossa *Jöns Maununpoika*), sanotaan nimenomaan, että virka on ollut hänellä »jonkin aikaa sitten».¹⁶³ Tälläkään kertaa ei Jöns Kir-

¹⁵⁷ VA: 4553: 4, 4566: 2—15v, 57—62, 4589: 1—17, 4600: 24—31v, 4613: 2—20, 4623: 224—237.

¹⁵⁸ VA: 4566: 2—15v, 57—62, 6589: 1—17.

¹⁵⁹ VA: 4646: 72—92v, 4643: 1—4v.

¹⁶⁰ VA: 4654: 1—16, 4688: 2—14.

¹⁶¹ VA: 4696: 3—17, 4704: 1—12.

¹⁶² Valtakisja Jöns Kirjurille 31. 10. 1537, GIR XI, s. 371. Valtakisja Tuomas Niilonpojalle 13. 3. 1542, GIR XIV, ss. 28—29. Kustaa Vaasa Niilo Grabbelle 7. 10. 1544, GIR XVI, s. 648.

¹⁶³ Valtakisja Jöns Maununpojalle 9. 5. 1555, GIR XXV, s. 209. Jöns Kirjurin ja Joutselän voittajan Jöns Maununpojan identiteetin osoittaa paitsi vuoden 1555 valtakisja puhuessaan hänellä aikaisemmin

juri saanut pitää virkaa kauan, sillä jo heinäkuussa 1556 antoi Kustaa Vaasa valtakirjan tähän virkaan Viipurin linnanpäällikölle *Lasse Laurinpojalle*.¹⁶⁴ Vuodesta 1558 kuolemaansa saakka 1566 oli Savon kihlakunnantuomarina Viipurin seuraava linnanpäällikkö, valtaneuvos *Klaus Kristerinpoika (Horn)* ja hänen jälkeensä 1566—69 valtaneuvos *Jöns Knutinpoika (Kurki)*.¹⁶⁵

1530-luvulta tunnetaan käräjiä istumasta muuan *Paavali-kirjuri*.¹⁶⁶ Jöns Kirjuri on itse nähtävästi istunut ainakin jonkin verran käräjiä, kun sensijaan Ruotsissa toimiva Tuomas Niilonpoika käytti sijaisenaan *Pietari-kirjuria*.¹⁶⁷ Vuodesta 1556 vuoteen 1566 oli sijaisena mm. Savonlinnan kirjurina toiminut *Jesper Sigfridinpoika*, 1567 Savonlinnan päällystössä ollut *Henrik Jaakonpoika*.¹⁶⁸

Karjala

Lappeen kihlakunnantuomarina oli 1530-luvun puoli-
maissa — ainakin 1537 — »pieni» *Matti Laurinpoika (Hästesköld)*, jota virassa seurasi 1541 (jo 1537?) Rekun, sittemmin Kirvesniemen herra *Pertteli Jönsinpoika*, joka näyttää menettäneen virkansa »Maunu Nyrhin kapinan» loppuselvittelyissä 1553.¹⁶⁹ Vuodesta 1554 oli tuomarina *Klaus*

olleesta Savon tuomarinvirasta, muuan n. vuodelta 1556 oleva läänitysluettelo (RKA, Sandbergiska samlingen A 6508), jossa silloista tuomaria (Jöns Maununpoikaa) kutsutaan nimellä »Jöns Skrivare». Jöns Kirjurin sinetissä (VA, Samling av äldre sigill) on initiaalit I. M.

¹⁶⁴ Valtakirja Lasse Laurinpojalle 1. 7. 1556, *Pirinen*, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—65, s. 233.

¹⁶⁵ *Pirinen*, e.m.t., ss. VII—VIII. VA: 6427: 39—43.

¹⁶⁶ VA: Erik Flemingin maakirja, s. 267.

¹⁶⁷ *Pirinen*, e.m.t., s. VIII. VA: 215 1: 12—12v.

¹⁶⁸ VA: 6242: 17—21, 6251: 1—7, 6276: 41—46, 6399: 165, 168. *Pirinen*, e.m.t., ss. 3, 12, 25, 41, 44, 49, 75, 142, 161, 180, 220.

¹⁶⁹ (*Grottenfelt*), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita 1537—1575, s. 25. VA: 215 1: 19. Valtakirja Pertteli Jönsinpojalle 1541 (päivämätön), GIR XIII, s. 327. *Ramsay*, Fräsesläkter, s. 21, sanoo hänen olleen tuomarin tehtävissä jo 1537. VA: 5066: 120.

Åkenpoika (Tott), joka näyttää luopuneen tästä virasta tullessaan 1559 Närken laamanniksi.¹⁷⁰ Vuodesta 1560 kuolemaansa saakka 1566 oli tuomarina valtaneuvos *Klaus Kristerinpoika (Horn)*.¹⁷¹ Vuosina 1567—69 oli tässä tuomarinvirassa samanaikaisesti läntisessä naapurituomiokunnassa (Porvoo) tuomarina oleva Isnäsin *Hannu Laurinpoika (Björnram)*.¹⁷²

Pertteli Jönsinpojan itse istumista käräjistä on tietoja ainakin vuosilta 1549, 1550 ja 1553.¹⁷³ Klaus Åkenpojan itse istumista käräjistä ei ole tietoa; hänen sijaisinaan toimivat 1556, 1557 ja 1559 viipurilainen *Arvid Olavinpoika*, 1556 voutinakin ollut *Niilo Pása* ja 1557 vouti *Matti Matinpoika*.¹⁷⁴ Klaus Kristerinpoika istui itse talvikäräjät 1560, mutta käytti saman vuoden muilla käräjillä sijaisinaan *Arvid Olavinpoikaa*.¹⁷⁵ Tiedot puuttuvat vuosilta 1561—67, mutta vuonna 1568 oli erään tiedon mukaan Hannu Laurinpojan sijaisena viipurilainen porvari *Matti Antinpoika*.¹⁷⁶

Äyräpään kihlakunnantuomarina oli 1531 ja 1533 *Henrik Eerikinpoika (Risbit)* eli Henrik-kirjuri Porvoosta, mutta 1534 sai tähän virkaan valtakirjan *Eerik Boije*, joka oli virassa vuoteen 1551.¹⁷⁷ Häntä seurasi tässä tuomarinvirassa 1551—59 samanaikaisesti mm. Kastelholman voutina toiminut *Torsten Henrikinpoika*, Autuisten herra, ja tätä

¹⁷⁰ VA: 5080: 7, 5185: 111—125v.

¹⁷¹ VA: 5209: 121—137, 5295: 21v.

¹⁷² VA: 5306: 14, 5329: 38—58.

¹⁷³ RVA: Finska domböcker. VA: 5032: 101—133, 5066: 120—138v.

¹⁷⁴ VA: 5143: 97—144, 5185: 111—125v.

¹⁷⁵ VA: 5209: 121—137.

¹⁷⁶ VA: jj 1: 191.

¹⁷⁷ *Hausen*, Bidrag III, s. 3. VA: Hausenin kok. I: 12. Valtakirja Eerik Boijelle 18. 5. 1534, GIR IX, s. 101. VA: 5043: 77—110v. *Ylönen*, Jääsken kihlakunnan historia I, s. 278, sanoo Boijen olleen tuomarina vuoteen 1555, mutta sakkoluettelon merkinnät vuonna 1551 mainitsevat hänet vain kevätkäräjille asti. *Carpelan*, Ättartavlor II, s. 114, olettaa saman, nähtävästi jo *Ramsaylta* peräisin olevan tiedon mukaan Eerik Boijen kuolleen noin 1555; kuolinaika on nähtävästi 1551.

1559—66 aikaisemmin Porvoon tuomarina ollut *Eerik Olavinpoika* (*Stålar*).¹⁷⁸ Vuosina 1566—67 oli tuomarina Lappeen entisen tuomarin Pertteli Jönsinpojan poika *Niilo Perttelinpoika*, Rekun herra, ja vuodesta 1568 lähtien Mälsälän *Eerik Perttelinpoika* (*Slang*).¹⁷⁹

Henrik Eerikinpojan istumista käräjistä on tieto vuodelta 1533, Eerik Boijen istumista taas vuosilta 1537, 1550 ja 1551.¹⁸⁰ Torsten Henrikinpoika istui niinikään runsaasti tuomarikaustensa käräjiä — hänen käräjämatkansa Ahvenanmaalta parinkymmenen hevosen saattueessahan ovat Jaakko Teitin valitusten johdosta tunnetut —, ainakin vuosina 1551, 1553, 1556, 1558 ja 1559.¹⁸¹ Vuonna 1557 oli hänellä sijaisinaan Viipurin tullikirjuri *Matti Tapaninpoika* ja 1559 kesäkäräjillä venäjätulkki ja vouti *Pertteli Yrjänänpoika* (*Mjöhund*).¹⁸²

Eerik Olavinpoika istui niinikään itse osan käräjistä (1560, 1561, 1562, 1563, 1564).¹⁸³ Hänen sijaisinaan mainitaan 1560—61 vouti *Matti Matinpoika*, aivan satunnaisesti 1563 muuan herra *Jakob* (*Jacobus*), 1561—62 ja 1564 *Arvid Olavinpoika*, joka viimeksi mainittu istui myös Niilo Perttelinpojan (itse talvikäräjillä 1567) sijaisena 1566—67.¹⁸⁴ Vuonna 1568 syyskäräjillä oli Eerik Perttelinpojan sijaisena Viipurin pormestariksi kohonnut entinen tullikirjuri *Matti Tapaninpoika*, kahdella muulla käräjäkierroksella *Frans Matinpoika* (Teetgren-sukua).¹⁸⁵

¹⁷⁸ VA: 5043: 77—110v, 5190: 43—57, 5298: 82—100v.

¹⁷⁹ VA: 5298: 82—100, 5309: 36—42.

¹⁸⁰ *Hausen*, Bidrag III, s. 70. VA: Hausenin kok. I: 12.

¹⁸¹ VA: 5137: 32—38v, 5141: 38—51v, 5190: 43—57. (*Grottenfelt*).
Jaakko Teitin valitusluettelo, s. 193. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 172—173.

¹⁸² VA: 5141: 38—51v, 5190: 43—57.

¹⁸³ VA: 5213: 38—53, 5232: 34—44, 5234: 82—105v, 5248: 79—90, 5250: 82—100, 5261: 78—89v, 5264: 29—47v, 5277: 82—101.

¹⁸⁴ VA: 5213: 38—53, 5232: 34—44v, 5234: 82—105v, 5248: 79—90, 5250: 82—100, 5261: 78—89v, 5264: 29—47v, 5277: 82—101, 5298: 82—100v, 5294: 106—113v, 5309: 36—42.

¹⁸⁵ VA: 5317: 9.

3. TUOMARINVIKKOJEN LÄÄNITTÄMINEN
V V. 1523—1568

Jo vuosisadan alussa virkaansa tulleista tuomareista istuivat Porvoon tuomari Olavi Eerikinpoika (Stålarms) ja Satakunnan—Pohjanmaan laamanni, erään arvelun mukaan samanaikaisesti myös Pohjanmaan tuomarina toiminut Knut Eerikinpoika (Kurki) tuomaripöydän takana aina 1530-luvun alkuun. Ala-Satakunnan tuomariksi 1511 tullut Anders Slatte näyttää olleen virassa kuolemaansa saakka 1525. 1510-luvun lopulla virkoihinsa nimitetyt Fleming-veljekset säilyttivät kihlakunnantuomarinvirkinsa ohi tanskalaisvallan murtumisen, Iivar Fleming ainakin vuoteen 1537, Eerik Fleming nähtävästi kuolemaansa saakka 1548. Toisaalta viranhaltijan vaihtumisella oli luonnollinen syynsä: Etelä-Suomen laamanni, valtaneuvos Klaus Kristerinpoika (Horn) kuoli vuoden 1520 tienoilla, samoihin aikoihin häviää lähteistä niinkään Hattulan tuomari Lasse Matinpoika.¹ Vain muutamassa tapauksessa tuomarin vaihtuminen liittyy selvästi juuttivallan kukistumiseen. Pohjois-Suomi jäi ilman laamannia, kun Henrik Steninpoika 1522 mestattiin Turussa. Ilmeisesti tanskalaisiin ystävällisesti tai ainakin puolueettomasti suhtautunut Severin Paavalinpoika näyttää menettäneen virkinsa 1523 Kustaa Vaasan päästyä valtaan. Samaa voi uumoilla siinä, että Gudmund Laurinpoika (Garp) ja Jeppe Folmerinpoika saavat luovuttaa tuomarinvirkinsa Hollolan ja Ylä-Satakunnan kihlakunnissa toisille.²

¹ *Blomstedt*, Klaus Kristerinpoika Horn, KE II, s. 460. — Lasse Matinpoika mainitaan tuomarina vielä 1520, FMU VIII 6025, mutta ei esiinny lähteissä sen jälkeen. — Sääksmäen tuomarista Paavali Hermaninpojasta on viimeinen maininta vuodelta 1516, FMU VII, 5882, joten hän kuuluu nähtävästi ajallisesti aikaisempaan vaiheeseen.

² *Pohjolan-Pirhonen*, Suomen poliittinen asema unionin loppuvaiheessa vv. 1512—1523, s. 278. — Severin Paavalinpoika, joka istui käräjiä juuttivallan aikana (*Pohjolan-Pirhonen*, e.m.t., ss. 229—230), on vielä syyskuussa 1523 Raaseporin tuomari, mutta joulukuussa 1524 hänestä sanotaan: »Som höffdinge haffuer warit i nogre fförljndne år». Hän oli elossa vielä 1530, FMU VIII 6130, 6191, 6556. — Jeppe Folmerinpoika mainitaan tuomarina viimeisen kerran 1518, mutta hän oli

Vaikka tuomariston koostumus näin säilyi jotakuinkin ennallaan, ei se silti merkitse sitä, että he olisivat säilyttäneet virkansa juuttivallan kukistumisesta huolimatta; päinvastoin monet heistä — Flemingit, Anders Slatte, Knut Eerikinpoika, Olavi Eerikinpoika — olivat olleet aktiivisesti mukana tanskalaisten karkoittamisessa ja tästä palkkiona saaneet pitää virkansa.³ Tätä käsitystä vahvistaa sekin, että Kustaa Vaasan ensimmäisen hallitusvuosikymmenen aikana ensi kertaa tuomarinviroissa mainitut tai uusia tuomarinvirkoja saaneet kuuluivat lähes kaikki hänen ansioituneimpiin avustajiinsa. Flemingveljekset — laamanneiksi 1524 tulleet Iivar ja Eerik Fleming sekä 1526 Ala-Satakunnan tuomariksi nimitetty Joakim Fleming — olivat olleet vapaussodassa mukana, veljeksistä vanhimmat johtotehtävissä. Ahvenanmaan tuomarinviran 1525 saanut Hagan herra, Henrik Jönsinpoika (Lapp) oli jo 1521 johtanut kapinasotajoukkoa tanskalaisten vallitsemaa Kastelholmaa vastaan. Niilo Grabben sissitoiminta Uudellamaalla on romanttisessa historiankirjoituksessa tullut suorastaan legendaariseksi. Lepaan Björn Klaunpojan tiedetään niinkään liittyneen Kustaa Vaasaan, jonka puolesta hän mm. kävi neuvotteluja Tallinnassa.⁴ Tähän ryhmään saattavat viransaanniltaan liittyä myös Maskun tuomarina 1529—39 mainittu Sten Eerikinpoika (Finne), mestatun laamanni Henrik Steninpojan (Renhufvud) sisarenpoika, ja — tosin isältään viran perinyt — Jöns Knutinpoika (Kurki), piispa Arvid Kurjen sisarenpoika.

Jöns Knutinpojan viransaanti lienee kuitenkin paremmin luokiteltava viranperimyksen puitteisiin, johon lisäksi on luet-

elossa vielä 1529. Nimestään päätellen hän voisi olla itse tanskalaisperäinen mies. FMU VII 5961, VIII 6436. — Gudmund Laurinpoika oli virassa vielä 1520 ja elossa ainakin vielä 1535; hän istui myös käräjiä juuttivallan aikana (*Pohjolan-Pirhonen*, e.m.t., s. 230), mutta sai sittemmin Kustaa Vaasalta läänityksiä, joten — jos viran menettäminen on puolueettomasta asenteesta tai tanskalaisystävällisyydestä johtunut — hän on myöhemmin päässyt armoihin ja suosioon. FMU VIII 6027, 6248, 6488. *Hausen*, Bidrag IV, s. 46.

³ *Pohjolan-Pirhonen*, e.m.t., ss. 229, 279—280, 331, 379.

⁴ *Pohjolan-Pirhonen*, e.m.t., ss. 253, 261—262, 336, 354.

tava ainakin isä-poikaseuraanto Porvoon kihlakunnassa 1532 (Olavi Eerikinpoika/Eerik Olavinpoika) ja appi-vävyseuraanto Raaseporin kihlakunnassa 1549 (Niilo Grabbe/Eerik Arvidinpoika).⁵

Juuttisodan miesten tultua palkituiksi ja sodan ansioiden unohduttua tuoreempien tieltä, ei virkanimityksen motiivia ole yhtä helppo osoittaa. Mahdollista on, että poliittiset laskelmat ja sattumanvarainen kuninkaallinen suosio tai epäsuosio ovat olleet yhtä varteenotettavia tekijöitä kuin myöhemminkin.

Eräs ryhmä tuntuu kuitenkin viransaantiperusteeltaan muita helpommin rajattavalta: Kustaa Vaasan entiset hovilaiset. Päivittäinen hovipalvelu oli varmaan luonut luottavaiset suhteet hallitsijan ja palvelusta suorittavan rälssimiehen välille. Nuorukaisiässä hoviin tullut oli kuninkaaseen kiintynyt vahvoihin uskollisuuden siteihin ja häntä voitiin hovitehtävien päätyttyä käyttää moninaisissa tärkeissä erikoistehtävissä, joissa uskollisuus ja lojaalisuus tulivat kysymykseen. Tällöin oli mahdollista suosia vasta julkista palvelusta aloittelevaa miestä tuomarinviralla, joka takasi hänelle kohtuullisen toimeentulon. Näin näemme ainakin Henrik Klaunpojan (1539) aloittavan uransa, samoin Klaus Kristerinpojan (Horn) (1549), Yrjänä Fincken (1549) ja Herman Flemingin (1547)⁶, mahdollisesti myös Ahtisten Maunu Niilonpojan (1533).

Aina 1550-luvulle saakka voidaan näin osittain hahmotella niitä perusteita, joiden mukaan Kustaa Vaasa on tuomarinvirkoja jakanut, mutta tämän vuosikymmenen lopulle tultaessa on kysymys viransaannin perusteista lähes mahdoton vastattavaksi. Kun 1520-luvulla nimitettyjä uusia tuomareita oli kymmenkunta, 1530-luvulla alun toistakymmentä ja 1540-luvulla vain seitsemän, kohoaa määrä 1550-luvulla lähes kahteenkymmeneen.

1530-luvulla vain muutama uusi tuomarinimitys käytännössä merkitsi edellisen tuomarin erottamista (Ahvenanmaa 1530: Henrik Jönsinpoika/Jeppe Olavinpoika, Hattula 1538: Pie-

⁵ *Ramsay*, Frälsesläkter, ss. 150, 447—448.

⁶ *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 47—48.

tari Svenske/Eerik Spåre). 1540-luvulta tällaisia tapauksia ei varmuudella tunneta ainoatakaan.

1550-luvun alkupuolella tapahtuvat muutokset tuomaristossa niinikään kuolemantapausten ja toiseen virkaan siirtymisten johdosta. Saman vuosikymmenen loppupuolella ja seuraavan alussa sensijaan vain muutama tuomari on saanut virkansa sen vapauduttua luonnollisella tavalla. Maunu Niilonpoika menetti täydellisen epäonnistumisensa yhteydessä ja kuninkaan vihoihin jouduttuaan 1555 Ala-Satakunnan tuomarinviran, mutta tämä tapaus näyttää olevan ainoa lajissaan.

Suurin osa vaihdunnasta tapahtuu Juhana-herttuan alueella, missä hän syystä tai toisesta vaihtelee tuomareita ahkerasti. Esimerkiksi Piikkiön kihlakunnassa kerkisi lyhyenä herttuakunnan aikana olla kaikkiaan viisi tuomaria. Vaihdon näyttää kiihdyttäneen myös Eerik XIV:n ja herttuan välinen ristiriita, sillä esimerkiksi Nils Karlsson Gyllenstierna, joka 1561 siirtyi herttuan »pikkusoineista» kuninkaan hoviväkseen, menetti tässä yhteydessä tuomiokuntansa herttuakunnan alueella.⁷

1560-luvulla nimitettyjen uusien tuomareiden määrä oli vain hieman vähäisempi kuin 1550-luvulla nimitettyjen; tuomarinvaihdosten runsaus selittyy niistä kahdesta ratkaisevasta poliittisesta tapahtumasta, jotka hallitsevat Ruotsin 1560-luvun historiaa: Juhanan vangitseminen 1563 ja Eerik XIV:n vallasta syökseminen 1568.

Jo hallituksensa alkuvuosina oli Eerik XIV, käyttäen hyväkseen hankkimaansa lisättyä valtaa herttuakunnissa (ks. s. 36), nimittänyt uuden laamannin Etelä-Suomen laamannikuntaan sekä lakkauttanut Satakunnan—Pohjanmaan laamannikunnan ja antanut sen alueen palvelukseensa siirtyneelle Pohjois-Suomen laamannille Yrjänä Finckelle laamannikunnan laajennukseksi. Vuoden 1563 murros tuntuu luonnollisesti lähinnä Juhanan herttuakunnan alueella, muun Suomen tuomarit näyttävät melkein kaikki alunalkaen olleen Eerikin kannattajia (Hannu Laurinpoika, Eerik Spåra, Kustaa Fincke,

⁷ *Bomansson, Hertig Johan och hans tid, s. 79.*

Jaakko Henrikinpoika, Klaus Kristerinpoika Horn) tai ainakin kriisin selvittelyvaiheessa kuninkaaseen liittyneitä (Eerik Olavinpoika Stålarin).⁸ Näin ollen vuonna 1562 ja vuonna 1564 — kahden puolen murrosvuotta — on maan molemmissa laamannikunnissa samat laamannit ja samat kihlakunnantuomarit herttuakuntaan kuulumattomissa kihlakunnissa. Herttuakunnan kihlakunnissa tapahtuneista muutoksista antanee asetelma sivulla 79 jonkinlaisen kuvan.

Asetelmasta näkyy, miten herttuasta luopuneet Herman Fleming, Henrik Klaunpoika (Horn) ja nähtävästi myös Hanu Björninpoika (Lejon) saavat pitää tuomarinvirkinsä. Herman Flemingiltä ja Henrik Klaunpojalta tosin Juhana-herttua peruutti tuomarinvirat, mutta herttuan kukistuminen aiheutti sen, etteivät herttuan viime tingassa nimittämät tuomarit, Niilo Skalm ja Maunu Henrikinpoika kerinneet ryhtyä virkaansa, vaan esim. sakkoluettelot puhuvat koko ajan Flemingin ja Henrik Klaunpojan tuomariuksista. Herttuaa viimeiseen asti kannattaneet Niilo Skalm ja Niilo Birgerinpoika mestattiin. Jälkimmäisen tilalle tuli Ala-Satakunnan tuomariksi Hogenskild Bielke, Eerik XIV:n suosikki, kun sensijaan Piikkiön kihlakunnassa 1563—64 on merkillinen sekasorron aika, joka päättyy siihen, että Karunan Henrik Simonpoika, joka jo keväällä 1563 oli asettunut herttuaa vastaan, tulee tähän tuomarinvirkaan. Eerikin uskollinen kannattaja Niilo Boije taas tulee nyt jälleen yhdeksi yhdistettyyn Raaseporin tuomarinvirkaan, jonka tuomiokunnan osat Juhanan sihteerinä toiminnut Pertteli Eerikinpoika ja Turun vouti Niilo Ingenpoika menettivät. Niilo Ingenpoika näyttää nopeasti osanneen mukautua vaihdokseen, koska hän sekä säilyttää voudinvirkinsä että pääsee Piikkiön tuomariksi, joskin vain lyhyeksi aikaa.

Selviydyttyään vuoden 1563 kriisistä on Eerik XIV palannut isänsä tielle: 1560-luvun puolivälistä aina vuoteen 1568 on tuomarinvirassa tapahtuneiden vaihdoksien syynä jälleen joko kuolemantapaus tai virkauralla tapahtunut siirto. Vain sotapäällikkönä kunnostautunut Iivari Maununpoika (Stjernkors)

⁸ *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 417—418, 502—504.

	Kihlakunnantuomari	
	1562	1563
Kihlakunta		
Vehmaa	Herman Fleming	Herman Fleming
Masku	Henrik Klaunpoika	Henrik Klaunpoika
Piikkiö	Niilo Skalm	Niilo Ingenpoika
Halikko	?	Henrik Klaunpoika
Ahvenmaa	?	?
Ala-Satakunta	Niilo Birgerinpoika	Niilo Birgerinpoika
Ylä-Satakunta	Hannu Björninpoika	Hannu Björninpoika
Raasepori	länt. Pertteli Eerikinpoika	Pertteli Eerikinpoika
	it. Niilo Ingenpoika	Niilo Ingenpoika
		Niilo Boije
		Niilo Boije
		Henrik Klaunpoika
		Henrik Klaunpoika
		Lasse Mikonpoika
		/Henrik Simonpoika
		Niilo Boije
		Henrik Klaunpoika
		/Matis Persson Skulte
		Hogenskild Bielke
		Jöns Knutinpoika

sai 1566 Hannu Boijen jälkeen Halikon tuomarinviran ilman, että Boije olisi saanut tästä mitään korvausta.

Vuoden 1568 hallitsijanvaihdoksen yhteydessä näyttelee poliittinen suhtautuminen yhtä suurta osaa kuin vuonna 1563, minkä lisäksi Juhana III oli säilyttänyt muistissaan vuoden 1563 tapahtumat. Tällä kertaa muutokset koskevat tuomarinvirkoja eri puolilla maata (ks. asetelmaa siv. 81); kuusi tuomaria tosin pysyi virassaan (laamanni Klaus Fleming, kihlakunnantuomarit Henrik Simonpoika, Hogenskild Bielke, Hannu Laurinpoika, Iivari Maununpoika, Anders Sigfridinpoika), kun taas kaksi virkaa oli tullut avoimeksi kuoleman kautta (Niilo Boije, Jaakko Henrikinpoika). Henrik Simonpojalta otettiin vain toinen kihlakunta (Piikkiö) pois, joten häntä ei kohdeltu kaikella ankaruudella. Sensijaan Jöns Knutinpoika menetti kaikki tuomarinvirkinsä ja hänen lisäkseen kohdistui epäsuosio Henrik Klaunpoikaan, Herman Flemingiin ja Lasse Torsteninpoikaan, mahdollisesti myös Yrjänä Finckeen. Erityistä suosiota taas Juhana osoitti Hogenskild Bielkeä kohtaan, jolle hän antoi — tämän säilyttämän Ala-Satakunnan tuomarinviran lisäksi — Pohjois-Suomen (ja siihen yhdistetyn Pohjanmaan-Satakunnan) laamanninviran ja Savon kihlakunnantuomarinviran. Juhanan uskolliset avustajat, vuonna 1563 hengissä selvinneet Maunu Henrikinpoika ja Pertteli Eerikinpoika saivat kumpikin jälleen tuomarinviran, edellinen Vehmaan, jälkimmäinen Raaseporin. Kuninkaallinen sihteeri Eerik Matinpoika, Noran herra, sai Hatulan kihlakunnantuomarinviran ja Eerik Håkaninpoika (Slang), hänkin Juhanan vanhoja avustajia, tuli Halikon tuomariksi.⁹

Juuri vuosien 1563 ja 1568 poliittisten murrosten yhteydessä käy selvästi ilmi, miten täydellisesti tuomarinvirka on menettänyt keskiaikaisen, maanlain määrittämän luonteensa, ja miten 1500-luvun puolimaissa selvästi ratkaisevan merkityksen saavuttaa *uskollisuus* lääninherraa, so. hallitsevaa kuningasta kohtaan. Tämän osoittaminen ajan vaihtelevissa olosuhteissa

⁹ Poliittisesta tilanteenkehityksestä ks. *Blomstedt*, Juhana-herttuasta 1563 luopuneiden suhde hallitsijanvaihdokseen 1568, ss. 284—295.

Laamanniit

1567

Etälä-Suomi
Pohjois-Suomi
Satakunta-Poh-
janmaa
Kihlak. tuomarit

Vehmaa
Masku
Piikkiö
Halikko
Ahvenanmaa
Ala-Satakunta
Ylä-Satakunta
Raasepori
Porvoo
Hattula
Hollola
Sääksmäki
Pohjanmaa
Savo
Lappee
Ayräpää

Klaus Fleming
Yrjänä Fincke
Jöns Knutinpoika

Herman Fleming
Henrik Klauinpoika
Henrik Simonpoika
Henrik Simonpoika
Matts Persson Skulte
Hogenskiöld Bielke
?
Niilo Boije
Hannu Laurinpoika
Lasse Torsteninpoika
Iivar Maununpoika
Jaakko Henrikinpoika †
Anders Sigfridinpoika
Jöns Knutinpoika
Hannu Laurinpoika
Niilo Perttelinpoika †

1568

Klaus Fleming
Yrjänä Fincke
Jöns Knutinpoika

Herman Fleming
Henrik Klauinpoika
Henrik Simonpoika
Henrik Simonpoika
Matts Persson Skulte
Hogenskiöld Bielke
?
Niilo Boije
Hannu Laurinpoika
Lasse Torsteninpoika
Iivar Maununpoika
Iisak Niilonpoika
Anders Sigfridinpoika
Jöns Knutinpoika
Hannu Laurinpoika
Eerik Perttelinpoika

1569

Klaus Fleming
Hogenskiöld Bielke

Maunu Henrikinpoika
Lasse Laurinpoika
Henrik Simonpoika
Eerik Håkainpoika
?
Hogenskiöld Bielke
Nils Gyllenstierna
Pertteli Eerikinpoika
Hannu Laurinpoika
Eerik Matinpoika
Iivar Maununpoika
Iisak Niilonpoika
Anders Sigfridinpoika
Hogenskiöld Bielke
Hannu Laurinpoika
Eerik Perttelinpoika

edellytti sekä poliittista vainua, nopeaa kääntymistä tuulen mukaan että — tarvittaessa — ripeää liittymistä voittavalle puolelle. Ei näin ollen ole ihmeteltävää, että juuri näiden vaiheikkaiden aikojen päätteeksi Juhana III:n aatelisprivilegiot ikäänkuin laillistavat eräiden tuomarinvirkojen — mm. lähes kaikkien Suomen tuomarinvirkojen (vrt. s. 37) — läänitysluonteen.

Läänitysten saajina ovat etupäässä rälssimiehet. Ennen vuotta 1550 on muutama ilmeisestikin rälssitön tuomari, Tuomas Niilonpoika Savossa ja mahdollisesti hänen edeltäjänsä ja seuraajansa Jöns Kirjuri, sekä 1550-luvulla Pohjanmaalla Fordell-veljekset. Varsinaisesti rälssittömiä tuomareita esiintyy Juhanan herttuakunnan aikana: linnanvouti Niilo Maununpoika sekä sihteerit Niilo Birgerinpoika ja Lasse Mikonpoika. Herttuakunnan kukistumisen jälkeen tulee Ahvenanmaalle rälssitön tuomari, pormestari Matts Persson Skulte, minkä lisäksi sihteeri Lasse Mikonpoika säilyy hetken ajan tuomaris-tossa palatakseen vielä 1570-luvun alussa.

Sosiaalisessa asteikossa näyttää tuomarinvirka olleen varsin korkealla tasolla. Laamannit olivat kaikki valtaneuvoksia ja tämän arvokkaan aseman omaavia miehiä tavataan kihlakunnantuomareinakin. Monessa tapauksessa tuomarilla on ollut vain satunnaisia muita tehtäviä, joiden laatu kuitenkin paljastaa häntä kohtaan tunnetun arvostuksen. Toisaalta olivat monet kihlakunnantuomarit erilaisissa voudintehtävissä, sekä maavouteina että linnanvouteina, pääasiassa kuitenkin ennen vuoden 1556 uutta voutikuntajakoa, jolloin voudinviran asema tietyissä mielessä muuttui. Ainoastaan Juhanan herttuakunnan ajalta voidaan havaita, että hän — jonka ympäristöön kuului runsaasti alempisäätymiä miehiä — on antanut virkoja todella runsaasti voutiluokan miehille.

4. TUOMARINVEROJEN TUOTTO

Kun laamannin- ja kihlakunnantuomarinverojen maksaminen tapahtui 1500-luvulla erilaisina luontaisparseleina ja kun vain laamanninvero tietyissä tapauksissa maksettiin voudin kantamien verojen puitteissa, on tietojen saaminen tuomarinveron tuotosta varsin vaikeata. On tyydyttävä lähinnä sattumanvaraisiin esimerkkeihin.

Vuoden 1537 ratsupalvelusluettelo antaa tietoja eräiden laamannin- ja kihlakunnanverojen määristä ja maksutavoista. Etelä-Suomen laamannikunta maksoi laamannilleen 14 puntaa ruista, jonka arvoksi arvioitiin 42 markkaa, minkä lisäksi laamanni nautti vapaata kestitystä 84 yönä nimismiestaloissa Varsinais-Suomessa, Savossa ja Karjalassa sekä luetteloon merkitsemättömän määrän öitä Hämeessä. Pohjanmaan-Satakunnan laamanni Jöns Knutinpoika (Kurki) arvioi laamanninviran tuoton 120 markkaksi, minkä lisäksi hän sai arviosumman 40 markkaa sakkoina.¹

Nillo Grabben tuloista Raaseporin tuomiokunnan tuomarinvirasta ei aluksi ole saatu mitään tietoja, mutta myöhemmin todetaan, että hän nauttii vain sakot ja kestityksen (fodring). Aluksi ei liioin ole selvyyttä Sten Henrikinpojan (Finne) tuomarintulojen suuruudesta, mutta myöhemmin käy ilmi, että tuotto oli n. 55 mk ja että veroparseleina olivat ruis, kaura, silakat ja puhdas raha. Eerik Boijen tulot Äyräpään tuomarinvirasta näyttävät rajoittuneen lästiin ruista. Piikkiön ja Halikon kihlakunnista kantoi Eerik Fleming tuomarinveronsa »kaikenlaisena viljana» yhteensä 48 mk:n arvosta, minkä lisäksi tuli 72 kestitysyötä. Ylä-Satakunnassa maksettiin Jöns Vestgötelle punta ohria joka neljänneskunnalta, yhteensä 75 mk:n edestä, »suomalaisia haukia» 16 puntaa eli hieman yli 5 mk:n edestä sekä kärjäkaloja 4 kippuntaa eli 32 mk:n arvosta, yhteensä 112 mk:n arvosta parseleja. Jöns Knutinpojan hallussa oleva Sääksmäen tuomarinvirka tuotti 92 mk:n edestä

¹ (Grottenfelt), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575, ss. 3, 5.

ohria, humaloita ja »suomalaisia haukia», Anders Vestgötelle annettu Pohjanmaan tuomarinvirka taas — 40 mk:ksi arvioituja sakkoja lukuunottamatta — 97 mk:aan nousevan määrän edestä haukia, ohraa, voita ja tuoretta lohta.²

Valtaneuvokset arvioivat tuomiokuntien tuoton hiukan suuremmiksi kuin tuomarit itse ainakin Anders Vestgöten tapauksessa, sillä hänen ratsupalvelusvelvollisuutensa määrättiin 104 mk:n mukaan. Hollolan tuomaria Björn Klaunpoikaa taksoitettiin noin 205 mk:n edestä, kun taas Lappeen ja Savon tuomarinvirkojen tuotto arvioitiin vain noin viidenkolmatta markan suuruisiksi.³

Laamanninveron kannannasta on eräistä kihlakunnista tietoja 1550-luvulta, jos kohta tietojen suppeus ja puutteellisuus estääkin yleisten päätelmien teon. Varsinais-Suomessa maksettiin ainakin Vehmaan ja Maskun kihlakunnissa 4 penninkiä laamanninrahoja joka täysverolta (fullgårdsmän), minkä lisäksi laamannille suoritettiin vuotuisesta verosta ja nimismiehen verosta eräitä parseleita. Vuodelta 1550 laamanni sai Pohjois-Suomesta seuraavat parselit:

laamanninrahoja	60 mk 6 äyr. 14 penn.
sekä vuotuisesta verosta	
kauraa	15 ¹ / ₂ puntaa
lihaa	2 kippuntaa 2 leiviskää
leipää	1400 limppua («knallar»)
kynttilöitä	1400 kappaletta
heiniä	91 ¹ / ₂ kuormaa, 16 aumaa kuormassa. ⁴

² (*Grottenfelt*), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575, ss. 3—6, 9, 13, 14. Sakkojen tuoton arvioiminen on käytännössä mahdotonta, kun sakkoluettelot ilmaisevat vain ns. kuninkaanosan. Kun tuomitut sakot lain määräysten mukaan jaettiin kuninkaan, asianomistajan, tuomarin ja kihlakunnan kesken kussakin tapauksessa lakipykälän määräämässä suhteessa («ensak», «halfft, halfft» tai «treskiptes»), eikä pykälää ole useinkaan merkitty, ei tuomarin osuuden laskemista ole katsottu aiheelliseksi sen suuritöisyyden ja epävarman tuloksen vuoksi. Ei liioin ole voitu tutkia, miten tuomioiden lieventäminen on tuomarintuloihin vaikuttanut. Vrt. *Renvall*, 1500-luvun ihminen, ss. 54—58. *Luukko*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, s. 611.

³ (*Grottenfelt*), e.m.t., ss. 11, 16, 22.

⁴ VA: 528: 47, 51.

Kihlakunnantuomarinverosta ei liioin ole runsaita tietoja. Muutama esimerkki voidaan kuitenkin esittää. Niinpä Lappeen kihlakunnan tuomari sai 1555 kultakin nautakunnalta 2 panna ruista tai maltaita, eli yhteensä 8 puntaa 2 panna ruista tai maltaita.⁵ Pohjanmaan tuomarinverosta tiedetään, että kokoverolta maksettiin Etelä-Pohjanmaalla suomalaispitäjissä pannin nelikko ohria, Mustasaassa vasikannahka, Keski-Pohjanmaalta kolme naulaa voita, Pohjois-Pohjanmaalta viisi naulaa haukia tai puoli leiviskää lohta, eräissä Iin kylissä viisi naulaa lohta. Ahvenanmaalla taas maksettiin kihlakunnantuomarinrahoja $\frac{1}{2}$ mk mieheltä.⁶

Kihlakunnantuomarit saivat lisäksi — »ylläpidokseen», »vanhan tavan mukaan ylläpidokseen» jne. — eri kihlakunnissa joukon erilaisia veroparseleita vuotuisesta verosta tai nimismiehen verosta. Ala-Satakunnassa olivat nämä »ylläpitoparselit» varsin runsaat; esim. vuonna 1555 merkittiin tileihin 575 lampaanlapaa, 400 suolasiikaa, lähes 5 kippuntaa kuivattua kalaa, 6 puntaa ohria ja $6\frac{1}{2}$ puntaa kauroja.⁷ Samana vuonna maksettiin Ylä-Satakunnassa saman tavan mukaan $713\frac{1}{2}$ lampaanlapaa ja 7 puntaa kauroja.⁸ Hämeessä olivat summat eri kihlakunnissa hieman erilaiset, vaikka parselit etupäässä samat. Vuonna 1555 saamme Hämeen »ylläpitoparseleista» seuraavan asetelman:

	kauraa	kynttilöitä	heiniä	kalaa
Hattula ⁹	10 puntaa	1000 kpl	15 talvikuormaa	—
Hollola ¹⁰	7 puntaa	600 kpl	23 talvikuormaa	2 kippuntaa
Sääksmäki ¹¹	6 puntaa	600 kpl	18 talvikuormaa	1 kipp. 9 leiv.

⁵ VA: 5121: 75v.

⁶ Luukko, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, ss. 585—586. Arwidsson, Handlingar IX, s. 261.

⁷ VA: 1975: 72—72v.

⁸ VA: 1977: 12v.

⁹ VA: 3780: 36. Vrt. myös Voionmaa, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, s. 240, alav. 6.

¹⁰ VA: 3791: 19.

¹¹ VA: 3783: 5—5v.

Nämä veroparselit käytettiin nähtävästi osittain käräjillä, mutta toisaalta saivat nimismiehetkin vastaavia parseleita juuri käräjien kestitystä varten, joten tuomari kenties näiltäkin osin sai suoranaista tuloa kestityksestä.

On ilmeistä, että **VOIONMAA** on keskiajan tutkimuksissaan lähtenyt siitä otaksumasta, että tällainen kestitys olisi tuomarin pääpalkkana, mutta tiedot esim. Lappeen kihlakunnasta osoittavat, että tuomarinvero on kestitysparseleista erillinen. Kuten jo on mainittu, maksoivat nautakunnat tuomarinverona 2 panna ruista tai maltaita, kun taas kestitys maksettiin pitäjittäin monena eri parselina, siihen sisältyi ruista, maltaita, kauraa, humaloita, voita, suolaa, lihaa, kalaa, lampaita, jäniksiä, kaloja, kynttilöitä, heiniä, olkia ja halkoja.¹² **VOIONMAAN** käsitys on kuitenkin sikäli oikea, että kihlakunnantuomarin kestitys eräissä kihlakunnissa näyttää olleen varsinaista tuomarinveroa suurempi. On kuitenkin huomattava, että tämä kestitys verolyhennyksenä on vähitellen väistyvä ilmiö.

Luontoistalouden aikana on kihlakunnantuomarinveron tuottoa pidettävä joka tapauksessa suurena ja — lankesipa sen tuotto valtakunnan johtomiehelle tai vain paikalliselle rälsimiehelle — on se merkinnyt merkittävää tulonlisää viranhaltijalle.

5. TUOMARIEN OMA VIRANHOITO JA SIIJAISTEN KÄYTÖN YLEISTYMISEN SYYT

Maanlaki antoi tuomarille — selvästikin laillisen esteen, esim. jääviyden tai sairauden sattuessa — oikeuden luovuttaa virkansa väliaikaisesti toisiin käsiin. Tätä oikeuttaan olivat 1400-luvun tuomarit tietyissä määrin käyttäneet hyväkseen (ks. s. 28) ilman että varsinaisia väärinkäytöksiä oli ilmennyt. 1500-luvun alun lähdeaines kertoo vain aniharvasta tuomarin-

¹² VA: 5121: 36v—44.

sijaisuudesta, jotka nekin näyttävät soveltuvan maanlain säättämiin puitteisiin.¹

Vuodesta 1524 lähtien näyttää sijaisten käyttö ainakin yhdessä kihlakunnassa oireellisesti muuttuvan, Raaseporin tuomari Niilo Grabbe kun uskoo lähes koko tuomarikaudekseen viranhoidon Dönsbyn Henrik Henrikinpojalle. 1520-luvulta ei muualta Suomesta tunneta kuin Lauri Broken satunnainen sijaisuus Ala-Satakunnassa; on mahdollista, että vakinainen tuomari Joakim Fleming on tuolloin ollut kuninkaan luona Ruotssissa ja että käräjät siitä huolimatta on tahdottu pitää tavanomaiseen aikaan.² 1530-luvun lähteet eivät nekään — tosin on kysymys edelleen suppeasta ryhmästä säilyneitä tuomioita — mainitse Dönsbyn Henrik Henrikinpojan lisäksi juuri muita sijaisuustapauksia. Iivar Fleming näyttää tuolloin tällöin käyttäneen Sauvon Sudenmaan Henrik-kirjuria laamanninsijaisena, mutta kun tietojen lähteenä on hänen oma maakirjansa, näyttää siltä, kuin sijaisuuden syy olisi ainakin osittain hänen

¹ 1500-luvun alusta tunnetaan seuraavat kihlakunnantuomarin sijaisuudet: Porvoon tuomiokirjassa 1691 mainitaan Lauri Pietarinpojan tuomio v:ltä 1507 (FMU VI 5293; VA: bb 13: 151); Ala-Satakunnan tuomarin Anders Slatten tilalla oli katselmuksessa 1511 Niilo Pietarinpoika (FMU VII 5562); Ylä-Satakunnan tuomiokirjassa 1748 mainitaan »muinoin lainlukijan» Jöns Håkaninpojan tuomio vuodelta 1513 (FMU VII 5703; VA nn 62: 12); Raaseporin tuomiokirjassa 1696 mainitaan Henrik Henrikinpojan tuomio vuodelta 1513 (FMU VII 5704; VA: ll 13: 528). Ensimmäisessä ja viimeisessä tapauksessa on ilmeisesti kysymys väärindateeratuista asiakirjoista (Porvoon kihlakunnassa tuomarin sijainen Lauri Pietarinpoika vv. 1564—1568, Raaseporin kihlakunnassa Henrik Henrikinpoika vv. 1524—1547), toisessa tapauksessa taas ei ole kysymys käräjistä vaan katselmuksesta. Ylä-Satakunnan tuomiokirjan maininta »fordom lagläsarens Jöns Håkanssonns dom af år 1513» on nähtävästi pöytäkirjantekijän vapaa tulkinta tuomiokirjeen ingressistä, mihin mm. myöhäinen termi »lagläsare» viittaa, joten sillä ei ole tässä täyttä todistusarvoa. Vuonna 1640 mainitaan Jöns Håkaninpojan tuomiokirjan olevan Sundholman kartanossa, joten senniminen tuomari tai tuomarin sijainen on verifioitavissa (VA: mm 5: 176 v). Samaniminen mies mainitaan myös FMU VII 5674.

² Vrt. Kustaa Vaasan kirjettä 17. 6. 1529, GIR VI, s. 139.

jääviydessään. 1530-luvun lopussa istuu Monikkalan Knut-kirjuri Hattulan käräjiä kahdenkin eri tuomarin puolesta ja 1540-luvulta, jonka lopulta on jo sakkoluetteloinestakin, on tiedossa useita sijaisuustapauksia: Lavilan Henrik-kirjuri Ala-Satakunnassa, Klaus Holst, Lasse linnankirjuri Ahvenanmaalla ja niin edelleen.

Lukuunottamatta satunnaisia esteitä oli sijaisten asettamiseen toinenkin maanlain kirjaimen mukainen, vaikkakin itessään maanlain hengen vastainen syy: jääviys voutina. Tätä on erinomaisena esimerkkinä toisaalta Dönsbyn Henrik Henrikinpojan sijaisuus niinä vuosina, jolloin Niilo Grabbe oli Raaseporin voutina (1524—26), toisaalta Lavilan Henrik-kirjurin toiminta Satakunnassa 1535—46 voutina olevan Maunu Niilonpojan sijasta tai Kastelholman voudin Olavi Trottenpojan eri sijaiset Ahvenanmaalla hänen voutikautenaan (1537—47). Voudillahan oli tehtävänä toimia kruunun edusmiehenä ja kuninkaan edustajana käräjillä, mihin tehtävään tuskin oli mahdollista ajatellakaan yhdistää tuomitsemista, varsinkin kun hän eräissä asioissa saattoi toimia syyttäjänäkin. Kihlakunnan-tuomarin kannalta oli luonnollisesti sängen mukavaa olla tuomarina ja voutina samassa kihlakunnassa³, jolloin tuomarinveronkanto sujui muun toiminnan yhteydessä, mutta itse asiassa tällainen hallinnollinen ja oikeudellinen unioni mitä suurimmassa määrin rikkoi vanhoja oikeuskäytäntöjä vastaan. Se oli kuitenkin ilmeistä seurausta virkojen läänitysluonteesta.

Kolmas tärkeä sijaisen asettamisen syy oli pysyvä oleskelu kihlakunnan ulkopuolella, sekin itse asiassa maanlain hengen vastaista, olihan vanha säännös vaatinut tuomaria asumaan kihlakunnassa. Niilo Grabbe ja hänen sijaisensa Dönsbyn Henrik Henrikinpoika kelpaavat hyvin esimerkeiksi tähänkin: tultuaan 1534 Viipurin linnanpäällystään välillä itse virkaansa hoitanut Grabbe jätti tuomarinviran hoidon jälleen Henrik Henrikinpojan käsiin, mikä jatkui 1535—46 hänen ollessaan

³ Herman Fleming ei ollut 1549 käräjillä voutina eikä tuomarina (VA: 518: 24—48) — vrt. Kustaa Vaasan huomautusta hänen kehnosta voudin viranhoidostaan 2. 1. 1549 ja kirjettä Olavi Trottenpojalle 30. 1. 1549, GIR XX, ss. 242—43.

uudelleen Viipurissa, nyt linnanvoutina. Ei liioin Ahtisten Niilo Maurunpoika, jouduttuaan 1546 Viipurin linnanvoudiksi, näytä käyneen kuin kerran virkaansa Ala-Satakunnassa hoitamassa. Kun Örbyn vouti Tuomas Niilonpoika vuonna 1542 nimitettiin Savon tuomariksi, on se ilmeinen osoitus siitä, että kihlakunnantuomarin ei enää kaikissa tapauksissa edes edellytetty itse hoitavan virkaansa, olisihan ollut sula mahdottomuus tämän Ruotsissa toimivan miehen kolmasti tai neljästi vuodessa matkustaa käräjiä pitämään kaukaiseen Savoan. Tuomas Niilonpoika, joka kuitenkin oli Suomesta syntynyt¹, jäi vain oireelliseksi poikkeukseksi, sillä varsinaisesti nimitettiin ruotsalaisia miehiä Suomen tuomarinvirkoihin vasta 1560-luvulta lähtien: Hogenskild Bielke 1564, Matts Persson Skult 1564, Anders Sigfridinpoika (Rålamb) 1567.

Edellämainitut kolme syytä sijaisten käyttöön, nimittäin satunnaiset esteet, jääviys voutina sekä pysyvä oleskelu kihlakunnan ulkopuolella, eivät sinänsä olisi merkinneet sijaisjärjestelmän laajenemista sellaiseen mittaan, että sitä olisi pidetty valtakunnallisena epäkohtana, ellei poliittinen kehitys olisi johtanut siihen, että — jääviyden voutina jäädessä syrjään voutien sosiaalisen tason laskiessa² alle sen piirin, mistä kihlakunnantuomarit nimitettiin — kaksi tekijää, satunnaiset ja pysyvät esteet, toisaalta taajenevat ja toisaalta pitkityvät. Me tapaamme vielä Niilo Grabben niinä vuosina, jolloin hän oli vapaa vastuullisista muista tehtävistä, istuvan itse ainakin osan käräjiä 1526—33, ja — vuosikymmeniä myöhemmin — näemme jonkun Henrik Klaunpojan (Horn), Klaus Kristerinpojan (Horn) tai Herman Flemingin muiden tehtäviensä ohella ennättävän istua jotkut käräjät kihlakunnassaan, mutta läsnäolo on jo useinkin poikkeus. 1520-luvulla on Niilo Grabbe laamanni Iivar Flemingin, Kastelholman linnanpäällikön, ohella ainoa tuomari, jolla on vakituisestikin muita toimia, mutta 1560-luvun tuomareista on jo helpompi luetella ne muutamat harvat, joilla ei ole muita tehtäviä. Vuonna 1555

¹ Hausen, Bidrag III, ss. 391—392.

² Vrt. voutiluetteloita, *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen II, ss. 383—545.

virassa olleista tuomareista oli Herman Fleming Hämeenlinnan päällikkönä, Kustaa Fincke Savonlinnan päällikkönä ja Torsten Henrikinpoika Kastelholman päällikkönä sekä Maunu Niilonpoika Viipurin linnanpäällikkönä. Lauri Fordell oli osan tuomarikauttaan tuomiokuntansa alueen, Pohjanmaan, voutina. Sotilaallisia tehtäviä, joitten laatu ei tuon ajan oloissa ollut vakinainen, oli lisäksi puolellakymmenellä tuomarilla; lähes yksinomaisesti tuomarintehtäville omistautuivat Jöns Knutinpoika (Kurki), Eerik Arvidinpoika (Stålmarm), Eerik Sveninpoika (Allon) ja Eerik Spåra. Vuoden 1565 alussa — Viron tultua valloitetuksi ja pohjoismaisen seitsenvuotisen sodan roihutessa — edusti nähtävästi yksin Eerik Olavinpoika (Stålmarm) Äyräpäässä »puhtaita» tuomareita, muut olivat sotapäällikköinä ja amiraaleina, eri tehtävissä Virossa tai muualla, Ahvenanmaan tuomari pormestarina Tukholmassa ja laamanni Yrjänä Fincke vankeudessa Tanskassa. Valtakunnan joutuminen 1550-luvulta lähtien lähes jatkuvaan sotatilaan (Venäjän sota 1555—57, Viron sotaretki 1561—63, pohjoismainen seitsenvuotinen sota 1563—70 ja viisikolmattavuotinen sota 1570—95) sitoi tuomarinvirkain haltijoita sotaretkille ratsu- ja muuta palvelusta suorittamaan.

Tuomarien ja sijaisten osuudet käräjäkierrosten istumisesta vuosina 1550—68 käyvät ilmi seuraavasta asetelmasta maakunnittain. Laamanninviran hoidosta saatavia hajanaisia ja satumanvaraisia tietoja ei ole tässä yhteydessä — eikä muualakaan tässä tutkimuksessa — katsottu voitavan tilastoida.

Tuomarien oma viranhoito 1550—1568

	<i>Tuomari itse</i>	<i>Sijaiset</i>	<i>Tuomarien osuus</i>
Varsinais-Suomi	33 ¹ / ₄	61 ³ / ₄	35.0 ^o / _o
Ahvenanmaa	4	18	18.2 ^o / _o
Satakunta	22 ¹ / ₄	25 ³ / ₄	46.4 ^o / _o
Uusimaa	49 ¹ / ₄	25 ³ / ₄	65.6 ^o / _o
Häme	42	9	82.4 ^o / _o
Pohjanmaa	8 ¹ / ₂	9 ¹ / ₂	47.2 ^o / _o
Savo	1	22	4.3 ^o / _o
Karjala	22 ¹ / ₄	28 ³ / ₄	43.6 ^o / _o
Koko maa	182 ¹ / ₂	200 ¹ / ₂	47.7 ^o / _o

Sijaisuuden yleistymistä tänä ajanjaksona osoittaa selvästi se, että tuomarit ovat ajanjaksona 1550—54 istuneet 64 % kaikista tunnetuista käräjäkierroksista maassa, vuosina 1555—59 enää 53 % ja vuosina 1560—68 enää 39 %. Vuosina 1550—59 tuomarit itse istuivat enimmän osan käräjistä Satakunnassa, Uudellamaalla, Hämeessä ja Pohjanmaalla, kun taas ajanjaksolla 1560—68 tätä enää tapahtuu Uudellamaalla ja Hämeessä. On todettava, että ajanjaksolla 1550—68 kuitenkin vielä yli puolet (52.0 %) viranhoidosta oli tuomariston käsissä, sillä tuomareita käytettiin myös sijaisina (ks. s. 97).

Ei ole pelkkä sattuma, että melkein kaikki näiden viranhoidollisesti tuomarivoittoisten maakuntien kihlakunnantuomarit ovat kihlakunnassaan asuvia tai sen lähellä muussa tehtävässä toimivia. Niinpä Raaseporin tuomareista Eerik Arvidinpoika asuu Grabbackassa, Niilo Boije Gennäsissä ja Jaakko Henrikinpoika Sjundbyssä, Hämeen tuomareista taas Eerik Spåra Hauhon Hyvikkälässä, Hollolan Kustaa Fincke Lammin Porkkalassa, Sääksmäen Jöns Knutinpoika aivan naapurustossa Vesilahden Laukossa, minkä lisäksi Jöns Brun toimi Hämeenlinnan päällikkönä. Kotiseutuisuuden ja paikallistuntemuksen merkitys viranhoidolle näkyy seuraavasta asetelmasta:

Tuomarien paikallistuntemus ja viranhoito 1550—1568

	<i>Kotiseudullaan tuomareina toi- mivat ja vast.</i>	<i>Vieraat</i>
Varsinais-Suomi	33 ³ / ₄	—
Ahvenanmaa	4	—
Satakunta	16 ¹ / ₄	6
Uusimaa	49 ¹ / ₄	—
Häme	39	3
Pohjanmaa	8	1/2
Savo	1	—
Karjala	3	19 ¹ / ₄
Koko maa	153 ³ / ₄	28 ³ / ₄
	84.2 %	15.8 %

Kun vieraita tuomareita oli lukumääräisesti kaksi viidenestä kaikista tuomareista, osoittaa tämä, miten luopuminen maanlain säännöksestä kihlakunnassa asumisesta osaltaan on johtanut sijaisjärjestelmän yleistymiseen.

Valtakunnan hallinnon monipuolistuminen ja byrokratian kasvu toisaalta, toisaalta siirtyminen aktiivisen, kaikki voimavarat nielevän sotaisan ulkopolitiikan tielle merkitsivät valtakunnassa, jossa henkilöreservit olivat niukat, useimpien kyvykkäiden miesten käyttöä useammassa kuin yhdessä tehtävässä. Osaltaan tämä, osaltaan se, että valtakunnan taloudelliset resurssit tuskin olisivat kestäneet ansiokkaiden miesten palkitsemista muilla kuin jo olemassa olevilla tulolähteillä, joihin myös tuomarinverot kuuluivat, ja näitä näin ollen käytettiin uskollisten monitoimisten miesten palkitsemiseen, johti yhä yleistyvään sijaisten käyttöön. Kun 1560-luvulla — tätä ennakoi jo 1542 tapahtunut Tuomas Niilonpojan nimittäminen Savon tuomariksi — tuomarinvirkoja annetaan läänityksiksi ruotsinmaalaisille miehille, merkitsee tämä eräissä kihlakunnissa (Ala-Satakunta, Pohjanmaa) viranhoidon siirtymistä kokonaan sijaisten haltuun.

6. SIJAISTEN VALINTA VV. 1523—1568

Kustaa Vaasan hallituskauden parina kolmena ensi vuosikymmenenä näyttävät laamannit ja kihlakunnantuomarit sijaista tarvitessaan joko kääntyneen toisten tuomarinviran haltijoiden puoleen tai asettaneen sijalleen kirjurien luokkaan kuuluvan henkilön. Vain poikkeustapauksissa on sijaisena joku muu: Lauri Pietarinpoika Broke, Joakim Flemingin sijainen Ala-Satakunnassa 1529, on voudintehtävissä toimiva räissimies, Eerik Håkaninpoika, Eerik Flemingin sijainen 1536, hänen henkilökohtainen palvelijansa ja toimeikas kartanovoutinsa¹, joka aivan sattumoisin on määrätty laamanninkäräjiä

¹ *Blomstedt*, Eerik Jaakkimanpoika Fleming, KE II, s. 59.

pitämään, Vekkijärven Pietari Niilonpoika, joka toimii Porvoon kihlakunnassa, taas on muulta toiminnaltaan tuntematon.²

Tuomareita käytettiin sijaisina useasti, varsinkin näyttävät yksinomaan tuomarintehtäviin omistautuneet Jöns Knutinpoika (Kurki) ja Jöns Vestgöte olevan useasti toisten puolesta kärkeä istumassa. Tätä merkittävämpi sijaisryhmä ovat kuitenkin *kirjurit*. Jo ensimmäinen pysyvä sijainen, Dönsbyn Henrik Henrikinpoika kantaa epiteettiä »Skrivare», kirjuri. Iivar Flemingin sijaisena mainitaan Sauvon Sudenmaan Henrik-kirjuri, Maunu Niilonpojan sijaisena on Lavilan Henrik Henrikinpoika eli Henrik-kirjuri, Pietari Svensken ja Eerik Spåran sijaisena Monikkalan Knut Antinpoika eli Knuuttikirjuri, Savosta tunnetaan 1535 tuomarintehtävissä Paavali-kirjuri ja jonkin verran myöhemmin Pietari-kirjuri. Aarlahden Henrik Jönsinpoikaa, luotettua alilaamannia ja tuomarisijaista, kutsutaan niinkään Henrik-kirjuriksi.³ On hyvin ymmärrettävää, että tuomarit tehtäviin, joissa luku- ja kirjoitustaito — olihan tulkittava vanhoja tuomioita ja laadittava kirjalliseen muotoon uusia — oli välttämätön, ikäänkuin itsensä pyrkivät nimeämään henkilöitä, jotka muussa tehtäväsään, kirjureina, olivat osoittaneet tämän taidon omaavansa.

Sijaisten valinnassa näytteli merkittävää osaa, kuten jo RENVALL Varsinais-Suomen osalta on osoittanut^{3a}, heidän henkilökohtainen suhteensa tuomariin. Edellä mainittujen kirjurisijaisten yhteydessä on varsin vaikeata sanoa mitään heidän persoonallisesta suhteestaan tuomariinsa; 1500-luvun alkupuolen sijaisista voidaan kuitenkin mainita ainakin Eerik Håkaninpoika (Slang), laamanninsa serkunpoika.

1550-luvulta lähtien voidaan jo selvemmin nähdä persoonallisia yhteyksiä tuomarin ja sijaisten välillä ja 1560-luvulta voidaan nimetä lukuisia esimerkkejä: Georgius Michaelis oli sijaiseksi ryhtyessään Henrik Klaunpojan kappalainen⁴ ja

² *Hausen*, Bidrag III, s. 112, sanoo hänen sinetissään olevan puumerkin, joten hän ei näytä kuuluvan rälssiin.

³ VA: 3898: 63.

^{3a} *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 120.

⁴ *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, s. 508.

Ericus Petri näyttää palvelevan samassa tehtävässä Lauri Flemingin luona ⁵, Klemet Henrikinpoika (Gröp) aloittaa pitkän uransa Klaus Kristerinpojan henkilökohtaisena palvelijana ⁶, Sigfrid Pietarinpoika on Hogenskild Bielken kirjuri ⁷, Lasse Henrikinpoika (Hordeel) aloittaa uransa Niilo Boijen kirjuriina ⁸, ja Olavi Laurinpoika oli Jaakko Henrikinpojan palvelija ja samalla hänen sisarentyttäreensä mies. Sittemmin Olavi Laurinpoika »periytyi» Jaakko Henrikinpojalta tämän lesken toiselle miehelle Klaus Akenpojalle ja toimi myöhemmin myös tämän langon, Kaarle Henrikinpoika Hornin sijaisena.

Aivan omalaatuinen oli Taalain tuomarin Jöns Perssonin (på Risorden) sijaisuus elokuun alkupäivinä 1556 Halikon, Piikkiön ja Maskun kihlakunnissa, minkä syynä ilmeisesti oli se, että Kustaa Vaasa samaan aikaan saapui Suomeen ja oleskeli Turun tienoilla. Suomalaiset tuomarit ja sijaiset ovat ilmeisesti kilvan kiirehtäneet kuningasta ihmettelemään, mutta kun käräjätkin on pitänyt istua, on sijalle asetettu nähtävästi kuninkaan mukana Ruotsista tullut tai ehkä jo matkavalmisteluista ennakkoon huolehtimaan lähetetty Jöns Persson, joka hyvin saattoi lähteä käräjille.

Itä-Suomessa henkilökohtaisia suhteita tuomarien ja sijaisen välillä on vaikeampi havaita kuin Länsi-Suomessa, mutta jonkinlainen ennakkokokosetus on varmaan syntynyt samantapaisissa tehtävissä toimittaessa samoilla alueilla. Tämä pätee varmasti sotavuosiin nähden, jolloin sekä tuomarit että sijaiset olivat aika ajoin yhteisissä puolustustehtävissä.

Järjestelmällisesti koottavia ja käsiteltäviä tietoja sijaisista on — kuten yleensäkin tietoja tuomarinviranhoidosta — saatavissa 1550-luvun alusta lähtien. Tiedot ovat 1550-luvulta suhteellisen niukat, mutta antanevat silti kokonaisuutena suhteellisen luotettavan kuvan sijaisen jakaantumisesta eri ryhmien kesken.

⁵ Hausen, Bidrag II, s. 147.

⁶ VA: 677: 18.

⁷ VA: 1000: 47.

⁸ VA: 1043: 46.

Tässä tutkimuksessa on ryhmittely suoritettu seuraavasti:

- a) *tuomarit itse*;
- b) sijaisina istuvat muiden kihlakuntien tuomarit tai laamannit (*toiset tuomarit*);
- c) *rälssimiessijaiset*, ts. sellaiset rälssiin kuuluvat henkilöt, joiden toiminnasta muissa tehtävissä ei ole tietoa ja joita siis ei voida sijoittaa muihin ryhmiin;
- d) *opinkäyneet sijaiset*, ts. yliopistonkäyneet ja papit;
- e) *voudit ja kirjurit*, so. sellaiset henkilöt, jotka ennen sijaisuuttaan tai sen aikana toimivat julkisissa tai yksityisissä kirjurin ja voudin tehtävissä;
- f) *porvarisperäiset sijaiset*, so. pormestareina, raatimiehinä tai porvareina mainitut;
- g) *tuntemattomat*.

Jaoittelu sinänsä on jotakuinkin sama kuin RENVALLIN tutkimuksissaan käyttämä, mutta sitä on sovellettu jonkin verran toisin. Toisaalta ei — kuten RENVALL Henrik Jaakonpojan tapauksessa⁹ — ketään ole luettu opillisesti kouluttuihin siitä syystä, että hänen toimikautensa on tavallista pitempi, toisaalta ei ole katsottu olevan aihetta kiinnittää niin suurta huomiota tuomarinijaisten rälssiyteen tai rälssittömyyteen. RENVALLIN esittämät käsitykset rälssimiesten valmentautumisesta julkisiin tehtäviin erityisen hyvin saattavat hyvinkin pitää paikkansa¹⁰, mutta tilastoja laadittaessa nimenomaan pätevyystasoa ilmaisemaan on rälssi »feodaalis-veroteknillisenä» käsitteenä varsin imaginäärinen. Tällöin on otettu tarkastelupohjaksi rälssimiesten mahdollinen toiminta muilla hallinnon aloilla tai muissa tehtävissä. Hietamäen Matti Markuksenpoika on luettu — Pohjois-Suomen voudintoimesta aloittaneena — voutien joukkoon, Ispoisten Sigfrid Matinpoka Kirjuri Turun porvarina ja raatimiehenä porvarisperäisiin sijaisiin, Perniön kirkkoherrana ja Turun kaupunginkirjurina toiminut rälssisukui-

⁹ *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 121, alav. 1.

¹⁰ *Renvall*, e.m.t., ss. 115—116. Varsinaista opillista sivistystä ulkomaisissa yliopistoissa oli saanut vain pieni määrä 1500-luvun suomalaisista aatelismiehistä; vrt. *Mikander*, Claes Hermansson Fleming, ss. 7—9.

nen Joannes Grindenn opinkäyneitten joukkoon, mitkä konkreettiset esimerkit eri ajoilta antanevat käsityksen noudatetuista periaatteista.

Jos jätämme toisten tuomarien sijaisina toimineet tuomarit laskuista pois, oli sijaisten kokonaismäärä ajanjaksolla 1550—1568 kuusikymmentäkahdeksan. Rälssimiehiä, jotka eivät muissa tehtävissä toimineet, oli vain yksi (Jöns Kristerinpoika), opillisen sivistyksen saaneita kolmetoista, joista kaksitoista pappia (Simon Canuti, Magnus Petri, Ericus Petri, Georgius Michaelis, Olaus Petri, Olaus Jacobi, Petrus Pauli, Olaus Olavi, Joannes Grindenn, Johannes Augustini, Elias Simonis, Ericus Laurentii ja Sigfridus Martini), neljäntenätoista lakitieteen tohtori Andreas Olai.

Tuntemattomiin on ollut luettava yksitoista sijaista (Pohjanmaan lainlukijoista Pietari Olavinpoika, Joakim Olavinpoika, Paavali Pietarinpoika, Niilo Klemetinpoika ja Eerik Knutinpoika, muista Simo Henrikinpoika, Jöns Pietarinpoika, Sigfrid Räätäli, Olavi Jönsinpoika, Eerik Antinpoika ja Lasse Pietarinpoika). Tuntemattomiin on jouduttu lukemaan näin Vekkijärven Lasse Pietarinpoikakin, vaikka hän edustaa suvussaan jo vähintään toisen polven tuomaritraditioita.

Porvarisperäisiä sijaisia oli vain kolme (Arvid Olavinpoika, Matti Antinpoika ja Sigfrid Matinpoika). Suurin osa — kolme viidennestä — sijaisista kuului entisiin vouteihin ja kirjureihin; osa näistä toimi samanaikaisestikin voudin- tai kirjurin-tehtävissä.¹¹

¹¹ Tähän ryhmään kuuluivat Anders Korp, Kristoffer Blome, Lasse Jönsinpoika, Sven Perttelinpoika, Lasse Matinpoika, Ture Ulvinpoika, Simo Skalm, Joen Niklinpoika, Maunu Henrikinpoika, Klaus Holst, Matts Holst, Henrik Jaakonpoika, Matti Matinpoika, Olavi Jaakonpoika, Per Galle, Niilo Pása, Paavali Antinpoika, Yrjänä Henrikinpoika, Måns Ram, Henrik Henrikinpoika, Henrik Jönsinpoika, Jönskirjuri, Olavi-kirjuri, Jaakko-kirjuri, Klemet Henrikinpoika (Gröp), Pietari Hannunpoika, Frans Matinpoika, Jesper Sigfridinpoika, Lasse Hannunpoika, Matti Tapaninpoika, Tuomas-kirjuri, Tuomas Perttelinpoika, Lasse-linnankirjuri, Martti Olavinpoika, Hannu Björninpoika, Sigfrid Pietarinpoika, Olavi Jaakonpoika ja Lasse Henrikinpoika.

Tuomarinviran hoito 1550—1568.

Maakunta	Tuomari itse	Sijaiset						Yhteensä
		Toinen tuom.	Rälssimies	Opill. siv.	Vouti, kirjuri	Porvarisp.	Tuntematt.	
Varsinais-Suomi	33 ¹ / ₄	5	1	16 ³ / ₄	31 ³ / ₄	2 ¹ / ₄	5	95
Ahvenanmaa	4	3	—	8	1	—	6	22
Satakunta	22 ¹ / ₄	2	—	1	21 ³ / ₄	—	1	48
Uusimaa	49 ¹ / ₄	2	2	¹ / ₂	13	—	8 ¹ / ₄	75
Häme	42	4	—	1	4	—	—	51
Pohjanmaa	8 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	—	—	2	—	6	18
Savo	1	—	—	—	22	—	—	23
Karjala	22 ¹ / ₄	—	—	¹ / ₄	10 ¹ / ₂	18	—	51
Koko maa	182 ¹ / ₂	17 ¹ / ₂	3	27 ¹ / ₂	106	20 ¹ / ₄	26 ¹ / ₄	383
	47.7 ^o / _o	4.6 ^o / _o	0.8 ^o / _o	6.9 ^o / _o	27.7 ^o / _o	5.2 ^o / _o	6.9 ^o / _o	100 ^o / _o

Taulukosta ilmenee, että tuomarit itse ja toisten sijaisina istuivat n. 52 % käräjistä eli karkeasti ottaen joka toiset käräjät. Puolet tuomarikunnan ulkopuolisten sijaisten istumasta käräjäkierrosten määrästä on ollut voutien ja kirjurien hoidossa, kun taas toisen puolen jotakuinkin yhtä suurin ryhmin esiintyvinä ovat istuneet papit, porvarit, toiminnaltaan tuntemattomat ja muut. Erityisen merkittävä yleisestä kehityksestä »jälkeenjääneenä» maakuntana on Häme, jossa 1550—68 tuomaristoon kuulumaton ainoa sijainen — tämäkin tuomarisijainen kolmannessa polvessa, Olavi Laurinpoika — istui vain 8 % tunnetuista käräjäkierroksista.

Voutien ja kirjurien osuus sijaisten istumista käräjistä on suurin Savossa, Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa, olkoonkin että se vain syrjäisessä Savossa on suurempi kuin tuomariensa istuma käräjien määrä. Varsinais-Suomessa ja Ahvenanmaalla esiintyy erittäin vahvana papillinen edustus, jossa toisaalta on kysymys satunnaisista yhdet käräjät käsittelevistä sijaisuuksista, toisaalta eräiden pitkäaikaisten papillisten sijaisten (Magnus Arvidi, Georgius Michaelis, Joannes

Matthiae Grindenn) jatkuvasta toiminnasta. Porvarisperäisiä sijaisia — lukuunottamatta Ispoisten Sigfrid Matinpoikaa, Turun porvaria ja raatimiestä, jota myös kutsutaan Sigfrid Kirjuriksi, ja joka näin ehkä voitaisiin lukea myös voutien ja kirjurien ryhmään — on vain Viipurin ympäristössä, missä he istuvat enemmän kuin kahdet käräjät viidestä. On kuitenkin muistettava, että nämäkin porvarisperäiset sijaiset, joista erät toimivat Viipurin raatimiehinä ja pormestareina, eivät näytä olevan yksinomaan kauppaa tai käsityötä harjoittavia miehiä, vaan kuuluvat tuohon Viipurin porvariston merkilliseen ryhmään »Kunink. Majesteetin palvelijat»¹², ryhmään, jonka jäsenet yht'aikaa olivat vouteja ja porvareita ja jonka olemassaolo oli mahdollista sellaisessa yhteiskunnassa, jossa säätyrajat eivät vielä olleet täysin selvinneet. Heistä osa onkin tilastoissa luettu voutien ja kirjurien ryhmään.

Tuomarinsijaisten paikallistuntemuksesta voidaan esittää seuraavanlaatuinen asetelma; ryhmittely on sama kuin asetelmassa s. 91.

Tuomarinsijaisten paikallistuntemus 1550—1568

	<i>Paikallis- tuntemusta omaavat</i>	<i>Vieraat</i> ¹³	<i>Tuntemattomat</i>
Varsinais-Suomi	52	8 ³ / ₄	1
Ahvenanmaa	5	5	8
Satakunta	12	1	12 ³ / ₄
Uusimaa	24 ³ / ₄	1	—
Häme	7	2	—
Pohjanmaa	1 ¹ / ₂	2	6
Savo	22	—	—
Karjala	28 ¹ / ₂	—	¹ / ₄
Koko maa	152 ³ / ₄	19 ³ / ₄	28
	76.2 %	9.8 %	14.0 %

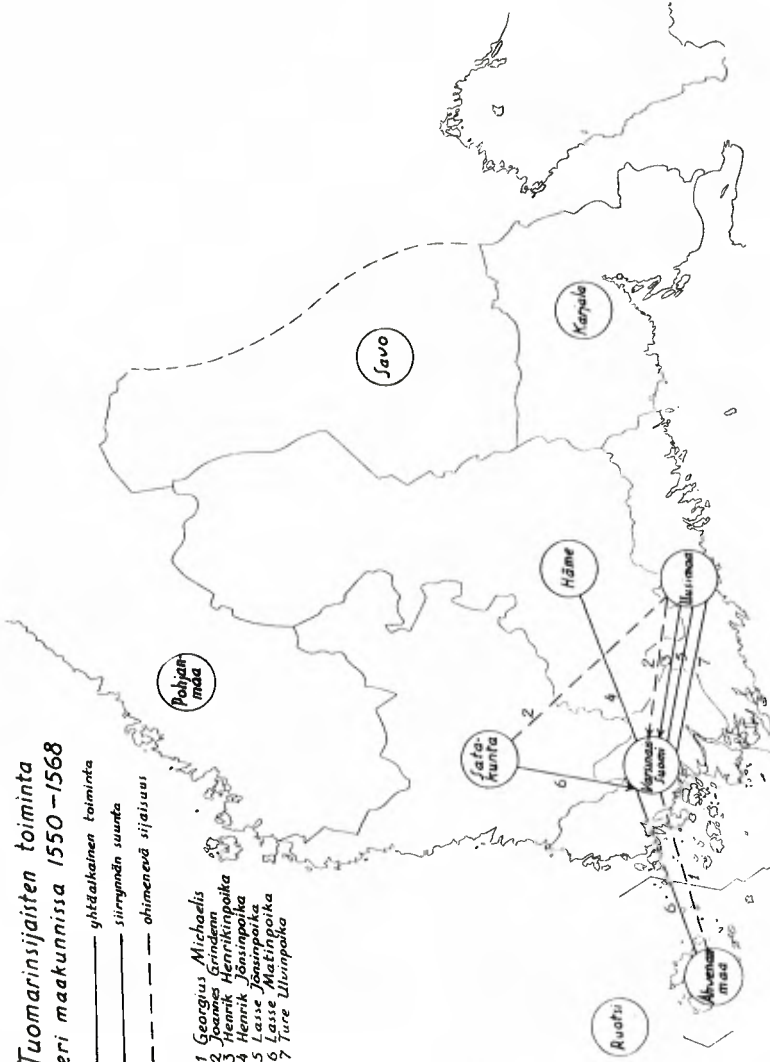
¹² Ks. esim. VA: 5269: 42v, 43v, 44v, 45, 45v—46.

¹³ On huomattava, että kuva, jonka tilasto tässä antaa, on siinä mielessä virheellinen, että pitkäaikaisen vierasperäisen tuomarinsijaisten tässä tehtävässä saavuttamaa paikallistuntemusta ei ole otettu huomioon.

**Tuomarinsijaisten toiminta
eri maakunnissa 1550 – 1568**

- yhtäaikaisten toiminta
— siirtymän suunta
- - - ohimenevä sijaisuus

- 1 Georgius Michaelis
- 2 Joannes Grindann
- 3 Henrik Henrickinpoika
- 4 Henrik Jonsinpoika
- 5 Lasse Matinpöika
- 6 Tare Ullvinpoika

Selvästi käy ilmi, että suuri enemmistö tuomarinsijaisista on juuri sen maakunnan miehiä, jossa he sijaisuuttakin hoitavat. Tuntemattomien sarakkeeseen merkityistä lienevät useat sellaisia, jotka todellisuudessa jo aiemmin ovat maakunnassa oleskelleet, vaikkakaan lähdetietoa ei ole löytynyt. Suhdelukujen ero paikallistuntemusta omaavien tuomarien (84 %) ja sijaisten (76 %) välillä on näin osaksi näennäistä, sillä tuomareista puuttuu tuntemattomien ryhmä. Varsinkin Itä-Suomessa on käytetty miltei ainoastaan paikallisia sijaisia, Savossa linnan palveluksessa olevia, Karjalassa Viipurin linnan ja kaupungin tarjoamia miehiä.

Yhdistettynä tiedot tuomarien ja sijaisten paikallistuntemuksesta osoittavat, että peräti neljä viidesosaa käräjistä on varmasti saman maakunnan miesten istumia. Vain seitsemän tuomarinsijaisen tiedetään toimineen useammassa kuin yhdessä maakunnassa (Kartta s. 99). Molemmat seikat ovat varmaan käräjärahvaan mielessä olleet omiaan pysyttämään käsitystä oikeuslaitoksesta — virkojen läänitysluonteesta huolimatta — vanhalla, kotoisella pohjalla.

Jos asetamme vastattavaksi kysymyksen, missä määrin sijaiset olivat tehtäviinsä pätevä, ei vastauksen antaminen yksiselitteisessä muodossa liene mahdollista. On otettava huomioon moniaita tekijöitä. Jos pidämme kiinni siitä tasosta, jonka määrittävät tuomarien itsensä edustamat ominaisuudet, voidaan todeta, että siihen yltävät toisten sijaisina istuvien tuomarien lisäksi kenties ne muutamat rälssimiehet, jotka hoitivat jonkin käräjäkierroksen Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla. Mutta tältä pohjalta ei ole syytä lähteä; on pikemminkin tutkittava, mitä sellaisia etuja eri ryhmillä oli puolellaan, jotka antoivat niiden jäsenille edes tiettyjä mahdollisuuksia virkojen hoitamiseen. Oli luonnollista, että papiston piirissä opillinen sivistys ja erityisesti perehtyneisyys raamatulliseen lakiin sekä kirkolliseen lainkäyttöön on ollut antamassa pätevyyttä tuomarinvirkaan.^{14a} Raatimiehinä ja pormestareina toimineet

^{14a} Papit joutuivat myös istumaan ns. rovastinkäräjiä, ks. *Juva*, Varsinais-Suomen historia V: 4, ss. 99—103.

ovat — vaikka ehkä opillisessä mielessä juriidisina maallikkoina — kaupunkituomareina perehtyneet kaupunginlakiin, joka ei kovinkaan suuresti periaatteissaan maanlaista poikennut. Voudit ja kirjurit taas olivat hyvinkin useassa tapauksessa joutuneet perehtymään varsinkin kameraaliseen ja hallinnolliseen lainkäyttöön, minkä lisäksi kihlakunnanvouteina toimineet tai näiden sijasta joskus kirjuritkin olivat edustaneet kuningasta käräjillä täten käytännössä perehtyen ainakin yleisimpiin esille tuleviin oikeustapausrhymiin. Tietenkään ei millään sijaisten ryhmällä ollut sitä syntyperän ja varallisuuden tai korkean aseman suoma arvovaltaa, mikä varmaan kansan silmissä oli itse laamanneilla ja kihlakunnantuomareilla, mutta toisaalta heilläkin oli talonpoikaisesta väestöstä eroava sosiaalinen asema sekä luku- ja kirjoitustaitokin vähäisenä arvovalan lisänä.

Voidaankin sanoa, että tuomarinsijaisten pätevyys edustaa suhteellisen tyydyttävää tasoa. Muistettava kuitenkin on, että sellaisissa oikeudellisissa kiistoissa, joissa toisena osapuolena oli sijaista korkea-arvoisempi henkilö tai henkilö, josta hän jotenkin oli riippuvuussuhteessa, asettautuminen puhtaan oikeudenmukaisuuden kannalle varmaan käytännössä tuotti sijaiselle vaikeuksia.^{14b}

7. EPÄKOHDAT TUOMARINVIRANHOIDOSSA V V. 1523—1568

Ne valitukset, joita 1500-luvun alkupuolelta ja keskivaiheilta tunnetaan, kohdistuvat pääasiallisesti kolmeen eri seikkaan.

Ensinnäkin moititaan tuomareita ja heidän sijaisiaan *vääristä tuomioista*. Savon kihlakunnantuomarin Tuomas Niilonpojan sijaisena ollut Pietari-kirjuri oli — nähtävästi 1540-luvun alussa — tuominut erään jostakin asiasta valittaneen

^{14b} *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 124.

talonpojan, muutaman Pekka Seikkoisen, »kaulaa vaille». Tästä oli Pietari-kirjuri tarkastuskäräjillä tuomittu 50 mk:n henkissakkoihin.¹ Hollolan tuomari Kustaa Fincke oli kihlakunnan-tuomarina ominut itselleen erään kalaisan kosken, jossa aiemmin oli kalastajana ollut edellisen tuomarin Björn Klaunpojan torppari.² Lappeen tuomaria Pertteli Jönsinpoikaa vastaan esitetyissä valituksissa oli myös valitus siitä, että hän oli sakottanut talonpoikia olutkapakoinnista, johon heillä omasta mielestään oli laillinen oikeus.³

Kukin näistä esimerkeistä on omalla tavallaan tyyppillinen. Pietari-kirjurin tuomiosta saamme tiedon niistä valituksista, joita Jöns-kirjuri häntä vastaan on esittänyt ja jotka valitukset näyttävät pohjaavan molempien kirjurien välisiin erimielisyyksiin ja riitaisuuksiin. Kumpikin on kerännyt kokoon suuren joukon toisen rikkeitä, ja tarkoituksena on ollut ilmeisestikin toisen mustaaminen. Kriitillisesti suhtauduttaessa on tällaisten lähdetietojen arvo — vaikka Pietari-kirjurin virhe näyttääkin ilmeiseltä — varsin vähäinen, eikä niitä ainakaan voi käyttää silloin, kun on kysymys yleisesti tunnetuista oikeudenhoidon epäkohdista. Pietari-kirjurin saama rangaistus osoittaa kuitenkin, että tietty oikeuskontrolli on selvästi ollut voimassa (ks. s. 105).

Fincken koskenanastus liittyy siihen hyvin tunnettuun ilmiöön, josta parhaina esimerkkeinä voidaan pitää Jaakko Teitin valitusluetteloissa mainitsemia Eerik Flemingin menetelmiä maaomaisuutensa kartuttamisessa. Tilojen hankinnassa — olihan se eräs ajan päätavoitteista — olivat tiettyssä suhteessa kaikki keinot luvallisia, jopa virka-aseman hyväksikäyttökkin.⁴ Jaakko Teitin valitusluettelot ja vastaavat lähdetiedot näyttävät osoittavan, että tämänlainen menettely — vaikka olikin ajan merkki ajoiltaan — käsitettiin epämoraaliseksi ja laitto-

¹ VA: 215 1: 12v.

² (*Grottenfelt*), Jaakko Teitin valitusluettelo, s. 17.

³ VA: 215 1:17. *Pirinen*, Maunu Nyrhi, ss. 21—29.

⁴ (*Grottenfelt*), Jaakko Teitin valitusluettelo, ss. 22—27. Vrt. *Blomstedt*, Aatelin maanhankinnasta 1500-luvulla, ss. 3—4.

maksi, mutta siihen oli vaikeata saada muutosta, kun kuningas ja kruunu itsekin siihen syyllistyivät.

Pertteli Jönsinpoika saattoi puolustautua sillä, että hän oli sakottanut kapakoinnista kuninkaan antamien määräysten mukaan⁵, ja että hän näin oli toiminut täysin laillisesti. Tässä paljastuu eräs oikeuslaitoksen suuria vaikeuksia: talonpoikien oli vaikea oppia ymmärtämään, että pelkillä hallinnollisilla määräyksillä saatettiin päättää asioiden laillisuudesta tai laittomuudesta (tässä tapauksessa määrätä aiemmin sallitut olutkrouvit laittomiksi).^{5a}

Toisen valituksen kohteena oli tuomarien *puolueellisuus* sekä *lahjusten otto*. Teitin valitusluettelon kuvaus Kustaa Finckestä on tästä verrattomana esimerkkinä: »Item kun Kustaa Fincke lähtee maakäräjille, ei yksikään talonpoika voi tulla oikeuden eteen valittamaan hätäänsä, ilman että hänen ensin täytyy lahjoittaa hänelle hänen makuukamarissaan joku erityinen lahja.» Kaukalammin talonpojilta oli Fincke ottanut lahjuksina härän ja 30 kyynärää palttinaa ja sitten nähtävästi tuominnut näiden mieleisesti.⁶ Koko Suomessa — kertoo Teitti — tuomarit ottivat lahjuksia molemmilta osapuolilta ja siten yllyttivät näitä jatkuvaan, tuomarille tuottoisaan käräjöintiin. Näyttää kuitenkin siltä, että — annamempa minkä arvon Teitin tiedoille tahansa — lahjusten ottoa ei yhdessäkään tapauksessa ole voitu todistaa; sen olisi pitänyt merkitä asianomaisen tuomariuden päättymistä, mutta tällaisesta ei löydy mainintoja. Teitin tiedoilla on kuitenkin oma arvonsa: ne osoittavat, että luottamus tuomarien puolueettomuuteen oli järkkynyt.

Kolmantena yleisenä valitusmuotona olivat valitukset liiallisen *taloudellisen hyödyn* tavoittelemisesta tuomarinvirkaan liittyvien verojen kannossa. Henrik Klaunpoika pyrki tekemään Kemiön talonpoikien silakkalahjaverosta, jonka nämä olivat vapaaehtoisesti maksaneet hänen edeltäjälleen Eerik

⁵ VA: 215 I: 17, 19v.

^{5a} Vrt. vastaavasta tapauksesta *Aaltonen*, Kansan suhtautuminen lainsäädännön määräyksiin, s. 143.

⁶ (*Grottenfelt*), Jaakko Teitin valitusluettelo, s. 18.

Flemingille, nelinkertaisena maksettavan pakollisen maksun.⁷ Lappeen talonpojat väittivät Pertteli Jönsinpojan lisänneen veroa siten, että koko kihlakunnan piti maksaa 3 lästiä 8 puntaa ruista enemmän kuin aikaisemmin, minkä lisäksi hän vaati 70 leiviskää haukia, 70 leiviskää hampppua, 330 jäniksennahkaa, 33 lammasta ja 33 leiviskää rautaa.⁸ Itse hän vastasi kantaneensa saman maksun kuin edeltäjänsä »Pikku Matti Laurinpoika», eli markan vakan ruista tai ohria kultakin savulta. Hauet, hampun ja muun hän oli saanut vapaaehtoisina lahjoina, eikä näiden määrä ollut läheskään se, minkä talonpojat ilmoittivat.⁹ Tuomarin ja talonpoikien välille kehittyi Lappeelä avoin ristiriita, joka oli luonteeltaan kapinaa ja joka vain vaivoin saatiin asettumaan tutkintakäräjillä.¹⁰ Vaikka myönnettäisiinkin, että tässä on kysymys eräänlaisesta sopeutumiskriisistä — olihan tuomarinvirka Karjalassa vain parin vuosikymmenen ikäinen —, ei silti voida kiistää näiden tapausten todistusvoimaa eräiden johtavien rälssimiesten muistakin lähteistä tunnetun ahneuden suhteen.

Ajan niukat lähteet eivät mainitse sijaisten käyttämistä minään epäkohtana.

8. OIKEUDENHOIDON VALVONTA KUSTAA VAASAN JA EERIK XIV:N AIKANA

Keskiajan oikeussäännöstö — lopullisessa muodossaan Kristoffer-kuninkaan maanlakina — oli monella tavoin pyrkinyt ottamaan huomioon yleisen oikeusturvallisuuden ja oikeuskontrollin vaatimukset.¹ Tuomarinvaali sinänsä oli jo merkin-

⁷ (*Grottenfelt*), Jaakko Teitin valitusluettelo, s. 48.

⁸ VA: 215 I: 17.

⁹ VA: 215 I: 19.

¹⁰ *Pirinen*, Maunu Nyrhi, ss. 21—29. *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, ss. 288—289.

¹ Esim. Kr BML KärK I—III, VII, IX, XXV, XXVIII, XXXVI—XLI. *Schlüter*, Konung Christoffers Landslag, ss. 236—239, 241—242, 259, 260—264.

nyt tiettyä henkilöön kohdistuvaa ennakkovalvontaa viranhaltijoiden suhteen, ankarat määräykset vilpillisyyden raskaista seurauksista (suuri sakko ja viraltapano) olivat epärehellisten viranhaltijain uhkana, ja säädös kerran vuodessa pidettävistä kuninkaan etsikkokäräjistä sekä kerran tai useammin vuodessa pidettävistä laamanninkäräjistä yhdessä selvästi korostetun oikeuslaitoksen asteittaisuuden (kihlakunnanoikeus → laamanninoikeus → kuninkaan etsikkokäräjät) näyttivät takaa-
van nopean ja puolueettoman oikeudenkäynnin.

Aikaisemmin (ks. ss. 30—37) on jo saatu havaita, miten tuomarinvaali-institutio häviää antaen tilaa kuninkaan yksinomaiselle nimitysvallalle. Lähdeaineksen puute estää perehtymästä kysymykseen, missä määrin neljäkymmenen markan sakot ja viraltapano kohtasivat lahjustenotosta tai vääristä tuomioista syytettyjä miehiä. Näyttää siltä, että Lappeen Pertteli Jönsinpoika on juuri tämäntapaisista syistä saanut jättää virkansa ja ne tiedot, jotka Jöns-kirjuri syytöksissään Pietari-kirjuria vastaan esittää, oikeuttavat meidät olettamaan, että 50 markan sakko väärästä tuomiosta on myös seurauksenaan tuonut viraltapanon. Näyttää siltä, että milloin vääryys on ilmi saatu, siitä on myös rangaistu.

Mutta tilaisuus vääryyden ilmi tulemiseen tarjoutui ylen harvoin. Eri tuomioistuinten välinen asteittaisuus on vielä hyvin hämärä: tajutaan kyllä, että laamanninoikeus on korkeampi oikeusaste kuin kihlakunnanoikeus ja että laamanninoikeutta korkeampi instanssi on kuninkaanoikeus tai itse kuningas, mutta toisaalta laamanninoikeudessa käsitellään asioita ensimmäisenä oikeusasteena, toisaalta kuninkaalle valitetaan suoraan kihlakunnanoikeuden päätöksestä.²

² KrBML KärK XXXVIII ja XXXIX säätävät ilmeisen selvästi oikeusistuinten keskinäisen asteittaisen järjestyksen, mutta sen noudattaminen oli jo keskiajalla satunnaista. Laamanninoikeus on ensimmäisenä oikeusasteena jopa siihen määrään, että yksi vuosittaisista kärjäkierroksista muuntui laamanninkäräjiksi laamannin tai hänen sijaisensa läsnäolon vuoksi (esim. VA: 1v—15, 1290: 48—75, 2186: 1—18v, 2208: 1—22, 4646: 77, 4692: 9—19v, 6565: 67—68). Vrt. *Ståhlberg*, Suomen kärjälaitoksesta 1500-luvun keskiajoilla, s. 359.

Eniten merkitsi kuitenkin se, että kuninkaallisia etsikko- ja tarkastuskäräjiä ei pidetty yhtä taajaan kuin ennen.³ Turun maanoikeus oli 1400-luvulla toiminut Suomen osalta tällaisena instanssina ja sen perinne eli ainakin vielä 1504⁴; se kokoontui nähtävästi tarpeen vaatiessa, vaikka maanlaki oli määrännyt Suomen etsikkokäräjien päiväksi P. Henrikin päivän jälkeisen päivän. Kustaa Vaasan hallitsijakaudelta — itse hän istui kuninkaan lautakunnan johdossa Turussa 1530⁵ — tunnetaan vain yhdet Suomessa pidetyt etsikkokäräjät, nimittäin vuoden 1545 kuninkaankäräjät, jotka kuninkaan käskystä pitivät valta-neuvokset Knut Andersson (Lillie af Ökna) ja Johan Olofsson (Gyllenhorn). Edellinen oli Södermanlannin, jälkimmäinen Västmanlannin ja Taalain laamanni. Säilyneistä tuomioista päätellen ovat nämä kuninkaantuomarit aloittaneet työnsä itä-Suomesta ja ainakin Uudenmaan, Hämeen ja Satakunnan kautta kulkien saapuneet Turkuun. Koko käjäjämatka näyttää kestäneen kolmisen kuukautta. Juuri näiden etsikkokäräjien aikana on Savon lainlukija Pietari-kirjurikin tuomittu.⁶

Eerik XIV:n aikana suoritettiin niinkään yhdet etsikkokäräjät⁷, vaikka ne pidettiin kahdessa erässä, Juhanan kivistämisen tullessa keväällä 1563 väliin. Ensimmäisellä matkalla olivat käräjiä pitämässä Närken laamanni Klaus Åkenpoika (Tott), entinen Lappeen tuomari, sekä Olof Henriksson (Stengafvel), Brunnscholman herra. Tälläkin kertaa käräjät aloitettiin itä-Suomesta, mutta jo kuukauden työskentelyn

³ (Jaakkola—Roos), Vuoden 1616 valitusluettelot, ss. VIII—XI.

⁴ Hemmer, Landsrätten i Åbo, s. 37.

⁵ FMU VIII 6524, 6530—31.

⁶ Hausen, Bidrag III, ss. 171—183. VA: 215 1: 12v, sanotaan Joan Olofssonin »till Hakasta» (Gyllenhorn) tuominneen Pietari-kirjurin 50 mk:n sakkoihin. Ks. s. 102. Almquist, Lagsagor och domsagor II, ss. 51, 83.

⁷ (Jaakkola—Roos), Vuoden 1616 valitusluettelot, s. IX, sanoo jonkinlaisia kuninkaankäräjiä pidetyn myös 1561. Kysymyksessä — Hausen, Bidrag IV, ss. 21—22 — on kuitenkin selvästi kuninkaaneloutakunnan tuomio; vrt. lautakunnan jäsenistä *Silfverstolpe*, Om Jöran Persson och Konungens Nämnd, ss. 321—322.

jälkeen lopetettiin matka Lohjalle huhtikuun lopussa 1563⁸, kun molemmat herrat saivat määräyksen neuvotella Juhana-herttuan kanssa. Maaliskuussa 1564 lähetettiin uudelleen käräjämiehet matkaan, tällä kerralla Hogenschild Bielke ja Knut Knutsson (Lillie af Ökna), edellinen valtaneuvos, jälkimmäinen kuninkaan hovimestari ja kaksi vuosikymmentä aikaisemmin kuninkaankäräjiä pitäneen Knut Anderssonin poika. Tämä käräjänkäynti aloitettiin Turusta ja sitten matkattiin hidasta tahtia Askaisten, Kalannin, Karjaan, Hattulan, Sääksmäen, Hollolan, Hauhon, Karkun ja Kokemäen kautta Poriin, jonne saavuttiin elokuun alussa 1564.⁹

On ilmeistä, että Eerik XIV todella halusi elvyttää oikeuskontrollin; tiedetäänhän, että hänellä oli juriidisia harrastuksia. Tähän tähtäsi nähtävästi osittain myös hänen merkittävien luomuksensa, kuninkaan lautakunta, jälkimaineeltaan surullisen kuuluisa »Erik den XIV:s nämnd». Sen esikuvina olivat nähtävästi toisaalta Kustaa Vaasan saksalaishallinnon aikainen »regemente», toisaalta eri linnanoikeudet (»borgrätt»), joiden tarkoituksena oli lähinnä toimia oikeusistuimina kuninkaan hovissa tai vastaavassa palveluksessa sattuneita rikoksia käsiteltäessä.¹⁰ Mutta aivan kuten Conrad von Pyhyn »regemente» oli ottanut käsitelläkseen myös laamanninoikeudessa käsiteltäviä asioita, aivan samoin Eerik XIV:n lautakunnastakin tuli toisaalta hovin oikeus, toisaalta hovioikeus.

Kuninkaan lautakunnan pöytäkirjoista näemme¹¹, että siellä on käsitelty paljon suomalaisia ja Suomea koskevia

⁸ *Hausen*, Bidrag IV, ss. 122—142. — Olof Henriksson (Stengafvel) oli kuninkaanlautakunnan jäsen, vaikka toimikin Kaarle-herttuan hovimestarina. *Silfverstolpe*, Om Jöran Persson och Konungens Nämnd, s. 321. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 485—488. Pohjanmaan vastaavista käräjistä ks. VA: 4654: 10—16.

⁹ *Hausen*, Bidrag IV, ss. 241—267. *Elgenstierna*, Ättartavlor IV, s. 669. Knut Knutsson oli 1554—55 ollut Oppundan (Smål.) kihlakunnan tuomarina. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 83.

¹⁰ *Hildebrand*, Om ursprunget till Erik XIV:s nämnd, ss. 352—354.

¹¹ (*Silfverstolpe*), Erik XIV:s nämnds dombok, ss. 52, 53, 120, 125, 131, 134, 200, 201, 203—204, 247, 259, 318, 322, 324. *Hausen*, Bidrag IV, ss. 21—22.

asioita. Eräissä tapauksissa on annettu todellinen kuninkaan-tuomio 40 markan uhkasakkoineen, toisissa on tyydytty kehoit-tamaan paikallisia viranomaisia käsittelemään asiat. Tältä poh-jalta kehittyen olisi kuninkaan lautakunta varmaan vähitellen saattanut panna alulle paljonkin oikeuslaitosta uudistavaa ja puhdistavaa, ellei tästä tuomioistuimesta prokuraattori Jöran Perssonin ansiosta olisi tullut pelättyä verituomiois-tuinta. Lyhyenä olemassaoloaikanaan — vuodesta 1561 vuoteen 1568 — se kerkisi julistaa ainakin puolenkolmattasataa kuole-mantuomiota¹²; jos ne olisi kaikki pantu täytäntöön, olisi Ruotsin valtakunta pian ollut vouteja vailla. Vuoden 1563 ta-pahtumissa sai tämä korkein oikeusistuin Juhanan silmissä niin pahan maineen, että hänen vallankaappauksensa 1568 sa-malla lopetti koko kuninkaan lautakunnan. Oma osuutensa oli silläkin, että tuomareina istui joukko aatelittomia miehiä — mm. Jaakko Teitti —, joiden syrjäyttäminen oli luonnollinen tavoite Juhanan vallankaappausta tukevalle ylimystölle.¹³

Puhtaasti muodollisesti katsoen voi kenties Eerik XIV:n lautakuntaa sen pysyvän luonteen takia pitää erinomaisena parannuksena Ruotsin valtakunnassa lain säännöksistä huoli-matta huomattavasti heikontuneesen oikeuskontrolliin. Toisaalta sen antautuminen kuninkaan ja hänen prokuraattorinsa veh-keilyjen välikappaleeksi, toisaalta sen lakkauttaminen 1568 merkitsevät kuitenkin sitä, ettei sillä ollut pysyvää oikeus-turvaa luovaa vaikutusta.

¹² *Silfverstolpe*, Om Jöran Persson och Konungens Nämnd, ss. 393—396. Lukumäärässä vain vuosien 1562—67 kuolemantuomiot.

¹³ *Hildebrand*, Om ursprunget till Erik XIV:s nämnd, ss. 350—351.

III. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Juhana III:n aatelisprivilegioista 1500-luvun loppuun (1569–1599)

Suomen laamanni- ja tuomiokunnissa ei 1569—1599 tapahtunut muita muutoksia, kuin että Karjalan laamannikunta, johon tulivat kuulumaan Porvoon, Savon, Lappeen ja Äyräpään tuomiokunnat, erotettiin Etelä-Suomen laamannikunnasta omaksi laamannikunnakseen 1578.

1. LAAMANNIT JA HEIDÄN SIJAISENSA V V. 1569—1599

Yrjänä Fincke joutui — syystä tai toisesta — jättämään Pohjois-Suomen laamanninviran 1568 ja hänen seuraajakseen tuli valtaneuvos vapaaherra *Hogenskild Bielke*, joka oli tässä virassa vuoteen 1577, jolloin hän siirtyi Uplannin laamanniksi.¹ Kesällä 1577 sai tämän laamanninviran Etelä-Suomen laamannina vuoteen 1561 ollut valtaneuvos *Henrik Klaunpoika (Horn)*, jolta virka kuitenkin peruutettiin joulukuussa 1586, mutta joka vielä 1587 mainitaan tässä tehtävässä.² Häntä seurasi 1587 valtaneuvos kreivi *Ak-*

¹ VA: 2229: 123—127. *Almquist*, Lagsagor och domsagor I, s. 15.

² Juhana III:n kirje Lasse Henrikinpojalle 15. 9. 1586 (viran peruutus), RR 1586: 224r, ja avoin kirje Henrik Klaunpojalle 3. 12. 1586, RR 1586 II: 203. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn, KE II, s. 472, sanoo väärin hänen saaneen vahvistuksen laamannin virkaan. VA: kk 2: 207v.

sel Leijonhufvud, joka kuitenkin menetti hänkin virkansa jouduttuaan Tallinnan kohtausta 1589 seuranneessa kriisissä epäsuosioon. Vaikka hän pian pääsikin takaisin suosioon, oli laamanninvirka kuitenkin jo annettu valtaneuvos vapaa-herra *Klaus Bielkelle*. Tämä oli laamannina 1590—99.³

Vain Henrik Klaunpojan tiedetään itse istuneen laamanninkäräjiä (ainakin 1578, 1586, 1587)⁴, kun taas toiset laamannit asettivat sijaisia tilalleen. Hogenskild Bielken sijaisena toimi nähtävästi koko hänen laamannikautensa ajan *Klemet Henrikinpoika Gröp*⁵, kreivi Akselin sijaisena ainakin 1588 Vuolteen *Hartvig Henrikinpoika*⁶ ja Klaus Bielken sijaisena ainakin 1591—98 Bielke-suvun uskottu palvelija *Henrik Jaakonpoika*.⁷ Pohjanmaalla oli 1598 laamanninkäräjiä pitämässä *Gabriel Tuomaanpoika*.⁸

Etelä-Suomen laamannina oli vuoteen 1576 saakka valtaneuvos *Klaus Eerikinpoika Fleming*, joka oli tullut virkaan jo 1560-luvun alussa. Häneltä virka kuitenkin peruutettiin hänen menetettyään laittomasti talonpoikia kohtaan sekä vapaaherrakunnassaan että laamannikunnassaan.⁹ Häntä seurasi 1576—83 hänen kaukainen sukulaisensa, Flemingen nuorempaan haaraan kuuluva valtaneuvos *Herman*

³ VA: Topografica, Messukylä. VA: Laguksen kok., Kun. kirjeitä 2: 7v. *Melander*, Aksel Leijonhufvud, KE III, s. 402. Juhana III Lasse Henrikinpojalle 15. 12. 1589, RR 1589: 119. VA: Topografica, Laitila.

⁴ VA: 1344: 44—54 v. VA: Topografica, Masku. VA: kk 1:157, 237, kk 2:25v, 52, 207v.

⁵ VA: 2229: 123—127, 1214: 17v—34, 1184: 2—30, 6827: 127v, 128, 1242: 68—84, 1290: 48—96. VA: Topografica, Raisio. VA: kk 2: 243v, nn 1: 33, 82, nn 3: 41.

⁶ VA: Topografica, Messukylä. VA: Laguksen kok., Kun. kirjeitä 2: 7v. *Leimberg*, Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet I, s. 235.

⁷ VA: 1520: 65—72v, 2430: 80—83v. VA: Topografica, Laitila, Kangasala. VA: Hausenin kok. I: 212. VA: kk 2: 23, mm 4: 275, mm 5: 5v, nn 1: 105, nn 2: 224v, nn 3: 184, rr 2: 99v, rr 3: 54v.

⁸ VA: 4819a: 26v.

⁹ *Blomstedt*, Klaus Eerikinpoika Fleming, KE II, s. 82.

*Pietarinpoika Fleming*¹⁰, jonka kuoltua 1583 laamanniksi tuli *Yrjänä Boije*. Hän oli laamannina 1583—99, siis ajanjakson loppuun saakka.¹¹

Säilyneet tiedot kertovat lähes kaikki laamannien itse istumista käräjistä, vain vuonna 1575 sanotaan *Eerik Håkaninpojan (Slang)* istuvan laamanninkäräjiä Klaus Flemingin sijasta.¹²

Karjalan vuonna 1578 perustetun laamannikunnan ensimmäiseksi laamanniksi tuli valtaneuvos *Klaus Akenpoika Tott*, joka kuoli vuoden 1590 alussa ollessaan epäsuosioon joutuneena nähtävästi juuri menettämässä laamanninvirkansa. Elokuussa 1590 nimitettiin laamanniksi ratsumestari *Martti Boije* ja tämän kuoltua 1596 hänen lankonsa, ratsumestari *Aksel Kurki*, joka oli laamannina vuoteen 1599.¹³

Karjalan laamannikunnasta ovat tiedot yhtä niukat kuin muistakin laamannikunnista; Klaus Akenpojan tiedetään kuitenkin ainakin vuosina 1581, 1582 ja 1587 istuneen käräjiä¹⁴ samoin kuin Martti Boijen vuosina 1593 ja 1594.¹⁵ Molemmat

¹⁰ *Blomstedt*, Herman Pietarinpoika Fleming, KE II, s. 69.

¹¹ *Carpelan*, Attartavlor II, s. 117. Erään tiedon mukaan olisi Krister Klaunpoika Horn tullut 1593 Etelä-Suomen laamanniksi ja Yrjänä Boije olisi 11. 6. 1594 saanut sen jälleen takaisin, mutta Boije on virassa myös 1593, vrt. Kaarle-herttuan kirjettä Yrjänä Boijelle 5. 7. 1593, RR (Hertig Carl) 1593 II: 162v. *Elgenstierna*, Attartavlor III, s. 686.

¹² VA: 4819a: 13. *Hausen*, Bidrag V, ss. 37, 185, 327, 366. VA: ee 3: 162. VA: Topografica, Jämsä. VA: 5414: 40v.

¹³ Jo 1549 teki Viipurin linnanvouti Maunu Niilonpoika ehdotuksen uuden laamannikunnan antamisesta Olavi Eerikinpojalle (Stålarmlarm). *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 192—193. *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, ss. 360—364. Juhana III Matti Laurinpojalle 1. 3. 1590, RR 1590 I: 49.

¹⁴ VA: 5510: 44—45v, 5591: 34—35v. VA Topografica, Mäntsälä. *Leinberg*, Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet I, ss. 237—238.

¹⁵ VA: Topografica, Mäntsälä, Pyhtää. VA: Hausenin kok. I: 181.

käyttivät tarpeen vaatiessa sijaisenaan samaa miestä, Brödtorpin *Lasse Torsteninpoikaa (Ram)*, joka mainitaan Tottin sijaisena 1578 ja 1579 sekä Boijen sijaisena 1592.¹⁶

2. KIHHLAKUNNANTUOMARIT JA HEIDÄN SIJAISENSA VV. 1569—1599

Varsinais-Suomi

Vehmaan kihlakunnantuomarina oli vuodesta 1569 lähtien *Maunu Henrikinpoika (Dönsbyn sukua)*, Lautkankaren herra, joka 1563 oli uskollisesti loppuun saakka palvellut Juhana-herttuaa. Vielä 1572 hän oli tuomarinvirassa.¹ Vuodesta 1572 lähtien mainitaan tuomarina jälleen *Herman Fleming*, valtaneuvos vuodesta 1573, joka siis saa takaisin vuonna 1568 menettämänsä tuomarinviran.² Hänen kuoltuaan 1583 tulee seuraajaksi *Martti Boije*³, jonka siirryttyä 1590 Karjalan laamanniksi tulee tuomariksi hänen lankonsa *Aksel Kurki*.⁴ Kun Kurjesta 1596 tulee lankonsa jälkeen Karjalan laamanni hänestäkin, mainitaan Vehmaan tuomarina 1596 *Maunu Iivarinpoika (Stjernkors)*, Ristniemen herra.⁵

Maunu Henrikinpoika istui itse suurimman osan tuomarikautensa käräjistä (1569, 1570, 1571, 1572).⁶ Vuoden 1569 syyskäräjät istui kuitenkin *Kristoffer Blome*, Vehmaan entinen

¹⁶ VA: 5471: 36—39, 5662: 38—39v, 5469: 44—49v. VA: Topografica, Mäntsälä. *Leinberg*, Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet I, s. 171. *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagens uppkomst, ss. 360, 367.

¹ VA: 1133: 1—51v, 1214: 17v—34.

² VA: 1242: 84v—100, 1426: 76—82v.

³ VA: 1456: 68v—70, 1520: 263.

⁴ VA: 1520: 67v—72v, 1557: 91—93v. *Juvelius*, Aksel Kurki, KE III, s. 278.

⁵ VA: 1567: 2—2v. *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 434.

⁶ VA: 1133: 1—51v, 1149: 87—104v, 1184: 2—30, 1214: 17v—34. *Hausen*, Bidrag IV, ss. 420, 450, 453.

vouti, sekä osan saman vuoden talvikäräjiä muuan *Matti Olavinpoika*, luultavasti Turun linnan kirjuri.⁷ Herman Flemingin tuomarikaudelta tunnetaan joitakin hänen kokonaan tai osittain istumiaan kärjäkierroksia (1573 syys—talvikäräjät sekä kesäkäräjät, 1575 kesäkäräjät, osa vuoden 1576 kesäkäräjistä, osa vuoden 1578 käräjiä sekä Laitilan syys- sekä kesäkäräjät 1580).⁸ Vuonna 1574 oli hänen sijaisenaan Autuisten *Torsten Henrikinpoika*, joka esiintyy samanlaisessa tehtävässä myös 1578 ja 1580.⁹ Pappismies *Georgius Michaelis*, vuodesta 1577 Raision kirkkoherra, on Flemingin sijaisena melko säännöllisesti vuodesta 1576 vuoteen 1583.¹⁰ *Jaakko Teitti* istuu Lapin pitäjän käräjät syyskärjäkierroksella 1580.¹¹

Martti Boijen itse istumista käräjistä on hajotietoja vuosilta 1587 ja 1590¹²; sijaisenaan hän käytti 1584—85 *Hannu Martinpoikaa*¹³ ja 1587—88 Hietämäen *Matti Markuksenpoikaa*.¹⁴ Vuonna 1590 oli sijaisena Vehmaan entinen vouti *Jaakko Simonpoika*.¹⁵

Aksel Kurki istui itse käräjiä ainakin 1591, 1592 ja 1594¹⁶, mutta käytti sijaisenaan ainakin vuosina 1592—95 Ylä-Satakunnan entistä voutia *Sigfrid Pietarinpoikaa*.¹⁷ Maunu Henrikinpoika istui ainoat hänen tuomarikaudeltaan tunnetut käräjät, vuoden 1596 kesäkäräjät, itse.¹⁸

⁷ VA: 1133: 1—51v. Matti Olavinpoika-niminen Turun linnan kirjuri mainitaan 1569, VA: 1134:12v.

⁸ VA: 1242: 84v—100, 1290: 75v—96, 1310: 57v—68, 1364: 70—83, 1380: 86—95v.

⁹ VA: 1267: 71v—77, 1364: 70—83, 1380: 86—95v.

¹⁰ VA: 1310:57v—68, 1328: 73v—86, 1364: 70—83, 1380: 86—95v, 1426: 76—82v.

¹¹ VA: 1380: 86—95v.

¹² VA: 1489: 169—181, 1520: 263.

¹³ VA: 1439a: 10—13v, 1456: 68v—70.

¹⁴ VA: 1489: 169—181.

¹⁵ RKA: Finska räkenskaper 1.

¹⁶ VA: 1520: 69v—72v, 1529: 96—101, 1539: 300, 322. VA: Topografica, Lapua (p.o. T.I. Lappi). VA: mm 2: 338v.

¹⁷ VA: 1529: 96—101, 1548: 68—92, 103—107, 1557: 91—93v.

¹⁸ VA: 1567: 2—2v. Tiedot puuttuvat täydellisesti vv. 1597—99.

Maskun tuomarina mainitaan vuodesta 1569 *Lasse Laurinpoika*¹⁹, joka kuitenkin 1573 sai luovuttaa tuomarinviran takaisin sen 1568 menettäneelle valtaneuvos *Henrik Klaunpojalle (Horn)*, joka Suomen ylikäskynhaltijaksi nimitettyinä sai takaisin läänityksensä. Hän oli tuomarina vuoteen 1580, jolloin hän epäsuosioon joutuneena menetti virkansa.²⁰ Vuosina 1581—84 oli kihlakunnantuomarina Vääk-syn *Lauri Henrikinpoika (Hordeel)*²¹, joka kuitenkin sai 1584 luovuttaa viran takaisin Suomen ylikäskynhaltijaksi jälleen tulleelle *Henrik Klaunpojalle*. Tällä erää tämä oli tuomarina vuosien 1589—90 kriisiin.²² Vuosina 1590—92 oli tuomarina *Aksel Bielke*²³, mutta *Henrik Klaunpoika* tuli neljännen kerran Maskun tuomariksi nähtävästi Juhana III:n kuoltua 1592 pysyen siinä nyt kuolemaansa saakka 1595.²⁴ Häntä seurasi ensin hänen poikansa *Kaarle Henrikinpoika Horn*, joka mainitaan virassa 1595—96²⁵, sekä sitten amiraali *Pentti Severininpoika Juusten-Gyllenlood*, joka oli virassa ainakin 1596.²⁶

Lasse Laurinpojan tiedetään itse istuneen käräjiä 1571 ja 1572.²⁷ Vuonna 1569 mainitaan sijaisina entinen vouti *Kristoffer Blome*, Moision *Lasse Jönsinpoika* sekä pappismies *Joannes Grindenn*, vuoden 1572 kesäkäräjät taas istui *Jaakko Teitti*.²⁸ *Jaakko Teitti* oli myös Henrik Klaunpojan ensimmäisenä

¹⁹ VA: 1133: 1—51v, 1214: 1—17.

²⁰ VA: 1242: 68—84, 1380: 82—90. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn, KE II, ss. 470, 472.

²¹ VA: 1390: 53—62v, 1439a: 1—9v.

²² VA: 1439a: 1—9v. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn, KE II, s. 472.

²³ VA: 1520: 67—69, 6827: 63.

²⁴ VA: 1548: 93—122v. Henrik Klaunpoika sai 14. 6. 1594 Sigismundilta vahvistuksen virkaansa. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn, KE II, ss. 473.

²⁵ Valtakirja Kaarle Henrikinpoika Hornille 7. 11. 1595, RR 1595: 342v. VA: 1566:94, 96.

²⁶ VA: 1567: 3—6.

²⁷ VA: 1214: 1—17. VA: kk 1:276.

²⁸ VA: 1133: 1—51v, 1214: 1—17.

sijaisena istuen vuoden 1573 kesäkäräjät.²⁹ Henrik Klaunpoika istui itse osia useistakin kärjäkierroksista (1574, 1575, 1577, 1580) sekä vuoden 1578 kesäkäräjät kokonaan.³⁰ Hänen sijaisenaan vuodesta 1574 lähtien aina vuoteen 1580 saakka — vuotta 1578 lukuunottamatta — oli Raison kirkkoherra *Georgius Michaelis*, vuonna 1578 talvikäräjillä Hietamäen *Matti Markuksenpoika*.³¹

Vääksyn Lauri Henrikinpoika istui itse kaikki tiedossa olevat kärjänsä.³² Henrik Klaunpojan kolmannella tuomarikaudella tuomari mainitaan itse käräjillä 1584 ja 1585.³³ Sijaisina mainitaan Nuhjalan *Mikko Paavalinpoika* 1584, herra *Georgius Michaelis* 1585, Lautkankaren *Maunu Henrikinpoika* 1585 sekä Hietamäen *Matti Markuksenpoika* 1584 ja 1586—88 ja erilaisissa kirjurintehtävissä toiminut *Niilo Eerikinpoika* 1589.³⁴ Aksel Bielen sijasta istui käräjiä tavallisimmin *Henrik Jaakonpoika* ³⁵, mutta vuonna 1591 oli sijaisuus luovutettu eri pitäjissä eri miehille: Järppilän *Pertteli Ivarinpojalle (Grön)*, Viljaisten *Hannu Juhonpojalle (Stålarin)*, Prinkkalan *Hannu Eerikinpojalle* ja yllämainitulle kirjuri *Niilo Eerikinpojalle*.³⁶

Henrik Klaunpoika istuu viimeiselläkin tuomarikaudella korkeasta iästään huolimatta tuomarina ainakin 1593 ja 1595 ³⁷, vuonna 1593 on hänellä toisaalta sijallaan kirjurinsa *Daniel Matinpoika*, toisaalta poikansa *Yrjänä Henrikinpoika Horn*.³⁸ Vuonna 1594 näyttää toinen poika, *Kaarle Henrikinpoika Horn*

²⁹ VA: 1242: 68—84.

³⁰ VA: 1267: 58—71, 1290: 48—75, 1328: 59—73, 1344: 44—53, 1380: 82—85. VA: Topografica: Mynämäki.

³¹ VA: 1267: 58—71, 1290:48—75, 1310: 43—57, 1328: 59—73, 1344: 44—53, 1364: 60—69v, 1380: 82—85.

³² VA: 1390: 53—62v, 1426: 71—75v, 1439a: 1—9v. Topografica: Pöytyä.

³³ VA: 1439a: 1—9v, 1456: 64—67, 71—74.

³⁴ VA: 1439a: 1—9v, 1456: 64—67, 71—74, 1468: 120, 1479: 135—139, 1488: 97a, 1489: 159. VA: kk 1: 111, 128, 156, 204.

³⁵ VA: 1520: 65—77, 142—145, 264—265, 1529: 85—95, 6827: 63.

³⁶ VA: 1520: 65—77.

³⁷ VA: 1548: 93—122v, 1557: 84—90v.

³⁸ VA: 1548: 93—122v.

hoitaneen isänsä puolesta virkaa, mutta ollessaan itse tuomarina asettaa hän sijalleen lankonsa *Lauri Flemingin*.³⁹ Juusten istuu itse osan vuoden 1596 syyskäräjistä, osan taas yllämainittu *Daniel Matinpoika*.⁴⁰ Vuonna 1599 ovat erään tiedon mukaan Maskun kihlakunnantuomarinvirkaa hoitaneet Vuolteen *Hartvig Henrikinpoika* ja yllämainittu *Niilo Eerikinpoika*.⁴¹

Piikkiön kihlakunnantuomarina oli vielä 1569 Karunan *Henrik Simonpoika*, joka itse istui käräjiä.⁴² Vuoden 1571 (= 1570) syyskäräjillä sanotaan rouva Heblan, siis Eerik Flemingin lesken *Hebla Sparren* olevan tämän kihlakunnantuomarinviran haltijana.⁴³ Vuodesta 1571 vuoteen 1572 on tuomarina Turun linnan vouti *Joen Niklinpoika*⁴⁴, jonka kuoltua tänne 1573 siirtyi Maskun kihlakunnasta Turun linnan vouti *Lasse Laurinpoika*. Hän oli Piikkiön tuomarina kuolemaansa saakka 1577.⁴⁵ Vuonna 1577 mainitaan kihlakunnantuomariksi käräjiä itse istuva Karunan *Henrik Simonpoika*⁴⁶, mutta vuodesta 1578 nähtävästi aina vuosisadan loppuun oli tuomarina Kaskisten eli Lehtisten *Klaus Hermaninpoika Fleming*.⁴⁷ Mahdollista on kuitenkin, että hänen poistuttuaan 1598 maasta on tuomarina lyhyen aikaa muodoliisestikin ollut Vuolteen *Hartvig Henrikinpoika*.⁴⁸

Hebla-rouvan sijasta istui käräjiä *Pietari Eerikinpoika*⁴³, kun taas Joen Niklinpoika, joka itse istui vuoden 1572 syys-

³⁹ VA: 4322: 73a, 1539: 298v, 1566: 94, 96.

⁴⁰ VA: 1567: 3—6.

⁴¹ VA: kk 1: 107.

⁴² VA: 1128: 1—25, 1143: 25—36.

⁴³ VA: 1167: 51—59.

⁴⁴ VA: 1167: 51—59, 1234a: 1—8v. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 103.

⁴⁵ VA: 1234a: 1—8v, 1320: 23—28. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 143.

⁴⁶ VA: 1320: 23—28.

⁴⁷ VA: 1336: 77—83. VA: öö 1: 67. *Mikander*, Claes Hermansson Fleming, s. 18.

⁴⁸ VA: öö 1:67v.

talvikäräjät, käytti muulloin sijaisinaan *Joannes Grindenniä*, *Tuomas Henrikinpoikaa*, *Jaakko Teittä* ja *Georgius Michaelista*.⁴⁹ Lasse Laurinpojalta riitti aikaa viranhoitoon siinä määrin, että vain kesäkäräjillä 1574 (*Jaakko Teitti*) ja osalla syys-talvikäräjiä 1577, jolloin Lasse Laurinpoika jo kenties on vainaja, on sijainen (*Hannu Martinpoika*).⁵⁰

Klaus Flemingin tiedetään itse olleen läsnä käräjillä ainakin 1583, 1584, 1586, 1587, 1590, 1591, 1593, 1596 ja 1598.⁵¹ Hänellä oli pitkän toimikautensa aikana lukuisia eri sijaisia: *Joannes Grindenn* 1578, *Torsten Henrikinpoika* 1578 ja 1580, *Jaakko Teitti* 1579, *Hannu Martinpoika* 1580, 1581 ja 1591, herra *Georgius Michaelis* 1581 ja 1582, Järppilän *Pertteli Iivarinpoika* 1581, Lautkankaren *Maunu Henrikinpoika* 1585, Nuhjalan *Mikko Paavalinpoika* 1586, Hietamäen *Matti Markuksenpoika* 1586 ja 1588 sekä *Niilo Eerikinpoika* 1592.⁵²

Marraskuusta 1568 alkaen oli Halikon kihlakunnantuomarina *Erik Håkaninpoika (Slang)*, Viurilan herra, aina kuolemaansa saakka 1579.⁵³ Vuonna 1581 oli tuomarina Juhana III:n avioton poika *Julius Gyllenhielm*, jonka kuoltua jo vuoden alussa perilliset nähtävästi kantoivat tuomarinveron.⁵⁴ Vuodesta 1582 aina vuoden 1590 sisäpoliittiseen kriisiin saakka oli tuomarina *Krister Klauinpoika Horn*.⁵⁵ Vuonna 1591 on tuomarina *Erik Tönnenpoika*⁵⁶, vuosina 1592—93 ratsumestari *Arvid Drake*.⁵⁷ *Krister Klauinpoika* näyttää saaneen viran takaisin

⁴⁹ VA: 1167: 51—59, 1202: 1—6v, 1234a: 1—8v.

⁵⁰ VA: 1234a: 1—8v, 1261: 15—21, 1286: 47—55, 1306: 13—18, 1320: 23—28.

⁵¹ VA: 1419: 8—12, 1434: 92, 1463: 7—13v, 1475: 48—51v, 1497: 5v—7, 1536: 33—40v. VA: öö 1: 64, 67, 67v, 69.

⁵² VA: 1336: 77—83, 1359: 62—65, 1376: 19—24, 1389: 72—75v, 1405: 7—9, 1450: 14—18, 1463: 7—13v, 1486: 33—36v, 1524: 16—19.

⁵³ VA: 1128: 1—25, 1359: 65v—72v. *Ramsay*, *Fräisesläkter*, s. 411.

⁵⁴ VA: 1389: 66—71v. VA: *Armfeltin* kok. IV: 1.

⁵⁵ VA: 1405: 1—6v. VA: öö 1:75.

⁵⁶ VA: 1517: 9—14v.

⁵⁷ VA: 1524: 15—19, 1536: 33—40v.

Juhanan kuoltua, sillä 1596 hänet mainitaan tuomarina.⁵⁸ Jo samana vuonna on virassa kuitenkin uusi mies, Vuolteen *Hartvig Henrikinpoika*, joka mainitaan tässä tehtävässä vielä 1599.⁵⁹

Eerik Håkaninpoika istui ahkerasti itse käräjiä (1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579)⁶⁰, mutta turvautui osittain sijaisten apuun. Vuosina 1569—71 oli hänellä eri otteisiin sijallaan Dönsbyn *Henrik Henrikinpoika* nuorempi⁶¹, 1571 *Eerik Perttelinpoika* (myös 1577) ja *Maunu Henrikinpoika*⁶², 1572—73 Sjöloxin *Eerik Antinpoika* (*Rääf i Finland*)⁶³ sekä 1574—75 *Joannes Grindenn*, joka mainitaan myös 1578. Hän näyttää istuneen etupäässä Kemiön saariston (Kyrkesundsskärin) käräjät.⁶⁴ Vuonna 1580 istui käräjiä toisaalta *Hannu Martinpoika*, toisaalta taas Kemiön saarilla *Joannes Grindenn* (myös 1581), kun taas Gyllenhjelm-vainajan lanko Pontus de la Gardie 1581 oli määrännyt tuomarinsijaiseksi *Mikael Reissnerin* (*Resenär*).⁶⁵ Krister Klaunpojan tiedetään itse olleen läsnä vuoden 1583 kesäkäräjillä ja vuoden 1589 talvikäräjillä⁶⁶, mutta useimmiten hän käytti sijaisia. 1582—85 oli sijaisena muuten tuntemattomaksi jäänyt *Hannu Jaakonpoika*, 1586—87 *Maunu Henrikinpoika* ja 1588—89 *Joannes Grindenn*.⁶⁷ Eerik Tönnenpoika istui lyhyen tuomarikausensa toiset käräjät, toiset istui hänen sijaisenaan Finnebyn *Henrik Laurinpoika*, uusmaalainen lainlukija.^{67a} Vuosina 1592

⁵⁸ VA: 1562: 54—62. VA: öö 1: 19v.

⁵⁹ VA: 1562: 54—61v. VA: öö 1: 64v.

⁶⁰ VA: 1128: 1—25, 1144: 76—85, 1172: 79—89v, 1205: 119—128, 1236: 70—80, 1261: 2—14, 1286: 35—46, 1306: 2—12, 1320: 1—6, 1336: 83v—87, 1359: 65v—72v.

⁶¹ VA: 1128: 1—25, 1144: 76—85, 1172: 79—89v.

⁶² VA: 1172: 79—89v, 1320: 1—6.

⁶³ VA: 1205: 119—128, 1236: 70—80.

⁶⁴ VA: 1261: 2—14, 1286: 35—46, 1320: 7.

⁶⁵ VA: 1376: 12—18v, 1389: 66—71v. VA: Armfeltin kok. IV: 1.

⁶⁶ VA: 1419: 2—7v, 1497: 2—4, VA: öö 1: 75v.

⁶⁷ VA: 1405: 1—6v, 1419: 2—7v, 1450: 2—12v, 1463: 2—6, 1475: 52—61, 1486: 29—32, 1497: 2—4.

^{67a} VA: 1517: 9—14v.

—96 mainitaan sijaisina eri otteisiin *Niilo Eerikinpoika*, *Hannu Eerikinpoika* sekä *Yrjänä Olavinpoika*, joista ainakin kaksi ensiksi mainittua istui sekä Draken että Krister Klaunpoika Hornin sijaisuuksia.⁶⁸ Kesästä 1596 lähtien näyttää Hartvig Henrikinpoika hoitaneen saamaansa tuomarinvirkaa ilman sijaisia.^{68a}

Ahvenanmaa

Tiedot Ahvenanmaan kihlakunnantuomarinviran haltijoista ja hoidosta ovat 1500-luvun lopulta hyvin niukat. Erään tiedon mukaan olisi pormestari *Matts Persson (Skulte)* ollut tässä virassa vielä 1572.^{68b} Vuonna 1573 oli tuomarina erään läänitysluettelon mukaan valtaneuvos *Gustav Banér*, joka niinikään 1588 on tässä virassa, mahdollisesti vielä 1590. Hän näyttää menettäneen virkansa vuoden 1589—90 kriisissä.⁶⁹ Vuonna 1592 mainitaan tuomarina valtaneuvos *Gustav Björnsson Bååt*; hän kuoli 1594.⁷⁰ Vuodesta 1594 lähtien oli Ahvenanmaan tuomarinvero läänitettyä leskikuningatar *Katarina Stenbockille*, Kustaa Vaasan leskelle.⁷¹ Vuonna 1597 on tuomarina *Knut Persson*, Håbyn herra. Aina-kin vuodesta 1599 lähtien on tuomarina Kaarle herttuan uskollinen avustaja, amiraali *Hans Klasson (Bielkestierna)*, mutta epävarmaa on, onko hän tullut tuomariksi heti saarimaakunnan jouduttua herttuan valtaan.⁷²

⁶⁸ VA: 1536: 33—40v, 1562: 54—62. VA: öö 1: 77.

^{68a} VA: 1562: 54—62, 1576: 11—15. VA: öö 1: 15, 64v, 74v, 75, cc 2: 414.

^{68b} *Kreüger*, Bidrag till upplysning om de s.k. lagläsare och underlagmän, ss. 326—327.

⁶⁹ *Radloff*, Beskrifning Öfver Åland, s. 154. *Almquist*, 1569 års adelsprivilegier och våra äldsta bevarade häradshövdingeregister, s. 69. *Hausen*, Bidrag II, s. 207. Banérita peruutettiin läänitykset 5. 6. 1590, *Renvall*, Klaus Fleming und der Finnische Adel, s. 82.

⁷⁰ *Elgenstierna*, Ättartavlor I, s. 699.

⁷¹ Läänityskirje kuningatar Katarina Stenbockille 20. 7. 1594. Nya handlingar rörande Skandinaviens historia IV, ss. 214—215.

⁷² *Radloff*, Beskrifning Öfver Åland, s. 154.

Sijaisista tiedetään yhtä vähän kuin tuomareista. Vuonna 1569 tiedetään vouti Håkon Öرنen istuneen käräjiä »opå min nådige herres vegnar», mutta hän on tuskin ollut lainlukijana.⁷³ Vuonna 1572 sanotaan Jomalan kirkkoherran *Magnus Petrin (Vestgöte)* istuneen käräjiä pormestari Matts Perssonin sijasta.^{68b} Vuonna 1588 istuu Banérin sijasta käräjiä Nuhjalan *Mikko Paavalinpoika*⁷⁴, Banérin sijasta 1590 sekä Bååtin sijasta 1592 taas Ruotsista tunnettu lainlukija *Rasmus Kristiernsson*. Vuonna 1597 on sijaisena *Mikko Kristerinpoika*.⁷⁵

Satakunta

Ala-Satakunnan tuomarina oli vuodesta 1564 valta-neuvos vapaaherra *Hogenskild Bielke*. Vuonna 1590 valtaneuvoskriisin yhteydessä hän menetti virkansa, mutta sai sen jälleen takaisin. Hän ei itse hoitanut ainoitakaan käräjiä.^{75a}

Bielke käytti yleensä hyvin vakinaisia sijaisia. Vuoden 1569 syyskäräjät tosin istui Turun linnanpäällikkö *Lasse Mikonpoika*⁷⁶, mutta jo vuodesta 1566 lähtien ja ainakin vuoteen 1575, nähtävästi aina vuoden 1580 tienoille saakka, Bielke käytti pääasiallisena sijaisenaan kirjuriaan *Sigfrid Pietarinpoika*.⁷⁷ Vuosina 1570, 1571 ja 1572 näyttää *Klemet Henrikinpoika Gröp*, Bielken vakinainen alilaamanni, hoitaneen kihlakunnantuomarin sijaisena jonkin käräjäkierroksen.⁷⁸ Vuosilta 1576—83 puuttuvat tiedot. Ainakin vuodesta 1584 on sijaisena Bielke-suvun palvelusmies, vouti ja kirjuri *Henrik Jaakonpoika*, joka vuosiksi 1591—92 on luovuttanut sijaisuuden *Hannu Martinpojalle* ja osaksi vuotta 1593 vouti *Sigfrid Pietarinpojalle*, mutta jo-

⁷³ *Hausen*, Bidrag II, s. 206.

⁷⁴ *Hausen*, Bidrag II, s. 207.

⁷⁵ *Radloff*, Beskrifning Öfver Åland, s. 154.

^{75a} *Juhana III Ala-Satakunnan voudille* 6. 3. 1590, RR 1590 I: 52v. VA: 1567: 7—10.

⁷⁶ VA: 2229: 117—122v.

⁷⁷ VA: 2229: 128—135, 2239: 125—151, 2250: 69—85, 2270: 104—115, 2281: 1—2. RVA: Finska domböcker. *Sigfrid Pietarinpoika* esiintyy vielä 1580 vierasluetteloissa Ulvilan kartanossa, 2322: 21.

⁷⁸ VA: 2229: 123—127, 2239: 125—151, 2250: 69—85.

ka muuten istuu kaikki tunnetut käräjät aina ajanjakson loppuun, vuoteen 1599 saakka.⁷⁹

Ainakin vuodesta 1569 on Ylä-Satakunnan tuomarina valtaneuvos vapaaherra *Nils (Göransson) Gyllenstierna*, joka mainitaan tässä virassa vielä 1580.^{79a} Vuosilta 1581—86 puuttuvat tiedot. Vuodesta 1587 vuoteen 1590 oli Ylä-Satakunnan tuomarina *Aksel Kurki*, joka siirtyi täältä Vehmaan tuomariksi.⁸⁰ Vuodelta 1591 oleva tieto kertoo valtaneuvos *Gustav (Gabrielsson) Oxenstiernan* tuolloin olevan kihlakunnantuomarina⁸¹, mutta aivan alkuvuodesta 1593 sai *Knut Jönsinpoika Kurki* valtakirjan tähän virkaan, mikä hänellä oli ainakin vuoteen 1598.⁸²

Gyllenstierna ei itse hoitanut lainkaan virkaansa, vaan käytti 1569—70 sijaisenaan pappismies *Joannes Grindenniä*⁸³, 1570—73 *Joen Laurinpoikaa*⁸⁴ sekä 1575—80 *Matti Laurinpoika Gråta*.⁸⁵ Vuonna 1584 oli sijaisena mahdollisesti *Kristoffer Perttelinpoika*⁸⁶, hämäläinen vouti ja lainlukija, 1585 Vääk-syn *Lasse Henrikinpoika (Hordeel)*.⁸⁷

⁷⁹ VA: 2362: 10, 2425: 66—72, 229, 230, 1557: 94—95v, 1567: 7—10, VA: mm 1: 36v, 97v, 234, 260v, 280, mm 2: 187v, 377v, 235. VA: J. O. I. Ranckenin kok., Gamla handlingar I: 12. *Ödberg*, Om Hogenskild Bielkes moder II, s. 23. RVA: Bielke-samlingen, Hogenskild Bielke, vol. 10. — VA: 2414: 44—48v. VA: mm 1: 33v. — VA: 2423: 103—110v. VA: mm 1: 121—121v.

^{79a} *Hausen*, Bidrag IV, s. 396. VA: 2331: 1—4v.

⁸⁰ *Ramsay*, Frälseläkter, s. 246, sanoo Kurjen tulleen »myös» Vehmaan tuomariksi; kysymys on kuitenkin siirtymisestä toiseen virkaan.

⁸¹ RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 33, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV.

⁸² Valtakirja Knut Jönsinpoika Kurjelle 17. 1. 1593, RR 1593, p. 82. VA: 2430: 80—83.

⁸³ *Hausen*, Bidrag IV, ss. 396, 412.

⁸⁴ VA: 2256: 1—16, 2265: 58. VA: Topografica II, Ruovesi: Pekalan kopiokirja, s. 184. VA: Laguksen kok. Kunink. kirjeitä 2: 7. *Hausen*, Bidrag V, ss. 13, 18, 21.

⁸⁵ VA: 2331: 1—4v. VA: nn 1: 88v. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 28, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. *Hausen*, Bidrag V, ss. 79—80, 167.

⁸⁶ VA: nn 3: 134v.

⁸⁷ VA: nn 1: 33.

Aksel Kurki istui itse ainakin vuosien 1589 ja 1590 kärkejä⁸⁸; vuonna 1588 hänellä oli sijaisenaan yllämainittu *Kristoffer Perttelinpoika*.⁸⁹ Gustav Oxenstiernan sijaisena oli 1591 *Hannu Martinpoika*⁹¹, kun taas Knut Jönsinpoika uskoi viranhoidon ainakin 1596—99 kokonaan *Kristoffer Perttelinpojalle*.⁹⁰

Uusimaa

Raaseporin kihlakunnan tuomarina oli marraskuusta 1568 alkaen *Pertteli Eerikinpoika (Ljuster)*, joka oli virassa vuoteen 1587.⁹¹ Vuodesta 1588 vuoteen 1598 oli tuomarina *Anders Boije*.⁹²

Pertteli Eerikinpoika istui itse kaikki toimikautensa kärkejä.⁹³ Vuonna 1574 sanotaan *Per Gallen* istuneen kärkejiä Inkoossa kreivitär Ebban puolesta; kysymys on nähtävästi Raaseporin kreivikunnan sisäisestä oikeudenhoidosta.⁹⁴ Anders Boije istui niinkään melkein kaikki toimikautensa kärkejä⁹⁵; vuonna 1588 oli hänellä sijaisenaan toisaalta veljensä, laamanni *Yrjänä Boije*, toisaalta *Lasse Torsteninpoika (Ram)*⁹⁶. Vuonna 1591 taas näyttää Hirvilahden *Yrjänä Olavinpoika*, varsinais-suomalainen vouti, istuneen kärkejiä Raaseporin kihlakunnassa.⁹⁷

⁸⁸ VA: 2400: 79—80v, 2408: 62.

⁸⁹ VA: Topografica, Orivesi.

⁹⁰ VA: 2428: 141—142v, 2430: 80—83v. VA: nn 1: 105.

⁹¹ Valtakirja Pertteli Eerikinpojalle 10. 11. 1568, RR 1568 II: 43v. VA: 3427: 47—47v.

⁹² VA: 3409: 26. VA: öö 1: 1.

⁹³ VA: 1205: 129—131, 1236: 80v—82v, 3387: 46—49, 3399: 153—155v, 3410: 106—111, 3427: 47—47v. VA: Topografica, Inko, Karjalohja. VA: öö 1: 79, II 1: 182v. *Hausen*, Bidrag IV, ss. 393, 444, V, ss. 14, 16, 89, 188—189, 225. VA: Laguksen kok. Kunink. kirjeitä 3: 183.

⁹⁴ VA: Topografica, Inko.

⁹⁵ VA: 3409: 26, 3444: 70—70v, 3449: 143—143v, 3453: 144—144v, 3471: 79. VA: öö 1: 1, 4.

⁹⁶ VA: 3409: 26. VA: Laguksen kok. Kunink. kirjeitä 6: 140.

⁹⁷ VA: öö 1: 2v.

Porvoon kihlakunnantuomarina oli Isnäsin *Hannu Laurinpoika* (*Björnram*) vuoteen 1571.⁹⁸ Häntä seurasi 1571—73 *Klaus Åkenpoika Tott*⁹⁹ ja tätä 1574—80 *Kaarle Henrikinpoika Horn*.¹⁰⁰ *Svante Eerikinpoika Stålar* oli Porvoon tuomarina 1583¹⁰¹, mutta vuosina 1583—85 oli tuomarina jälleen *Kaarle Henrikinpoika Horn*.¹⁰² Vuodesta 1586 vuoteen 1593 oli tuomarina kuninkaallinen sihteeri *Henrik Matinpöika* (*Huggut*).¹⁰³ Vuodesta 1594 ja nähtävästi vuoteen 1597 saakka oli Porvoon tuomarina *Hartvig Henrikinpoika*, Vuolteen herra.¹⁰⁴ Vuonna 1597 sai *Arvid Tönnenpoika Wildeman* valtakirjan tähän tuomarinvirkaan.^{104a}

Hannu Laurinpojan sijaisena istui 1570—71 entinen vouti *Kristoffer Yrjänänpoika*.¹⁰⁵ Tuomarin vaihtuessa vaihtui lainlukijakin: Klaus Åkenpojan ja sittemmin hänen lankonsa *Kaarle Henrikinpoika Hornin* sijaisena oli aiemmin Hämeessä lainlukijana toiminut, suvussaan jo kolmannessa polvessa tuomarin-sijastraditioita edustava Vekkijärven *Olavi Laurinpoika* lähes yhtäjaksoisesti 1571—80.¹⁰⁶ Vain vuosina 1575 ja 1576 istui osan käräjistä naapurikihlakunnan, Lappeen lainlukija *Martti Poitz*.¹⁰⁷ *Olavi Laurinpoika* oli sijaisena myös *Svante*

⁹⁸ VA: 5356: 44—48.

⁹⁹ VA: 5356: 44—48, 3343: 48v.

¹⁰⁰ VA: 5399: 50—65v, 3394: 38—49v.

¹⁰¹ *Hausen*, Bidrag V, s. 252. Vuoden 1581 tileissä ei — tuomarinveron ollessa peruutettuna kruunulle — ole mainintaa tuomarista, ei liioin sakkoluetteloissa, v:n 1582 tilit puuttuvat.

¹⁰² VA: Topografica, Pernaja. VA: 5555: 42v—43v.

¹⁰³ VA: 3419: 91—96. VA: 219.

¹⁰⁴ VA: 219, *Hartvig Henrikinpoika* virassa vielä 1596.

^{104a} *Antell*, *Arvid Tönnenpoika Wildeman*, KE V, s. 621.

¹⁰⁵ VA: 5342: 46—50, 5356: 44—48.

¹⁰⁶ VA: 5356: 44—48, 3337: 45—50v, 3343: 48v, 5399: 50—65v, 5412: 75—86v, 5425: 54—63v, 5439: 76—84, 5454: 83—88, 5466: 81—88, 3394: 38—45v. VA: Topografica, Mäntsälä. RVA: *Finska domböcker och tingsbevis* II: 23, jäljennös VA: *Kaarlo Blomstedtin* kok. IV. *Hausen*, Bidrag V, ss. 21, 79, 158.

¹⁰⁷ VA: 5412: 75—76v, 5425: 54—63v.

Eerikinpojan aikana 1583 ja Kaarle Henrikinpojan toisena tuomarikautena 1583—85.¹⁰⁸

Henrik Matinpoika Huggut istutti niinkään käräjät sijaisillaan. Vuodesta 1586 vuoteen 1589 oli sijaisena Finnebyn *Henrik Laurinpoika* (Creutzhammar-sukua)¹⁰⁹, vuosina 1592—94 *Matti Tuomaanpoika*.¹¹⁰ Vuosina 1594 ja 1595 näyttää Hartvig Henrikinpoika itse istuneen käräjiä¹¹¹ mutta 1596 oli hänellä sijaisenaan äskenmainittu *Matti Tuomaanpoika*.¹¹² Vuonna 1598 mainitaan entisen voudin *Lydik Henrikinpojan* (Jägerhorn-sukua) istuneen käräjiä Porvoon kihlakunnassa.¹¹³

Häme

Hattulan kihlakunnan tuomarina oli vuodesta 1569 lähtien aina vuoteen 1584 suomalaissyntyinen kuninkaallinen sihteeri *Eerik Matinpoika*, Noran herra.¹¹⁴ Vuosina 1585—94 oli tuomarina *Lasse Torsteninpoika* (*Ram*).¹¹⁵ Tiedot tuomarinviranhaltijasta puuttuvat — kihlakunnan tileissä olevan aukon johdosta — vuosilta 1595—99.

Ruotsissa oleskeleva Eerik Matinpoika ei itse istunut käräjiä, vaan asetti sijalleen ensin lankonsa Voistion *Matti Hannunpojan* 1569—75. Vuonna 1570 mainitaan sijaisena pitkäaikainen kihlakunnankirjuri *Mikko Matinpoika*.¹¹⁶ Vuodesta

¹⁰⁸ VA: 5521:44, 5555:42—43v. VA: Topografica, Pernaja. VA: bb 1: 291. *Hausen*, Bidrag V, s. 252.

¹⁰⁹ VA: 3419: 91—96, 3425: 89—93, 3434: 91—96. *Hausen*, Bidrag V, ss. 339, 397.

¹¹⁰ VA: 219:2, 14v—60.

¹¹¹ VA: 219:77, 100.

¹¹² VA: 219: 122.

¹¹³ VA: 5755: 50—59v.

¹¹⁴ VA: 4049: 86, 4231: 38—41v.

¹¹⁵ VA: 4239: 47—49v, 4313: 24—28v. Lasse Torsteninpoika on todennäköisesti ollut tuomarina kuolemaansa saakka vuodenvaihteessa 1595/96. *Tawaststjerna*, Lasse Torsteninpoika Ram, KE IV, ss. 427—429.

¹¹⁶ VA: Topografica, Vanaja, Harvialan kopiokirja, s. 659. VA: 222c: 10v. VA: ee 2: 46. *Hausen*, Bidrag V, ss. 3, 74, 98. — VA: 4058: 36.

1576 vuoteen 1581 oli sijaisena Monikkalan *Juhana Knutinpoika*, voutisukuinen tärkeissäkin voutitehtävissä toiminut mies.¹¹⁷ Eräin ajoin Juhana Knutinpoika joutui käyttämään sijaisen sijaisenaan Vanajan kirkkoherraa *Olaus Martini Croockia*.¹¹⁸ Vuosina 1583—84 oli Eerik Matinpojan sijaisena aiemmin jo toista vuosikymmentä lainlukijana toiminut Vekkijärven *Olavi Laurinpoika*.¹¹⁹

Lasse Torsteninpoika istui tuomarikautensa tunnetut käräjät itse¹²⁰ yksiä lukuunottamatta. Vuonna 1585 oli sijaisena *Juhana Laurinpoika*.¹²¹

Hollolan tuomarina oli kuolemaansa saakka vuoteen 1573 *Iivar Maununpoika (Stjernkors)*.¹²² Hänen jälkeensä tuli tuomariksi *Klaus Bielke*, joka mainitaan tuomarina 1574—81.¹²³ Hänen seuraajanaan tuli tuomariksi Vesunnan *Arvid Henrikinpoika Tawast*, joka oli virassa 1581—87.¹²⁴ Vuodesta 1588 vuoteen 1594 oli tuomarina jälleen *Klaus Bielke*¹²⁵, joka kuitenkin vuonna 1594 jälleen menetti viran *Arvid Henrikinpoika Tawastille*. Tämä oli tuomarina nähtävästi vuosisadan loppuun saakka.¹²⁶

¹¹⁷ VA: 4197: 46. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 29, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. VA: ee 3: 162, 215v, öö 1: 111v.

¹¹⁸ VA: 215 1: 120. *Hausen*, Bidrag V, s. 107.

¹¹⁹ VA: 217. VA: 4222: 38—41v, 4231: 38—41v.

¹²⁰ VA: 4239: 47—49v, 4269: 41—43v, 4288: 27—27v, 4313: 24—28v, VA: Topografica, Vanaja, Harvialan kopiokirja ss. 988, 1027. VA: ee 2: 24, 47v, ee 3: 214 (Lasse Persson!), öö 1: 13.

¹²¹ *Hausen*, Bidrag V, s. 315.

¹²² *Hausen*, Bidrag V, s. 53. VA: öö 1: 8.

¹²³ *Hausen*, Bidrag V, s. 84, 204.

¹²⁴ VA: Laguksen kok., Kunink. kirjeitä 4: 116. VA: Topografica, Luopioinen. Valtakirja Arvid Henrikinpoika Tawastille 26. 5. 1581, RR 1581—82: 164.

¹²⁵ VA: F. A. Platenin kok. Henrik Jaakonpoika Arvid Henrikinpoika Tawastille Loimaalta 7. 9. 1594, Kungliga Biblioteket, Finska Handlingar, D. 461, fotost. jäljennös, VA: Kaarlo Blomstedtin kok. X: 90.

¹²⁶ VA: 4334a.

Iivar Maununpoika istui itse tuomarina ainakin 1570, 1571 ja 1573.¹²⁷ Sijaisina hänellä mainitaan kaksi pappismiestä, Hämeenlinnan saarnaaja *Ericus Benedicti* 1569¹²⁸ ja Lempäälän kirkkoherra *Olaus Croock* 1572¹²⁹ sekä sen lisäksi *Jöns Knuutinpoika* 1573.¹³⁰

Bielken sijaisena oli 1574 *Paavali Antinpoika*, entinen vouti¹³¹, sekä 1575 Saloisten *Mikko Matinpoika*, hänkin entinen vouti.¹³² Vuosina 1576—77 ja nähtävästi vuoteen 1579 oli sijaisena Rapalan *Pietari Sigfridinpoika*¹³³ ja 1580—81 *Henrik Jaakonpoika*.¹³⁴ Viimeksi mainittu oli uudelleen Bielken sijaisena 1588—94.¹³⁵

Tavast istui kumpanakin tuomarikautenaan suuren määrän käräjiä itse.¹³⁶ Vuonna 1587 mainitaan sijaisena *Sten Henrikinpoika*, Itkon herra¹³⁷, ja toisen tuomarikauden aikana Tavast näyttää käyttäneen kirjuriaan *Henrik Jesperinpoikaa* lainlukijanaan, vaikkei yhtään tämän istumia käräjiä olekaan tiedossa.¹³⁸ Vuoden 1591 tarkastuskäräjillä istui tuomarina Lammin kirkkoherra *Laurentius Petri*.^{138a}

¹²⁷ VA: öö 1: 6, 8. *Hausen*, Bidrag IV, s. 428.

¹²⁸ *Hausen*, Bidrag IV, s. 380.

¹²⁹ VA: 4334a: 27v.

¹³⁰ *Hausen*, Bidrag V, s. 53.

¹³¹ *Hausen*, Bidrag V, s. 84.

¹³² VA: öö 1: 9v. Vrt. väärindateerattua asiakirjaa FMU VIII 6242 (1525 pro 1575).

¹³³ VA: Topografica, Tuulos, Sairialan kopiokirja. VA: öö 1: 6—8.

¹³⁴ VA: F. A. von Platenin kok. *Hausen*, Bidrag V, s. 204. VA: öö 1: 59, 100, 102v, 107v.

¹³⁵ VA: F. A. von Platenin kok. VA: 4285: 146, 186v, 2302: 134, 4317: 44—46. VA: Topografica, Luopioinen, Vanaja (Harvialan kopiokirja, s. 387—388, 492): VA: öö 1: 6—8, 10, 56, 62v, 106, 178, 133.

¹³⁶ VA: 4334a. VA: 4318: 6a—x, 4326: 55g. VA: Topografica, Lammi.

¹³⁷ VA: Topografica, Luopioinen.

¹³⁸ *Anthoni*, Till avvecklingen, s. 178.

^{138a} VA: 4285: 28, 173.

Sääksmäen kihlakunnantuomarina oli 1568—69 *Isak Niilonpoika Banér*.¹³⁹ Vuosina 1570—71 oli tuomarinvirassa Lepaan *Hannu Björnipoika*¹⁴⁰ ja 1572—90 *Klaus Åkenpoika Tott*.¹⁴¹ Vuosina 1591—93 oli kamarijunnkari *Lasse Olavinpoika Krabbe* Sääksmäen tuomarina, mutta hän pakeni syystä tai toisesta viimeksi mainittuna vuonna Venäjälle¹⁴², ja tuomariksi tuli *Arvid Eerikinpoika Stålar*m. Hänet mainitaan tässä virassa vuosina 1593 ja 1594.¹⁴³ Vuodesta 1595 vuoteen 1599 oli tuomarina kunink. sihtööri *Henrik Matinpoika Huggut*.¹⁴⁴

Isak Niilonpojan sijaisena oli 1569 Hämeenlinnan saarnaaja *Ericus Benedicti*, joka samana vuonna istui käräjiä myös Hollolan kihlakunnassa.¹⁴⁵ Hannu Björnipoika istui käräjiä itse¹⁴⁶, mutta hänen kuoltuaan hoiti virkaa vielä hänen nimissään Voistion *Matti Hannunpoika*.¹⁴⁷ Klaus Åkenpoika Tott istui itse käräjiä ainakin vuosina 1575, 1576, 1578, 1580, 1585 ja 1587.¹⁴⁸ Sijaisenaan hänellä oli aluksi, vuosina 1572—84, Vekkijärven *Olavi Laurinpoika*.¹⁴⁹ Vuodesta 1585 tuomarikauden loppuun (1590) oli sijaisena *Kristoffer Perttelinpoika*.¹⁵⁰

¹³⁹ *Hausen*, Bidrag IV, s. 394.

¹⁴⁰ *Hausen*, Bidrag IV, s. 411, V, s. 14. VA: 1105a: 2v.

¹⁴¹ VA: 4092: 72. VA: öö 1: 12. VA: 4292: 4.

¹⁴² VA: 4300: 35v, 4315: 44—44v. Ks. s. 135, alav. 3.

¹⁴³ Valtakirja Arvid Eerikinpoika Stålarille 7. 3. 1593, RR (Her-tig Carl) 1593 III: 20r. VA: 215 1: 164.

¹⁴⁴ VA: 4324: 44—48v, 4341: 58v.

¹⁴⁵ *Hausen*, Bidrag IV, s. 394.

¹⁴⁶ *Hausen*, Bidrag IV, s. 411, V, s. 14.

¹⁴⁷ VA: 1105a: 2v.

¹⁴⁸ VA: 4125: 39—48, 4137: 45—54, 4160: 41—47, 4241: 68—72, 4262: 46—50. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 30, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV.

¹⁴⁹ VA: 1105a: 1, 4092: 72, 4105: 35—42v, 4125: 39—48. VA: Topografica, Sääksmäki. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 25, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. *Hausen*, Bidrag, V, ss. 49, 112, 204, 295. VA: öö 1: 118, 118v.

¹⁵⁰ VA: 4241: 68—72, 4250: 41—42, 4271: 42—43, 4281: 45—46v. VA: Kaarlo Blomstedtin kok. I. VA: öö 1: 12, 91, 121, 123.

Lasse Olavinpoika istui itse käräjiä ainakin 1591 ja 1593.¹⁵¹ Sijaisenaan hän käytti *Kristoffer Perttelinpoikaa*¹⁵², kuten edeltäjänsä ja seuraajansa Arvid Eerikinpoikakin.¹⁵³ Henrik Matinpoika Huggut istui tuomarina ainakin 1596, 1598 ja 1599¹⁵⁴; hänen sijaisinaan mainitaan 1595, 1596 ja 1957 *Henrik Jaakonpoika*¹⁵⁵ sekä 1589 ja 1599 *Kristoffer Perttelinpoika*.¹⁵⁶

Pohjanmaa

Pohjanmaan¹⁵⁷ kihlakunnantuomarinvirassa oli vuodesta 1567 vuoteen 1580 *Anders Sigfridinpoika (Rålam b)*.¹⁵⁸ Häntä seurasi tuomarina *Pontus de la Gardie*, joka oli tässä tehtävässä vuodesta 1580 kuolemaansa saakka 1585. de la Gardien hukuttua Narowa jokeen tuli tuomariksi *Kaarle Henrikinpoika Horn*, joka oli virassa 1586—90.¹⁵⁹ Vuodesta 1590 lähtien oli tuomarina 1597 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka marski *Klaus Eerikinpoika Fleming*.¹⁶⁰ Viimeinen 1500-luvulla mainittu tuomari oli Monikkalan *Hannu Hannunpoika*, joka mainitaan tässä virassa 1597—98.¹⁶¹ Vuonna 1599 ei maakunnassa ollut kihlakunnantuomaria nähtävästi lainkaan; vero oli peruutettu

¹⁵¹ VA: 4315: 44—44v, 4300: 35v.

¹⁵² VA: Topografica II, Vanaja, Harvialan kopiokirja, s. 1140. VA: öö 1: 11v. VA: 4288: 22—22v.

¹⁵³ VA: 4315: 43, 215 1: 164. VA Topografica II, Vanaja. Harvialan kopiokirja, s. 330.

¹⁵⁴ VA: Topografica, Luopioinen. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 38, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV. VA: 4336: 47—50v, 4341: 41—42.

¹⁵⁵ VA: 4324: 44—48v, 222b: 37. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 39, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV.

¹⁵⁶ VA: 4336: 47—50v, 4341: 58v.

¹⁵⁷ Ks. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia II, s. 404—405; Sama, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, ss. 583—585.

¹⁵⁸ VA: 4819a: 28v.

¹⁵⁹ VA: 4761: 93v, 4819a: 6, 7.

¹⁶⁰ VA: 4790: 112, 4809a: 1—4v.

¹⁶¹ VA: 4819a: 26v.

kruunulle ja käräjiä istuttiin »Hänen Ruhtinaallisen Armonsä» (= Kaarle-herttuan) puolesta.¹⁶²

Pohjanmaalta ei — vuoden 1562 jälkeen — tunneta tuomarin itsensä istumia käräjiä. Anders Sigfridinpojan sijaisena oli 1567—71 *Nülo Klemetinpoika*¹⁶³ ja 1571—73 tukholmalainen *Thomas Persson*.¹⁶⁴ Vuosina 1574, 1575 ja 1578 mainitaan lainlukijana *Hannu Martinpoika*¹⁶⁵ sekä hänen rinnallaan 1574 ja 1576 *Klemet Henrikinpoika (Gröp)*.¹⁶⁶ de la Gardien sijaisena oli hänen voutinsa *Mikko Paavalinpoika (Munck)* ainakin vuosina 1581, 1582 ja 1585.¹⁶⁷ Karl Henrikinpoika Hornin sijaiseksi tuli hänen tuomarikautensa alussa Mustasaaren läänitysvouti *Eerik Olavinpoika*, eräs tunnetuimpia nuijasodan »aiheuttajia», joka istui myös Flemingin sijaisena. Hänen koko sijaisuuskautensa kesti vuodesta 1586 vuoteen 1596.¹⁶⁸ Eerik Olavinpojan ollessa Ruotsissa tutkittavana rötöstensä vuoksi asetti Fleming 1596 sijalleen Nuhjalan *Mikko Paavalinpojan (Munck)*.¹⁶⁹ Hannu Hannunpojan sijaisena oli 1598 *Olavi Olavinpoika*-niminen mies.¹⁶¹ Vuoden 1599 käräjät istui *Gabriel Tuomaanpoika*.¹⁶²

Savo

Kihlakunnantuomarina Savossa oli vuoteen 1569 *Jöns Knutinpoika (Kurki)*.¹⁷¹ Häntä seurasi tuomarinvirassa

¹⁶² VA: 4819a: 7v, 12.

¹⁶³ VA: 4705: 1—77, 4709: 52—65v, 4714: 50—60v, 4727: 51—66v, 4723: 61—67.

¹⁶⁴ VA: 4727: 51—66v, 4730: 61—71v, 4734: 73—89v, 4736: 113—132v.

¹⁶⁵ VA: 4739: 86—104, 4742: 109—127v, 4819a: 28v.

¹⁶⁶ VA: 4739: 86—104, 4819a: 21v, 26.

¹⁶⁷ VA: 4761: 92—93v, 123, 4819a: 6, 7, 12v. VA: rr 3:20v.

¹⁶⁸ VA: 4790: 112, 4797: 140, 4793: 179, 4801: 92v, 97v, 4805: 161, 4819a: 7v, 24—24v, 27, 28, 20, 23v. RVA: Acta topogr. Finland 7, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV.

¹⁶⁹ VA: 4809a: 1—4v.

¹⁷¹ VA: 6427: 39—43.

1569—80 valtaneuvos *Hogenskild Bielke*¹⁷² ja tätä vuodesta 1580 aina vuosisadan loppuun *Arvid Eerikinpoika Stålar*m.¹⁷³

Jöns Knutinpoika istui itse kevätkäräjät 1569, mutta saman vuoden syyskäräjien pidon hoiti *Henrik Jönsinpoika*, Aarlahden ja Vuolteen herra.¹⁷⁴ Bielken, joka ei tätäkään tuomarinvirkaansa hoitanut, sijaisina toimivat 1570—71 Savonlinnan päällystöön kuulunut *Henrik Jaakonpoika*¹⁷⁵ sekä 1570 ja 1571—74 *Sigfrid Pietarinpoika*.¹⁷⁶ Vuodesta 1575 vuoteen 1580 oli Bielken lainlukijana *Juhana Laurinpoika*.¹⁷⁷

Arvid Eerikinpoika Stålar m istui melko runsaasti käräjiä kihlakunnassaan; hänet mainitaan itse käräjillä asioita käsittelemässä ainakin vuosina 1584—86, 1588, 1591 sekä 1598 ja 1599.¹⁷⁸ Sijaisena hänellä oli 1581 ja 1582—83 *Sigfrid Pietarinpoika*¹⁷⁹ sekä 1581 syyskäräjillä *Olavi Jaakonpoika*.¹⁸⁰ Vuodesta 1586 vuoteen 1953 oli entinen linnankirjuri *Henrik Eerikinpoika Kupiainen*¹⁸¹ Stålarmin vakinainen lainlukija ja vuodesta 1594 vuosisadan loppuun viipurilainen raatimies *Eskel Paavalinpoika*.¹⁸²

¹⁷² VA: 6438: 8v, 6530: 28—30.

¹⁷³ VA: 6534: 52—53v, 6666: 69—70v.

¹⁷⁴ VA: 6427: 39—43.

¹⁷⁵ VA: 6439: 54—55, 6453: 64.

¹⁷⁶ VA: 6436: 1—6, 6444: 31, 6459: 44—49, 6463: 92—98v, 6468: 68—71v, 6470: 84—85, 6476: 61—66.

¹⁷⁷ VA: 6476: 66, 6482: 87—99, 6485: 183—187, 6495: 49—50, 6491: 49—57, 6495: 51—54, 6504: 36—36v, 6501: 55—62, 6504: 37—40, 6512: 61—62, 6509: 52—63, 6512: 62—64v, 6517: 45—52, 6526: 49—51, 6530: 28—30.

¹⁷⁸ VA: 6558: 70—72, 6560: 18—19v, 6565: 67—68v, 6572: 42—47, 6590: 68—73, 6613: 57—60, 6659: 66—68v, 6666: 69—70v.

¹⁷⁹ VA: 6534: 52—53v, 6537: 74—76v, 6541: 50—54v, 6545: 61—63v, 6549: 66—71, 6552: 39—42.

¹⁸⁰ VA: 6534: 54.

¹⁸¹ VA: 6575: 31—33v, 6585: 70—73v, 6592: 68—71, 6597: 61—64, 6599: 100—103, 6609: 113—116, 6616: 77—79, 6619: 51—56, 6621: 105—107v, 6625: 173—177, 6528: 238—242.

¹⁸² VA: 6633: 70v—72, 6636: 81—84v, 6639: 114—116, 6645: 68—72, 6649: 102—105v, 6653: 42—45, 6655: 109—110v, 6659: 66—68v, 6662: 124—125, 6666: 69—70v, 6669: 97—99.

Karjala

Lappeen kihlakunnantuomarinvirassa oli vuosina 1567—69 Isnäsin *Hannu Laurinpoika* (*Björnram*).¹⁸³ Häntä seurasi 1570 tuomari *Lasse Mikonpoika*¹⁸⁴ ja 1571 Talin herra *Antti Niilonpoika* (*Sabel*).¹⁸⁵ Vuodesta 1572 vuoteen 1578 on kihlakunnantuomarina *Svante Eerikinpoika Stålarin*, Kiialan herra¹⁸⁶, mutta samoina vuosina (1572—1578) esiintyy myös maininta siitä, että Tarkkisten *Pietari Laurinpoika*, joka yksin mainitaan Lappeen kihlakunnantuomarina 1578—81, on tuomarina samanaikaisesti Svante Eerikinpojan kanssa.¹⁸⁷ Pietari Laurinpojan jälkeen sai valtakirjan virkaan 1581 muuan *Lasse Pietarinpoika*¹⁸⁸, mutta tuomarina oli ainakin vuodesta 1582 aina vuosisadan loppuun Prinkkalan *Hannu Eerikinpoika*.¹⁸⁹

Hannu Laurinpojan sijaisena mainitaan 1569 viipurilainen *Matti Antinpoika*¹⁹⁰, kun taas sekä Lasse Mikonpoika että Antti Niilonpoika käyttivät sijaisenaan (1570—71) *Frans Martinpoikaa* (Iivanainen, myöh. Teetgren-sukua), joka varsinaisesti oli palvelussuhteessa myöhempään tuomariinsa.¹⁹¹

Svante Eerikinpoika oli itse istumassa käräjiä vuosina 1572, 1573, 1575 ja 1578.¹⁹² Hänen sijaisenaan oli 1572 *Matti Tuon-*

¹⁸³ VA: 5328: 13.

¹⁸⁴ VA: 5342: 46—50.

¹⁸⁵ VA: 5360: 15v.

¹⁸⁶ VA: 5373: 10, 5413: 11, 5456: 11.

¹⁸⁷ VA: 5373: 10, 5399: 50—60v, 5425: 54—63v. — VA: 5491: 11.

¹⁸⁸ Valtakirja Lasse Pietarinpojalle 16. 9. 1581, RR 1581: 216.

¹⁸⁹ VA: 5507: 14v, 5770: 15.

¹⁹⁰ VA: 5329: 38—58.

¹⁹¹ VA: 5342: 46—50, 5356: 44—48, 5361: 44. RVA: Finska domböcker och tingsbevis II: 20, jäljennös VA: Kaarlo Blomstedtin kok. IV.

¹⁹² VA: 5374: 50—56, 3337: 45—50v, 5388: 56—63v, 3343: 48—51v, 5412: 75—86v, 5457: 40—44v.

maanpoika ¹⁹³ ja 1574—77 *Martti Poitz*.¹⁹⁴ Pietari Laurinpoika istui niinikään jonkin verran käräjiä itse ¹⁹⁵; hänen sijaisinaan mainitaan 1578 *Martti Poitz* ¹⁹⁶ ja 1579 *Lasse Niilonpoika Lock*, viipurilainen vouti ja laivanpäällikkö.¹⁹⁷

Hannu Eerikinpoika mainitaan pitkänä tuomarikautenaan itse käräjillä vain vuonna 1585.¹⁹⁸ Hänen sijaisinaan olivat seuraavat lainlukijat: 1582—84 ja 1586—87 nyt Viipurin linnanpäällystöön kuuluva *Lasse Niilonpoika Lock*¹⁹⁹, 1587—88 tuomarin palvelija, myöhempi raatimies *Eskel Paavalinpoika* ²⁰⁰, 1590—93 ja 1595 vehkalahtelainen knaapirälssimies *Matti Eerikinpoika* ²⁰¹, 1596—97 entinen Savon vouti *Hannu Pietarinpoika Purta* ²⁰² sekä 1598—99 *Jaakko Henrikinpoika*.²⁰³

Äyräpään tuomarina oli 1568—1593, siis likimain kaksi ja puoli vuosikymmentä, Mälsälän *Erik Perttelinpoika*.²⁰⁴ Vuonna 1593 tuli tuomariksi *Matti Laurinpoika (Cruus)*, joka oli tuomarina vuoteen 1599 saakka.²⁰⁵

Erik Perttelinpoika mainitaan pitkän tuomarikautensa aikana tuolloin tällöin itse istumassa käräjiä: 1569, 1572, 1577,

¹⁹³ VA: 3337: 45—50v.

¹⁹⁴ VA: 5401: 38—50, 5399: 50—65v, 5412: 75—86v, 5414: 38—48, 5425: 54—63v, 5439: 76—84, 5442: 42—49, 5454: 83—88.

¹⁹⁵ VA: 5457: 40—44v, 5466: 81—88, 5469: 44—50, 5492: 41—44.

¹⁹⁶ VA: 5466: 81—88.

¹⁹⁷ VA: 3394: 38v—45.

¹⁹⁸ VA: 5555: 44—44v.

¹⁹⁹ VA: 5508: 42—44, 5524: 40—42, 5541: 44—46, 5574: 36—38, 46.

²⁰⁰ VA: 5589: 32—33v, 5603: 33, 5601: 37.

²⁰¹ VA: 5646: 130, 5648: 31—31v, 5660: 29—31v, 5676: 53—56, 5704: 42—43.

²⁰² VA: 5727: 36—36v, 5742: 29—29v.

²⁰³ VA: 5755: 50—52v.

²⁰⁴ VA: 5334: 11v, 5678: 14. *Ylönen*, Jääsken kihlakunnan historia I, s. 280.

²⁰⁵ VA: 5679: 39—39v sanoo Pietari Laurinpoika jo 18. 2. 1593 istuneensa käräjiä Matti Laurinpojan puolesta. VA: 5774: 9v. *Ylönen*, e.m.t. I, ss. 280—281. Valtakirja Matti Laurinpojalle 7. 3. 1593, jäljennös VA: Topografica, Vanaja, Harvialan kopiokirja, f. 791.

1579, 1580, 1583, 1584, 1585, 1586, 1587, 1588 ja 1589.²⁰⁶ Hänen sijaisenaan oli 1569—71 *Frans Matinpoika*²⁰⁷, 1571 kesäkäräjillä *Jaakko Teitti*²⁰⁸, 1573 vouti *Pertteli Yrjänänpoika*²⁰⁹ sekä 1574—76 ja 1579 viipurilainen vouti ja porvari *Hannu Budde*.²¹⁰ Vuonna 1580 oli sijaisena Viipurin linnankirjuri *Knut Jönsinpoika*, ja halki 1580-luvun (1580—89) Viipurin raatimies *Matti Antinpoika*.²¹¹ Vuosina 1590—92 istui hänen puolestaan käräjiä *Pietari Laurinpoika*, joka 1593—94 ja 1595—96 mainitaan *Matti Laurinpoikan* sijaisena.²¹² *Matti Laurinpoika* istui itse käräjiä ainakin 1594, 1595, 1596, 1597, 1598 ja 1599²¹³; vuonna 1598 oli hänellä sijaisenaan entinen Viipurin muonituskirjuri *Martti Henrikinpoika*.²¹⁴

3. TUOMARIN VIRKOJEN LÄÄNITTÄMINEN

Juhana III:n aatelisprivilegioiden määräykset laillistuttivat, kuten on todettu, tuomarinvirkojen läänitysluonteen lähes kaikissa Suomen kihlakunnissa sekä soivat kuninkaalle oikeuden nimittää näihin virkoihin miehiä lähimmästä ympä-

²⁰⁶ VA: 5332: 37—44v, 5446: 38, 44, 5377: 36, 5471: 36—39, 5477: 38—39v, 5481: 41—44, 5526: 29—30v, 5543: 34—37v, 5559: 32—35v, 5561: 35—36, 5576: 34—36v, 5591: 34—35v, 5606: 36—37, 5608: 40—42, 5620: 31—31v.

²⁰⁷ VA: 5332: 37—44v, 5346: 38—44, 5364: 38—41.

²⁰⁸ VA: 5364: 38—41.

²⁰⁹ VA: 5377: 64.

²¹⁰ VA: 5392: 37—40v, 5405: 57—60v, 5418: 57—62v, 5431: 63, 5446: 43, 5471: 36—39, 5477: 38—39v.

²¹¹ VA: 5481: 41—44, 5494: 34—35v, 5496: 36—37v, 5510: 44—45v, 5512: 39—42, 5526: 29—30v, 5543: 34—37v, 5559: 32—35v, 5561: 35—36, 5576: 34—36v, 5606: 36—37, 5608: 40—42, 5620: 31—31v.

²¹² VA: 5635: 31—31v, 5650: 51—51v, 5664: 35—36v, 5678: 39—39v, 5680: 65—65v, 5705: 42—43, 5711: 35—36v, 5713: 36v, 5731: 55—56.

²¹³ VA: 5695: 38—38v, 5697: 44v, 5705: 42—43, 5711: 35—36v, 5713: 36v, 5729: 52—52v, 5731: 55—56, 5744: 46—48, 5746: 37—38v, 5760: 37—40, 5762: 46—47v, 5773: 39—40v, 5775: 47—47v.

²¹⁴ VA: 5760: 37—40, 5762: 46—47v.

ristöstään, olivatpa nämä aatelisia tahi ei. Säännöksen muodollisilla määräyksillä ei Suomen osalta tullut olemaan suurtakaan merkitystä, sillä vain valtaneuvospiiriin kuuluvat laamannit ja kihlakunnantuomarit Hogenskild Bielke, Klaus Bielke, Aksel Bielke, Gustav Banér, Gustav Bååt, Nils Gyllenstierna ja Gustav Oxenstierna sekä Anders Sigfridinpoika (Rålamb) ja kuninkaallinen sihteeri Eerik Matinpöika ajanjakson kaikkiaan viidestäkymmenestäviidestä tuomarinviran haltijasta voidaan oikeastaan laskea pykälän »muodolliset ehdot» täyttäviin. Käytännössä säännös ei itse asiassa merkinnyt suurtakaan takaiskua aatelille: vain kolme tuomaria, Lappeen Lauri Mikonpoika (nimitetty 1570), Piikkiön Joen Niklinpoika (nimitetty 1571) sekä Hattulan Eerik Matinpöika (nimitetty 1569) ei kuulunut tähän säätyyn, ja molemmat ensiksi mainitut kuolivat jo nimitystä seuraavana vuonna. Näistä Joen Niklinpoika oli nähtävästi varsin lähellä rälssioikeuksien saavuttamista.¹

Mutta vaikka aatelisprivilegioiden säännösten kirjain jäikin toteuttamatta, ei se silti merkinnyt sitä, että Juhana III:n aikana olisi virkojen läänitysluonne tullut ilmi vähemmän selvästi kuin aikaisemmin. Pikemminkin edustaa hänen aikakautensa vastakohtana Eerik XIV:n ajalle (ss. 78—80) läänitysten epävarmuutta ja yhä selvempää riippuvuutta kuninkaasta: ajanjaksona tapahtuneista tuomarinimityksistä on kaksi kolmasosaa tapahtunut siten, että edellinen tuomari on saanut syystä tai toisesta anomatta eron virastaan. Luottamus kriisien aika näkyy selvästi tuomarinviran läänitysten haltijain vaihdunnassakin. Henrik Klaunpoika (Horn), jolta 1568 oli riistetty Maskun kihlakunnantuomarin virka, sai viran takaisin 1573 saavutettuaan Juhanan luottamuksen, mutta menetti sen jälleen vuoden 1579 Narvan retken sotilaallisen epäonnistumisen vuoksi, sai luottamuksen ja sen mukana virkansa takaisin 1584 ja menetti sen uudelleen vuoden 1589 valtaneuvostokriisin yhteydessä. Hallitsijavaihdoksen jälkeen 1592 Henrik Klaun-

¹ *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 116.

pojasta jälleen tuli Maskun kihlakunnantuomari ja nyt hän saa pitää virkansa kuolemaansa saakka.²

Vuoden 1580 epäluottamus kohdistui yhteen ainoaan mieheen, Henrik Klauunpoikaan (Horn), mutta hän veti mahdollisesti mukanaan poikansa Kaarle Henrikinpoika Hornin, jonka tuomarikausi Porvoon kihlakunnassa näyttää päättyvän 1580. Vuosien 1589—90 kriisi käsitti laajemman piirin, nimittäin Juhana III:ttä hänen pyrkimyksissään saada Sigismund palaamaan Ruotsiin vastustaneet valtaneuvokset. Tallinnassa syksyllä 1589 tapahtuneen kuninkaiden kohtauksen jälkeen kohtasi Juhanan viha ankarana tätä valtaneuvospiiriä: johtavat valtaneuvokset vangittiin isänmaan vihollisina ja lähes kaikki menettivät virkansa. Tähän liittyi lisäksi kuninkaan ankara suuttumus Narvan pelastamiseksi Kaprion ja Ivanogorodin venäläisille luovuttanutta Kaarle Henrikinpoika Hornia kohtaan, mikä suuttumus pohjautui käsitykseen, että Horn oli toiminut yksissä tuumin valtaneuvosopposition kanssa. Horn tuomittiin mestattavaksi, mutta tuomiota ei pantu täytäntöön. Tämän ylhäisaatelin kriisin yhteydessä ja siitä johtuen tapahtui Suomessa kihlakunnantuomarin vaihdos paitsi Maskun myös Halikon, Ahvenanmaan ja Pohjanmaan tuomiokunnissa minkä lisäksi ainakin Etelä-Suomen laamanni vaihtui. Ala-Satakunnan tuomari Hogenskild Bielke menetti niinkään virkansa, mutta sai sen pian takaisin. Kriisi olisi todennäköisesti aiheuttanut laamanninvaihdoksen myös Karjalan laamannikunnassa, mutta valtaneuvos Klaus Akenpoika Tott kuoli aivan kriisin alkuvaiheessa.^{2a}

Juhana III:n kuoleman jälkeinen aika merkitsi jälleen tiettyä rauhoittumista: viranhaltijat vaihtuivat vain toiseen virkaan siirtymisen tai kuoleman kautta. Ainoa muuntyyppinen tapaus — jos jätämme huomioon ottamatta Lasse Olavinpoika Krabben paon Venäjälle 1593³ — on Sääksmäen tuomarin-

² *Renvall*, Tuomarinviran hoito, ss. 87, 89, 90, 91, 93. *Renvall*, Baltian kysymyksen kriisi, s. 335.

^{2a} Tästä kriisistä ks. lähemmin *Renvall*, Klaus Fleming und der finnische Adel, ss. 20—100.

³ Lasse Olavinpoika — »tuo murhaaja ja lurjus» — oli paennut

viran siirtyminen 1596 Arvid Eerikinpoika Stålarmitla Henrik Matinpoika Huggutille. Tiedot vuosisadan levottomilta viimeisiltä vuosilta ovat siksi ylimalkaisia ja puutteellisia, ettei niiden nojalla käy päättelemään poliittisten ristiriitojen vaikutusta tuomarinvirkaläänityksiin. Koko poliittisen kriisin laukeaminen Kaarle-herttuan voittoon toi sitten seurauksenaan tuomarinvirkojen läänittämisen ja hoidon joutumisen aivan uuteen vaiheeseen.

Mitä tuomariston koostumukseen ajanjaksolla 1569—99 tulee, muodostivat sen enemmistön tunnettujen ja arvossapidettyjen mahtisukujen jäsenet. Suomalaisia olivat Hornit, Flemingit, Stålarmit, Boijet ja Kurjet, kaikki sukuja, joiden jäsenistä useampi kuin yksi oli tällä ajanjaksolla tuomarinvirassa, ruotsalaisia ylimyksinä edustavat nimet sellaiset kuin Banér, Bielke, Bååt ja Gyllenstierna. Varsinkin Bielke-suvun jäsenet — Juhana III:n toisen puolison, kuningatar Gunilla Bielken sukulaiset — saivat osalleen lukuisia virkoja. Hogenskild Bielke oli yli vuosikymmenen ajan yhtäaikaa Pohjois-Suomen laamanni ja Ala-Satakunnan sekä Savon kihlakunnantuomari, Aksel Bielkellä oli lyhyen aikaa samanaikaisesti laamanninvirka Ruotsissa ja Maskun kihlakunnantuomarinvirka, Klaus Bielkellä taas heti vuoden 1590 kriisin jälkeen peräti neljä kihlakunnantuomarinvirkaa, näistä Suomessa Hollolan kihlakunta.⁴ Ainoastaan Hogenskild Bielkellä oli tosin saman alueen (Ala-Satakunnan) piirissä sekä laamannin että kihlakunnantuomarin tuomiovalta, mutta eräät toisetkin laamannit (Henrik Klaunpoika Horn, Klaus Åkenpoika Tott) saattoivat yhtäaikaa hallita molemmanlaatuisia tuomarinvirkoja läänityksinä. Vähemmän arvovaltainen ja vähemmän suosiota nauttiva mies sai tyytyä siirtymään virasta toiseen, yhtäaikainen virkojen

Venäjälle heti senjälkeen kun Klaus Eerikinpoika Fleming oli laskenut hänet vapaaksi vankeudesta ja Kaarle-herttua pelkäsi, että hänen tietonsa ruotsalaisten asioista — olihan hän Juhana III:n entinen kamaripalvelija — olisivat venäläisille suunnattoman hyödyllisiä näiden suunnitellessa hyökkäystä. Kaarle-herttua Sigismundille 21. 3. 1594, RR (Hertig Carl) 1594: 36r.

⁴ *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, ss. 23—24.

hallinta — maanlaissa kielletty — oli vain harvoille sallittua. Niinpä Aksel Kurki, joka 1587 on tullut Ylä-Satakunnan tuomariksi, siirtyy 1590 Vehmaan tuomiokuntaan lankonsa Martti Boijen jälkeen ja täältä edelleen lankonsa seuraajana Karjalan laamanniksi.

Myös Suomesta tunnetaan tältä ajalta pari tapausta tuomarinviran läänittämisestä naiselle. Piikkiön tuomarinviran haltijana mainitaan vuonna 1570 Hebla-rouva, Eerik Flemingvainajan leski Hebla Sparre, joka mahdollisesti jonkin siihen mennessä selvittämättömän saatavan korvaukseksi on tuomarinveron tuoton nauttijana. Vuonna 1594 myönnettiin leskikuningatar Katarina Stenbockille hänen jo nauttimiensa muiden Ahvenanmaan verojen lisäksi myös sikäläinen tuomarinvero määräyksellä, että hänen tuli palkata virkaa hoitamaan joku sopiva mies.⁵ Sanomattakin on selvää, ettei kumpikaan näistä »naistuomaresta» vähimmässäkään määrin itse hoitanut tuomarinvirkaa.

Edellä on jo mainittu, että ne yhdeksän lähinnä Ruotsissa toimivaa Suomen laamannia ja kihlakunnantuomaria, joista suurin osa oli valtaneuvoksia, eivät itse hoitaneet virkojaan. Vuoden 1575 tienoilla oli Suomen kahdeksastatoista tuomarinvirasta lähes puolet — kahdeksan virkaa — tällaisten tuomarien hallussa. Kun vuosikymmentä myöhemmin vain kahden, korkeintaan kolmen viran haltijat asuvat ja toimivat Ruotsissa ja kun 1590-luvulle tultaessa enää Ahvenanmaa ja Ala-Satakunta, jotka jo 1560-luvun alkupuolelta lähtien ovat olleet ruotsalaisten hallussa, kuuluvat tähän ryhmään, vaikuttaa siltä, että Pontus de la Gardien aikoinaan esittämä toivomus Suomen tuomarinvirkojen antamisesta vain suomalaisille on käytännössä tullut toteutuneeksi.⁶

Varsinais-Suomen osalta on RENVALL todennut, että kihlakunnantuomarin asemalle lähin vertauskohde on vapaasuokuisen linnanisännän toimi. Itsenäisen linnanvoudin asema, joka

⁵ Läänityskirje kuningatar Katarina Stenbockille 20. 7. 1594. Nya handlingar rörande Skandinaviens historia IV, ss. 214—215.

⁶ *Heikinheimo*, Suomen elämäkerrasto, s. 141.

käytännössä lähes vastasi linnanisännän asemaa, oli jo siitä jäljessä. Niin vaikeata kuin onkin esittää mitään »keskiarvoja» sosiaalisen aseman ja arvostuksen ollessa kyseessä, voidaan kuitenkin todeta, että koko maankin tuomaristossa juuri linnanpäällikköjen osuus on varsin runsas. Tuomariluetteloissa vilahtavat tuon tuostakin nimet, jotka toisaalta tunnetaan Turun, Viipurin, Tallinnan, Narvan, Kaprion tai Käkisalmen isännistöistä. Toisaalta oli kihlakunnantuomareista myös osa valtaneuvoksia, käskynhaltijoita ja »gubernaattoreita», toisaalta taas oli joukossa muutama kamaripalvelija, sihteeri, linnanvouti ja ratsumestari, mutta RENVALLIN käsitys näkyy olevan yleistettävissä koko maata koskevaksi. Virka-asteikossa kihlakunnantuomarinvirka oli siis verraten korkealla.

Laamanninvirat olivat tänä aikana suurelta osalta valtaneuvoksille läänitettyinä; vain Etelä-Suomen laamannina 1583—99 ollut Yrjänä Boije sekä Karjalan laamannit Martti Boije ja Aksel Kurki olivat tämän piirin ulkopuolelta. Yrjänä Boijen nauttima luottamus rinnasti hänet täysin valtaneuvoksiin, vaikka hän vasta 1602 saavutti tämän aseman.

4. TUOMARIEN VIRKATULOT

Tuomarinviran haltijain virkatulo jakaantui 1500-luvun lopussa edelleenkin kolmeen pääosaan: tuomarivero, tuomarinkestitys ja tuomarin sakko-osuus. Tuomarien sakko-osuudesta on vaikea lausua mitään konkreettista arviota, vuotuiset sakko-summat nimittäin vaihtelivat suuresti. Tuomarinkestitystä, joka jo Kustaa Vaasan aikana näyttää lakanneen useissa maakunnissa, maksettiin 1500-luvun loppuun saakka vain Karjalassa, mahdollisesti myös Savossa, erillisenä lyhennyksenä vuotuisesta tai nimismiehenverosta.¹ Laadultaan, suuruudeltaan ja parseeiltaan kestitykset eri kihlakunnissa olivat hyvin

¹ Esim. VA: 5774: 9v—10, 6665: 12v.

erilaisia, mutta näyttävät kullakin alueella säilyneen halki 1500-luvun likimain samanlaisina.

Tuomarinverojen koostumuksesta eri puolilla Suomea antavat vuoden 1581 kihlakunnantilit — verohan oli tuolloin peruutettuna kruunun tarpeiksi (ks. s. 44) — havainnollisen kuvan. Mitään varsinaista yhtenäisyyttä ei ole veronmaksussa eikä veroparseleissa nähtävissä; vielä 1598 Kaarle-herttua on tietämätön siitä tavasta, millä Suomen puolella tuomarinvero maksetaan, hän tietää vain, ettei se tapahdu resessien ja sääntöjen mukaan niinkuin Ruotsissa.²

Vehmaan ja Maskun kihlakunnissa maksettiin vero viljana siten, että jokainen talonpoika maksoi 2 kappaa maltaita ja jokainen lampuoti 1 kapan; molempien kihlakuntien tuomarinvero tuotti yhteensä lähes 160 tynnyriä maltaita.³ Halikon ja Piikkiön kihlakunnissa taas vero maksettiin pitäjittäin kiinteänä määränä (»en stadga af huar socken»), ja loppusummaksi tuli edellisessä 67 tynnyriä viljaa ja jälkimmäisessä taas 26 markkaa rahaa sekä 31 tynnyriä viljaa.⁴ Ala-Satakunnassa maksoi suurin osa pitäjistä (Loimaa, Huittinen, Kokemäki, Eura, osa Eurajokea, osa Ulvilaa) tuomarinveron viljana 5 kappaa mieheltä, mutta Luvian kolmannes ja Ulvilan pohjoisneljännes maksoivat vastaavasti 1/2 leiviskää kalaa. Tähän kihlakuntaan kuuluvat Närpiön talot maksoivat verona 4 äyriä rahana (uudistalot kuitenkin vain 2 äyriä), joten kokonaisuudeksi kertyi 143 mk 2 äyriä rahaa, 3 tynnyriä 3 puntaa 4 1/2 panna viljaa sekä 1 kippunta 17 leiviskää kuivattua kalaa.⁵ Uudellamaalla maksettiin vero miesluvun mukaan rahana, Raaseporin läänissä 2 äyriä, Porvoon läänissä 3 äyriä, minkä lisäksi Raaseporin läänin talonpojat maksoivat vakan ruista; Porvoon läänin tuomarinvero tuotti näin 147 1/2

² Kaarle-herttua Hannu Hannunpojalle 5. 1. 1598, RR (Hertig Carl) 1598 I: 11v. »Dy som wij hafue förståedt, der är en stoor ättskillnad emellan thet som her i Landzendarne effter laga Recess och stadga brukeligt är, och på then sijde ske pläger».

³ VA: 1391: 64—64v.

⁴ VA: 1386: 64v.

⁵ VA: 2333: 26v.

taalaria 1 äyriin, Raaseporin loppusumma rahana oli 544 mk 7 äyriä (eli noin 136 taalaria).⁶

Hämeestä on tietoja sekä kollektiivisesti että yksilöllisesti maksetuista tuomarinveroista. Sääksmäen kihlakunta maksoi tuomarinveronsa miesluvun mukaan. Veroyksikkönä oli — tieto on vuodelta 1590 — 6 vakkaa viljaa paitsi Rautalammitla 1/2 leiviskää haukia.⁷ Hattulan kihlakunta taas maksoi 1580 veron kollektiivisesti pitäjittäin, veroparseleina olivat ohra, kaura, maltaat, humala ja hamppu. Koko veron määrä oli 1580 eri parseleina seuraava: 17 puntaa 13 1/2 pannia ohria, 11 puntaa 3 pannia kauruja, 9 pannia ruista, 5 puntaa maltaita, 11 1/2 leiviskää humaloita ja 1 1/2 leiviskää hamppua.⁸

Karjalassa maksettiin vero eri kihlakunnissa niinikään eri tavoin; Virolahti ja Vehkalahti maksoivat 2 pannia ruista nautakunnalta, eräät Äyräpään kihlakunnan pitäjät taas pannin ruista nautakunnalta, kun taas Viipurin ja Säkkijärven pitäjissä tuomarinvero koostui lukuisista eri parseleista (ruista, maltaita, kauraa, humaloita, suolaa, voita, lihaa, kuivaa kala, tuoretta kalaa, kynttilöitä, halkoja, heiniä ja olkia).⁹

LUUKKO on Pohjanmaan historioissaan julkaissut erittäin kuvaavia tietoja Anders Sigfridinpojan (Rälamb) Pohjanmaan tuomarinvirasta saamista veroparseleista. Tuomarilla oli Kemmin satamassa erityinen tuomarinaittansa, missä mm. säilytettiin suolaa tuomarinlohen suolaamista varten; vuonna 1574 peräti 19 tynnyriä. Siitä kului tuomarinlohen suolaamiseen vain 1 1/2 tynnyriä, mutta lisäksi tuomarin palvelija vaihtoi talonpojilta jauhoilla 12 tynnyriä lohta. Luukko pitää täysin mahdollisena, että tuomarilla olisi Keski-Pohjanmaalla ollut oma voiaittansa ja Etelä-Pohjanmaalla oma vilja-aittansa kertyviä parseleita varten.¹⁰ Tämä on luontaistaloudellisen järjestelmän puitteissa täysin uskottavaa, ja osoittaa samalla, että moninakin parseleina maksetut verot tuomarin ja hänen palve-

⁶ VA: 3395: 37, 3398: 44.

⁷ VA: 4292: 4.

⁸ VA: 4196: 29—29v.

⁹ VA: 5287: 12—14v, 5489: 35v, 5495: 8.

¹⁰ *Luukko*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, s. 586.

lijoidensa toimesta edullisesti ja nopeasti saatettiin muuttaa yhtenäiseksi tavaralaaduksi (tai rahaksi) niitä sopivasti myöhemmin vaihtamalla.

Eri vuosien läänitysluetteloista saadaan seuraava asetelma 1500-luvun loppupuolella tuomarinverojen arvioiduista kokonaistuotoista (summat taalareina):

	1588 ¹¹	1590 ¹²	1596 ¹³
Laamannit			
Etelä-Suomi	—	148:18:1/2	174:10 1/2:—
Pohjois-Suomi	—	366:11:3 1/2	366:11:3 1/2
Karjala	—	331:27:3	360:25 1/2:—
Kihlakunnantuomarit			
Vehmaa	112 1/2:—	—	—
Masku	112:—	—	—
Piikkiö	144:4:—	—	—
Halikko	—	—	—
Ahvenanmaa	—	—	—
Ala-Satakunta	127 3/4:—	—	—
Ylä-Satakunta	—	—	—
Raasepori	213:—	—	—
Porvoo	—	17:2:—	—
Hattula	173 3/4:—	45:1:2	68 3/4:—
Hollola	335:8:—	72:9:6	169:—
Sääksmäki	625:—	54:13 1/2:—	—
Pohjanmaa	366:—	358:—	369:25:—
Savo	226 1/2:—	214 1/2:—	214 1/2:—
Lappee	70:—	62:1:16	62:91:4
Äyräpää	366:—	251:12:15	253:30:9

Vuosien 1592 ja 1596 tiedot ovat selvästikin epätäydellisiä ja puutteellisia ¹⁴, mutta vuoden 1588 läänitysluettelon pohjalla voidaan kuitenkin ainakin jossain määrin todeta, millainen tuomarinvirkojen taloudellinen merkitys yleisessä läänitysjärjestelmässä oli. Henrik Klaunpojalla oli läänityksiä yh-

¹¹ 215 b.

¹² 215 c.

¹³ 215 e.

¹⁴ Usein on maininta »paitsi minkä itse kantaa talonpojilta», esim. 215 e: 1v.

teensä lähes kuuden ja puolen sadan taalarin arvosta, josta tuomarinvero muodosti hieman yli kuudenneksen (637 ³/₄:—/112:3:—), Klaus Akenpojan läänityksistä oli tuomarinveron tuotto yli puolet koko määrästä (1236:28:—/625:—:—), Klaus Bielken suomalaisista läänityksistä noin kolmannes (1014:19:—/335:—) kuten Kaarle Henrikinpojankin (1299 ¹/₄:—/366:—). Äyräpään tuomari Eerik Perttelinpoika sai suurimman osan läänitustuloistaan tuomarinvirastaan kuten Piikkiön tuomari Klaus Hermaninpoika Fleming ja Hattulan tuomari Lasse Torsteninpoikakin. Niillä tuomareilla, joilla oli ns. »beställning», ts. virkapalkan luontoinen määräraha veroista vuosittain, tämä yleensä muodosti valtaosan läänitustuloista, mutta ylläoleva osoittanee, että 1500-luvun lopulla tuomarinvirat edelleen muodostivat haltijoilleen melkoisen tulolähteen.

Viranhoidosta ei tuomarille koitunut suuriakaan menoja hänen itsensä istuessa käräjiä eikä sijainen, varsinkaan kun tämä usein oli tuomarin palveluksessa ennestään (ks. ss. 146—148), kovinkaan suurta palkkiota saanut. Pohjanmaalla on 1574 ja 1575 maksettu Hannu Martinpojalle vuosipalkkana sakkorahoista 100 mk¹⁵, pieni summa sinänsä verrattuna sakkojen koko määrään (882:5:—). Vuonna 1589 maksoi Hogenskild Bielke vuosipalkkana sijaiselleen, joka myös kantoi tuomarinveron, 16 taalaria.¹⁶ Toisaalta sijaiset saivat pitää hyvänään tuomiokirjeiden laatimisesta perittävät lunastusmaksut ja Rapalan Pietari Sigfridinpojan väitettiinkin tämän vuoksi antaneen neljänä lainlukijavuonnaan enemmän tuomioita kuin »jalosukuiset tuomarit» kuutena vuosikymmenenä ennen häntä.¹⁷

¹⁵ VA: 4744: 4—7. Sakkorahoista tilitettiin 500 mk Anders Sigfridinpojalle puhtaana rahana, muilla hankittiin erilaisia tarvikkeita jne.

¹⁶ RVA: Bielke-samlingen, Hogenskild Bielke, vol. 10.

¹⁷ VA: 215 1: 97.

5. TUOMARIEN OMA VIRANHOITO

1500-luvun kolmen viimeisen vuosikymmenen suomalaisista tuomareista ei moni saattanut omistautua viranhoidolle kokonaan. Muut tehtävät, milloin hallinnolliset, milloin sotilaalliset, milloin diplomaattiset, sitoivat toisaalta heidän aikansa, toisaalta heidät itsensä paikallisesti mahdollisesti kauaskin kihlakunnasta. Niinpä esimerkiksi vuonna 1575 virassa olleesta kuudestatoista tuomarista, joista kuusi oli ruotsinmaalaisia, oli vain kaksi — Raaseporin tuomari Pertteli Eerikinpoika ja Äyräpään Eerik Perttelinpoika — sillä erää muita tehtävistä vapaita. Seitsemän palveli sotilaallisissa ja hallinnollisissa tehtävissä itärajan suunnalla tai Virossa, Lasse Laurinpoika oli linnanpäällikkönä Turussa. Ja vuonna 1585, jolloin tosin tiedot Ylä-Satakunnan tuomarinviran haltijasta puuttuvat, on Raaseporin tuomari Pertteli Eerikinpoika, joka 1582 on vapautunut Viipurin linnanvoudin tehtävistä, ainoa tällainen tuomari. Vuonna 1595 ei enää ole yhtään tuomaria, joka olisi vapaa muista tehtävistä, jos kohta eräiden toimet olivat tilapäistä tai lyhytaikaista laatua.

Ajanjakson 1569—99 osalta ilmenee tuomarien ja sijaisten osuus kärjäkierrosten hoidosta allaolevasta asetelmasta, josta kuitenkin tietojen niukkuuden vuoksi on jätetty pois Ahvenanmaa.

Tuomarien oma viranhoito 1568—1599

	<i>Tuomari itse</i>	<i>Sijaiset</i>	<i>Tuomarien osuus</i>
Varsinais-Suomi	76	95	44,4 %
Satakunta	3	52	5,5 %
Uusimaa	36	42	46,2 %
Häme	38	75	33,6 %
Pohjanmaa	---	32	---
Savo	8	56	12,5 %
Karjala	30½	78½	28,0 %
Koko maa	191½	430½	30,8 %

Kokonaisuutena ottaen ja verrattuna edelliseen ajanjaksoon — vv. 1550—68, jolloin tuomarien istuma osuus oli 48 % eli lähes puolet — on tuomarien osuus suuresti supistunut. Jos tutkimme ilmiötä lyhyemmin periodein, voimme todeta, että tuomarien osuus laskee huomattavasti 1560-luvulta 1570-luvulle tultaessa (vv. 1560—68 39 %, vv. 1569—79 28 %), mutta nousee sitten hitaasti: 1580—89 32 %, 1590—99 34 %.¹

Eri maakunnissa on kehitys — ilmeisestikin yksityisten tuomarien virkaansa osoittaman intressin määräämänä — erilainen. Varsinais-Suomessa istuvat tuomarit, jotka tänä aikakautena sattuvat olemaan tavallisuudesta poikkeavassa määrässä muutenkin Varsinais-Suomessa toimivia, yli puolet 1570-luvun kärjäkierroksista itse, mutta 1580-luvulla saman maakunnan tuomarit — jotka nyt toimivat pääasiassa muissa tehtävissä Virossa ja itä-Suomessa — hoitivat vain vajaan neljänneksen kärjäkierroksista. 1590-luvulla nousee tuomarien osuus jälleen lähes puoleen; tähän on varmaan vaikuttamassa sekin, että Turun linna tuli 1590-luvun loppupuolen kriisikautena olemaan entistä keskeisempi keskuspaikka, jonka lähistössä sinne keräytyneet tuomaritkin saattoivat kärjänsä itse istua. Satakunnassa — valtaneuvostuomarien johdosta — ovat tuomarit itse istuneet koko ajanjaksona vain joka kahdenkymmenennen kärjäkierroksen, Pohjanmaalla taas, kuten asetelmasta näkyy, tuomari on ollut poissa kaikilta käräjiltä. Uudella maalla on sijaisilla selvä yliote 1570-luvulla (n. 60 %), mutta 1580-luvulta lähtien ovat osuudet jotakuinkin tasan. On huomattavaa, että Raaseporin tuomiokunnassa ei sijaisia tavata juuri lainkaan. Hämeessä tapahtuu tuomarien osuuden kasvu 1590-luvulle tultaessa, varsinkin täällä näkyy ruotsalaistuomarien poistuminen selvästi. Savossa taas on havaittavissa 1580-luvulla tiettyä ohimenevää tuomarin omaa aktiviteettiä, joka selvästi sattuu sille ajalle, vuosille 1583—90, jolloin tuomari (Arvid Eerikinpoika Stålmarm) on ollut vapaa tehtävistään

¹ Vuosina 1595—99 — joilta tiedot eräissä maakunnissa tosin ovat hyvin puutteelliset — oli tuomarien oma viranhoito n. 38 %. Vrt. Kaarle-herttuan huomautuksia tuomarin oman viranhoidon välttämättömyydestä 1593 ja 1595 (ks. ss. 159—160).

Ivangorodissa ja Narvassa. Karjalan puolella on kehitys samantapainen kuin Savossa ja nähtävästi samasta syystä: esimerkiksi Viipurin linnanpäällikkö Eerik Perttelinpoika istuu itse käräjiä juuri välirauhan vuosina 1584—90.

Miten suuressa määrässä kotiseutuisuus tai toimiminen samalla seudulla vaikuttivat tuomarien haluun ja mahdollisuuksiin itse istua käräjiä näkyy seuraavasta asetelmasta.

Tuomarien paikallistuntemus ja viranhoito

	<i>Paikallistuntemusta omaavat</i>	<i>Vieraat</i>
Varsinais-Suomi	66	10
Satakunta	3	—
Uusimaa	34	2
Häme	29	9
Pohjanmaa	—	—
Savo	—	8
Karjala	30 ¹ / ₂	—
Koko maa	162¹/₂	29
	84.9 %	15.1 %

Varsinais-Suomessa toimineista tuomareista oli kolme neljänestä varsinais-suomalaisia tai siellä toimivia, mikä selvästi näkyy asetelman lukuihin vaikuttaneen. Satakunnassa olivat veljekset Aksel ja Knut Jönsinpojat Kurki ainoat kotimaakunnan tuomarit, muut olivat ruotsalaisia, kun taas Raaseporin kihlakunnan kotoiset tuomarit Pertteli Eerikinpoika ja Anders Boije vastaavat lähes kokonaan paikallistuntemusta omaavien kärjäkierroksista Uudellamaalla. Pohjanmaalla ja Savossa ei kotimaakunnan tuomareita ole ollutkaan, Viipurin puolen tuomarit taas ovat toimineet eri tehtävissä maakunnan pääkaupungissa ja sen linnassa. Kun molempien ryhmien, kotiseutuisten ja vieraitten, henkilöllinen lukumäärä oli jotakuinkin yhtä suuri, osoittaa kotiseutuisten istuma kärjäkierrosmäärä, joka on lähes kuusi kertaa vieraitten istumaa määrää suurempi, että kotiseutuisuus ja samalla alueella muussa tehtävässä toimiminen ratkaisevasti vaikuttivat käräjien istumiseen.

6. SIJAISTEN VALINTA JA
SIJAISTEN TASO

Näyttää siltä, että kihlakunnantuomarit ja laamannit pääasiassa itse tämänkin ajanjakson kuluessa ovat sijaisensa nimenneet. RENVALLIN käsitys, että maakunnan keskushallinto joissakin tapauksissa — esim. tuomarin kuollessa tai viran muuten joutuessa avoimeksi — olisi määrännyt jonkin sopivan miehen virkaa hoitamaan¹, on luonnollisesti täysin mahdollinen, jos kohta siitä ei ole löydettävissä lähde-esimerkkejä. Toisena mahdollisuutena on se, että paikallinen hallintoviranomainen, kihlakunnanvouti, joka varsinaisesti »piti» käräjät (ts. järjesti käräjienpidon käytännöllisen puolen), on tuomarittomana kautena hankkinut käräjille mukaansa jonkun taatun ja tunnetun vanhan tuomarinsijaisen. Eräs tieto tietää kuitenkin kertoa, että Julius Gyllenhjelmin jälkeen kuoleman hänen lankonsa Pontus de la Gardie on määrännyt sijaiseksi Mikael Reissnerin.² Tämä osoittanee, miten persoonalliseksi suhde tuomarin ja sijaisen välillä yhä käsitettiin.

Henrik Klaunpoika saattoi muutaman kerran käyttää sijaisinaan poikiaan ja Anders Boijella oli kerran sijaisenaan veljensä laamanni Yrjänä Boije. Eräissä tapauksissa oli sijainen tuomarinsa lanko: Voistion Matti Hannunpojan puoliso Beata Matintytär oli kuninkaallisen sihteerin ja Hattulan tuomarin Eerik Matinpojan sisar³ ja Eerik Tönnenpoika asetti sijalleen niinkään lankonsa Henrik Laurinpojan.⁴ Erään tiedon mukaan olisi Henrik Jesperinpoika ollut tuomarinsa Arvid Henrikinpoika Tawastin läheinen sukulainen tai mahdollisesti lanko.⁵ Eerik Håkaninpoika (Slang), joka mainitaan Klaus Eerikinpoika Flemingin sijaisena, oli puolestaan tuomarinsa

¹ *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 120.

² VA: Armfeltin kok. IV: 1.

³ VA: 4334a: 27v—28. *Hildebrand*, Förväxlings- och identifieringsproblem 2., ss. 115, 122.

⁴ *Ramsay*, Fräsesläkter, ss. 78, 513.

⁵ *Anthoni*, Till konflikten, s. 178. S a m a, En relation om händelserna i Finland 1599, s. 181, alav. 1.

pikkuserkku.⁶ Langoksia olivat niinikään Lappeen tuomari Antti Niilonpoika (Sabel) ja hänen sijaisenaan mainittu Frans Matinpoika.⁷

Palvelussuhde on ilmeinen esim. Pontus de la Gardien ja Mikko Paavalinpojan välillä, kutsutaanhan viimeksimainittua edellisen kirjuriksi. Jo aiemmin on Mikko Paavalinpoika ollut Henrik Klaunpojan palveluksessa ja tämäkin käyttää häntä sijaisenaan.⁸ Toinen Henrik Klaunpojan sijainen on mahdollisesti niinikään hänen palvelijansa, kirjuriksi mainittu Daniel Matinpoika.⁹ Samoin on Henrik Jesperinpoika myös Arvid Henrikinpoika Tawastin kirjuri¹⁰, Matti Laurinpoika (Grå) on Nils Gyllenstiernan »palvelija»^{10a}, kun taas Anders Sigfridinpoika (Rålamb), itse Tukholman linnanvouti, lähettää sijaisekseen Pohjanmaalle Thomas Perssonin, »i Stockholm boendes»¹¹, joka kotipaikkatieto sekin saattaa osoittaa palvelussuhdetta.

Palvelussuhdetta sen puhtaimmassa muodossa edustavat Bielke-suvun lainlukijat, jo edellisellä jaksolla mainittu (ks. s. 94) Sigfrid Pietarinpoika ja Henrik Jaakonpoika, jotka vuorostaan olivat keskenään sukulaisuussuhteissa. Sigfrid Pietarinpojan vaimon sisarentyttären vävy Henrik Jaakonpoika toimi Bielken läänitysten voutina mm. Männäisissä ja Lahisissa ja tultuaan lainlukijaksi hän palveli uskollisesti Bielkejä: Hogenskild Bielken sijaisena Pohjois-Suomen laamanninviran ja Ala-Satakunnan tuomarinviran hoitajana, Klaus Bielken sijaisena niinikään Pohjois-Suomen laamanninviran sekä Hollolan tuomarinviran hoitajana ja kolmannen veljen Aksel Bielken sijasta Vehmaan tuomiokunnassa. Muutettuaan asumaan Hämeeseen on Henrik Jaakonpoika ilmeisesti kihlakunnassa asumisen johdosta tullut hoitaneeksi myös Henrik Ma-

⁶ Ramsay, Frälsesläkter, ss. 117, 409.

⁷ Ramsay, Frälsesläkter, s. 485.

⁸ VA: 2295: 17v, 1398: 42.

⁹ Renvall, Tuomarinviran hoito, s. 93.

¹⁰ VA: 1482: 39.

^{10a} VA: 2285: 79—80.

¹¹ Leinberg, Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet III, s. 28.

tinpoika Huggutin sijaisuutta Sääksmäen tuomiokunnassa, mutta esimerkiksi se kirjeenvaihto, jota hän käy Arvid Henrikinpoika Tawastin kassa tuomarinviranhoidosta Hollolan kihlakunnassa Tawastin ja Klaus Bielken vuorotellessa tuomarinvirassa 1580- ja 1590-luvuilla on jo sinänsä selvä osoitus hänen täydellisestä uskollisuudestaan Bielke-suvulle.¹²

Ajanjaksolla 1569—99 mainitaan kaikkiaan — sijaisina toimivien tuomarien lisäksi — kuusikymmentäseitsemän tuomarin-sijaista, joista kaksi, nimittäin Klemet Henrikinpoika Gröp ja Henrik Jaakonpoika toimivat sekä alilaamannin- että lainlukijan tehtävissä. Edellisellä ajanjaksolla toimineita oli kolmetoista, joten alun kuudettakymmentä uutta sijaista on rekrytoitu tällä jaksolla. Jo se, että tuomarin-sijaisten luku on lähes sama kuin ajanjaksolla 1550—1568, joka kuitenkin on huomattavasti lyhempi jakso, osoittaa, että sijaisuudet alkavat muodostua pysyvämmiksi kuin aikaisemmin.

Muutokset lainlukijakunnan koostumuksessa edelliseen ajanjaksoon verrattuna ovat itse asiassa vähäisiä. Rälssimiesten määrä — aiemmin vain yksi sellainen, jonka ei tiedetä hoitaneen hallinnollisia tai vastaavia tehtäviä — on kohonnut viiteen (Hannu Juhonpoika, Martti Olavinpoika, Olavi Jaakonpoika, Pietari Eerikinpoika ja Sten Henrikinpoika — oikeastaan seitsemään, sillä tänne on myös luettava Pertteli Iivarinpoika ja Yrjänä Henrikinpoika Horn), kun taas pappien lukumäärä on laskenut kolmestatoista viiteen (Olaus Martini Crock, Ericus Benedicti ja Laurentius Petri Hämeessä, Georgius Michaelis ja Joannes Grindenn Varsinais-Suomessa). Muuta oppineistoa edustaa nytkin yksi sijainen, Jaakko Teitti. Porvarisperäisiä sijaisia on kaksi, viipurilaiset Eskel Paavalinpoika ja Matti Antinpoika, mutta yhä edelleen pätee jo edelli-

¹² VA: 215 1: 115v ja *Ramsay*, Frälse-läkter, s. 519. VA: 1369: 67, 4156: 22, 4176: 55. *Hausen*, Bidrag V, ss. 114—115. Henrik Jaakonpoika Arvid Henrikinpojalle 1. 12. 1589 Rautalammilta, 30. 11. 1593 Hauholta, 9. 3. 1594 Kalvolasta, RVA: Arvid Henriksson Tavasts samling, vol. 1., Henrik Jaakonpoika Arvid Henrikinpojalle 7. 9. 1594 Loimaalta, Kungliga Biblioteket, Finska Handlingar, D 461, fotost. jäljennös, VA: Kaarlo Blomstedtin kok. X: 90.

sen jakson yhteydessä esitetty huomautus Karjalan puolen lainlukijoiden kuulumisesta Viipurin porvaristoon. Niinpä esimerkiksi Hannu Budde tai Hannu Pietaripoika Purta, viimeksimainittu porvari Pietari Purta(se)n poika, kuuluvat Viipurin porvaristoon, vaikka ovatkin julkisiin toimiin perehtyneet voudin- ja kirjurintehtävissä, joiden mukaisesti heidät on luettu vastaavaan ryhmään.

Tuntemattomia on kymmenen (Hannu Jaakonpoika, Joen Laurinpoika, Juhana Laurinpoika, Matti Eerikinpoika, Matti Laurinpoika, Matti Tuomaanpoika, Niilo Klemetinpoika, Olavi Olavinpoika, Rasmus Kristiernsson ja Thomas Persson — näihin voidaan myös lukea kokonaissummastakin poisjätetty Ahvenanmaalla mainittu Mikko Kristerinpoika¹³). Näin ollen jää voutien ja kirjurien osalle lähes kaksi kolmannesta koko sijaiusten lukumäärästä, eli yhteensä neljäkymmentäkaksi.¹⁴

Kokonaisuutena ottaen ovat siis voudit ja kirjurit jonkin verran lisänneet suhteellista määräänsä muiden ryhmien kustannuksella, mutta muutos on vähäinen. Jossakin määrin voidaan pappien sanoa antaneen tilaa satunnaisissa sijaisuuksissa paikallisille rälssimiehille; kuten jo edellä mainittiin, ovat sa-

¹³ Ruotsissa toimi tähän aikaan lainlukija Michel Christersson; mahdollisesti on kysymyksessä sama mies. *Almquist, Lagsagor och domsagor II*, s. 89.

¹⁴ Vouteja ja kirjureita olivat Kristoffer Blume, Hannu Budde, Eerik Olavinpoika, Per Galle, Eerik Antinpoika, Hannu Martinpoika, Henrik Henrikinpoika, Henrik Jaakonpoika, Henrik Jaakonpoika (Speitz), Henrik Jönsinpoika, Henrik Laurinpoika, Jaakko Simonpoika, Juhana Knutinpoika, Kristoffer Perttelinpoika, Kristoffer Yrjänänpoika, Lasse Jönsinpoika, Lasse Niilonpoika Lock, Lydik Henrikinpoika, Matti Markuksenpoika, Mikko Matinpoika, Mikko Paavalinpoika, Paavali Antinpoika, Pertteli Yrjänänpoika, Pietari Laurinpoika, Hannu Pietaripoika Purta, Sigfrid Pietaripoika, Knut Jönsinpoika, Daniel Matinpoika, Gabriel Tuomaanpoika, Klemet Henrikinpoika (Gröp), Henrik Jesperinpoika, Henrik Henrikinpoika Kupiainen, Frans Matinpoika, Martti Henrikinpoika, Matti Olavinpoika, Niilo Eerikinpoika, Olavi Laurinpoika, Pietari Sigfridinpoika, Sigfrid Olavinpoika, Sigfrid Pietaripoika, Tuomas Henrikinpoika ja Yrjänä Olavinpoika.

tunnaiset sijaisuudet samalla lainlukijain vakainaistuessa vähentyneet.

Eri sijaisryhmien osuudesta kärjäkierrosten istumisessa antaa seuraava taulukko jotakuinkin selvän kuvan. Sijaisten ryhmittely on sama kuin taulukossa s. 97. Kun tietoja Ahvenanmaalta on vain niukasti ja niistäkin osa varsin epäluotettavista lähteistä, on tämä maakunta jätetty tästä taulukosta kokonaan pois.

Tuomarinviran hoito 1569—1599.

Maakunta	Tuomari itse	Sijaiset						Yhteensä
		Toinen tuomari	Rälssi- mies	Opill. sit.	Vouti, keirjuri	Porv.	Tunt.	
Varsinais-Suomi	76	12	9 ³ / ₄	31	38 ¹ / ₄	—	4	171
Satakunta	3	1	—	2	39	—	10	55
Uusimaa	36	1	—	—	34	—	7	78
Häme	38	—	1	5	68	—	1	113
Pohjanmaa	—	—	—	—	21	—	11	32
Savo	8	—	—	—	27	11	18	64
Karjala	30 ¹ / ₂	—	2	1	32	17 ¹ / ₂	26	109
Koko maa	191 ¹ / ₂	14	12 ³ / ₄	39	259 ¹ / ₄	28 ¹ / ₂	77	622
	30.8 ⁰ / ₀	2.2 ⁰ / ₀	2.0 ⁰ / ₀	6.3 ⁰ / ₀	41.7 ⁰ / ₀	4.6 ⁰ / ₀	12.4 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀

Vertailtaessa tietoja eri sijaisryhmien numerollisesta lukumäärästä sekä kunkin ryhmän suhteellista osuutta kärjäkierroksista näkyy että toiset kihlakunnantuomarit ja rälssimiehet selvästikin kuuluvat satunnaisiin, poikkeuksellisiin sijaisiin, kun taas muiden (tuntemattomien) ryhmään luetuista ilmeisesti osa on täysin satunnaisia — ja näin lähes täysin mahdottomia identifioida —, osa taas pysyvämpiä sijaisia.

Erytisen huomattava on opilliseen säätyyn kuuluvien puolen tusinan sijaisen yllättävän runsas osuus viranhoidosta. Sen ymmärtämiseksi on syytä muistaa, että Raision-Naantalin kirkkoherra Georgius Michaelis on istuttujen kärjäkierrosten

määrässä 1500-luvun tuomarinsijaisista toisella sijalla, olkoonkin, että hänen pitkä toimintansa alkoi jo 1560-luvun alussa, ja että ajanjaksolle 1569—99 näin sattuu vain kaksi kolmanesta (19 $\frac{1}{2}$) hänen istumistaan kierroksista. Pappien sijaisuus on tämän jakson alussa muuttunut selvästi pysyväisluontoisemmaksi kuin mitä se on aikaisemmin ollut: enää ei löydy yhtään sellaista pappia, jolle ikäänkuin sattumanvaraisesti ja viime tingassa olisi annettu määräys istua oman seurakuntansa maalliset käräjät, vaan kaikki tämän ryhmän sijaiset istuvat nyt useampia käräjiä. Papit katoavat sijaisten joukosta ajanjakson lopulle tultaessa: lukuunottamatta Lammin kirkkoherran Laurentius Petrin toimimista Hollolan kihlakunnan (veron)tarkastuskäräjillä 1591 ei pappeja ole sijaisten joukossa sen jälkeen, kun Joannes Grindenn 1589 päättää pitkän tuomarinsijaisen uransa; jo 1585 on hän luopunut kirkkoherranvirastaan.

Porvarillisten tuomarinsijaisten osuus on varsin pieni, ja siitä vastaa lähes yksin viipurilainen Eskel Paavalinpoika, joka on eräs Savon ja Karjalan luotetuimpia sijaisia. Ennen lainlukijaksi tuloaan on hänkin kyllä ollut tuomarinsa henkilökohtainen palvelija, mutta tulee jo ennen tuomarinsijaisuuttaan Savossa Viipurin raatimieheksi.

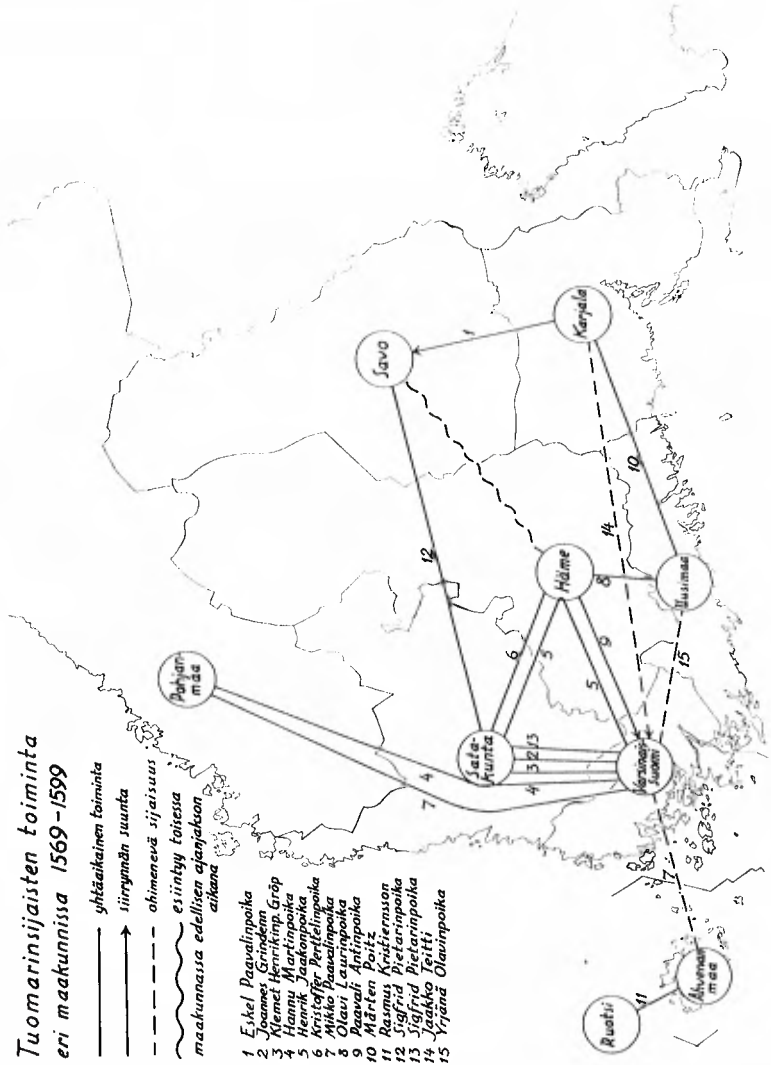
Kuten taulukosta käy ilmi, on kirjurien ja voutien osuus noussut edelliseltä jaksolta (1550—58 28 %) melkein puolella. Tämän ryhmän piiristä on löydettävissä uuttimmat tuomarinsijaiset, kuten Olavi Laurinpoika (Stubbe), Henrik Jaakonpoika (Speitz), Sigfrid Pietarinpoika ja Kristoffer Perttelinpoika, joiden pitkät toimikaudet ovat omalla tavallaan todistuksena heidän kyvyistään.

Asetelmasta s. 153 näkyy tuomarinsijaisten osuus kärjäkierroksista paikallistuntemusryhmittäin; ryhmät ovat samat kuin asetelmassa s. 98. Tästä asetelmasta on jälleen jätetty pois Ahvenanmaa vajavaisten tietojen vuoksi.

Tuomarinsijaisten toiminta eri maakunnissa 1569–1599

- yhtäaikainen toiminta
 → siirtymän suunta
 - - - ohimenevä sijaisuus
 ~~~~~ esiintyy toisessa maakunnassa edellisen ajanjakson aikana

- 1 Eskel Ruuseliippoika
- 2 Erikus Gröndög
- 3 Klemet Herrinkiip Gröp
- 4 Hannu Martiippoika
- 5 Henrik Jaakonpoika
- 6 Kristoffer Periteliippoika
- 7 Mikko Luusaliippoika
- 8 Oskari Martiippoika
- 9 Paavali Martiippoika
- 10 Märten Poitiz
- 11 Rasmus Kristiernuson
- 12 Sigfrid Pietariippoika
- 13 Sigfrid Pietariippoika
- 14 Jaakko Teitti
- 15 Yrjönd Otavirippoika

Tuomarinsijaisten paikallistuntemus 1569—1599

	Paikallistuntemusta omaavat	Vieraat	Tuntemattomat
Varsinais-Suomi	82	4	9
Satakunta	25	17	10
Uusimaa	34	3	5
Häme	56	18	1
Pohjanmaa	17	10	6
Savo	13 1/2	41 1/2	1
Karjala	75 1/2	3	—
Koko maa	302	96 1/2	32
	70.2 %	22.4 %	7.4 %

Verrattaessa tätä vuosien 1550—1568 asetelman tietoihin osoittautuu, että vieraitten osuus on jonkin verran kasvanut. Jotakuinkin samanlaiselta näyttää vertailu kaikkien käräjäkierrosten, sekä tuomarien että sijaisten istumien, välillä näinä kahtena ajanjaksona: ennakkollinen paikallistuntemus on jonkin verran vähentynyt. Muutos on muualla Suomessa paikka paikoin tuskin huomattava, mutta Savossa vieraitten osuus roimasti ylittää paikallistuntemusta omaavien osuuden. Tämän maakunnan tuomarinvirassa oli aluksi valtaneuvos Hogenschild Bielke, sitten Arvid Eerikinpoika Stålarin, molemmat maakunnalle vieraita miehiä. Sijaisista oli vain yksi ohimennen mainittu ja yksi pitempiaikainen Savon omia miehiä, muut kulkiivat käräjiä istumassa Viipurista tai jopa aina Satakunnasta saakka. Tähän kehitykseen on luonnollisesti ollut vaikuttamassa Savon syrjäisyys, mutta siinä on silti piirteitä, jotka näyttävät sen hyvinkin oireelliseksi ilmiöksi. Tuomarinsijaisten joukkoon on ilmestynyt muutamia sellaisia miehiä, jotka pääasiallisesti omistautuvat vain näiden tehtävien hoitoon, ja nämä muutamat eri puolilla Suomea samanaikaisestikin toimivat sijaiset ennakoivat 1600-luvun päätoimisia lainlukijoita. Tästä antaa jonkinlaisen kuvan eri maakunnissa yhtäaikaisesti tapahtunutta toimintaa kuvastava viereinen kartta varsinkin verrattuna edelliseltä ajanjaksolta laadittuun vastaavaan karttaan.

7. VALITUKSIA JA EPAKOHTIA

1500-luvun kolmen viimeisen vuosikymmenen ajalta on tiedossa joukko samantapaisia valituksia kuin sataluvun aikaisemmiltakin vuosikymmeniltä. Nekin keskittyvät tuomarien ja tuomarinsijaisten taloudellisen edun tavoitteluun ja siihen liittyvään *lahjottavuuteen*.

Rapalan Pietari Sigfridinpojan väitettiin nelisen vuotta kestäneen sijaisuutensa aikana olleen suorastaan päivittäisenä maanvaivana tuomiokuntansa talonpojille. Asikkalan Kurhilan ja Lumialan kylien välisessä maakiistassa väitettiin Pietari Sigfridinpojan ottaneen lumialaisilta 3 puntaa ohria, 9 leiviskää humaloita, 17 aumaa heiniä, 2 leiviskää pellavia sekä kaksi paria pannu- eli kattilarenkaita lahjuksina ja kun kurhilaiset olivat antaneet vain punnan ohria asian ottamiseksi esille käräjillä, oli Pietari Sigfridinpoika pitänyt sitä vähäisenä ja tuominut Mustaniemen maan Lumialan kylän miehille näin kumoten Kustaa Fincke-vainajan ja Iivar Maununpoika-vainajan tuomiot.¹ Saman pitäjän Hillilän kylän talollinen Knut Jaakonpoika valitti niinkään jääneensä riidassa häviölle, kun oli antanut lainlukijalle vain kaksi elävää pukkia ja kaksi pukinahkaa voittaneiden naapurien annettua tuomarille 2 pannaia vehnää, 50 kyynärää hyvää palttinaa, härän ja leiviskän voita. Tässä jutussa oli Pietari Sigfridinpoika antamallaan tuomiolla samalla kumonnut ei ainoastaan kihlakunnantuomari Kustaa Fincken vaan myös itsensä aiemmin antaman tuomion.²

Valituskirjelmässä esitetään Rapalan herra synkin värein: »Pietari Kirjuri, joka istuu tuomarin sijasta Hollolan kihlakunnassa, joka tapaa rahanhimossaan vääristellä lakia», oli niin pelättävä mies, »tuo lahjustuomari, meidän päivittäinen kiusamestarimme», etteivät talonpojat läheskään siinä määrin, niin he sanoivat, »pelänneet sotaväkeä, joka parvittain meitä rasittaa», kuin tuomariaan. Pietari Sigfridinpoika oli niinä neljänä vuotena, jotka hän on istunut tuomarina, antanut

¹ VA: 215 1: 96—96v.

² VA: 215 1: 97—98.

»enemmän tuomioita kuin jalosukuiset tuomarit kuutena vuosikymmenenä ennen häntä», ja lahjuksilla ja tuomiokirjeiden lunastuksilla rikastunut niin suunnattomasti, että »hänellä on enemmän viljaa ulos lainattuna kuin mitä sitä on Teidän Kuningaallisen Majesteettinne linnassa Hämeenlinnassa». Lautakunnan Pietari Kirjuri nimeää itse, ja niin siinä istuu osin rutiköyhiä yksinkertaisia (blödige) talonpoikia, osin ilkeitä pahansuopia lurjuksia, hänen käytyreitään. Lisäksi hän vaatii talonpoikia kuljettamaan tuomarinveron Turkuun ja kuljetuttaa siinä samassa omatkin tavaransa markkinoille heidän mukanaan. Asikkalan talonpojat toivoivat, että Klaus Bielke — jota toisaalta syytettiin tuomarinveron lisäämisestä — nimittäisi heille paremman lainlukijan (lagförare).³ Näin tapahtuikin, sillä tiedetään, että vuodesta 1580 on lainlukijana Bielke-suvun uskollinen palvelija Henrik Jaakonpoika, josta sitten tulee eräs 1500-luvun lopun ja 1600-luvun alun luotetuimpia tuomarin-sijaisia.

Valitettavasti emme tiedä, millä perusteilla Pietari Sigfridinpoika on itseään puolustellut, mutta on kuitenkin syytä huomauttaa, että hän jo vuosia ennen lainlukijaksi tuloaan — hopeaveroluettelossa 1571 — esiintyy Hämeen rikkaimpana räls-sittömänä miehenä, joten hänen suunnaton omaisuutensa, joka talonpojissa herätti kateutta ja närkästystä, oli jo koottu aikaisemmin. Huolimatta syrjäytymisestään lainlukijan tehtävästä oli hän 1582 Hollolan kihlakunnan voutina, mikä osoittaa, että hänen kykyihinsä kaikesta huolimatta ylemmällä taholla luotettiin. Mutta toisaalta ei hänen päälleen kannelleita Asikkalan miehiäkään ainakaan vuosien 1579—81 käräjillä sakoitettu mistään perättömistä väitteistä, joten asian lopullisesta ratkaisemisesta emme voi sanoa muuta varmaa kuin että Pietari Sigfridinpoika vuoden 1579 jälkeen ei näytä olleen lainlukijana.⁴

³ VA: 215 1: 96—98, 134—135v.

⁴ (Roos), Suomen hopeaveroluettelot 1571. III. Häme, s. 185. Luukko, Kustaa Vaasan »rikkaat pirkkalaiset», s. 114. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 208. VA: 4176: 43—60v, 4190: 48—53v, 4204: 63—67. VA: ee 2: 12v, mainittu tieto, että Pietari Sigfridinpoika olisi antanut tuomion vielä 31. 5. 1583, ei ole muualta verifioitavissa.

Ala-Satakunnassa toimivaa Sigfrid Pietarinpoikaa taas syytettiin siitä, että hän — vastoin lautakuntaa — olisi tuominnut erään niityn langolleen Hartvig Henrikinpojalle. Sigfrid Pietarinpoika ei mahtanut olla vallan suosittu tuomari, koska muuan Ulvilan mies »käytti hyödytöntä suutaan häntä vastaan oikeuden edessä» ja Vampulan Punolan Pertteli Henrikinpoika nimitti häntä sanansyöjäksi (»ordlös»).5

Erästä 1500-luvun lopun uskotuinta tuomarinsijaista ja vieläpä ainakin kolmannessa polvessa käräjiä istuvaa miestä, Vekkijärven Olavi Laurinpoikaa syytettiin niinkään vilpillisyydestä tuomarinvirassa, mutta syytöksessä ei puhuta lahjuksista. Ehkä on syynä sekin, että valitus esitettiin ja käsiteltiin erityisillä tarkastuskäräjillä 1584, joten heikoin perustein ei ole niin raskauttavia syytöksiä uskallettu henkilökohtaisesti käydä esittämään — kirjeessä kaukana olevalle kuninkaalle on aina voitu lisätä hieman omiakin joukkoon paremmaksi vakuudeksi. Mäntsälän Tuomas Eerikinpoika väitti Olavi Laurinpojan ottaneen häneltä ja hänen naapureiltaan puolikolmattasataa vuotta vanhoja tuomiokirjeitä, jotka koskivat erästä yhteismaata, ja sitten sakottaneen heitä ensi kerralla 40 mk:lla ja toisella kertaa 24 mk:lla kun he olivat rikkoneet hänen antamansa heidän mielestään virheellisen tuomion.

Olavi Laurinpoika selvitti lyhyesti asian todellisen laidan, josta kiistattomasti kävi ilmi, ettei hän ollut asiassa laittomasti menetellyt eikä liioin ottanut heiltä mainittuja kirjeitä. Ja asian varmemmaksi vakuudeksi hän tiedusteli kokoontuneelta käräjärahvaalta, »oliko heidän joukossaan joku joka tiesi tai saattoi todistaa, että hän oli tehnyt heille jotain lain tai oikeuden vastaista, oli se sitten kateudesta tai vihasta, tahallaan tai ystävyydestä». Tähän käräjärahvas vastasi, ettei hän ollut menetellyt heitä kohtaan koskaan muuten kuin »kunniallisesti ja Ruotsin Lain mukaan».⁶

Annettiinpa tälle lausumalle — sehän on annettu tilanteessa,

⁵ VA: 215 1: 115v. *Renvall*, Suomalainen 1500-luvun ihminen, s. 41.

⁶ VA: 217a: 29v—30.

jossa vain todella toteennäytettävät ja vahvasti argumentoidut syytökset jotakin saattoivat painaa — mikä merkitys tahansa, se kuitenkin osoittaa, että sijaisten joukossa oli miehiä, joista rahvaalla ei ollut aivan keinoa käsitystä.

Muut tänä aikana esitetyt valitukset kulkevat samaa latua kuin vuosisadan puolimaissa esitetyt: valitetaan tuomarien lisäävän kohtuuttomasti veroja. Näyttää kuitenkin siltä, että tämä on tapahtunut sellaisissa kihlakunnissa, joissa vero on maksettu esim. pitäjittäin kollektiivisesti ja joissa näin asutuksen taajeneminen ei ole tuonut muutosta. Kun naapurikihlakunnassa (Sääksmäki) veronmaksajana oli yksityinen talo ja kun lisäksi asutustoiminta lisäsi veronmaksajien lukua siellä huimasti, on ehkä juuri tältä pohjalta ymmärrettävää, että kollektiivisesti pitäjittäin veronsa maksavilta Hollolan kihlakunnan miehiltä vaadittiin lisää tuomarinveroa, jopa Iivari Maununpojan aikana kaksi kertaa enemmän kuin aikaisemmin.⁷

Parissa tapauksessa tiedetään hallitsijan puuttuneen tuomarien viranhoitoon, nähtävästi juuri valitusten pohjalta. Klaus Eerikinpoika Fleming menetti 1576 laamanninvirkansa, koska hän oli väärin kohdellut sekä vapaaherrakuntansa että laamannikuntansa talonpoikia. Klaus Åkenpoika (Tott) taas oli 1583 suuresti epäiltynä laittomuuksista, koska hänen ei valitusten tutkinnassa edes annettu itse istua laamannina, vaan kuningas määräsi Yrjänä Boijen käräjät istumaan.⁸

Varsinaisia kuninkaankäräjiä ei enää pidetty, mutta kylläkin esimerkiksi vuonna 1584 valitusten tutkinta⁹, joka monessa suhteessa muistutti aiempia etsikkokäräjiä, vaikka useimmat käsiteltävät asiat olivat henkilöihin kohdistuvia valituksia eikä tuomioiden tarkistuksia ylimmässä oikeusasteessa ja kuninkaan tuomiovallan omaavien toimesta.

⁷ Lammin pitäjäläisten valitus 1570, jäljennös VA: Grönbladin kok. 5: 147. VA: 215 1: 133v.

⁸ *Blomstedt*, Klaus Eerikinpoika Fleming, KE II, ss. 81—82. Juhanan määräys Yrjänä Boijelle 18. 10. 1583, RR 1583 III: 298 r.

⁹ *von Koskull*, Helsingfors stads äldsta bevarade rättegångsprotokoll, ss. 124—125.

Merkillinen valitus on se, jonka muutamat Mäskälän talonpojat esittivät kirkkoherraansa Olaus Martini Croockia vastaan. Tämä ei ollut edes »kahdeksaa kertaa kahdeksan vuoden kuluessa meille saarnannut, vaan laiminlyönyt virkansa kärkeä istumalla, katselmuksia käymällä ja muissa turhissa asioissa, joita hänen virkansa ei vaadi», joten talonpojat pyysivät kuningasta erottamaan Croockin ja nimittämään tilalle uuden kirkkoherran.¹⁰ Valittaminen näyttää tässäkin olleen tehokasta, sillä Croock jättää juuri näihin aikoihin lainlukijan tehtävät.

Merkittävää on edelleen, ettei tältäkin ajalta tunneta valituksia tuomarinvirkojen hoidattamisesta sijaisilla. Ettei niitä varmastikaan puuttunut, osoittavat kuitenkin eräät Kaarle-herttuan ja Sigismundin antamat lausunnot 1590-luvulta. Tuomarinviran sijaisilla hoidattaminen alettiin vähitellen ymmärtää yhteiskunnalliseksi epäkohdaksi.

8. 1590-LUVUN OIKEUSREFORMIPYRKIMYKSET

Lukuunottamatta muutamaa kaiketi tehottomaksi jäänyttä määräystä¹ ei 1500-luvun kuluessa — siitä huolimatta, että tuomarinviran hoito monessa suhteessa oli tullut toisenlaiseksi kuin mitä maanlaissa määrättiin — ennen Kaarle-herttuan valtionhoitajakautta näy merkkejä pyrkimyksistä lainsäädäntöteiteseestä väärinkäytöksiä tai edes yleensä kehittää oikeuslaitosta.

Jo nuorena Södermanlannin herttuana oli Kaarle osoittanut melkoista hallinnollista lahjakkuutta ja mm. oikeushallinnon alalla saattanut 1570-luvulla voimaan tuomiokirjojen jälkikäteistarkastuksen.² Näin ollen ei ole ihmeellistä, että oikeus-

¹⁰ *Leinberg*, Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet I, s. 197.

¹ Kustaa Vaasa määräsi 1549, että Gästrikilannin ja Helsinglannin tuomarien oli — tuomarinveron menettämisen uhalla — toimitettava tuomiokirjat kuninkaalle säännöllisesti. Kustaa Vaasan avoin kirje 9. 1. 1549, GIR XX, s. 12.

² *Almquist*, Häradstingsprotokollen före 1614, ss. 16—18.

hallinnon kysymykset tulevat aivan toisella tavalla esille kuin aikaisemmin Kaarlen ryhtyessä heti Juhana III:n kuoleman jälkeen valtakunnan tosiasialliseen johtoon yhdessä valtaneuvoston kanssa. Jo alkuvuodesta 1593 käydyissä Kaarlen ja valtaneuvoston välisissä neuvotteluissa todetaan, että tuomarien olisi itse istuttava käräjiä ja että tuomarinvirkoihin ei olisi nimitettävä muita kuin lakiin perehtyneitä miehiä («medh mindre han sielff vore öffwet i lagh»). Niinikään olisi kaikki lakisäännökset käytävä läpi ja tarkistettava sekä käyttöön otettavat lakikirjat valtaneuvostossa tarkastettava.³ Näiden keskustelujen pohjalla julkaisi Kaarle-herttua maaliskuussa 1593 oikeudenkäyntiä koskevan patentin, jossa mm. säädettiin selvä ja yksinkertainen järjestys vetoamisenmenettelyyn (kihlakunnan oikeudesta laamannioikeuteen ja täältä kuninkaalliseen majesteettiin ja valtaneuvostoon); tuomitsematonta asiaa ei saanut tuoda kuninkaalle eikä liioin tuomitussa asiassa voinut vedota liittämättä tuomiota mukaan. Viranhoitoa koskevassa säännöstössä huomautettiin, että tuomarien tuli *ajallaan itse istua käräjiä*, mutta milloin he »valtakunnan muiden asioiden tähden ovat estyneitä» virkaa hoitamasta, on heidän asetettava sijalleen *lainoppinut ja oikeamielinen* lainlukija.⁴ Laamanni ja hänen laamannikuntansa alueella toimiva kihlakunnantuomari eivät saaneet käyttää samaa sijaista, jotta sama mies ei olisi kahta kertaa tuomarina samassa asiassa.

Tuomarinvaltakirjoihin ilmestyy nyt määräys, että tuomarin on toimitettava tuomiokirja valtakunnan kansliaan. Ensi kerran tällainen määräys Suomen osalta näyttää olevan Knut Jönsinpoika Kurjen valtakirjassa tammikuussa 1593.⁵

Ilmeisesti Kaarle-herttuan ja valtaneuvoston vaikutuksesta ajatukset tuomarien velvollisuudesta itse istua käräjiä ja oikeudenhoidon valvonnasta sisältyivät myös Sigismundin hal-

³ Kaarle-herttuan vastaus valtaneuvostolle 14. 1. 1593, RR (Hertig Carl) 1593 I: 12v.

⁴ *Schmedeman*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, ss. 103—107.

⁵ Valtakirja Knut Jönsinpoika Kurjelle 17. 1. 1593; RR (Hertig Carl) 1593 III: 3v.

litsijavakuutukseen 1594.⁶ Söderköpingin valtiopäivillä, joilla Kaarle-herttua hankki itselleen valtionhoitajan aseman, hän laati valtiopäiväpäätökseen liittyvän erityisen muistion, jossa toisaalta vahvistettiin vuoden 1592 mandaatti vetoamismenettelystä, toisaalta säädettiin tuomiokirjat pidettäväksi kolmena kappaleena: yksi valtakunnan kansliaa, yksi laamannia ja yksi kihlakunnanarkkua varten.⁷

Näitä säännöksiä vahvistettiin vielä Kaarle-herttuan loka-kuussa 1595 antamalla määräyksillä, että tuomarien on itse istuttava käräjänsä eikä asetettava sijalle toisia, ymmärtämättömiä miehiä. Lautakunnan oli maanlain määräysten mukaisesti tehtävä vala, mikä kenties osissa valtakuntaa oli saattanut unohtua. Tuomarinveroista säädettiin, että kullakin sai olla vain yksi kihlakunnantuomarinvirka eikä — mikäli hän myös oli laamanni — hän saanut olla laamannina siinä laamannikunnassa, mihin hänen tuomiokuntansa kuului. Samalla vahvistettiin myös tuomarinverojen yhdenmukaistamiseen tähtäävät määräykset — jotka Juhana III jo 1590 oli antanut^{7a} —, nimittäin että veroa oli maksettava kaikkialla maassa miesluvun mukaan ketään siitä vapauttamatta (kihlakunnantuomarille 12 äyriä kokotalosta, 8 äyriä puolesta ja 6 äyriä neljänneksestä vuodessa, laamannille 4 äyriä vuodessa). Laamanninvero, joka eräissä laamannikunnissa oli maksettu kerran kolmessa vuodessa, muutettiin kaikkialla vuotuiseksi veroksi.⁸

Kaarle-herttua julkaisi — niinikään 1595 — yleisen taksan, jonka mukaan tuomioista oli lunastukset maksettava. Pergamenttikirjeistä, jotka sisälsivät kihlakunnantuomarin tuomion, joka koski maaomaisuutta, henkeä, kunniaa, kauppaa tai vaihtoa oli maksettava lunastusta 3 mk, vastaavasta paperikirjeestä 3 mk (2 mk?) sekä »vähemmästä asiasta» annetusta tuomio-

⁶ *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mötens Besluth I, s. 395.

⁷ Täydennys valtiopäiväpäätökseen 10. 10. 1595, RR 1595: 291v.

^{7a} SRA II, ss. 951—952.

⁸ Kaarle-herttuan ohjeet eri maakuntiin lähteville edustajille 30. 10. 1595, RR 1595: 323v.

kirjeestä 1 mk. Laamannintuomiosta oli maksettava kaksinkertainen maksu.⁹

Vuoden 1598 oikeudenkäyntijärjestyksellään Kaarle-herttua vahvisti vielä kerran useimmat aikaisemmat määräyksensä.¹⁰ Uutta oli tässä yhteydessä ajatus kuninkaankäräjien elvyttämisestä siten, että vuosittain pidettäisiin distingvin yhteydessä Upsalassa erityiset tarkastuskäräjät. Vaikka nämä käräjät vahvistettiin pidettäväksi Linköpingin valtiopäiväpäätöksessä 1600¹¹ — lisäksi piti pitää Pietarinmessun aikaan toiset käräjät Linköpingissä — ja niistä vielä 1602 annettiin erityinen mandaatti¹², ja vaikka näitä käräjiä lienee jonkin verran istuttukin — paikalle oli kutsuttu kuudesta kahteen-toista kihlakunnantuomaria¹³ — ei niillä kuitenkaan tullut olemaan suurtakaan merkitystä.

Tärkeämpi oli sittenkin tuomiokirjojen jälkikäteistarkastus, josta annettuja määräyksiä 1598 jyrkennettiin sillä, että tuomiokirjojen kansliaan lähettämisen laiminlyöneitä uhattiin tuomarinvieron peruutuksella.¹⁴ 1590-luvun puolelta ei kuitenkaan — osittain ajan levottomista olosuhteista johtuen — tunneta tällä tavoin Ruotsiin lähetettyjä tuomiokirjoja, mutta ainakin vuoden 1600 Sääksmäen kihlakunnantileissä todetaan, että sanotun vuoden tuomiokirja on kansliassa (ks. s. 211).¹⁵

Kun kaikki tämä oikeusreformityö suoritettiin Kaarle-hert-

⁹ Edellämainitut ohjeet 30. 10. 1595, RR 1595: 323 v, joiden jäljennöksessä VA:ssa sekä pergamentti- että paperikirjeiden maksu on merkitty 3 mk:ksi; on ehkä kuitenkin kysymys väärinlukemisesta tai -kirjoittamisesta paperikirjeiden yhteydessä (tre pro tw).

¹⁰ *Schmedeman*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, ss. 112—114.

¹¹ *Schmedeman*, e.m.t., s. 117.

¹² *Schmedeman*, e.m.t., ss. 118—119.

¹³ *Hildebrand*, Den svenska statsförfattningens historiska utveckling, s. 290.

¹⁴ RKA: Sandbergiska Samlingen Å 6489.

¹⁵ VA: 4347: 57. — Luettelo 9. 11. 1598 mennessä kansliaan toimitetuista tuomiokirjoista (vanhin v:lta 1584), ei mainitse yhtään suomalaista tuomiokirjaa. RVA: Svea hovrätt, Advokatfiskalens anteckningar om levererade domböcker fr.o.m. 1500-talet.

tuan johdolla, herää luonnollisesti kysymys hänen vaikutuksistaan. Kysymykseen on kenties osittain vaikea vastata, mutta näyttää siltä kuin koko tämä reformitoiminta olisi tiettyssä yhteydessä hänen kalvinistisen uskonkatsomuksensa kanssa. Ei ehkä ole aivan sattuma, että ankaran Jumalan kosto väikkyy hänen mielessään oikeuslaitoksen epäkohdista puhuttaessa: »että ne, jotka on määrätty laamaneiksi ja kihlakunnantuomareiksi, eivät itse istu oikeutta, vaan asettavat toisia sijalleen, jotka eivät osaa lukea eivätkä kirjoittaa, ja joiden lainymmärrys on vähäinen, josta sitten seuraa, että kaikkia asioita ei harkita eikä päätetä oikeudenmukaisesti ja langetetaan epäoikeudenmukaisia tuomioita - - - mielivallan ja lahjusten vuoksi - - -, jonka takia Jumala sitten koettelee maata ja kansaa kaikenlaisilla vitsauksilla.»¹⁶

Kaarle-herttuan oikeusreformit tuottivat kuitenkin vain puolinaisen tuloksen. Oikeusistuinten alistussuhde (instansordning) oli hänen ajoistaan lähtien käytännössäkin kiistatton selvä, tuomiokirjoja toimitettiin kansliaan tarkastettaviksi ja tuomarinveron yhtenäistäminen toteutui sekin vähitellen, mutta kuninkaankäräjät menettivät pian merkityksensä, lakikirjaa ei saatu aikaan, tuomiotaksa unohtui ja sijaiset saivat pian lähes koko viranhoidon haltuunsa. Monipuolisuudessaan ja yksityiskohtaisuudessaan Kaarle-herttuan reformityö osoitti suurta perehtyneisyyttä oikeushallinnon ongelmiin ja epäkohtiin; historian ironiaa on, että onnettomat ulkoiset olosuhteet johtivat kehityksen toiseen suuntaan kuin Kaarlen tarkoitukset olivat, ja että juuri hänen hallituskaudelleen — tai sen ainakin alulle — on katsottu olleen leimaa antavana oikeusturvan puutteen.

¹⁶ *Schmedeman*, e.m.t., s. 113. Vrt. Kaarlen myöhempää asennoitumista *Almquist*, Karl IX och den mosaiske rätten, passin, ja *Munk-tell*, Mose lag och svensk rättsutveckling, s. 139.

IV. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito 1600–1623

1600-luvun alussa oli Suomessa edelleen kolme laamanninvirkaa: Pohjois-Suomen, Etelä-Suomen ja Karjalan laamanninvirat.

Kihlakunnantuomarin virkapiirejä oli vuosisadan alussa kuusitoista, joihin 1611 tuli lisää silloin perustettu Käkisalmen läänin kihlakunnantuomarin virka. Pohjois-Suomen laamannikuntaan kuuluivat kuten 1500-luvullakin Maskun ja Vehmaan kihlakunnat Varsinais-Suomesta, Ylä- ja Ala-Satakunnan kihlakunnat sekä Pohjanmaa, joka muodosti yhden kihlakunnantuomarin toimialueen. Etelä-Suomen laamannikuntaan kuuluivat edelleenkin Piikkiön ja Halikon kihlakunnat Varsinais-Suomesta, Raaseporin kihlakunta Uudeltamaalta, sekä Hatutulan, Hollolan ja Sääksmäen kihlakunnat Hämeestä. Karjalan laamannikunnan alueen muodostivat Porvoon kihlakunta Uudeltamaalta, Lappeen ja Äyräpään kihlakunnat Karjalasta (Viipurin läänistä), yhden kihlakunnan toimialueen muodostava Savo, sekä v:sta 1611 myös Käkisalmen lääni.¹ (Ks. kartta s. 164).

1. LAAMANNIT JA HEIDÄN SIJAISENSA

Pohjois-Suomen laamannikunnan laamanniksi nimitti Kaarle-herttua toukokuussa 1600 valtaneuvos *Kaarle Henrikinpoika Hornin*, joka kuitenkin kuoli jo vuoden ku-

---

¹ Oja, Turun hovioikeuden vuotta 1827 vanhempi arkisto, s. 98, alav. 2, toistaa (lähteenään *Tegengren*, *Bidrag I*, ss. 303—304) vir-

Suomen laamanni- ja tuomiokuntajako 1600-luvun alkupuolella

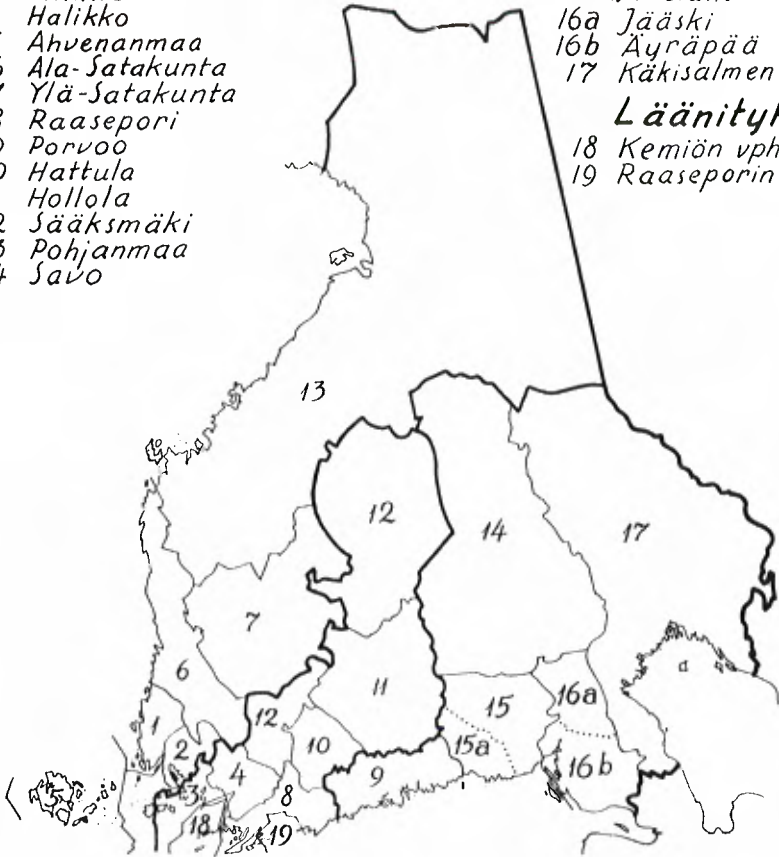
Kihlakunnat

- 1 Vehmaa
- 2 Masku
- 3 Piikkiö
- 4 Halikko
- 5 Ahvenanmaa
- 6 Ala-Satakunta
- 7 Ylä-Satakunta
- 8 Raasepori
- 9 Porvoo
- 10 Hattula
- 11 Hollola
- 12 Sääksmäki
- 13 Pohjanmaa
- 14 Savo

- 15 Lappee
- 15a Vehkalahti ja Virolahti
- 16a Jääski
- 16b Äyräpää
- 17 Käkisalmen lääni 1611-

Läänitykset

- 18 Kemiön vphk. 1614-
- 19 Raaseporin krk.

luttua.¹ Tammikuussa 1602 nimitettiin laamanniksi *Matti Laurinpoika* (Cruus) ja häntä seurasi hänen kuoltuaan virassa hänen poikansa *Jesper Matinpoika*. Tämä oli laamannina kuolemaansa saakka 1622.² Käytetyistä lähteistä ei ole selvinnyt, kuka oli laamannina 1622—27.

Viranhoidosta on niukalti tietoja 1600-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä; Matti Laurinpojan tiedetään kuitenkin itse istuneen laamanninkäräjiä 1603 ja 1604.³ Jesper Matinpojan laamannikaudelta on löytynyt vain yksi hänen antamansa tuomio, vuodelta 1607.⁴ Vuodesta 1606 alkaen ja vielä vuonna 1622 oli alilaamannina Sääksmäen Terisen *Yrjänä Jönsinpoika*.⁵

Etelä-Suomen laamanninviran 1599 menettänyt *Yrjänä Boije* pääsi takaisin tähän virkaan samaan aikaan kuin Matti Laurinpoika sai Pohjois-Suomen laamannikunnan.⁶ Hänen kuoltuaan loppuvuodesta 1617 tuli Etelä-Suomen laamanniksi siihen asti Öölannin laamannina ollut *Henrik Horn*, joka kuitenkin kuoli jo keväällä 1618. Lokakuussa samana vuonna tuli laamanniksi *Jakob de la Gardie*, joka oli virassa vuoteen 1634 saakka.⁷

Yrjänä Boijen ajalta on runsaasti tietoja hänen itse istumis-

---

heellisen tiedon, että Käkisalmen lääni olisi tullut Turun hovioikeuspiiriin 1634 (pro 1623).

¹ Valtakirja Kaarle Henrikinpoika Hornille 8. 5. 1600, RR 1600 I:114 v. *Stiernman*, Svea och Götha Höfdinga-Minne II, s. 467.

² Valtakirja Matti Laurinpojalle 12. 1. 1602, *Waaranen*, Samling af urkunder I, s. 225. Valtakirja Jesper Matinpoika Kruusille 2. 7. 1606, RR 1606 II:2r. VA: Topografica Kokemäki sisältää erään Matti Laurinpojan 13. 2. 1607 antamaksi väitetyn laamannintuomion, mutta kysymyksessä on ilmeinen virhe vuosiluvussa.

³ VA: nn 1: 103. TMA: Åland 2: 30. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 31:7.

⁴ VA: Topografica Kangasala.

⁵ VA: Topografica Masku. VA: mm 1: 203, 231v, mm 2: 261v, nn 1:31, nn 2:308, nn 3:86 v, kk 2:123, kk 1:247 v, kk 2:13, rr 2:99 v, rr 3:20 v. TMA: Åland 4:130. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 17: 1, 31: 5. *Jaakkola-Roos*, Valitusluettelot, ss. 15, 18, 28, 68.

⁶ Valtakirja Yrjänä Boijelle 12. 1. 1602, *Waaranen*, Samling af urkunder I, ss. 224—225.

⁷ Valtakirja Jakob de la Gardielle 28. 10. 1618, RR 1618: 379v.

taan käräjistä.⁸ Erilaisten esteiden sattuessa käytti hän satunnaisia sijaisia: 1604 *Antti Kaarlenpoikaa* (Laurinpoikaa?), 1608 *Gödik Finckää* ja 1610 *Niilo Eerikinpoikaa*.⁹ Jakob de la Gardiella, joka itse istui laamannina tietävästi vain 1619¹⁰, oli vakinaisena sijaisenaan *Lauri Perttelinpoika*.¹¹

Karjalan laamannikunnan laamanniksi tuli syyskuussa 1602 *Arvid Eerikinpoika Stålar*m.¹² Hänen menetettyään viran vehkeilyjensä johdosta sai sen ennen vuotta 1607 *Arvid Tönnenpoika Wildeman*.¹³ Tämä kuoli 1617 ja vuonna 1618 näyttää kansleri *Aksel Oxenstierna* olevan Karjalan laamannina.¹⁴ Miten kauan hänen virkakautensa täällä kesti, on tuntematonta.

Arvid Eerikinpoika Stålarmin alilaamannina mainitaan 1603 *Jaakko Henrikinpoika*.¹⁵ Wildeman käytti satunnaisina sijaisinaan — hän istui itse laamannina käräjiä 1607—1610 — sukulaistaan *Samuel Arvidinpoikaa* ja *Joakim Berndesiä*.¹⁶ Vuosina 1612—13, 1615, 1619 (?) ja 1621 mainitaan alilaaman-

⁸ VA: öö 1. VA: cc 1: 73v, cc 1: 136, cc 5: 62v, ee 2: 37, 47v. VA: Topografica Karjalohja, Sääksmäki.

⁹ VA: öö 1: 32. VA: Topografica: Luopioinen. RVA: Svea hovrätt, Liber supplicationum 1620—21, p. 334.

¹⁰ VA: Topografica Kemiö. VA: cc 1: 64.

¹¹ *Lagus*, Åbo hofrätts historia I, s. 134. VA: Topografica Inkoo. VA: F. A. von Platenin kokoelma. VA: cc 2: 10v, ee 2: 36v, 40.

¹² Valtakirja Arvid Eerikinpoika Stålarille 8. 9. 1602, *Waaranen*, Samling af urkunder I, s. 335. *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, s. 364.

¹³ RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker: Viborgs län. *Antell*, Arvid Tönnesson Wildeman, s. 225, sanoo hänen saaneen viran vasta 1608.

¹⁴ Henrik Fleming Aksel Oxenstiernalle 31. 5. 1618, *Waaranen*, Samling af urkunder V, s. 345.

¹⁵ RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar; Finska domböcker, Nyslotts län.

¹⁶ *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, ss. 367—368. RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker, Viborgs län.

nina *Sigfrid Jönsinpoika Vilken*.¹⁷ Vuodesta 1623 oli tässä tehtävässä *Eerik Mikonpoika* aina 1630-luvulle saakka.¹⁸

Missä määrin *Olavi Olavinpoika* 1618 on istunut laamannin-sijaisena — mihin Henrik Fleming kirjeessään viittaa — ei ole muiden lähteiden avulla varmistettavissa.¹⁹

2. KIHHLAKUNNANTUOMARIT JA HEIDÄN SIJAISENSA

Varsinais-Suomi

Vehmaan kihlakunnassa oli vuodesta 1600 tuomarina Turun käskynhaltija *Tönne Jöransson (Gyllenmäna)*, Högsjögårdin herra. Tuomarinvirka oli Tönne Jöranssonilla ainakin vuoteen 1615 saakka, nähtävästi hänen kuolemaansa saakka 1616. Siinä vahvistusvaltakirjassa, jonka Tönne pyynnöstään 16. 3. 1613 sai, ei mainita nimeltä hänen tuomio-kuntaansa, mutta valtakirjan yksiköllisestä muodosta huolimatta ei liene liian rohkeata otaksua, että valtakirja koski niitä molempia kihlakuntia (Vehmaa ja Masku), jotka Tönne Jöranssonin anomuksessaan mainitsee.¹

Tönne lähintä seuraajaa ei nähtävästi tunneta; vuodesta 1621 lähtien oli Vehmaan kihlakunnan tuomarina *Henrik Klauunpoika Fleming*.²

Tönne Jöransson istui itse käräjiä ainakin vuosina 1600 ja

¹⁷ *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, s. 368. *Jaakkola-Roos*, Valitusluettelot, s. 119. VA: ä 1.

¹⁸ VA: ä 1.

¹⁹ Henrik Fleming Aksel Oxenstiernalle 31. 5. 1618, *Waaränen*, Samling af urkunder V, s. 345.

¹ VA: 220. Tönne Jöransson Aksel Oxenstiernalle 5. 3. 1612, *Waaränen*, Samling af urkunder IV, s. 32. Vahvistusvaltakirja Tönne Jöranssonille 16. 3. 1613, RR 1613 I: 282.

² *Tegengren*, Bidrag I, s. 281. VA: 1830: 97. *Almquist*, Domsagor och härads hövdingar, s. 99, sanoo hänen olleen Maskun tuomarina 1620—26 ja Vehmaan 1626.

1603.³ Vuonna 1601 istui hänen puolestaan yhdistetyt kesä- ja syyskäräjät Sannäsin herra *Gödik Fincke*, joka on tullut tunnetuksi pitkäaikaisesta toiminnastaan Savonlinnan käskynhaltijana.⁴ Vuonna 1605 mainitaan tuomarintehtävissä edellisenä vuonna Kaarle-herttuan armoihin otettu Lehtisten herra, »nuori» *Klaus Fleming*⁵, mutta muut säilyneet tiedot aina 1600-luvun toisen vuosikymmenen puoliväliin kertovat jo 1500-luvun lopulla Varsinais-Suomessa lainlukijana toimineen *Niilo Eerikinpojan* sijaisuuksista.⁶

Vuonna 1617 oli Vehmaan lainlukijana jo aikaisemmin Halikon kihlakunnantuomarin sijaisena toiminut *Eskel Matinpoika*, Kalannin Villilän omistaja.⁷ Hänen jälkeensä oli tuomarin sijaisena 1618—21 *Pertteli Matinpoika*, joka samanaikaisesti istui käräjiä myös Maskun kihlakunnassa.⁸ Viimeinen ennen Turun hovioikeuden perustamista Vehmaan kihlakunnassa toiminut lainlukija oli *Hartvig Henrikinpoika Speitz*, joka 1623—24 mainitaan tässä tehtävässä.⁹

Maskun kihlakunnantuomarina oli 1600-luvun alussa edellä jo mainittu Högsjögårdin *Tönne Jöransson*, jonka toimikausi ulottui 1610-luvun puoliväliin.¹⁰ On mahdollista, että jo vuodesta 1618 Maskun tuomarina toiminut Kankaisten *Gustav Horn*, Kustaa II Aadolfin »oikea käsi», on saanut viran Tönnen lähimpänä seuraajana.¹¹

Tönne Jöransson oli läsnä erällä käräjillä vuonna 1600, mutta hänen sijaisenaan oli tavallisesti *Niilo Eerikinpoika*, joka

³ VA: 220, 1609: 53, 1652: 204.

⁴ VA: 220, 1609: 56—58.

⁵ VA: 1652: 199v, 202.

⁶ VA: 1637: 89, 1652: 203, 1695: 67, 1724: 126—130v, 1734: 59v, 63v, 74, 75, 1757: 193v, 196, 204v, 217v, 1770: 104, 106v, 115, 1895: 123.

⁷ VA: 1794: 32—35, 1821: 54.

⁸ VA: 1794: 47, 1804: 40—41, 46, 1811: 16v—19, 1816: 32v, 35, 1830: 96, 97.

⁹ VA: 1821: 15, 1837: 40.

¹⁰ VA: 220, 1594: 58, 1771: 105v. RKA: Sandbergska samlingen ÅÅ 2694.

¹¹ VA: kk 1. Vuoden 1618 tuomarinverot oli kannettu Gustaf Hornin tiliin. VA: kk 1: 137v.

mainitaan lainlukijana ainakin 1600—01, 1605—11 ja vielä 1613—15.¹² Vuonna 1601 tosin sanotaan Turun linnanvoudin Tomas Beureuksen istuneen käräjiä mm. Maariassa ja Raisiossa, mutta niilläkin käräjillä oli Niilo Eerikinpoika läsnä. Tiedot, joiden mukaan Beureus olisi ollut Maskun kihlakunnantuomarina 1600-luvun alussa ja vielä 1607, eivät pitä paikkaansa ja hänen läsnäolonsa selittynee yksinkertaisesti siitä, että hän samaan aikaan oli kihlakunnan vouti.¹³ Vuonna 1605 istui käräjiä Lehtisten Klaus Fleming samaan aikaan kuin Vehmaan kihlakunnassakin.¹⁴ Vuosilta 1602—04, 1612, 1616 ja 1618—19 puuttuvat tiedot kokonaan. Vuonna 1617 ja 1620 oli sijaisena *Eskel Matinpoika*, 1620—22 *Pertteli Matinpoika* ja 1623 *Hartvig Speitz*, siis samat miehet kuin Vehmaan kihlakunnassakin.¹⁵

Piikkiön kihlakunnan käräjät istui 1600—01 Högsjögårdin *Tönne Jöransson*, mutta hän ei näytä olleen varsinainen kihlakunnantuomari.¹⁶ On mahdollista, että *Tomas Beureus* sen jälkeen on ollut tuomarina vuoteen 1607.¹⁷ Ainakin vuodesta 1607 lähtien oli Piikkiön tuomarina *Henrik Tönnenpoika Wildeman*, vanha jo 1570-luvulla palveluksessa ollut merikarhu, joka kuoli 1612.¹⁸ Vuonna 1614 ja vielä

¹² VA: 220, 220a, 1663: 23, 1692: 149, 152—153, 1721: 50, 61, 65, 1732: 1, 1769: 13—14, 50, 1771: 80, 86, 105v. VA: kk 1: 178, 104v. Hänen tuomiokirjansa vuodelta 1610 mainitaan 1642, VA: kk 3: 302.

¹³ VA: 220: 11. Tomas Beureuksen sanotaan pitävän käräjiä »opå den Edle och wälbördige Mans Tönne Jörensso[n] til Högzgårdh Stadthåller på Abo slott och häredzhöfddinge i Masko härade (wegne)», kun taas Niilo Eerikinpoika oli »sittiandes uti Häredzhöfddinge stedh». 1500-luvulla voudit usein sanovat »pitäneensä käräjiä» vrt. *Luukko*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II, s. 577—579. *Ramsay*, Fräresläkter, s. 22. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 227.

¹⁴ VA: 1663: 149.

¹⁵ VA: 1791: 77v, 1828: 87—91. VA: kk 1. VA: kk 1: 178, kk 2: 66v.

¹⁶ VA: 221. Tönne Jöranssonin sanotaan istuvan »Hänen Ruhtinaallisen Armonsa» puolesta, joten tuomarinvero on kenties kannettu Kaarle-herttuan lukuun. Vrt. *Almquist*, Domsagor och härads hövdingar, s. 2.

¹⁷ *Ramsay*, Fräresläkter, s. 22.

¹⁸ VA: 1700: 52, 1728: 25. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 26: 7.

1619 oli Piikkiön tuomarina Turun käskynhaltijana ja koko Suomen valtiovarainhoitajana toiminut *Nils Kijl*, mutta hänen toimikautensa päättymisestä ei ole muuta tietoa, kuin että hän 1621 ei enää ollut virassa.¹⁹

Ensimmäinen sijainen 1600-luvulla on 1603 ja 1607 mainittu *Niilo Eerikinpoika*, minkä lisäksi Hirvilahden *Yrjänä Olavinpoika* näyttää istuneen käräjiä 1605.²⁰ Vuosina 1608—11 oli tuomarinsijaisena aiemmalta toiminnaltaan tuntemattomaksi jäänyt *Sigfrid Henrikinpoika*, mutta vuoden 1609 kesäkäräjät näyttää istuneen myöhemmin Granfelt-nimellä aateloituun sukuun kuuluva *Gabriel Pertinpoika*.²¹ Vuodesta 1613 vuoteen 1617 oli tuomarinsijaisena jo molempien muiden tähän asti mainittujen Varsinais-Suomen kihlakuntien kohdalla esiintynyt *Eskel Matinpoika* ja hänen jälkeensä vuodesta 1619 vuoteen 1623 *Gabriel Pertinpoika* lukuunottamatta vuoden 1621 kesäkäräjiä, jotka istui *Tuomas Maununpoika*.²²

Halikon kihlakunnantuomarina oli vuodesta 1600 Hammarstorpin, myöhemmin myös Nyynäisten herra *Bengt Larsson*, joka lienee kuollut 1608.²³ Hänen seuraajaansa ei tunneta; on mahdollista, että *Henrik Tönnenpoika Wildeman* olisi Piikkiön lisäksi ollut 1611 Halikonkin tuomarina.²⁴ Vuosina 1614—19 sanotaan *Hans Joeninpojan* (*Stålhandske*) olevan Halikon tuomarina, vuosina 1623—32 on virassa valtaneuvos *Johan Sparre*.²⁵

¹⁹ VA: 1800a: 49—49v. RKA: Sandbergska samlingen ÅÅ 2694. RVA: Juridica 11: läänitysluettelo v. 1619. Henrik Hannunpoika Tukholman hovioikeudelle (25. 6.) 1621, RVA: Svea hovrätt, Liber supplicationum 1620—21, f. 334.

²⁰ VA: öö 1:66v, 68, 68v, 69. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 26: 7, Liber supplicationum 1620—21: 334.

²¹ VA: 1700: 26, 1701: 21, 79, 1728: 38—39v, 253.

²² VA: 1765: 124—130v, 1774: 189—190v, 1800a: 49—49v, 1819: 47v, 1824: 112—112v, 1839a: 3, 28v, 40—42.

²³ VA: 1590: 36, 1609: 59, 1630: 144—144v, 1675: 43v, 1703: 81, 82.

²⁴ VA: 1652: 159, 1742: 43.

²⁵ *Gardberg*, Kimitobygdens historia I: 1, Tidsåldrar och öden intill år 1721, s. 117. RVA: Juridica 11: läänitysluettelo v. 1619. RKA: Sandbergska samlingen ÅÅ 2694.

Sijaisenaan käytti Bengt Larsson, joka itse näyttää istuneen käräjiä 1603, ainakin vuoteen 1607 *Niilo Eerikinpoikaa*.²⁶ Vuosina 1608—09 mainitaan lainlukijana myöhemmin monissa hallinnollisissa ja oikeudellisissa tehtävissä toiminut Maanpään *Gabriel Pertinpoika* (Granfelt-sukua).²⁷ Vuonna 1611—12 toimi tuomarinsijaisena aiemmin Vehmaan kihlakunnassa voutina toiminut Villilän *Eskel Matinpoika*.²⁸ Vuodesta 1614 vuoteen 1622 oli tuomarinsijaisena tässä kihlakunnassa aikaisemmin voudintehtäviä hoitanut Kynärän *Iisak Yrjänänpoika* (Ulnerus-sukua) ja hänen jälkeensä 1622—23 uudelleen *Gabriel Pertinpoika*.²⁹

Ahvenanmaa

Saarimaakunnan tuomarinvirka oli vuosisadan vaihteesta nähtävästi seuraavan vuosikymmenen puoliväliin (vielä 1614) ruotsalaisen amiraalin *Hans Klassonin* (Bielkenstierna), Årstan herran, hallussa.³⁰ Vuonna 1615 mainitaan tunnetun kartografin, kuninkaallisen sihteerin *Anders Bureuksen* (aateloituna *Bure*) tulleen Ahvenanmaan tuomariksi, missä virassa hän oli 1640-luvulle saakka.³¹

Hans Klassonin sijaisena oli 1601, 1603 ja 1604 turkulainen *Niilo Eerikinpoika* ³² ja 1607 Ruotsin puolella eri tehtävissä

²⁶ VA: 1590: 36, 1609: 59, 1675: 45v, 172, 1692: 151, 1630: 144—144v. VA: cc 6: 564. VA: öö 1: 76.

²⁷ VA: 1703: 81, 82. VA: cc 6: 493, mainitaan eräs Iisak Yrjänänpojan tuomiokirje 1. 11. 1608, pitänee olla 1618.

²⁸ VA: 1742: 40v, 186, 1821: 54. VA: cc 5: 62v.

²⁹ VA: 1766: 17—19v, 1778: 2, 1789: 9v, 27, 30v, 31v, 1800: 4v, 1826: 1—8. VA: cc 5: 104v. *Gardberg*, Kimito friherreskap, s. 265. VA: cc: 1.

³⁰ VA: 222. TMA: Åland 1—3. RKA: Sandbergska samlingen ÅÅ 2692. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 31: 5. *Elgenstierna*, Åttartavlor IV, s. 241, sanoo Jakob Koskullin olleen 1606 Ahvenanmaan tuomarina, mutta kysymyksessä lienee hänen toimintansa oikaisukäräjillä.

³¹ *Tegengren*, Bidrag I, s. 289.

³² VA: 221. TMA: Åland 1—3.

toiminut, mutta ahvenanmaalaisyyntyinen *Måns Persson Bastöstä*.³³ Vuosina 1609 ja 1611—12 sekä mahdollisesti vielä 1615 oli sijaisena *Jöns Jakobsson*, »i Stockholm boendes».³⁴ Bureus itse on istunut käräjiä 1616 ja ollut läsnä tutkinnassa 1618, nähtävästi Suomen matkojensa yhteydessä.³⁵ Hänen lainlukijanaan oli 1615—18 *Hans Olofsson*, joka menetti virkansa hovioikeuden tuomion johdosta.³⁶ Vuosina 1620 ja 1622—23 istui Ahvenanmaalla käräjiä Varsinais-Suomesta tuttu *Kyynärän Iisak Yrjänänpoika* ja 1623 edellä useaan otteeseen mainittu *Gabriel Pertinpoika* (Granfelt-sukua) aloitti alun toistakymmentä vuotta kestävänsä tuomarin sijaisuutensa tässä kihlakunnassa.³⁷

Satakunta

Ala-Satakunnan tuomariksi tuli 1600 Kaarle-herttuan tunnettu amiraali ja sotaeversti *Joakim Scheel von Suckow*, joka nähtävästi oli virassa kuolemaansa saakka 1606.³⁸ Vuonna 1607 oli tuomarina ratsumestari *Wilhelm Spiegel*.³⁹ Hänen seuraajakseen nimitettiin Kaarlen saksalaisyyntyinen kamarijunnkari *Hans von Rechenberg*

³³ TMA: Åland 2: 8.

³⁴ TMA: Åland 4: 42, 165, 396. TMA: Åland 4: 43, sanotaan hänen antaneen todistuksen lainlukijana vielä 14. 8. 1615. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 31: 5.

³⁵ VA: 7171: 499. RVA: Svea hovrätt, Liber supplicationum 1618, f. 295.

³⁶ VA: 2872: 1, 25—26, 2882: 63v, 2887: 134v. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 31: 7. *Ramsay*, s. 165, sanoo Hans Olofssonin olleen lainlukijana Ahvenanmaalla vuodesta 1613. Hänen viraltapanostaan Tukholman hovioikeuden tuomio 6. 11. 1618, RVA: Svea hovrätt, Dombok 1618, bl. 85.

³⁷ VA: 7171: 497, 498. TMA: Åland 4. TMA: Åland 4: 23, 113, 213. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 31: 7.

³⁸ VA: 222a, 2461: 42v.

³⁹ RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker, Satakunda.

(Reckenberger), mutta samaan virkaan saivat valtakirjan myös laivankapteenit Lasse Anfastsson ja Lasse Eskelsson. Edellisen saama valtakirja peruutettiin, koska hän oli epärehellisesti sen itselleen hankkinut, ja Rechenberg vahvistettiin 1607 uudelleen virkaansa. Lasse Eskelssonin nimiin talletettiin muutamana vuoden tuomarinvero Turkuun, kunnes asia lopullisesti selvitettäisiin. Vuonna 1612 Kustaa II Aadolf määräsi kertyneet varat maksettavaksi Lasse Eskelssonille, mutta samalla hänet kokonaan erotettiin tuosta tuomarinvirasta ja siihen kuuluvista tehtävistä ja komennettiin laivastopalvelukseen.⁴⁰ Kun Lasse Eskelssonin valtakirja näin oli peruutettu, näyttää Hans Boije tulleen siihen käsitykseen, että virka oli avoinna, koska hän 1612 pyysi sitä itselleen, tosin tuloksetta.⁴¹ Hieman parempi onni oli Aksel Kurjella, joka 1613 pyysi virkaa itselleen heti kun se vapautuisi. Kun *Aksel Kurki* jo 1590-luvulla oli ollut tuomarina Satakunnassa sai hän nähtävästi vuoden lopulla 1613 valtakirjan tähän virkaan menettäen samalla nauttimansa Kokemäen kymmenykset ja ryhtyi kantamaan tuomarinveroja sekä hoidattamaan virkaa sijaisellaan. Mutta jälleen oli kuninkaallisessa kansliassa tapahtunut jokin sekaannus: Tukholman hovioikeuden viskaali Karl Olofsson (Rosing) oli myös saanut valtakirjan samaan virkaan.⁴² Lopputuloksena oli, että tuomarinvirka jäi Hans von Rechenbergille, joka oli Ala-Satakunnan tuomarina vielä 1619.⁴³ Hänen siirryttyään Baltiaan tuli Ala-Satakunnan tuomariksi 1620 Turun tilikamarin kamreeri *Hans Henriksson*, joka ainakin vielä 1622 oli virassa.⁴⁴ Vuonna 1622—1623 oli tuomarina valtakunnankamari-

⁴⁰ Vahvistusvaltakirja Hans von Rechenbergille 22. 5. 1607, RR 1607 I: 97v. K. M. Johan de la Gardielle 29. 5. 1612, *Waaränen*, Samling af urkunder IV, s. 55.

⁴¹ Hans Boije Aksel Oxenstiernalle 20. 10. 1612. *Waaränen*, Samling af urkunder IV, s. 97.

⁴² Karl Oxenstierna Aksel Oxenstiernalle 27. 10. 1613, *Waaränen*, e.m.t. IV, ss. 208—209. Aksel Kurki Aksel Oxenstiernalle 16. 7. 1614 ja 16. 10. 1614, *Waaränen*, e.m.t. IV, ss. 314—315, 337—338. RKA: Sandbergska samlingen AÅ 2694.

⁴³ VA: 2516: 63v.

⁴⁴ VA: mm 1.

neuvos *Per Erlandsson (Bååt)*. Hän sai viran nähtävästi korvauksena menettämästään Savon tuomarinvirasta.⁴⁵

Kauan tuomarinsijaisena toiminut *Henrik Jaakonpoika* (Speitz-sukua) mainitaan ainakin 1600—05 Ala-Satakunnassa oikeudenhoidollisissa tehtävissä.⁴⁶ Wilhelm Spiegelin sijaisena oli 1607 *Sigfrid Pietarinpoika*.⁴⁷ Vuonna 1609—10 oli tuomarinsijaisena *Hannu Pietarinpoika (Granne)*, joka kutsuu itseään Ala- ja Ylä-Satakunnan lainlukijaksi.⁴⁸ Vuodesta 1610 vuoteen 1619 toimi lainlukijana Lähteenojan *Hannu Jaakonpoika*, joka jo vuodesta 1603 lähtien oli istunut käräjiä Pohjanmaalla.⁴⁹ Rechenbergin palvelijat olivat 1613 antaneet eräälle Matti Olavinpojalle tehtäväksi pitää käräjät, mutta suuttuneitten närpiöläisten valitettua Pohjanmaan käskynhaltijalle Eerik Harelle toimitti tämä valituksen tuomarille ja kaikesta päättäen istui Hannu Jaakonpoika nämäkin käräjät.⁵⁰

Hannu Jaakonpojan jätettyä 1619 lainlukijantehtävät tuli Ala-Satakunnan lainlukijaksi *Gabriel Pertinpoika* (Granfelt-sukua), joka jo kymmenkunta vuotta aikaisemmin oli ohimennen hoidellut tuomarintehtäviä Varsinais-Suomessa, mutta joka nyt näyttää yli vuosikymmeneksi siirtyneen yksinomaan oikeudenhoidollisiin tehtäviin. Vuoden 1622 kesäkäräjät istui kuitenkin tuomari, kamreeri Hans Henriksson itse.⁵¹

⁴⁵ VA: mm 1. Ks. s.

⁴⁶ VA: 222a, 2432: 100—102v, 2440: 32—35, 2455: 21—23v, 2461: 40—42. VA: mm 1: 250v, mainitaan eräs Jakob Koskullin »kirje» 19. 3. 1606; kyseessä ei ole tuomiokirje, vaan tarkastustodistus. Vrt. VA: 2468: 1.

⁴⁷ RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker, Satakunda. Vuoden 1607 talvikäräjäin käräjätodistukset on varmentanut vouti Eerik Antinpoika. VA: 2474: 116v, 167v.

⁴⁸ VA: 2493: 192. VA: mm 1: 58v, 73v.

⁴⁹ VA: 2496: 17v, 148—150v, 2501: 23—26, 2506: 14—17, 2515: 83—86, 2516: 4, 2521: 52—54v, 2527: 124—128, 2531: 103—107, 2537: 123—126. VA: mm 1: 31.

⁵⁰ Eerik Hare Hans von Rechenbergille 1. 8. 1613, *Waaranen*, *Samling af urkunder IV*, ss. 172—173.

⁵¹ VA: mm 1.

Ylä-Satakuntaan oli 1600 nimitetty tuomariksi iältään vielä melko nuori *Jesper Matinpoika* (Cruus), Hattulan tuomarin, sittemmin Pohjois-Suomen laamannin Matti Laurinpojan poika, josta aikaa myöten tuli eräs valtakunnan merkittävimmistä suomalaisperäisistä johtomiehistä.⁵² Hän piti tätä tuomarinvirkaa hallussaan ainakin vielä 1608, vaikka hän jo 1606 oli seurannut isäänsä laamanninvirassa.⁵³ Hänen seuraajakseen tuli jo Ala-Satakunnan yhteydessä mainittu amiraali *Lasse Anfastsson*, Ristniemen herra, joka ainakin 1609 oli Ylä-Satakunnan tuomarina.⁵⁴ Erään tiedon mukaan olisi Aksel Kurki istunut tuomarina käräjiä 1613.⁵⁵ Vuosina 1614—16 oli tuomarina Viron aatelislipullisen ratsumestari, maaneuvos *Ewert von Dellwig*, Thoalin herra.⁵⁶ Dellwig lienee kuollut vuoden 1616 tienoilla, jolloin Ylä-Satakunnan tuomarinvirka joutui Ala-Satakunnan tuomarinvirasta käydyssä kiistassa hävinneelle *Aksen Kurjelle*, joka oli tässä virassa vielä 1623.⁵⁷

Jesper Matinpojan tiedetään istuneen itse käräjiä ainakin vuosina 1601 ja 1603.⁵⁸ Hänen vakinainen sijaisensa oli Sääksmäen Ritvalan Alnäsän *Kristoffer Perttelinpoika*, joka mainitaan lainlukijana Ylä-Satakunnassa 1600—1608 ja 1613.⁵⁹ Vuoden 1604—05 sakkoluettelon on allekirjoittanut muuan Mikko Sigfridinpoika, joka kutsuu itseään Jesper Matinpojan palvelijaksi ja kirjuriksi.⁶⁰

⁵² VA: 222a.

⁵³ VA: 2487: 87.

⁵⁴ VA: 2486: 55, 2493: 192. Lasse Anfastsson oli elossa vielä 1612, mutta vainajana tammik. 1615. K. M. Johan de la Gardielle 25. 1. 1615, RR 1615: 92.

⁵⁵ VA: nn 1: 87. Vuoden 1614 läänitysluettelossa sanotaan erheelisesti, että tuomarinvirka olisi edelleen Jesper Matinpoika Kruusin hallussa, RKA: Sandbergaska samlingen ÄÄ 2694.

⁵⁶ VA: 2518: 58.

⁵⁷ VA: 2532: 122. VA: nn 1.

⁵⁸ VA: 222a, 2452: 2.

⁵⁹ VA: 222a, 2436: 120—123, 2444: 74, 2450: 124—127, 2464: 57—59, 63, 2473: 2, 3, 5, 127, 2480: 59v.

⁶⁰ VA: 2458: 1v. Mikko Sigfridinpojalla ei ollut sinettiä, joten Karkun kirkkoherra Mattheus Matthiae on sinetöinyt sakkoluettelon.

Vuosina 1608—13 mainitaan lainlukijana *Hannu Pietarinpoika (Granne)*.⁶¹ von Dellwigin sijaisena istui käräjiä Pälkäneen (Sahalahden) Haapaniemen nimismiestaloa viljelevä Sääksmäen vouti *Henrik Antinpoika* 1614—16. Vuonna 1617 sanotaan *Hannu Jaakonpojan* istuneen käräjiä.⁶² Vuodelta 1618 ei tietoja ole säilynyt, mutta vuodesta 1619 lähtien hoiti *Kristoffer Pietarinpoika*, Viialan herra ja Turun hovioikeuden perustamisesta lähtien sen assessor, tämän kihlakunnan tuomarinvirkaa.⁶³

Uusimaa

Raaseporin kihlakunnan sai 1600 läänitykseksi amiraali *Joakim Scheel von Suckow*, jolla samanaikaisesti oli myös Ala-Satakunnan tuomarinvirka hallussaan.⁶⁴ Hän näyttää menettäneen viran kuitenkin jo melko pian, sillä alkuvuodesta 1603 nimitettiin tuomariksi valtaneuvos *Arvid Henrikinpoika Horn*.⁶⁵ Hänen kuoltuaan 1606 tuli tuomariksi sotakomissaari *Adam Schrapffer* (Schraffer), joka sai valtakirjan virkaan kesäkuussa 1606. Schrapffer oli Raaseporin tuomarina 1620-luvun keskivaiheille saakka.⁶⁶

Tuomarinviran hoidosta Raaseporin kihlakunnassa on niukalti tietoja 1600-luvun alkuvuosilta. Vuoden 1600 talvikäräjät istui Scheelin sijasta Helsingin entinen vouti *Henrik Jönsin-*

⁶¹ VA: 2486: 50v, 55v, 2493: 188v, 190, 192, 2498: 3—8v, 2509: 21v.

⁶² VA: 2513: 6a, 2518: 50—58. *Jaakkola-Roos*, Valitusluettelot, s. 136. — VA: nn 1: 45.

⁶³ VA: 2543: 65, 66v, 68v, 2544: 17—19v, 22. VA: nn 2: 110v, nn 4: 426. VA: nn 1.

⁶⁴ VA: 3490: 208. *Anthoni*, Hertig Karl och Finland, s. 223, antaa sen käsityksen, että Yrjänä Boije olisi ollut 1600-luvun alussa Raaseporin tuomarina, mille ei ole löytynyt asiakirjallisia todisteita.

⁶⁵ Valtakirja Arvid Henrikinpoika Hornille 11. 3. 1603, VA: Laguksen kok.: Kunink. kirjeitä 12: 5.

⁶⁶ Valtakirja Adam Schrapfferille 16. 6. 1606, VA: Laguksen kok.: Kunink. kirjeitä 12: 196. Vahvistusvaltakirja Adam Schrapfferille 16. 8. 1612, VA: Laguksen kok.: Kunink. kirjeitä 16: 111. VA: 3628: 26.

poika.⁶⁷ Talvikäräjät vuonna 1601 istui sakkoluettelon alla olevasta sinetistä päätellen *Tomas Beureus*.⁶⁸ Arvid Henrikinpoika Hornin, joka itse näyttää istuneen osan vuoden 1604 käräjiä, lainlukijana oli Hirvilahden *Yrjänä Olavinpoika* (Galt-sukua) nähtävästi koko hänen tuomarikautensa ajan.⁶⁹ On mahdollista, että Raaseporin kihlakunnan entinen vouti Martti Yrjänänpoika Grabbe olisi ollut täällä lainlukijana ennen Yrjänä Olavinpoikaa (1603).⁷⁰

Adam Schrapfferin lainlukijana oli 1606—08 *Yrjänä Olavinpoika*⁷¹ ja sittemmin *Martti Simonpoika* (Brenner-sukua), joka mainitaan tuomarinsijaisena 1609—27.⁷²

Porvoon kihlakunnan tuomari *Arvid Tönnenpoika Wildeman* oli ainoa Sigismundin nimittämä tuomari, joka sai pitää virkansa Kaarle-herttuan valtaantulon jälkeen. Vuonna 1601 hän sai haltuunsa myös Kymin kihlakunnan länsiosan (Kymin, Pyhtään, Elimäen) tuomarinviran.⁷³ Arvid Tönnenpoika piti hallussaan tätä yhdistettyä tuomarinvirkaa senkin jälkeen kun hänestä 1608 oli tullut Karjalan laamanni. Vasta alkuvuodesta 1614 nimitettiin hänen seuraajakseen valtakunnankamarineuvos *Broor Rålamb*, Brogårdin herra.⁷⁴ Tä-

⁶⁷ VA: 3490: 208. VA: öö 1: 81v.

⁶⁸ VA: 3496: 70, 3497: 93—94. VA: öö 1: 79.

⁶⁹ VA: 3515: 209, 3507: 8, 3524: 86, 3530: 35.

⁷⁰ *Ruuth*, Rälssimiesten sineteistä, kuvaliite 30: 350. Sinetti näyttää olleen jossakin Laguksen kokoelmaan kuuluneessa asiakirjassa, jossa Grabbe mainitaan lainlukijana 1603. On kuitenkin mahdollista, että Grabbe on ollut ainoastaan kreivikunnan lainlukija, sillä erään tiedon mukaan on hän istunut käräjiä 20. 2. 1604 kreivi Mauritz Leijonhufvudin puolesta. VA: öö 1: 81.

⁷¹ RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker, Raseborgs län.

⁷² VA: 3548: 14—17, 3554: 1—3, 3561: 28—31, 3592: 3—4v, 3596: 14—17, 98, 3600: 52—56, VA: II 1.

⁷³ Valtakirja Arvid Tönnenpojalle 29. 7. 1601, *Waaranen*, Samling af urkunder I, s. 150. *Anthoni*, Hertig Karl och Finland, s. 223, on tulkinnut valtakirjaa väärin katsoessaan, että Arvid Tönnenpoika sai Kymin kihlakunnan korvaukseksi menettämästään Porvoon kihlakunnasta.

⁷⁴ Valtakirja Broder Andersson Rålambille 14. 1. 1614, *Waaranen*,

män ruotsalaisen mahtimiehen toimikausi jäi varsin lyhyeksi, sillä jo 1616 mainitaan Mörbyn ja Lindholmenin vapaaherran, myöhemmin Korsholman ja Vaasan kreivin, valtaneuvos *G a b r i e l O x e n s t i e r n a n* olevan Porvoon tuomarina.⁷⁵

Arvid Tönnenpojan tiedetään itse istuneen käräjiä 1604, 1605 ja 1607.⁷⁶

Vuoden 1601 käräjillä oli läsnä Viipurin käskynhaltija Aksel Ryning, joka lienee ollut tutkintakäräjien tapaisissa oikeuden istunnoissa tutustumassa maan oloihin ja tilaan. Hänen mukanaan oli lainlukijana Viipurin puolessa toiminut *Jaakko Henrikinpoika*.⁷⁷ Vuosina 1600—02 näyttää Båtsvikin ja Tomtbackan herra *Lydik Henrikinpoika* (Jägerhorn-Jägerskiöld-sukua) istuneen Arvid Tönnenpojan sijaisena Kymin kihlakunnan länsiosan käräjiä, joten on oletettavissa hänen toimineen lainlukijana myös Porvoon kihlakunnan alueella.⁷⁸ Vuodesta 1604 likimain yhtäjaksoisesti vuoteen 1619 oli Porvoon ja Kymin länsiosan lainlukijana *Sigfrid Jönsinpoika (Vilken)*.⁷⁹ Hänen tuomarinsijaisuutensa keskeytyi pari kertaa: 1608 istui ainakin Kymin länsiosan talvikäräjät Porvoon entinen vouti *Henrik Jönsinpoika* ja 1614—15 oli, mahdollisesti tuomarinvaihoksen johdosta, sijaisuus uskottu Viialan *Kristoffer Pietarinpojalle*.⁸⁰ Vuodelta 1620 ei tietoja ole säilynyt, mutta vuodesta 1621 alkaen oli tuomarinsijaisena Helsingin pitäjän Håkansbölen *Botved Hannunpoika*.⁸¹

---

e.m.t. IV, s. 223. Arvid Tönnenpoika sai korvaukseksi menettämistään tuomarinveroista Säkkijärven ja Korpikylän neljänneskunnat. Läänituskirje Arvid Tönnenpojalle 14. 4. 1614. *Waaranen*, e.m.t. IV, s. 262.

⁷⁵ VA: 3593: 63—64. VA: bb 1.

⁷⁶ RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker, Borgå län.

⁷⁷ VA: 3495: 42—42v.

⁷⁸ VA: 3493: 202v, 3500: 25v, 5739: 69v, 5810: 56—57.

⁷⁹ VA: 3510: 334—337, 3517: 246, 3519: 185—185v, 3536: 177—178, 3540: 127, 3546: 2, 3551: 103, 159, 3558: 12, 3580: 14, 35, 3594: 60—61, 67, 3599: 66—67, 3608b: 43—44, 5898: 22v, 5899: 47—51.

⁸⁰ VA: 5889: 47, 3576: 1—2v.

⁸¹ VA: bb 1.

Häme

Harvialan *Matti Laurinpoika* (Cruus) oli Hattulan kihlakunnan tuomarina vuodesta 1600 kuolemaansa saakka 1606, vaikka hänet jo tammikuussa 1602 oli nimitetty Pohjois-Suomen laamanniksi.⁸² Loppuvuodesta 1608 nimitettiin Hattulan tuomariksi balttilainen *Joakim Heinrich von Kalen* (van Calen). Hän oli nähtävästi välillä virasta poissa, mutta toisaalta hän saa uuden vahvistuksen virkaan 1616, toisaalta hänet mainitaan virassa vielä 1621.⁸³ Vuosina 1614 ja 1619 oli tuomarina ratsumestari *Gert von Schütz* (*Skytte*), jako kuitenkin joutui luopumaan tästä virasta, sillä 1623—24 oli tuomarina sihteeri *Per Eriksson*, myöhemmin Göteborgin oikeuskollegion presidentiksi kohonnut ja Rosensköld-nimellä aateloitu mies.⁸⁴

Matti Laurinpoika on itse istunut suuren osan tuomarikautensa käräjistä. Vuonna 1601 oli hänellä sijaisenaan Sääksmäen Alnäsin *Kristoffer Perttelinpoika*, vuoden 1602 talvikäräjät istui hänen poikansa *Jesper Matinpoika* (Cruus) ja vuonna 1606 mainitaan hänen sijaisenaan *Lauri Perttelinpoika* (Ekestubbesukua).⁸⁵

Vuosina 1607—08 oli lainlukijana muuten tuntemattomaksi jäänyt *Simo Antinpoika*.⁸⁶ Vuosina 1609—11 mainitaan *Kristoffer Perttelinpoika* uudelleen lainlukijana. Vuosilta 1612—13 ja 1615 ei tietoja ole säilynyt, mutta kun Kristoffer Perttelinpoika on tuomarinsijaisena sekä 1614 että 1616, on mahdollista,

⁸² VA: 222b, 4379: 83.

⁸³ Valtakirja Joakim Heinrich von Kalenille 13. 12. 1608, *Waara-nen*, Samling af urkunder II, ss. 397—398. Vahvistusvaltakirja Joakim Heinrich von Kalenille 6. 9. 1613, RR 1613 I: 413. *Tegengren*, Bidrag I, s. 294. Vahvistusvaltakirja Joakim Heinrich von Kalenille 20. 3. 1616, RR 1616: 112r. *Leinberg*, Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet VII, ss. 30—31.

⁸⁴ RVA: Juridica 11: Läänitysluettelo v. 1619. VA: ee 2. RKA: Sandbergska samlingen ÄÄ 2694.

⁸⁵ VA: 4475: 70, 4352: 79, 4379: 83, 84v.

⁸⁶ VA: 4379: 85, 4395: 38.

että hän on istunut käräjät välivuosinakin.⁸⁷ Vuosilta 1617—20 ei liioin ole löytynyt tietoja lainlukijoista. Vuonna 1621—22 mainitaan Hattulan lainlukijana Sääksmäen Terisen omistaja, ns. Kankaroisten sukuun kuuluva *Eerik Yrjänänpoika*, joka siirtyi myöhemmin lainlukijaksi Sääksmäen kihlakuntaan.⁸⁸ Vuonna 1623 oli lainlukijana Luhtialan, Rapolan ja Voipaalan *Pietari Olavinpoika* (Ruuth-Ruthenhjelm-sukua).⁸⁹

Hauhon ja Ylisen (eli Hollolan) kihlakunnan tuomarina oli 1600-luvun alusta lähtien *Aksel Rynning*. Rynning, joka kuoli 1620, oli tuomarinvirassa ainakin vielä 1615.⁹⁰ Vuonna 1619 nimitettiin tuomariksi käskynhaltija *Karl Bonde*, myöhemmin valtaneuvos ja Laihian vapaaherra, joka saattaisi olla Rynningin suoranainen seuraaja.⁹¹

Ainakin vuosina 1600—1605 oli Rynningillä sijaisenaan ja apulaisenaan usein mainittu *Henrik Jaakonpoika* (Speitz-sukua).⁹² Vuoden 1606 kevätkäräjät istui *Kristoffer Perttelinpoika*, mutta jo samana vuonna uskottiin sijaisuus Rannan kihlakunnan voudille *Henrik Hannunpoika Carellille*, joka istui vielä vuoden 1607 käräjät.⁹³ Seuraavina vuosina (1608—09) oli sijaisena *Petter Hertzig* (nuorempi).⁹⁴ Vuosina 1610—11 oli lainlukijana Hattulan kihlakunnan entinen vouti Rapalan *Henrik Pietaripoika* (Tandefelt-sukua).⁹⁵ Hänen kuoltuaan (1611 tai 1612) tuli lainlukijaksi Liuttulan *Yrjänä Henrikinpoika* (Speitz-su-

---

⁸⁷ VA: 4408: 63—64v, 76. *Jaakkola-Roos*, Valitusluettelot, ss. 101, 114. RVA: Svea hovrätt, Liber supplicationum 1614, f. 361—362v. RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker, Tavastehus län.

⁸⁸ VA: 4466: 84.

⁸⁹ VA: ee 2.

⁹⁰ Aksel Rynning ja Joakim Scheel Kaarle-herttualle 17. 2. 1600, *Waaranen*, Samling af urkunder, I, s. 16. VA: bb 1: 27. Hovioikeus Aksel Rynningille 18. 8. 1615, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1615.

⁹¹ *Elgenstierna*, Ättartavlor, I, s. 521.

⁹² VA: 4350: 136a, 4368: 82—86v, 4379: 71—72. *Waaranen*, Samling af urkunder II, ss. 20—21.

⁹³ VA: 4379: 258—261, 4386: 69—69v, 4397: 25—25v.

⁹⁴ VA: 4395: 24—28. VA: öö 1: 132.

⁹⁵ VA: ee 1. VA: 4403: 55, 4408: 67—71v, 4409: 23v, 24v, 49.

kuu), joka toimi tässä kihlakunnassa ainakin vuodesta 1613 lähtien varhaiseen kuolemaansa saakka 1615.⁹⁶ Vuoden 1615 syyskäräjät istui jälleen lainlukijaksi tullut *Petter Hertzigh*, joka senjälkeen mahdollisesti keskeytyksettä toimi lainlukijana 1620-luvun lopulle.⁹⁷

S ä ä k s m ä e n kihlakunnantuomarina oli vuodesta 1600 lähtien ja ainakin vuoteen 1617 lopulta valtakunnanamiraaliksi kohonnut *Jöran Gyllenstierna*. Hän kuoli 1618.⁹⁸ Hänen seuraajakseen nimitettiin valtaneuvos *Per Banér*, joka oli tuomarina vuodesta 1619 vuoteen 1644.⁹⁹

Jöran Gyllenstiernan sijasta istui käräjiä 1599—1600 jo 1500-luvulla eri puolilla lainlukijana toiminut *Sigfrid Pietaripoika*.¹⁰⁰ Vuodesta 1600 vuoteen 1608 oli hänen sijaisenaan jo hänen edeltäjänsä Henrik Matinpoika Huggutin aikana Sääksmäen lainlukijana toiminut *Kristoffer Perttelinpoika*, Ritvalan Alnäsin isäntä, joka näihin aikoihin hoiti tuomarinehtäviä myös Satakunnassa.¹⁰¹ Vuosien 1608 ja 1617 välisenä aikana mainitaan lainlukijana *Kristoffer Pietaripoika*, Viialan ja Kuulialan omistaja.¹⁰²

Kristoffer Pietaripoikaa seurasi lainlukijana Urjalan Honkolan omistaja *Tuomas Maununpoika*, joka on allekirjoittanut ja sinetillään varmentanut sakkoluettelot vuosina 1617—19.¹⁰³ Hänen jälkeensä oli tuomarinsijaisuus vuosina 1619—21 uskottu *Joen Joeninpojalle*.¹⁰⁴ Vuosilta 1621—23 puuttuvat tiedot tuomarinviranhoidosta Sääksmäen kihlakunnan osalta.

⁹⁶ VA: 4427: 6, 7, 18, 19a, 22—29, 4432: 68—73v.

⁹⁷ VA: 4437: 82. *Jaakkola-Roos*, Valitusluettelot, s. 129. VA: ee 2. *Melander*, Pietari Hertzigh nuorempi, s. 33.

⁹⁸ VA: 222b, 4445: 59v.

⁹⁹ VA: 4459: 110. *Tegengren*, Bidrag I, s. 298.

¹⁰⁰ VA: 4341: 58v, 4347: 57.

¹⁰¹ VA: 4354: 59—62, 4372: 49—51, 4375: 2—3v, 4382: 134—137v. VA: öö 1: 43, 46v, 127.

¹⁰² VA: 4398: 111, 4405: 26—30v, 4412: 105, 4419: 57, 4429: 49, 4440: 29—29v, 4445: 55—59v.

¹⁰³ VA: 4439: 35, 4455: 57—59, 4464: 168.

¹⁰⁴ VA: 4459: 110—113, 4464: 88—90v.

Pohjanmaa

Pohjanmaan tuomariksi nimitti Kaarle-herttua 1597 Sigismundin puolelta hänen kannattajakseen siirtyneen *Hannu Hannunpojan* (Erthel), Monikkalan herran, jonka Stålarin kuitenkin vangitutti ja lähetti Tallinnaan. Vapaaksi päästyään *Hannu Hannunpoika* sai vahvistuksen tuomarinvirkaansa 1600. Hän sekaantui kuitenkin vehkeilyihin Kaarle-herttuaa vastaan, minkä seurauksena hänet vangittiin ja mestattiin 1605.¹⁰⁵ Hannu Hannunpojan jälkeen näyttää Pohjanmaan tuomariksi tulleen *Aksel Kurki*, jonka toimikauden pituudesta ei ole tarkkaa tietoa, mutta ainakin vuosina 1603—04 on hän tässä virassa.¹⁰⁶ Vuonna 1613 sai valtakirjan tähän tuomarinvirkaan valtaneuvos *Filip Sche(i)ding*, Skedvin herra, joka kuitenkin mainitaan Pohjanmaan tuomarina jo 1609. Hän oli Pohjanmaan tuomarina aina 1640-luvun puoliväliin ja istui ainakin 1618 itse käräjiä.¹⁰⁷

Hannu Hannunpojan sijaisista ei ole tietoja säilynyt.¹⁰⁸ Aksel Kurki asetti sijaisekseen Lähteenojan *Hannu Jaakonpojan*, joka oli lainlukijana Pohjanmaalla vuoteen 1618 toimien samalla tuomarinsijaisena myös Satakunnassa.¹⁰⁹ Häntä seu-

¹⁰⁵ Vahvistusvaltakirja Hannu Hannunpojalle 19. 7. 1600, *Waaränen*, Samling af urkunder I, s. 75.

¹⁰⁶ Salon pitäjän asukkaiden anomus 23. 7. 1604, *Waaränen*, e.m.t. I, s. 127. RVA: Svea hovrätt: Liber causarum 17: 1.

¹⁰⁷ Valtakirja Filip Sche(i)dingille 9. 9. 1613, RR 1613 II: 432. VA: 4877: 1. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, ss. 337—338. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 17: 1.

¹⁰⁸ *Luukko*, e.m.t III, s. 341, sanoo Augustinus Laurinpojan pitäneen v:n 1601 kesäkäräjät. Kun hän vielä tuohon aikaan oli voutina, lienee hän tässä ominaisuudessa »pitänyt» (ei istunut) käräjät. VA: 4823: 3, 18. Vuonna 1602 ei käräjiä voitu lainkaan istua tuomarinpuutteen takia.

¹⁰⁹ *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 341, sekä siinä mainitut lähteet ynnä lisäksi *Waaränen*, Samling af urkunder II, s. 128, VA: 4836: 133—133v, 4851: 24—28v, 4865: 1a, 4871: 28, 4873: 95—96, 4887: 42—46, 4894: 84—86, 4900: 39—40, 4903: 11—15, 4909: 13—19v, 4912: 107—109v.

rasi 1618 *Gabriel Paavalinpoika*, joka toimi lainlukijana vuoteen 1628 saakka.¹¹⁰

Savo

Kaarle-herttua nimitti 1600 Savon tuomariksi saksalais-syntyisen, mutta avioliiton sitein ruotsalaiseen aateliin liittyneen *Georg Blanckin*, joka toimi Aksel Ryningin apuna Viipurissa. Blanck sai herttualta 1601 luvan matkustaa Saksaan terveyttään hoitamaan, millä matkalla hän lienee kuollut.¹¹¹ Hänen seuraajakseen nimitettiin tammikuussa 1602 Teijon herra *Anders Boije*, joka jo 1590-luvulla oli ollut Raaseporin kihlakunnan tuomarina. Hän kuoli 1618.¹¹² Boijen jälkeen oli Savon tuomarina kamarineuvos *Joakim Berndes*, joka kuitenkin menetti tuomarinviran kamarineuvos *Per Erlandsson Bååthille*. Berndes sai kuitenkin pyynnöstään virkansa takaisin syksyllä 1622, mutta hän kuoli jo 1623.¹¹³

Savon tuomareista tiedetään ainakin Blanckin ja Boijen istuneen itse käräjiä, edellisen 1600, jälkimmäisen 1604 ja 1608. Vuonna 1600 oli Blanckilla sijaisenaan jo 1580-luvulla lainlukijana toiminut viipurilainen porvari, raatimies ja pormestari *Eskel Paavalinpoika*.¹¹⁴ Vuonna 1601 istui käräjiä *Eerik Mikonpoika*, josta sittemmin tuli vuosiksi 1623—36 Karjalan alilaamanni.¹¹⁵

¹¹⁰ *Luukko*, e.m.t. III, s. 341, sekä siinä mainitut lähteet ynnä lisäksi VA: 4919: 61—62v, 4921: 59—62v, 4929: 53—62v, 4933: 93—95v, 4935: 103—106v, 4941: 8—11, 4940: 83—85v, 4945: 73—75.

¹¹¹ Valtakirja Georg Blanckille 5. 11. 1601 (!), VA: Laguksen kok., Kunink. kirjeitä 11: 113v. VA: 6677: 93—96v, 6680: 117—117v, 6683: 93, 6686: 86v.

¹¹² Valtakirja Anders Boijelle 31. 1. 1602, RR 1602 I: 27v.

¹¹³ Valtakirja Joakim Berndesille 8. 9. 1622, RR 1622: 294r. VA: 6679: 49—50.

¹¹⁴ VA: *Strödda domböcker och rättegångshandlingar*: Finska domböcker, Nyslotts län. VA: 6649: 102, 6677: 93—96v, 6680: 112—117v, 6703: 99.

¹¹⁵ VA: 6683: 93, 6686: 86v, 6659: 68v.

Vuoden 1608 kesä- ja syyskäräjät istui Boijen sijasta hänen lankonsa Laakspohjan *Klaus Slang*, mutta muulloin oli Boijen sijaisena *Olavi Maununpoika*, joka istui käräjiä vielä kesällä 1619. Viimemainitun vuoden talvikäräjät on kuitenkin — ehkä alilaamannin ominaisuudessa — istunut *Sigfrid Jönsinpoika (Vilken)*.¹¹⁶ Syksystä 1619 lähtien oli Savon lainlukijana *Augustus Eskelinpoika*.¹¹⁷

Karjala

Uudenmaan ja Karjalan rajamaa, *Kyminkartanon* lääni oli, kuten jo Uudenmaan kohdalla mainittiin, jaettuna kahtia länsiosan (Kymi, Pyhtää, Elimäki) kuuluessa Porvoon tuomarin alaisuuteen ja itäosan (Vehkalahti, Virolahti) Lappeen tuomarin tuomiovaltaan.¹¹⁸ Tuomarinviran hoito on selostettu Porvoon ja Lappeen kihlakuntien yhteydessä.

Lappeen kihlakunnantuomarinvirka, jonka tuomiopiiriin paitsi Kyminkartanon läänin itäosaa ja itse Lappeen kihlakuntaa kuului myös Rannan kihlakunnan länsiosa (Säkkijärvi, Koivisto), oli 1600 annettu *Eskert Linderinpojalle*, Strömsnäsin herralle. Hän otti kivulloisuuden takia eron sotapalveluksesta 1611, mutta oli elossa ja tuomarina vielä 1619.¹¹⁹ Vuonna 1623 oli Lappeen tuomarina valtaneuvos, sittemmin valtakunnanmarski *Aksel Banér*.¹²⁰

Eskert Linderinpoika oli läsnä käräjillä 1600, 1601, 1603, 1606, useimmiten lainlukija muassaan ja kerran yhdessä laa-

¹¹⁶ RVA: Strödda domböcker om rättegångshandlingar: Finska domböcker, Nyslotts län. VA: 6690: 103—104, 6703: 99—105v, 6708: 44—46v, 6723: 55—57v, 6751: 28—33, 6753: 206—212v, 6763: 22—24, 6770: 113—116, 6772: 33—35, 6774: 126—127, 6775: 75—76v, 6777: 84—85v, 6778: 38—39v, 6779: 49—50, 6782: 118—118v.

¹¹⁷ VA: 6785: 69—71v, 6787: 21—22v, 6789: 42—43, 6792: 46—47, 6795: 62—62v.

¹¹⁸ Vertaa VA: 3551: 158, 5899: 47—51v.

¹¹⁹ VA: 5796: 89, 5813: 44. RVA: Juridica 11: Läänitysluettelo v. 1619.

¹²⁰ VA: jj 1.

mannin kanssa.¹²¹ Vuosina 1600—01 oli lainlukijana *Jaakko Henrikinpoika*, joka paria vuotta myöhemmin oli Karjalan alilaamannina. Hänen yksin istumistaan käräjistä ei ole säilynyt tietoja, vaikka hän onkin varmentanut useita sakkoluetteloita.¹²² Vuonna 1602 piti *Antti Laurinpoika*, Puotilan herra, Äyräpään tuomari ja Viipurin väliaikainen käskynhaltija, Lappeen kihlakunnan talvikäräjät, joille sakkoluettelon ingressissä annetaan näiden luonnetta kuvaava nimitys »ting och samtaall».¹²³ Vuodesta 1607 oli tuomarinsijaisena Viipurin raatimies *Olavi Olavinpoika* (Winter) aina vuoteen 1634.¹²⁴

Äyräpään kihlakunnantuomarin virka, jonka tuomiovaltaan kuuluivat Äyräpään ja Jääsken kihlakunnat sekä Rannan kihlakunnan itäosa (Viipurin pitäjä), annettiin 1599 Puotilan *Antti Laurinpojalle*. Hän lienee kuollut vasta vuoden 1616 jälkeen.¹²⁵ Aikoinaan Ala-Satakunnan tuomariksi nimitetty, mutta viran sittemmin menettänyt Tukholman hovioikeuden asessori *Karl Olofsson* (*Rosing*) oli ainakin 1618—19 Äyräpään tuomarina.¹²⁶ Vuodesta 1623 lähtien oli tuomarinviran haltijana kamreeri *Per Nilsson* (aateloituna *Gyllenax*).¹²⁷

Antti Laurinpoika, joka näyttää olleen läsnä vuoden 1602

---

¹²¹ VA: 5782: 48—49, 5785: 51—52, 5795: 41v—42, 5798: 42—43, 5825: 48, 5856: 43—44v, 5867: 54—56. RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker: Viborgs län.

¹²² VA: 5782: 48—49, 5785: 51—52c, 5795: 41v—42, 5798: 42—43.

¹²³ VA: 5813: 41—41v.

¹²⁴ VA: 3551: 158—159, 3556: 109, 3583: 113—113v, 5856: 43—44v, 5867: 54—56, 5873: 79, 5886: 23—24, 5918: 33—33v, 5930: 72, 5931: 47—47v, 5997: 57—58, 6601: 120v, 6011: 63—64, 6013: 62—63, 6025: 25, 6040: 52—54v, 6049: 60—60v, 6050: 83—84, 6068: 54—54v, 6076: 39—40, 6079: 67—67v, 6088: 87—87v, VA: jj 1.

¹²⁵ VA: 5844: 48—49, 5802: 131—134, 5817: 44, 5879: 42—43. Mainitaan vielä v:n 1614 läänitysluettelossa. RKA: Sandbergska samlingen ÅÅ 2694 sekä vielä 1615, VA: 483 Gh: 28, ja 1616, VA: 483 Gr: 135, 207.

¹²⁶ Henrik Fleming Aksel Oxenstiernalle 31. 5. 1618, *Waaranen*, Samling af urkunder, V, s. 345. RVA: Juridica 11: Läänitysluettelo v. 1619.

¹²⁷ VA: jj 2.

talvikäräjillä, käytti sijaisenaan *Martti Henrikinpoikaa*, joka mainitaan lainlukijana 1600—16.¹²⁸ Hänen jälkeensä tuli Äyräpään lainlukijaksi edellä jo mainittu *Olavi Olavinpoika* (Winter), joka oli täällä lainlukijana vuodesta 1616 vuoteen 1626.¹²⁹

Käkisalmen lääni

Käkisalmen läänin tultua liitetyksi valtakunnan yhteyteen nimitettiin sen kihlakunnantuomaksiksi 1611 Jakob de la Gardien armeijan sotasihteeri *Måns Mårtensson* (aateloituna *Palm*).¹³⁰ Vuonna 1620 sanotaan kamreeri *Juhana Ottenpoika Klöfverbladin* (Kleblatt) saaneen valtakirjan Käkisalmen läänin tuomariksi, mutta maaliskuussa 1621 virka palautettiin *Måns Mårtensson Palmille*, joka piti sitä hallussaan vuoteen 1628.¹³¹

1610-luvulla näyttää oikeudenhoito tällä kaukaisella rajaseudulla olleen varsin leväperäistä, kuten Hans Munckin, Gorgonius Henrikinpojan ja Anders Bureuksen vuonna 1618 antamasta tarkastuskertomuksesta ilmenee.¹³² Vuonna 1614 näyttää Käkisalmen linnankirjuri *Martti Martinpoika Purta* olleen lainlukijana ja istuneen kihlakunnantuomarin sijaisena.¹³³

¹²⁸ VA: 5738: 44, 5782: 48—49, 5795: 41, 5800: 63—64, 5802: 131—134, 5817: 44, 5844: 36—36v, 5867: 57—57v, 5879: 40—43, 5913: 45, 5935: 47, 5942: 67, 5988: 23, 5990: 57, 5991: 9, 5997: 56.

¹²⁹ VA: 6014: 15v, 6016: 8, 6029: 72—73, 6031: 49—50, 6044: 65—67, 6052: 66—66v. VA: jj 1.

¹³⁰ Valtakirja Måns Mårtenssonille 20. 11. 1611, *Waaranen*, Samling af urkunder IV, s. 7.

¹³¹ *Westerlund*, Abo hovrätt, s. 513. Valtakirja Måns Mårtenssonille 20. 3. 1621, RR 1621: 123v. *Tegengren*, Bidrag I, s. 303, sanoo valtaneuvos Mattias Soopin saaneen valtakirjan Käkisalmen läänin tuomariksi 1616 (pro 1634), mikä on ilmeinen erehdys.

¹³² Hans Munckin, Gorgonius Henrikinpojan ja Anders Bureuksen tarkastuskertomus v. 1618, *Waaranen*, Samling af urkunder V, ss. 256—312.

¹³³ E. m. tarkastuskertomus, s. 281, ja Hans Stålhandsken selityskirjelmä v. 1618. *Waaranen*, e.m.t., V, s. 313. VA: 5946: 3v.

Vuosina 1616—18 oli Käkisalmen läänin lainlukijana Hämeestä tuntemamme *Petter Hertzigh* nuorempi, jos kohta vuoden 1618 käräjät lienee istunut *Martti Martinpoika*, jonka tuomio-kirjasta Hertzigh sanoo laatineensa sakkoluettelon.¹³⁴ Vuonna 1618 mainitaan Käkisalmissa käyneen myös lainlukijoiden Iisak Yrjänänpojan ja Olavi Maununpojan, mutta heidän tehtävänsä laatu ei lähteistä ilmene.¹³⁵ Tietoja Käkisalmen läänin tuomarinviranhoidosta ei ole käytetyistä lähteistä löytynyt 1620-luvun alun osalta.

3. KATSAUS TUOMARINVIKKOJEN LÄÄNIT- TÄMISEEN 1600—1623

Syyspuoli vuotta 1599 merkitsee taitekohtaa Suomen aseman ja olojen kehityksessä Kaarle-herttuan nopealla sotaretkellä selvittäessä Suomen-kriisinsä keskeiset pulmat. »Suomalaisten laittomien ja sopimattomien tekojen tähden, joita he jo kotvan aikaa ovat tehneet ja toimittaneet», oli Kaarle pakotettu lähtemään »tähän maankolkkaan joukko sotaväkeä mukanaan kukistaakseen heidän epäkristillisen hallitsemisensa ja saattaakseen maan jälleen rauhaan ja järjestykseen».¹ Maan johtomiehet olivat harvoja poikkeuksia lukuunottamatta olleet Sigismundin kannattajia, joten herttuan voiton seurauksena oli useimpien vastuullisten virkojen ja tärkeiden luottamustoimien uskominen uusien, Kaarlelle uskollisten miesten käsiin. Tämä murros tulee näkyviin myös laamannin- ja kihlakunnantuomarinviroissa.

Molemmat 1590-luvun lopulla Suomen tuomaristoon kuuluneet ruotsalaiset miehet, valtaneuvosveljekset Hogenskild ja Klaus Bielke — edellinen Ala-Satakunnan tuomari, jälkimmäi-

¹³⁴ VA: 6018: 78—78v, 6019: 51v, 6032: 4—6v. Petter Hertzigh, Olavi Olavinpoika ja Olavi Maununpoika määrättiin 18. 2. 1618 »olemaan mukana Käkisalmen läänin tarkastuksissa», RR 1618: 54v.

¹³⁵ VA: 6032: 100—101.

¹ VA: Laguksen kok., Kun. kirjeitä 10: 324.

nen Pohjois-Suomen laamanni — menettivät tuomarinvir-
kansa. Linköpingin valtiopäivillä 1600 he tosin todistusten puut-
teessa säästyivät kuolemantuomiolta, mutta Suomessa herttuan
terrorin uhriksi joutuivat mm. Halikon kihlakunnantuomari
Hartvig Henrikinpoika, Vuolteen herra, — eräs keskeisimpiä
niistä, jotka olivat »auttaneet kuninkaan valan ja Ruotsin
lain loukkaamisessa ja väijyneet minun (= Kaarle-herttuan)
henkeäni ja menestystäni mitä kiivaimmin» — ja Hollolan
tuomari Arvid Henrikinpoika Tawast, Kurjalan herra, joista
edellinen mestattiin Turussa, jälkimmäinen Viipurissa. Karja-
lan laamanni Aksel Kurki joutui johdettuaan Suomen sota-
voimia tappioon päättyneessä Marttilan taistelussa herttuan
vangiksi Viipurissa 1599. Hänen kohtalonsa — ainakin muuta-
mien vuosien vankeuden — jakoivat mm. Maskun tuomari
Pentti Severininpoika Juusten-Gyllenlood, Savon tuomari Ar-
vid Eerikinpoika Stålarin ja Lappeen tuomari »suomalainen»
Hannu Eerikinpoika, Prinkkalan herra. Sääksmäen tuomari
Henrik Matinpöika Huggut, Tarkkisten herra ja kuninkaalli-
nen sihteeri, etsi turvapaikan ensin Virossa ja sitten Sigismund-
kuninkaan luota katolisesta Puolasta. Yksin vanha ja varovai-
nen Etelä-Suomen laamanni Yrjänä Boije, joka oli kantaa otta-
matta yrittänyt luovia ajan ristiaallokossa, oli kallistuttuaan lo-
pultakin Sigismundin puoluelaiseksi menettänyt laamannin-
virkansa.²

Ainoastaan Pohjanmaan tuomari, Monikkalan Hannu Han-
nunpoika ja Porvoon tuomari Arvid Tönnenpoika Wildeman
pysytettiin viroissaan, minkä lisäksi Harvialan Matti Laurin-
poika (Cruus) siirrettiin Äyräpään tuomarinvirasta asuma-
kartanonsa äärelle Hattulan kihlakuntaan. Hannu Hannun-
poika ja Matti Laurinpoika lukeutuivat herttuan puoluelaisiin,
kun taas Arvid Tönnenpojan kohdalla lienee kysymys ollut
jonkinlaisesta kosiskelusta hänen siirtymisekseen herttuan kan-
nattajaksi. Tähän viittaa sekin, että muiden sigismundilaisten

² *Anthoni*, Till avvecklingen, ss. 177, 183. *Renvall*, Baltian kysy-
myksen kriisi, s. 370. *Blomstedt*, Henrik Matinpöika Huggut, KE II,
s. 512. *S a m a*, Yrjänä Boije, KE I, s. 284.

menettäessä koko maaomaisuutensa Arvid Tönnepojalta tyydyttiin peruuttamaan vain joitakin pikkutiloja.³

Kaarle-herttuan ja Suomen välisen poliittisen konfliktin lauetessa annettiin tuomarinvirkoja myös muutamille entisille vastustajille (ks. alempana), mutta toisaalta menettivät sekä Pohjanmaan tuomari Hannu Hannunpoika että Karjalan laamanniksi välillä päässyt Arvid Eerikinpoika Stålarin virkansa oltuaan yhteydessä puolalaisiin. Vuosisadanvaihteen kriisi, joka oli heijastuma sekä poliittisesta että henkisestä uudelleenorientoitumisesta, merkitsi selvää murrosta myös tuomarinvirkojen hallinnassa.

Vuosisadanvaihteen kriisikautena menettivät kaikki silloiset Suomen laamannit virkansa; Klaus Bielke ja Aksel Kurki pysyvästi, Yrjänä Boije lähes kolmeksi vuodeksi. Lukuunottamatta Pohjois-Suomen laamannikuntaa, johon Kaarle jo 1600 nimitti laamanniksi kovia kokeneen kannattajansa, valtaneuvos Kaarle Henrikinpoika Hornin, ryhtyi herttua järjestämään toisen asteen oikeudenhoitoa Suomessa vasta 1602. Valtaneuvos Yrjänä Boije sai tällöin takaisin Etelä-Suomen laamanninviran, valtaneuvoskuntaan kutsuttu Matti Laurinpoika (Cruus) palkittiin samanaikaisesti Pohjois-Suomen laamanninviralla ja hie-man myöhemmin sai Arvid Eerikinpoika Stålarin kuin syntymässä olevan lopullisen sovinnon vakuudeksi valtakirjan Karjalan laamanninvirkaan.⁴ Kun Matti Laurinpoikaa seurasi 1606 hänen poikansa Jesper Matinpoika „josta 1609 tuli valtaneuvos, ja Yrjänä Boije ensin valtaneuvos Henrik Horn ja sitten valtaneuvos Jakob de la Gardie, oli tilanne 1600-luvun alussa lähes jatkuvasti sama kuin 1500-luvulla: Etelä- ja Pohjois-Suomen laamanninvirat olivat valtaneuvosten hallussa,

---

³ *Anthoni*, Hertig Karl och Finland, s. 223. *Antell*, Arvid Tönnepojasta Wildeman, KE V, s. 621. *S a m a*, Arvid Tönnesson Wildeman, ss. 214—218.

⁴ *Anthoni*, Hertig Karl och Finland, ss. 222—223. Harvialan Matti Laurinpojan nimittäminen oli puoluelaisen palkitsemista, Yrjänä Boijen nimittäminen sovinnontavoittelua; vrt. valtakirjoja Yrjänä Boijelle ja Matti Laurinpojalle 12. 1. 1602, *Waaränen*, Samling af urkunder I, ss. 225—226.

mutta Karjalan laamannikunta oli valtaneuvoston ulkopuolella. Stålarimia seurannutta Arvid Tönnenpoika Wildemania ei kutsuttu valtaneuvoskunnan pöytään, mutta hänen kuoltuaan näyttää kansleri Aksel Oxenstierna tulleen Karjalan laamanniksi, joten vuodesta 1618 lähtien on kaikki tunnetut Suomen laamannit aina vuoteen 1680 saakka nimitetty valtaneuvoston piiristä.

Tämä kehitys liittyy elimellisesti Ruotsin puolella tapahtuneeseen, sillä sielläkin siirtyivät kaikki laamanninvirat vähitellen valtaneuvoskunnan piiriin. Kaarlen IX:n nimittämistä Ruotsin laamanneista oli kaksi jo nimitettäessä valtaneuvoksia ja kuusi kutsuttiin laamannikautenaan tähän tehtävään.⁵ Vain Tiohäradin laamanniksi 1602 nimitetty Per Ribbing (k. jo 1604) ei liene ollut valtaneuvos, jos kohta hänet »sukulaisten tietämän mukaan» olisikin kutsuttu tähän korkeaan tehtävään samana vuonna kuin laamanniksikin.⁶ Kustaa II Aadolfin ennen vuotta 1623 nimittämistä laamanneista (yhteensä 12) ei seitsemän nimitettäessä ollut valtaneuvoston jäseniä, mutta vain yksi, 1620 Södermanlannin laamanniksi tullut Svante Stenbock jäi kuolemaansa saakka neuvoskunnan ulkopuolelle⁷ (ks. asetelma s. 191).

Tarkasteltaessa Suomen 1600-luvun alkuvuosikymmenien laamanneja, voidaan todeta, että heidän joukossaan oli vain yksi ruotsalainen mies (Aksel Oxenstierna Karjalan laamannina 1618), muiden ollessa kotimaisia miehiä.

Sensijaan niistä uusista kihlakunnantuomareista, jotka 1600-luvun alussa tulivat Kaarle-herttuan erottamien ja maasta paenneitten tilalle, oli suurin osa maallemme ennestään vieraita. Heidän joukossaan oli muutama herttuan palvelukseen astunut ulkomainen palkkasoturi (Savon tuomariksi 1600 nimitetty Georg Blanck, Raaseporin ja Ala-Satakunnan tuomariksi 1600 nimitetty Joakim Scheel von Suckow), mutta suurimman

⁵ Lähteenä *Almquist*, *Lagsagor och domsagor I—II*, sekä *Ugglå*, *Svea Rikes Råds-Längd*.

⁶ *Elgenstierna*, *Ättartavlor VI*, s. 290.

⁷ Lähteenä *Almquist*, *Lagsagor och domsagor I—II*, sekä *Ugglå*, *Svea Rikes Råds-Längd*. *Elgenstierna*, e.m.t. VII, ss. 571—572.

Valtaneuvokset ja tuomarinvirkojen läänitykset

(koko valtakunta)

Vuosi ¹	Valta- neuvosten määrä ²	Laamannin- virkalää- nityksiä ³	Kihlak. tuomarin- virkalääni- tyksiä ⁴	Ei oikeus- virka- läänityksiä
1605	13	7 ⁵	5 (5)	1
1615	16	11 ⁶	4 (8)	1
1625	16	10 ⁷	5 (11)	1
1635	26	14 ⁸	6 (15)	6
1645	19	14 ⁸	4 (11)	1
1655	45	14 ⁸	— (2)	31
1665	40	12 ⁹	2 (2)	26
1675	36	14 ⁸	3 (8)	19
1680	25	14 ⁸	1 (6)	10

Huomautuksia:

¹ Taulukko osoittaa tilanteen 1. tammik. kunakin vuonna.

² Lähteenä *Carl Hildebrandsson Uggla*, Svea Rikes Råds-Längd.

³ Lähteinä *Jan Eric Almquist*, Lagsagor och domsagor II, tämän tutkimuksen laamannikunnittaiset katsaukset sekä Inkerin osalta verifikaattiniteet ja läänintilit VA:ssa ja Genealogica, vol. 71, RVA:ssa.

⁴ Lähteinä *Jan Eric Almquist*, Lagsagor och domsagor II sekä tämän tutkimuksen kihlakunnittaiset katsaukset. Suluissa oleva luku osoittaa kaikkien kihlakunnantuomarinvirkoja omaavien valtaneuvosten määrän, varsinainen tilastoluku niiden määrän, joilla oli vain kihlakunnantuomarinvirkoja, ei laamanninvirkaa.

⁵ Vuonna 1605 oli Ruotsi-Suomessa 13 laamanninvirkaa, joista 5 oli valtaneuvoston ulkopuolella (Vestmanlandin laamanninvirka Abraham Brahella, valtaneuvos 1605, Öölannin Henrik Hornilla, valtaneuvos 1611, Itägöötanmaan Nils Bielkellä, valtaneuvos 1605, Värm-lannin Hans Eriksson Ulfsparrilla, valtaneuvos 1611 ja Karjalan laamanninvirka Arvid Eerikinpojalla Stålarimilla), minkä lisäksi Tiohäradin laamanninvirka oli avoinna.

⁶ Vuonna 1615 oli laamanninvirkoja 14, joista 3 oli valtaneuvoston ulkopuolella (Närken laamanninvirka Abraham Leijonhufvudilla, valtaneuvos 1617, Itägöötanmaan Lindorm Ribbingillä, valtaneuvos 1624, ja Karjalan laamanninvirka Arvid Tönnenpoika Wildemanilla).

⁷ Vuonna 1625 oli 15 laamanninvirkaa, joista ainakin 3 oli valtaneuvoston ulkopuolella (Närken laamanninvirka Åke Axelsson Natt och Dagilla, valtaneuvos 1633, Öölannin Per Banérilla, valtaneuvos 1625, ja Södermanlandin laamanninvirka Svante Stenbockilla), minkä lisäksi kahden laamanninviran (Pohjois-Suomen ja Inkerin) haltijaa ei tunneta.

⁸ Vuodesta 1630 lähtien oli Ruotsi-Suomessa 14 laamanninvirkaa.

⁹ 1. 1. 1655 olivat avoinna toisaalta Kalmarin läänin ja Öölannin, toisaalta Inkerin laamanninvirat.

ryhmän hänen aikanaan Suomeen tuomarinvirkoihin nimitetyistä muodostivat herttuan lähimpään avustajakuntaan kuuluvat ruotsalaiset aatelismiehet (esim. Vehmaan—Maskun tuomari Tönne Jöransson, Halikon tuomari Bengt Larsson, Hollolan tuomari Aksel Rynning, Sääksmäen tuomari Jöran Gyllenstierna). Tämän ryhmän jatkoksi sai kolme maassamme kauan toiminutta ja tänne kotiutunutta ruotsalaissyntyistä miestä (Eskert Linderinpoika, Puotilan Antti Laurinpoika ja Harvialan Matti Laurinpoika) valtakirjan tuomarinvirkoihin. Kaarlen nimittämistä 23 tuomarista oli vain kuusi suomalaisperäistä (Hannu Hannunpoika Pohjanmaalle 1600, Jesper Matinpoika⁸ 1600 Ylä-Satakuntaan, Anders Boije 1602 Savoona, Arvid Henrikinpoika Horn Raaseporiin, Aksel Kurki 1603 Pohjanmaalle ja Henrik Tönnepoika Wildeman 1607 Halikkoon).

Suomalaisperäisten miesten syrjiminen kotimaan tuomarinvirkoja jaettaessa jatkui halki käsiteltävän ajanjakson. Eri maakunnissa oli tilanteen kehitys yksityiskohdissa luonnollisesti erilainen. Varsinais-Suomessa olivat tuomarinvirat ennen Turun hovioikeuden perustamista (1623) miltei jatkuvasti vierasperäisten hallussa, mutta aikajakson loppupuolella sekä Vehmaan että Maskun tuomiokuntiin tuli suomalaissyntyinen tuomari. Ahvenanmaalta taas ei tunneta ainuttakaan kotimaista tuomaria. Ala-Satakunnassa oli tuomarinvirka Aksel Kurjen lyhyttä virkakautta (1613—14) lukuunottamatta vierasperäisten miesten hallussa, kun taas Ylä-Satakunnassa vieraitten toimikausien yhteinen pituus ennen vuotta 1623 oli vain kahdeksan vuotta, Jesper Matinpojan ja Aksel Kurjen pitäessä virkaa hallussaan puolentoista vuosikymmenen ajan. Uudenmaan tuomarinvirat siirtyivät vieraitten käsiin 1606 ja 1614; Raaseporin tuomariksi tuli 1606 balttilainen sotakomisariaari Adam Schrapffer, Porvoon tuomariksi 1614 Bror Rålamb ja 1616 Gabriel Oxenstierna, molemmat ruotsalaisia ylimyksiä. Pohjanmaan tuomarinvirka siirtyi jo 1600-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla Filip Schedingille ja hänen jälkeensä muille ruot-

---

⁸ *Anthoni*, Hertig Karl och Finland, s. 189, huomauttaa aivan oikein Jesper Matinpojan olleen v:een 1599 Ruotsissa.

salaisille, kun taas Savon tuomarina oli suurimman osan tässä käsitelyä ajanjaksoa, vuosina 1602—18, kotimainen mies (Anders Boije). Viipurin läänissä oli aluksi ruotsalaissävyiset, mutta maassa kauan asuneet tuomarit — Eskert Linderinpoika ja Puotilan Antti Laurinpoika —, mutta myöhemmin virat täälläkin siirtyivät täysin ruotsalaisiin käsiin.

Kun tarkastaa tuomarinluetteloita, ei voi olla huomaamatta, miten kuninkaan armo ja suosio eri aikoina näyttää suuntautuneen erilaisiin ryhmiin. Edellä on jo mainittu Kaarle-herttuan avustajakunnasta, joka Suomen retken onnistumisen palkinnoksi sai runsain määrin täkäläisiä tuomarinvirkoja. Kaarlen nimittämistä tuomareista oli lähes puolet (11: 23) sotilaita, kun taas Kustaa II Aadolf eräässä vaiheessa — vuosina 1619—23 — on erityisesti suosinut kamarissa työskenteleviä, mikä näiden virka-asema olikin. Vuoden 1620 tienoilla väitetään kaikilla verokamarin kamreereilla olleen tuomarinvirka läänitettynä Suomesta.⁹ Valtaneuvoksia ei sensijaan suuresti suosittu kihlakunnantuomarinviroilla: Kaarle IX nimitti Raaseporin tuomariksi Arvid Henrikinpoika Hornin 1602 ja Kustaa II Aadolf ei tässä käsiteltävänä ajanjaksona ainoatakaan. Eräiden tuomarien pääsy valtaneuvoskunnan pöydän ääreen (Jöran Gyllenstierna, Aksel Rynning, Matti Laurinpoika) aiheutti sen, että vuonna 1605 oli peräti kolmas osa Suomen tuomarinviroista valtaneuvoksilla, mutta ryhmä supistui pian kahdeksi, vaikka nimet vaihtuivatkin (Jöran Gyllenstierna ja Aksel Rynning, sitt. Filip Scheduling ja Gabriel Oxenstierna).

Läänityksensaaajien koostumuksessa tapahtunutta muutosta kuvaa selvästi se, että vuosisadan alun kolmen ryhmän (valtaneuvokset, käskynhaltijat ja sotilaspäällystö) lisäksi ilmaantuu tuomaristoon sotilashallinnon virkamiehiä sekä hovin, kamarin, kanslian ja eräiden muotoutuvien keskusvirastojen virkamiehiä. Vain Piikkiön tuomarina 1614—19 ollut Nils Kijl sekä Savon tuomarina 1602—18 toiminut Anders Boije (tosin vain vuosien 1602—06 osalta) olivat sellaisia, joilla ei ollut muuta päätointa tuomarinviran ohella.

⁹ *Hainari-Grottenfelt*, Suomen historia Ruotsin mahtavuuden aikakaudella 1617—1721, s. 17.

4. TUOMARINVEROJEN TUOTTO

Tiedot laamannin- ja tuomarinverojen tuotosta ovat varsin niukat aina 1620-luvulle saakka, josta lähtien nämä verot tilitetään vuodintileissä. On ilmeistä, että se hajanaisuus, joka verojen maksutapojen välillä oli eri osissa Suomea vielä 1500-luvun lopulla, on 1600-luvun alusta lähtien antanut sijaa valtakunnalliselle yhtenäisyydelle yhtenäisin veroperustein. Tämä merkitsi — kun verot maksetaan nyttemmin kollektiivisen perusteen asemasta kaikkialla per capita — samalla verojen tuoton kasvua asutuksen kasvun mukana.

Ainoa yhtenäinen tuomarinverojen tuottoa tällä jaksolla koskeva lähde on vuoden 1619 läänitysluettelo ja siitäkin puuttuvat kaikki laamanninvirat sekä Ahvenanmaa. Sen mukaisesti ¹ ovat virkojen tuotot seuraavat:

Vehmaa }	220:—
Masku }	
Halikko	150:—
Piikkiö	174:—
Ala-Satakunta	132:—
Ylä-Satakunta	114:—
Raasepori	258:—
Porvoo	309:—
Hattula	101:—
Hollola	196:—
Sääksmäki	280:—
Pohjanmaa	504:—
Savo	338:—
Lappee	212:—
Äyräpää	248:—

Keskimääräinen tuomarinveron tuotto näyttää siis olevan jonkin verran 200 taalarin paremmalla puolella. Kun lähes kaikille tämän jakson tuomareille oikeusvirka oli vain »sivutulojen» lähteenä, lienee oikeutettua laskea, mitä tällaisella

¹ Läänitysluettelo v. 1619, RVA: Juridica 11.

summalla vuoden 1620 tienoilla olisi saanut hankituksi. **JUTIKKALAN** laskelmien mukaan oli näihin aikoihin — 1622—29 — veromaan keskihinta Hattulan ja Hollolan kihlakunnissa 13 taalaria äyrinmaalta, joten — jos lasketaan sakkotulojen peittävän sekä veronkannon kustannukset että lainlukijan palkkion — vuodessa olisi voinut ostaa noin 17 äyrinmaata eli pari kolme suurta talonpoikaistaloa. Tuottavaa rälssimaata olisi aina kolmen neljän vuoden perästä saattanut ostaa vaikkapa kartanon verran; Tuuloksen Kommilan hintana oli 1621 700 taalaria.²

Edellä sanottu on luonnollisesti vain kalkylointia; suurin osa tuomarien tuloista meni varmaan entistä kalliimmaksi käyvän säädynmukaisen elämän ylläpitämiseen. Tuomarinverot koitui-
vat näin välillisesti valtakunnan johtomiesten ja heidän mukanaan valtakunnan ulkoisen arvovallan hyväksi. Voidaan hie-
man liioitellen sanoa, että oikeuslaitoksen ylläpitoon tarkoi-
tetuilla varoilla rakennettiin ja ylläpidettiin suurvalta-aseman
edellyttämiä elämänolosuhteita.

5. TUOMARIEN OMA VIRANHOITO. SIJAISJÄRJESTELMÄN VAKINAISTUMINEN

Tuomarinvirkojen joutuminen maalle vieraitten ja maan tapoja tuntemattomien miesten haltuun on jo sinänsä lisän-
nyt maan oloihin ja kieleen perehtyneitten tuomarin-sijaisten
osuutta oikeudenhoidossa. Aksel Ryning ja Joakim Scheel
kirjoittivat helmikuussa 1600 nöyrän kirjeen Kaarle-herttualle,
missä he pyytävät saada pitää poliittisesti epäiltyä — olihan
hän Bielke-veljesten uskollinen palvelusmies — lainlukija
Henrik Jaakonpoikaa luonaan, vaikka tätä oli vaadittu tutkit-
tavaksi Ruotsiin. Syynä oli suomenkielen taitamattomuus:
vaikka he itsekkin istuisivat käräjiä, tarvitsisivat he Henrik
Jaakonpoikaa apunaan.¹ Istuessaan 1601 eräänlaisia tutkinta-

² *Jutikkala*, Hämeen historia II: 1, ss. 142—144.

¹ Joakim Scheel ja Aksel Ryning Kaarle-herttualle 17. 2. 1600,

käräjiä Porvoon kihlakunnassa oli Aksel Rynningillä mukanaan — ilmeisestikin tulkkina — itäsuomalainen lainlukija Jaakko Henrikinpoika. Kielitaidon vuoksi lienee lainlukija Niilo Eerikinpoikakin seurannut Vehmaan tuomaria Tönne Jöranssonia vuoden 1600 käräjille. Kielen taitamattomuudella lienee ollut merkittävä osuus siihen, että osa tuomareista jo alun alkaen piti tuomarinvirkaansa pelkkänä tulojen läänityksenä.

Merkittävämpi tekijä oli kuitenkin jo lähinnä edellisen alaluvun lopussa tehty huomio: tuomarinvirka ei muutamaa poikkeusta lukuunottamatta ollut kenenkään päätoimi. Harvalla, jos kellään, oli sellainen tehtävä, joka salli osittaisenaan viranhoidon, sitoivathan päätoimet heidät useimmiten valtakunnan muihin osiin.

Laamaneista (ks. laamannikunnittaista katsausta) hoitivat sekä Matti Laurinpoika ja Yrjänä Boije itse virkansa joko kokonaan tai miltei kokonaan, kun taas Jesper Matinpojan ja Jakob de la Gardien tiedetään varmasti vain kerran — kummankin aivan virkakautensa alussa — itse olleen virantoimituksessa. Jakob de la Gardien elokuussa 1618 antamat laamannintuomiot lienevät viimeiset laamannin itsensä antamat ennen vuoden 1680 virkareduktiota. On ikäänkuin oireellinen sattuma, että tämä on tapahtunut juuri sinä vuonna, josta lähtien kaikki Suomen laamanninvirat olivat valtaneuvoston jäsenillä. Valtaneuvoksista, jotka alunperin olivat tavallaan edustaneet valtakunnan eri osien paikallisia pyrkimyksiä ja mieltaloja, oli Kaarle IX:n aikana tullut kuninkaan vakinaisia neuvonantajia, joita usein vaadittiin saapumaan kuninkaan luo ja yhtä usein lähetettiin erikoistehtävissä valtakunnan eri osiin. Vaikkei heitä 1600-luvun alkuvuosina voikaan vielä pitää minään maan vakituisena hallituksena, kulki kehitys kuitenkin aimo askelin tähän suuntaan.²

Waaränen, Samling af urkunder I, s. 16. Joakim Scheel Kaarle-herttualle 20. 2. 1600, *Waaränen*, e.m.t. I, s. 18.

² *Edén*, Den svenska centralregeringens utveckling, ss. 14, 21, 90 seurr. *Carlsson*, Den svenska centralförvaltningen, s. 5.

Tämä tuntui luonnollisesti myös niiden kihlakuntien tuomarinviranhoidossa, joiden tuomarinvirka oli läänitetty jollekin valtaneuvokselle. Toisenlaiset tehtävät, vaikkakin ilmiöperiaatteessa on samanlainen, rajoittivat käskynhaltijoiden mahdollisuutta pari kolme kertaa vuodessa matkustaa maan äärestä toiseen käräjiä istumaan, eikä ollut ajateltavissakaan, että joku eversti tai ratsumestari jättäisi joukko-osastonsa ja sotilaalliset tehtävänsä oikeudenhoidon sitä vaatiessa. Kamreerien ja kamarineuvosten työpäivä oli pyöreä ja työntäyteinen, eikä heille jäänyt suuriakaan aikoja mahdollisen tuomarinvirkansa ajattelemiseen saati sitten Tukholmasta tai muusta keskuspaikasta käsin matkustella niitä hoitamassa.³

Tuomarien oma osuus viranhoidosta ajanjaksolla 1600—1623 käy ilmi seuraavasta asetelmasta:

Tuomarien oma viranhoito 1600—1623

	<i>Tuomari itse</i>	<i>Sijaiset</i>	<i>Tuomarien osuus</i>
Varsinais-Suomi	12 ¹ / ₃	107 ² / ₃	10.3 %
Ahvenanmaa	1	22	4.4 %
Satakunta	6	72	7.7 %
Uusimaa	3 ¹ / ₃	63 ² / ₃	5.0 %
Häme	4	35	4.5 %
Pohjanmaa	1	31	3.1 %
Savo	3	48	5.9 %
Karjala	8	57	12.3 %
Koko maa	38 ² / ₃	486 ¹ / ₃	7.4 %

Koko maassa — tilastossa kuitenkin ei ole mukana Käkisalmen lääniä vajavaisten tietojen vuoksi — siis tuomarit itse ovat istuneet alle 40 kärjäkierrosta. Verrattuna 1500-luvun kolmeen viimeiseen vuosikymmeneen (1569—99), jolloin vielä lähes kolmannes (30.8 %) kärjäkierroksista

³ Kamreerien työn hankaluuksista vrt. esim. *Korhonen*, Eerikki Antinpoika, ss. 76—129. Eerik Antinpoika oli Inkerissä olevien Kaprion, Jaaman ja Ivangorodin läänien (nimellinen) kihlakunnantuomari. *Korhonen*, e.m.t., s. 59.

oli tuomarien omassa hoidossa, osoittautuu lasku suorastaan romahdusmaiseksi.⁴ Valtavin on muutos Uudenmaan (46.2 % > 5.0 %) ja Hämeen (33.6 % > 4.5 %) kohdalla, mutta myös Varsinais-Suomessa on tuomarikato suuri (44.4 % > 10.3 %). Karjalassa lasku on melkoinen (28.0 > 12.3) ja Savossakin, jossa jo 1569—99 oli niukalti tuomarin itsensä istumia käräjäkierroksia, nämä vähenevät suhteellisesti alle puoleen entisestään (12.5 % > 5.9 %).

Satakunnassa oli toisaalta 1500-luvun lopussa runsaasti vieraita — joko ruotsinmaalaisia tai muuten muualla toimivia — tuomareita, joten viranhoito oli parhaasta päästä sijaisten huomassa, toisaalta taas juuri täällä oli 1600-luvun alussa itse käräjiä istuvia tuomareita, joten kehitys näyttää täällä kulkevan päin vastoin kuin muualla (5.5 % > 7.7 %). Samantapaiselta näyttää kehitys Pohjanmaallakin (0 % > 3.1 %), mutta siellä on kysymys itse asiassa vain yhdestä käräjäkierroksesta. Satakunnan osalta on huomautettava, että 1500-luvun suhdeluku on sinänsä poikkeuksellisen alhainen yllämainituista tekijöistä johtuen, joten poikkeus kehityksen yleisestä suunnasta on vain sääntöä vahvistaakseen: tuomarien oma viranhoito ei ainoastaan vähene tänä ajanjaksona (1600—1623), se loppuu lähes kokonaan, sillä suurimman osan noista 38 ²/₃ käräjäkierroksestaan ovat tuomarit istuneet aivan 1600-luvun ensi vuosina.

Jo vuoden 1605 tienoilla näyttää kehitys suurimmassa osassa Suomen kihlakuntia johtaneen siihen, että lainlukijat yksin hoitavat tuomarin tehtävät. Savossa istui Anders Boije käräjiä vielä 1608⁵ ja Piiikkiön kihlakunnassa Henrik Tönnepoika Wildeman vielä 1611.⁶ Eräästä käräjätodistuksesta päätellen olisi Hans von Rechenberg itse istunut käräjiä keväällä 1615. Hänen läsnäolonsa oli kuitenkin aivan satunnainen, sillä hänen oli sotilaallisen tehtävän vuoksi käytävä Porissa ja tällä matkalla hän näyttää saapuneen juuri parhaaseen käräjäai-

⁴ Ks. s. 143.

⁵ RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar: Finska domböcker, Nyslotts län.

⁶ VA: 1652: 159, 1742: 43, 1700: 52, 1728: 25.

kaan Kokemäelle.⁷ Ahvenanmaalta tiedetään Anders Bureuksen olleen läsnä käräjillä ja tarkastuksissa 1616 ja 1618, mahdollisesti matkustaessaan sitä kautta itärajan tarkistuksiin.⁸ Ollessaan »kuninkaallisen Majesteetin tärkeissä tehtävissä» matkalla Pohjanmaalla 1618 otti Filip Scheduling käsiteltäväkseen erään riitajutun Pietarsaaren käräjillä.⁹ Viimeinen tieto tuomarin itse istumista käräjistä tältä ajanjaksolta on vuodelta 1622, jolloin Ala-Satakunnan tuomari, Suomen kamreeri Hans Henriksson henkilökohtaisesti istui kesäkäräjät. Hänen motiivejaan ei liene aivan mahdotonta etsiä siitä, että hän itse oli vuosikymmenen verran toiminut lainlukijana Ruotsin puolella ja jostain syystä paikalle sattuneena tai lainlukijan estyneenä ollessa saattoi näin suuremmitta vaikeuksista jälleen asettua tuomarinpöydän taakse.¹⁰

1600-luvun ensimmäisten vuosikymmenten kuluessa tapahtuu merkittävä muutos oikeudenhoidossa: laamannit ja kihlakunnantuomarit lakkaavat kokonaan itse istumasta käräjiä.

6. ALILAAMANNIEN JA LAINLUKIJOIDEN NIMITTÄMINEN, HEIDÄN TUOMARINPATEVYYTENSÄ JA PAIKALLISTUNTEMUKSENSÄ

Lainlukijat näyttää tällä ajanjaksolla edelleenkin nimittäneen tehtäviinsä asianomainen kihlakunnantuomari, alilaamannit asianomainen laamanni.¹

⁷ VA: 2516: 63v. Käräjätodistus on päivätty Kokemäellä 15. 5. 1615. 24. 5. 1615 päivätyssä kuitissa sanoo Rechenberg oleskelleensa seurueineen viikon Porin kartanossa odottamassa Poriin laivausta varten komennettua suomalaisista ja pohjalaisista sotilaisista koottua rykmenttiään. VA: 2516: 29, 31.

⁸ VA: 7171: 499. RVA: Svea hovrätt, Liber supplicationum 1618, s. 295.

⁹ RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 17: 1.

¹⁰ VA: mm 1: 153. — Ajanjaksolta 1624—52 tunnetaan vain yksi tuomarin itsensä istuma käräjäkierros.

¹ Kysymyksissään K. M:lle 1616 esitti Tukholman hovioikeus,

Eräissä tapauksissa kuului tuomarinsijainen — kuten 1500-luvullakin — viranhaltijan vakinaiisiin ja läheisiin apulaisiin. Tästä on erinomaisena esimerkkinä Aksel Kurjen ratsulipuston entisen katselmuskirjurin, Lähteenojan Hannu Jaakonpojan, pääseminen esimiehensä sijaiseksi Pohjanmaalle. Jesper Martinpoika Cruusin molemmat sijaiset, Ylä-Satakunnassa lainlukijana toiminut Kristoffer Perttelinpoika ja Pohjois-Suomen alilaamannina toiminut Yrjänä Jönsinpoika olivat suorittaneet ratsupalvelusta hänen lipustossaan.²

Toisaalta taas tiedetään, että Hans von Rechenbergin »palvelijat» olivat nimenneet hänelle sijaisen, mikä osoittaa, että kaikki tuomarit eivät tunteneet henkilökohtaista kiinnostusta sijaisen nimittämistä kohtaan. Lähteet eivät tiedä kertoa juuri mitään tuomarien ja heidän sijaistensa suhteista itse viranhoidon aikana³, mutta kehitystä entistä persoonattomam-

---

että maan eri osiin määrättäisiin hovioikeuden hyväksymät, mutta silti tuomarien nimittämät lainlukijat. Hovioikeus kuninkaalle 10. 6. 1616, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1616. — Boije lähetti ollessaan itse estyneenä sijastaan Pälkäneelle laamanninkäräjiin Niilo Erikinpojan Turusta. Yrjänä Boijen todistus, päiv. Gennäsissä 29. 6. 1610. RVA, Svea hovrätt, Liber supplicationum 1614, f 361—362v.

² Esim. VA: 4347: 65—70. Samassa lipustossa suorittivat ratsupalvelusta Henrik Jaakonpoika, Henrik Antinpoika ja Kristoffer Pieta-rinpoika.

³ Tukholman hovioikeus lähettää erään asian tutkittavaksi HOLLAN lainlukijalle kihlakunnantuomari Aksel Ryningin kautta, koska sen tiedossa ei ole, kuka on seurannut sijaisena Yrjänä Henrikinpoikaa. Tukholman hovioikeus Aksel Ryningille sekä Johan de la Gardielle 18. 8. 1615, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1615. — Filip Scheduling toimituttaa hovioikeudelle tuomion, jonka hänen lainlukijansa on antanut. Tukholman hovioikeus Jesper Matinpojalle Didrik Spieker-nagelin puolesta 1. 7. 1619, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1619. — Tukholman hovioikeus valittaa Jesper Matinpojalle, että hänen lainlukijansa (Ruotsissa) on lähettänyt sinetöimättömän asiakirjan (»en lös sedel») kanneviskaalille ja toivoo kihlakunnantuomarin kovistavan sijaistaan. Hovioikeus Jesper Matinpojalle 23. 11. 1616, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1616. — Harvinainen on valtakunnankansleri Aksel Oxenstiernan »samastautuminen» alilaamanninsa kanssa (»de godha herrar i rätten såtho —, icke wille förgripa sig i hans myndigheet uti dhet fallet»). RVA: Svea hovrätt, Protokoll 18. 10. 1614, p. 130.

paan suuntaan kuvastaa se, että tuomarin vaihtuessa sijainen säilyy toimessaan ja muuttuu tavallaan vakinaisen virkamiehen luontoiseksi tuomiovallan haltijaksi.

Tästä on hyvänä esimerkkinä Hannu Jaakonpoika, joka pysyi Pohjanmaan lainlukijana Filip Schedingin saatua tuomarinviran Aksel Kurjen jälkeen, tai Olavi Olavinpoika (Winter), joka 1610-luvun lopulla katsoo voivansa käyttää itsestään arvonimeä »Viipurin läänin lainlukija».⁴ Omalla tavallaan kuvastaa kehitystä myös se, että termin »sittian des uti häradshöfdingens i N. häradh stedh» korvaa nimitys »lagläsare» tavalisessa käytössä edellisen (variaatioineen) säilyessä vain tuomioiden koristeena. Ja ne monet lainlukijat, jotka »ammattimaisina» tuomarinsijaisina hoitivat tuomarinvirkoja useissakin eri kihlakunnissa (Henrik Jaakonpoika, Hannu Jaakonpoika, Gabriel Pertinpoika, Kristoffer Perttelinpoika, Kristoffer Pietarinpoika jne.) kuulumatta useinkaan ennakoilta esimiestensä läheisiin avustajiin, ovat todistuksena siitä, että kysymys todella on sijaisuuden luonteen muuttumisesta.⁵

Kysymyksessä olevana ajanjaksona mainitaan kaikkiaan neljäkymmentäviisi alilaamannia ja lainlukijaa, joista ainakin yhdeksän (Sigfrid Pietarinpoika, Niilo Eerikinpoika, Yrjänä Olavinpoika, Henrik Jaakonpoika, Kristoffer Perttelinpoika, Lydik Henrikinpoika, Eskel Paavalinpoika, Jaakko Henrikinpoika ja Martti Henrikinpoika) oli jo 1500-luvulla ollut tuomarinsijaisena. Neljä (Lauri Perttelinpoika, Jaakko Henrikinpoika, Sigfrid Jönsinpoika ja Eerik Mikonpoika) toimi sekä kihlakunnantuomarin että laamannin sijaisena.⁶ Koko mää-

⁴ Esim. VA: 6076: 38v.

⁵ Erityisen selvästi tämän huomaa Henrik Jaakonpojan kohdalla, joka 1500-luvulla hyvin tietoisesti korosti olevansa palvelussuhteessa Bielke-sukuun, mutta joka 1600-luvun alussa toimi sekä Aksel Ryningin että Joakim Scheelin sijaisena. Ks. edellä s. 148.

⁶ Tässä yhteydessä ei ns. »samansäätyisiä sijaisia» ole laskettu alilaamanneiksi eikä lainlukijoiksi, eikä tilastoihin ole liioin otettu mukaan Martti Yrjänänpoika Grabbea eikä Jesper Matinpoika Kruusin palvelijaa Mikko Sigfridinpoikaa, joiden tuomarinsijaisuuksista ei ole täyttä varmuutta.

rästä oli entisiä vouteja ja kirjureita 29 eli noin kaksi kolmannesta (65 %) eli suhteellisesti suunnilleen sama määrä kuin 1500-luvun lopullakin.⁷ Yhdeksäntoista miestä oli ennen tuomarinsijaisuuttaan toiminut voudintehtävissä (alilaamanni Yrjänä Jönsinpoika sekä lainlukijat Eskil Matinpoika, Iisak Yrjänänpoika, Hannu Pietarinpoika, Kristoffer Perttelinpoika, Kristoffer Pietarinpoika, Henrik Antinpoika, Yrjänä Olavinpoika, Henrik Jönsinpoika, Lydik Henrikinpoika, Botved Hannunpoika, Petter Hertzigh, Henrik Hannunpoika Carell, Gabriel Pertinpoika, Pietari Olavinpoika, Henrik Pietarinpoika, Gabriel Paavalinpoika, Augustus Eskelinpoika, Sigfrid Pietarinpoika ja Hans Olofsson) ja näiden lisäksi yhdeksän vastuullisissa kirjurintehtävissä (alilaamannit Eerik Mikonpoika ja Sigfrid Jönsinpoika sekä lainlukijat Martti Martinpoika Purta, Martti Simonpoika, Hannu Jaakonpoika, Pertteli Matinpoika, Niilo Eerikinpoika, Henrik Jaakonpoika ja Måns Persson).

Kahden lainlukijan (4 %) tiedetään olleen porvareita Viipurissa ennen tuomarinsijaisiksi ryhtymistään (Olavi Olavinpoika, Eskil Paavalinpoika) ja päätyneen pormestareiksi kotikaupunkiinsa. Kolmas Viipurin pormestariksi päätynyt lainlukija, entinen provianttikirjuri Martti Henrikinpoika, hänkin Viipurista syntyisin, on luettu uransa alkupisteen vuoksi kirjureihin (vrt. kuitenkin s. 204).

Kirjallista sivistystä saaneiden ryhmä on yllättävän suppea (4 %), mihin ehkä osaltaan on vaikuttamassa lähteiden niukkuus. Tähän ryhmään kuuluivat ennen Turun hovioikeuden perustamista vain Wittenbergissä opiskelleet veljekset Yrjänä Henrikinpoika ja Hartvik Henrikinpoika Speitz.

Aiemmilta vaiheiltaan kokonaan tuntemattomia lainluki-joita on yksitoista eli noin neljännes kaikista, mutta näistäkin voidaan päättelyjen avulla osa sijoittaa todennäköiseen päte-

---

⁷ Vv. 1569—99 oli vouteja tai kirjureita 60 % kaikkien sijaisten kokonaismäärästä — toisia tuomareita mukaan laskematta —; jos rälssimiessijaisten ryhmään luetutkin jätetään pois, oli vouteja ja kirjureita 67 %. Ks. ss. 148—149.

vyysryhmäänsä. Kun tiedämme, että Lauri Perttelinpojan isä oli vouti, Joen Joeninpojan isä muonitusmestari ja Eerik Yrjänänpojan isä alilaamanni, on heidät nähtävästi sijoitettava jonnekin voutipätevien ja kirjallista sivistystä saaneiden rajamaille. Ne lainlukijat, joiden pätevydestä ei mitään varmaa voi sanoa, ovat miltei kaikki toimineet 1600-luvun ensimmäisinä vuosina ja sen lisäksi varsin lyhyen aikaa. Ainoastaan Savon lainlukija Olavi Maununpoika kuuluu pitkäaikaisiin tuomarinsijaisiin. Edellä mainittujen lisäksi on tuntemattomiin ollut pakko lukea Jaakko Henrikinpoika, Sigfrid Henrikinpoika, molemmat Tuomas Maununpojat, Simo Antinpoika ja Jöns Jakobsson.

Ylläoleva antanee tarvittavaa taustaa seuraavalle, eri pätevyysryhmien osuuksia käräjäkierrosten istumisesta esittävälle taulukolle.

Tuomarinviran hoito 1600—1623

Maakunta	Tuomari itse	Sijaiset					Yhteensä
		Toinen tuomari	Räisliimes	Opill. siv.	Porv.	Vouti, kirjuri	
Varsinais-Suomi	12 $\frac{1}{3}$	3 $\frac{1}{3}$	2	—	97 $\frac{1}{3}$	5	120
Ahvenanmaa	1	—	—	—	18	4	23
Satakunta	6	—	—	—	72	—	78
Uusimaa	3 $\frac{1}{3}$	1	—	—	60 $\frac{2}{3}$	2	67
Häme	4	1	6	—	62	17	89
Pohjanmaa	1	—	—	—	31	—	32
Savo	3	2	—	1	15	30	51
Karjala (Viipurin I).	8	1	—	31	25	—	65
Koko maa	38 $\frac{2}{3}$	8 $\frac{1}{3}$	8	32	380	58	525
	7.4 %	1.6 %	1.5 %	6.1 %	72.4 %	11.0 %	100 %

Lähimmän vertauskohteen tarjoaa tässä edeltävä ajanjakso, vv. 1569—99. Jo aiemmin (s. 197—198) on ollut puhetta tuomarien oman osuuden romahdusmaisesta laskusta, mutta myös

toisten tuomarien ja rälssimiessijaisiin luettujen osuus on pudonnut vähäisestä aivan mitättömäksi (4.2 % > 1.6 %), jos kohta opillista koulutusta saaneiden sijaisten istumat käräjät ovat vähentyneet vieläkin enemmän (6.3 % > 1.5 %).

Porvarisperäiset sijaiset, joita on vain itä-Suomessa, ovat jonkin verran lisänneet osuuttaan (4.7 % > 6.1 %), ja jos laskemme Viipurin pormestarin — provianttikirjurina tapahtuneen uran aloittamisen johdosta kirjureihin luetun — Martti Henrikinpojan tähän ryhmään, olisi porvarisperäisten sijaisien osuus kohonnut yli kaksinkertaiseksi entisestään (4.7 % > 10.9 %; vrt. kuitenkin itäsuomalaisien sijaisten porvarisperäisyydestä s. 98). Suurin lisäys tulee kuitenkin voutien ja kirjurien osalle, sillä tämän ryhmän osuus on noussut kahdesta viidenneksestä yli kahteen kolmannekseen (41.7 % > 72.4 %).⁸

Ns. samansäätyisten sijaisten osuus oli koko maassa vain 1.6 % ja kirjallista sivistystä saaneiden kahden miehen, Speitzveljesten, osuus oli samaa luokkaa, 1.5 %. Ajan katsomuksen mukaisesti pätevät miehet — s.o. tuomarit, rälssimiessijaiset ja oppisäädyn jäsenet — istuivat siis koko maassa vain 10 % kärjäkierroksista. Porvarisperäisiä sijaisia oli jonkin verran Savossa (2 %), mutta ennen kaikkea Karjalassa (47 %), missä Viipurin raatimiehet ja pormestarit istuivat suuren osan kaikista kärjäkierroksista. Jos Martti Henrikinpoika laskettaisiin porvarisperäisiin sijaisiin, merkitsisi tämä samalla sitä, että tämä ryhmä on toiminut yksinomaisena sijaisten rekrytointipohjana Karjalassa (peräti 87 %).

Voutien ja kirjurien osuus Pohjanmaalla (97 %), Satakunnassa (92 %), Uudellamaalla (90 %), Varsinais-Suomessa (81 %) ja Hämeessä (70 %) ⁹ osoittaa, että maan läntisissä osissa turvauduttiin yhä enenevässä määrin pääasiassa voutija kirjuriluokan lainlukijoihin, kun taas itä-Suomessa (eri-

⁸ Jos Martti Henrikinpoika luetaan porvarisperäisten sijaisten ryhmään, on voutien ja kirjurien osuus silti 67.6 %.

⁹ Ahvenanmaan kärjäkierroksista tunnetaan vain kahdenkymmenenkolmen istujat; 18 eli 78 % oli voutien istumia.

tyisesti Viipurin lähellä ¹⁰⁾ käytetyt tuomarinsijaiset yhä kasvavassa määrin olivat kaupunkihallintoon perehtyneitä miehiä. »Kunink. Majesteetin palvelijat» Viipurissa ovat näytelleet kylläkin osansa loppuun, ja ryhmä on muuttunut enemmän tai vähemmän »puhtaiksi» porvareiksi, joilla ei ole enää kruunun hallinnollisia tehtäviä, mutta heidän joukostaan yhä edelleen otetaan seudun lainlukijat.

Seuraavassa esitetty taulukko osoittaa käräjäkierrosten jakautumista paikallistuntemusryhmittäin. Tuomarien vähäinen osuus on jätetty laskussa huomioon ottamatta, samoin vajavaiset tiedot Käkisalmen läänistä.

Tuomarinsijaisten paikallistuntemus 1600—1623

	<i>Paikallis tuntemusta omaavat</i>	<i>Vieraat</i>	<i>Tunte- mattomat</i>	<i>Yht.</i>
Varsinais-Suomi	95 ¹ / ₃	7 ¹ / ₃	5	107 ² / ₃
Ahvenanmaa	11	11	—	22
Satakunta	50	22	—	72
Uusimaa	49	13 ² / ₃	1	63 ² / ₃
Häme	65	12	8	85
Pohjanmaa	9	22	—	31
Savo	14	4	30	48
Karjala	57	—	—	57
Koko maa	350 ¹ / ₃	92	44	486 ¹ / ₃
	72.0 %	18.9 %	9.1 %	100 %

Tarkasteltaessa sitä, miten suuressä määrin lainlukijat olivat perehtyneet sen kihlakunnan erikoisolosuhteisiin, missä he toimivat, voidaan todeta, että vain yhdeksän lainlukijaa oli aikaisemmin toiminut hallinnollisissa tehtävissä samassa kihlakunnassa. Jos katsomme, että aikaisempi toiminta samassa maakunnassa tai vakituisen asuinpaikan sijaitseminen siellä riittävät takaamaan paikallisten olojen tuntemuksen, oli lähes

¹⁰ Savon käräjäkierroksista oli 59 % tuntemattomien ryhmään kuuluvien hoidossa, joten tämän maakunnan luvuilla ei erillisinä ole juuri mitään tilastollista luotettavuutta.

kolme neljättöosaa sijaisten hoidossa olevista käräjistä toimi-alueeseensa tältä kannalta perehtyneiden istumia. Lähes viidennes (18.9 %) oli toimialueelleen toimikautensa alussa täysin vieraiden hoidossa, mutta eräiden tähän joukkoon kuuluvien pitkäaikaisten lainlukijain voi olettaa toimikautensa kuluessa saavuttaneen lähes täydellisen paikallistuntemuksen, joten tilastosta saatava kuva korjautuu edullisemmaksi. Viipuri läänissä olivat kaikki käräjät oman maakunnan miesten tai ainakin siellä kauan asuneiden istumia, Varsinais-Suomessa lähes 90 %. Tähän lienee osaltaan vaikuttanut yllämainittu tärkeiden hallintokeskusten sijainti juuri näissä maakunnissa viranhoitajien rekrytointia helpottamassa. Uudellamaalla (77 %) ja Hämeessä (77 %) toimivat niinkään etupäässä paikalliset sijaiset. Ainoastaan Pohjanmaalla oli vierasperäisillä sijaisilla ehdoton enemmistö (71 %), mutta Satakunnassakin näitä oli lähes kolmannes kaikista (31 %).¹¹

»Ammattimaisten», kihlakunnasta toiseen siirtyvien ja yhtä aikaa eri puolilla maata toimivien lainlukijain esiintyminen vähintään yhtä runsaasti kuin 1500-luvulla (Kartta s. 207) osoittaa sekin, että paikallistuntemusta ei pidetty minään ehdottomana vaatimuksena ja korvaamattomana avuna, vaan sen korvasi useasti pitkäaikainen tuomarinkokemus.

Tuomarinviran hoidon siirtyminen k o k o n a a n alilaamannien ja lainlukijoiden haltuun sekä oikeudenhoidon valvonnan puutteellisuudet merkitsivät silloisia olosuhteita vastaavan yleisen lain puuttumisen ohella tiettyä taantumista maan oikeudenhoidossa. Sen nojalla on ajoitettu varsinainen »rappiokausi» — jos niin voimakasta sanaa voi käyttää — juuri 1600-luvun alkuun. Edellämainitut pitkäaikaiset ja luotetut lainlukijat (esim. Henrik Jaakonpoika, Niilo Eerikinpoika, Olavi Olavinpoika, Gabriel Pertinpoika ja Kristoffer Pietarinpoika) sekä ne monet lyhytaikaisetkin sijaiset, jotka aikaisemmin olivat perehtyneet käräjien ja oikeudenhoidon erilaisiin tehtäviin vouteina, näyttävät kuitenkin merkitsevän tiettyjä

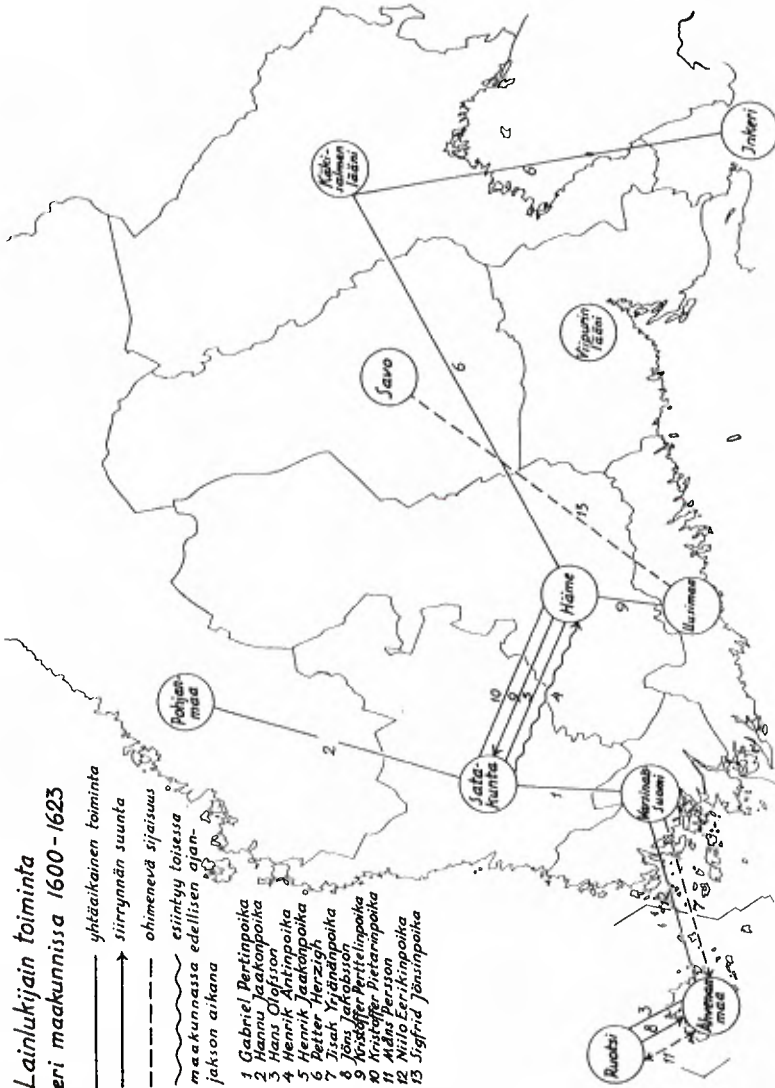
---

¹¹ Tuomarien istumien käräjäkierrosten mukaan laskeminen ei suuresti koko maan suhdelukuja muuta: paikallistuntemusta omaavat 72 %, vieraat 20 %, tuntemattomat 8 %.

Lainlukijain toiminta eri maakunnissa 1600-1623

- yhtäaikainen toiminta
 ————— siirtymän suunta
 - - - - - ohimenevä sijaisuus
 ~~~~~ esiintyy toisessa
 maakunnassa edellisen ajan-
 jaksun aikana

- 1 Gabriel Bertinpoika
- 2 Hannu Jaakonpoika
- 3 Hans Olofsson
- 4 Henrik Antinpoika
- 5 Henrik Jaakonpoika
- 6 Petter Herzigh
- 7 Jisak Trjandänpöika
- 8 Jona Jona Pösoi
- 9 Jona Jona Pösoi
- 10 Mattias Eriksson
- 11 Niilo Erikkinpoika
- 12 Niilo Erikkinpoika
- 13 Sigfrid Jönssonpoika

takeita siitä, että oikeudenhoidon tason laskusta ei tullut huolestuttavan suurta. Pohjanmaan kärjärahvaalla ei esimerkiksi ollut valituksia lainlukijaansa Hannu Jaakonpoikaa vastaan tutkintakäräjillä vuonna 1614, mikä osoittanee ainakin tämän kirjurina uransa aloittaneen sijaisen hyvin pystyneen täyttämään tehtävänsä.¹²

¹² VA: 4896a. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 341. Vuonna 1616 oli pari Loimaan talonpoikaa syyttänyt Hannu Jaakonpoikaa sekä voutia, kirkkoherraa ja lautakuntaa laittomasti annetusta sakkotuomiosta, mutta syytettä ei voitu todistaa ja talonpojat saivat raskaat sakot. VA: 2527: 125. — Vrt. *Jaakkola-Roos*, Vuoden 1616 valitusluettelot, passim, jotka osoittavat, ettei muuallakaan maassa valituksia tehty.

V. Pyrkimykset oikeudenhoidon epäkohtien poistamiseen 1600-luvun alkuvuosikymmeninä

1. HOVIOIKEUKSIEN PERUSTAMINEN

Kaarle IX:n ajalta ei puuttunut halua oikeuslaitoksen epäkohtien poistamiseen, jos kohta tälläkin alalla tositoimiin päästiin vasta hänen poikansa tai tämän seuraajien hallituskausilla. Yli puolentoista vuosisadan ikäistä maanlakia yritettiin uudistaa, mutta pyrkimykset jäivät puolitiehen ja lopullinen tulos saavutettiin vasta 1734. Kaarle IX:n ajan lakiehdotuksia tutkittaessa on mielenkiintoista havaita, miten Ture Jakobssonin (Rosengren), Grensholmin herran, johdolla toimineen lakikomission ehdotus tahtoi laillistaa vallitsevan tilanteen: kuninkaalla oli oleva oikeus nimittää tuomari ja tällä oikeus pitää sijaista, »ellei hänellä ole *tilaisuutta* istua itse käräjiä». Ainoa vaatimus, joka sijaisen pätevyydestä esitetään, on, että hänen tulee olla sellainen, jonka rahvas hyväksyy ja johon se tyytyy.¹

Kaarle IX itse näyttää kallistuneen toisen suunnitelman puoleen, joka pysytti pääkohdissaan maanlain määräykset sekä tuomarin nimittämisestä että hänen viranhoidostaan. Sijaisen käyttäminen olisi ollut sallittua vain tuomarin ollessa sairaina, kuninkaan sotaretkellä, kuninkaan asioissa ulkomailla tai muita kuninkaan käskyjä toteuttamassa.²

Kustaa II Aadolf taas pitäytyi niissä puitteissa, jotka Juhana III:n aatelisprivilegiot määrittelivät tuomarinviran

¹ *Dahlgren*, Lagförslag i Karl IX:s tid, s. 430.

² *Dahlgren*, Lagförslag i Karl IX:s tid, ss. 245—246. Ordningh, huruledhes Fougerne her i Finlandh sigh rette skole 9. 2. 1602, *Waaranen*, Samling af urkunder I, s. 259.

täyttämisestä ja hoitamisesta. Niihin liittyviä epäkohtia ei 1600-luvun alkupuolella pystytty poistamaan, vaan vanha käytäntö vakiinnutettiin uudella vahvistuskirjalla.³

Jo Kaarle-herttuan aikana ryhdyttiin niinikään toimenpiteisiin pysyvän ylioikeusasteen muodostamiseksi valtakuntaan.⁴ Vuoden 1598 oikeusjärjestyksen mukaisessa muodossa⁵ ei ylioikeuden järjestäminen kuitenkaan toteutunut. Niinkuin niin monet muutkin uudistukset, joita Kaarle IX oli suunnitellut, saatiin ylioikeuden perustaminenkin toteutetuksi vasta Kustaa II Aadolfin aikana. Vuonna 1614 antoi kuningas Tukholman (Svean) hovioikeuden perustamiskirjeen. Alunperin oli tarkoitus, että hovioikeus olisi ylin oikeusaste, joka korvaisi kuninkaankäräjät. Ainoastaan kuolemantuomiot piti alistaa kuninkaalle, jolle luonnollisesti jäi myös yleinen amnestiaoikeus. Hovioikeus tuli olemaan kaikkien maassa toimivien oikeusistuimien, so. laamannioikeuksien ja niiden alaisten kihlakunnanoikeuksien, raastuvanoikeuksien, balttilaisen maaneuvoston vieläpä herttuallisten hovioikeuksienkin yläpuolella.⁶ Jo 1615 tässä järjestelmässä tapahtui varsin suuri periaatteellinen muutos. Hovioikeuden asemaa maan ylimpänä oikeusasteena muutettiin siten, että anomalla (ei vetoamalla) saatiin hovioikeudessa käsitelty ja päätetty asia alistaa kuninkaan tuomiovaltaan sen laadusta riippumatta.⁷

Kuninkaan tuomiovaltaa käyttävästä ylimmästä oikeusasteesta muodostui oikeudenhoidollinen keskusvirasto, jonka keskeiseksi tehtäväksi sen tuomioistuinluonteen ohella tuli alioikeuksien valvonta.

³ *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mörens Besluth I, s. 654. Privilegier, gifne menige Sveriges Rikis Ridderskap och Adel (1612), ss. 6—7.

⁴ Oikeudenhoidon valvonnasta 1500-luvulla, ks. s. 161.

⁵ *Schmedeman*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, ss. 113—114.

⁶ *Schmedeman*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, s. 138.

⁷ *Schmedeman*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, s. 161. Tästä menettelystä ks. *Almqvist*, Kungl. Maj:t som revisionsrätt 1614—1632.

Suomen osalta ei hovioikeuden perustaminen Tukholmaan näytä suuriakaan vaikuttaneen.⁸ Tämänluonteisten oikeuskäytännön muutosten vakiintumisaika on melko pitkä ja toisaalta vaati pääkaupungissa käytävä oikeudenkäynti palkattuine asiamiehineen ja korkeine vetoamis- ja lunastusmaksuineen melkoisesti enemmän varoja kaukana Suomessa asuvalta kuin oli oikeusturvan kannalta kohtuullista. Ei näin ollen ole lainkaan ihmeellistä, että hovioikeuden perustamista Turkuun pidettiin tähdellisenä juuri viimeksimainitun seikan vuoksi, joka on ainoa perustamiskirjassa 1623 mainittu syy hovioikeuden perustamiseksi Suomeen.⁹

2. KUNINKAALLINEN KANSLIA JA SVEAN HOVIOIKEUS TUOMARIN VIRAN HOIDON VALVOJINA

Kaarle-herttuan alullepanemaa tuomiokirjojen jälkikäteistarkastusta — josta on vain hajatietoja Suomen osalta ennen 1610-lukua¹ — varten asetettiin vuonna 1602 kuninkaan kansliaan erityinen virkamies, »valtakunnanviskaali», jonka tehtävänä oli hoitaa tätä tarkastusta. Tähän toimeen nimitettiin Karl Olofsson (Rosling), joka siirtyi 1614 hovioikeuden kanneviskaaliksi, kun tarkastus siirrettiin kansliasta hovioikeuteen.²

Svean hovioikeuden arkistossa säilyneistä luetteloista nähdään, että suomalaiset tuomarit ovat kanneviskaalille 1614—16

⁸ *Hainari-Grotenfelt*, Suomen historia Ruotsin mahtavuuden aikakaudella 1617—1721, s. 17. *Melander*, Kuvaus Suomen oloista vuosina 1617—1634 I, ss. 108—109.

⁹ *Schmedeman*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, ss. 218—219. *Westerlund*, Åbo hovrätt, ss. IX—X.

¹ Esim. Sääksmäen kihlakunnan v:n 1600 tileissä on maininta: »sielfwe häradsdom finnes uti cantzeliet». VA: 4347: 57. Osa säilyneistä tuomiokirjoista ennen v. 1614 lienee tätä perua.

² *Almquist*, Häradstingsprotokollen före 1614, ss. 16—18. *Anjou*, Svea hofrätt, s. 75.

toimittaneet melkoisesti tuomiokirjoja.³ Vitkastelua ja viivytelyä tapahtui kuitenkin niin runsaasti, että hovioikeuden oli pakko lähettää »postinsa» tuomiokirjoja Suomesta noutamaan. Tämän tiedetään tapahtuneen 1616, 1617 ja 1619. Suomalaisille tuomareille oli annettu pidennettyä aikaa pääsiäiseen saakka talven ja kelirikon vuoksi, kun muiden piti toimittaa tuomiokirjansa jo kynttilänpäivään mennessä. Tästä huolimatta näyttävät useat suomalaiset tuomarit ja tuomarinsijaiset saaneen maksaa huolimattomuudestaan säädetty 13 hopeatalaria kerralta.⁴

Svean hovioikeuden arkistoa kohdanneet tulipalot ja sen häikäilemätön seulonta satakunta vuotta sitten ovat hävittäneet lähes kaiken sen aineiston, jonka pohjalla voisi tutkia kanneviskaalin toimintaa.⁵ Häjätiedoista voidaan päätellä, että hovioikeus pyrki valvomaan sekä tuomioiden oikeellisuutta että prosessin lainmukaisuutta. Lainlukija Hans Olofsson pantiin viralta 1618 väärin tuomioiden ja virheellisen prosessin takia. Vaikka väärä oikeudenkäyntimenettely ns. »rauhanpeninkulmaa» (fredsmil) koskevassa asiassa olikin tapahtunut Ruotsissa, jossa hänellä oli useitakin tuomarinsijaisuuksia, menetti hän luonnollisesti myös mahdollisuutensa toimia

³ Vuosina 1614—16 pidetyssä luettelossa sanotaan Adam Schrapferin toimittaneen Raaseporin tuomiokirjan 1609, Johan Heinrich von Kalenin Hattulan 1610—12. Sääksmäen tuomiokirja 1611—13 on saapunut 18. 8. 1614, Ahvenanmaan 1614 (lainlukijan sinetöimänä) helmik. 1615 ja sen jälkeen Porvoo 1608—13 (sinetöimätön), Lappee 1613—14, Käkisalmen lääni 1613—14 (sinetöimätön), Savo 1609—13 (sinetöimätön) sekä Maskun-Vehmaan tuomiokirjat mainitsemattomilta vuosilta. RVA: Svea hovrätt, Advokatfiskalens anteckningar om levererade domböcker fr. o. m. 1500-talet.

⁴ Hovioikeudenposti Erik Andersson toi Suomesta 1616 ainakin Porvoon tuomiokirjan 1614, Raaseporin 1614, Sääksmäen 1613—15, Äyräpään 1614, Lappeen 1614, Halikon 1614 sekä Ala-Satakunnan tuomiokirjan mainitsemattomalta vuodelta. RVA: Svea hovrätt, Advokatfiskalens anteckningar om levererade domböcker fr.o.m. 1500-talet. Tukholman hovioikeuden valtakirjat Erik Anderssonille 14. 12. 1617 ja 20. 7. 1619. RVA: Svea hovrätt, Registratur 1617, 1619.

⁵ *Malmsten*, Anteckningar om Svea hovrätts arkiv, s. 130.

tuomarinsijaisena Ahvenanmaalla.⁶ Pohjanmaan lainlukijaa Hannu Jaakonpoikaa, joka oli tuomitsematta lähettänyt erään raskaan rikosasian («högmälssak») hovioikeuteen, nuhdeltiin monisanaisesti ja huomautettiin, mitä hänen rauhaansa lainlukijana kuului.⁷ Kihlakunnantuomari Nils Kijliä kovisteltiin vastapuolen puolueelliseksi väittämästä tuomiosta, vaikka asia näyttää todistamattomana rauenneen.⁸ Sen lisäksi hovioikeus piti huolta, ettei kukaan ollut tuomarina kahdessa oikeusasteessa eikä kukaan tehtävään syystä tai toisesta sopimaton toiminut sijaisena.⁹

Kun hovioikeuden arkistosta on »seulottu» mm. rikosasiain aktit, ei ole mahdollista tutkia, missä määrin hovioikeus joutui muuttamaan rikosjutuissa tuomarinsijaisten antamia tuomioita; monimutkaisten siviilijuttujen suhteen, jotka usein muuttivat kokonaan luonnettaan kesken oikeuskäsittelyn, ei tämääntapaista kannata yrittääkään, vaikka kymmenkunta suo-

⁶ Tukholman hovioikeuden tuomiot 6.11.1618 ja 4. 11. 1620, RVA, Svea hovrätt, Dombok 1618, bl. 85, 1620, bl. 158.

⁷ Tukholman hovioikeuden kirje Hannu Jaakonpojalle 4. 7. 1617, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1617.

⁸ Tukholman hovioikeuden tuomio 5. 7. 1621, RVA: Svea hovrätt, Dombok 1619: 183. Henrik Hannunpoika oli kirjoittanut mm. »Effft: vb Nils Kill war häretzhöffdingh, så war honom icke ondt att skrifva wittnebrefvet som han wille sigh thil mätto». Henrik Hannunpoika hovioikeudelle (25. 6.) 1621, RVA: Svea hovrätt, Liber supplicationum 1620—21: 334.

⁹ Hovioikeus Hans Olofssonille 5. 7. 1617, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1617. Kirjeessä sanotaan mm. »— — att i hafwe tagit Eder före at förestå både lagmans och häredshöfdinge säthen uti Opland, huilket fast otienligit och olagligit är för appellationens skull, att den parten som befinner sigh beswätrat emot häredzhöffding domhafwandens som är Hans Olofsson dom uti thet häradet, han föhrer sin saak till rätta, skall sedan sökia efter wadhet sin better rätt under lagmannen Hans Olofsson». Hovioikeus valtakunnankanslerille 17. 7. 1618, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1617. Hovioikeus Växjön piispalle 8. 6. 1618, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1618. Kirjeessä kerrotaan pappismies Petrus Benedictin olleen lainlukijan poissaollessa sijaisena Norrwidingen kihlakunnassa, »hwilket fast orimligt är, at såledhes skall tillgå, det een prestman skall hafua een foot i Tingestufun och den andre uthi Predikostolen».

malaista juttua onkin aktisarjassa säilynyt (näistä tosin osa raastuvanoikeuksista tulleita).¹⁰ Lähteiden niukkuuden johdosta voidaan alioikeuksissa tapahtuvan tuomarinviranhoidon kontrollia seurata vasta Turun hovioikeuden perustamisesta lähtien ja sitäkin vain renovoiduissa tuomiokirjoissa säilyneiden huomautusliuskosten ja kirjelmien nojalla.

3. TURUN HOVIOIKEUS TUOMIOKIRJOJEN TARKASTAJANA

Lainlukijat lähettivät tuomiokirjansa renovoidut kappaleet Turkuun, missä hovioikeuden jäsenet milloin yksin, milloin pari kolme yhdessä kävivät lävitse annetut tuomiot tehden merkintöjä huomautusluetteloon, jonka nojalla vaadittiin lisäselvityksiä lainlukijalta.

MELANDER on tutkimuksessaan Turun hovioikeuden varhemmasta historiasta varsin seikkaperäisesti perehtynyt näihin huomautuksiin ja tullut siihen tulokseen, että tarkastuskertomukset ovat erittäin painava todiste lainlukijakunnan kehnosta tasosta.¹ Jos kuitenkin ottaa huomioon näiden huomautusten luonteen, joutuu toteamaan, että arvostelu kohdistuu tuomiokirjoista havaittaviin puutteellisiin, joten ne eivät sinänsä anna kuvaa oikeudenhoidon todellisesta tilasta.

MELANDER — joka laajalti käsittelee tätä kysymystä — on

¹⁰ *Malmsten*, Anteckningar om Svea hovrätts arkiv, s. 121. Suomeen liittyviä asioita käsittelevät aktiniteet *Liber causarum* 1: 7 (Jesper Matinpoika Kruus *vs.* porvari Matti Haukka), 11:4 (käskeynhaltija Eerik Haren toiminta Elfsborgin lunnaiten kannossa), 13 (Nils Sabanchorus *vs.* Suomen kamreeri Hans Henriksson), 17: 1 (Didrik Spiekernagel *vs.* Knut Fordellin perilliset), 18: 1 (Joel Planting *vs.* Arvid Hannunpoika Stålar, Tursunperän tilasta), 20: 6 (Jakob Wollen perintöasia), 21: 1 (Yrjänä Hannunpoika *vs.* Nils Kijl, Finskilän tilasta), 31: 5 (Kolbolstadin tilasta Ahvenanmaalla), 31: 7 (Bastön tilasta Ahvenanmaalla).

¹ *Melander*, Drag ur Åbo hovrätts äldre historia, ss. 153—181.

lisäksi keskittynyt ainoastaan siihen materiaaliin, jonka muodostavat negatiiviset tarkastushuomautukset, kiinnittämättä huomiota niihin tavallisesti tuomiokirjojen kansilehdille tehtyihin huomautuksiin, joissa tarkastajat ilmoittavat hyväksyvänsä tuomiokirjan sellaisenaan. Esimerkiksi Raaseporin kihlakunnan kohdalla hän luettelee vuosien 1625, 1629 ja 1630 tarkastuskertomukset, mutta ei ole huomannut, että vuosien 1620—24 (kreivikunnan osa), 1626 ja 1631 tuomiokirjat on hyväksytty huomautuksetta.²

Raaseporin kihlakunnan vuoden 1623 tuomiokirjasta (lainlukijana Martti Simonpoika) on hovioikeuden tarkastajakunta löytänyt neljä huomautuksenarvoista kohtaa. Ensinnäkin lainlukija on langettanut liian suuret sakot eräässä solvausjutussa, toiseksi hän oli päästänyt erään henkilön huoruudesta sakoilla, vaikka alioikeuden olisi lain ja Norrköpingin päätöksen mukaan pitänyt tuomita syyllinen kuolemaan.³ Kolmanneksi oli eräs maanmyyntiä koskeva päätös niin huonosti muotoiltu, ettei siitä käynyt ilmi maanluontoakaan ja neljänneksi oli lainlukija siteerannut väärää lainkohtaa. Martti Simonpojan käskettiin »paremmin lukemaan lakikirjaansa ja tarkoin luettelemaan (lain) luvut».⁴

Vuoden 1625 tuomiokirjaan tehdyt huomautukset koskivat kahta juttua, jotka Martti Simonpoika oli alistanut hovioikeudelle antamatta niistä alioikeuden tuomiota. Molemmat palautettiin laillisessa järjestyksessä päätettäviksi.⁵

Martti Simonpojan seuraajan Sigfrid Jönsinpojan tuomiokirjoista löytyi runsaammin huomautettavaa. Vuonna 1629 hän ei tarpeeksi tarkoin ollut tutkinut erästä kuolemantuottamusta, jonka johdosta hovioikeus määräsi ulkokihlakuntalaisen

² *Melander*, *Drag ur Åbo hovrätts äldre historia*, ss. 173—177. VA: 11 1: 5, 61, 166.

³ Vuoden 1642 lakikomissio totesi, että alioikeuden pakottaminen antamaan tuomioita, jotka ylioikeus kumoaisi, vähensi oikeuden arvovaltaa ja teki koko oikeudenkäynnistä »illusoria och till idel apespel». *Almquist*, *Handlingar rörande 1642 års lagkommission*, s. 122.

⁴ VA: 11 1: 18—18v.

⁵ VA: 11 1: 28.

lainlukijan tutkimaan asian uudelleen. Eräässä toisessa jutussa hän oli Martti Simonpojan tavoin laskenut huoruuteen syylliset sakoilla, joka antoi hovioikeudelle aiheen kysyä, mistä hän oli saanut siihen valtuudet. Hän oli samoin vapauttanut sakoista erään nuoren parin, joka salavuoteuden johdosta oli niihin tuomittu, koska he olivat naimisiinmenoaikeissa. Pari kertaa hän unohtaa julistaa lopullisen tuomion ja kerran hänkin siteeraa väärää lainkohtaa.⁶

Porvoon kihlakunnan tuomiokirjoista on niistäkin löydettävissä hovioikeuden tarkastusluetteloita, joista varsinkin vuoden 1623 tuomiokirjaan liittyvä on erityisen mielenkiintoinen sikäli, että lainlukijan sen johdosta antama vastine on säilynyt.

Eräät vastaukset osoittavat, että lainlukija Botved Hannunpoika todella oli harkinnut tuomioitaan ja päätöksiään. Eräänä vaikeimmista syytöksistä oli se, että hän oli tuominnut erään miehen sakkoihin huoruusrikoksesta, vaikka nainen, jonka kanssa tämä oli rikoksensa tehnyt, ei ollut paikalla, ja vaikka alioikeuden olisi ollut tuomittava kuolemanrangaistus. Botved Hannunpoika vastasi, että tässä tapauksessa oli syyllisyys miehen kohdalla ilmeinen, ja vaikka naisen poissaolo olisikin tavallisessa tapauksessa estänyt asian käsittelyn siihen saakka kunnes hänet oli haettu paikalle, ei tässä yhteydessä tähän voinut kiinnittää huomiota, kun nainen oli paennut Liivinmaalle ja sinne kadonnut. Kun syyllistä miestä ei enää kauempaa tämän jutun takia voinut pitää erossa kirkon sakramenteista, mikä muuten olisi jatkunut lopulliseen tuomioon saakka, oli lainlukija rikoksen laatuun ja muihin seikkoihin katsoen päätellyt, ettei miestä voinut aivan ilmaiseksi päästää menemään ja tältä pohjalta tuominnut hänet sakkoihin.⁷

Eräissä toisissa tapauksissa puuttui rikoksen ja sen laadun tarkempi määrittely, eräin kohdin taas puhtaaksikirjoittaja oli tehnyt anteeksiantamattomia hutilointivirheitä, joita lainlukija ei sairautensa takia ollut huomannut. Hovioikeuden tarkas-

⁶ VA: 11 1: 91—91v, 124—124v.

⁷ VA: bb 1: 265—266.

tajat huomauttivat lisäksi, että sakkotuomioista puuttui miltei aina merkintä, että ne oli jaettava kolmeen osaan (kuninkaan, kihlakunnantuomarin ja asianomistajan osat). Botved Hannunpoika vastasi nöyrästi, että Uudellamaalla, missä hän oli asunut yli kaksikymmentä vuotta, oli ollut tapana, että vouti keräsi kaikki sakot ja jakoi ne sitten lain mukaan, joten hän ymmärtämättömyyttään ei ollut arvannut toisin menetellä.⁸

MELANDERin keräämistä runsaista tiedoista voimme todeta, että huomautukset koskivat hyvin useassa tapauksessa rikoksen määrittelemistä. Asessorien mielestä oli jokin rikos pikemminkin kotirauhanrikkomista kuin pelkkää tappelua, jokin toinen taas varkautta eikä lainan takaisinmaksatusta pakkokeinoin. Hyvin suuri osa koski huolimattomuutta tuomiokirjojen puhtaaksikirjoittamisessa, missä milloin oli unohdettu siteerata lainkohta, milloin taas annettu täysin väärä, suorastaan järjetön pykälä tuomion perusteeksi. Toisinaan oli tuomio muotoiltu siten, että se saattoi antaa aiheen väärään ja oikeudenvastaiseen tulkintaan. Pohjanmaalla tuomitsi lainlukija Gabriel Paavalinpoika kerran kaksi miestä sakkoihin rikosta tuomiokirjassa ilmoittamatta.⁹

Uudenmaan osalta ylempänä suoritettu huomautusten lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että lainlukija monasti oli täysin tietoinen niistä seikoista, jotka hovioikeus luuli hänen unohtaneen ja toisinaan taas — tuomarinohjeiden hengessä — tuomitsi maantavan ja selvän järjen eikä pykälien kirjaimen mukaan. Pohjanmaan lainlukijan Gabriel Paavalinpojan vastineessa — jota MELANDER aiheetta kutsuu sekavaksi — hänen viittauksensa »lautakunnan myöntymyksen mukaan» tuomitsemisesta saattaa hyvinkin tarkoittaa juuri sikäläisen maantavan ja lautamiesten terveen järjen mukaan tuomitsemista.¹⁰

Hovioikeuden tarkastustoiminnan, jonka tehokkuutta pyrittiin lisäämään langettamalla tuomiokirjansa lähettämässä vitkastelevat lainlukijat suuriin sakkoihin, pääpyrkimyksenä

⁸ VA: bb 1: 260—261.

⁹ *Melander*, Drag ur Åbo hovrätts äldre historia, ss. 157—160.

¹⁰ *Melander*, e.m.t., ss. 161—163. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 341.

oli selvästikin yhtenäisyyden aikaansaaminen maan oikeudenhoitoon, mikä luonnollisesti monesakin kohden tuli olemaan ristiriidassa lainlukijain »vähäisen ymmärryksensä ja kykynsä» mukaan suorittaman viranhoidon kanssa. Kun maanlakikin oli monilta osiltaan vanhentunut, eivätkä edes kaikki sen kopiot olleet samanlaisia, olivat lainlukijat pahassa välikädessä, jota ei paljoakaan pystynyt auttamaan se, että hovioikeus tuolloin tällöin antoi heille erityisiä ohjeita visaisimpien juttujen käsittelyä varten.¹¹

4. YKSITYISET VALITUKSET LAINLUKIOITA VASTAAN. — VIRKAVIRHEET

Varhemman historiantutkimuksen käsitys 1600-luvun lainlukijoista perustuu pääasiassa lainlukijoita vastaan esitettyihin valituksiin. Näitä tarkemmin tutkiessa havaitsee pian, että osa niistä perustuu henkilökohtaiseen kaunaan ja kateuteen tai aiheutui oikeudessa kärsityn tappion kirvelyistä. Tämänlaatuisen hyökkäyksen perustelujen tasosta antaa hyvän kuvan Henrik Frågaren, turkulaisen raatimiehen, väite, että lainlukija Antti Sigfridinpoika oli »kiero mies, niin iso, pitkä ja lihava kuin hän on».¹ Useimmissa tapauksissa eivät syyttelijät tienneet lainlukijoista muuta kuin kunniallista ja hyvää, vaikka

¹¹ Kolme tällaista ohjetta eli instruktiota on *Granfelt* julkaissut. *Granfelt*, Lagläsare-Instruktion, ss. 271—275. Sama, *Lagläsare-Instruktioner*, ss. 97—102. Lisäksi mainitsee *Kreüger*, *Försök att framställa den svenska kriminalprocessens utveckling*, s. 172, erään 1646 annetun lainlukijainohjeen, jota ei toistaiseksi ole löytynyt. Käsinkirjoitetuista lakikirjoista ks. *Melander*, *Entisaikain oikeudenkäynti Suomessa*, s. 218—219. *Lehtinen*, *Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat*, ss. 399—400. — Ruotsalainen lainlukija mestari Ambjörn tuomittiin 2. 10. 1618 maksamaan sakkoa 20 taalaria Växjön hospitaalille, koska hän oli tuominut väärin, ts. oman virheellisen käsinkirjoitetun lakikirjansa mukaan. RVA: Svea hovrätt, Strödda protokoll n:o 111.

¹ Turun RO 1. 6. 1633, *Granfelt*, *Utdrag ur Åbo stads dombok 1632—1634*, s. 54.

olivatkin näitä — varsinkin oluthiprakassa («i öölsmåål») — lain ja oikeuden vääristelijöiksi, lahjusten ottajiksi ja lakia kunnioittamattomiksi väittäneet.²

Tällä ei kuitenkaan ole sanottu, etteikö tuomarinsijaisten joukossa olisi ollut todella heikkoja ja epäpäteviä yksilöitä. Vehmaan ja Maskun lainlukijan Hartvig Speitzin, joka sittemmin tuli tunnetuksi eräänä aikansa pahimpana kverulanttina, tuomitsi hovioikeus viralta jo vuoden tuomarinsijaisuuden jälkeen 1624.³ Ja kuitenkin Hartvig Speitz oli lainlukijan poika ja sekä kasvatukseltaan että opinnoiltaan varmaan aikansa pätevimmiksi katsottavia tuomarinsijaisia, joka tuomiokirjoissaan siteeraa oikeusopillisia maksiimeja ja antiikin kirjailijoita.⁴ Hänen luonteensa särmikkyys teki hänestä kuitenkin täysin sopimattoman tuomarinvirkaan, missä vaadittiin tasapainoisuutta ja tasapuolisuutta, vaikka hän itse tarkkaan luullikin tietävänsä tuomarinviran hoitajalleen asettamat vaatimukset. Asessori, lakitieteen tohtori Petrus Wigeliusta hän syytti siitä, että tämä oli käsitellyt hänen asiaansa aliläämannä vastoin lakia ja asetuksia, ei käräjillä istuen («*sedendo*»), vaan «på min egen gård *inter pocula simpliciter stando*». Sen lisäksi Wigelius olisi kirjoittanut «sin onyttiga och kraftlöösa dom aff penningakärleek, hwilcket är löjewärtdt», kuten Speitz halveksien toteaa. Kärkäs kynänkäyttö johti kuitenkin siihen — kun «vanha academicus» oli ensin kokenut senkin häväistyksen, että hänet oli sananmukaisesti heitetty ulos hovioikeudesta —, että Speitz tuomittiin Turun raastuvanoikeudessa 1645 kuolemaan, mikä tuomio sitten lieventyi kuudeksi

² VA: ä 1: 231, 301—301v.

³ *Lagus*, Om finska lagöfversättning, ss. 14—17.

⁴ Hänen tuomiokirjoissaan on mm. seuraavanlaisia huomautuksia: «*delictum quo est magis voluntarium eo gravior puniendum est*», «*nia enim licentia coactit in magnum malum*», «*posse nemo iniuriam tolerare tenetur*». Hänen klassillista sivistystään ilmentää muutama viittaus antiikin kirjallisuuteen: «*O miser Oreste, quod te pudidit? Conscientia, inquit Eurip.*» ja «*Sed quoniam princeps bonus utitur, subditis ut liberis, et eorum pater est, dit Homerus. Pro peccato lege magni pars supplicii, satis est patri. Et summum jus, summa saepe iniuria est*», VA: kk 1.

vuodeksi vankeutta.⁵ Näyttää kuitenkin siltä, että Wigelius on pitänyt parhaimpana pysyä erillään alilaamannin tehtävistä heti Speitzin pantua juttunsa vireille.

Virasta erotettiin myös Pohjanmaan lainlukija Gabriel Paa-valinpoika, joka vanhuutensa vuoksi oli kelvoton toimeensa.⁶ Vuonna 1632 tuomittiin Halikon lainlukija Matti Eskelinpoika Blomm 400 hopeatalarin sakkoihin ja pantavaksi viralta ikuisiksi ajoiksi, koska hän oli sekä tuominnut väärin että väärin jäljentänyt asiakirjoja, minkä johdosta rahvas ei ollut saanut oikeutta.⁷ Yrjänä Yrjänänpoika Pâsan taas todettiin 1640 syylistyneen väärennykseen («crimen falsi») ja Porvoon lainlukijan Hannu Eerikinpojan laittomaan menettelyyn rajakatselmuksessa.⁸ Molemmat näyttävät menettäneen virkansa näiden väärinkäytösten ilmitulon aikoihin. Savon lainlukija Lauri Sigfridinpoika taas, joka jo voutina oli osoittautunut niin kelvottomaksi, että hovioikeus oli tuominnut hänet »kavalta-jaksi ja olemaan ainiaaksi kelpaamaton kunnialliseen virkaan» oli yhdessä eräiden toisten kanssa sekaantunut väärennysjuttuun, minkä yhteydessä veronkantokirjuri Pertteli Tuomaanpoika Kuopion Ritisenlahdelta oli joutunut virumaan Viipurin linnassa lokakuun puolivälistä pyhänmiestenpäivään 1639 aivan syyttömästi. Kun asiaa sitten maaherran käskystä ryhdyttiin tutkimaan, tulivat lainlukijan ja hänen kumppaniensa omavaltaisuudet ilmi, mutta laamannioikeudessa ei alilaamanni Anders Swartt ilman hovioikeuden tutkintoa voinut tuomita Lauri Sigfridinpoikaa viralta, »koska täällä Savossa niinkuin muuallakin Karjalassa on varsin suuri puute sopivista henkilöistä, jotka pystyisivät tuomarinvirkaa hoitamaan».⁹ Kun

⁵ RVA: Biografica, Speitz. RVA: Juridica 6. *Melander*, Mistä syyttä ovat Hartikka Speitzin sota-artikkelisuomennoksen esilehdet ilmestyneet useina laitoksina, ss. 121—123.

⁶ *Luuikko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 341.

⁷ VA: Turun hovioikeuden rikosasiain pöytäkirjat: Åbo Lähn 1631—1632, ss. 33 seurr., 194 seurr.

⁸ VA: ä 1: 204—205, 253—253v.

⁹ VA: ä 1: 127v—128.

Lauri Sigfridinpoika kelpuutettiin vielä 1642 lainlukijaksi Käkisalmen läänin, osoittaa se puutteen olleen todella huutavan.

Kun Gustav Horn 1638 oli Aksel Oxenstiernan kautta valittanut presidentti Jöns Kurjelle Maskun lainlukijan Antti Sigfridinpojan sopimattomuutta ja pyytänyt tämän sijaan toista, suositteli valtakunnankansleri Kurjelle, että tilalle nimitettäisiin hänen vapaaherrakunnassan toimiva Juhana Jaakonpoika. Kurki totesi tällöin, että viimemainittu oli syytteessä monista karkeista rikkomuksista, jotka hän oli tehnyt tuomarinvalaansa ja omaatuntoaan vastaan ja jotka hän itse oli tunnustanut, kun sensijaan Antti Sigfridinpoika oli hoitanut tehtävänsä paremmin. Kuvaavaa ajalle ja valtakunnankanslerin arvovallalle oli, että kanslerin palveluksessa oleva Juhana Jaakonpoika sai kuitenkin toistaiseksi pysyä virassaan, »varsinkin kun pätevästä miehistä on puutetta».¹⁰

Lainlukijain rahanahneudesta on historiallisessa kirjallisuudessa varsin yleisenä esimerkkinä Samuel Cröellin kuvaus oikeushoidosta Käkisalmen läänissä 1640-luvulla, jolloin lainlukija (Anders Lytthraeus) pöytänsä takaa asianomistajien sormimerkeillä ilmoittamia lahjusmääriä tarkkaillen oli tuominut enemmän tarjoavan eduksi.¹¹ Syytteet lahjusten otosta jäivät tuolloin — kuten myöhemminkin — yleensä todistamatta, mutta sitä useammin jouduttiin toteamaan, että lainlukijoiden vaatimat tuomionlunastukset, katselmuspalkkiot ja muut maksut olivat kohtuuttomia. Tähän liittyviä kysymyksiä on käsitelty lainlukijain palkkauksen yhteydessä (ss. 230—232).

Vaikka myönnetäänkin, että 1600-luvun alkupuolen lainlukijoissa oli heikkoa ja epäpätevää ainesta, jonka kimppuun hovioikeuden tarkastajat ja tuomarinviranhoitoa kritisoivat eivät syyttä suotta käyneet, on tunnustettava, että Botved Hannunpojalla oli paljonkin perustetta kirjoittaessaan vuoden

¹⁰ Jöns Kurki Aksel Oxenstiernalle 19. 6. 1638, RVA: Oxenstiernska samlingen.

¹¹ Esim. *Hainari-Grotenfelt*, Suomen historia Ruotsin mahtavuuden aikakaudella 1617—1721, ss. 247—248. *Tigerstedt*, Bröderna Cröell, ss. 264—265. Samuel Cröellin selonteko Turun hovioikeudelle on painettu Åbo Tidningarissa 1796, n:ot 41 ja 44.

1623 tuomiokirjan loppuun: »Pyydän nöyrästi niitä jalosukuisia herroja ja miehiä, jotka istuvat kuninkaallisessa hovioikeudessa, että he, mitä virheitä tästä löytyykin, minua kärsivällisesti oikaisisivat, sillä, Jumala nähköön, me olemme kaikki heikkoja ihmisiä ja kaikkivaltias Jumala on antanut toiselle ihmiselle enemmän ymmärrystä kuin toiselle, kuten taivaan tähdistäkin toinen loistaa toista paljon kirkkaammin.»¹²

5. AUSKULTOINTI HOVIOIKEUDESSA

Milloin ja mistä ajatus tuomarien kouluttamisesta auskultoinnilla on Ruotsiin saapunut, on toistaiseksi selvittämättä. Svean hovioikeuden arkisto ei anna asiasta muuta tietoa kuin että ensimmäiset yhdeksän auskultanttia otettiin hovioikeuteen 4. 6. 1627. Vuoteen 1635 mennessä oli hovioikeuden edessä vannonut auskultanttivalan tiettävästi viisikymmentä auskultanttia, joista sittemmin ainakin viisitoista oli toiminut alilääkemanneina tai lainlukijoina.¹

Suomen kohdalla ei tällä auskultoinnilla kuitenkaan ollut juuri mitään merkitystä, sillä vain neljän (hovioikeudenasesorit Magnus Rhalambius-Rålambstierna, Algot Erics Carlstadius ja Johan Henriksson, aateloituna Axehjelm, sekä Turun kaupunginsihteeri Nils Bengtsson Plantin^{1a}) vv. 1627—85 aus-

¹² VA: bb 1: 116.

¹ RVA, Svea hovrätt, Auskultanteder 1627—1686. — Eri vuosina otettiin auskultantteja seuraavasti: 1627 11, 1628 3, 1629 2, 1630 1, 1631 7, 1632 6, 1633 8, 1634 5, 1635 7 (yhteensä 1627—35 50). Götan hovioikeuteen (per. 1634) otettiin auskultantteja jo 1635. *Wilstadius*, Göta hovrätts auskultanter, s. 77. — Ylläolevat tiedot osoittavat, että *Melanderin* käsitys Jöns Kurjen ja Turun hovioikeuden uranuurtaja-asemasta auskultoinnin kohdalla on erheellinen. *Melander*, Jöns Knuutinpoika Kurki, KE III, ss. 280—281. — Auskultantiksi 4. 6. 1627 otettu Petrus Laurentii Birelius (Per Larsson) esim. sai 1631, neljän vuoden auskultoinnin jälkeen, promotoriaalin lainlukijaksi. Hovioikeus Johan de la Gardielle 14. 5. 1631, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1630—31: f: 64v—65.

^{1a} Sukunimeä ei tunne *von Bonsdorff*, Åbo stads historia I, s. 214.

kultoineen ura johti Suomeen. Näistä vain kaksi (Halikon tuomarina 1653—66 toiminut Magnus Rhalambius-Rålambstierna ja Pohjois-Suomen alilaamannina 1647—49 ollut Johan Henriksson) kuuluvat tämän tutkimuksen puitteisiin. Kysymys oli Suomen osalta ratkaistava Turun hovioikeuden piirissä.

Joutuessaan istuntokausien aikana miltei päivittäin perehtymään alioikeuksien toiminnan epätasaisuuteen ja oikeudenhoidon epäkohtiin olikin Turun hovioikeus todennut, että sen suorittama jälkikäteistarkastus ei suinkaan ollut tehokkain ja tuloksekkain tapa ehkäistä harkitsemattomuuksia ja vääriä tuomioita. Tässä mielessä hovioikeus esitti — MELANDERIN mukaan presidenttinsä Jöns Kurjen aloitteesta, mutta joka tapauksessa selvästikin Tukholman hovioikeuden esimerkin mukaisesti — vuonna 1633, että sinne saataisiin ottaa »muutamia sopivia henkilöitä tai nuoria ylioppilaita kuuntelijoiksi (auscultatores), jotka vaitiolovalan tehtyään voisivat seurata asioiden käsittelyä ja siten tulla päteviksi lainlukijantoimiin tai muihin tehtäviin». Vielä saman vuoden kuluessa lupa myönnettiin.²

Ei ole ollut mahdollista selvittää, kuinka pian vuoden 1633 jälkeen ensimmäiset auskultantit on hovioikeuteen otettu. Erik Norenius tuli auskultantiksi jo lokakuussa 1635, minkä lisäksi on löydettävissä eri lähteistä neljä viisi muuta auskultanttia 1630-luvulta.³

Vuonna 1638 esitti presidentti Jöns Kurki Aksel Oxenstier-nalle, että Turun hovioikeuden 1637 anomat lainopin oppituolit perustettavassa Turun yliopistossa toistaiseksi sijoitettaisiin Turun 1630 perustettuun lukioon yliopiston perustamista odo-

² Turun hovioikeuden kysymykset K. M:lle 10. 5. 1633, *Almquist, Handlingar rörande 1642 års lagkommission*, s. 49. *Melander, Drag ur Åbo hovrätts äldre historia*, s. 128.

³ Erik Erlandsson Norenius 15. 10. 1635, Pietari Maununpoika (1637), Jakob Nicarlus (1637), Olof Samuelsson Wallenius 9. 5. 1638, Hannu Martinpoika 13. 11. 1638, Pietari Tuomaanpoika (1639). *Westerlund, Åbo hovrätt*, s. 177, 708. *Melander, Drag ur Åbo hovrätts äldre historia*, s. 129. *Brenner, Slägterna Brenner*, s. 36. VA: ä 1: 42v, 97v.

teltaessa.⁴ Tämä ajatus lienee peräisin Turun hovioikeuden nuorempien virkamiesten piiristä, sillä Karjalan laamannin-sijaisena toiminut Henrik Teet oli tästä tehtävästä luopuessaan sanonut seuraajan löytämisessä vaikeuksiin joutuneelle laamannilleen, valtaneuvos Karl Bondelle, että tuomarinsijaisten »puute johtui siitä, ettei täällä lukiossa ollut yhtään oikeusopin ja kaunopuheisuuden lehtoreita, mutta kunhan tällaiset olisivat lukiossa ja lainopin opiskelijoita käytettäisiin kuulijoina kunink. hovioikeudessa, silloin voitaisiin tätä puutetta vähentää ja torjua». Tähän oli Bonde vastannut esittävänsä asian hallitukselle ja vuoden 1637 lopulla huhuttiinkin eräiden asessorien tulleen määrätyiksi antamaan lainopin opetusta lukiossa.⁵

Huolimatta siitä, että 1630-luvun lopulla tunnetaan muutamia hovioikeuden auskultantteja, moittii Pietari Brahe laatimassaan kertomuksessa Suomen tilasta 1638 lainlukijoita keltvottomiksi ja katsoo erääksi keinoksi heidän pätevyytensä kohottamiseksi juuri auskultoinnin, josta hän puhuu kuin Turussa tuntemattomasta asiasta.⁶ Kristiina-kuningattaren vastauksessa suostuttiin siihen, että Svean hovioikeuden tapaan saadaan toistaiseksi ottaa sopivia lukiolaisia auskultanteiksi Turun hovioikeuteen.⁷

Kun Jöns Kurki vuonna 1638 valittaa, että sellaisista henkilöistä, jotka näihin virkoihin (so. lainlukijoiksi) olisivat sopivia ja taitaisivat maan kieltä on tällä seudulla ollut ankara pula (»mächta ondt»), osoittaa se, että auskultointi ei vielä ollut päässyt vaikuttamaan lainlukijapulaa lieventävästi.⁸ Lopulliselle kannalle pätevän sijaistuomarikunnan kouluttamises-

⁴ Turun hovioikeus K. M:lle 11. 11. 1637, *Tigerstedt*, Handlingar rörande Finlands historia, ss. 499—500. Jöns Kurki Aksel Oxenstiernalle 12. 1. 1638, RVA: Oxenstiernska samlingen.

⁵ Anders Israelinpoika Swartt Jöns Kurjelle 11. 12. 1637, RVA: Kurckska samlingen.

⁶ Pietari Brahen kertomus Suomen tilasta 1638, Handlingar rörande Skandinaviens historia 31, ss. 432—433.

⁷ Kun Maj. Pietari Brahelle 24. 7. 1638, RR 1638 II: 714r, painettu *Tigerstedt*, Handlingar rörande Finlands historia, ss. 83—84.

⁸ Jöns Kurki Aksel Oxenstiernalle 19. 6. 1638, RVA: Oxenstiernska samlingen.

sa päästiin nähtävästi vasta Turun yliopiston perustamisen yhteydessä, jolloin Turun hovioikeuden asessorista Johan Dalekarlista tuli lakitieteen professori. Tässä yhteydessä lienee syytä mainita, ettei lakitieteen opetus Ruotsissakaan ollut paljoa varhemmin kestäväällä kannalla, sillä aina vuoteen 1634 saakka, jolloin holsteinilainen Johannes Loccenius ryhtyi hoitamaan juridiikan opetusta, oli tämä ollut lähes täydelleen kesantona professori Crusiuksen harrastaessa lähinnä »sananselitystä».⁹

Alusta lähtien näyttävät auskultanttien tehtävät olleen kahdenlaisia. Toisaalta tuli heidän tarkkaavaisesti seurata asiain käsittelyä, saivatpa he joskus autella notaaria pöytäkirjanpidossa. Käytännöllisiä tehtäviä varten heitä taas kouluttiin antamalla heille asianajoa hovioikeudessa suoritettavaksi. Kun heillä varsinkin auskultoinnin loppuvaiheessa oli melkoinen lain ja oikeudenkäynnin kokemus, käyttivät yksityiset mielellään heitä myös asianajajina alioikeuksissa ja hovioikeudessa.¹⁰

Käytännölliseen pätevyyteen tähtäävän harjaannuksen lisäksi lienevät auskultantit saaneet hovioikeudessa myös teoreettista opetusta, antoihan hovioikeus tällaisille perustiedoille suurta arvoa, mikä mm. ilmenee anomuksesta professuurien perustamiseksi. »Ruotsin lakitieteen isä» Johan Dalekarl-Stiernhöök sekä ulkomailla opiskellut Petrus Doberus ja tohtori Petrus Wigelius (Ekenberg) olivat kaikki kolme 1630-luvulta läh-

⁹ *Almquist*, Svensk juridisk litteraturhistoria, s. 87, 111—120. *Tigerstedt*, Uppsala universitets historia I, s. 243. *Liljenstrand*, Juridikens studium vid Åbo universitet, s. 25. Tarton yliopistossa alkoi juridiikan opetus samoihin aikoihin. *Bergman*, Universitetet i Dorpat, ss. 64—65. Vrt. myös *Westman*, Häradsrätt och häradsnämnd, s. 38.

¹⁰ *Melander*, Drag ur Åbo hovrätts äldre historia, ss. 129—130. Auskultantti Knut Knutinpoika (Bock) oli 1641 rouva Elisabetin asiamiehenä hovioikeudessa. VA: z 11: 376—377. Asianajajalaitoksen kehityksestä ks. esim. *Godenhjelm*, Om advokatinstitutets uppkomst och utveckling genom svensk-finsk lagstiftning före tillkomsten av 1734 års lag (1932); *Grunér*, Sakförarväsende och sakförarmonopol under tiden 1615—1734 (1937); *Raevuori*, Asianajotoiminnasta Ruotsi-Suomessa ennen vuoden 1734 lakia (1947).

tien hovioikeuden assessoreita ja juuri he tulevat lähinnä mieleen auskultanttien teoreettista opetusta ajatellessa.¹¹

1600-luvun hovioikeuden auskultanttien ei tiedetä seuraneen tuomaria käräjillä. Heillä näyttää kuitenkin olleen tiettyjä yhteyksiä maaseudulla käräjiä istuviin lainlukijoihin, joiden tuomiokirjoja he tuolloin tällöin toimittavat hovioikeuteen.¹² Kosketuksen vähäisyys tulevaan toimialaan aiheutti kriitillistä suhtautumista koko auskultointiin. Vuonna 1647 Ak-sel Oxenstierna moitti auskultointia siitä, että auskultantit oppivat hovioikeuksissa monia sellaisia hienouksia, jotka ovat täysin merkityksettömiä alioikeuksissa, mutta joita he kuitenkin pyrkivät niissä noudattamaan.¹³

6. ALILAAMANNIEN JA LAINLUKIJOIDEN NIMITTÄMINEN

Tuomarinvaltakirjan kaavaan kuului määräys siitä, että tuomarin ollessa »sairauden tai Kuninkaallisen Majesteetin tai Ruotsin kruunun muussa tehtävässä palvelemisen» johdosta estynyt virkaa hoitamasta hänen tulisi nimittää itselleen pätevä sijainen. Vaikka tässä selvästi veloitettiin tuomari itse asettamaan itselleen sijainen, vallitsi nimittämiskysymyksessä 1600-luvun alkupuolella aina 1640-luvulle saakka melkoinen sekasorto.

Turun hovioikeuden perustamista edeltänyttä jaksoa käsiteltäessä on jo mainittu, miten toisaalta Tukholman hovioikeus jo pari vuotta perustamisensa jälkeen pyrki saamaan nimitykset valvontaansa, toisaalta miten esim. Hans von Rechenbergin

¹¹ *Westerlund*, Åbo hovrätt, ss. 195, 196—197, 163—164. *Melan-der*, *Drag ur Åbo hovrätts äldre historia*, ss. 129—130.

¹² Esim. VA: gg II: 175, jossa sanotaan auskultantti Simonin (Anglenius?) toimittaneen Käkisalmen läänin vv. 1642 ja 1643 tuomio-kirjat hovioikeuteen.

¹³ Valtaneuvoston pk. 23. 1. 1647, Svenska Riksrådets Protokoll XII, s. 26.

palvelijat olivat määränneet lainlukijan.¹ Porvoon kihlakunnan lainlukija Hannu Eerikinpoika esitti 1635 kamarineuvos Johan Berndesin antaman valtakirjan, mikä on varsin outoa, kun kihlakunnan tuomarina oli tuohon aikaan valtaneuvos Gabriel Oxenstierna.² Käkisalmen läänin tuomarin Mattias Soopin sanotaan itse asettaneen sijaisekseen »hyvän ja kykenevän henkilön», minkä oikeuden hän pidätti itselleen vuokra- tessaan tuomarinveron 1642 Henrik Piperille.³ Gustav Horn taas halusi saada Antti Sigfridinpojan pois Maskun kihlakunnasta ja hänen tilalleen jonkun toisen.⁴

Viimemainittu oli saanut valtakirjansa »kuvernööri» Nils Bjelkeltä, selvästikin tämän ominaisuudessa Turun hovioikeuden presidenttinä.⁵ Sääksmäen kihlakunnassa käräjiä vuonna 1634 istumaan rupeava Martti Mikaelinpoika ilmoittaa niinkään toimivansa hovioikeuden presidentin määräyksestä.⁶ Berndesiltä valtakirjansa saanut Hannu Eerikinpoika kiittää lainlukijanvirasta kaikesta huolimatta Jöns Kurkea, jonka puoleen Aksel Oxenstiernakin kääntyy asioidessaan Gustav Hornin puolesta Antti Sigfridinpoikaa vastaan.⁷

Vuonna 1629 annetussa kuninkaallisessa resoluutiossa myönnettiin Svean hovioikeudelle oikeus tarkastaa lainlukijoiksi pyrkivien pätevyys sekä ottaa vastaan näiden tuomarinvalat.⁸ Kihlakunnantuomareille jäi tuolloin sijaisen valintaoikeus, vaikka Svean hovioikeus jo 1630-luvun alusta lähtien antoikin lainlukijoille valtakirjat (konstitutoriaalit tai promotoriaalit).⁹

¹ Ks. ed. ss. 174, 199.

² VA: ä 1: 32.

³ VA: ä 1: 209. VA: 9658: 405.

⁴ Jöns Kurki Aksel Oxenstiernalle 19. 6. 1638, RVA: Oxenstiernska samlingen.

⁵ VA: cc 1: 268.

⁶ VA: 4514: 190.

⁷ Hannu Eerikinpoika Jöns Kurjelle 24. 11. 1637, RVA: Kurckska samlingen. Jöns Kurki Aksel Oxenstiernalle 19. 6. 1638, RVA: Oxenstiernska samlingen.

⁸ *Almquist*, Handlingar rörande 1642 års lagkommission, s. 73.

⁹ *Almquist*, Lagsagor och domsagor, ss. 6, 22, 105, 145 ym. Ensimmäinen promotoriaali annettiin 1630 Zacharias Anderssonille Närken

Vuoden 1640 valtiopäivien yhteydessä pidetyssä hovioikeuden-presidenttien ja -assessorien neuvonpidossa oli esillä myös kysymys lainlukijain nimitysoikeuden siirtämisestä hovioikeudelle, »mikä jotakuinkin oli siihen asti ollut tapana». Koolla olevat arvovaltaiset juristit totesivat kuitenkin, että kihlakunnantuomarien oli, mikäli eivät olleet ulkomaalaisia, itse saatava nimittää sijaisensa. Vuoden 1629 resoluutiohan takasi hovioikeudelle näiden pätevyuden valvonnan.¹⁰ Vuoden 1642 lakikomissio oli taas sitä mieltä, että oikeusturvan vuoksi olisi hovioikeuksien myös saatava nimittää lainlukijat.¹¹

Edellä mainittujen esimerkkien valossa näyttää siltä, kuin kehitys Suomessa olisi kulkenut jotakuinkin samoja latuja kuin Ruotsissakin. Jo vuodelta 1625 tunnetaan hovioikeuden presidentin antama määräys lainlukijantoimeen, mutta toisaalta on tuomari vielä 1640-luvun alussa itse asettanut sijaisensa. Lukuisat esimerkit osoittavat kuitenkin, että hovioikeudella ja sen presidentillä on ollut melkoista sananvaltaa lainlukijaa nimitettäessä. Mikäli alilaamannien nimittämisestä säilyneistä tiedoista käy päätteleminen, on heidät asettanut virkoihinsa hovioikeus — laamannin hyväksytyä tarjokkaan — jo 1630-luvulta lähtien.¹² Ei kuitenkaan ole — vuoden 1629 resoluutiota lukuunottamatta, joka kuitenkin koskee Svean hovioikeutta — säilynyt mitään sellaista asiakirjaa, joka nimenomaisesti antaisi Turun hovioikeudelle lainlukijakandidaattien tarkastusoikeuden. **KREÜGER**in aikoinaan esittämä tieto, että tällainen lupa olisi saatu 1646, ei siitä sitkeydestä huolimatta, jolla se on elänyt historiallisessa ja juridisessa kirjallisuudessa, näytä olevan asiakirjallisesti verifioitavissa.¹³ Samal-

lainlukijaksi Petrus Doberin jälkeen. Hän oli »af häredzhödingarne sielfwe nu här till godh ärkiänd». Tukholman hovioikeus Karl Bondelle 10. 12. 1630, RVA, Svea hovrätt, Registratur 1630—31, f. 18v—19.

¹⁰ *Almquist*, Handlingar rörande 1642 års lagkommission, ss. 72—73.

¹¹ *Almquist*, v.m.t., s. 120.

¹² Ks. esim. *Lagus*, Åbo hofrätts historia I, s. 134, jossa mainitaan alilaamanni Lauri Perttelinpojan pyytävän eroa hovioikeudelta »varsinkin kun hän ei saanut valtakirjaa Klaus Flemingiltä», so. uudelta laamannilta.

¹³ *Kreüger*, Försök att framställa den svenska kriminalprocessens

la käy ilmi, että MELANDERIN käsitys Turun hovioikeuden ja erityisesti Jöns Kurjen edelläkävijänasemasta koko valtakunnassa on tässäkin kohdassa vailla perusteita.¹⁴

Kun tuomarit puuttuivat lainlukijain nimittämiseen, näytävät syyt usein olleen taloudellista laatua. Eräissä tapauksissa oli lainlukijan tehtäviin liitetty myös tuomarinveron kannanta, jonka vuoksi tuomari halusi varmistautua sijaisestaan.¹⁵ Lainlukijain nimittämisessä vähitellen vakiintuvaa periaatetta voitaisiin ehkä parhaiten kuvata sanomalla, että hovioikeus nimitti lainlukijan (ainakin 1640-luvulta lähtien) valiten sijaiseksi tuomarin hyväksymän henkilön.¹⁶

Erillisenä järjestelyinä, vaikka samoihin päämääriin tähtävänä edelliseen liittyen, annettiin 1635 maaherraninstruktioissa maaherroille tiettyjä oikeudenhoidon valvontatehtäviä: heidän tuli pitää huolta siitä, että sijaiset todella olivat päteviä, että käräjät pidettiin oikeaan aikaan jne. Heille oli myös lähetettävä yksi kopio tuomiokirjasta, mutta sensijaan he eivät itse enää saaneet istua mukana tuomitsemassa, kuten siihen asti oli ollut tapana.¹⁷

Tämän instruktio mukaisesti maaherroja tavataankin melko usein käräjillä, jos kohta tässäkin on selviä eroja eri maa-

utveckling, ss. 170—171. *Granfelt*, Lagläsare-Intsruktion, s. 271, sanoo turhaan etsineensä ko. resoluutiota *Kreügerin* lähteekseen ilmoittamasta paikasta.

¹⁴ *Melander*, Jöns Knuutinpoika Kurki, KE III, ss. 280—281, jossa ei tunneta vuoden 1629 resoluutiota Svean hovioikeudelle eikä sitä, että Tukholman hovioikeuteen otettiin auskultanteja jo 1627. Vrt. myös *Ignatius*, Oikeuslaitos Ruotsin vallan aikana, s. 177. — On kuitenkin huomautettava, että Jöns Kurjen ansiot siitä huolimatta, ettei häntä voi pitää edelläkävijänä, ovat lakimiehenäkin erittäin suuret.

¹⁵ Hannu Eerikinpoika Jöns Kurjelle 24. 11. 1637, RVA: Kurckska samlingen.

¹⁶ Kun tuomarin hyväksymisen puuttumista voidaan oikeastaan tutkia vain ex silentio, on katsottu muutaman tunnetun hyväksymisen ja nimitykseen puuttumisen olevan sellaisia vasta-argumentteja, että niiden ilmaisema käytäntö voi käydä yleisestä periaatteesta, varsinkin kun *Petrén*, Lagläsare, ss. 26—29, on tullut vastaavaan tulokseen.

¹⁷ (*Styffe*), Samling af instructioner för högre och lägre tjänstemän vid Landt-Regeringen, s. 195.

herrojen välillä. Lainlukija tuli näin joka tapauksessa olemaan milloin tarkemman milloin lievemmän hallinnollisen silmälläpidon alaisena.

7. LAINLUKIJAIN PALKKAUS¹

Jo vuonna 1629 Svean hovioikeus esittäessään hallitsijalle kysymyksiä oikeudenhoidon alalta joutui toteamaan, että lainlukijain keho palkkaus teki nämä siinä määrin persoiksi rahalle, että tämä vaaransi oikeudenhoidon tilaa. Tämän johdosta hovioikeus ehdotti, että lainlukijoille hankittaisiin virkatalot. Valtiovallan taholla ei asia kuitenkaan saavuttanut suopeaa vastaanottoa, sillä mitään tiloja ei ollut mahdollista luovuttaa tähän tarkoitukseen. Päätettiin ainoastaan, että Ruotsin puolella yhdistettäisiin aina kuusi kihlakuntaa yhdeksi lainlukukunnaksi ja että lainlukija saisi palkkaa 20—30 taalaria kihlakuntaa kohden. Tämäkin päätös näyttää jääneen toteuttamatta, sillä vuonna 1640 pidetyssä neuvonpidossa todettiin, että kihlakuntia olisi Ruotsin puolella yhdisteltävä edellämainitulla tavalla ja että virkataloasiaa olisi vakavasti tutkittava.²

Suomen puolella kiinnitti lainlukijoiden kehoon palkkauksen huomiota mm. Pietari Brahe, joka maan tilasta vuonna 1638 esittämänsä kertomuksen aikoihin lähettämässään kirjelmässä ehdottaa, että lainlukijat saisivat kuudenneksen kustakin tuomarinverosta tai kymmenen hopeataalaria käräjäpaikkaa kohden. Kun edellinen vaihtoehto olisi merkinnyt liian suurta puuttumista läänitettyihin tuloihin ja jälkimmäisen tueksi voitiin siteerata yllämainittua vuoden 1629 päätöstä, vahvasti kuningatar tuon kymmenen hopeataalarin palkkion.³ Sen maksoi tuomari kantamastaan tuomarinverosta.⁴

¹ Alilaamannien palkkauksesta ei ole säilynyt tietoja.

² *Almquist*, *Handlingar rörande 1642 års lagkommission*, s. 73.

³ *Kun. Maj. Pietari Brahelle* 26. 10. 1638, *Tigerstedt*, *Handlingar rörande Finlands historia*, ss. 84—86.

⁴ Vuokratessaan 1642 Käkisalmen läänin kihlakunnantuomarin-

On mahdotonta sanoa nykyisin tunnetun lähdeaineksen valossa, miten suurta muutosta yllämainittu palkkojen kohennus merkitsi. Kemiön vapaaherrakunnan lainlukijalla Juhana Jaakonpojalla oli vuodesta 1637 lähtien palkkana 10 kuparitaalaria mantereella ja 5 kuparitaalaria saaristossa istumistaan kärkeä, mikä näyttää tehneen 35 kuparitaalaria vuodessa. Vuonna 1640 hänen tiedetään pyytäneen päästä osalliseksi Brahen uudistuksesta, mikä ainakin mantereen osalta olisi merkinnyt selvää palkan huonontumista (30 kuparitaalarin asemesta 10 hopeataalaria eli 20 kuparitaalaria).⁵

Korotuksesta huolimatta ei lainlukijain peruspalkka ollut suuruudella pilattu. Kun Turun hovioikeuden pöytäkirjuri 1641 sai vuosipalkkanaan 225 taalaria hopeaa⁶, vaihteli lainlukijain palkkaus Varsinais-Suomessa, jonka kihlakunnissa oli 3—5 kärjäkunta, 30—50 hopeataalariin. Pohjanmaalla, jossa oli 12 kärjäkuntaa, pääsivät lainlukijat aina 120 hopeataalarin perustuloihin. On vaikeata sanoa, johtuiko siirtyminen paremmin palkatuista toimista lainlukijantehtäviin kyllästymisestä edellisten tavallisesti yksitoikkoiisiin kirjurinhommiin vai tuomarisijaisuuden hoitamisessa vaaditusta sittenkin suhteellisen vähästä työstä, joka antoi mahdollisuuden ottaa hoidettavaksi muitakin tehtäviä.⁷

Lainlukijain tulot eivät rajoittuneet ainoastaan peruspalkkaan, sillä lainlukija sai nauttia ilmaista kärjäkestitystä sekä kantaa lunastus- ja toimitusmaksuja yms. Tuomiokirjeiden ja veron Henrik Piperille valtaneuvos Mattias Soop sitoutui palkkaamaan lainlukijan. VA: 9658: 405. Eräät aikaisemmat tutkijat ovat katsoneet, että tuomarit eivät olleet velvollisia palkkaamaan lainlukijoita. Vrt. kuitenkin *Petrén*, *Lagläsare*, s. 14.

⁵ *Gardberg*, *Kimito friherreskap*, s. 267. Taalarien vaihtosuhteista ks. *Zielfelt*, *Pengar förr och nu*, ss. 19—20. Juhana Jaakonpojan anomus tuntuu varsin oudolta ja perustunee ehkä väärinkäsitykseen; on mahdollista, että sekaannus on johtunut siitä, että palkka maksettiin 10 taalarina kärjäpaikkaa eikä kärjää kohti.

⁶ VA: 7210. Pöytäkirjurin palkka on valittu esimerkiksi, koska tästä virasta siirryttiin lainlukijaksi ja päinvastoin.

⁷ Huolimatta samasta palkankorotuksesta jätti esim. Antti Sigfridinpoika Turun kaupunginsihteerin tehtävät. *Halila*, Suomen kaupunkien kunnallishallinto, ss. 148—149, 150—151.

muiden todistusten lunastusmaksuissa noudatettiin aina 1660-luvun alkuun ns. »vanhaa käytäntöä», joka soi sijaa henkilökohtaisille tulkinnoille, kun mitään yhtenäistä taksaa ei ollut käytettävissä; 1590-luvulla annettu taksa näyttää näet kokonaan unohtuneen käytöstä. Etenkin tuntuvat lainlukijat ansainneen erilaisilla katselmuksilla, joista heille oli vapaan kestityksen lisäksi annettava kohtuullinen korvaus. Vähätuloisten lainlukijoiden käsitys kohtuullisuudesta ei aina näytä käyneen yksiin rahvaan samasta asiasta muodostaman käsityksen kanssa, sillä — esimerkki ei tosin ole tältä ajanjaksolta — vuonna 1668 katsoivat Hollolan kihlakunnan asukkaat aiheelliseksi valittaa valtiopäivillä sitä, että heidän lainlukijansa vaatii kymmenen hopeataalaria päivässä katselmuksissa käydessään.⁸

Vaikka Pietari Brahe olikin saanut aikaan korjausta lainlukijakunnan palkkausoloihin, ei tilanne silti ollut tyydyttävä. Vähäiset tulot johtivat kuin automaatin tavoin pyrkimykseen lisätä omaa osuutta siinä, missä se vain oli mahdollista ja joskus millä keinoin tahansa. Vaikka syytteet lahjusten otosta jäivätkin — kuten kautta aikojen on ollut asian laita — todistamatta, ei Samuel Cröell värikkästä mielikuvituksestaan ja kveruloimishalustaan huolimatta ole aivan tyhjistä maalanut Turun hovioikeudelle kuvaa persosta lainlukijasta laske-massa pystyyn nostettuja sormia, lahjustaalareitaan.

1600-luvun lainlukijakunnan palkkausoloja kuvaa sattuvasti, jos kohta ajalle ominaiseen liioittelevaan sävyyn seuraava Raaseporin lainlukijan Jonas Bothvidin lausunto Turun hovioikeudelle, joka oli kovistellut häntä kehnosta oikeudenhoidosta: »Kuninkaallisen hovioikeuden», kirjoitti viidettä vuotta kärkeä istuva tuomarinsijainen, »sopisi palauttaa mieleensä, että tullessani lainlukijaksi en ensi alkuun halunnut ottaa tointa vastaan siitä syystä, että kihlakunnassa ei ollut tietoaakaan palkasta, jolloin kuninkaallinen oikeus lupasi minun saavan palkkani, mutta en tähän päivään saakka ole saanut yhtä killinkiäkään, enkä edes tiedä, mistä päin voisin palkkaani vaatia.»⁹

⁸ *Mårtensson*, Allmogens besvär, s. 457. Kun. Maj:n vastaus Hollolan kihlakunnan rahvaan valitukseen 29. 8. 1668, RR 1668 II: 295r.

⁹ *Brenner*, Slägterna Brenner, s. 37.

VI. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito 1624–1652

Suomen laamannikuntajako säilyi halki 1600-luvun muuttomattomana¹, mutta tuomiokuntajaossa tapahtui tällä ajanjaksolla pieniä muutoksia, jotka eivät kuitenkaan jääneet pysyviksi.

Vuonna 1642 jaettiin Jääsken—Äyräpään tuomiokunta kahdella siten, että sen kumpaankin osakihlakuntaan nimitettiin oma tuomari, 1646 annettiin asessori Rhalambiukselle valtakirja Kymin kihlakunnan itäosan kahden pitäjän tuomariksi ja 1648 jaettiin Pohjanmaa kahden tuomarin kesken toisen saadessa Oulun, toisen Vaasan läänin.

Tämän lisäksi ottivat maan silloiset kaksi kreivi- ja vapaa-herrakuntaa 1630-luvulla oikeudenhoitonsa kokonaan omaan hallintaansa ja uusien suurläänitysten muodostuminen 1640- ja 1650-lukujen taitteessa merkitsi varsinkin Pohjanmaan ja Käki-salmen läänin osalta kruununkihlakuntien silpoutumista (Kartat s. 164 ja 274).

1. LAAMANNIT JA HEIDÄN ALILAAMANNINSA

Pohjois-Suomen laamannikunnan laamannista ei ole varmaa tietoa ennen vuotta 1627, jolloin valtaneuvos *Johan Skytten* tiedetään olevan tässä virassa.¹ Hänen kuoltuaan

¹ Karjalan laamannikuntaan v:sta 1617 luettu Inkerinmaa muodosti v:sta 1634 oman laamannikuntansa.

¹ VA: F. A. Platenin (kok. *Stiernman*, *Svea och Götha Höfdinga-Minne* II, ss. 468—470. Valtakirja Johan Skyttelle 21. 4. 1627, RR 1627: 165r.

1645 tuli laamanniksi valtaneuvos *Knut Posse*, joka oli laamannina 1645—64.²

Alilaamannina oli 1625—26 hovioikeudenasessori *Kristiern Filipinpoika Smedh* eli *Fabricius*.³ Vuosina 1627—32 istui käräjiä asessori *Juhana Jaakonpoika*⁴, 1632—34 asessori *Petrus Dober*⁵ ja 1635—36 asessori *Jaakko Laurinpoika*.⁶ Tunnettu oikeusoppinut, asessori *Johan Dalekarl* (Stiernhök) oli alilaamannina Pohjois-Suomen laamannikunnassa 1636—40⁷ ja häntä seuranneet alilaamannit olivat niinkään hovioikeuden asessoreita tai virkamiehiä: asessori *Nils P. Liurenius* 1640—45⁸, asessori *Magnus Rhalambius* 1647⁹, asessori *Johan Henriksson* (Axehjelm) 1647—49¹⁰ ja varasihteeri *Olof Samuelsson Wallenius* 1649—53.¹¹

Etelä-Suomen laamannikunnan laamannina oli vuoteen 1634 saakka valtaneuvos *Jakob de la Gardie*. Hänen siirryttyään Uplannin laamanniksi nimitettiin tänne valtaneuvos *Klaus Fleming*, joka kuoli vuosikymmenen virkaa hallittuaan 1644. Tällöin tuli laamanniksi valtaneuvos *Gustav Horn*, joka oli virassa kuolemaansa saakka 1657.¹²

Jakob de la Gardien sijaisena koko hänen toimikautensa ajan oli *Lauri Perttelinpoika*.¹³ Vuosina 1636—37 oli hovioikeu-

² Valtakirja Knut Posselle 16. 4. 1645, RR 1645 II 649r.

³ VA: rr 2: 99v, rr 3: 20v. *Lagus*, Åbo hofrätts historia I, s. 136.

⁴ VA: F. A. von Platenin kokoelma. VA: cc 2: 116, nn 3: 121v. VA: Topografica Kokemäki, Laitila, Loimaa.

⁵ *Lagus*, e.m.t., I, s. 147.

⁶ *Lagus*, e.m.t., I, s. 170. VA: kk 3: 59v.

⁷ *Lagus*, e.m.t., I, s. 155. VA: Topografica Kangasala, Sund.

⁸ *Lagus*, e.m.t., I, s. 175.

⁹ *Lagus*, e.m.t., I, s. 170.

¹⁰ *Lagus*, e.m.t., I, s. 179. VA: Topografica Paltamo.

¹¹ *Lagus*, e.m.t., I, s.h190.

¹² *Stiernman*, Svea och Göta Höfdinga-Minne II, s. 478—482. Valtakirja Klaus Flemingille 22. 1. 1634, RR 1634 Ia: 21r.

¹³ VA: F. A. von Platenin kok. VA: Topografica Karjalohja, Luopioinen, Sääksmäki. VA: cc 4: 38v, 214v. Hän pyysi eroa 1634, *Lagus*, Åbo hofrätts historia I, s. 134.

denasessori *Petrus Wigelius* alilaamannina.¹⁴ Vuodesta 1638 tuli alilaamanniksi Turun hovioikeuden pöytäkirjuri *Henrik Jaakonpoika* (Wijckman), joka oli tässä tehtävässä kuolemaansa saakka 1658.¹⁵

Karjalan laamanniksi tuli 1624 valtaneuvos *Klaus Horn*, joka kuoli 1632. Vuonna 1634 nimitettiin virkaan valtaneuvos *Karl Bonde*, jota 1652 seurasi valtaneuvos *Axel Lillie*.¹⁶

Alilaamannina olivat 1623—35 *Eerik Mikonpoika* (Sölfver-arm), 1635—38 hovioikeudenasessori *Henrik Teet* ja 1639—45 hovioikeudenviskaali *Anders Israelinpoika Svartt*.¹⁷ Vuonna 1648 sanotaan *Henrik Jaakonpojan* olleen Bonden sijaisena¹⁸ ja vuodesta 1650 lähtien tiedetään maisteri *Abraham Kollaniuksen* eri otteisiin hoitaneen alilaamannin tehtäviä.¹⁹

Tällä aikakaudella mainituista kreivi- ja vapaaherrakunnista ei vanhoissa (Raasepori, Kemiö) näy mainintaa erityisestä alilaamannista²⁰ ja useimmat uusista kerkisivät tämän aikakauden päättyessä vasta juuri järjestelyasteensa ohitse, joten harvoista niistäkään tunnetaan alilaamanneja.

Porin kreivikuntaan otettiin 1651/52 alilaamanniksi Pohjois-Suomen alilaamanni *Henrik Jaakonpoika*.²¹ Vaasapo-

¹⁴ RVA: Biografica Speitz. VA: F. A. von Platenin kokoelma. VA: Topografica Hollola, Luopioinen, Tuulos (Sairialan kopiokirja). Piikkiön KkO 1637, VA: cc 4: 262v.

¹⁵ VA: F. A. von Platenin kokoelma. Topografica Hollola, Sääksmäki. *Westerlund*, Abo hovrätt, s. 748.

¹⁶ *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, ss. 365—366.

¹⁷ VA: ä 1.

¹⁸ *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, s. 368.

¹⁹ VA: Laguksen kokoelma: Lagmän, häradshövdingar etc., p. 73v. Tieto, että Kollanius yhtäjaksoisesti 1650—67 olisi ollut Karjalan alilaamannina ei näytä todenperäiseltä. *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, s. 368.

²⁰ Raaseporin kreivikunnassa ei vv. 1632—36 tilien mukaan ollut alilaamannia. *Jokipii*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, s. 397.

²¹ *Jokipii*, Porin kreivikunta, s. 143.

rin kreivikunnassa mainitaan asessori *Johan Henrikssonin* (Axehjelm) olleen 1652 alilaamannina.²²

2. KIHHLAKUNNANTUOMARIT JA HEIDÄN LAINLUKIJANSA 1624—1652

Varsinais-Suomi

Vehmaan kihlakunnan tuomarina oli 1620-luvun alusta lähtien *Henrik Klauempoika Fleming*, jolta tuomarinvirka peruutettiin 1626.¹ Häntä seurasi 1628 tuomarinvirassa *Karl Oxenstierna*, joka sai valtakirjan tähän virkaan samaan aikaan kuin kanslianeuvokseksikin.² Oxenstierna kuoli kuitenkin jo 1629, jolloin seuraajaksi tuli Turun käskynhaltija, sittemmin Turun hovioikeuden ensimmäinen suomalainen presidentti *Jöns Kurck*, joka oli tuomarinviran haltijana vuoteen 1641 saakka.³ Seuraava tuomari oli valtaneuvos vapaaherra *Ture Bielke*, jonka kuoleman jälkeen 1648 hänen molemmat kihlakuntansa (Vehmaan ja Ylä-Satakunnan) peri hänen veljensä Tarton hovioikeuden presidentti, valtaneuvos, vapaaherra *Gustav Bielke*.⁴ Hän oli tuomarina vuoteen 1652 saakka.

Vuosina 1623—24 oli Vehmaan lainlukijana *Hartvig Speitz*, joka sai eron virkavirheen takia.⁵ Marraskuussa 1625 istui Henrik Fleming itse käräjiä.⁶ Speitzin seuraajaksi tuli

²² *Kaukovalta*, Uudenkaupungin historia I, ss. 104, 114.

¹ *Tegengren*, Bidrag I, s. 282. VA: 1830: 97, 1859: 18. RKA: Förläningsregister, vol. 37. Päättös piti kirjoitettaman valtakunnanregistra-tuuraan 10. 8. 1626.

² VA: 1872: 16, 1878: 17.

³ VA: 1889: 29, 7210: 385.

⁴ Valtakirja Ture Bielkelle 1. 9. 1643, RR 1643 II: 958. Gustaf Bielken valtakirja oli päivätty 31. 7. 1648, RVA: Genealogica, vol. 71.

⁵ VA: 1837: 46v. *Lagus*, Om finska lagöfversättningar, ss. 14—17.

⁶ VA: mm 2: 358v.

Severin Pietarinpoika-niminen lainlukija, joka toimi tuomarinsijaisena tässä kihlakunnassa 1625—32 sekä sen ohessa lyhyen aikaa Ala-Satakunnassa. Vuonna 1633 istui käräjät Turun hovioikeuden asessori *Kristoffer Pietarinpoika*.⁷ Seuraavana vuonna oli lainlukijana *Martti Mikaelinpoika* (Wallenius-sukua). Hän toimi Vehmaan lainlukijana 1634—35 ja uudelleen 1640—42.⁸ On mahdollista, että 1635—36 Ylä-Satakunnassa käräjiä istunut *Anders Israelinpoika Svartt* olisi samaan aikaan ollut lainlukijana Vehmaan kihlakunnassa.⁹

Vuoden 1636 kesäkäräjät istui Ala-Satakunnassa vakinaisesti lainlukijana ja Porissa pormestarina toimiva *Henrik Tuomaanpoika*, mutta saman vuoden joulukuussa päivätyssä lainlukijaluettelossa sanotaan erään *Mikko Eskelinpojan* olevan Vehmaan lainlukijana.¹⁰ Vuoden 1637 talvi- ja kevätkäräjät istui kokemäkeläinen *Eerik Pietarinpoika*.¹¹ Vuosina 1637—39 oli lainlukijana Turun entinen kaupunginkirjuri *Antti Sigfridinpoika*. Yllämainittu *Martti Mikaelinpoika* hoiti uudelleen 1640—42 tuomarinsijaisuutta tässä kihlakunnassa ja 1643—46 lainlukijana oli entinen linnankirjuri *Juhana Sigfridinpoika Biur*.¹²

Vuonna 1647 aloitti lainlukijanuransa Vehmaan kihlakunnassa ja samaan aikaan myös Ahvenanmaalla *Eerik Mikonpoika* (sukunimeltään myöhemmin *Reuter*). Hän keskeytti tuomarinsijaisuutensa 1649 astuttuaan Turun kaupungin viskaalinvirkaan, mutta jo 1651 tapaamme hänet jälleen Vehmaan lainlukijana.¹³

⁷ VA: 1860: 13—15v, 1872: 65—66v, 110, 1878: 55—56v, 1883: 95—95v, 1889: 62—64, 126, 1895: 87—89v, 1900: 140—140v. VA: 1872: 64, 1895: 116v, 1900: 126v, 142—144v.

⁸ VA: 1917: 108—110v, 7126: 96—97.

⁹ *Granfelt, Lagläsare-Instruktioner*, s. 96.

¹⁰ VA: 7154: 78—81. VA: Åbo hofrätts domar och sentenser (II) s. 1.

¹¹ VA: 7154: 57v, 94.

¹² VA: 7201, 7171: 216, 7185: 25, 7197: 13, 7212: 59—60v. Vuonna 1641 ei pidetty talvikäräjiä, sillä Martti Mikonpoika oli edustamassa Uuuttakaupunkia valtiopäivillä. — VA: 7218: 7, 7225: 179, 7229: 189v.

¹³ VA: 7233: 297, 7244: 355—355v, 7247: 116—118.

Eerik Mikonpojan molempien toimikausien välissä oli tuomarinsijaisena *Simon Danielinpoika Anglenius*. Lainlukijan-tehtäviensä ohella hän oli 1649—51 Uudenkaupungin raatimiehenä, mutta katoaa sittemmin näkyvistä.¹⁴

M a s k u n kihlakunnan tuomarina oli koko käsiteltävänä olevan ajanjakson Kustaa II Aadolfin tunnettu sotapäällikkö, sittemmin sotamarsalkaksi ja Porin kreiviksi kohonnut *Gustav Horn*.¹⁵

Hornin sijaisena istui käräjiä vuoteen 1624 *Hartvig Speitz* ja 1624—25 Maanpään *Gabriel Pertinpoika*.¹⁶ Vuosina 1626—27 oli lainlukijana *Juhana Jaakonpoika* ja 1627—39 *Antti Sigfridinpoika*, joka istui vielä 1647—49 käräjiä tässä kihlakunnassa.¹⁷ Vuoden 1633 kesäkäräjät istui kuitenkin tuntemattomasta syystä hovioikeudenasessori *Kristoffer Pietarinpoika*.¹⁸ Vuodesta 1639 vuoteen 1646 oli tuomarinsijaisena *Pietari Tuomaanpoika*, joka luopui tästä lainlukijantehtävästä siirryttyään hovioikeuden pöytäkirjuriksi.¹⁹ Häntä seurasi lainlukijana yllämainittu *Antti Sigfridinpoika* 1647—49 ja *Matti Paavalinpoika* 1649—55.²⁰

P i i k k i ö n kihlakunnantuomarina näyttää 1620-luvun puolivälissä olleen rahastonhoitaja *Per Andersson* (aateloituna *Törnsköld*).²¹ Vuonna 1628 kuitenkin määrättiin, että eräiden muiden kihlakuntien tavoin Piikkiön tuomarinvero oli annettava palkanlisäksi Svean hovioikeuden virkamiehille.²² Piikkiön kihlakunta annettiin hovioikeuden sihteerille, missä virassa ja siis Piikkiön nimellisinä tuomareina 1628—52 olivat

¹⁴ VA: 7238: 4v, 7241: 100—101v.

¹⁵ VA: kk 1—3. *Tegengren*, Bidrag I, s. 86, sanoo kenraalikuvernementinsihteerin *Juhana Jaakonpojan* olleen tuomarina 1627—28, mikä on ilmeinen erehdys; ks. yllä lainlukijoita.

¹⁶ VA: kk 1.

¹⁷ VA: kk 2: 9v, 175v. VA: kk 1—3.

¹⁸ VA: kk 2.

¹⁹ VA: kk 3. VA: 7225: 252v, 7229: 245v.

²⁰ VA: 7233: 352v, 7238: 296—297, 7238: 298—300v, 7241: 108—109v, 7244: 356—358, 7247: 119—123.

²¹ VA: 1862: 60, 1868: 17.

²² K. M. Svean hovioikeudelle 29. 4. 1628, RR 1628: 320r.

seuraavat: 1628—30 *Erik Tranevardius* (aateloituna *Geete*), 1630—35 *Aegidius Girs*, 1635—42 *Laurentius Petri Vizelius* (eli *Ubsaliensis*), 1642—48 *Bengt Baaz(ius)* (aatel. *Ekehjelm*), 1649—51 *Samuel Schillerus* (aateloituna *Schillerfelt*), 1651—52 *Erik Dryselius* (aateloituna *Lagerqvist*) ja 1652 *Johan Wattrang*.²³ Kuvaavaa on, että lainlukijakaan ei aina tiennyt tuomarinsa nimeä, siksi tiheään viranhaltijat vaihtuivat varsinkin aikakauden loppuvuosina.²⁴

Vuosina 1624—25 oli lainlukijana Sauvon Osmalahden *Simo Henrikinpoika*, vuodesta 1625 vuoteen 1627 taas jo Maskun ja Vehmaan kihlakunnissa tapaamamme entinen kaupunginkirjuri *Antti Sigfridinpoika*.²⁵ Vuonna 1628—32 istui käräjiä Piikkiön kihlakunnassa *Matti Eskelinpoika Blomm*, joka samaan aikaan hoiti tuomarinsijaisuutta myös Halikon kihlakunnassa. Vuonna 1633 istui käräjiä täälläkin hovioikeudenasessori *Kristoffer Pietarinpoika*.²⁶ Seuraava tuomarinsijainen, vuosina 1634—37 tässä kihlakunnassa mainittu *Juhana Jaakonpoika* toimi Matti Eskelinpojan tavoin samanaikaisesti myös Halikon lainlukijana. Vuodesta 1638 hän siirtyi toimimaan yksinomaisesti Kemiön vapaaherrakunnan lainlukijana.²⁷

Juhana Jaakonpojan jätettyä Piikkiön lainlukijatoimen hoiti virkaa 1638 *Jakob Nicarlus*.²⁸

Nicarluksen lyhyttä toimikautta seurasi *Pietari Maununpojan* kaksivuotinen (1639—40) tuomarinsijaisuus.²⁹ Hänen jälkeensä tuli tuomarinsijaiseksi *Juhana Simonpoika Juti* (*Judius, Judaeus*). Piikkiön kihlakunnassa hän toimi lainlukijana 1641—45³⁰ ja siirtyi sittemmin Ala-Satakuntaan, missä hän oli lain-

²³ *Anjou, Svea hofrätt*, ss. 62, 67, 76—78, 180.

²⁴ Vuoden 1649 tuomiokirjan ingressissä sanotaan käräjiä istutun Svean hovioikeuden sihteerin N. N:n puolesta, VA: cc 6: 307.

²⁵ VA:1844: 55—55v. VA: cc 1—2.

²⁶ VA: cc 2—3.

²⁷ VA: cc 4. *Gardberg*, Kimito friherreskap, ss. 91, 265.

²⁸ VA: cc 4.

²⁹ VA: cc 4—5.

³⁰ VA: cc 5—6.

lukijana sekä kruununkihlakunnassa että kreivi- ja vapaaherrakunnissa aina 1660-luvun lopulle saakka.

Juhana Simonpoika Jutin seuraajaksi tuli 1646 *Matti Paa-
valinpoika*, joka toimi lainlukijana täällä aina vuoteen 1655.³¹

Halikon kihlakunnantuomarinviran haltijana oli ainakin vuodesta 1623 lähtien valtaneuvos *Johan Sparre*, joka kuoli 1632 Mainzin arkkihiippakunnan ylikäskynhaltijana.³² Hänen seuraajakseen nimitettiin 1633 kamarineuvos *Johan Bern-
des*, joka kuoli tämän ajanjakson juuri päättyessä 1652 kaup-
pakollegion ensimmäisenä presidenttinä.³³

Vuosina 1624—25 oli lainlukijana samaan aikaan Piikkiön kihlakunnassakin toiminut Osmalahden *Simo Henrikinpoika*.³⁴ Simo Henrikinpojan kuoltua kesken lainlukijakauttaan tuli Halikon kihlakunnan lainlukijaksi 1625 Turun kaupunginkir-
juri *Antti Sigfridinpoika*, joka jo 1627 luopui tästä kihlakun-
nasta keskittyen lähinnä Maskun tuomarintehtävien hoitami-
seen.³⁵ Vuosina 1628—32 hoiti Halikon tuomarinvirkaa lain-
lukija *Matti Eskelinpoika Blomm*. Viimeksimainittuna vuonna
hänet erotettiin tekemiensä monien virheitten takia lainluki-
janvirasta.³⁶

Hovioikeudenasessori *Kristoffer Pietarinpoika* istui vuonna 1633 kärkeä täällä kuten muissakin Varsinais-Suomen kihla-
kunnissa.³⁷ Vuosina 1634—38 oli lainlukijana Piikkiön kihla-
kunnasta tuntemamme *Juhana Jaakonpoika*, 1639—40 *Pietari
Maununpoika*.³⁸ Vuonna 1641 tuli Halikon kihlakunnan lainlu-
kijaksi *Arvid Matinpöika*, Marttilan Ollilan omistaja. Hänen
lainlukijakautensa kesti puolisenkolmattakymmentä vuotta

³¹ VA: cc 6. VA: 7241: 116—117v, 7244: 359—361, 7247: 124—127.

³² *Gardberg*, Kimito friherreskap, s. 265.

³³ Valtakirja Johan Berndesille (Hans Bernsille) 10. 12. 1633, RR 1633: 1229v.

³⁴ VA: cc 1.

³⁵ VA: cc 1.

³⁶ VA: cc 2. VA: Turun hovioikeuden rikosasiain pöytäkirjat: Åbo lähn 1631—32, s. 33 seur.

³⁷ VA: cc 2.

³⁸ VA: cc 3—5.

päättyen vasta 1666 jolloin tuomarinsijaisuus siirtyi hänen vävyllään.³⁹

Ahvenanmaa

Ahvenanmaan tuomarina oli 1610-luvun puolimaista aina kuolemaansa saakka 1646 kuninkaallinen sihteeri, sittemmin sotakollegion asessori *Anders Bure(us)*. 1620-luvulta lähtien oli Burella hallussaan myös Savon tuomarinvirka.⁴⁰ Hänen seuraajakseen Ahvenanmaalle nimitettiin 1646 valtaneuvos (vuodesta 1651 Oulun vapaaherra) *Erik Gyllenstierna*, jolla samoin oli läänityksenä toinenkin tuomarinvirka (Jääski).⁴¹

Saarimaakunnan lainlukijana toimi aluksi Maanpään *Gabriel Pertinpoika* vuosina 1624—33. Vuosina 1634—36 oli tuomarinsijaisena ruotsalaissyntyinen *Torbjörn Engelbrektsson*.⁴³ Häntä seurasi lainlukijana samoin ruotsalaissyntyinen *Nils Mårtensson Charselius* 1636—41.⁴⁴ Vuodesta 1641 vuoteen 1645 oli Ahvenanmaan lainlukijana *Johan Dalekarl* (Stiernhök), »Ruotsin lakitieteen isä».⁴⁵

Dalekarlin jälkeen olivat lainlukijoina 1646 Ala-Satakunnassa pääasiallisesti toimiva pormestari *Henrik Tuomaanpoika* ja 1647—49 Varsinais-Suomesta tuttu *Eerik Mikonpoika (Reuter)*. Viimeinen Ahvenanmaan lainlukija tällä ajanjaksolla ja samalla Ahvenanmaan koko historiassa oli *Jonas Ivarsson*, joka toimi tuomarinsijaisena 1650—53.⁴⁷

³⁹ VA: cc 5—7.

⁴⁰ TMA: Åland 4—5.

⁴¹ Valtakirja Erik Gyllenstiernalle 6. 3. 1646, RR 1646 I: 470v.

⁴³ TMA: Åland 4.

⁴⁴ TMA: Åland 4. VA: Åbo hovrätts domar och sentenser (II), s. 1. VA: 7206: 76.

⁴⁵ TMA: Åland 5. *Roos, Johan Dalekarl-Stiernhök's åländska domböcker*, s. VII—XII.

⁴⁷ TMA: Åland 5.

Satakunta

Vuodesta 1624 oli Ala-Satakunnan tuomarina amiraali *Klaus Laurinpoika Fleming*, joka piti tätä virkaa hallussaan aina 1644 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka.⁴⁸ Häntä seurasi tuomarinvirassa kamreeri, myöhemmin asessori *Per Nilsson Gyllenax*, joka jo 1620-luvulla oli ollut Jääsken ja Äyräpään tuomarina.⁴⁹ Hänen kuoltuaan 1647 nimitettiin Ala-Satakunnan tuomariksi hovimarsalkka *Gabriel Oxenstierna*, joka jo 1646 oli saanut varrontavaltakirjan tähän tuomarinvirkaan. Hän oli tuomarina vuoteen 1652.⁵⁰

Ala-Satakunnassa jatkoi *Gabriel Pertinpoika* edellisellä kaudella alkanutta tuomarinsijaisuuttaan aina vuoteen 1625 ja hänen jälkeensä oli 1626—27 lainlukijana samoihin aikoihin myös Vehmaan kihlakunnassa toiminut *Severin Pietarinpoika*.⁵¹ Vuodesta 1629 yhtäjaksoisesti aina vuoteen 1645 oli Ala-Satakunnan lainlukijana *Henrik Tuomaanpoika*, joka samalla oli Porin pormestarina 1630—46.⁵²

Henrik Tuomaanpoikaa seurasi 1646—68 lainlukijana *Juhana Simonpoika Juti*, josta on ollut puhetta jo Piikkiön kihlakunnan yhteydessä.⁵³

Ylä-Satakunnan tuomarina oli vuodesta 1624 vuoteen 1643 sittemmin valtaneuvokseksi päätynyt *Bengt Oxenstierna*.⁵⁴ »Matka-Penttiä» seurasi tuomarinvirassa 1644 Uplannin maaherra *Lars Sparre*, joka kuitenkin kuoli jo nimitysvuonnaan.⁵⁵ Hänen jälkeensä sai valtakirjan tähän virkaan jotakin vapautuvaa laamanninvirkaa odotteleva *Ture*

⁴⁸ VA: mm 1—5, kk 6.

⁴⁹ VA: mm 6.

⁵⁰ Varrontavaltakirja Gabriel Oxenstiernalle 27. 2. 1646. RR 1646 I: 144, valtakirja 5. 12. 1647, RR 1647 III: 3148r. VA: mm 6—8.

⁵¹ VA: mm 1—2.

⁵² VA: kk 6, mm 3—6.

⁵³ VA: mm 6—7.

⁵⁴ VA: nn 1—3.

⁵⁵ Valtakirja Lars Sparrelle 30. 5. 1644, RR 1644: 668r. VA: 7223: 39.

Bielke, joka hieman aikaisemmin oli jo tullut Vehmaan tuomariksi. Täällä kuten Vehmaallakin häntä seurasi tuomarina 1648 hänen veljensä *Gustav Bielke*.⁵⁶

Hovioikeuden perustamisen jälkeenkin toimi asessoriksi nimitetty *Kristoffer Pietarinpoika* Ylä-Satakunnan lainlukijana aina vuoteen 1627. Häntä seurasi 1628—32 Maanpään *Gabriel Pertinpoika*.⁵⁷ Vuodelta 1633 puuttuvat tiedot kokonaan, mutta vuosina 1634—35 oli tuomarinsijaisena *Eerik Pietarinpoika*, joka myöhemmin istui käräjiä Vehmaan kihlakunnassa.⁵⁸ Syksyllä 1635 nimitettiin Turun hovioikeuden varakanneviskaali *Anders Israelinpoika Svartt* Ala-Satakunnan lainlukijaksi, mutta jo muutamaa viikkoa myöhemmin hänet siirrettiin Ylä-Satakuntaan, missä hän istui vuoden 1635 syyskäräjät ja vuoden 1636 talvikäräjät.⁵⁹ Vuoden 1636 lopulla oli lainlukijana Vehmaan kihlakunnasta tuttu *Martti Mikaelinpoika* ja vuonna 1637 uudelleen yllämainittu *Eerik Pietarinpoika* sekä varsinaisesti Hämeessä toimiva *Daniel Niilonpoika*.⁶⁰ Vuodesta 1638 vuoteen 1640 oli Ylä-Satakunnan lainlukijana *Jaakko Niilonpoika Tyky*.⁶¹

Jaakko Niilonpojan seuraajaksi tuli 1642 Tyrvään Ritalan *Antti Mikonpoika*, joka mainitaan Ylä-Satakunnan lainlukijana tämän ajanjakson loppuun saakka ja vielä 1650-luvun viimeisinä vuosinakin.⁶²

Ylä-Satakunta oli vuodesta 1641 lähtien jaettuna kahteen voutikuntaan ja jostakin syystä ei Antti Mikonpoika istunut käräjiä alisessa osassa Ylä-Satakuntaa vuonna 1652, vaan siellä näyttää tuomarinsijaisena toimineen *Martti Simonpoika*.⁶³

⁵⁶ Valtakirja Ture Bielkelle 26. 4. 1645, RR 1645, II: 666v. Gustav Bielken valtakirja oli päivätty 31. 7. 1648, RVA: Genealogica, vol. 71.

⁵⁷ VA: nn 1—2, VA: 2586: 102—116v.

⁵⁸ VA: 2595: 169—177v, 2586: 191, 2542: 15, 191.

⁵⁹ *Westerlund*, Åbo hovrätt, ss. 200—201. VA: 7133: 104. *Granfelt*, Lagläsare-Instruktioner, s. 96.

⁶⁰ VA: 7161: 88, 2595: 232, 240, 7176: 419.

⁶¹ VA: 7171: 421—421v, 428, 7201.

⁶² VA: 7211: 222v, 7213a: 199v. VA: nn 4. VA: 7238: 114, 7241: 148—148bv, 155—158, 7244: 368—372, 7247: 140—144v.

⁶³ VA: 7247: 137—139v. Alisen osan sakkoluettelo on laadittu

Uusimaa

Raaseporin kihlakunnassa oli ainakin vuoteen 1626 tuomarina Riian käskynhaltija *Adam Schrapffer*.⁶⁴ Vuonna 1628, jolloin Svean hovioikeuden jäsenille ja virkamiehille annettiin palkanlisäksi lukuisia tuomarinvirkoja Ruotsista ja eräitä Suomesta, määrättiin Raaseporin tuomarinvirka hovioikeuden 3. luokan virkaikäjärjestyksessä kuudennelle asessorille, jona tuolloin oli *Erik Andersson*.⁶⁵ Hänen kuoltuaan 1640 joutui virka pois hovioikeudelta ja annettiin valta-neuvokseksi nimitetylle *Knut Posselle*.⁶⁶ Kun tästä 1645 tuli Pohjois-Suomen laamanni, annettiin tuomarinvirka Kristiina-kuningattaren suosikille *Erik Sparrelle*, joka oli virassa vuoteen 1652.⁶⁷

Adam Schrapfferin aikana oli lainlukijana *Martti Simonpoika*, jota 1628—30 seurasi itäisellä Uudellamaalla aikaisemmin toiminut *Sigfrid Jönsinpoika Wilken*. Tämän jälkeen tuli lainlukijaksi niinkään Porvoon kihlakunnassa aiemmin toiminut *Botved Hannunpoika*, joka kuitenkin kuoli kesken toimikauttaan marraskuussa 1632. *Sigfrid Jönsinpoika* hoiti tämän johdosta vuoden 1633 käräjät.⁶⁸

Vuonna 1634 tuli sijaiseksi *Jonas Bothvidi*, joka toimi täällä lainlukijana vuoteen 1638.⁶⁹

Jonas Bothvidin siirryttyä yksinomaan kreivikunnan palvelukseen tuli Raaseporin kihlakunnan lainlukijaksi *Hannu*

aivan toisella tavalla kuin Antti Mikonpojan sarekkeittaiset sakko-luettelot, joten on luultavaa, että tilikirjaa varten annetun jäljennöksen oikeaksi todistaja Martti Simonpoika myös on itse istunut käräjät.

⁶⁴ VA: 3637: 40. Vuoden 1627 tileissä sanotaan vain »kihlakunnantuomarin palvelijoiden kantaneen tuomarinveron». VA: 3642: 18v.

⁶⁵ K. M. Svean hovioikeudelle 29. 4. 1628, RR 1628: 320r. VA: 11 1—2.

⁶⁶ VA: 11 2, bb 4.

⁶⁷ VA: bb 4.

⁶⁸ VA: 11 1. *Nordmann*, Bidrag till Helsingfors stads historia I, ss. 158—159.

⁶⁹ VA: 11 1—2.

Martinpoika (Brenner-sukua). Hänen tuomarinsijaisuutensa kesti vuoteen 1649 ja hänen toimipiiriinsä kuului vuodesta 1640 koko Uusimaa. Vuoden 1641 syyskäräjät istui poikkeuksellisesti *Samuel Matinpöika Forssman* hovioikeuden määräyksestä.⁷⁰

Hannu Martinpojan seuraajaksi koko Uudenmaan lainlukijana tuli *Mikael Zachrisson*, joka oli tässä tehtävässä vuodesta 1650 vuoteen 1654.⁷¹

Porvoon kihlakunnan tuomarinvirka oli koko ajanjakson läänitettyinä valtaneuvos *Gabriel Oxenstiernalle*.⁷²

Hänen lainlukijanaan oli aluksi vuoteen 1625 *Botved Hannunpoika* ja tämän jälkeen 1626—35 muuan *Henrik Henrikinpoika* (kuollut 1635), jonka aiemmista toimista ei ole löytynyt mitään tietoja.⁷³ Vuosina 1636—39 oli lainlukijana *Hannu Eerikinpoika*, joka aikaisemmin lienee ollut jossakin kirjurintehävässä tai vastaavassa Helsingin seuduilla.⁷⁴ Vuodesta 1640 vuoteen 1654 oli Porvoon kihlakunnalla yhteinen lainlukija Raaseporin kihlakunnan kanssa (*Hannu Martinpoika* 1640—49, *Mikael Zachrisson* 1650—54).⁷⁵

Häme

Hattulan kihlakunnantuomarina oli 1623, kuten on jo mainittu, sihteeri *Per Eriksson* (Rosensköld) ja vuonna 1625 sai toinen sihteeri *Lars Nilsson Tungel* valtakirjan tähän tuomarinvirkaan. Hän kuoli 1633 ja tämän tuomarinviran sai jälleen eräs sihteereistä, *Lars Grubbe* (Stiernfelt), joka kuitenkin 1642 luopui Hattulan kihlakunnasta

⁷⁰ VA: 11 2, bb 4.

⁷¹ VA: 7949: 173—174, 7953: 137—139, 7955: 98.

⁷² VA: bb 1—4.

⁷³ VA: bb 1—2.

⁷⁴ VA: bb 3.

⁷⁵ VA: bb 3—4. VA: 7949: 171—172v, 7953: 416, 7955: 98v.

saaden korvaukseksi parin ruotsalaisen kihlakunnan tuomarinvirat.⁷⁶

Vuonna 1642 Hattulan kihlakunnan tuomarinvirka määrättiin palkanlisäksi Turun hovioikeuden varapresidentille ja tässä ominaisuudessa tuli Hattulan tuomariksi varapresidentti *Erik Geete*, joka aikaisemmin oli Svean hovioikeuden sihteerinä nauttinut Piikkiön ja Jääsken-Äyräpään kihlakuntien tuomarinveron tuoton. Kun Geete 1645 erosi varapresidentinvirasta, jäi Hattulan kihlakunta tavallaan hovioikeuden yleiseen hallintaan, sillä hänen seuraajakseen määrättyt (Svante Horn 1645, Svante Sparre 1648, Arvid Horn 1650) eivät ottaneet virkaa vastaan. Vasta 1651 sai Hattulan kihlakunta jälleen nimellisen tuomarin, kun varapresidentiksi nimitetty *Israel Fortelius*, aateloituna *Lagerfelt*, astui virkaansa.⁷⁷

Lainlukijana oli Hattulan kihlakunnassa vuosina 1625—26 *Petter Hertzigh* nuorempi ja hänen jälkeensä 1627—31 sahalahtelainen *Henrik Antinpoika*, joka jo 1610-luvulla oli ollut tuomarinsijaisena Satakunnassa.⁷⁸ Vuodesta 1632 vuoteen 1636 oli tuomarinsijaisena Hattulan Pelkolan Kyttälän (Yrjölän?) *Daniel Niilonpoika*.⁷⁹ Häntä seurasi 1637—38 *Hannu Antinpoika* ja kesäkäräjät 1639 istui Piikkiön kihlakunnasta tuttu *Jakob Nicarlus*.⁸⁰

Vuosilta 1641 ja 1647 puuttuvat tiedot kokonaan, mutta ainakin 1640 ja 1642—46 oli lainlukijana Varsinais-Suomessa aikaisemmin käräjiä istunut *Pietari Maununpoika*, joka samoihin aikoihin hoiti myös Sääksmäen tuomarinsijaisuutta.⁸¹ Vuonna

⁷⁶ Valtakirja Lars Nilssonille 6. 10. 1625, RR 1625: 554r. VA: 4512: 20. Valtakirja Lars Grubbelle 12. 3. 1634, RR 1634 Ia: 201 r. Valtakirja Lars Grubbelle Sjuhundran ja Tuhundran tuomarinvirkoihin 31. 3. 1642, RR 1642 I: 432r.

⁷⁷ Kun Maj. Turun hovioikeudelle 31. 3. 1642, RR 1642 I: 435r. *Westerlund*, Abo hovrätt, ss. 103—107.

⁷⁸ VA: ee 2.

⁷⁹ VA: ee 2—3.

⁸⁰ VA: ee 3.

⁸¹ VA: 7913: 167—168v, 7920: 518—524, 7925a: 546—550, 7927: 712—717, 7929: 768—770, 7939: 687—690.

1648 mainitaan Hattulan kihlakunnan lainlukijaksi *Juhana Laurinpoika*, joka toimi täällä myös 1655.⁸²

Vuosina 1649—51 oli tuomarinsijaisena uudelleen *Daniel Niilonpoika* ja 1652 *Gustav Rothenius*.⁸³

Hollolan kihlakunnantuomarina oli vuodesta 1619 maaherra, sittemmin valtaneuvos ja valtakunnankamarineuvos *Karl Bonde*. Vuonna 1633 hän sai Hollolan sijaan Åkerbon kihlakunnan Vestmanlannissa ja tänne nimitettiin tuomariksi *Konrad von Falkenberg*, josta samana vuonna oli tullut kamarineuvos. Myöhemmin Falkenbergistäkin tuli valtaneuvos ja valtakunnankamarineuvos.⁸⁴

Vuodesta 1624 oli Hattulan ja Hollolan kihlakunnissa likimain samat lainlukijat (*Petter Hertzigh* 1624—26, *Henrik Antinpoika* 1627—29, *Daniel Niilonpoika* 1632—36, *Hannu Antinpoika* 1637—38) aina vuoteen 1638, sillä vain vuosina 1630—31, jolloin hovioikeudenasessori *Kristoffer Pietarinpoika* istui Hollolan kihlakunnan käräjät, oli näissä kahdessa kihlakunnassa eri lainlukijat.⁸⁵

Vuodesta 1639 vuoteen 1648 oli Hollolan kihlakunnan lainlukijana Sysmän Suurkylän *Juhana Simonpoika*.⁸⁶

Vuodesta 1649 käsiteltävän ajanjakson loppuun oli tuomarinsijaisena *Juhana Laurinpoika*, josta on ollut puhetta jo Hattulan kihlakunnan yhteydessä.⁸⁷

Sääksmäen kihlakunnan tuomarina oli aina vuoteen 1644 saakka valtaneuvos *Per Banér*, ja hänen kuoltuaan Kristiina-kuningattaren hovimarsalkka, valtaneuvos *Ture Sparre*.⁸⁸

⁸² VA: 7941: 349—349v.

⁸³ VA: 7944: 142v, 7949: 179—180v, 7953: 488, 7955: 420v.

⁸⁴ Valtakirja Karl Bondelle ja Konrad von Falkenbergille 10. 12. 1633, RR 1633: 1229v.

⁸⁵ VA: ee 2—3.

⁸⁶ VA: ee 3—5.

⁸⁷ VA: ee 5—6.

⁸⁸ Valtakirja Ture Sparrelle 24. 12. 1644, RR 1644 II: 1603r.

Kihlakunnassa toimineista lainlukijoista ei tuomiokirjojen puuttuessa ole saatavissa läheskään täydellistä luetteloä. Vuosina 1625—27 ja 1629—30 mainitaan tuomarinsijaisena Kankaroisten *Eerik Yrjänänpoika*, 1630—32 hovioikeudenasessori *Kristoffer Pietarinpoika* ja 1633—34 uudelleen *Eerik Yrjänänpoika*.⁸⁹ Syksystä 1634 lähtien vuoteen 1637 oli lainlukijana *Martti Mikaelinpoika*, joka samanaikaisesti toimi myös Varsinais-Suomessa. Vuonna 1638 oli tuomarinsijaisena *Daniel Nilonpoika* ja vuosina 1639—40 *Jakob Nicarlus*.⁹⁰ Vuodesta 1641 vuoteen 1648 oli lainlukijana *Pietari Maununpoika*, joka toimi myös Hattulan kihlakunnassa.⁹¹ Vuodesta 1649 aina käsiteltävän ajanjakson loppun oli Sääksmäen lainlukijana *Pietari Tuomaanpoika*.⁹²

Pohjanmaa

Pohjanmaan tuomarina oli ainakin vuodesta 1609 aina kuolemaansa saakka 1646 valtaneuvos *Filip Sche(i)ding*. Häntä seurasi virassa valtaneuvos *Gustav Oxenstierna*, joka jo Scheidingin eläessä oli saanut varrontavaltakirjan Pohjanmaan tuomarinvirkaan. Hän kuoli kuitenkin jo 1648, jolloin Pohjanmaa jaettiin kahtia. Tuomariksi Oulun lääniin nimitettiin valtaneuvos *Bengt Skytte* ja Vaasan lääniin käskynhaltija *Gustav Banér*.⁹³

⁸⁹ VA: 4484: 50—52, 4488: 31b—31d, 4500:142—143, 6806: 31—32, 4500: 61—64, 4506: 90—93, 4514: 100—102, 4518: 97—109. VA: nn 3: 213.

⁹⁰ VA: 4514: 190, 4518: 128, 4525: 100—104v, 7878: 59—65, 7901: 5, 7909: 165, 7913: 198—200. Vuoden 1640 sakkoluettelon Sääksmäen alisesta kihlakunnasta ovat todistaneet oikeaksi Laurentius Haquini WGothus ja Gustavus Thomae Norcopensis, joista ainakin ensiksi-mainittu oli Hämeenlinnan kirjureita. VA: 7913: 230—231, 7888: 505. VA: Abo hovrätts domar och sentenser (II), s. 15v.

⁹¹ VA: 7913: 232—233, 7920: 676—681, 7925a: 742—746, 7929: 852—857, 934—939, 7934: 731—732, 765—766, 7941: 342—346.

⁹² VA: 7944: 140v—142, 7949: 174v—178v, 7953: 139v—140v, 464v, 7955: 100—102v.

⁹³ *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, ss. 337—338. Banérin valtakirja päivätty 31. 7. 1648, Skytten 14. 12. 1648, RVA: Genealogica, vol. 71.

Lainlukijana oli ajanjakson alussa *Gabriel Paavalinpoika*, joka kuitenkin sai eron vanhana ja taitamattomana 1628.⁹⁴ Hänen seuraajakseen tuli tunnetun lainsuomentajan, Kalajoen kirkkoherran Ljungo Thomaen poika *Gabriel Ljungonpoika*, joka oli koko Pohjanmaan lainlukijana 1629—32 ja 1637—41. Vuosina 1634—36 hän istui käräjiä vain Pohjois-Pohjanmaalla.⁹⁶

Vuonna 1633 oli koko Pohjanmaan lainlukijana Turun hovioikeuden aliviskaalin virasta tänne siirtynyt *Jaakko Niilonpoika Tyky*. Vuosina 1634—36 hän hoiti pääasiallisesti Etelä-Pohjanmaan rovastikunnan käräjät Gabriel Ljungonpojan hoitaessa Pohjois-Pohjanmaan, jos kohta Tyky 1634 istui käräjiä Hailuodossakin saakka.⁹⁶

Gabriel Ljungonpojan ollessa 1640 jostakin syystä estynyt istui osan tuon vuoden talvikäräjistä Etelä-Pohjanmaalla vouti *Israel Tapaninpoika*. Vuonna 1641 tuli Gabriel Ljungonpojan seuraajaksi uusikaarlepyyläinen *Jakob Nicarius*, josta on ollut puhetta jo Varsinais-Suomen ja Hämeen kohdalla. Hän oli lainlukijana Pohjanmaalla aina vuoteen 1653, jolloin hänestä tuli alilaamanni.⁹⁶

Savo

Joakim Berndesin kuoltua 1623 nimitettiin Savon kihlakunnantuomariksi kuninkaallinen sihteeri *Anders Bure(us)*, jolla jo vuodesta 1615 oli läänityksenä Ahvenanmaan tuomarinvirka.⁹⁸ Kun Bure 1646 kuoli, annettiin Savon tuomarinvirka toistaiseksi *Gustav Oxenstiernalle*, joka oli saanut varrontavaltakirjan Pohjanmaan tuomarinvirkaan saman vuoden alussa.⁹⁹ Kun viimeksi mainittu virka kuitenkin

⁹⁴ *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 341. *Melander*, Dragur Åbo hovrätts äldre historia, ss. 153—154.

⁹⁵ *Luukko*, e.m.t. III, s. 342.

⁹⁶ VA: 6801: 23, VA: oo 1—2.

⁹⁹ Valtakirja Gustaf Oxenstiernalle 6. 3. 1646, RR 1646 I: 469r.

jo saman vuoden syksyllä tuli avoimeksi, siirtyi Oxenstierna sinne, ja Savon tuomariksi tuli valtaneuvos *Seved Bååt*.¹⁰⁰

Vuoteen 1627 oli Savon molemmissa kihlakunnissa (Vähässä-Savossa ja Suur-Savossa), jotka muodostivat yhteisen tuomiokunnan, lainlukijana *Augustus Eskelinpoika*. Vuodesta 1629 vuoteen 1633 hän toimi ainoastaan Vähän-Savon lainlukijana, nähtävästi sen vuoksi, että hänellä samaan aikaan oli myös Äyräpään—Jääsken lainlukijanvirka. Vuodesta 1633 aina kuolemaansa saakka 1636 hän oli jälleen koko Savon lainlukija luovuttuaan tuomarinsijaisuudestaan Karjalassa.¹⁰¹ Vuosin 1629—32 toimi Suur-Savon lainlukijana jo edelliseltä kaudelta tuttu *Olavi Maununpoika*.¹⁰² Augustus Eskelinpoikaa seurasi 1637 koko Savon lainlukijana *Lauri Sigfridinpoika*.¹⁰³

Tämän jouduttua kelvottomana eroamaan 1642 lainlukijantehtävästä tuli hänen seuraajakseen *Knut Knutinpoika Bock*. Hänen tiedetään toimineen tuomarinsijaisena aina kuolemaansa saakka 1655.¹⁰⁴

Karjala (Viipurin lääni)

Kymen kihlakunnan länsiosa (Kymi, Elimäki, Pyhtää) kuului koko ajanjakson ajan Porvoon tuomarin *Gabriel Oxenstiernan* toimipiiriin, itäosa (Vehkalahti, Virolahti) taas oli vuoteen 1646 osa Lappeen kihlakunnantuomarin virkapiiriä, mutta annettiin 1646 erillisenä tuomiokuntana hovioikeudenasessori *Magnus Rhalambius-Rålambstiernalle*, nähtävästi palkanlisäksi.¹⁰⁵ Lainlukijoina olivat

¹⁰⁰ VA: oo 2—3.

¹⁰¹ VA: 6798: 60—60v, 6799: 56, 6800: 22—23, 6801: 22—22v, 6806: 30—30v, 6111: 148—149, 6114: 120, 6121: 119—120, 6129: 395, 6132: 264—265. VA: ä 1. VA: Åbo hovrätts domar och sentenser (II), s. 1.

¹⁰² VA: 6118: 158—160v, 6121: 123—123v, 6128: 206. VA: ä 1.

¹⁰³ VA: 8553: 382—385, 791—792, 8555: 538—539, 484—485. VA: oo 1.

¹⁰⁴ VA: oo 2—3. VA: 8596: 684—684v, 8598: 459—459v, 580—580v, 8606: 472, 8607: 343—347.

¹⁰⁵ VA: 8606: 654. Valtakirja Magnus Rhalambiukselle 20. 7. 1646,

koko ajan Porvoon ja Lappeen kihlakunnissa toimivat tuomarsijaiset kumpikin omassa osassaan.

Lappeen kihlakunnan tuomarina oli käsiteltävän ajanjakson alusta kuolemaansa saakka 1642 Kustaa II Aadolfin suosikki, valtaneuvos ja valtakunnanmarski *Aksel Banér*.¹⁰⁶ Hänen seuraajakseen tuli 1642 Tukholman alikäskynhaltija *Gabriel Gyllenanckar*, josta sittemmin tuli Viipurin käskynhaltija ja Kronobergin läänin maaherra.¹⁰⁷

Lappeen kihlakunnassa toimi jo edellisellä ajanjaksolla tapaamamme Viipurin pormestari *Olavi Olavinpoika* (Winter) lainlukijana aina vuoteen 1634. Häntä seurasi 1635—37 *Lauri Sigfridinpoika*, joka sittemmin toimi Savossa tuomarsijaisena.¹⁰⁸ Vuodesta 1638 lähtien oli lainlukijana *Yrjänä Yrjänänpoika Pâsa*, joka vapautettiin vanhuuden ja kyvyttömyyden takia lainlukijantehtävistään 1641.¹⁰⁹

Hänen jälkeensä tuli lainlukijaksi 1642 *Samuel Matinpöika Forssman*. Lappeen kihlakunnassa hänen toimikautensa kesti vuoteen 1650, jolloin hän siirtyi lainlukijaksi Inkerinmaalle. Myöhemmin hänestä tuli vakinainen tuomarsijainen Käksälmen läänin.¹¹⁰ Forssmania seurasi lainlukijana *Pietari Jönsinpoika*, joka istui käräjiä aina vuoteen 1657 saakka tässä kihlakunnassa sekä samoihin aikoihin Äyräpään—Jääsken kihlakunnassa. Hän oli niinkään myöhemmin lainlukijana Käksälmen läänissä.¹¹¹

RR 1646 II: 1297v. Viipurin läänintileissä mainitaan kuitenkin Gabriel Gyllenanckarin kantaneen Virolahden ja Vehkalahden tuomarinveron 1644—52. VA: 8579: 445, 8585: 477, 8590: 627, 8597: 941, 8599: 844, 8603: 958, 8606: 654.

¹⁰⁶ VA: jj 1, 3.

¹⁰⁷ VA: jj 4—6. Vuoden 1652 läänintileissä sanotaan Aksel Banérin kantaneen Lappeen tuomarinveron (sic!). VA: 8606: 654. Gyllenanckarin valtakirja oli päivätty 8. 1. 1642, RVA: Genealogica, vol. 7.

¹⁰⁸ VA: jj 1, 3.

¹⁰⁹ VA: jj 1, 3. *Tegengren*, Bidrag I, s. 301, pitää häntä kihlakunnantuomarina (sukunimenä *Päpa!*).

¹¹⁰ VA: jj 3—4.

¹¹¹ VA: jj 6—7.

Rannan kihlakunnan toisen puolen (Säkkijärvi, Koi-visto) tuomarinvero maksettiin aina vuoteen 1648 saakka Lappeen kihlakunnan tuomarille, mutta vuonna 1649 sen sanotaan joutuneen Viipurin maaherralle Johan Rosenhanelle.¹¹² Vuosina 1650—51 sen kantoi Jääsken—Äyräpään tuomari, hovioikeuden-asesori Petrus Vigelius-Ekenberg.¹¹³ Vuonna 1652 ei tuomarinviranhaltijaa mainita läänintileissä.¹¹⁴ Kihlakunnan toisen puolen (Viipurin pitäjä) tuomarinveron kantoi vuoteen 1642 Jääsken—Äyräpään tuomari, mutta vuonna 1642 yllämainittu asesori Petrus Vigelius, joka ei vielä silloin ollut ko. tuomarinvirassa. Vuodesta 1645—51 sanotaan tuomarintulojen menneen »hovioikeuden asesoreille» heitä tarkemmin nimeämättä. Vuoden 1652 läänintileistä ei käy ilmi tämänkään Rannan kihlakunnan osan tuomarinverojen haltijaa.¹¹⁵

Lainlukijat on mainittu toisaalta Lappeen, toisaalta Jääsken—Äyräpään kihlakunnan yhteydessä.

Jääsken ja Äyräpään tuomarina oli ainakin vuodesta 1623 kamreeri *Per Nilsson*, aateloituna *Gyllenax*, joka kuitenkin menetti tämän tuomarinviran 1628, jolloin se annettiin Piikkiön kihlakunnan ohella Svean hovioikeuden sihteerin palkanlisäksi.¹¹⁶ Tässä ominaisuudessa olivat Jääsken—Äyräpään tuomareina 1628—30 *Erik (Tranevardius) Geete*, 1630—35 *Aegidius Girs* ja 1635—42 *Laurentius Petri Vizelius l. Ubsaliensis*.¹¹⁷

¹¹² VA: 8585: 477, 8597: 941, 8590: 627. Läänintileissä esiintyy Aksel Banér tuomarinviran haltijana vuoteen 1647 (sic!).

¹¹³ VA: 8599: 844, 8603: 155.

¹¹⁴ VA: 8606: 654. Merkintä vain »Dito förlänt»; tarkoittaa mahdollisesti yläpuolella olevaa Lappeen tuomaria Gabriel Gyllenanckaria.

¹¹⁵ VA: 8570: 39, 8579: 445, 8585: 477, 8590: 627, 8597: 941, 8599: 844, 8603: 958, 8606: 654. Tietojen vaihtelevaisuus johtunee siitä, että läänintilit on tehty jälkikäteen, eivätkä ne näin ollen anna täysin luotettavaa kuvaa.

¹¹⁶ VA: jj 2. K. M. Svean hovioikeuden asesoreille 29. 4. 1628, RR 1628: 320r. Gyllenaxille myönnettiin 29. 8. 1628 korvauksena 634 taalaria »för ähret». RKA: Sandbergska samlingen A 6463.

¹¹⁷ *Anjou*, Svea hofrätt, s. 180.

Vuonna 1642 nimitettiin Jääsken tuomariksi Viipurin käs-kynhaltija *Erik Gyllenstierna*, jolla oli virka hallus-saan 1652.¹¹⁸ Äyräpään kihlakunta taas annettiin palkan-lisäksi Turun hovioikeuden asessoreille.¹¹⁹ Vuosina 1643—45 jakoivat sikäläisen tuomarinveron tuoton asessorit *Nils Liurenius* ja *Georg Sylvius*, mutta vuodesta 1646 vuoteen 1652 oli tuomarina asessori *Petrus Vigelius*, aateloituna *Ekenberg*.¹²⁰

Huolimatta tuomarinverojen läänittämisestä eri tahoille muodostivat Äyräpään ja Jääsken kihlakunnat yhtenäisen tuomiokunnan. Vuoteen 1626 saakka oli lainlukijana *Olavi Olatinpoika* (Winter) ja hänen jälkeensä 1628—31 *Augustus Eskelinpoika*.¹²¹ Vuodesta 1632 vuoteen 1640 istui käräjiä *Pertteli Hannunpoika*.¹²² Vuodesta 1641 vuoteen 1650 oli lainlukijana pyhtääläinen *Eerik Hannunpoika* ja vuodesta 1650 jo Lappeen kihlakunnan kohdalla mainittu *Pietari Jönsinpoika*.¹²³

Karjala (Käkisalmen lääni)

Käkisalmen läänin muodostaman tuomiokunnan tuomarina oli 1620-luvun alusta lähtien uudelleen *Måns Mårtensson Palm*.¹²⁴ Vuonna 1628 kuitenkin määrättiin, että Käkisalmen tuomarintulot oli annettava palkanlisäksi Svean hovioikeuden 3. luokan virkaikäjärjestyksessä viiden-nelle asessorille. Tässä virassa oli 1628—34 maisteri *Per Andersson Grubb*.¹²⁵ Kun hän 1634 kuoli, annettiin

¹¹⁸ Valtakirja Erik Gyllenstiernalle 3. 5. 1642, RR 1642 I: 354r. VA: 8606: 654.

¹¹⁹ Kun. Maj. Turun hovioikeudelle 31. 3. 1642, RR 1642 I: 435r. Äyräpään tuomarinvirka piti annettaman 1. luokan 2. asessorille (Lars Carpelan), mutta määräystä ei kirjaimellisesti noudatettu.

¹²⁰ VA: 8570: 159, 8579: 445, 8585: 477, 8606: 654. *Westerlund*, Åbo hovrätt, ss. 164, 198, 200.

¹²¹ VA: jj 2.

¹²² VA: jj 2—3.

¹²³ VA: jj 3, 5—6.

¹²⁴ VA: gg I.

¹²⁵ K. M. Svean hovioikeudelle 29. 4. 1628, RR 1628: 320 r.

virka Inkerin käskynhaltijalle, valtaneuvos *Mattias Soopille*.¹²⁶ Tämän poika, valtaneuvos Karl Soop sai isänsä vielä eläessä varrontavaltakirjan Käkisalmen tuomarinvirkaan, mutta kun isä kuoli vasta 1653, jäi valtakirja silloin muuttuneissa olosuhteissa tehottomaksi.¹²⁷

Käkisalmen läänissä oli 1625—27 lainlukijana *Olavi Olavinpoika* (Winter) ja 1628 *Petter Hertzigh*, mutta vuosilta 1624 ja 1629—33 puuttuvat tiedot toistaiseksi kokonaan. Vuodesta 1634 aina kuolemaansa saakka 1641 toimi lainlukijana *Herman Böcke* vanhempi.¹²⁸ Vuonna 1642 allekirjoittavat eri käräjien tuomiokirjat toisaalta Savosta ja Viipurin läänistä tuttu *Lauri Sigfridinpoika*, toisaalta Ruotsista tuntemattomasta syystä tänne eksynyt *Peder Nilsson Raam*.¹²⁹ Vuosina 1643—47 oli lainlukijana *Anders Lyththraeus*.¹³⁰

Vuosina 1647—52 oli lainlukijana yllämainitun Herman Böcken poika *Herman Böcke* nuorempi, jos kohta Käkisalmen kaupunginsihteeri *Jakob Fabritius* istuikin osan käräjiä 1652.¹³¹

Kreivi- ja vapaaherrakunnat

Läänitettäessä kreivi- ja vapaaherrakuntia suotiin niille oma itsenäinen oikeudenkäyttö siten, että läänityksen haltijan, jolla itsellään oli laamannin tuomiovalta, oli läänitysalueelta kantamallaan tuomarinveroilla palkattava tuomari. Molemmat oikeusasteet olivat hovioikeuden alaisia, ja raskaissa rikosjutuissa

¹²⁶ Valtakirja *Mattias Soopille* 17. 9. 1634, RR 1634 IIa: 972r.

¹²⁷ Varrontavaltakirja *Karl Soopille* 2. 6. 1647, RR 1647 II: 1266.

¹²⁸ VA: gg I—II. VA: 6817: 20, 9689: 318—320, 9682. — VA: 428a: 146.

¹²⁹ VA: gg II. *Almquist*, Domsagor och häradshövdingar, s. 112. Raamin ruotsalaisuutta osoittaa hänen käyttämänsä virkanimitys »S: Lagförelsen Herman Böcke», jota termiä ei Suomesta juuri muuten tunneta. VA: gg II: 164.

¹³⁰ VA: gg II. VA: 9661: 375—377, 386, 9668: 505—506, 516, 586, 591v, 593v.

¹³¹ VA: 9674: 345—349v, 332, 431, 9680: 318—320, 9682: 357, 9685: 278, 277, 283. VA: gg II: 85.

oli asia alistettava suoraan kihlakunnanoikeudesta hovioikeuteen.¹³² Tällä ajanjaksolla oli maassamme aluksi vain kaksi suurläänitystä. Näillä oli oma erillinen oikeudenhoitonsa selvästi vasta 1630-luvun lopulta lähtien (ks. kuitenkin ss. 122, 177).

Aksel Oxenstiernalle annetussa Kemiön vapaaherrakunnassa istui vuoteen 1637 saakka käräjiä Halikon kihlakunnan lainlukija, mutta vuodesta 1638 vuoteen 1646 Halikon kihlakunnan aiemmin toiminut *Juhana Jaakonpoika* toimi yksinomaisesti vapaaherrakunnassa. Hänen jälkeensä tuli lainlukijaksi Turun hovioikeuden varasihteeri *Olof Samuelsson Wallenius*, aateloituna *Wallenstierna*, joka pysyi toimessaan vuoteen 1680.¹³³

Leijonhufvudien hallussa olevassa Raaseporin kreivikunnassa siirtyi Raaseporin kruununkihlakunnassa vuoteen 1638 toiminut ja niiden yhteydessä kreivikunnankin käräjät istunut *Jonas Bothvidi* yksinomaisesti kreivikunnan lainlukijaksi, missä tehtävässä hän oli kuolemaansa saakka 1661.¹³⁴

1640-luvun loppuvuosina ja 1650-luvun alussa läänitettyjen kreivi- ja vapaaherrakuntien oikeudenhoidosta on tältä ajanjaksolta, joka monen osalta oli järjestelykautta, hyvin niukalti tietoja. Porin kreivikuntaan tiedetään Ala-Satakunnan lainlukijan *Juhana Simonpoika Jutin* päässeen lainlukijaksi 1651/52.¹³⁵

3. KATSAUS TUOMARINVIRKOJEN LÄÄNITTÄMISEEN 1624—1652

Suomalaissyntyisten miesten syrjiminä kotimaan tuomarinvirkoja jaettaessa jatkui edelleen halki koko käsiteltävän

¹³² *von Bonsdorff*, Om donationerna och förläningarna samt frälseköpen i Finland, s. 31. *Jokipii*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, s. 25.

¹³³ *Gardberg*, Kimito friherreskap, ss. 265—268.

¹³⁴ *Takolander*, Ekenäs stads historia I, ss. 102—103, 254.

¹³⁵ *Jokipii*, Porin kreivikunta, s. 142.

ajanjakson. 1620-luvulla oli maassamme — jos kohta ei aivan yhtäaikaa — kaikkiaan seitsemän suomalaisperäistä tai siksi laskettavaa miestä tuomarinviroissa (laamannit Jakob de la Gardie ja Klaus Horn ja kihlakunnantuomarit Henrik Fleming, Klaus Fleming, Gustav Horn, Aksel Kurki, Jöns Kurki). Viimeisinä suomalaissyntyisinä tuomareina nimitettiin virkaan 1629 Jöns Kurki ja 1632 Johan Berndes, mutta kun Kurki joutui luopumaan virastaan 1641, jäi Maskun tuomarina jo 1610-luvun lopulta toiminut ja sen ohessa 1644 Etelä-Suomen laamanniksi tullut Gustav Horn Berndesin ohella ainoaksi syntyperäiseksi suomalaiseksi tuomariksi ajanjakson lopulla.¹

Tuomarien joukossa oli kuitenkin runsaasti sellaisia ruotsalaisia miehiä, jotka erilaisissa hallinnollisissa tehtävissä tai muuten olivat perehtyneet Suomeen. Kun heistä vain yksi — Henrik Fleming 1625 — on yhden käräjäkierroksen verran hoitanut tänä aikakautena virkaansa, ei heidän syntyperänsä tai maan oloihin perehtyneisyytensä tutkimisella voi olla muuta kuin teoreettista mielenkiintoa.²

Tänä aikakautena nimitetystä 23 uudesta kihlakunnantuomarista, jotka eivät olleet saaneet tuomarinvirkaa johonkin muuhun tehtävään liittyvänä palkkaetuna, oli kahdeksan jo nimitettäessä valtaneuvoksena, ja kymmenen kohosi tähän arvoon tuomarinaolonsa aikana tai heti sen jälkeen. Kun kamreereja oli tuomarien joukossa tällä ajanjaksolla vain kaksi ja kuninkaallisia sihteereitä vain kolme³, on tälle ajanjaksolle pidettävä tyypillisenä kihlakunnantuomarinvirkojen siirty-

¹ Virkojen puhtaasta läänitusluonteesta kertoo sekin, että Gustav Hornin monivuotinen sotavankeus ei ole jättänyt mitään merkkejä tuomiokirjoihin.

² Läänittämisessä ei suinkaan ollut mitään selviä periaatteita, mihin osittain vaikutti sekin, että kuningas antoi valtakirjoja milloin valtaneuvoston tietien, milloin aivan oman harkintansa mukaan. Valtaneuvoston ptk. 10. 12. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 39 (Franc) pp. 421—422.

³ On mahdollista, että kuninkaalliset sihteerit saivat Hattulan tuomarinveron palkanlisänä, sillä Lars Grubben valtakirjassa sanotaan hänen saavan tuomarinviran »för secr. status». Valtakirja Lars Grubbelle 12. 3. 1634, RR 1634 Ia: 201r.

mistä ylhäisaatelin ja valtaneuvosten haltuun. Vuonna 1652 mainituista kuudestatoista tuomarista oli yksitoista valtaneuvosta ja kaksi kutsuttiin valtaneuvostoon 1653.

Tätä oireellisempi muutos järjestelmässä oli kuitenkin se, että eräiden kihlakuntien tuomarinverot annettiin palkanlisäksi Svean ja Turun hovioikeuksien virkamiehille ja asessorille. Vuonna 1628 annettiin neljä suomalaista tuomarinvirkaa (Jääski—Äyräpää, Käkisalmen lääni, Piikkiö ja Raasepori) kahdelle Svean hovioikeuden asessorille ja hovioikeuden sihteerille palkanlisäksi, mutta jo 1634 annettiin Käkisalmen lääni valtaneuvospiiriin kuuluvalle tuomarille samaten kuin Raaseporin kihlakunta 1640 ja Jääsken kihlakunta 1642. Äyräpään kihlakunnan ja Hattulan kihlakunnan tuomarinverot määrättiin 1642 Turun hovioikeuden virkakunnan palkanlisäksi, edellinen aatelisten asessorien virkaiässä vanhimmalle, jälkimmäinen varapresidentille.⁴ Näiden tuomarien ei tiedetä puuttuneen tuomarinviran hoitoon, eikä sitä liene heiltä edellytettykään.⁵ Valtaneuvospiirin ulkopuoliset Suomen tuomarit ajanjakson päättyessä kuuluivat kaikki tähän ryhmään.

4. TUOMARINVEROJEN TUOTTO

Tuomarien mielenkiinto kihlakuntiaan kohtaan oli puhtaasti taloudellinen, mikä ilmenee esimerkiksi niistä valituksista, jotka valtaneuvos Per Banér esitti kuningattarelle hänen mielestään käsittämättömän pieniksi supistuneiden tuomarintulo-

⁴ Turun hovioikeuden asessoreilla ja virkamiehillä oli lisäksi palkanlisänä seitsemän kihlakuntaa Uplannissa, kaksi Itägöötanmaalla sekä yksi Länsigöötanmaalla ja yksi Närkeissä. K. M. Turun hovioikeudelle 31. 3. 1642, RR 1642 I: 435r. Tällaista palkanlisäysjärjestelyä oli presidentti Jöns Kurki 1641 pyytänyt. Jöns Kurki Aksel Oxenstiernalle 18. 11. 1641, RVA: Oxenstiernska samlingen.

⁵ *Almquist, Lagsagor och domsagor*, s. 5, arvelee heidän voineen tuolloin tällöin ajan salliessa hoitaa tuomarinvirkojaan, mutta hän ei ole huomannut periaatteellista eroa vuoden 1653 kuninkaallisen kirjeen ja aikaisempien kuninkaallisten kirjeiden välillä.

jen johdosta.¹ Jöns Kurki taas pyysi takaisin menettämäänsä Vehmaan kihlakuntaa, koska hänen poikiensa vageeraus Hol-
lannissa tuli näiden huikentelevaisen elämän takia hänelle niin
kalliiksi, ettei hän sitä muulla tavoin katsonut voivansa kes-
tää.² Porvoon kihlakunnantuomari Gabriel Oxenstierna vaati,
että lainlukija Hannu Eerikinpojan oli tuomarinsijaisuuden
lisäksi suoritettava tuomarinveron kannanta, mihin tämä ei
ollut lainkaan halukas edeltäjänsä »Henrik Henrikinpojan on-
neton kohtalo silmiensä edessä samoin kuin sen vanhan miehen
Sigfrid Jönsinpojan, joka ei vielääkään ole päässyt irti tuoma-
rinverojen kannannasta, vaan on menettänyt maat ja mannut
ja elättää itsensä kerjuulla», kuten hän 1637 Jöns Kurjelle
kirjoittaa.³

Tuomarinveron tuotosta tällä ajanjaksolla on yhtenäisiä
tietoja eri läänitysluetteloissa, joita on säilynyt ainakin vuo-
silta 1628, 1642—43 ja 1650.⁴ Niiden mukaisesti olivat eri vero-
määrät taalareina seuraavat:

¹ Svean hovioikeus Nils Bielkelle 17. 12. 1630 ja Jöns Kurjelle
30. 3. 1631 Aegidius Giersin tuomarinverosta, RVA: Svea hovrätt,
Registratur 1630—31, f. 25, 45—45v. Kun Maj. Per Banérille 10. 2.
1643, RR 1643 I: 165r. Vrt. VA: z 6:2, josta ilmenee Banérin lain-
lukijalla ainakin silloin olleen vaikeuksia tilittämisesä.

² Jöns Kurki Aksel Oxenstiernalle toukok. 1644, RVA: Oxen-
stiernska samlingen.

³ Hannu Eerikinpoika Jöns Kurjelle 24. 11. 1637, RVA: Kurckska
samlingen.

⁴ Vuoden 1628 läänitysluettelo, (*Leinberg*), Laghmansräntor och
Häredzrätter uthi Sveriges Rijke Anno 1628, Bidrag till kändedom
af vårt land IV, s. 30. Vuoden 1644 läänitysluettelo, jonka tiedot ovat
vv. 1642—43, RVA: Juridica 11. Vuoden 1650 läänitysluettelo, RVA:
Juridica 11. Summat täysinä hopetataalareina. — Eräiden kihlakun-
tien kohdalla ilmenevät äkkinäiset muutokset lienee toisaalta seli-
tettävä autioitumisen tai asutuksen lisääntymisen avulla, toisaalta
ehkä eri laskuperusteista eri kerroilla (esim. autiotilat mukana tai
ei).

	1628	1642—43	1650
<i>Laamanninvirat</i>			
Pohjois-Suomi	1144:—	(1188:—) ⁵	—
Etelä-Suomi	946:—	1319:—	—
Karjala	1426:—	2422:—	—
<i>Kihlakunnantuomarin virat</i>			
Ahvenanmaa	—	382:—	391:—
Halikko	497:—	563:—	538:—
Piikkiö	330:—	339:—	339:—
Masku	508:—	492:—	416:—
Vehmaa	367:—	366:—	407:—
Ala-Satakunta	598:—	582:—	363:—
Ylä-Satakunta	767:—	834:—	713:—
Raasepori	602:—	408:—	646:—
Porvoo	756:—	774:—	504:—
Hattula	252:—	228:—	228:—
Hollola	574:—	607:—	535:—
Sääksmäki	500:—	605:—	570:—
Pohjanmaa	1875:—	—	1718:—
Savo	632:—	1061:—	1098:—
Lappee	446:—	426:—	597:—
Äyräpää—Jääski	564:—	478:— ⁶	391:— ⁷
Käkisalmi	501:—	2105:—	2120:—

Vuoden 1644 läänitysluettelon mukaan on keskimääräinen tuomarinveron tuotto yli 600 hopeataalaria vuodessa, summa, jolla — jos jälleen vertaamme sitä hämäläisiin maanhintoihin — kolmessa vuodessa olisi hankkinut itselleen varat esim. Hauhon Kyttälän kokoisen kartanon ostoon; se myytiin 1648 noin 1750 hopeataalarin hinnasta. Pohjanmaan, Käkisalmen tai Savon tuomarit sekä kaikki laamannit saattoivat ostaa tuomarinveron tuotolla vaikkapa yhden ylimääräisen kartanon vuodessa.^{7a}

⁵ Luvusta puuttuu kokonaan Pohjanmaan osuus, joka oli vuoden 1642 läänintilien mukaan 1608 hopeataalaria ilman Ala-Satakuntaan luettua Närpiötä. VA: 9112: 9, 9113: 25.

⁶ Tästä Jääsken kihlakunnan osuus 214:—, Äyräpään kihlakunnan 264:—.

⁷ Tästä Jääsken kihlakunnan osuus 241:—, Äyräpään kihlakunnan 150:—.

^{7a} *Jutikkala*, Hämeen historia II: 1, ss. 142—144.

Virkaläänitysten edelleenvuokraamisesta on säilynyt tietoja mm. Vehmaan kihlakunnasta, jonka tuomarinveron Tuomas Eerikinpoika oli Karl Oxenstiernalta 1629 vuokrannut.⁸ Svean hovioikeuden asessori Erik Andersson taas, joka vuodesta 1634 lähtien oli vuokrannut Raaseporin tuomarinveron Turun hovioikeuden asessorille Eerik Perttelinpojalle (Ljuster), ei vuoteen 1636 mennessä ollut saanut killinkiäkään näistä rahoista.⁹ Käkisalmen läänin tuomari valtaneuvos Matias Soop vuokrasi 1642 tuomarinveron ja sakko-osuutensa kihlakunnanvouti Henrik Piperille, joka sitoutui maksamaan toukokuussa 1643 1900 taalaria Tukholmassa tästä vuokrana. Soop sitoutui ainoastaan hankkimaan ja palkkaamaan lainlukijan. Kun tuomarinveron, joka muuten oli valtakunnan suurimpia, koko määrä oli esim. 1644 1931:28 taalaria ja sakot 1643 vain 45:8:8, ei kauppa saattanut olla Piperille kannattava kuin käyttöpääoman hankinta-keinona.¹⁰

Toisinaan tuomarien taloudellinen kiinnostus meni suoraan pikkumaisuuksiin, kuten esim. Gabriel Oxenstiernan ryhtyessä Hannu Eerikinpojan erottua lainlukijantoimestaan vaatimaan käräjillä selvitystä siitä, että sakkoluettelot olivat oikeita — hänen osuutensa tuona aikana istutuilla käräjillä langetettuihin sakkoihin oli kolmisenkymmentä hopeataalaria vuodessa.¹¹

Eri kihlakuntiin annetut varrontavaltakirjat ja niitäkin selvemmin esimerkiksi se seikka, että tällaisen varrontavaltakirjan saanut Gustav Oxenstierna nimitettiin, kun Pohjanmaan tuomarin Filip Schedulingin kuolemasta ei näyttänyt olevan pikaista toivoa, väliaikaisesti Savon molempien kihlakuntien tuomariksi, kuvastavat osaltaan keskushallituksen tietoisesti

⁸ VA: 1878: 101.

⁹ K. M. Erik Anderssonille 13. 7. 1636, RR 1636: 481v.

¹⁰ VA: 9658: 405, 9663: 67, 79.

¹¹ VA bb 3: 114. Esim. VA: 7888: 288. *Suolahti*, Hovioikeutta odotellessa, s. 523, sanoo sakkoja määrätyn rangaistuksiksi, jotta tuomarit täten »ansaitsisivat» enemmän. Tästä ei ole kuitenkaan löytynyt todistuksia lähteistä.

hyväksymää läänitysperiaatetta, käsitystä tuomarinvirasta vain tulonlähteenä.

Suomessa olevien tuomarinvirikaläänityksien tuotto — olihan 1652 yksitoista Suomen kuudestatoista tuomarista valta-neuvoksia — oli yhä enenevässä määrin siirtynyt valtakunnan keskushallinnon korkeimpien miesten, maan valtaylorimystön ylläpitämiseen. Tässä voidaan nähdä suoranaista tar-koituksellisuutta: ei ole kenties aivan sattuma, että ajan-jakso, joka päättyy tuomarinvirkojen peruutukseen valta-neuvoksilta ja heidän vertaisiltaan, myös näkee kreivi- ja vapaaherrakuntien ennennäkemättömän lisääntymisen valta-kunnassa juuri näiden samojen piirien ylläpitämiseksi.¹² Eri tahoilta kerättävät tuomarinverot yhdessä muodostivat tällä ajanjaksolla ne tulot, jotka 1640-luvun lopulta lähtien korvat-tiin kreivi- ja vapaaherrakunnilla. Tällä ei kuitenkaan ole sanottu, että aika itse olisi asian tällä tavoin käsittänyt; tuoma-rinvirat toisaalta ja kreivi- ja vapaaherrakunnat toisaalta näh-tiin varmaan täysin erillisinä ilmiöinä.

5. VOUTIPÄTEVYYDESTÄ AUSKULTANTTI-PÄTEVYYTEEN

Tämän ajanjakson aikana mainituista seitsemästäkymme-nestäviidestä alilaamannista ja lainlukijasta on viisitoista sel-laista, jotka olivat toimineet tuomarinsijaisina jo ennen hovi-oikeuden perustamista. Suurin ryhmä, luvultaan kymmenen, oli vouti- ja kirjuri-pätevää ainesta, Olavi Olavinpoika Winter edusti porvarillista ainesta ja Hartvig Speitz opinkäyneitä. Kolme näistä viidestätoista kuului tuntemattomien ryhmään (alilaamanni Lauri Perttelinpoika ja lainlukijat Olavi Maunun-poika ja Eerik Yrjänänpoika).¹

¹² Vrt. *Jokipii*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, ss. 41—56.

¹ Voudin- ja kirjurintehtävissä pätevoityneitä olivat Eerik Mikon-poika, Kristoffer Pietarinpoika, Gabriel Pertinpoika, Martti Simonpoi-ka, Sigfrid Jönsinpoika, Botved Hannunpoika, Petter Hertzigh, Henrik Antinpoika, Gabriel Paavalinpoika ja Augustus Eskelinpoika.

Uusista alilaamaneista ja lainlukijoista, luvultaan 60, tuli vouti- ja kirjurikunnasta kaksitoista. Viimeisenä siirtyivät voutintehtävistä tuomarinpöydän ääreen 1638 entinen kihlakunnanvouti Yrjänä Yrjänänpoika Pása ja 1639 Jakob de la Gardien entinen vouti Juhana Simonpoika, vaikka viimeinen toimesta ollut tämän ryhmän lainlukija olikin jo 1632 lainlukijaksi tullut ja vielä 1648—50 Hattulan kihlakunnankäräjiä istunut Daniel Niilonpoika.²

Kuusi uusista lainlukijoista oli perehtynyt oikeudenhoitoon kaupunkien raastuvanoikeuksissa ja kämnerinkamareissa, tai toiminut muuten kaupunkiyhteiskunnan piirissä vastuullisissa viroissa. Kaksi heistä oli viipurilaisia, muut yksittäin Porista, Turusta, Uudestakaarlepyystä ja Käkisalimesta.³

Lukuunottamatta voutien ryhmään — mahdollisesti epäoikeudenmukaisesti, mutta tietojen heidän opillisesta koulutuksesta puuttuessa, — sijoitettuja asessoreita (Kristoffer Pietarinpoika, Lauri Perttelinpoika, Petter Hertzigh, Kristiern Filippuksenpoika, Juhana Jaakonpoika) toimivat alilaamaneina ja lainlukijoina eräät muutkin hovioikeuden virkamiehet: asessori ja professori Johan Dalekarl-Stiernhöök, varasihteeri Olof Samuelsson Wallenius, viskaali Anders Swartt sekä aliviskaalina ollut Jaakko Niilonpoika Tyky ja pöytäkirjurina toimineet Pietari Tuomaanpoika ja Henrik Jaakonpoika. Näiden kuuden lisäksi on opillista sivistystä saaneiden ryhmään laskettu kahdeksantoista muuta lainlukijaa, joiden joko tiedetään opiskelleen yliopistossa tai auskultoineen hovioikeudessa.⁴

² Vouteja ja kirjureita olivat uusista lainlukijoista Eerik Pietarinpoika, Matti Eskelinpoika Blomm, Juhana Sigfridinpoika Bjur, Juhana Jaakonpoika, Simo Henrikinpoika, Torbjörn Engelbretsson, Daniel Niilonpoika, Hannu Eerikinpoika, Hannu Antinpoika, Juhana Simonpoika, Israel Tapaninpoika, Lauri Sigfridinpoika, Severin Pietarinpoika ja Yrjänä Yrjänänpoika Pása.

³ Tähän ryhmään kuuluvat Henrik Tuomaanpoika, Antti Sigfridinpoika, Gabriel Ljungonpoika, Pertteli Hannunpoika, Herman Böcke vanhempi ja Jakob Fabricius.

⁴ Sekä ylioppilaita että auskultantteja olivat Abraham Kollanius, Simon Anglenius, Anders Lythraeus, Matti Paavalinpoika, Jakob Nicarlus, Juhana Simonpoika Juti, Mikael Zachrisson ja Gustav Rot-

Alilaamanninvirkojen voidaan sanoa siirtyneen hovioikeuden asesessorien ja virkamiesten haltuun, sillä 1630-luvun puolivälistä lähtien tulevat lähes kaikki laamanninsijaiset (edellä lainlukijoina mainittujen lisäksi kahdeksan) tästä piiristä.

Kymmenen uuden tuomarinsijaisen aiempi toiminta on hämärän peitossa, jos kohta on oletettavissa, että esimerkiksi lainsuomennoksen tarkastajana tunnettu Antti Mikonpoika (Pacchalenius) tai papinpoikana syntynyt Martti Mikaelinpoika olisivat nauttineet jonkinlaista korkeampaakin kouluopetusta.⁵

Tuomarinsijaisten koko määrästä 1624—52 kuului 33 (44 %) kirjallista sivistystä saaneisiin, 23 (31 %) vouti- ja kirjuri-päteviin, 7 (9 %) porvarisperäisiin sekä 12 (16 %) tuntemattomiin.

Näitä lukuja selvemmin kuvastaa ajanjakson tuomarinviranhoidon luonnetta eri pätevyysryhmien istumien käräjäkierrosten määrän tarkastelu seuraavan taulukun (s. 264) valossa.

Varsinais-Suomessa on voutiryhmän suhteellinen osuus laskenut kolmannekseensa (26 %) ja porvarisperäisiä on nyt melkein neljännes (22 %; edellisenä aikakautena ei lainkaan), kun taas opillisesti koulutettujen määrä on lähes ole mattomasta (2 %) noussut 43 %:iin. Kehityksen voidaan ainakin tässä maakunnassa sanoa selvästi kääntyneen parempaan päin.

Koko maan osalta ei tilanne ole ehkä aivan yhtä valoisa, kuten taulukosta näkyy. Sitkeimmillään oli voutiaines Hämeessä (59 %), kun taas sekä Käkisalmen että Viipurin lää-

henius, vain ylioppilaina tavattuja Arvid Matinpoika ja Jonas Ivarsson, vain auskultantteina Eerik Mikonpoika (Reuter), Pietari Maununpoika, Martti Simonpoika, Hannu Martinpoika, Juhana Laurinpoika ja Knut Knutinpoika Bock. Lisäksi on tähän ryhmään luettu Samuel Matinpoika Forssman ja Jonas Bothvidi.

⁵ Tuntemattomia olivat yllämainittujen lisäksi Mikko Eskelinpoika (vouti?), Nils Charselius, Henrik Henrikinpoika, Pietari Jönsinpoika (auskultantti?), Eerik Hannunpoika, Herman Böcke nuorempi ja Peder Nilsson Raam.

Tuomarinviran hoito 1624—1652.

	Sijaiset				
	Opill. siv.	Porvaris-
per.	Youdit tai
kirjurit	Tunt.	Yhteensä
Varsinais-Suomi	117	60	76	10	262
Ahvenanmaa	18	1	14	9	42
Satakunta	24 ¹ / ₂	49	31	30 ¹ / ₂	135
Uusimaa	74	—	40	28	142
Häme	59	—	105	16	180
Pohjanmaa	31 ¹ / ₂	24	10 ¹ / ₂	—	66
Savo	31	—	30	5	66
Karjala (Viipurin l.)	27	68	28	46	169
Karjala (Käkisal-
men l.)	10	23	1	6	40
Koko maa	392	225	335 ¹ / ₂	159 ¹ / ₂	1112
	35.3 %	20.2 %	30.2 %	14.3 %	100 %

Huom! Tuomarit eivät itse istuneet käräjiä tällä jaksolla, lukuunottamatta Henrik Flemingiä 1625 Vehmaalla.

nissä porvarisperäiset pysyivät yhä edelleen merkittävimpänä ryhmänä. Kun lainlukijakoulutus pantiin alulle vasta 1630-luvun puolivälin jälkeen, on joka tapauksessa pidettävä hyvin tyydyttävänä saavutuksena sitä että 35 % kaikista kärjäkieroksista oli muodollisesti pätevien voimien hallussa. Ja kun lisäksi otamme huomioon, että kymmenvuotiskautena 1643—52 tuli — kahta tuntematonta lukuunottamatta — tuomarin sijaisiksi vain joko akateemisin opinnoin tai hovioikeudessa auskultomalla itsensä näihin tehtäviin pätevöittäneitä miehiä, on hovioikeuden ja muiden viranomaisten toiminnan tässä suhteessa todettava tuottaneen toivotun tuloksen.

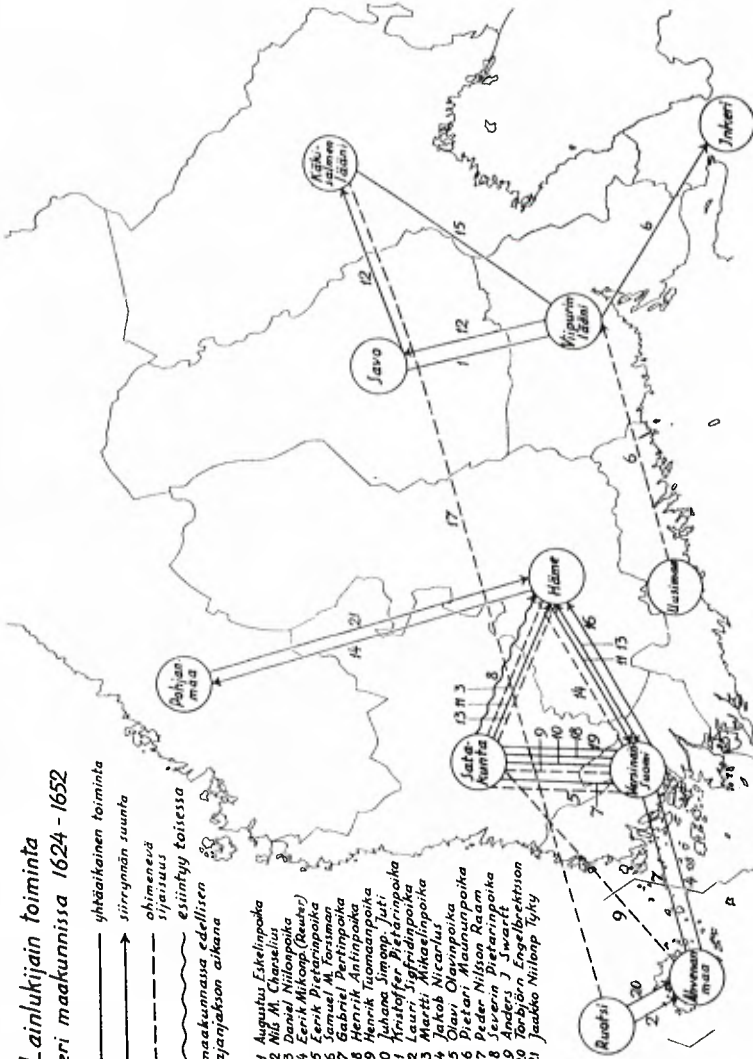
Paikallistuntemusta ja sen merkitystä tuomarinviranhoidossa valaisee asetelma s. 265.

Paikallistuntemukselle ei auskultanttipätevyiden tultua ratkaisevaksi lainlukijanviran saannissa enää annettu vastavaa merkitystä kuin aikaisemmin. Vain noin puolet kärjäkieroksista on tällä kaudella varmasti paikalliset olosuhteet tuntevien lainlukijain hoidossa, joten varmuudella todettavien vie-

Lainlukijain toiminta eri maakunnissa 1624 - 1652

- yhteiskäytännön toiminta
 ————— siirtymän suunta
 - - - - - ohimenevä sijaisuus
 ~~~~~ esiintyy toisessa maakunnassa edellisen ajanjakson aikana

- 1 Augustus Eskelipoika
- 2 Milt. M. Charelius
- 3 Daniel Niilonpoika
- 4 Erik Niilonpoika
- 5 Erik Niilonpoika (toinen)
- 6 Samuel M. Toivoman
- 7 Gabriel Pertinpoika
- 8 Henrik Antinpoika
- 9 Henrik Tuomaanpoika
- 10 Juhana Juhonpoika
- 11 Juhana Juhonpoika
- 12 Juhana Juhonpoika
- 13 Juhana Juhonpoika
- 14 Martti Mikaelinpoika
- 15 Jakob Nicariius
- 16 Olavi Olavinpoika
- 17 Pietari Mauninpoika
- 18 Juhana Juhonpoika
- 19 Anders J. Swartz
- 20 Torbjörn Engelbrektsson
- 21 Jacobo Niilonp. Tyty

Tuomarinsijaisten paikallistuntemus vv. 1624—52.

	Paikalliset	Vieraat	Tuntemattomat
Varsinais-Suomi	155	82	35
Ahvenanmaa	—	42	—
Satakunta	83 ¹ / ₂	52 ¹ / ₂	—
Uusimaa	88	12	42
Häme	61	34	85
Pohjanmaa	58	—	8
Savo	30	31	5
Karjala (Viipurin l.)	80	75	14
Karjalan (Käkisalmen l.)	—	40	—
Koko maa	554 ¹ / ₂	368 ¹ / ₂	189
	49.9 %	33.1 %	17.0 %

rasseutuisten ja tuntemattomiksi jääneiden (jotka noudate-
tun laskumenetelmän johdosta ovat pääosaltaan kai vieras-
seutuisia) yhteismäärä on likimain kaksinkertaistunut. Opil-
lista sivistystä saaneiden lainlukijain käräjäkierroksista on
vain 32 % istuttu varmuudella kotimaakunnassa ja aina-
kin 45 % muualla, joten teoreettinen ja käytännöllinen
laintuntemus on selvästi syrjäyttämässä paikalliset näkö-
kohdat. Aksel Oxenstiernan vuonna 1647 sinkoama väite,
että lainlukijoita suunnitelmattomasti heitettiin maan äärestä
toiseen oli ajan tavan mukaan liioitteleva⁶, mutta sisälsi uuden
tilanteen oikeaa oivaltamista. Lainlukijoista alkoi muodostua
selvä, hallinnollisin pätevyysmääräyksin rajoitettu ammatti-
kunta, jota kotiseutuisuus ei suuremmalti sitonut.⁷ Tämä
näyttää myös samanaikaista toimintaa eri maakunnissa kuvaava
kartta (kartta s. 265) verrattuna aikaisempien ajanjaksojen
vastaaviin karttoihin.

⁶ Valtaneuvoston ptk. 23. 1. 1647, Svenska Riksrådets Protokoll XII, s. 26.

⁷ Kaupunkien oikeusviranomaisten piirissä on 1650-luvulle tulta-
essa tapahtunut samantapaista kehitystä kuin lainlukijakunnassa
(»kuninkaalliset pormestarit»). *Halila*, Suomen kaupunkien kunnallis-
hallinto I, ss. 72—80, 93.

6. UUDISTUSPYRKIMYKSET 1640-LUVULTA
LÄHTIEN JA PÄÄTYMINEN ASESSORI-
TUOMARIJÄRJESTELMÄÄN

Kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja niiden sijaisilla hoidattaminen oli epäkohta, joka ei näyttänyt soveltuvan yhteen hallinnon ja oikeudenhoidon uudistuspyrkimysten kanssa. Vuoden 1642 lakikomission loppulausuntoa varten esitti valtaneuvosto kaksikymmentä sellaista kohtaa, jotka erityisesti olisi selvitettävä. Tässä yhteydessä katsoi valtakunnan-drotshi Pietari Brahe, jonka alaisuuteen oikeuslaitos kuului, aiheelliseksi huomauttaa, että olisi edullista, jos kihlakunnantuomari asuisi itse kihlakunnan piirissä valvoen oikeudenkäyttöä henkilökohtaisesti. Samalla päästäisiin siihen, että tuomarinvirkoihin voitaisiin nimittää kunkin seudun omia aatelismiehiä. Pieniä ja heikkotulaisia kihlakuntia voitaisiin yhdistää.¹ Tätä Brahen esittämää kohtaa ei kuitenkaan esitetty lakikomission harkittavaksi.²

Kysymys tuli uudestaan esille koko laajuudessaan vasta vuoden 1649 valtiopäiväin yhteydessä. Asiakirjoista ei käy ilmi, kenen aloitteesta asiaa ryhdyttiin pohtimaan, mutta alkuunpanija lienee löydetävissä valtaneuvoston piiristä. Kuningatar oli itse uudistuksen kannalla ja moitti tuomarinvirkojen haltijoita siitä, että he hoidattivat virkojaan peräti »lapsillakin». Vaikka silloinen asiain tila ehkä olikin Ruotsin lain mukaan sallittua, oli se moraalisesti varsinkin läänitysten saajain kohdalta väärin. Siitä huolimatta, että valtakunnanmarski Jakob de la Gardie totesi, että kysymys oli monasti ennenkin ollut esillä ilman, että olisi päästy tulokseen, päätettiin antaa asia muutamien hovioikeuden jäsenten ja kamari-neuvosten harkittavaksi kansleri Bengt Skytten johdolla. Esi-tyksessään vuoden 1649 valtiopäiville kuningatar sitten totesi-

¹ Valtaneuvoston ptk. 8. 2. 1643, Svenska Riksrådets Protokoll X, s. 15.

² Ainakaan ei lakikomissio ole tästä kysymyksestä mitään lausunut. *Almquist*, *Handlingar rörande 1642 års lagkommission*, ss. 119—121.

kin, että tuomarinvirkojen haltijain on itse ryhdyttävä virkojaan hoitamaan.³

Ritaristo ja aateli, jota asia luonnollisesti lähiten koski, käsitteli asiaa perusteellisesti. Kun oli selvää, että itse istuvien tuomarien saamiseksi oli ainakin osan tähänastisista menettävä virkansa, oli aatelin piirissä niitä, jotka olivat epäilevällä kannalla. Varsinkin toisen luokan (valtaneuvossukujen) edustajat pelkäsivät, että tuomarintulonsa menettävät vaatisivat korvausta ja että tämän privilegioidenvastaisen uudistuksen kautta menetettäisiin viimeisetkin mahdollisuudet ansioituneiden palkitsemiseksi. Uudistusta vastustivat erityisesti Gustav Bonde ja Ernst Creutz, joilla molemmilla oli omaa intressiä asiaan, olivathan he kumpikin vain muutamaa vuotta aikaisemmin saaneet läänityksinä kihlakunnantuomarinvirat.⁴ Aatelin ensimmäisen ja kolmannen luokan mielestä voitiin uudistuksiin mennä, jos vain uudet tuomarit otettaisiin aatelin joukosta.⁵ Mutta matkaan tuli jostakin syystä mutka: asian lopullisessa käsittelyssä olivat ensimmäinen ja toinen luokka sitä mieltä, ettei ketään voisi panna tämän vuoksi viralta ja kolmannestakin luokasta löytyi vain 43 aatelismiestä, jotka kannattivat itse istuvia tuomareita, kolmenkymmenenkuuden pitäessä aatelisen tuomarinsijaisen (ei lainlukijan) nimittämistä riittävänä.⁶ Vastauksessaan kuningattarelle ritaristo ja aateli toi esille kaikki ne mielipiteet, joita säädystä oli esitetty: riittäisi hyvin, jos pyrittäisiin siihen, että tuomart itse istuisivat virassa, mutta esteen sattuessa olisi saatava käyttää sijais- ta, ja näihin tehtäviin olisi määrättävä sopivia paikallisia aate-

³ Valtaneuvoston ptk. 24. 1. 1649, Svenska Riksrådets Protokoll XII, s. 12. K. M:n esitys valtiopäiville 1649, Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IV, ss. 240—241.

⁴ Gustav Bonde oli 1646 tullut Tjustin ja Tunälänin (Kalmarin lääniä) kihlakunnantuomariksi, Ernst Creutz 1647 Jönåkerin (Smoolannin lääniä) kihlakunnantuomariksi. *Almqvist, Lagsagor och domsagor II*, ss. 27, 34.

⁵ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IV (1649), ss. 171—173.

⁶ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IV (1649), s. 191.

lismiehiä, jotka yhdessä lainlukijain kanssa istuisivat käräjiä. Kihlakuntia olisi tarpeen mukaan jaettava tai yhdistettävä, jotta vaikea palkkakysymys saataisiin ratkaistuksi.⁷

Aatelin kannanottojen tultua tietoon näyttää siltä kuin kuningatar, joka jo oli ollut valmis antamaan valtaneuvoston nauttia tuomarinverojen tuottoa tähänastiseen tapaan läänityksenluontoisesti, olisi ollut valmis jättämään tuomarinvirkojen hoitoa koskevan kohdan kokonaan pois valtiopäiväpäätöksestä. Muut säädyt näyttävät kuitenkin olleen kuningattaren alkuperäisen esityksen takana yksimielisinä, olisipa pappissääty halunnut palauttaa tuomarinvaalinkin.⁸ Kuningattaren horjuva mielipide näyttää saaneen uutta tukea aatelittomien säätyjen kannanotoista, sillä hän totesi valtaneuvoston pöytäkirjaan tulevansa tekemään, minkä oikeaksi katsoi, huolimatta aatelille antamastaan lupauksesta pysyttää asiat entisellä kannalla.⁹

Lopullisessa valtiopäiväpäätöksessä todetaan suuriakaan tulkinnanvaroja antamatta, että se »epäjärjestys, jonka johdosta moni tässä maassa on estynyt saamasta oikeutta, parantuisi siitä, että nimitettäisiin kihlakunnantuomareita, jotka itse olisivat henkilökohtaisesti maaseudulla käräjillä läsnä».¹⁰

Tämän päätöksen pohjalta ryhdyttiin tuomarinviran hoitoa koskevaa ongelmavyöhyhtiä selvittämään. Joulukuussa 1649 pyydettiin maaherroilta tietoja kihlakuntien lukumäärästä heidän lääneissään sekä näiden virkaläänitysten haltijoista.¹¹ Helmi-kuussa 1652, johon mennessä nähtävästi maaherrojen antamat

⁷ Ritariston ja aatelin vastaus K. M:lle 17. 2. 1649, Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IV, s. 257.

⁸ Pappissäädyn vastaus Kun. Maj:lle helmik. 1649, Präteståndets Riksdagsprotokoll I (1649), s. 148.

⁹ Valtaneuvoston ptk. 13. 3. 1649 ja 19. 3. 1649, Svenska Riksrådets Protokoll XIII, ss. 31, 36. Posse, Bidrag till svenska lagstiftningens historia, s. 101.

¹⁰ *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mötens Besluth II, s. 1124.

¹¹ K. M. maaherroille 21. 12. 1649, RR 1649 IV: 1063r. — Vuoden 1650 valtiopäivillä pappissääty esitti valituksessaan, että K. M. panisi täytäntöön vuoden 1649 valtiopäivien päätöksen, nähtävästi tietämättä toimenpiteisiin jo ryhdytyn. Posse, e.m.t., ss. 101—102.

tiedot oli kerätty yhteen ja käsitelty, pyydettiin hovioikeuksilta lausuntoja siitä, millä tavoin oikeudenhoidon ja lakisäännösten uudistus olisi sopivimmin toteutettavissa.¹²

Arvattavasti hovioikeuksien antamien vastausten ja käytyjen neuvottelujen pohjalla päädyttiin ratkaisuun, joka merkitsi koko vallitsevan järjestelmän kumoutumista. Lokakuussa 1652 peruutettiin perintöruhtinaalle annettuja lukuunottamatta kaikki tuomarinverot takaisin valtiolle, jos kohta lainlukijoiden aikaisemmin tuomareilta saama palkkaosuus jätettiin koskemattomaksi. Hovioikeuksien virkamiehet saivat kuitenkin tuomarinveronsa toistaiseksi takaisin Pietari Brahen ansiosta.¹³ Vuoden 1652 valtiopäivillä aateli vielä toivoi, että peruutuksen jälkeen nimitettävät tuomarit otettaisiin heidän säätynsä keskuudesta, mutta keväällä ja kesällä 1653 annetuilla kuninkaallisilla kirjeillä uskottiin tuomarinvirat hovioikeuksien asessoreille ja samalla määrättiin erityisesti, että heidän tuli Ruotsissa hoitaa kaikki virkaan kuuluvat lakisääteiset kolme vuosittaista kärjäkierrosta. Suomessa pääsivät tänne tuomareiksi nimitetyt hovioikeuden asessorit pitkien matkojen vuoksi vain yhden vuosittaisen kärjäkierroksen istumisella.¹⁴

Uudella järjestelmällä oli etuna se, että todella pätevinä pidettävät juristivoimat saatiin läheiseen kosketukseen alias teisen oikeudenhoidon kanssa. Mutta sillä oli myös varjopuolensa. Hovioikeudenasessoreita tuli näin ollen — vaikei heitä enää olisikaan ollut alilaamanneina¹⁵ — olemaan tuoma-

¹² K. M. hovioikeuksille 17. 2. 1652, RR 1652 I: 212r.

¹³ K. M. kamarille 8. 10. 1652, *Posse*, Bidrag tilli svenska lagstiftningens historia, s. 102. Kamarikollegio maaherroille 13. 10. 1652 ja hovioikeuksille 29. 10. 1652, RKA: Sandbergska samlingen A 6499. Turun hovioikeus Pietari Brahelle 2. 12. 1652, RVA: Svea hovrätt, Brev från Åbo hovrätt 1637—1771.

¹⁴ K. M. Tukholman (Svean) hovioikeudelle 29. 4. 1653, Jönköpingin (Göötan) hovioikeudelle 11. 6. 1653, Turun hovioikeudelle 17. 6. 1653, RR 1653 II: 680.

¹⁵ Karl Bonde olisi (1650-luvulla) halunnut nimittää asessori Petter Thesleffin alilaamannikseen, jolloin hovioikeus kielsi sen ilmoittamalla, ettei sellainen ollut sitten vuoden 1633 ollut tapana (vrt. kuitenkin laamannikunnittaista katsausta!). *Thesleff*, Släkten Thesleff, s. 35.

reina kahdessa oikeusasteessa, mikä oli vastoin vetoamismenettelyn henkeä, vaikka jääviys aina otettiin huomioon. Tämän johdosta sanotaan asessori-tuomarijärjestelmän kumoaneen eräissä valtakunnan osissa jo 1655.¹⁶ On mahdollista, että tällä kumoamisella tarkoitettiin sitä Kristiina-kingattaren kirjettä (1654) Svean hovioikeudelle, jossa hän ilmoittaa tulevansa määräämään uudet kihlakunnantuomarit ja lainlukijat (sic!) hovioikeudelle aiemmin määrättyihin kihlakuntiin.¹⁷ Näyttää kuitenkin siltä, että kysymyksessä on ollut pyrkimys muutokseen, jota ei kuitenkaan ole toteutettu, sillä valtaneuvos- ja käskynhaltijatuomarit eivät näytä olleen halukkaita ryhtymään uudelleen tuomareiksi, kun kysymyksessä ei enää ollut puhdas läänitys.¹⁸ Tällöin syntyneen sekasortoisen tilanteen aikana Turun hovioikeus otti ohjaket omiin käsiinsä ja nimitti lainlukijat kihlakuntia hoitamaan. Kun valtaneuvosto joulukuussa 1655 oli moittinut Turun hovioikeutta maan oikeudenhoidon huonosta tilasta, saattoi hovioikeus hieinan närkästyneessä äänilajissa vastata, että valitukset eivät voineet olla aiheellisia, koska oikeudenkäyttöä oli koko ajan tarkoin valvottu. Kun mainitussa valtaneuvoston kirjelmässä oli määrätty, että välillä kihlakunnantuomarinvirransa menettäneiden asessorien oli toistaiseksi jatkettava tuomarinvirkojensa hoitoa, kunnes toisin määrättäisiin, jäi asessorituomari-

---

¹⁶ Suomen aatelin kirjelmä maamarsalkalle v:n 1668 valtiopäivillä, Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll X, ss. 511—512.

¹⁷ Kuningatar Kristiina Svean hovioikeudelle 30. 3. 1654. RKA: Sandbergska samlingen A 6468. Kirjeen toinen kopio liitteenä Svean hovioikeuden kirjeeseen K. M:lle (päiväämätön, res. 4. 5.) 1664, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Svea hovrätt, vol. 1.

¹⁸ *Almquist*, Lagsagor och domsagor I, passim, ilmoittaa 1655 tapahtuneen tuomarinvirkojen siirtymistä hovioikeuden asessoreilta tai virkamiehiltä muille tuomareille vain neljässä kihlakunnassa koko Ruotsissa, joten Suomen aatelin väitteet näyttävät perustuvan hatariin tietoihin (vrt. kuitenkin K. M:n kirjettä Svean hovioikeudelle 30. 3. 1654, ks. ed.). Eräissä kihlakunnissa pysyivät asessorituomarit vuoteen 1680, toisissa tapahtui muutoksia eri syistä eri aikoina.

järjestelmä voimaan eräin poikkeuksin Suomessa aina tuomarinvirkojen lopulliseen reduktioon vuonna 1680.¹⁹

Kolme kihlakuntaa (Piikkiön, Hattulan ja Äyräpään) oli jo aiemmin annettu palkanlisäksi hovioikeuksille ja yksi tuomarinvirka oli avoinna. Muiden kihlakuntain tuomareista pääsi seitsemän osalle juuri näihin aikoihin tapahtuvassa suurläänitysten jaossa²⁰, joten heidän tällä tavalla kohentuneessa talouudessaan ei tuomarinverojen menettäminen ehkä suuriakaan tuntunut. Vain kuusi kihlakunnantuomaria menetti virkansa nähtävästi ilman, että heidän taloudellista asemaansa olisi tasapainoitettu toisaalla tapahtuvien läänittämisin, jos kohta Bengt Skyttellä jo aiemmin oli Duderhofin vapaaherrakunta Inkerinmaalla.

---

¹⁹ Kirjelmästä 21. 12. 1655 Turun hovioikeudelle on lyhyt yhteenveto niteessä »Utdrag af Kongl. Bref 1655—1736», s. 1. HYK: Juridinen käsikirjoituskokoelma B I 14. Turun hovioikeus K. M:lle 10. 1. 1656, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M., Åbo hovrätt, vol. 1.

²⁰ *Jokipiä*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, ss. 42—48. *Swedlund*, Grev- och friherreskapen, s. 75.

VII. Tuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito 1653–1680.

Suomen laamannikunnissa ei tällä ajanjaksolla tapahtunut muuta muutosta kuin että kreivi- ja vapaaherrakunniksi läänitetyt alueet eivät kuuluneet laamannien tuomiovaltaan.

Sensijaan asessorituomarikausi merkitsi suuria muutoksia tuomiokuntajaossa. Ohi tämän ajanjakson kestäviksi tuli eräitten tuomiokuntien yhdistäminen tai jakaminen: Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnat yhdistettiin yhdeksi tuomiokunnaksi 1653, samoin Raaseporin ja Hattulan tuomiokunnat, kun taas Porvoon ja Hollolan tuomiokunnat yhdistettiin yhden tuomarin alaisuuteen 1659. Pysyväksi muodostui Savon 1653 tapahtunut jakaminen Vähän-Savon ja Suur-Savon tuomiokuntiin sekä Porvoon ja Lappeen tuomiokuntien osista yhdistetyn Kymin tuomiokunnan perustaminen samana vuonna.

Kreivi- ja vapaaherrakunnilla oli oma oikeudenhoitonsa, vaikka siihen usein käytettiin vastaavan kruununtuomiokunnan viranhaltijoita.

1. LAAMANNIT JA ALILAAMANNIT

Pohjois-Suomen laamanninvirassa seurasi 1664 valtaneuvos *Knut Possea* hänen poikansa valtaneuvos *Gustav Posse* (k. 1676). Tämän seuraajaksi tuli 1676 valtaneuvos *Lorentz Creutz*, joka kuitenkin kaatui jo samana vuonna. Yhtä lyhyeksi muodostui seuraajan, valtaneuvos *Simon Grundel Helmfeldtin* toimikausi: nimitettiin 1676, kaatui 1677. Laamanniksi tuli nyt valtaneuvos *Johan*

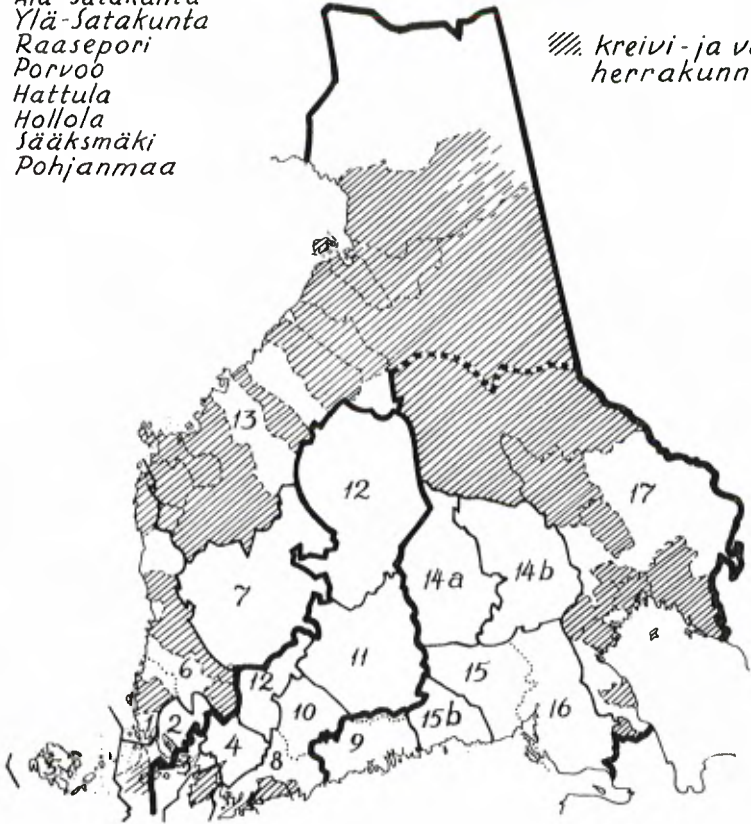
Suomen tuomiokuntajako 1653-1680

Tuomiokunnat

- 1 Vehmaa
- 2 Masku
- 3 Piikkiö
- 4 Halikko
- 5 Ahvenanmaa
- 6 Ala-Satakunta
- 7 Ylä-Satakunta
- 8 Raasepori
- 9 Porvoo
- 10 Hattula
- 11 Hollola
- 12 Jääksmäki
- 13 Pohjanmaa

- 14a Suur-Savo
- 14b Vähä-Savo
- 15 Lappee
- 15b Kymi
- 16 Jääski-Ayräpää
- 17 Käkisalmen lääni

/// kreivi- ja vapaa-
herrakunnat

Gyllenstierna, joka kuoli kesällä 1680. Viimeinen ennen reduktiota nimitetty laamanni oli valtaneuvos *Klaus Rå-lamb*, joka oli laamannina 1680—82.¹

Alilaamannina oli vuodesta 1653 vuoteen 1664 *Jakob Nicarlus*² ja 1664—72 sittemmin hovioikeuden asessoriksi tullut *Klaus Jägerhorn*.³ Vuosina 1672—81 oli alilaamannina *Samuel Petraeus*⁴, joka kuitenkin vuodesta 1674 luovutti Pohjanmaan laamannikäräjät alilaamanni *Olaus Hamniuksen* istuttaviksi.⁵

Etelä-Suomen laamannina oli vuoteen 1657 valtaneuvos *Gustav Horn* ja hänen jälkeensä 1657—73 valtaneuvos *Herman Fleming*, jota 1673 seurasi valtaneuvos *Sten Bielke*. Tämän siirryttyä 1680 laamanniksi Ruotsiin nimitettiin Etelä-Suomen laamannikuntaan valtaneuvos *Lars Fleming*, joka kuitenkin virkareduktion yhteydessä lienee menettänyt tämän viran, josta hän tuskin on tulojakaan kerinnyt nauttia.⁶

Vuoteen 1658 saakka oli Etelä-Suomen alilaamannina *Henrik Jaakonpoika* (Wijckman).⁷ Häntä seurasi 1658—74 *Juhana Laurinpoika*⁸ ja tätä 1675—80 *Henrik Davidinpoika* (Moneurus).⁹

Karjalan laamannina oli vuoteen 1662 valtaneuvos *Axel Lillie*, jonka kuoleman jälkeen valtaneuvosto suositti virkaan valtaneuvos *Seved Bååtia*, joka sai 1663 valtakirjan.¹⁰ Häntä seurasi 1669 valtaneuvos *Krister Horn* ja

¹ *Stiernman*, Swea och Götha Höfdinga-Minne II, ss. 470—473.

² *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 353.

³ *Lagus*, Åbo hofrätts historia I, s. 231.

⁴ *Lagus*, e.m.t. I, s. 244. VA: Topografica Messukylä.

⁵ *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 353. VA: ö 1, ö 9.

⁶ *Stiernman*, Swea och Götha Höfdinga-Minne II, ss. 478—483.

⁷ *Westerlund*, Åbo hovrätt, s. 748. VA: Topografica Hollola, Sääksmäki.

⁸ VA: Topografica Hollola, Hauho, Tuulos (Sairialan kopiokirja). VA: Laguksen kok., Häradshöfdingar, Under-Lagmän etc., p. 235.

⁹ VA: Topografica Hollola, Hattula. VA: Laguksen kok., Häradshöfdingar, Under-Lagmän etc., p. 78.

¹⁰ Valtaneuvoston ptk. 30. 1. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 38 (Gustafsson).

tätä 1674 valtaneuvos *Bengt Horn*. Viimeinen laamanni ennen reduktiota oli 1678—80 virassa ollut valtaneuvos *Gustav Oxenstierna*.¹¹

Laamanninviran hoidosta 1650-luvulla on niukalti tietoja, mutta vuosina 1658—67 toimi *Abraham Kollanius* Karjalan alilaamannina. Hänen jälkeensä oli tässä toimessa 1668—79 *Johan Baltzarsson* (ei Larsson) *Rokes* ja 1680 *Samuel Olofsson Wallenius* (Wallenstierna).¹²

Kreivi- ja vapaaherrakuntien alilaamanneista on tältä ajanjaksolta seuraavia tietoja:

Vaasaporin alilaamannina oli 1663 hovioikeudenasesori *Mårten Schilling*¹³, ja myöhemmin *Jakob Aeimaeleus*;¹⁴

Loimaan vapaaherrakunnassa oli 1660 alilaamannina *Kristiern Greek*¹⁵, 1670—74 *Eerik Mikonpoika (Reuter)*;¹⁶

Porin kreivikunnassa oli 1651—58 alilaamannina *Henrik Jaakonpoika*, 1658—64 *Antti Mikonpoika* (Pacchalenius ja 1664—80 asessori *Anders Krook*);¹⁷

Raaseporin kreivikunnassa oli alilaamannina 1654 asessori *Magnus Rålambstierna*, 1655 *Pietari Tuomaanpoika*, 1667—72 asessori *Nicolaus Lietzen* ja vuodesta 1674 asessori *Anders Krook*;¹⁸

Närpiön vapaaherrakunnassa vuoden 1670 tienoilla *Erik Falander*;¹⁹

Kaarleporin kreivikunnassa vuoteen 1653 asessori *Olof*

¹¹ *Lagus*, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, ss. 365—367.

¹² *Lagus*, e.m.t., ss. 368—369. *Jokipii*, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, ss. 19—20. RVA: Biografica Rokes.

¹³ *Lagus*, Åbo hofrätts historia I, s. 193.

¹⁴ *Ruuth*, Antti Jaakonpoika Äimä, s. 75.

¹⁵ *Blomstedt*, Eräs professori Erik Justanderin kirje v. 1600, s. 19.

¹⁶ Consistorii academici aboensis äldre protokoller III, s. 457.

¹⁷ *Jokipii*, Porin kreivikunta, ss. 143—144.

¹⁸ *Hultman*, I det gamla Ekenäs, s. 368. *Westerlund*, Åbo hovrätt, s. 748.

¹⁹ RKA: Sandbergska samlingen Ä 6452.

Samuelsson Wallenius, 1653—64 *Jakob Nicarlus* ja sittemmin vuoteen 1669 *Jakob Munselius*;²⁰

K a j a a n i n vapaaherrakunnan alilaamannina oli ensin *Zacharias Palmbaum*, jota 1654 seurasi hovioikeudenasessori *Johan Wassenius*, joka ainakin vielä 1671 oli virassa;²¹

I i n vapaaherrakunnan alilaamannina istui 1666 ja 1669 kruununlaamannikunnan alilaamanni *Klaus Jägerhorn* ja 1672 hänen seuraajansa kruununlaamannikunnassa *Samuel Pet-raeus*;²²

Ö r n e h o l m i n vapaaherrakunnassa oli 1654 varalaaman-nina *Erik Dansonville*.²³

2. KIHlakunnantuomarit ja LAIN- LUKIJAT

Varsinais-Suomi

V e h m a a n kihlakunnassa ja sen kanssa samaksi tuomio-kunnaksi yhdistyneessä Ala-Satakunnan kihlakunnassa oli vuo-desta 1653 aina kuolemaansa saakka 1662 kihlakunnantuoma-rina hovioikeudennotaari, sitt. -asessori *Karl Greek*. Vuon-na 1660 sai Johan Gottfrid von Falkenberg valtakirjan Veh-maan ja Ala-Satakunnan tuomariksi, mutta kun virka ei ol-lutkaan vapaana, sai hän tyytyä odottamaan vuoteen 1663 saakka, jolloin hän pääsi Käkisalmen tuomarinvirkaan. Gree-kin jälkeen tuli yhdistetyn tuomarinviran haltijaksi hovioikeu-den asessori *Nikolaus Lietzen*, joka oli tuomarina re-duktioon saakka 1680.¹

²⁰ Filtri *Mauno Jokipiin* tiedonanto. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 353.

²¹ Fil. tri *Mauno Jokipiin* tiedonanto.

²² VA: rr 12.

²³ VA: gg 1: 435v.

¹ *Tegengren*, Bidrag I, ss. 282—238. Valtakirja Johan Gottfrid von Falkenbergille 12. 12. 1660, RR 1660 III: 752r.

Kihlakunnantuomarien omaa viranhoitoa ei voida aivan tarkalleen määritellä.² Joka tapauksessa on Greek itse allekirjoittanut sakkoluettelot (tai on se tehty hänen nimissään) 1657—61 ja Lietzen taas vuosina 1664, 1665 (talvi- ja kesäkäräjät), 1666—67 sekä 1670—71.³

Lähdesarjassa on aukko vuosien 1654—55 kohdalla, mutta vuonna 1653 ja 1656 oli Vehmaan lainlukijana *Eerik Mikonpoika (Reuter)*. Vuosina 1663 ja 1665 mainitaan Ala-Satakunnan lainlukijan *Juho Simonpoika Jutin* toimineen myös Vehmaan kihlakunnassa.⁴ Vuosina 1668—69 ja 1672—74 oli lainlukijana *Gabriel Hannunpoika Coronander*.⁵ Lietzenin vävy *Jakob Aeimaeleus*, joka varsinaisesti toimi appensa tuomionkunnan Ala-Satakuntaan kuuluvassa osassa, mainitaan täällä lainlukijana 1675.⁶ Vuodesta 1676 aina vuoteen 1680 toimi tuomarinsijaisena Vehmaan kihlakunnassa smoolantilaissyntyinen *Petter A. Bladh*.⁷

M a s k u n kihlakunnantuomarinvirka joutui 1653 asessori *Anders Anderssonille* (sukunimeltään *Salamontanus*), joka toimi tässä virassa aina vuoteen 1680 saakka. Hänen tiedetään ainakin 1657, 1659, 1660, 1661, 1662, 1667 ja 1679 olleen itse läsnä käräjillä.⁸

Edelliseltä ajanjaksolta tuttu lainlukija *Matti Paavalinpoika* istui täällä käräjiä vuoteen 1655.⁹ Häntä seurasi 1656 *Martti*

² Ks. tästä tarkemmin ss. 299—300.

³ VA: 7271: 388—390, 7275: 326—328v, 7279: 359—360, 7283: 377—379. Vuonna 1657 allekirjoitti sakkoluettelon isänsä puolesta Henrik Greek. VA: 7267: 356—357v. — VA: 7292: 1723—1728, 7296: 162—162v, 7299: 45—49, 7303a: 28—30, 7307: 48—49v, 7314: 29—30, 7318: 27—28.

⁴ VA: 7250: 183, 7289: 16v—18v, 7296: 162—162v.

⁵ VA: 7307: 48—49v, 7311: 22—23v, 7321: 22—23v, 7324: 51—52v, 7328: 24—25.

⁶ VA: 7332: 67—68.

⁷ VA: 7336: 574—578, 7340: 206—208. VA: mm 11—12.

⁸ *Tegengren*, Bidrag I, s. 286. VA: kk 4—6. VA: 7347: 620—625.

⁹ *Akerblom*, Vasa-släkten Backman, s. 57.

Simonpoika, joka kuitenkin kuoli jo alkuvuodesta 1658.¹⁰ Hänen jälkeensä tuli lainlukijaksi 1658 *Eerik Mikonpoika Reuter*, joka toimi täällä kuolemaansa saakka 1674.¹¹ Vuosina 1675—79 oli lainlukijana *Elias Streng*¹² ja viimeinen Maskun kihlakunnan lainlukija oli *Arvid G. Fontell*, joka mainitaan tässä tevässä 1680.¹³

Piikkiön kihlakunta joutui vuonna 1653 hovioikeuden asessori *Sven Svartille*, joka saatuaan eron hovioikeudesta 1665 kuitenkin pysyi tämän kihlakunnan tuomarina reduktioon saakka 1680. Vuonna 1674 hän sai erityisen kuninkaallisen vahvistusvaltakirjan tähän virkaan, jonka hän »karttuneen ikänsä ja sairaalloisen tilansa johdosta oli kuninkaallisilta hollhoojilta saanut». Hänen tiedetään varmuudella olleen läsnä vain vuoden 1659 käräjillä.¹⁴

Vuosilta 1653—57 ei tietoja tuomarinviran hoidosta ole säilynyt, mutta 1658—61 mainitaan Piikkiön kihlakunnan lainlukijana *Eerik Mikonpoika (Reuter)*.¹⁵ Kesäkäräjistä 1661 alkaen oli lainlukijana Turun hovioikeuden aktuaari *Lars Wigelius*, joka jatkoi tuomarinisijaisuuttaan vuoteen 1666 saakka, vaikka hänestä jo 1663 oli tullut hovioikeuden kanneviskaali.¹⁶ Vuosina 1666—73 mainitaan Piikkön lainlukijana *Kristiern Greek*, joka sen ohella oli hovioikeuden pöytäkirjurina.¹⁷ Hä-

¹⁰ VA: kk 4. VA: 7267: 358—360v.

¹¹ VA: kk 4—7. VA: 7283: 388—392, 7289: 77—81, 7292: 365—369v, 7296: 210—212v, 7299: 238—239v, 7311: 217—221v, 7314: 411—416, 7318: 398—403, 7321: 220—227. Vuoden 1674 sakkoluettelon on lainlukijan poissaollessa allekirjoittanut Georgius Montanus. VA: 7324: 198.

¹² VA: kk 7. VA: 7336: 1013—1016, 7340: 402—405, 7344: 618—619.

¹³ VA: 7350: 482—486.

¹⁴ *Tegengren*, Bidrag I, s. 287. VA: cc 7—10. Vahvistusvaltakirja Sven Svartille 22. 9. 1674, RR 1674 III: 415r.

¹⁵ VA: 7271: 394—396v, 7275: 350—351v, 7283: 406—407, 7279: 368—372, 401v.

¹⁶ VA: 7283: 408—409v, 7289: 151—152v, 7292: 90, 394—395, 7296: 297—298v, 7299: 356—356v. *Westerlund*, Abo hovrätt, s. 515.

¹⁷ VA: 7299: 357—360v, 7303a: 315—320, 7307: 501—505v, 7311: 479—484, 7314: 728—734, 7318: 760—765v, 7321: 285—289, 7324: 386—391. *Westerlund*, e.m.t., s. 749.

nen luovuttuaan lainlukijantehtävistä ja ryhdyttyään raati-
mieheksi Turkuun oli Piikkiön lainlukijana 1674—77 *Johan*
Miltopeus, josta niinkään (1676) tuli raatimies Turkuun.¹⁸

Viimeinen lainlukija tässä kihlakunnassa oli hovioikeuden
aktuaari *Johan Thesleff*, joka mainitaan 1678—80.¹⁹

Halikon kihlakunnantuomariksi tuli 1653 hovioikeuden-
assessori *Magnus Rålambsstierna*, jolla tämä virka oli
aina hänen kuolemaansa saakka 1666. Tällöin tuli tuomariksi
hovioikeuden varapresidentti *Gustav Grass*. Rålambsstierna
oli läsnä käräjillä ainakin 1654, 1657 (talvikäräjät), 1658 (yh-
dessä kärjäkunnassa sijaisena Gustav Grass) sekä osittain eri
otteisiin vuonna 1659 ja 1661. Grassin ei tiedetä tuomarikaute-
naan itse istuneen käräjiä.²⁰

Lainlukijana oli vuoteen 1666 saakka edelliseltä ajanjaksolta
tuttu *Arvid Matinpoika*²¹, joka luovutti lainlukijan tehtävät
vävyllensä *Gabriel Melartopoeukselle* vuoden 1667 talvikäräjistä
alkaen. Tämä oli Halikon lainlukijana reduktioon saakka 1680.²²

Ahvenanmaa

Vuonna 1653 nimitettiin Ahvenanmaan tuomariksi kunin-
kaallisen kanslian kanslisti *Jakob Schnack*, joka kuiten-
kin jo 1655 siirtyi vuorikollegion kanneviskaaliksi.²³ Hänen
seuraajakseen tuomarina tuli 1655 *Nils Psilander*, joka

¹⁸ VA: cc 8. VA: 7332: 845—853, 7336: 1295—1298, 7340: 675.

¹⁹ VA: cc 10. VA: 7344: 986—988.

²⁰ *Tegengren*, Bidrag I, s. 288. VA: cc 7—10. VA: 7279: 406.

²¹ VA: cc 7. VA: 7279: 373—375, 7283: 419—423, 7289: 203—205v,
7292: 435—438, 7296: 377—380, 7299: 432.

²² VA: cc 8—10. VA: 7303a: 380—383, 7307: 682—685, 7315: 1220,
7318: 1137—1140, 7321: 427—428v, 7328: 444—446, 7332: 1086—1093,
7336: 1564—1567.

²³ Valtakirja Jakob Schnackille 2. 5. 1653, RR 1653 II: 724r.
Tegengren, Bidrag I, s. 290. TMA: Åland 5.

pysytettiin virassa reduktion jälkeenkin 1680. Hän kuoli tässä tuomarinvirassa 1682.²⁴

Molemmat tämän ajanjakson Ahvenanmaan tuomarit hoitivat itse kokonaan virkansa käyttämättä lainlukija-apua.

Satakunta

Ala-Satakunnan tuomarinvirka oli koko ajanjakson yhdistettynä Vehmaan tuomarinvirkaan (ks. ss. 277—278).²⁵

Kihlakunnantuomarin itsensä istumista käräjistä on mainintoja vuosilta 1653, 1658, 1659, 1665—72, 1680 ja ehkä 1661.²⁶ Lainlukijana oli ajanjakson alusta aina vuoteen 1668 *Juhana Simonpoika Juti*.²⁷ Vuodesta 1670 aina aikakauden loppuun oli lainlukijana kihlakunnantuomari Lietzenin vävy *Jakob Aei-maeleus*, josta reduktion jälkeen tuli Ala-Satakunnan tuomari.²⁸

Ylä-Satakunnan tuomarina oli 1653—55 hovioikeuden asessori *Petrus Ekenberg*.²⁹ Vuonna 1655 nimitettiin Ylä-Satakunnan tuomariksi hovioikeuden ulkopuolelta Suomen kenraalikuvernementin sihtööri *Matias Lilljeholm*, joka

²⁴ *Tegengren*, Bidrag I, s. 290. Valtakirjat Nils Psilanderille 15. 11. 1655 ja 30. 12. 1680, RR 1655 IV: 2288r, 1680 V: 712r. Kun vuoden 1680 valtakirjassa nimi on väätyneessä muodossa Bilander, ei *von Koskull*, Finlands härads hövdingar 1680—1713, s. 5, ole pystynyt häntä identifiöimaan.

²⁵ *Tegengren*, Bidrag I, s. 282.

²⁶ VA: mm 8—10. VA: 7283: 432—434v, 7296: 509—513, 7299: 541—545, 7307: 884—886, 7350: 1252—1256.

²⁷ VA: mm 8—10. VA: 7279: 376—379, 7283: 432—434v, 7289: 290—295, 7296: 509—513v, 7299: 541—545, 7303a: 509—512. Vuonna 1664 on sakkoluettelon lainlukijan estyneenä ollessa allekirjoittanut Olaus L. Bromingh. VA: 7292: 486—491v.

²⁸ VA: mm 11—12. VA: 7314: 1348—1350v, 7324: 760—763, 7336: 1966—1969.

²⁹ *Tegengren*, Bidrag I, s. 285. Ekenberg ei näytä siirtyneen täältä Suur-Savon tuomariksi, kuten *Westerlund*, Abo hovrätt, ss. 163—164, ilmoittaa, vaan olleen 1655—56 ilman varsinaista kihlakunnantuomarinvirkaa palkkauksekseen.

oli tässä virassa kuolemaansa saakka 1675.³⁰ Hänen jälkeensä sai tuomarinviran hovioikeuden asessori *Daniel Gyldenstolpe*, joka jo 1673 oli saanut varrontavaltakirjan³¹, ja siitä lähtien toiminut sairaalloisen Lilljeholmin viransijaisena. Hän oli tuomarina vuoteen 1680 saakka. Varsinkin Lilljeholmin, mutta myös Gyldenstolpen tiedetään istuneen käräjiä kihlakunnassaan.³²

Lainlukijaa ei tunneta vuosilta 1653—54 eikä 1656, mutta vuonna 1655 ja 1657 oli tässä tehtävässä maisteri *Abraham Kollanius*.³³ Vuoden 1657 syyskäräjät näyttää istuneen *Antti Mikonpoika* (Pacchalenius) ja vuoden 1658 talvikäräjät *Juhana Simonpoika Juti*.³⁴ Kesäkäräjistä 1658 lähtien aina vuoden 1660 talvikäräjiin asti oli lainlukijana *Gustaf Aeimaeleus*.³⁵ Vuoden 1660 kesä- ja syyskäräjät näyttää istuneen *Gabriel Coronander*.³⁶ Vuonna 1661 mainitaan lainlukijana entinen akatemianvouti *Henrik Martinpoika Lund*, joka oli tässä tehtävässä vielä 1663—64.³⁷ Häntä seurasi lainlukijana 1665—75 *Daniel Sveninpoika*.³⁸ Viimeisenä lainlukijana Ylä-Satakunnassa mainitaan vuosina 1675—80 Ala-Satakunnasta tuttu *Jakob Aeimaeleus*.³⁹

---

³⁰ Valtakirja Matias Lilljeholmille 2. 7. 1655, RR 1655 III: 1494r. *Tegengren*, Bidrag I, s. 285.

³¹ Varrontavaltakirja Daniel Gyldenstolpelle 12. 12. 1673, RR 1673 III: 599r. Valtakirja Daniel Gyldenstolpelle 18. 12. 1675, RR 1675 V: 407r. *Tegengren*, Bidrag I, s. 285.

³² VA: nn 62. VA: 7263: 363—365, 7292: 573—576, 7307: 884—886, 7311: 1334—1341.

³³ VA: nn 62: 220, ö 2: 2.

³⁴ VA: 7267: 370—371, 379—380, 7271: 405—406.

³⁵ VA: 7271: 407—414v, 7275: 394—399, 7279: 383—383v, 387—388.

³⁶ VA: 7279: 381—382, 385—386v.

³⁷ VA: nn 62. VA: 7289: 376—369v, 409—412, 7292: 531—535.

³⁸ VA: nn 5, 62. VA: 7307: 1127v, 1294—1300, 7318: 1988—1995v, 2235—2240, 7321: 675—701, 811—814, 7324: 828—835, 919—922v, 7328: 883—887.

³⁹ VA: nn 5. VA: 7336: 2228—2235v, 2564—2567v, 7340: 1440—1456, 1737—1745.

Uusimaa

Hovioikeudenasesessorien keskeisessä kihlakuntien jaossa 1653 sai *Petter Thesleff* osalleen Raaseporin ja Hattulan kihlakunnat, mutta jo seuraavan vuoden alussa hänet siirrettiin Savooneen ja nämä kihlakunnat sai asessori *Gustav Ille*. Kun tämä 1670 kuoli, seurasi häntä molemmissa kihlakunnissa asessori *Johan Stålhandske*, joka 1672 sai oikeuden luovuttaa tuomarinviran pojalleen *Henrik Stålhandske*lle, josta vasta 1674 tuli hovioikeuden asessori. Vuonna 1679 annettiin Raaseporin ja Hattulan tuomarinvirka eversti *Arvid Hornille*, jonka valtakisja uudistettiin reduktion yhteydessä 1680.⁴⁰

Kihlakunnantuomarit istuivat itse melko runsaasti käräjiä ja vuoden 1672 käräjillä todettiin erityisesti, että Illeen aikana kihlakunnan asukkaat ensi kerran miesmuistiin saivat nähdä oikean tuomarinsa käräjillä.⁴¹

Tiedot lainlukijoista puuttuvat vuosilta 1653—55 ja 1657—61, mutta sekä 1656 että 1662—70 oli lainlukijana *Pietari Tuomaanpoika*, jonka lainlukijakausi on siis saattanut olla pitempikin.⁴² Häntä seurasi 1671—72 *Mikael Daalman*⁴³, mutta tiedot puuttuvat jälleen vuodelta 1673. Vuosina 1674—76 oli lainlukijana *Johan P. Aalman* ja 1678 *Jöran Willandt*; 1680 oli käräjillä jälleen *Johan Aalman*.⁴⁴

Porvoon kihlakunta annettiin 1653 hovioikeuden varapresidentille *Israel Lagerfeltille*, joka kuitenkin ja 1654 siirtyi kauppakollegion varapresidentiksi. Hänen jälkeensä tuli tuomariksi asessori *Mårten Schilling*, joka kuitenkin nähtävästi 1659 siirrettiin takaisin Käkisalmen läänin tuomariksi. Porvoon kihlakunta yhdistettiin nyt Hollolan kihlakun-

⁴⁰ *Tegengren*, Bidrag I, s. 293. *von Koskull*, Finlands härads-hövdingar 1680—1713, s. 4.

⁴¹ *Nikula*, Tenala och Bromarf socknars historia I, s. 100.

⁴² VA: 11 3—5. VA: 7965: 60—61, 7974: 108—109.

⁴³ VA: 11 5.

⁴⁴ VA: 11 6. VA: 8017: 254—256.

nan kanssa yhdeksi tuomiokunnaksi, joka annettiin 1659 läänityksenä Turun ja Porin läänin maaherralle *Erik von der Lindelle*. Tämän kuoltua 1666 tuli tuomariksi Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra *Uddo Ödla*, joka kuoli 1668. Viimeinen tuomari näissä kahdessa kihlakunnassa oli valtaneuvos *Jöran Gyllenstierna*, jolle virka oli läänitettyä 1668—80.⁴⁵

Michael Zachrisson oli lainlukijana Porvoon kihlakunnassa vuoteen 1654.⁴⁶ Häntä seurasi ainakin vuosina 1655 ja 1657 käräjiä istunut *Samuel Nicolai*⁴⁷ ja tätä 1659—66 *Mikael Daalmann*.⁴⁸ Vuosina 1667—68 oli lainlukijana pohjalaiissyntyinen *Canutus Munselius*⁴⁹, kun taas vuosina 1669—75 ja 1678—80 tässä tehtävässä oli Porvoon pormestari *Johan Plagman*.⁵⁰ Plagmanin toimikausien välissä oli lainlukijana 1677—78 *Erik Bosin*, josta 1680 tuli Porvoon ja Hollolan tuomiokunnan tuomari.⁵¹

Häme

Hattulan tuomarinvirka oli vuodesta 1653 lähtien yhdistettynä Raaseporin tuomarinvirkaan (ks. s. 283).⁵²

Vuosilta 1653—54 ei ole tietoa lainlukijasta, mutta 1655 mainitaan tässä tehtävässä täällä jo 1648 toiminut *Juhana Laurinpoika*.⁵³ Hänen jälkeensä näyttävät lainlukijoina olleen samat miehet kuin Raaseporin kihlakunnassakin (*Pietari Tuomaanpoika* 1656, 1662—70, *Mikael Daalmann* 1671—72, *Johan*

⁴⁵ *Tegengren*, Bidrag I, s. 298. RVA: Juridica 11.

⁴⁶ VA: 7959: 58—61.

⁴⁷ VA: bb 5.

⁴⁸ VA: bb 5—6, ee 8.

⁴⁹ VA: bb 7.

⁵⁰ VA: bb 7—9. VA: 8024: 256v, 8030: 72—79v.

⁵¹ VA: 8030: 81—84, 89—91. *von Koskull*, Finlands häradsbövdingar 1680—1713, s. 4.

⁵² *Tegengren*, Bidrag I, s. 293.

⁵³ VA: 7262: 41—41v.

Aalman 1674—76, *Jöran Willandt* 1678—79 ja *Johan Aalman* uudelleen 1680).⁵⁴

Hollolan kihlakunta joutui 1653 asessori, sitt. varapresidentti *Johan Muncckille*, joka 1653 mainitaan käräjillä.⁵⁵ Vuodesta 1659 lähtien se kuitenkin muodosti yhden tuomiokunnan Porvoon kihlakunnan kanssa (ks. ss. 283—284).

Vuoteen 1657 saakka toimi lainlukijana *Juhana Laurinpoika*, joka sittemmin siirtyi Etelä-Suomen alilaamanniksi.⁵⁶ Vuosilta 1658—59 puuttuvat tiedot, mutta vuodesta 1660 kuolemaansa saakka 1664 oli lainlukijana *Gustaf Aeimaeleus*.⁵⁷ Vuodesta 1665 vuoteen 1680 oli Hollolan kihlakunnassa samat lainlukijat kuin Porvoon kihlakunnassakin, jos kohta heidän toimikautensa eivät molemmissa kihlakunnissa käyneetkään aivan yksiin: *Mikael Daalmann* 1665—68, *Johan Plagman* 1669—78, *Erik Bosin* 1678—80.⁵⁸

Sääksmäen kihlakunnantuomarin virka joutui 1653 hovioikeuden asessori *Krister Nilonpoika Rosencrantzille* (oik. *Gyllenhjerta*), joka pysyi virassa hovioikeudesta 1655 erottuaankin. Vuonna 1663 tai 1664 hänet kuitenkin, nähtävästi maaherra Creutzin valitusten johdosta, erotettiin virastaan.⁵⁹ Hänen jälkeensä tuli tuomariksi 1664 asessori *Johan Wassenius* (aatel. *Lagermarck*), jolla aikaisemmin oli ollut Suur-Savon tuomarinvirka. Wassenius oli tuomarina reduktioon asti 1680.⁶⁰

⁵⁴ VA: II 3—7. VA: 7965: 78—79, 8013: 367—369v, 8017: 493—496.

⁵⁵ *Tegengren*, Bidrag I, s. 295. VA: ee 6.

⁵⁶ VA: ee 6.

⁵⁷ VA: ee 8.

⁵⁸ VA: ee 8—9, bb 10. VA: 8017: 377—378, 337—339.

⁵⁹ *Tegengren*, Bidrag I, ss. 296—297. *Lagus*, Åbo hofrätts historia I, s. 523. Turun hovioikeus K. M:lle 19. 11. 1663, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 3a. Ernst Johan Creutzin kertomus Uudenmaan ja Hämeen läänin tilasta 1652—62, *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 31, ss. 66—67.

⁶⁰ Wasseniuksen valtakirja päivätty 3. 9. 1664, RVA: Genealogica, vol. 71.

Sekä Rosencrantz että Wassenius istuivat itse varsin uuttesti käräjiä.⁶¹

Lainlukijana Sääksmäen kihlakunnassa oli 1653 ja vielä 1655 *Pietari Tuomaanpoika*.⁶² Vuonna 1656 mainitaan lainlukijana *Henrik Martinpoika Lund*⁶³ ja 1662—63 *Gabriel Hannunpoika Coronander*.⁶⁴ Vuodesta 1664 vuoteen 1670 oli tuomarin sijaisena *Henrik Davidinpoika* (Monerus), kihlakunnan tuomarin vävy.⁶⁵ Vuosilta 1671—76 puuttuvat tiedot jälleen. Viimeinen Sääksmäen lainlukija oli *Sven E. Lenning*, joka mainitaan tässä tehtävässä 1677—79.⁶⁶

Pohjanmaa

Pohjanmaan kruunulle jääneiden alueiden tuomarinvirka annettiin 1653 eronsaaneelle kapteeni *Gustav Grassille*, mutta tämäkin virka tuli hovioikeuden piiriin, kun Grass 1657 nimitettiin asessoriksi.⁶⁷ Grassin tultua hovioikeuden varapresidentiksi ja saatua Halikon tuomarinviran tuli Pohjanmaan tuomariksi 1666 asessori *Mikael Wexionius-Gyldenstolpe*, joka kuitenkin kuoli jo 1670. Häntä seurasi tuomarinvirassa asessori *Erik Rosendal*, joka istui itse käräjiä 1671.⁶⁸

Kun Pohjanmaan kreivi- ja vapaaherrakunnat Kajaanin vapaaherrakuntaa lukuunottamatta peruutettiin 1674 pidettiin aiheellisena nimittää tuomariksi kokenut ja oppinut mies, valta-

⁶¹ VA: 7957: 161—162, 7959: 100—106, 7965: 104—105, 7974: 184—185, 201—203v, 7981: 269v, 8013: 295v, 8017: 485, 8030: 1374v.

⁶² VA: 7962: 40—41, 7957: 158v—160.

⁶³ VA: 7965: 108—110.

⁶⁴ VA: 7974: 184—187, 201—204v, 7978: 250—253, 281—282, 7981: 212—213v.

⁶⁵ VA: 7981: 259—259v, 7987: 515—517v, 7990: 298—302, 328—331, 7996: 283—287, 318—320v, 877v, 879v, 7999: 244—247, 283—288, 8002: 271—272.

⁶⁶ VA: 8017: 431, 8024: 442.

⁶⁷ Valtakirja Gustaf Grassille 3. 12. 1653, RR 1653 III: 2156v.

⁶⁸ *Tegengren*, *Bidrag I*, ss. 288, 291. *Luukko*, *Etelä-Pohjanmaan historia III*, s. 338.

*Pohjanmaan kruununtuomiokunta-
jako 1674-1680*

- 1 = Pohjanmaan eteläinen kihlakunta
- 2 = Pohjanmaan keskisen kihlakunnan eteläosa
- 3 = Pohjanmaan keskisen kihlakunnan pohjoisosa
- 4 = Pohjanmaan pohjoinen khlk.

----- = lainlukijain toimialueiden rajat 1675-76
 ————— = kihlakuntien rajat 1676-80.

neuvos *Edmund Gripenhielm*, jotta maakunnan tila saatettaisiin yhtä hyvälle kannalle kuin se oli ollut ennen läänittämistä. Gripenhielm kuoli jo 1675 ja yhtä vähän hän kuin hänen yhtäaikaiset seuraajansa valtaneuvos *Bengt Rosenhane* (1676—80) ja eversti *Kristoffer Gyllenstierna* (1676—80) näyttävät pitäneen virkojaan minään muuna kuin läänityksenä.⁶⁹

Vuonna 1653 oli Pohjanmaan kruunun tuomiokunnan lainlukijana *Jakob Nicarlus*, jota seurasi 1653—69 *Jakob Munselius*. Vuosina 1670—71 oli lainlukijana *Johan Falk* ja 1672—74 *Olaus Hamnius*.⁷⁰

Läänitysten reduktion jälkeen tuli yhtenäisen Pohjanmaan tuomiokunnan lainlukijaksi 1674 *Matti Paavalinpoika*, joka vuoteen 1676 oli Pohjanmaan keskisen kihlakunnan eteläisten pitäjien ja vuoteen 1677 Pohjanmaan eteläisen kihlakunnan lainlukijana, viime mainitussa tehtävässä poikansa *Kristian Backmanin* avustamana 1677. Backman oli sen jälkeen eteläisen kihlakunnan lainlukijana vuoteen 1680.⁷²

Pohjanmaan keskisen kihlakunnan käräjäkunnissa oli tuomarinviranhoido 1675—76 järjestetty siten, että eteläisen kihlakunnan lainlukija hoiti eteläiset käräjäkunnat, pohjoisen kihlakunnan lainlukija pohjoiset (Kalajoki, Lohtaja, Kokkola, Kaarlepyy). Syyskäräjistä 1676 aina reduktioon saakka 1680 oli tällä kihlakunnalla kuitenkin oma lainlukijansa, *Henrik Kluwensich*.⁷³

Pohjanmaan pohjoisen kihlakunnan lainlukijana oli 1675—80 *Jöran Zadler*, josta reduktion jälkeen tuli Oulun portomestari.⁷⁴

⁶⁹ Rosenhane ja Gyllenstierna jakoivat kahtia keskenään kaikkien kihlakuntien tuomarinverot. Esim. VA: 9173: 176, 216, 256.

⁷⁰ *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, ss. 342—343.

⁷² *Akerblom*, Vasa-släkten Backman, s. 66. Matti Paavalinpoika allekirjoittaa sakkoluettelot vuoteen 1677 saakka. VA: 9166: 595—599v, 9170: 508—509, 9174: 440—443.

⁷³ VA: 9166: 347—350v, 9170: 392—397, 9174: 240—242. VA: qq 1—3.

⁷⁴ VA: rr 14—17. *Virkkunen*, Oulun kaupungin historia I, liite, s. 4.

Savo

Vuonna 1653 siihen saakka yhden tuomiokunnan, jos kohta eräisiin otteisiin kaksi lainlukukuntaa muodostanut Savo jaettiin kahteen osaan oikeudenhoitoa varten: Vähän-Savon ja Suur-Savon tuomiokuntiin. Erään tiedon mukaan olisi asessori *Olof Wallenius* saanut Vähän-Savon tuomarinviran 1652 (p.o. 1653?), mutta ainakin vuodesta 1654 oli tuomarina asessori *Petter Thesleff* ja vasta hänen jälkeensä 1664—80 yllämainittu asessori *Olof Wallenius* (aateloituna *Wallenstierna*).⁷⁵

Ainakin Thesleff istui itsekin käräjiä.⁷⁶

Vähän-Savon lainlukijana oli vuoteen 1655 saakka *Knut Knutinpoika Bock*.⁷⁷ Vuosina 1656—57 oli lainlukijana nähtävästi Willand-sukuinen *Lauri Sakariaanpoika* ja 1658—66 maanmittarina, voutina ja pormestarina toiminut *Lorenz Sigvardsson Röö*s.⁷⁸ Hänen jälkeensä tuli lainlukijaksi *Håkan Akerlund*, joka mainitaan tässä tehtävässä 1667—71.⁷⁹ Vuonna 1671 nimitettiin lainlukijaksi *Isak Carling*, joka kuitenkin näyttää kuolleen ennen tehtävänsä ryhtymistä.⁸⁰ Vuonna 1672 oli lainlukijana *Elias Sakariaanpoika Willandh*, joka varsinaisesti toimi Suur-Savon puolella.⁸¹ Viimeinen Vähän-Savon lainlukija oli vuodesta 1673 aina vuoteen 1680 toiminut *Johan Munselius*.⁸²

Suur-Savon tuomariksi tuli 1653 hovioikeuden asessori *Johan Wassenius*, joka 1664 siirrettiin Sääksmäen tuomariksi. Hänen seuraajakseen tuli asessori *Mårten*

⁷⁵ *Tegengren*, Bidrag I, ss. 300—301. Vahvistusvaltakirja Olof Samuelssonille 28. 2. 1678, RR 1678 I: 617v.

⁷⁶ VA: 8626: 1009—1009v, 8640: 760—760v.

⁷⁷ VA: oo 3.

⁷⁸ VA: oo 3—4.

⁷⁹ VA: oo 4.

⁸⁰ VA: Laguksen kok., Häradshövdingar, Under-Lagmän etc., p. 59.

⁸¹ VA: oo 5.

⁸² VA: oo 5. VA: 8680: 895—896, 990—991v, 8683: 319, 347.

Schilling, jonka kuoltua tämä tuomarinvirka 1672 joutui asessori *Klaus Jägerhornille*.⁸³ Kun tämä kuoli 1675 annettiin virka *Henrik Thuroniukselle*, joka kuitenkin kuoli jo seuraavana vuonna.⁸⁴ Tällöin tuli tuomariksi hovijunkkari, sittemmin Svean hovioikeuden asessori *Johan Schüttehjel*m (Skyttehjel), joka oli virassa reduktioon saakka 1680.⁸⁵

Lainlukijat Suur-Savossa olivat vuoteen 1666 samat kuin Vähässä-Savossakin (*Knut Knutinpoika Bock* 1653—55, *Lauri Sakariaanpoika* 1656—57, *Lorentz Sigvardsson Röös* 1658—66).⁸⁶ Vuodesta 1667 vuoteen 1679 oli lainlukijana *Elias Sakariaanpoika Willandh*⁸⁷, vuonna 1680 *Erik Diurman*.⁸⁸

Karjala

Kymin kihlakunnantuomarina oli vuodesta 1653 saakka aina aikakauden loppuun saakka hovioikeudenasessori *Anders Krook* (aateloituna *Gyllenkrok*). Hän hoiti erit-

⁸³ *Tegengren*, Bidrag I, s. 300, sanoo Jägerhornin saaneen tuomarinviran 1671, mutta on ilmeistä, että se on hänelle annettu vasta Schillingin kuoltua 1672. *Westerlund*. Åbo hovrätt, ss. 173, 203. Schilling oli tuomarina Savossa vielä 1. 1. 1672. RKA: Sandbergska samlingen A 6454.

⁸⁴ Valtakirja Henrik Thuroniukselle 10. 5. 1675, RR 1675 II: 57r. Vrt. *Jokipii*, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, s. 60.

⁸⁵ *Elgenstierna*, Ättartavlor VII, s. 330, jossa sanotaan Schüttehjelmin tulleen tuomariksi »efter Thuronius». Schüttehjelmille annettu valtakirja oli päivätty 15. 6. 1676, RVA: Genealogica, vol. 71. VA: 8686: 784.

⁸⁶ VA: 8613: 1027, 8618: 153—154v, 8622: 630—630v, 8626: 922—923, 925, 8636: 368—369v, 8640: 758—759, 8643: 555—555v, 627—628, 8650: 711—715, 781—784, 8654: 638—643.

⁸⁷ VA: 8659: 413—414v, 450—451, 8663: 326—327v, 358—358v, 8664: 358—359, 388, 8671: 354—355, 409—409v, 8678: 572—573v, 659—659v, 8580: 764—766, 897—897v, 8683: 276, 319, 8684: 764—765v, 872—874v, 8687: 790—791v, 935—935v.

⁸⁸ VA: 8689: 757—758, 875—875v.

täin suuren osan kihlakunnantuomarin tehtävistä henkilökohtaisesti.⁸⁹

Lainlukijana oli vuoteen 1655 *Michael Zachrisson*, jota 1656—57 seurasi *Samuel Nicolai*.⁹⁰ Vuosina 1658—64 mainitaan lainlukijana *Mikael Daalman*⁹¹ ja 1665—66 *Canutus Munselius*.⁹² Vuosina 1673—75 on *Mikael Daalman* uudelleen lainlukijana⁹³ ja 1675—80 on tässä tehtävässä *Karl Frese*.⁹⁴ Viimeinen Kymin kihlakunnan lainlukija oli *Elias Streng* 1680.⁹⁵

Lappeen kihlakunnan tuomariksi tuli 1653 hovioikeuden assessori *Olof Wallenius*, joka kuitenkin menetti tämän viran 1657, kun kenraalikuvernementinsihteeri *Elias Haraldsson Staare* (aateloituna *Starensköld*) sai valtakirjan kaikkien neljän Viipurin läänin kihlakunnan (Lappee, Ranta, Äyräpää ja Jääski) tuomariksi. Staare oli tuomarina vuoteen 1680.⁹⁶

Vuosina 1653—57 oli lainlukijana *Pietari Jönsinpoika*, eikä tältä kaudelta ole tietoja tuomarin itsensä istumista käräjistä.⁹⁷

Vuodesta 1658 lähtien ja aina vuoteen 1663 saakka istui *Elias Haraldsson* itse kaikki käräjät⁹⁸, mutta vuosina 1664—67 oli hänellä lainlukijana *Elias Sakariaanpoika Willand*, jonka

⁸⁹ VA: ii 1—3. Johan Rokes kutsuu itseään 1680 tuntemattomasta syystä Kymin kihlakunnantuomariksi. VA: 8687: 687.

⁹⁰ VA: ii 1. VA: 8613: 874—877, 8618: 150—151v.

⁹¹ VA: ii 1.

⁹² VA: ii 2.

⁹³ VA: ii 3.

⁹⁴ VA: ii 3. Eräessä päiväämättömässä anomuksessa (1679/1680) sanoo Karl Frese olleensa hovioikeuden määräyksestä viisi vuotta — siis nähtävästi vuodesta 1675 — Kymin lainlukijana. RVA: Biografica, Frese. VA: 8687: 686.

⁹⁵ VA: ii 3.

⁹⁶ *Tegengren*, Bidrag I, s. 302. Valtakirja *Elias Haraldssonille* (Staare) oli päivätty 30. 11. 1657. RVA: Genealogica, vol. 71. Konrad Gyllenstierna sai 6. 1. 1678 varrontavaltakirjan Viipurin läänin tuomariksi, mutta se jäi reduktion johdosta tehottomaksi, RR 1678 I: 3v.

⁹⁷ VA: jj 6—7.

⁹⁸ VA: jj 7—10.

ohella *Pietari Jönsinpoika* istui käräjiä 1667.⁹⁹ Vuodesta 1668 aina reduktioon asti oli lainlukijana *Erik Diurman*.¹⁰⁰

Äyräpään-Jääskén tuomarinviran sai 1653 Turun hovioikeuden sihteeri, lakitieteen tohtori *Johannes Gartzius*, joka hoiti melkoisen osan käräjiä itse.¹⁰¹ Vuonna 1657 liitettiin molemmat kihlakunnat *Elias Haraldssonin* (*Staare*) saamaan tuomiokuntaan.¹⁰²

Lainlukijat olivat täällä samat kuin Lappeen kihlakunnassakin, sillä Gartzius käytti sijaisenaan *Pietari Jönsinpoikaa* 1653—57¹⁰³ ja Staaren sijaiset (ks. yllä) toimivat koko hänen tuomiokunnassaan.

Käkisalmen lääni

Vuonna 1653 sai Käkisalmen läänin tuomarinviran hovioikeuden asessori *Mårten Schilling*, joka kuitenkin jo 1654 siirrettiin Porvoon kihlakuntaan. Vuoteen 1663 saakka oli virka hovioikeudella, mutta varmaa tietoa ei ole kenelle se siellä oli määrätty. Vuoden 1660 tienoilla se on läänitysluettelon mukaan ollut jälleen asessori Mårten Schillingillä. Tänne tuli 1663 tuomariksi *Johan Gottfrid von Falkenberg*, josta vasta 1666 tuli hovioikeudenasessori. Hän oli tuomarina vuoteen 1671, jolloin Käkisalmen läänin tuomarinviran sai sotaviskaali *Johan Plagman* (aateloituna *Ehrrooth*), joka reduktion jälkeenkin vahvistettiin virkaansa.¹⁰⁴

Tiedot Käkisalmen läänin tuomarinviran hoidosta ovat var-

⁹⁹ VA: jj 11—14.

¹⁰⁰ VA: jj 15—22.

¹⁰¹ *Tegengren*, Bidrag I, s. 302. VA: jj 6—7.

¹⁰² Valtakirja Elias Haraldssonille (*Staare*) oli päivätty 30. 11. 1657. RVA: Genealogica, vol. 71.

¹⁰³ VA: jj 6—7.

¹⁰⁴ *Tegengren*, Bidrag I, ss. 303—304. VA: 9703: 439. *von Koskull*, Finlands häradshövdingar 1680—1713, s. 4. Valtakirja Johan Gottfrid von Falkenbergille 16. 12. 1663, RR 1663 III: 760r, Johan Plagmanille 7. 6. 1671, RR 1671 I: 583v. RVA: Juridica 11.

sin puutteelliset, mutta sekä Falkenbergin että Plagmanin tiedetään istuneen ainakin jonkin verran kärkeä.¹⁰⁵

Lainlukijana mainitaan vielä 1655 *Herman Böcke* nuorempi. Ainakin vuosina 1659—61 oli lainlukijana *Samuel Matinpoika Forssman* ja vuosina 1662—63 mainitaan lainlukijana *Pietari Jönsinpoika*, joka vielä 1666 ja ehkä 1670 näkyy oleskelleen Käkisalmen läänissä.¹⁰⁶ Vuosina 1666—75 oli lainlukijana *Sakarias Daalman* ja 1676—80 *Matias Halitzius*.¹⁰⁵

Kreivi- ja vapaaherrakunnat

Kreivi- ja vapaaherrakunnista ei nyt käytetyn lähdemateriaalin puitteissa voida esittää täydellistä selvitystä tuomarinviran hoidosta — mikä teema saa täydellisen käsittelynsä MAUNO JOKIPIIIN suurläänityksiä koskevan tutkimuksen toisessa osassa¹⁰⁸ — mutta seuraavaan on eri lähteistä koottu hajatietoja kunkin läänityksen osalta.

Kemiön vapaaherrakunnassa oli lainlukijana aina reduktion saakka 1680 hovioikeuden varasihteeri, sitt. asessori *Olof Samuelsson Wallenius*.¹⁰⁹

Korppoon vapaaherrakunnassa istui *Samuel O. Wallenius* kärkeä lainlukijana ainakin 1676—79.¹¹⁰

Vaasaporin kreivikunnassa oli 1655, 1656, 1657 ja 1660 lainlukijana *Josef Jaakonpoika Ilkka*.¹¹¹

Loimaan vapaaherrakunnan lainlukijana oli 1654 ja vielä 1660 Ala-Satakunnan lainlukija *Juhana Simonpoika Juti*.

¹⁰⁵ VA: gg 1—2.

¹⁰⁶ VA: gg: 1. *Suolahti*, Eräs sitkeä pormestarinvaali Käkisalmissa, ss. 57—58. Lääket.lis. Henrik Borgströmin tiedonanto.

¹⁰⁸ *Jokipii*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, s. 6.

¹⁰⁹ *Gardberg*, Kimito friherreskap, ss. 265—268.

¹¹⁰ VA: 7336: 2894, 7340: 2481, 2487, 7344: 2370.

¹¹¹ VA: p 1: 226. TMA: Sundholman kok., Paperiasiakirjat 14, 15, 17.

Hänen seuraajansa kruununtuomiokunnan alueella *Jakob Aeimaeleus* istui käräjiä myös vapaaherrakunnassa.¹¹²

Porin kreivikunnassa oli lainlukijana vuodesta 1651 vuoteen 1668 saakka *Juhana Simonpoika Juti* ja 1669 *Henrik Kaarlenpoika (Greek)*. Vuodesta 1669 aina reduktioon saakka oli Ala-Satakunnan ja Vehmaan tuomari *Nikolaus Lietzen* myös Porin kreivikunnan kihlakunnantuomari.¹¹³

Raaseporin kreivikunnassa oli vuoteen 1661 lainlukijana *Jonas Bothvidi*, jota seurasi 1662—70 *Magnus Früs* ja 1670—75 *Erik Falander*. Viimeinen kreivikunnan lainlukija oli 1676—80 mainittu *Nils Alanus*.¹¹⁴

Korsholman kreivikunnassa ei ollut muodollista kihlakunnantuomaria, vaan käräjiä istui 1654 *Israel Tapaninpoika* ja 1655—74 *Matti Paavalinpoika*, joka v:sta 1671 käytti sijastaan poikaansa *Kristian Backmania*.¹¹⁵

Laihian vapaaherrakunnan viranhoito oli sama kuin Korsholman kreivikunnassa (ks. yllä).¹¹⁵

Närpiön nimell. vapaaherrakunnassa oli lainlukijana 1653—68 *Juhana Simonpoika Juti* ja 1668—74 *Matti Paavalinpoika*.¹¹⁵

Vöyrin eli Vöyriporin (Vöråborg) vapaaherrakunnassa oli kihlakunnantuomarina kruununkihlakunnantuomari.¹¹⁶ 1654—69 oli lainlukijana kruununtuomiokunnan tuomarinsijainen *Jakob Munselius*, 1671—74 taas *Johan Falk*.¹¹⁵

Ikalaporin, Pyhäjoen, Limingan, Oulun ja Iin vapaaherrakunnissa oli viranhoito sama kuin Vöyriporin vapaaherrakunnassa.¹¹⁵

Kokkolan vapaaherrakunnassa oli nähtävästi vuoteen 1671 lainlukijana kruununtuomiokunnan lainlukija, mutta 1671

¹¹² TMA: Loimijoki I. VA: mm 10, kk 7. VA: Topografica: Loimaa. *Blomstedt*, Eräs professori Eerik Justanderin kirje v. 1660, ss. 18—20.

¹¹³ *Jokipii*, Porin kreivikunta, ss. 142—143.

¹¹⁴ *Takolander*, Ekenäs stads historia I, ss. 102—103, 254—255.

¹¹⁵ *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, ss. 342—345. RKA: Sandbergska samlingen Å 6451—52.

sanotaan *Gustav Rotheniuksen* olevan täällä virassa ja 1673 *Kristian Backmanin* isänsä puolesta istuneen käräjä.¹¹⁶

Kaarleporin kreivikunnan lainlukijana oli vuoteen 1654 *Jakob Nicarlus* ja 1655—74 *Gustav Rothenius*.¹¹⁵

Hailuodon vapaaherrakunnassa olivat vuoteen 1671 kihlakunnantuomareina ja lainlukijoina samat miehet kuin kruununtuomiokunnassakin, mutta vuosina 1671—74 alueella oli oma lainlukijansa *Henrik Corte*.¹¹⁷

Kajaanin vapaaherrakunnassa oli koko läänityskauden ajan oma erityinen kihlakunnantuomari. Vuosina 1654—65 oli tässä virassa *Johan Curnovius*, 1665—80 *Nicolaus Petrellius*.¹¹⁸

Itä-Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnissa, joista suurin osa oli Käkisalmen läänissä, istuivat nähtävästi kruununtuomiokunnan lainlukijat käräjiä läänitysten tuomarintehtäviä hoitamaan määrättyinä.

Kruunuporin vapaaherrakunnassa mainitaan 1664 kuitenkin kruununtuomiokunnassa tuntematon *Erik Gollsten*, mutta vuodesta 1667 oli sielläkin sama lainlukija kuin kruununtuomiokunnassa (*Sakarias Daalman*).¹¹⁸

3. VIRKOJEN LÄÄNITTÄMINEN 1653—1680

Laamannivirat olivat aina vuoteen 1680 saakka sidotut valtaneuvoksen asemaan ja vapautuneen viran sai yleensä joku valtaneuvospöydän yläpäässä istuvista vanhoista valtaneuvoksista, jolla ennestään ei ollut — ainakaan yhtä tuottoisaa, jos virasta toiseen siirtymisestä oli kysymys — laamannivirkaa, joskus yksinkertaisesti se valtaneuvoksista, joka »ensiksi kerkisi paikalle».¹

¹¹⁶ RKA: Sandbergska samlingen Å 6451—52.

¹¹⁷ VA: rr 8—13. RKA: Sandbergska samlingen Å 6451—52, Corten sanotaan olevan »häradshövding över åtskillige förnämlige herrars friherreskap uti Österbotten». RVA: Genealogica, vol. 71. VA: rr 12: 743.

¹¹⁸ Fil. tri *Mauno Jokipiin* tiedonanto.

¹ »Nu är fuller under tiden sålunda observerat at dhe ällste af

Vuonna 1653 annetun kuninkaallisen kirjeen mukaisesti joutuivat Ahvenanmaata ja Pohjanmaata lukuunottamatta kaikki Suomen kihlakunnantuomarinvirat Turun hovioikeuden asessoreille ja virkamiehille. Sittenmin — olihan vuonna 1655 päätetty hovioikeuden saavan pitää virat vain siihen asti, kunnes toiset tuomarit nimitettäisiin² — annettiin virkoja muillekin. Vuonna 1680 oli seitsemän kihlakunnantuomarinvirkaa hovioikeuden ulkopuolella. Seuraava asetelma näyttää, mitkä kihlakunnat ja minä vuosina olivat muualle annettuina.

<i>Kihlakunta</i>	<i>Ei hovioikeudella vv.</i>
Ahvenanmaa	1653—1680
Pohjanmaa	1653—1657, 1674—1680
Sääksmäki	1655—1664
Ylä-Satakunta	1655—1675
Lappee	1657—1679
Ayräpää-Jääski }	
Porvoo }	1659—1680
Hollola }	
Käkisalmeen lääni	1663—1666, 1671—1680
Piikkiö	1665—1680 ³
Hattula	1672—1674, 1679—1680
Raasepori }	
Suur-Savo	1675—1680

RR hafwa nutit dhem och ibland dhem är dhe delte, doch hafwer inth konungen alltidh observerat detta uthan dhen som först varit til städes, hafr. fått den». Valtaneuvos Bengt Horn huomautti tähän: »dhet wore intet wäl at dhet skulle gå därefter, at dhe ällste af RR skulle fåå, då all förhoppning skiärs dem af som yngre är at fåå något, och hafwa likwäl likja omak som de där äldre är». Valtaneuvoston ptk. 30. 1. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 38 (Gustafsson).

² Presidentti Erik Sparre Pietari Brahelle (21. 1.) 1662, RVA: Hovrätternas skrivelser till K.M:t, Åbo hovrätt, vol. 3a.

³ Turun hovioikeus toivoi — tuloksetta — 1673, että hovioikeudesta eronneelle ja Ruotsiin muuttaneelle Sven Svartille annettaisiin Piikkiön tuomarinviran tilalle jokin kihlakunta Ruotsista, jotta hänen täkäläinen kihlakuntansa voitaisiin käyttää hovioikeudessa palvelevien hyväksi. Turun hovioikeus K.M:lle 6. 12. 1673, RVA: Hovrätternas skrivelser till K.M:t, Åbo hovrätt, vol. 1.

Vaikka asetelmassa mainitaankin useimmat Suomen kihlakunnista, oli niistä kuitenkin vain Ahvenanmaa koko ajanjakson 1653—1680 hovioikeuden ulkopuolella, joten tälle aikakaudelle sopii erinomaisesti »asessorituomarikauden» nimitys. Aikakauden neljästäkymmenestä kihlakunnantuomarista (joista kaksi vain suurläänityksissä) oli kaksikymmentäviisi (63 %) hovioikeudessa asessoreina toimineita miehiä (nimitettäessä 21 eli 53 %). Päätoimisesti virkaansa hoitavia tuomareita oli kuusi, joista Ahvenanmaan tuomarit Jakob Schnack ja Nils Psilander hoitivat virkansa itse ilman lainlukijaa samaten kuin Kajaanin vapaaherrakunnan Johan Curnovius ja Nicolaus Petrelliuskin, kun sensijaan sekä Matias Lilljeholm että Johan Plagman turvautuivat lainlukija-apuun. Loput yhdeksän kihlakunnantuomaria nauttivat virkojaan edellisen ajanjakson hengessä puhtaina läänityksinä, vaikka esim. Pohjanmaan tuomarin Gripenhielmin valtakirjassa toivottiinkin hänen ryhtyvän parantamaan maakunnan tilaa.⁴ Kihlakunnantuomareista — laamannit valtaneuvoksina olisi kaikki oikeastaan luettava ruotsalaisiin, vaikka Lorentz Creutzia ja Herman Flemingiä voidaan pitää suomalaisinakin heidän syntyperänsä vuoksi⁵ — oli enemmistö (23 kihlakunnantuomaria eli 58 %) muualta peräisin, jos kohta useat (kaikkiaan 11 eli 28 % kokonaisuudesta) oli pitkänä toimikautenaan hovioikeudessa tai muussa Suomen virastossa täysin perehtynyt maahamme. Ruotsalais-syntyinen Johan Wassenius sai 1664 tunnustusta savolaisilta siitä, että hän oli hyvin perillä maan tavoista ja kielestä.⁶ Kotimaisia miehiä oli seitsemäntoista (42 %) ja itse käräjiä ainakin osittain istuneista kihlakunnantuomareista (yhteensä 25) olivat Turussa opiskellut Nicolaus Petrellius ja Ahvenanmaalla toimineet Jakob Schnack ja Nils Psilander ainoat sel-

⁴ Valtakirja Edmund Gripenhielmille 10. 12. 1674, RR 1674 IV: 509r.

⁵ 1600-luvun kuluessa monen Suomessa kauan asuneen suvun »päähaarat» siirtyivät Ruotsiin, joten valtaneuvoksiksi 1630-luvun jälkeen tulleet suomalaiset olivat »valtakunnallistuneita».

⁶ *Lehtinen*, Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat, ss. 384—385.

laiset ruotsalaisperäiset tuomarit, joille tuomarinvirka oli heidän tiettävästi ensimmäinen virkakosketuksensa Suomeen.

4. TUOMARINVEROJEN TUOTTO

Tältäkin ajanjaksolta on säilynyt eräitä läänitysluetteloita¹, jotka kertovat eri tuomarinverojen tuotosta, kuten seuraavasta asetelmasta näkyy:

	1653	n. 1660	1680
<i>Laamanninvirat</i>			
Pohjois-Suomi			1691:—
Etelä-Suomi			1234:—
Karjala			1699:—
<i>Kihlakunnantuomarinvirat</i>			
Ahvenanmaa	—	391:—	357:—
Halikko	360:—	360:—	366:—
Piikkiö	320:—	262:—	353:—
Masku	350:—	350:—	393:—
Vehmaa			
Ala-Satakunta } Ylä-Satakunta }	350:—	375:—	368:—
	550:—	830:—	701:—
Raasepori } Hattula }	400:—	391:—	652:—
Sääksmäki	540:—	605:—	669:—
Hollola	520:—		
Porvoo	500:—	808:—	1088:—
Kymi	370:—	331:—	340:—
Lappee	450:—		
Jääski } Äyräpää }	350:—	1043:—	954:—
Vähä-Savo	560:—	739:—	527:— ²
Suur-Savo	430:—	244:—	400:— ²
Pohjanmaa	—	533:—	1689:—
Käkisalmen l.	460:—	460:—	—

¹ Luettelo asessorituomarien virkaläänityksistä 1653, RVA: Juridica 7. Läänitysluettelo n. 1660 (jälkeen 1659, ennen 1663), RVA: Juridica 11. Reduktiota varten tehty laskelma, RVA: Juridica 11. Summat täysinä hopeataalareina.

² Luvut sikäli erheellisiä, että Savon keskisen kihlakunnan osuus Suur-Savosta on luettu Pien-Savoon.

Verrattuna vuoden 1650 läänitysluettelon tietoihin (ks. s. 259) ovat varsinkin Pohjanmaan ja Käkisalmen läänin tuomarinverot suuresti supistuneet, mikä johtuu siitä, että suurläänitysten haltijoille (s.o. kreiveille ja vapaaherroille) menneitä heidän läänityksiltään kerättyjä tuomarinveroja ei ole laskettu mukaan. Tuomarinverojen tuotto on keskimäärin noin 500 hopeataalarin verran, mutta on huomattava, että lähes kaikki tuottoisimmat tuomarinvirat olivat hovioikeuden ulkopuolella. Näin merkitsi tuomarinvirka noin 350 taalarin vakinaista tulonlisää hovioikeuksien asessoreille eli toisin sanoen he saivat likimain palkkaansa vastaavan määrän virkaläänityksestään. Kun palkka yhä edelleen oli vaikeasti saatavissa, auttoi tämä luonnollisesti hovioikeuden virkamiehiä edes ylläpitämään säädynmukaista elintasoja vaikka palkka ehkä myöhästyikin. Toisaalta itse virkaansa hoitavista tuomareista osa nautti jotakuinkin kohtuullista palkkaa (esim. Ahvenanmaan tuomarit), mutta näihin nähden suhteettoman edullisessa asemassa oli esim. Viipurin läänin tuomari, joka sai lähes kolme kertaa enemmän palkkaa. Tuomarinverot koituivat tällä ajanjaksolla pääasiallisesti virkasäädyn — sekä aatellisen että aatellittoman — osalle, joten niillä ei enää kustannettu — laamaninvirkoja lukuunottamatta — ylhäisimmän aatelin korkeata elintasoja hallitsijan ja valtakunnan kunniaksi.

5. TUOMARINVIRAN HOITO

Kysymykseen siitä, missä määrin asessorituomarit noudattivat vuoden 1653 kuninkaallisen kirjeen määräystä ainakin yhden vuosittaisen käräjäkierroksen istumisesta, on sakkoluettelo- ja tuomiokirja-aineiston pohjalla mahdotonta vastata täysin tyhjentävästi.¹ Säilyneet varmat tiedot osoittavat kui-

¹ Tuomiokirjoja on säilynyt jotakuinkin niukalti ja niistäkään ei aina käy päättelemisen, onko tuomari itse vai lainlukija merkittävä käräjiä todella istuneeksi (lainlukijan allekirjoittamassa tuomiokirjassa sanotaan tuomarin olleen läsnä tai päinvastoin). Sakkoluettelon

tenkin, että määräystä ei kirjaimellisesti noudatettu, vaan asessori saattoi istua yhtenä vuotena kaikki kierrokset ja pysytellä sitten vuosikausia poissa viranhoidosta. Toisaalta Kymän kihlakunnan tuomari Anders Krook (Gyllenkrok) ylitti vaaditun viranhoidon suuresti, toisaalta ei varapresidentti Israel Lagerfeltin eikä asessori Márten Schillingin itse istumista käräjistä ole säilynyt tietoja. Voidaan myös havaita, että 1670-luvulle tultaessa asesessorituomarien viranhoidossa tapahtuu huomattavaa vähentymistä. Vaikka asesessorituomarit alan ammattimiehinä valvoivatkin oikeudenkäyttöä aivan toisin kuin vain tuloistaan kiinnostuneet läänityksenhaltijat, on kuitenkin todettava, että vuoden 1653 uudistus ei toteutettuna tuottanut mitään täydellisiä tuloksia. Syynä oli — yllämainittua virkojen läänittämisen uusiutumista lukuunottamatta — luonnollisesti se, että asesessoreilla oli jo ennestään varmaan tarpeeksi tekemistä hovioikeudessa.

Lainlukijoiden asemassa tapahtuu jatkuvaa kehitystä vakinaisen viranhallinnan suuntaan. He istuvat käräjiä tuomarien sijasta näiden läsnäollessakin ja käyttävät itsestään yleisesti »kihlakunnantuomarin» (herastuomarin, ruots. »häradsmare») nimitystä. Tämä nimitys pohjautui Kristoffer-kuninkaan maanlakiin ja oli varmaan arvovaltaisemman kaikuinen kuin lainlukija.² Vuoden 1663 tienoilla — ku-

---

allekirjoittaminen ei enää merkitse sitä, että allekirjoittaja (yksin) olisi istunut kaikki sanotun vuoden käräjät. (Vrt. Halikon KkO 1659, VA: cc 7:414, jossa hovioikeus huomauttaa, että tuomarin allekirjoitus puuttuu, vaikka »han sielff tingtat hafver»). Tämä tekee mahdolliseksi kaiken tilastollisen laskemisen esim. kärjäkierrosten määrän pohjalla, onhan aineisto sellaiseen soveltumaton.

² *Schlüter*, Konung Christoffers Landslag, s. 238. Ruotsissa häradsmare-nimitys näyttää jo varhain kuuluneen lautakunnan vanhimmalle tai sen (ulkopuolisellekin) puheenjohtajalle. Meillä ei tällaista käytäntöä tunneta ennen nimityksen muuttumista arvoniemeksi muualta kuin Ahvenanmaalta 1607, jolloin kunkin lautakunnan »vanhinta» tuomiokirjan lautamiesluetteloissa kutsutaan epiteetillä »domare». TMA: Åland 3. *Almquist*, Häradsmaren, ss. 695—701. *Petrén*, Häradsnämnden i stormaktstidens början, s. 861.

ten läänitileistä käy ilmi — uudistettiin lainlukijoiden palkkaus siten, että siihen asti tuomarin maksettavana ollut palkka määrättiin otettavaksi lainlukijalle suoraan veroa kannettaessa erikseen tilitettävänä ja vuoden 1638 päätöksen suuruisena summana, so. 10 hopeataalaria käräjäpaikkaa kohden vuodessa.³ Eräät Turun hovioikeuden 1661 antamat tiedot lainlukijan saamista summista (Hattula-Raasepori 200 hopeataalaria, Vähä-Savo 200 taalaria, Vehmaa—Ala-Satakunta 150 taalaria, Kymi 100 taalaria) eivät tunnu luotettavilta; ainakaan ei voi olla kysymys vuosipalkasta sellaisena kuin Brahen uudistus sen oli määrittänyt.⁴ Läänitysalueilta saatavat tiedot osoittavat, että palkkaus niissä kenties oli parempi kuin kruununtuomiokunnissa.⁵ Vuonna 1661 oli vihdoinkin saatu koko valtakunnalle uusi yhtenäinen oikeudellisten asiakirjain ja toimitusten lunastustaksa — edellinen oli 1590-luvulta ja ilmeisesti täysin unohtunut —, joka merkitsi huomattavaa parannusta ja selvennystä, vaikka se ehkä rajoittikin yksityisen lainlukijan tulonsaantia.⁷

Vuosien 1653 ja 1680 välisenä aikana toimi maassamme kaiken kaikkiaan seitsemänkymmentäyksi alilaamannia ja lainlukijaa. Näistä ainakin viisi toimi molemmissa oikeusasteissa, kahdeksan yksinomaan kreivi- ja vapaaherrakunnissa. Koko määrästä oli kaksikymmentä sellaista, jotka jo ennen ases-

³ Tätä ehkä tarkoitti hovioikeuksiene 1662 esittämä anomus, että »thet som häredzhöfdingarne af assessoribus gifua thens laghläsare, måtte refunderas på annat sätt», jonka johdosta »befans godt at det skulle blifua såsom det hafwer varit tilforene men så at häredzhöfdingarne intet skole göra någon reching för deras ränta». Valtaneuvoston ptk. 5. 3. 1662. RVA: Rådsprotokoll A 37a (Franc), p. 29.

⁴ Turun hovioikeus K. M:lle 29. 12. 1661, liite, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 3a.

⁵ *Jokipii*, Suomene kreivi- ja vapaaherrakunnat I, ss. 397, 402—403, 404, 405; näyttää siltä, kuin 20 hopeataalaria käräjäpaikkaa kohden olisi ollut yleisempikin palkkio läänityksillä, mutta esim. Ikalaporin vapaaherrakunnasta saatavat tiedot vv. 1662—1669 ovat varsin sekavat (vaihtelua 90 ja 27 talarin välillä).

⁷ Ordningh och Taxa på de Domar, breff och instrumenter som aff Rätterne på landet och i städherne parterna blifwa meddelte 1661.

sorituomarikautta olivat olleet tuomarinsijaisina. Näistä oli kuusitoista nauttinut yliopisto-opetusta tai saanut muulta pohjalta lähtien tuomarikasvatuksensa hovioikeudessa. Kolme (Herman Böcke, Antti Mikonpoika (Pacchalenius), Pietari Jönsinpoika) oli pätevöitymistavaltaan tuntemattomia, Israel Tapaninpoika oli sekä vouti että pormestari.

Tällä ajanjaksolla tulleista uusista alilaamaneista ja lainlukijoista (yhteensä 51) oli kolmekymmentäviisi joko yliopilaita tai auskultantteja. Erityisesti kiinnittää huomiota hovioikeuden alemman virkakunnan toimiminen myös lainlukijoina. Henrik Martinpoika Lundin akatemianvoutina ja Lorentz Röösin maanmittarina ja kihlakunnanvoutina voi arvella omanneen enemmän kokemusta ja pätevyyttä tuomarintehtäviin kuin tavallisten kihlakunnanvoutien enemmistön. Lääninsihteerinä toiminut Jöran Zadler oli ilmeisestikin hallinnollisissa toimissa saavuttanut tarvittavan pätevyyden, vaikka häneltä muodollinen oppisilaus puuttuikin.⁸ Erik Gollsten, Johan Rokes ja Erik Djurman olivat niinkään palvelleet varsin vastuullisissa tehtävissä, kaksi ensiksi mainittua linnansihteerinä, kolmas rykmentinkirjurina ja postimestarina. Kaupunkituomareina olivat toimineet Josef Jaakonpoika Ilka ja Erik Dansonville.

Aiemmalta toiminnaltaan ja pätevöitymiseltään tuntemattomia oli kaikkiaan kahdeksan, joista kuitenkin lainlukija Martti Mikaelinpojan poikien Mikael ja Sakarias Daalmanın voinee olettaa kotonaan saaneen perehtyä lainkäytön salaisuuksiin. Ehkä he ovat hovioikeudessaakin auskultoineet.⁹ Savossa toimineista lainlukijoista on tuntemattomien ryhmään jäänyt peräti kolme (voudinpojat Elias ja Lauri Sakariaan-

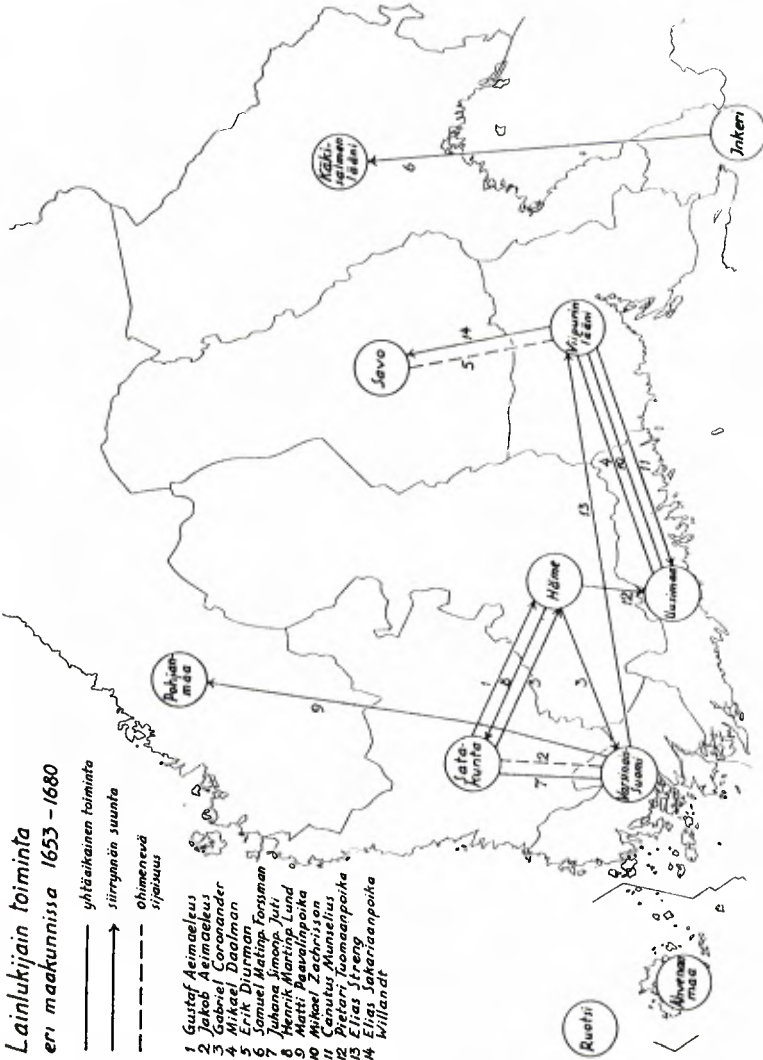
⁸ Zadler ei ollut lainkaan »harjaantunut opillisessa sivistyksessä puhumattakaan siitä, että hän olisi toiminut auskultanttina Kuninkaallisessa Hovioikeudessa». *Suolahti, Opinkäynti*, s. 150. Hän näyttää saaneen koulusivistyksensä Porissa (1658). Consistorii Ecclesiastici Aboensis Protokoller I, s. 206.

⁹ Kun mitään Turun hovioikeuden auskultanttiluetteloa ei ole säilynyt ennen 1740-lukua, on tuntemattomista useampikin saattanut auskultoida.

Lainlukijain toiminta er. maakunnissa 1653 - 1680

— yhteiskunnallinen toiminta
 —> siirtymän suunta
 - - - - - ohimenevä
 ylläpää

- 1 Gustaf Aimoaetus
- 2 Juhana Aimoaetus
- 3 Gabriel Conradson
- 4 Mikael Daalman
- 5 Erik Durman
- 6 Samuel Matinp. Forsman
- 7 Juhana Simonp. Juti
- 8 Matti Martinp. Lund
- 9 Mikael Zachariasp. Poika
- 10 Mikael Zachariasp. Poika
- 11 Casutus Murselius
- 12 Pietari Tuomaanpoika
- 13 Elias Jirreng
- 14 Elias Jakariaanpoika Willandt

poika Willandh sekä Håkan Åkerlund), Hämeessä toimineista kaksi (Sven Lenning ja Jöran Willandt), vain läänitysalueilla toimineista yksi (Magnus Friis).

Kaikkien seitsemänkymmenen yhden alilaamannin ja lainlukijan pätevyystasoa tarkasteltaessa tullaan siis tulokseen, että viisikymmentäyksi (72 %) oli joko opiskellut yliopistossa tai auskultoinut hovioikeudessa¹⁰, neljä oli saavuttanut pätevyytensä alemmissa ja kaksi ylemmissä hallintotehtävissä (yhteensä 6 eli 9 %) ja kolme (4 %) kaupunkituomareina. Tuntemattomia oli yksitoista (15 %). Kun tuntemattomaksi jääneistä osa oli varsin lyhytaikaisia ja toisaalta eräät merkit (syntyperä) viittaavat myös heidän kohdallaan kirjallisen sivistyksen mahdollisuuteen, eikä liene oletettava asesorien hyväksyneen lainlukijoikseen aivan epäpäteviä miehiä, on todettava että tällä ajanjaksolla *lainlukijain ja alilaamannien pätevyystaso oli hyvin tyydyttävä*. Varsinais-Suomessa — jossa kaikki tunnetut lainlukijat kuuluivat opillisesti päteviin — olivat tänä ajanjaksona kaikki kärjäkierrokset pätevien tuomarien ja sijaisten istumia.

Opillisen pätevyyden tullessa vähitellen pääasialliseksi viransaannin edellytykseksi — vuonna 1678 saivat hovioikeudet lisättyjä valtuuksia sijaistensa pätevyyden ennakkotarkastukseen;¹¹ nämä määräykset kaiketi merkitsivät vain vanhan käytännön laillistamista, eikä niillä näin ollen ollut ratkaisevaa merkitystä — väheni paikallistuntemuksen merkitys suuresti. Ainoastaan hovioikeutta ja yliopistoa lähellä olevilla alueilla (Varsinais-Suomi, Satakunta) sekä erityisesti suljetun piirin muodostavalla Pohjanmaalla näyttävät lainlukijat olleen oman puolen miehiä. Mutta — kuten kartta s. 303 verrattuna vastaavaan edelliseltä ajanjaksolta osoittaa — lainlukijain liikkuminen maakunnasta toiseen vähenee huomattavasti tällä aikakaudella, joten he paikallaan pysytellen hyvin perehtyivät virka-alueeseensa.

Ruotsalaisia oli alilaamannien ja lainlukijoiden joukossa

¹⁰ Hovioikeuden asianajajina toimineet on luettu näihin.

¹¹ *von Koskull, Finlands härads hövdingar 1680—1713*, ss. 3—4.

kymmenkunta (ainakin Petter Bladh, Anders Gyllenkrook, Mikael Zachrisson, Samuel Nicolai, Olof Samuelsson Wallenius, Magnus Friis, Johan Rokes ja Lorentz Sigvardsson Röö, kenties myös Erik Dansonville ja Sven Lenning), joista useimmat hyvinkin pitkän ajan kuluessa olivat kerinneet perheensä maamme erikoisolosuhteisiin.

Tältä ajanjaksolta ei ole löytynyt kuin yksi ainoa tieto virasta erottamisesta, joka sekin kohdistui kihlakunnantuomariin, ei lainlukijaan. Vuonna 1663 tai 1664 menetti nimittäin Sääksmäen kihlakunnantuomari Krister Rosencrantz, entinen hovioikeudenasessori, virkansa otettuaan mm. vastaan lahjoiman.¹² Eräitä jossakin määrin epäonnistuneita tuomarinsijaisia tosin esiintyy, mutta niinhysin myöhemmin Haminan pormestarin viran menettänyt Mikael Daalman kuin Pietarsaaren pormestarinvirasta »poistettu» Magnus Friis näyttävät kuitenkin pystyneen hoitamaan suuremmitta rikkeitä tuomarinsijaisuutensa.¹³ Alilaamanni Johan Rokesia vastaan oli hovioikeudella ollut useaan otteeseen muistuttamista (1669 kaksi kertaa, 1673 useasta asiasta, 1674, 1675, 1679) ja hovioikeuden mielestä »hänen sisäänjättämänsä pöytä- ja tuomiokirjat olivat niin täynnään suuria erheellisyyksiä, että jos olisi toimittu hänen ansioittensa ja hänen rikkomustensa raskauden mukaan häntä kohtaan, eikä lainkaan odotettu hänen parantavan tapojaan, olisi hänet kauan ennen tätä (1679) taitamattomuutensa takia täydestä syystä pitänyt erottaa ja poistaa virasta».^{13a} Tästä huolimatta pääsi Rokes ensin Svean hovioikeuden ylimääräiseksi asessoriksi ja sittemmin vakinaiseksi Göötan hovioikeuteen, joten hänen rikkeitään ei korkeammalla taholla pidetty hänen karriäärinsä esteenä.

¹² Turun hovioikeus K. M:lle 16. 3. 1661 ja 10. 4. 1662 Rosencrantzin rikkomuksista ja niskuruudesta, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 3a.

¹³ Turun hovioikeus K. M:lle toukok. 1676 Mikael Daalmannin rikkomuksista (pahoinpiteli ambassadori Jonas Klingstedtin palvelijoita ym. ja tuomittiin kuolemaan), RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 1. *Söderhjelms*, Jakobstads historia I, s. 172.

^{13a} RVA: Biografica Rokes.

Pohjanmaan lainlukija Gustav Rothenius ei ylimielisyytensä ja virkavaltaisuutensa vuoksi ollut talonpoikien suosiossa ja talonpoikaislevottomuuksien yhteydessä häntä vastaan kohdistettiin syytöksiä kiskonnasta ja lahjusten otosta. Kaikesta huolimatta hän pysyi virassaan.¹⁴ Halikon lainlukija Arvid Matinpoika, jota muuan juttunsa hävinnyt kimmastuksissaan solvasi »vääräksi tuomariksi», oli 1654 syytteessä väärästä rästituettelosta ja puolueellisesta tuomiosta, 1657 rahvaan yllyttämisestä niskuruuteen nimismiestä vastaan ja 1658 väkivaltaisuuksista, mutta maaherralle ja hovioikeudelle kannelleet syyttelijät joutuivat — väitteet kun jäivät todistamatta — maksamaan suuria sakkoja ja korvauksia.¹⁵

---

¹⁴ *Luuikko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, ss. 344—345.

¹⁵ VA: cc 7: 177v, 184v, 208, 305, 325—327.

VII. Tuomarinvirkojen reduktio 1680 ja siihen johtanut kehitys

Siinä periaatteellisessa keskustelussa tuomarinvirkojen läänittämisestä, jota valtaneuvostossa eri yhteyksissä käytiin 1660-luvun alkuvuosina, lähestyttiin tätä kysymystä kahdelta eri kannalta¹, virkojen läänittämisestä hovioikeuksille ja virkojen läänittämisestä valtaneuvoksille. Laamanninvirkojen suhteen ei heillä luonnollisestikaan ollut mitään pohtimisen aihetta — totuudesta jonkin verran poiketen, mutta varmaan hyvässä uskossa Sten Bielke sanoi niiden aina ensimmäisen Kustaa-kuninkaan päivistä olleen valtaneuvostolla.²

Varapresidentti Per Sparren johdolla kävi 1660 Svean hovioikeuden lähetystö valtaneuvostossa pyytämässä, että hovioikeuden jäsenet ja virkamiehet, joilla oli suuret rästiin jääneet palkkasaatavat, saisivat nauttia palkkaedukseen myös käytäntöön otettavaksi ehdottamansa leimapaperin («charta sigillata») tuoton. Tässä yhteydessä drotsi Pietari Brahe oikeudenhoidon ylimpänä valvojana ehdotti, että kaikki kihlakunnantuomarinvirat — asessorituomarijärjestelmään oli Ruotsissa tavallaan purkautunut jo 1654 ja Suomessa oli niinkään tuomareita hovioikeuden ulkopuolelta — annettaisiin takaisin hovioikeudelle, jonka virkakunta saisi li-

---

¹ Vuoden 1660 hallitusmuotoa käsiteltäessä — lain kirjainta ei käynyt muuttaminen — puhuttiin luonnollisesti itse virkansa hoitavista tuomareista ja laamanneista. Esim. Pietari Brahe valtaneuvostossa 9. 10. 1660, RVA: Rådsprotokoll A 33 b (Franc), p. 84 v.

² Valtaneuvoston ptk. 17. 1. 1680, RVA: Rådsprotokoll A 72 (Lillieflycht), s. 157.

säksi nauttia kaikki sakkotulot.³ Keskustelussa valtakunnanrahastonhoitaja kannatti ehdotusta, mutta arveli sen vaativan säätyjen suostumusta varsinkin tänä aikana hallituksen ollessa väliaikaisella kannalla. Gustav Bonde ja Georg Fleming pitivät asessorien omaa viranhoitoa hyvin epäilyttävänä oikeusturvan kannalta, vaikka soivatkin näille mielellään tuomarinverot palkanlisäksi, kun taas Gustav Posse toivoi päästävän tuomarien yhtenäispalkkaukseen kateuden poistamiseksi. Schering Rosenhanen mielestä olisi muutta mutkitta — niinhän oli tehty Kristiina-kuningattaren aikana kenenkään suurempia mukisematta — otettava tuomarinvirat niiden nykyisiltä haltijoilta ja annettava jälleen hovioikeuksille, mitä suorasukaista menettelyä drotsi piti kuitenkin hyvin vähän sopivana.⁴

Valtaneuvosto päätti hankkia maaherroilta luettelot tuomarinvirkojen haltijoista ja palata asiaan sellaiset saatuaan. Kun charta sigillata ajettiin vuoden 1660 valtiopäivillä likimain väkipakolla lävitse (esim. porvareita päätettiin houkuttella puhumalla vastapainona tervakomppanian lakkauttamisesta), pidettiin hovioikeuksien palkkausta pelastettuna.⁵ Mutta tyytyväisyyttä riitti vain vähäksi aikaa, sillä säädyt kieltäytyivät hyväksymästä leimatun paperin käytön jatkamista vuoden 1664 valtiopäivillä.⁶ Asessorituomarijärjestelmän voimaansaattamista uudelleen koko valtakunnassa ei kuitenkaan enää valtaneuvostossa esitetty, sillä valtaneuvokset olivat itse ryhtyneet havittelemaan näitä virkoja itselleen.

Jo heti leimapaperiplakaatin julkaisemisen jälkeen drotsi

---

³ Valtaneuvoston ptk. 23. 5. 1660, RVA: Rådsprotokoll A 32b (Franc), p. 235—236.

⁴ Valtaneuvoston ptk. 26. 6. 1660, RVA: Rådsprotokoll A 32c (Gustafsson).

⁵ Valtaneuvoston ptk. 9. 10., 15. 11., 16. 11. ja 21. 11. 1660, RVA: Rådsprotokoll A 32d (Gustafsson), pp. 121, 488, 509, 510, 515, 573. Prästeståndets riksdagsprotokoll II (1660), s. 130. *Stiernman*, Alla Riksdagars och Möten Besluth II, s. 1384.

⁶ Valtaneuvoston ptk. 11. 7. ja 28. 7. 1664, RVA: Rådsprotokoll A 34 (Gustafsson), pp. 538, 712, 721.

Pietari Brahe — joka sitkeästi piti kiinni tuomarinvirkojen läänitysluonteesta — ehdotti, että kaikki kihlakunnantuomarinvirat olisi annettava niille valtaneuvoksille, joilla ennestään ei ollut laamannin- tai kihlakunnantuomarinvirkaa. Mahdollisesti yli jäävät kihlakunnantuomarinvirat oli annettava aatelille ja muille kyvykkäille henkilöille. Asia saavutti luonnollisesti — olihan suuri osa valtaneuvoksista vailla tuomarinvirkaläänityksiä (ks. taulukko s. 191) — valtaneuvoston kannatuksen ja jälleen päätettiin laadittua luettelo tuomarinvirkojen haltijoista, jotta nähtäisiin uudelleenjärjestelyä varten, ketkä olivat ansiokkaita pysymään virassaan, ketkä eivät.⁷ Syyskuussa 1661 päätettiin, että toistaiseksi ei jaettaisi lainkaan kihlakunnantuomarinvaltakirjoja odoteltaessa lopullista ratkaisua⁸, mutta siihen asia näyttää sillä erää nukahtaneen.

Vuonna 1663 ottivat asian neuvostossa uudelleen esille valtaneuvokset Gustav Kurck ja Bengt Horn nuorempien valtaneuvosten («dhe ringare RRåd») puolesta. Valtakunnankansleri Magnus Gabriel de la Gardie esitti kysymyksen ratkaisuksi kolme vaihtoehtoa: a) tuomarinvirat annettaisiin, sitä mukaa kuin ne vapautuvat, valtaneuvoksille, b) virat otettaisiin pois niiltä, jotka ovat kelvottomia, minkä lisäksi ne, joilla on useampia virkoja, luovuttaisivat näistä osan, ja näin vapautuvat virat annettaisiin valtaneuvoksille, c) kaikki valtakirjat peruutettaisiin ja kaikki kihlakunnantuomarinvirat annettaisiin valtaneuvoksille. Schering Rosenhane, joka 1660 oli innokkaasti kannattanut viimeksimainittua vaihtoehtoa asessorituomarijärjestelmän voimaansaattamisessa, suhtautui nyt varsin epäilevästi näin radikaalisiin toimenpiteisiin.⁹ Häneen yhtyivät asian myöhemmässä käsittelyssä mm. valtaneuvokset Klaus Tott ja Seved Bååt, vaikka yleisesti myönnettiinkin, että valtaneuvoksien palkkaus oli kehnolla kannalla muihin

⁷ Valtaneuvoston ptk. 15. 3. 1661, RVA: Rådsprotokoll A 34 (Gustafsson).

⁸ Valtaneuvoston ptk. 20. 9. 1661, RVA: Rådsprotokoll A 34 (Gustafsson), p. 912.

⁹ Valtaneuvoston ptk. 14. 3. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 39 (Franc), pp. 61v—62v.

ja ennenkaikkea heidän omaan arvovaltaansa verrattuna, saattoihan Gustav Banérin tietojen mukaan ratsuväen eversti saada vakinaisista tuloistaan kokoon enemmän kuin valtaneuvos. Tällä kertaa oli tuomariluettelo heti saatavissa ja viranmenetyksellä uhatut tuomarit päätettiin jakaa neljään ryhmään: a) tuomarit, jotka nauttivat tuomarinveroa hovioikeusviran palkkana, b) tuomarit, joilla on sellainen päävirka, johon tuomarinvirkaa hevin ei voi yhdistää, c) kelvottomat (»indigni») tuomarit, d) tuomarit, joilla on useampia virkoja kuin mitä he tarvitsivat tai saattoivat hoitaa. Asia annettiin tällä kertaa kuuden valtaneuvoksen (Lorentz von der Linde, Krister Horn, Klaus Tott, Nils Brahe, (Knut?) Kurck ja Knut Posse) sekä kamarikollegion yhdessä harkittavaksi valtakunnankanslerin evästyksin, että heidän oli tutkittava tarkkaan kaikki vanhat päätökset, hallitusmuoto ja mahdolliset asiakirjat, jotta — jos niin vaadittaisiin — asiasta voitaisiin valtiopäiville vastata.¹⁰

Tämän valtaneuvoskomitean työskentelystä ei ole mitään tietoja säilynyt käytetyissä lähteissä.¹¹ Jo ennen sen päättymistä pyysi valtakunnanrahastonhoitaja Gustav Bonde valtaneuvostolta jonkinlaista päätöstä asiassa ja esitti, että niille valtaneuvoksille, joilla ei ollut kihlakunnantuomarinvirkoja, annettaisiin heidän niitä odotellessaan 400 taalaria hopeassa palkanlisäksi.¹² Summa oli pienempi kuin kreivi Klaus Tottin keväällä esittämä 1000 taalaria tai samassa yhteydessä mainittu 600 taalaria¹³, mutta toisaalta enemmän kuin monen kihla-

¹⁰ Valtaneuvoston ptk. 16. 3. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 39 (Franc), pp. 64—65.

¹¹ Näiltä ajoilta on peräisin muuan laskelma, joka osoittaa, että jos kihlakunnantuomarinvirat annettaisiin valtaneuvoksille siten että kukin saisi 500 taalarin lisätulot, jäisi Turun hovioikeuspiirin tuomarinveroista ylijäämää 82 taalaria, Götan hovioikeuspiirin 4047 talaria, mutta Svean hovioikeuspiirin tuomarinveroissa olisi alijäämää 2671 taalaria. RKA: Sandbergska samlingen Å 6472.

¹² Valtaneuvoston ptk. 9. 7. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 39 (Franc), p. 193.

¹³ Vuonna 1669 näkyy maksettu summa olleen 600 taalaria, sillä Bengt Horn valittaa, ettei kamarikollegio maksa tätä summaa niille

kunnantuomarinviran tuotto. Tähän ehdotukseen suostuttiinkin.

Joulun alla 1663 otettiin tämä kysymys lopulliseen käsittelyynsä. Klaus Tott — vaikka hän toisaalta asettikin päämääräksi, että kenelläkään muilla kuin valtaneuvoksilla ei saa olla kihlakunnantuomarinvirkoja — vastusti jyrkästi virassa olevien tuomarien erottamista. Hovioikeuksien virkakunnille annetuista tuomarinveroista todettiin, ettei niitä käynyt peruuttaminen, kun ei ollut, millä muuten maksaa asessoreille palkkaa. Kun ensin oli päätetty, että virat pysytetään nykyisessä laajuudessa hovioikeuksilla ja että kyvykkäät tuomarit saavat pitää virkansa kuolemaansa saakka, jouduttiin lopulta toteamaan, että asian lopullisen ratkaisun oli jäätävä odottamaan valtiopäiviä. Mutta niihin kihlakuntiin, jotka jo olivat avoinna, oli hovioikeuksien määrättävä lainlukijat, joiden palkan kamari maksaisi sinne tilitettävistä näiden kihlakuntien tuomarinveroista.¹⁴

Pyrkimyksessään — jonka perusteluiksi hyvin sopivat kreivi Klaus Tottin kihlakunnantuomarinvirkojen valtaneuvoksille läänittämistä käsiteltäessä maaliskuussa 1663 lausumat sanat: »om icke the gamle slechterne något beneficeras, så wexa the unga som med handel kunna profitera them öfwer hufwudet»¹⁵ —, valtaneuvosto oli soutamassa ajan virtaa vastaan. Sillä huolimatta siitä, että oikeudenhoidon yleiset olosuhteet olivat vuosisadan mittaan parantuneet, muodostivat juuri oikeuslaitoksen todellista ja oletetuista epäkohdista esitetyt moitteet melkoisen osan siitä jatkuvasta valituskuorosta, joka kuulutti olojen kelvottomuutta. Vuoden 1653 päätös virkojen antamisesta hovioikeuksille ei ollut varsinkaan kuninkaan armon ja suosion johdosta yhä kasvavan aatelin mieleen

---

kuvernoöreinä toimiville valtaneuvoksille, joilla ei ole tuomarinvirkaa. Valtaneuvoston ptk. 27. 3. 1669, RVA: Rådsprotokoll A 52 (Lillieflycht), pp. 58—58v.

¹⁴ Valtaneuvoston ptk. 10. 12. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 39 (Franc), pp. 421—423.

¹⁵ Valtaneuvoston ptk. 16. 3. 1663, RVA: Rådsprotokoll A 39 (Franc), p. 65.

— olihan assessoreista melkoinen osa aatelittomia¹⁶ — ja ensimmäinen sääty sai kannatusta varsinkin papiston taholta. Lähes kaikilla valtiopäivillä aina lopulliseen muutokseen ja reduktioon 1680 saakka purki ritaristo ja aateli mieltään valtiopäivävalituksissa tämän kysymyksen ympäriltä.

Ensimmäiset kerrat tuli asia esille ritariston ja aatelin valtiopäivävalituksissa jo 1655 ja 1660, jolloin toivottiin pidettävän huolta siitä, että kukaan ei olisi tuomarina useammassa oikeusasteessa.¹⁷ Valtaneuvostossa — joka 1660 juuri harkitsi tuomarinvirkojen jälleenantamista assessoreille — todettiin, ettei asiaan voinut antaa »mitään varsinaista vastausta siihen sisältyvien monien eri seikkojen vuoksi» ja lopullisessa vastauksessa luvattiin vain poistaa väärinkäytökset.¹⁸

Vuoden 1664 valtiopäivillä näyttää vapaaherra Johan Gyllenstierna¹⁹, joka edusti vapaaherrallista Skytte af Duderhof

¹⁶ 1655 oli Suomessa 9 aatelitonta ja 7 aatelista kihlakunnan-tuomaria, 1665 olivat vastaavat luvut 8 ja 7, 1675 päinvastaisesti 7 ja 8, sekä 1680 7 ja 9.

¹⁷ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll V (1655), s. 84, 291, VIII (1660 B), s. 259. Svenska Riksrådets Protokoll XVI (1655), ss. 177, 239.

¹⁸ Valtaneuvoston ptk. 19. 11. 1660, RVA: Rådsprotokoll A 33 b (Franc). *Stiernman*, Alla Riksdagars och Möten Besluth II, s. 1388.

¹⁹ Lausunto on ritariston ja aatelin pöytäkirjojen henkilöhakemistossa (Register till Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll 1—17, 1627—1714, I, Personregister, s. 65), kysymysmerkillä varustettuna merkitty Johan Gyllenstiernan tiliin. Samoilla valtiopäivillä oli läsnä kolmekin Gyllenstiernaa (vapaaherrallisen Gyllenstierna af Lundholm-suvun edustajana vapaaherra Jöran Gyllenstierna, vapaaherrallista Gyllenstierna af Ulaborg-sukua edustava nuori vapaaherra Konrad Gyllenstierna sekä vapaaherrallista Skytte af Duderhof-sukua edustava kanslianeuvos, vapaaherra Johan Gyllenstierna), mutta pöytäkirjassa (s. 104) sanotaan puheenvuoron käyttäjäksi vain »Hr Gyllenstierna». Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IX, s. 462. Tätä kysymystä ei *Rystad*, Johan Gyllenstierna, rådet och kungamakten, ss. 14—34, hänen osallistumistaan v:n 1664 valtiopäiviin käsitellessään ole sivunnut, mutta esitys sopii hyvin hänen muun tuolloisen valtiopäivätoimintansa yhteyteen. Ks. myös *Fähraeus*, Johan Gyllenstiernas riksdagsmannabana, ss. 310—319.

sukua, ottaneen esille kysymyksen oikeuslaitoksen epäkohdista, vaikka pöytäkirjoista päätellen hänen esitykseensä on eri tahoilta tehty lisäyksiä.²⁰ Gyllenstiernan esitys lisäyksineen sisälsi lyhyesti seuraavaa: kukaan ei saisi olla tuomarina kahdessa oikeusasteessa eikä erityisesti hovioikeudenasessori saisi olla kihlakunnantuomarina eikä tuomarinvirkoja yleensäkään olisi annettava läänityksinä; tuomarit, joiden tuli itse istua käräjiä, valittaisiin vanhaan tapaan vaaleilla, minkä lisäksi kihlakuntajakoa olisi muutettava niin, että kaikkien tuomarien palkka olisi vähintään 300 taalaria. Nämä periaatteet aateli — neuvoteltuaan muiden säätyjen kanssa ja saatuaan erityisesti kannatusta pappissäädyn taholta^{20a} — hyväksyi valtiopäivävalitukseensa, jossa lisäksi toivottiin, että »näihin virkoihin olisi käytettävä meidän keskuudestamme siihen sopivia henkilöitä, koska medän säätyimme erityisesti on tällä alalla kunnostautunut ja suuri joukko ahkeroi kirjallisen sivistyksen parissa». Aateli piti tuomarinvirkoja itselleen kuuluvana myös vanhojen privilegioitten, erityisesti Juhana-kuninkaan antamien, nojalla.²¹

Kun aatelin valituskohdat esitettiin valtaneuvostossa, päätettiin drotsin ehdotuksesta, että Tukholmassa olevilta eri hovioikeuksien jäseniltä pyydetäisiin asiasta lausunnot.²²

Hovioikeuksien vastaukset²³ kuvastavat erinomaisella ta-

²⁰ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IX (1664), ss. 104—106.

^{20a} Prästeståndets Riksdagsprotokoll II (1664), s. 356, 380—382, Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IX (1664), ss. 121, 125.

²¹ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IX (1664), ss. 356—357.

²² Valtaneuvoston ptk. 20. 7. 1664, RVA: Rådsprotokoll A 41a (Franc), p. 362.

²³ Hofrätternas betänckiande öfwer Ridderskapets och Adelens besvär uthi Iustitiens administration. In Julio 1664. RVA: Riksdagsacta 1664, Adeln. — Svean hovioikeuden lausunnon ovat antaneet presidentti Seved Bååt ja varapresidentti Arvid Ifwarsson (Natt och Dag), Turun hovioikeuden lausunnon (26. 7.) presidentti Erik Sparre ja asessorit Gustaf Grass, Mikael Gyldenstolpe, Andreas Krook ja

valla sitä, miten tilannetta valtakunnan eri puolilla — vaikka monet piirteet olivat vastauksissa yhteisiä — katseltiin ja nähtiin eri tavoin. Kaikki hovioikeudet — Tarton hovioikeuden vastauksessa ei kysymykseen edes puututtu — olivat sitä mieltä, että tuomarinvaalia ei voitu ottaa uudelleen käyttöön. Svean hovioikeus totesi, että kärjärahvaan vaalioikeus oli jo aikoja sitten menetetty »non utendo», Göötan hovioikeus piti mahdottomana riistää kuninkaalta hänen saavuttamaansa vapaata nimitysoikeutta, kun taas Turun hovioikeus väisti kysymyksen ytimen vastaamalla, että vaalioikeus oli luonnollisestikin pidettävä voimassa niissä tuomarinviroissa, joissa sitä käytettiin (hovioikeuksien ehdollepano-oikeus, kaupunkituomarien vaalit).

Vastaukset siihen valitusten kohtaan, joka koski eri oikeusasteissa samanaikaisesti tapahtuvan tuomarinviran hoidon ehkäisemistä, antavat selvän kuvan siitä, että asessorituomarijärjestelmä oli sittenkin muodostunut suurimmalta osalta vain suomalaisiksi ilmiöksi.²⁴ Götan hovioikeus puhuu ylimääräisistä kärjistä, komissoriaalioikeuksista ja vastaavista, joihin luonnollisesti oli nimitettävä päteviä tuomareita toisista oikeuksista, Svean hovioikeus taas piti luonnollisena, että kihlakunnantuomarinvirkaa Uplannissa hoitava mies voi olla laamanninsijaisena Södermanlannissa, koska laki nimenomaisesti kielsi vain saman miehen tuomitsemasta kahdesti samassa asiassa. Vain Turun hovioikeus puuttui asessorituomarikysymykseen. Lähes närkästyneenä järjestelmää vastaan esitetyistä moitteista hovioikeus totesi, että »koko rahvas Suomessa voi todistaa, ettei oikeudenkäyttö kihlakunnanoikeuksissa koskaan

---

Johan Wassenius, Tarton hovioikeuden lausunnon asessorit, professori Johan Stiernstråhl(e) ja Andreas Stiernhöök sekä Göötan hovioikeuden lausunnon varapresidentti Kristian Barnekow ja asessorit Nils Nilsson Lindegren ja Olaus Gammal.

²⁴ Vaikka Ruotsissa oli enemmän kihlakuntia kuin Suomessa, tiedetään siellä vain kymmenen asessorin (Rosenhielm, Schillerfelt, Sylvius, Lagerqvist, Gyllengrip, Kafle, Gammal Ehrencrona, Lundius, Gavelius, Lindegren ja Brunsberg) itse istuneen käräjiä, useimpien vain ohimennen. *Almqvist, Lagsagor och domsagor I, passim.*

ennen niiden siirtymistä hovioikeuden asesoreille ja virkamiehille ole tullut näin hyvin hoidetuksi». Hovioikeuden ulkopuolelta oli Suomessa vaikeata löytää kykeneviä voimia, vaikka olihan kuninkaalla vapaa valta nimittää kenet tahansa »sin extra dicasterium regum trogne minister» tuomariksi.

Kaikki hovioikeudet pitivät suotavana, että tuomarit itse istuisivat käräjiä, mutta esteen (sairaus, kuninkaalliset ylimääräiset »komissiot» ja muut vastaavat) sattuessa olisi saatava käyttää päteviä sijaisia. Kihlakunnan alueella asumista ei pidetty kovinkaan tärkeänä, kunhan valitukset helposti voitiin tuomarille toimittaa tai sijainen asui kihlakunnassa. Svean hovioikeus totesi yksikantaan, että oli aivan samantekevää, missä tuomari väliaikoina asui, kun hänellä silloin oli tuskin mitään tekemistä kansan kanssa.

Vastauksena aatelille valtaneuvosto Kuninkaallisen Majesteetin nimissä otti huomioon hovioikeuksien suositukset²⁵ ja näin ollen ilmoitettiin asiassa tehtävän melko tarkkaan aatelin esittämien toivomusten mukaisesti. Vain viimeiseen kohtaan, aatelin vaatimukseen virkojen jakamisesta ainoastaan sen jäsenille, annettiin tavanomainen pyöreä vastaus: kyllä, mutta sulkematta pois muita ansiotuneita.²⁶

Tästä ei kuitenkaan näytä olleen seurauksena mitään erityisiä toimenpiteitä.

Vuoden 1668 valtiopäivillä valitti aateli jälleen, että asesoreille oli annettu kihlakunnantuomarinvirkoja palkkauksena tai läänityksenä ja toivoi tästä päästävän.²⁷ Suomen aateli esittää erityisen valituksensa asessorituomarijärjestelmän nurinkuruudesta, se kun jättää koko oikeudenhoidon, vieläpä kaikissa oikeusasteissa, pienen ryhmäkunnan haltuun. Valituksesta käy ilmi toinenkin — mene tiedä kipeämmin tuntuva syy: asesorien hyväksi oli syrjäytetty »ansiokkaita henkilöitä, joiden täytyy elää virattomina ja kärsiä kurjuutta», ts. aatelin

²⁵ Valtaneuvoston pöytäk. 5. 8. 1664, RVA: Rådsprotokoll A 41b (Franc), pp. 4v—5.

²⁶ *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mötens Besluth, II, s. 1482.

²⁷ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll X (1668), s. 539.

omat jäsenet.²⁸ Näihin valituksiin suhtautui drotsi Pietari Brahe varsin kriittisesti, estihän jo Ruotsin laki jääviysmääräyksineen toiminnan kahdessa instanssissa tuomarina. Mutta muut valtaneuvokset totesivat, että olisi turvallisempaa, ellei kukaan olisi nimellisestikään tuomarina kahdessa instanssissa. »Sillä vaikka omaisikin hyvän käsityksen eräistä ja uskoi heidän olevan rehellisiä miehiä ja omantunnonväkeä (samveetsfolk), sattuu kuitenkin usein, että ihmiset ovat epärehellisiä, ja kun tällaiset tietävät, että heidän epäoikeudenmukainen tuomionsa tulee esille hovioikeudessa (missä kihlakunnantuomari, joka käräjillä tuomitsee, monesti on asessori), sanovat he kollegalleen: autapa minua tässä asiassa, minä teen sinulle saman palveluksen toisessa samanlaisessa tilanteessa. Suuriakaan ei siis auta, että tämä henkilö itse jäävätään ja jättää paikkansa, koska hän saa tukea toisilta kollegoiltaan sen palveluksen tähden, jonka hän vastaisuudessa on valmis näille tekemään». Valtakunnankansleri Magnus Gabriel de la Gardie sanoi, että asessorituomarijärjestelmästä voitaisiin päästä, jos keksittäisiin jokin toinen keino hovioikeuksien palkkaukseen, sillä »varattomuudenhan tähden tähän, Jumala paratkoon, oli menty». Pappissäädyn keskuudessa oli, niin tiesi valtaneuvos Lorentz Creutz kertoa, suunniteltu sellaista järjestelmää, että lainlukijoista tehtäisiin kohtuullisella palkalla varustetut varsinaiset viranhaltijat ja -hoitajat ja tuomarinveroista näin jäänyt ylijäämä käytettäisiin hovioikeuksien palkkaukseen.²⁹ Valtakunnanrahastonhoitaja Sten Bielken mielessä oli tullien vähentäminen ja tuulaakin korottaminen (»att lijsa tullen och öka tolagen») ja näin saatavan tulonlisäyksen käyttäminen asessorien palkkaukseen. Johan Gyllenstierna taas esitti, että tuomarinveroa ryhdyttäisiin kantamaan myös aatelilta, papistolta ja porvaristolta, jotka nykyisin maksutta nauttivat ainakin osan oikeudenkäynneistään. Lopputuloksena pitkästä keskustelusta oli kuitenkin, että päätöksestä tuli lähes yhtä pyö-

²⁸ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll X (1668), ss. 511—512.

²⁹ Vrt. Prästeståndets Riksdagsprotokoll III (1668), ss. 33—34.

reä kuin aikaisemmistakin vastauksista. Valituksessa esitettyihin toivomuksiin suostuttiin kyllä periaatteessa, mutta niiden toteuttamiselle ei silloinen ajankohta ollut sopiva.³⁰

Tällä kertaa ryhdyttiin sen verran toimeen, että maaherroilta pyydettiin selvityksiä tuomarinvirkojen haltijoista ja tuotoista sekä lausuntoa sopivista tuomarinvirkataloista.³¹ Säätyjen pyrkimyksistä huolimatta pitivät valtaneuvokset itseään etuoikeutettuina Norrlannin vastaperustettuihin kihlakunnantuomarinvirkoihin³² ja vielä 1672 päätettiin, ettei mitään valtakirjoja taaskaan jaettaisi ennenkuin tuomariluettelo olisi läpikäyty ja päästy selville virastapoistettavien määrästä.³³

Vuoden 1675 valtiopäivillä esitti aateli valituksissaan, että vuoden 1668 päätös olisi nyt pantava toimeen, ja Turun professorin Petrus Bångin aloitteesta pappissäätö pyysi itse käräjillä istuvia ja kihlakunnissaan asuvia kihlakunnantuomareita.³⁴ Ritaristolle ja aatelille kuningas — kiittäen sen hyvää tarkoitusta — vastasi, että vastaisuudessa tullaan saattamaan voimaan uusi järjestelmä kihlakunnantuomarinvirkojen suhteen, mutta asian on tällä erää jäätävä silleen, varsinkin niiden hovioikeuden virkamiesten vuoksi, jotka eivät muuten saisi palkkaansa.³⁵

Vuoden 1678 valtiopäivillä aateli muotoili valituksensa toivomukseksi, että olisi nimitettävä itse käräjät istuvia tuoma-

³⁰ Valtaneuvoston ptk. 7. 8. 1668, RVA: Rådsprotokoll A 50 (Bergenhjelm), pp. 288—290v.

³¹ K. M. maaherroille 31. 3. 1669, RR 1669 I: 257r.

³² Valtaneuvoston ptk. 3. 12. 1670, RVA: Rådsprotokoll A 54, pp. 840—841. Perustettuihin kuuteen uuteen virkaan tuli neljä valtaneuvosta ja kaksi muuta. *Almqvist*, Lagsagor och domsagor I, ss. 422—447.

³³ Valtaneuvoston ptk. 21. 2. 1672, RVA: Rådsprotokoll A 59a (Lillieflycht) s. 15.

³⁴ Prästeståndets Riksdagsprotokoll III (1675), ss. 203—204, 276. Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll XII (1675), s. 164.

³⁵ Valtaneuvoston ptk. 16. 9. 1675, RVA: Rådsprotokoll A 65 (Lillieflycht), pp. 122—123. *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mötenes Besluth II, ss. 1711.

reita tai käytettävä kelvollisia sijaisia.³⁶ Ensimmäisen kerran tiedetään talonpoikaissäädyn valituksissaan säätynä yhtyneen valituksiin tästä kysymyksestä.³⁷ Hovioikeuksien valvontaoikeudet vahvistettiin nyt lainsäädännöllisestikin, mutta mihinkään laajempiin muutoksiin ei tälläkään kertaa ryhdytty.³⁸

Vasta vuoden 1680 valtiopäivillä³⁹, joilla Kaarle XI pyysi säädäyiltä neuvoa valtakunnan talouden korjaamiseksi, tuli laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen reduktio todella ajankohtaiseksi. Tuomarinvirkojen reduktiosuunnitelma, joka ennakoii varsinaisten läänitysten isoa reduktiota, näyttää syntyneen tai ainakin tulleen valtiopäiväkeskusteluun ensimmäisen kerran kuninkaan nimittämässä salaisessa valiokunnassa lokakuun alkupäivinä.⁴⁰ Ritariston ja aatelin istunnossa 18. 10. 1680 esitti maamarsalkka Klaus Fleming valmiin suunnitelman⁴¹, joka pääkohdissaan sisälsi seuraavaa: laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirat peruutetaan niiden nykyisiltä haltijoilta, yhtenäinen palkkaus määrätään kaikkiin laamannikuntiin toisaalta, toisaalta kaikkiin kihlakuntiin kaikki asiaan vaikuttavat eri tekijät huomioonottaen, nimitetään virkoihin uudet, itse virkansa hoitavat ja virkapiirinsä alueella asuvat tuomarit sekä käytetään ylijäävä osa tuomarinverojen tuotosta hovioikeuksien palkkaukseen. Eniten keskustelua herätti ritari-

---

³⁶ Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll XII (1678), ss. 331—332.

³⁷ *Posse*, Bidrag till svenska lagstiftningens historia, ss. 231—232. RVA: Riksdagsacta 1678, Allmogen. *Stiernman*, e.m.t II, ss. 1761—1762. Prästeståndets Riksdagsprotokoll III (1678), s. 327.

³⁸ *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mötenes Besluth II, s. 1759.

³⁹ Näistä valtiopäivistä ks. tarkemmin esim. *Carlsson*, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset 3, ss. 92—184, ja *Grauers*, Den svenska riksdagen under karolinska tiden, ss. 45—99.

⁴⁰ Sveriges Riderskaps och Adels Riksdagsprotokoll XIII (1680), ss. 52—53. Salaisen valiokunnan odotettavissa oleville uudistuksille suopeasta enemmistöstä ainakin aatelissäädystä ks. *Carlsson*, e.m.t. 3, ss. 106—107, ja sen keskeisestä asemasta reduktiokysymyksissä ks. *Carlgrén*, Kungamakt, utskott och stånd, s. 32.

⁴¹ Tähän salaisen valiokunnan valmistamaan suunnitelmaan liitettiin 16. 10. 1680 päivätty laskelma, RVA: Juridica 11, ks. s. 322.

huoneessa kysymys laamanninvirkojen reduktiosta valtaneuvoston jäseniltä, mitä kreivi Gabriel Oxenstierna Gabrielsson, varapresidentti Gustav Grass, diplomaattina toiminut Johan Ekeblad ja asessori Bengt Gyllenanckar pitivät täysin mahdottomana. Näiden valtiopäivien reduktiopuolueen kiistaton johtaja ylimiraali Hans Wachtmeister puolusti ehdotusta maaherra Hans Mörnerin kannattamana mm. sillä, että valtaneuvostolla oli oma menosäännön mukainen palkkansa. Gabriel Oxenstierna — ilmeisen harmistuneena siitä, että kaikki oli tapahtunut neuvosherrojen selän takana — tiedusteli oliko asiasta puhuttu valtaneuvoston kanssa, mutta salainen valiokunta oli, niin kertoi maamarsalkka, päättänyt ensin kääntyä säädyn puoleen. Toinen Oxenstierna, eversti kreivi Karl Oxenstierna af Södermöre oli levoton siitä, että tällaisella päätöksellä heikennettäisiin privilegioita, kuuluivathan tuomarinvirat aatelin nimenomaisiin etuoikeuksiin, minkä lisäksi hän yritti vaikuttaa säätyveljiinsä todistelemalla, että tuomarinverot eivät olleet mitä tahansa kuninkaan määrättävissä olevia veroja, vaan nimenomainen maksu tietyn oikeusistuimen ylläpitämiseksi.

Äänestyksessä⁴² aatelin kolmas ja toinen luokka hyväksyivät salaisen valiokunnan piiristä tulleen ehdotuksen, molemmat luokat erityisesti korostaen yksimielisyyttään. Ensimmäinen luokka eli ylhäisaateli ilmoitti, ettei se tässä yhteydessä ilmaise kantaansa, vaan pyytää lippuäänestystä. Kun kuitenkin kaksi luokkaa oli yhtä vastaan, oli ritaristo ja aateli lippuäänestyksettäkin hyväksynyt tämän kohdan liitettäväksi valiokuksiinsa.

Valtaneuvostossa valtakunnanrahastonhoitaja Sten Bielke — joka vain muutamaa kuukautta aikaisemmin oli siirtynyt Etelä-Suomen laamanninvirasta Länsi-Göötanmaan ja Taalain lamanniksi⁴³ — huomautti, että jo Kustaa Vaasan ajoista saakka olivat laamanninvirat olleet valtaneuvostossa. Tähän ku-

⁴² Äänestys tapahtui samalla kertaa, 18. 10. 1680. Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll XIII (1680), s. 54.

⁴³ Ks. ed. s. 275, sekä *Almquist*, Lagsagor och domsagor I, s. 131.

ningas vastasi, että hän on käsittänyt aatelin tarkoittavan vain, että laamannit itse hoitavat virkaansa, jolloin Bielke ja valtaneuvos Knut Kurck heti ehättivät kertomaan, että ainakin he tapasivat itse istua käräjiä.⁴⁴ Bielke yritti myös korottaa äänensä nyt uhattuina olevien aatelin privilegioiden puolesta ja Knut Kurck näki tulevaisuuden hyvin synkkänä: virkoihin oli tulossa vain epäpäteviä voimia. Kaarle XI torjui lyhyesti nämä mielipiteet; hänestä oli luonnollista, että tuomarit itse hoitivat virkaansa ja mitä epäpäteviin tuli, oli vain pidettävä huolta siitä, että virkoihin nimitettäisiin ainoastaan lain ja oikeuden tuntevia miehiä, ja niin olisi sekin pulma ratkaistu. Sitten valtaneuvoston pöytäkirja jatkuu: »Keskusteltiin edelleen tästä asiasta, mutta hänen Kuninkaallinen Majesteettinsa ei sanonut, oliko hänen Kuninkaallinen Majesteettinsa asian johdosta jotain päättänyt vai eikö.»⁴⁵

Kihlakunnantuomarinvirkojen ottaminen pois asessoreilta ja heidän palkkansa uusi järjestely hyväksyttiin sensijaan sellaisenaan.⁴⁶

Muutaman päivän asiaa harkittuaan antoi kuningas ritaristolle ja aatelille vastauksen, jota laamanninvirkojen osalta on pidettävä kompromissina valtaneuvoston esittämän kannan kanssa. Vastauksessaan Kaarle XI »lopultakin katsoo aiheelliseksi todeta», että laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirat on otettava pois niiltä valtaneuvoksilta, jotka eivät niitä itse pysty hoitamaan muiden tehtäviensä vuoksi. Ne valtaneuvokset taas, jotka katsovat aikansa riittävän tällaisen sivuviran hoitoon, saavat pitää virat kuolemaansa saakka, jonka jälkeen niihin nimitetään sopivia miehiä valtaneuvoskunnan ulkopuolelta. Erityisesti säädetään, että hovioikeuden asessorit eivät enää

⁴⁴ Bielke ei ollut hoitanut Etelä-Suomen laamanninvirkaansa lainkaan 1673—80, Kurckilla oli Närken laamanninvirassa alilamanni ainakin 1666—70 ja 1677—80. Ks. ed. s. 275, ja *Almqvist, Lag-sagor och domsagor I*, ss. 170—171.

⁴⁵ Valtaneuvoston ptk. 17. 11. 1680, RVA: Rådsprotokoll A 72 (Lillieflycht), pp. 157—158.

⁴⁶ Valtaneuvoston ptk. 17. 11. 1680, RVA: Rådsprotokoll A 72 (Lillieflycht), p. 159.

saaneet olla kihlakunnantuomareina eikä alilaamanneina, eikä tuomarinvirkaa enää saanut antaa läänityksenä, vaan sitä piti virkapiirinsä sisällä asuvan tuomarin itse hoitaa.⁴⁷ Juuri ennen vuoden 1680 valtiopäiviä kuolleen Johan Gyllenstiernan 1664 määrittelemä ohjelma⁴⁸ oli pääpiirteissään määrätty toteutettavaksi. Asessori Daniel Behm(er)in jo 1655 ainoana asessorituomarijärjestelmän vaihtoehtona näkemä itse virkansa hoitavien tuomarien nimittäminen oli todella osoittautunut ainoaksi mahdollisuudeksi.⁴⁹

Kun suurin osa hovioikeuden asessoreista ja virkamiehistä näin menetti palkkauksensa rungon, oli asia järjestettävä uudelle kannalle. On mielenkiintoista havaita, että pappissäädyn piirissä vuoden 1668 valtiopäivillä liikkunut ja silloin miltei huomiotta jätetty ajatus laamannin- ja tuomarinverojen käytöstä koko oikeudenhoidon kustantamiseen kelpasi lähes sellaisenaan uuden järjestelmän pohjaksi.⁵⁰ Reduktio toteutettiin heti Ruotsissa ja Suomessa; Inkerinmaalla vasta toukokuusta 1681 lähtien.⁵¹

Tuomarinvirkojen reduktion taloudellinen merkitys käy ilmi seuraavasta asetelmasta, joka on laadittu reduktiolaskel-

⁴⁷ *Stiernman*, Alla Riksdagars och Möstens Beslut II, ss. 1844—45.

⁴⁸ Kysymys siitä, perustuivatko vuoden 1680 valtiopäivien ratkaisevat päätökset ennakolta laadittuun ohjelmaan vai eivätkö, on aiheuttanut paljon keskustelua. *Grauers*, Kring förspelet till 1680 års riksdag, ss. 138—199, edustaa käsitystä, ettei mitään varsinaista poliittista ohjelmaa ollut ennakolta, mutta myöntää, että kaikki suuret kysymykset jo kauan olivat odottaneet ratkaisuaan ja että nämä ensimmäiset sodanjälkeiset valtiopäivät ikäänkuin itsestään luontuivat niiden ratkaisukohdaksi. *Rosén*, Johan Gyllenstiernas program för 1680 års riksdag, ss. 107—121, tulkitsee lähteitä päinvastaiseen suuntaan, ts. että toteutettiin Gyllenstiernan etukäteen laatima, jos kohta ei yksityiskohdissa kiteytetty suunnitelma, jonka tarkoituksena oli valtakunnan puolustuskyvyn palauttaminen.

⁴⁹ *Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll V (1655)*, s. 84.

⁵⁰ Ks. ed. s. 316. K. M. Kamarikollegiolle 26. 12. 1680, RR 1680, V: 686v.

⁵¹ K. M:n vastaus Inkerin aatelille 2. 5. 1681, RR 1681 III: 8v.

mien ja reduktiopäätöksen mukaan⁵² osoittamaan kruunulle tuomarinveroista säästökäsi jäävää osuutta sen jälkeen kun tuomarin uusi reduktiossa vahvistettu palkka oli maksettu.

	Veron tuotto 1680	Reduktio- päätös 1680	Säästö
<i>Laamanninvirat</i>			
Pohjois-Suomi	1691:—	600:—	1091:—
Etelä-Suomi	1234:—	600:—	634:—
Karjala	1699:—	600:—	1099:—
<i>Kihlakunnantuomarinvirat</i>			
Ahvenanmaa	357:—	120:—	237:—
Halikko	366:—	120:—	246:—
Piikkiö	353:—	120:—	233:—
Masku	393:—	130:—	263:—
Vehmaa			
Ala-Satakunta }	368:—	120:—	248:—
Ylä-Satakunta	701:—	235:—	466:—
Raasepori			
Hattula	632:—	220:—	432:—
Sääksmäki	669:—	220:—	449:—
Hollola			
Porvoo }	1088:—	360:—	728:—
Kymi	340:—	110:—	230:—
Lappee			
Ayräpää }	954:—	320:—	634:—
Pien-Savo	527:—	175:—	352:—
Suur-Savo	400:—	130:—	270:—
Pohjanmaa	1689:—	560:—	1129:—
Koko maa	13481:—	4730:—	8751:—

Ylläolevasta ilmenee, että reduktiossa määrätty laamannin palkka oli kiinteä 600 taalaria laamannikunnasta riippumatta, kun taas voimaansaatettu kihlakunnantuomarin palkka oli laskettu noin yhdeksi kolmasosaksi veron tuotosta. Laskelmissa ei ole mukana Käkisalmen lääniä kihlakunnantuomarin virkojen palkkauksen uudelleenjärjestelystä 5. 11. 1680, RVA: Juridica 11. Summat täysinä hopeataalareina.

⁵² Tuomarinverojen reduktiolaskelma 16. 10. 1680 sekä laskelma tuomarinvirkojen palkkauksen uudelleenjärjestelystä 5. 11. 1680, RVA: Juridica 11. Summat täysinä hopeataalareina.

marinveron kohdalla; siellä oli tuomarinpalkka 1680 jälkeen 300 taalaria ja laamanninpalkkaosuus n. 250 taalaria.⁵³ Kun näin saatu säästö (hieman yli 1600:—) lisätään ylläoleviin Turun hovioikeuspiirin tuomarinveroista saatuihin säästöihin, voidaan todeta, että reduktiossa saavutettu taloudellinen etu merkitsee kruunulle vuosittain melkoista lähes 10.350 taalarin summaa — jotakuinkin kaksi kolmattaosaa tuomarinveroista —, jonka avulla pääasiassa sittemmin rahoitettiin muu oikeuslaitos. Näillä järjestelyillä oikeudenhoito »kannatti itse itsensä», tuottipa se vielä hieman ylijäämääkin.⁵⁴

HERLITZ on lyhyesti ja sattuvasti karakterisoinut muutosta: reduktio ei merkinnyt sitä, että aristokratia olisi palannut vanhalle toimialueelleen, vaan että juridisesti koulutettu virkamiesluokka otti nyt haltuunsa ne virat, jotka oli alunperin tarkoitettu kunkin seudun omille mahtimiehille.⁵⁵

Suomen osalta tämä tuomarinvirkojen reduktiopäätös merkitsi viranhaltijan vaihtumista lähes kaikissa maamme laamanni- ja kihlakunnissa. Laamanneista pysyi virassaan vain valtaneuvos Klaus Rålamb tuntemattomista syistä⁵⁶, kun taas kihlakunnantuomarit Nils Psilander, Johan Plagman ja Arvid

⁵³ VA: 9737: 85, 9753.

⁵⁴ Esim. vuonna 1684 oli Turun ja Porin läänissä laamannin- ja tuomarinverojen tuotto 4438:10 hopeataalaria, josta laamannit saivat 270:— taalaria, kihlakunnantuomarit 1338:20 taalaria ja hovioikeus 2350:— taalaria. Ylijäämä oli 462:22 taalaria. VA: 7364.

⁵⁵ *Herlitz, Grunddragen av det svenska statsskickets historia*, s. 113.

⁵⁶ Jos pidetään kiinni vanhasta käsityksestä, että Rålamb »karkoitettiin» Tukholmasta Pommeriin vuoden 1680 valtiopäivien ajaksi, voisi laamanninvirassa pysyttämässä reduktion jälkeen kenties nähdä samaa pyrkimystä pitää opposition johtajaa poissa pääkaupungista — olisihan hänen pitänyt hoitaa ainakin kerran vuodessa varsin laajan laamanninkuntansa käräjät. *Grauers, Kring förspelet till 1680 års riksdag*, ss. 174—175, kiistää kuitenkin Rålambin Pommeriin lähettämisen »karkoituksuonteen». Eräämä aikansa etevimmistä juristeista on Rålamb varmaan tuntenut kiinnostusta laamanninvirkaansa kohtaan ja pyrkinyt sitä hoitamaankin. *Hofberg, Svenskt biografiskt handlexikon II*, s. 220, esittää laamanninviran saannin »karkoituksena».

Horn uusilla valtakirjoilla 30. 12. 1680 vahvistettiin entisiin virkoihinsa.⁵⁷

Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen reduktio kohdistui ainakin Suomessa raskaimmin toisaalta puhtaina läänityksinä tuomarinveron tuotoista nauttiviin tuomareihin, toisaalta sijaisiin. Tässä tarkoitetuista tuomareista oli osa valtaneuvoksia (Gustav Oxenstierna, Jöran Gyllenstierna ja Bengt Rosenhane, minkä lisäksi tähän ryhmään lieinee luettava Lars Fleming, joka ei ollut nähtävästi vielä kerinnyt edes ottaa vastaan laamanninvirkaansa), loput hyvinkin epäyhtenäistä joukkoa (eversti Kristoffer Gyllenstierna, entinen hovioikeuden asessori Sven Svart ja Svean hovioikeuden asessori Johan Schüttehjelm). Kaikki nämä menettivät virkansa korvauksetta. Kahdeksan varsinaista asessorituomaria sai menetettyjen tuomarinvirkojensa tilalle varmuuden palkastaan toista tietä ilman ylimääräisen viranhoidon huolta ja vaivaa. Kolme virassaan pysytettyä kärsi taloudellisia tappioita palkan pienentyessä.⁵⁸

Sijaisten kaksikymmenpäisessä joukossa tuotti sopeutuminen uusiin olosuhteisiin sittenkin ehkä suurempia vaikeuksia. Tosin Johan Plagmanilla jo ennen reduktiota oli Porvoon ja Johan Munseliuksella nähtävästi Savonlinnan pormestarinvirka sekä Samuel Walleniuksella (Wallenstierna) asessorinvirka Turun hovioikeudessa, tosin kuusi alilaamannia ja lainlukijaa jo 30. 12. 1680 sai valtakirjan tuomarinvirkoihin (alilaamanni Henrik Davidinpoika Sääksmäen, alilaamanni Olaus Hamnius Vähän-Savon, lainlukija ja hovioikeudenasessori Olof Samuelsson Wallenius Maskun ja Vehmaan, lainlukija ja hovioikeudenaktuaari Johan Thesleff Jääsken-Äyräpään, lainlukija Jakob Aeimaeleus Vehmaan ja Ala-Satakunnan sekä lainlukija Erik Bosin Porvoon ja Hollolan tuomariksi) ja yksi muutamaa kuu-kautta reduktion jälkeen hovioikeuden asessoriksi (Samuel Petraeus), ja tosin yksi lainlukijoista saattoi heti siirtyä por-

⁵⁷ Valtakirjat Arvid Hornille, Johan Plagmanille ja Nils Psilanderille 30. 12. 1680, RR 1680 V: 712r-v.

⁵⁸ Ks. asetelmaa s. 322.

mestariksi (Jöran Zadler Ouluun), mutta lukuisilta tuomarisijaisilta kesti useita vuosia, kenties vuosikymmenenkin, ennenkuin he pääsivät uudelleen kiinni varmoihin, vakituisiin virkoihin. Kristian Backmanista tuli vuosiksi 1681—85 sairaalloisen kihlakunnantuomari Clerckin sijainen, mutta tähän tehtävään »tunkeutui» Jakob Ross vuosiksi 1685—87. Uudelleen varatuomarina ollut Backman pääsi 1690 Vaasan pormestariksi. Matias Halitzius tuli 1687 laamanni Creutzin sijaiseksi ja vasta 1691 Vähän-Savon kihlakunnantuomariksi. Sven Lenning toimi ensin lyhyen aikaa Haminan pormestarina, mutta jätettyään tämän kehnon viran hän oli mm. Sääksmäen kihlakunnan voutina ja pääsi vasta 1697 — muutamaa viikkoa ennen kuolemaansa — Pähkinälinnan tuomariksi. Henrik Kluwensich tuli 1688 Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomariksi, Erik Diurman 1687 Tammisaaren pormestariksi ja Arvid G. Fontell 1680-luvulla maaherransihteeriksi Gävleen. Kiinteän virkajärjestelmän ulkopuolella, vaikka juridisissa tehtävissä toimivat entiset lainlukijat Petter A. Bladh ja Elias Streng, edellinen prokuraattorina, jälkimmäinen varalaamannina.

Vain kaksi lainlukijaa, Halikon kihlakunnassa toiminut Gabriel Melartopoeus (k. 1686) Marttilan Ollilassa ja Hattulan-Raaseporin yhdistettyjen kihlakuntien tuomarisijainen Johan Aalman (k. 1701) Hausjärven Puujaan Mäkilässä, ei eläessään enää näytä päässeen tai ehkä pyrkineenkään virkauralle. Jos asiaa haluaa sillä tavalla tarkastella, tuli reduktio heidän kohdaltaan merkitsemään tiettyä loppupistettä elämänuralle. Nämä kaksi »lainoppinutta ratsutilallista» antoivat ehkä melkoisenkin henkilökohtaisen uhrin siinä tarpeellisessa hallinnollisessa uudistuksessa, joka lopullisesti nivellytti oikeuslaitoksen karoliinisen yksinvallan virkahierarkiaan.

Kuninkaallisella kirjeellä kehoitettiin hovioikeuksia kesäkuun lopulla tarkoin valvomaan, että sijaisia ei enää käytetä.⁵⁹ Kun tästäkään ei näyttänyt olevan apua, käskettiin syyskuun alussa hovioikeuksia tutkimaan, ketkä olivat ilman laillista syytä hoidattaneet virkansa sijaisilla, jotta heidät voitaisiin

⁵⁹ K. M. hovioikeuksille 30. 6. 1681, RR 1681 III: 893r.

erottaa virasta ja tilalle nimittää tehtävänsä paremmin hoitavia miehiä.⁶⁰ Suomesta löytyi syntipukkeja kolme, mutta kun sekä Etelä-Pohjanmaan tuomarin Nils Clerckin että Käkisalmen tuomarin Johan Plagmanin katsottiin sairauden vuoksi olleen estyneitä, ja Kyminkartanon läänin tuomari Märten Tolpo (Losköld) oli Tukholmassa tekemässä tiliä edellisestä virastaan, saivat he kaikki pitää virkansa. Joulukuun alussa 1681 annetussa kirjelmässä, missä yllämainitut tuomarit pysytettiin viroissaan, annettiin hovioikeudelle määräys vaatia tästäälähin sairaustapauksien sattuessa pätevät todistukset.⁶¹

Vuoteen 1683 mennessä näyttävät kaikki Suomen laamannit ja kihlakunnantuomarit itse ryhtyneen hoitamaan virkaansa. Pitkällinen, yli puolitoista vuosisataa kestänyt virkojen läänittämisen kausi oli päättynyt ja sen viimeisiä vuosikymmeniä vallinnut puolinaisten järjestelyratkaisujen aika ohitse. Uusi ajanjakso Suomen oikeuslaitoksen historiassa alkoi: yhäti jatkuva vakinaisesti virkaansa hoitavien tuomarien aika.

---

⁶⁰ K. M. hovioikeuksille 3. 9. 1681, RR 1681 V: 22v.

⁶¹ K. M. Turun hovioikeudelle 5. 12. 1681, RR 1681 VI: 272r.

IX. Alilaamannit ja lainlukijat sosiaalisena ryhmänä

I. TUOMARINSIJAISTEN SYNTYPERÄ

Lähdeaineiston toistaiseksi varsin puutteellisen tuntemuksen vuoksi ei 1500- ja 1600-luvun sosiaalihistoriallisista ongelmista ennen ajan perinpohjaista genealogista ja henkilöllistä selvittämistä pystytä luomaan mitään täydellisyyteen pyrkivää kuvaa, ja kaikki huomiot on esitettävä varauksin, sillä virhemahdollisuudet ovat suuret.¹ Niinpä 1500-luvun alilaamanneista ja lainlukijoista on vain parin kolmen kymmenen syntyperä tiedossa ja 1600-luvun alkupuolenkin (1600—1652) tuomarisijaisista on lähes kaksi kolmannesta syntyperältään tuntemattomia. Seuraavassa esitetyt hajanaiset tiedot antanevat kuitenkin tiettyä taustaa lainlukijakunnan koostumuksen ymmärtämiselle, jos kohta niillä ei voikaan mitään tilastollisesti luotettavaa kuvaa antaa.

Käytännöllisistä syistä on niinkään rajoituttava selvittämään pitkäaikaisten sijaisten syntyperään liittyviä kysymyksiä; satunnaiset sijaiset eivät ainakaan samassa määrin sisälly sosiaalisen ryhmän käsitteeseen. Tästä syystä joudutaan pääasiallisesti rajoittumaan 1500-luvun loppuun ja 1600-lukuun.

Ajanjaksolla 1550—69 toimineista sijaisista — aivan satunnaisia lukuunottamatta — on kymmenkunta syntyperältään tunnettuja. Myöhemmin rälssimiesasemansa vahvistetuksi saa-

---

¹ Vrt. esim. *Kiuasmaa*, Israel Paavalinpoika Särkilahti, s. 360, missä — kun Yrjänä Jönsinpoikaa ei ole tiedetty alilaamanniksi — puhutaan »sosiaalisesta noususta» tapauksessa, joka lähinnä on paikallaan pysymistä ellei laskuakin.

nut ja kihlakunnantuomariksi päätynyt Torsten Henrikinpoika oli porvarin poika Turusta ja Hämeenkyrön kirkkoherran sisarenpoika.² Kurjalan sukuun kuuluvan Lasse Jönsinpojan isä oli »knaapiksi» kutsuttu rälssimies, kun taas Vekkijärven suvun lainlukijat Lauri Pietarinpoika ja Olavi Laurinpoika edustavat toisen ja kolmannen polven tuomarinsijaisia. Pitkäaikainen ja uskottu tuomarinsijainen, kirkkoherra Georgius Michaelis oli itse Maskun kirkkoherran poika, Klemet Henrikinpoika Gröpkenties Turun pormestarin Henrik Gröpin poika³ ja Joannes Grindenn oli rälssimiehen poika.⁴ Raaseporin läänissä tuomarinsijaisena toiminut Lasse Henrikinpoika (Hordeel) oli talonpojan poika Kokemäeltä, mutta hänen äitinsä kuului tietävästi kolmea nuolta vaakunassaan käyttävään rälssisukuun (Monikkalan suku?)⁵, eikä hänen sosiaalisen nousunsa kaaren jyrkkyyttä näin ollen ole mahdollista laskea nousuna talonpojistosta rälssiin.

1500-luvun loppuvuosikymmenien tuomarinsijaisten syntyperä on selvillä — eräiden edellä jo mainittujen lisäksi — puolessatoistakymmenessä tapauksessa. Henrik Henrikinpoika, Dönsbyn sukua, vanhan Henrik Kirjurin poika, edusta toisen polven lainlukijoita, samoin Nuhjalan Mikko Paavalinpoika, jonka isä myös toimi voutina. Papinpoikia olivat ainakin Hannu Martinpoika ja Kristoffer Perttelinpoika sekä lyhytaikaisista sijaisista Gabriel Tuomaanpoika. Kirjurin poikia — jos kohta rälssimies nähtävästi jo syntyessään — edustaa Monikkalan Juhana Knutinpoika, voudin poikia taas Porvoon tuomiokunnassa jonkin kierroksen istunut Lydik Henrikinpoika. Porvarien poikia olivat ainakin Hannu Pietarinpoika Purta, Martti Henrikinpoika ja vain yhdet käräjät istunut Knut Jönsinpoika (Juusten).

1600-luvun alussa tulleiden uusien tuomarinsijaisten jou-

² Ramsay, Frälsesläkter, ss. 13—14, 142.

³ Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia II, s. 405.

⁴ Ramsay, Frälsesläkter, s. 204, Nikula, Tenala och Bromarf, ss. 247—249, 307.

⁵ Ramsay, Frälsesläkter, s. 180. Rosén, Hordeel-suku, KE II, ss. 455—456.

kossa on runsas neljännes syntyperältään tunnettuja. Näistä oli toisen polven tuomarinsijaisia lainlukija Eerik Yrjänänpoika, alilaamanni Yrjänä Jönsinpojan poika, Sysmän Rapalan Henrik Pietarinpoika, pohjalainen lainlukija Gabriel Paavalinpoika sekä Hartvig Henrikinpoika Speitz ja Yrjänä Henrikinpoika, 1500-luvun ehkä merkittävimmän tuomarinsijaisen Henrik Jaakonpojan pojat. Voutiperheistä oli ainakin kaksi lainlukijaa lähtöisin (Hans Olofsson, Lauri Perttelinpoika), kun taas Gabriel Perttelinpojan isä oli kirjuri. Petter Hertzigin isä toimi linnanrakennusmestarina ja Pietari Olavinpojan isä linnanvahtimestarina — viimeksi mainitun isosä oli vouti.⁶ Kirkkoherranpoikia oli tänä ajanjaksona tulleista tiettävästi vain Sigfrid Jönsinpoika (Vilken).

Vuosina 1623—52 tulleista uusista lainlukijoista on jo kaksi viidettä osaa syntyperältään tunnettuja. Toisen polven tuomarinsijaisia tai yleensä juristeja edustavat tässä ryhmässä Hannu Martinpoika, Herman Böcke ja Gustav Rothenius, kun taas suurin osa syntyperältään tunnetuista kuuluu pappisperheisiin: Simon Danielinpoika Anglenius, Johan Olofsson Dalekarl-Stiernhöök, Petrus Wigelius-Ekenberg, Kristiern Smedh eli Fabricius, Gabriel Ljungonpoika, Martti Mikaelinpoika, Michael Zachrisson, Johan Nicarlus, Severin Pietarinpoika ja Olof Samuelsson Wallenius, minkä lisäksi tätä ryhmää lähellä on professorin poika Magnus Rhalambius ja Juhana Simonpoika Juti, joka oli Marttilan kirkkoherran poikapuoli. Viiden lainlukijan ja alilaamannin tiedetään syntyperältään kuuluvan porvaristoon (Eerik Mikonpoika Reuter, Johan Henriksson Axehiälm, Lauri Sigfridinpoika, Anders Lytthraeus ja Pietari Jönsinpoika), kun taas nimismiesten poikia edustavat Antti Mikonpoika ja Henrik Teit. Matti Paavalinpoika oli talonpojan poika Laihialta.

Viimeisellä jaksolla ennen virkareduktiota 1680 tulleet uudet lainlukijat ovat suurimmalta osaltaan ($\frac{2}{3}$) syntyperältään tunnettuja. Heistä olivat toisen polven tuomarinsijaisia Kristian Backman, Daalmann-veljekset ja tavallaan myös

---

⁶ *Bergholm*. Sukukirja, ss. 1136—37.

Samuel Wallenius-Wallenstierna, joka kuitenkin muiden hovioikeudenasessorinpoikien (Petrus Dober, Henrik ja Kristiern Greek sekä Johan Thesleff-Stiernstedt) kanssa voitaisiin lukea eri ryhmään. Juristitraditioita edustivat lisäksi pormestari-
 pojat Henrik Corte, Henrik Kluwensich ja kolme veljestä Munselius. Papinpoikia olivat Erik Falander-Tigerstedt, Anders Krook-Gyllenkrook, Abraham Kollanius, Olaus Hamnius, Gabriel Melartopoeus, Samuel Petraeus ja Jöran Zadler, näistä Krook ja Petraeus peräti piispan poikia. Tähän ryhmään liittyy myös professorinpoika Nils Alanus. Hallinnollisten virkamies-
 ten ja vastaavien — voudit, kamariviskaalit, maanmittarit — poikia oli joukossa niinkään (Gustav ja Jakob Aeimaeus, Karl Frese, Henrik Davidinpoika, Johan Plagman, Elias Streng sekä Elias ja Lauri Sakariaanpojat Willandh). Kauppiaitten ja porvarien poikia oli — edellä lueteltujen pormestari-
 poikien lisäksi — ainakin Gabriel Coronander, Matias Halitzius, Johan Miltopaeus ja kaiketi Johan Rokeskin. 1600-luvun sääty-yhteis-
 kunnan ylimpään säätyyn kuului vain kaksi miestä, Erik Bosin ja Klaus Jägarhorn, molemmat aatelisia upseerinpoikia.

2. LAINLUKIJASUKUJA

Sääty-yhteiskunnan ajalle on pidetty ominaisena sitä, että poika peri isältään ammatin ja aseman, ja että muutenkin pysyttäytyttiin jotakuinkin samoilla sijoilla. Pyrkimys sosiaali-
 sen tason säilyttämiseen lienee kuitenkin kaikkina aikakausina siksi voimakas, että ei ole sinänsä mitään yllättävää, että 1500-
 ja 1600-lukujen tuomarinsijaisissa voidaan todeta samoja piirteitä kuin toisaalta on tahdottu nähdä keskiajan tuoma-
 ristossa,¹ toisaalta 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun tuoma-
 rikunnassa²: selvien perheittäisten, sukulaisuussuhtein vahvistettujen ryhmien esiintyminen.

¹ Eriksson, Finlands häradshövdingar på 1400-talet (laudatur-työ).

² von Koskull, Finlands häradshövdingar 1680—1713, ss. 8—11.

Vaikka varsinaisesti toisen polven tuomarinsijaisia edustaa vain pieni puolentoistakymmenen miehen joukko, muodostui — varsinkin avioliittojen kautta — enemmän tai vähemmän selviä lainlukijasukuja tai sukuryhmiä.

Jo ensimmäinen tunnettu vakinainen tuomarinsijainen, Dönsbyn Henrik Henrikinpoika Kirjuri, on samalla eri tahoille haarautuvan tuomari- ja lainlukijasuvun kantaisä; hänen pojistaan sekä Henrik että Maunu toimivat tuomarintehtävissä.³ Kolme sukupolvea Vekkijärven sukua istui käräjiä, aluksi vain Porvoon kihlakunnassa (Pietari Niilonpoika, Lauri Pietarinpoika), mutta kolmatta polvea edustavan Olavi Laurinpojan toimialueena oli jo Häme, Uusimaa ja osa Karjalaa-kin. Tähän sukuun liittyi jollakin tavalla myös alilaamanni Lauri Perttelinpoika, sillä hänen poikansa majuri Henrik Ekestubbe perusteli aateloimisanomustaan sillä, että hän oli mieskannalta Olavi Laurinpojan pojan, Henrik Olavinpoika Stubben lähin sukulainen.⁴

1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alussa tapaamme ehkä merkittävimmän lainlukijasuvun, myöhemmin Speitz-nimellä kulkevan suvun, jonka rungon muodostivat Henrik Jaakonpoika ja hänen molemmat opinkäyneet lainlukijapoikansa Hartvig Henrikinpoika Speitz ja Yrjänä Henrikinpoika. Henrik Jaakonpoika oli avioliiton kautta liittynyt sukuun, jossa tuomariperinne eli voimakkaana. Jos kohta hänen appensa toimimista tuomarintehtävissä ei tunneta, olivat kuitenkin sukulaiset Hartvig Henrikinpoika ja Sigfrid Pietarinpoika tuomarintehtävissä ansiokkaasti toimivia miehiä ja Henrik Jaakonpojan vaimon äidinisän, tuomarinsijaisena toimineen Vuolteen, aiemmin Aarlahden Henrik Jönsinpojan kautta päästään Ala-Satakunnan vanhaan tuomarisukuun, ns. Tuomas Pietarinpojan sukuun, jonka kantaisä jo 1420 oli Ala-Satakunnan kihlakunnantuomarina.⁵ Tähän sukusikermään liittyvät sitten nuorim-

³ Ramsay, Frälsesläkter, s. 91.

⁴ Ramsay, Frälsesläkter, ss. 439, 96.

⁵ Ramsay, Frälsesläkter, ss. 518—519. *Anthoni, Kring vår medeltidsgenealogiska forskning*, ss. 23—29.

SUKUTAULU 1.

HENRIK JÖNSINPOIKA

HARTVIG HENRIKINPOIKA alilaam, kihlak.tuomari (vaimo EERIK HAKANIN- POIKA SLANGIN tytär)	Agnes Henrikintytär P:so Henrik Tasainen (1. p:so Marta)	Margareta Henrikintytär P:so SIGFRID PIETARINPOIKA lainlukuja	Niilo Pietarinpoika pormestari
1. YRJÄNÄ HENRIKINPOIKA STRÄBOCK lainlukuja, vouti	2. Valpuri Henrikintytär P:so 1) Tuomas Perttelinpoika	Paulus Nicolai kirkkoherra	MAUNU NIILONPOIKA tuom. sijainen
Bartholomaeus Johannis kirkkoherra	2) STEN HENRIKIN- POIKA lainlukuja	Israel Paavaliinpoika Särkilähti vouti	IIVAR MAUNUNPOIKA kihlak.tuomari
KRISTOFFER PERTTELIN- POIKA lainlukuja	Margareta Tuomaantytär P:so HENRIK JAAKONPOIKA lainlukuja, alilaamanni	Iivar Isra- liinpoika väärikki	MAUNU IIVARINPOIKA kihlak.tuomari
Helena Kristof- ferintytär	YRJÄNÄ HEN- RIKINPOIKA lainlukuja	Anna Sjernerors P:so	Tytär P:so KRISTOFFER PIETARINPOIKA lainlukuja, hovioik. assessori
	SPEITZ lainlukuja, lainsuoment.	EERIK YRJÄNANPOIKA lainlukuja	Kristoffer Kristofferinpoika P:so Saara Hamuntytär jonka 2. p:so alilaam- HENRIK JAAKON- POIKA
			1. Sofia Kristofferintytär PIETARI JÖNSINPOIKA lainlukuja

Lähteet:

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 189, 413, 434—435, 518—519. *Kivasmaa*, Israel Paavaliinpoika Särkilähti, s. 359. *Sumelius*, Viiala-siäkterna, ss. 158—163 (Sofia Kristofferintytären veljen lankoja olivat alilaamannit Antti Mikonpoika Paachalenius ja Juhana Laurinpoika). Kristoffer Pietarinpoika Svean hovioikeudelle (28. 6.) 1620, RVA: Svea hovrätt, Liber supplicationum 1620—21: 136. VA: 215 l: 115v.

pien Speitz-sukuisten sijaisten kautta lainlukija Kristoffer Perttelinpoika — Yrjänä Henrikinpojan appi — ja alilaamanni Yrjänä Jönsinpoika ja hovioikeudenasessori Kristoffer Pietarinpoika — Hartvig Henrikinpojan vaimon isän sisarten miehiä — sekä vielä Yrjänä Jönsinpojan poika Eerik Yrjänänpoika ja Kristoffer Pietarinpojan pojan vävy Pietari Jönsinpoika. Viimeksimainitun vaimon isäpuoli oli alilaamanni Henrik Jaakonpoika ja veljen lankoja mm. alilaamanni Antti Mikonpoika. Hartvig Speitzin vaimon suvun (Stiernkors) varhaisemmissa polvissa on niinkään tuomareita ja tuomarinsijaisia. (Ks. sukutaulu 1.)

1600-luvun keskivaiheilta tunnetaan toinen lainlukijasuku, Daalmannit, johon kuuluivat lainlukija Martti Mikaelinpoika ja hänen molemmat lainlukijapoikansa Mikael ja Sakarias Daalmann, mutta tämä suku ei näytä olleen läheisissä sukulaisuussuhteissa muihin lainlukijoihin. On kuitenkin mahdollista, että Martti Mikaelinpojan isä Raision kappalainen Michael Michaelis olisi jossakin sukulaisuussuhteessa 1500-luvun tunnettuun tuomarinsijaiseen, Raision kirkkoherraan Georgius Michaelikseen.⁶

Savosta tiedämme toisaalta, että Sääksmäen kihlakunnan tuomariksi lopulta päätynyt Henrik Davidinpoika oli lainlukija Knut Knutinpoika Bockin poikapuoli ja toisaalta, että lainlukija Lauri Sigfridinpojan vaimon sisarentytär oli lainlukija Lauri Sakariaanpojan vaimo, mutta näidenkään tietojen ympärille ei saa kerittyä suurempaa genealogista vyyhteä.⁷ Avioliiton kautta olivat sukulaisuussuhteissa keskenään Gabriel Coronander, Lars Wigelius ja viimeksimainitun lanko Käkisalmen tuomari Johan Plagman. Tämän serkku Porvoon —Hollolan lainlukija Johan Plagman oli kihlakunnantuomari Juhana Ottenpoika Klöfverbladin tyttärenpoika.⁸

⁶ Wallenius, En gammal urkund, s. 18. VA: 215 1: 163v.

⁷ Valtiot. maisteri Georg Lutherin antamia tietoja.

⁸ Carpelan, Åbo i genealogiskt hänseende, ss. 58—60. Westerlund, Åbo hovrätt, s. 515. Louhelainen, Hämeenkyrön paimenmuisto, ss. 54—55. RVA: Biografica, Coronander.

SUKUTAULU 2.

Thomas Ingonis
kirkkoherra

Ljungo Thomae
kirkkoherra
lainsuomentaja

GABRIEL TUOMAAPOIKA
lainlukija
allilaamanni

Knut Witting
pormestari

GABRIEL LJUNGGONPOIKA
lainlukija
pormestari

Elsa Witting

Susanna Witting
P:so
Josef Munselius
pormestari

GUSTAV ROTHENIUS
lainlukija

Elisabet Rothenius
P:so

- 1) JAKOB NICARLUS
allilaamanni
- 2) *Henrik Corte* vanh.
pormestari

JAKOB
MUNSELIUS
allilaamanni
pormestari

CANUTUS
MUNSELIUS
lainlukija
kaupunginsihteeri

JOSEF
MUNSELIUS
lainlukija
pormestari

Elisabet Nicartus

P:so

HENRIK CORTE nuor.
lainlukija
pormestari

Lähteet: Genealogia Sursilliana, ss. 314—334. Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia II, s. 405, III, ss. 342—345. *Alcenus*, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, ss. 11, 58, 60, 73—74. VA: 4819a: 26v.

Pohjanmaalta on (1500-luvun lopulta 1680-luvulle) tavattavissa ehkä lainlukijakauden merkittävin sukusikermä, jonka juriidinen luonne jatkui laajasti yli agnaattisen sukukäsitteen rajojen (ks. Sukutaulu 2).

Molemmat sukutaulut, joiden kaltaisia varmaan lainluki-joitten sukulaisuussuhteitten tultua tarkemmin selvitettyiksi voidaan laatia useitakin, osoittavat, että lainlukijakunnan piirissä ilmeni tiedostettua tai tiedostamatonta pyrkimystä »ammattikunnan» muodostamiseen. Kun tiedämme, että esimerkiksi lainlukijat Henrik Pietarinpoika ja Lydik Henrikinpoika, alilaamannit Antti Mikonpoika ja Juhana Laurinpoika sekä lainlukijat Juhana Simonpoika (Juti) ja Arvid Matinpoika — jonka vävy oli lainlukija Gabriel Melartopoeus — olivat kaksittain langoksia, voimme olettaa, että von Koskullin vuosisadan lopulla havaitsema pyrkimys tuomarinvirkojen keskittymiseen tietyille sukuryhmille juontaa juurensa ainakin jo lainlukijakaudelta.⁹

3. LAINLUKIJAIN YHTEISKUNNALLINEN ASEMA JA VARALLISUUS

Pyrittäessä määrittämään jonkin menneen ajan sosiaalisen ryhmän asemaa yhteiskunnassa on tyydyttävä varsin summittaisiin arvioihin. Siirrynnän ja poistunnan suunnista voidaan saada hyviä osviittoja, samoin aviokumppanien valinnasta, varallisuudesta jne. 1500-luvulta on vaikea löytää mittapuuta sosiaalisen aseman määrittelemiselle muihin yhteiskuntaryhmiin nähden, mutta 1600-luvun toiselta vuosikymmeneltä on säilynyt asiakirja, joka helpottaa sosiaalisen sijoituksen määrittämistä. Vuonna 1613 säädettiin nimittäin Älvsborgin lunnaitten maksu suoritettavaksi kunkin ammatin ja aseman mu-

⁹ Ramsay, Frälsesläkter, s. 225. Sumelius, Viiala-släakterna, s. 163. Stenius, Stenius, s. 15. VA: cc 8: 178—178v. Jokipii, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, s. 48. von Koskull, Finlands häradshövdingar 1680—1713, s. 11.

kaan ja näiden määrien suuruudesta voinee päätellä jotain asianomaisten sosiaalisesta tasosta.¹

Lainlukijain ja alilaamannien tuli maksaa 12 riikintaalaria, mikä oli hieman vähemmän kuin maalaisseurakuntien kirkkoherrojen ja voutien maksettavaksi määrätty osuus (16 taalaria), mutta moninkertaisesti enemmän kuin kappalaisten osuus (2 taalaria). Samassa luokassa tuomarinsijaisten kanssa olivat jalkaväen upseerit, mutta heidän sijoittamisensa tälle tasolle on saattanut olla enemmän sotilassäädyn suosimista veronmaksua helpottamalla kuin heidän sosiaalisen arvostuksensa ilmi-tuomista.

1500-luvulla — jolloin lainlukijantehtävät eivät vielä olleet muodostuneet viran luontoisiksi — olivat useimmat lainlukijat joko ennen tai jälkeen sijaisuutensa voudintehtävissä, joku-nen oli raatimiehenä ja eräät tulivat — kuten olemme näh-neet — saarnatuolista käräjätupaan. Mutta oikeastaan vasta 1600-luvulle tullessa, jolloin tehtävien täydellinen vakinaistu-minen tapahtuu, voidaan sosiaalista asemaa tarkastella saman-aikaisesti hoidettujen muiden tehtävien tai siirrynnän valossa. Näistä on selvästi pormestarinvirka ollut tavallisin ja luulta-vasti halutuinkin, ja siirryntää tapahtui niin suuntaan kuin toiseen. Gabriel Ljungonpoika luopui Uudenkaarlepyyn por-mestarinvirasta siirtyäkseen Pohjanmaan lainlukijaksi, mutta palasi takaisin raastuvanpöydän taakse, tällä kertaa Kokko-laan. Herman Böcke siirtyi Viipurin pormestarinvirasta Käki-salmen läänin lainlukijaksi, mistä toimesta taas Anders Lythraeus puoltatoista vuosikymmentä myöhemmin siirtyi Uudenkaarlepyyn pormestariksi. Käkisalmen pormestarin-virka — vaikka palkkaukseksi löytyi vain kaupunginkirjurin palkka — kelpasi Kymin kihlakunnassa toimeksi joutu-neelle Karl Freselle ja hänen edeltäjänsä Canutus Munselius oli tyytynyt kaupunginsihteerin asemaankin (Helsingissä). Jö-ran Zadler taas käytti lainlukijanvirkaa kiivetäkseen Kokko-

---

¹ *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mörens Besluth I, ss. 684—689. Tähän luetteloon on tältä kannalta kiinnittänyt huomiota *Petrén*, *Lagläsare*, s. 16.

lan pormestarinvirasta vastaavaan tehtävään Oulussa, kun taas Kokkolassa ennen häntä virassa ollut Jakob Munselius oli yhtäaikaan ollut lainlukijana ja pormestarina. Parin vuosikymmenen ajan oli Savon lainlukija Savonlinnan pormestarina. Luetteloja voisi jatkaa pitemmältikin. Virkojen yhdistäminen ei aina sujunut hankauksitta, olipa Gabriel Coronanderin jätettävä pormestarinviransa Raumalla, kun kaupunkilaiset valittivat hänen liialti ja turhaan matkustelevan muualla.² Turun raatimiehevirit näyttävät lainlukijoille olleen yhtä haluttuja kuin pikkukaupunkien pormestarinvirat.

Hovioikeuden alemmissa viroissa (esim. aktuaari, vara-viskaali) palvelevilla oli mahdollisuus yhdistää vakinaiseen viranhoitoon kihlakunnantuomarin sijaisuus; näin menettelivät ainakin Olof Samuelsson Wallenius, Johan Thesleff, Lars Wigelius ja Nils Alanus.

Alilaamanninvirat taas olivat — kiitos niiden hoitajina 1500-luvulla ja 1623—52 olleiden miesten — aluksi kihlakunnantuomarien, sittemmin hovioikeudenasessorien tasolla. 1600-luvun osalta on huomattava, että jo hovioikeuden perustamisvaiheessa oli sinne otettu puolenkymmentä lainlukijaa ja alilaamannia asessoreiksi ja useat vuoden 1652 jälkeen toimineet alilaamannit olivat ainakin ehdolla asessoreiksi Turun hovioikeuteen, vaikka Abraham Kollanius ja Antti Mikonpoika huonolla menestyksellä ja Klaus Jägarhorn vasta kolmannella kerralla onnistuen.³

Avioliittosuhteet osoittavat myös, miten kiinteästi lainlukijakunta kuului aikansa virkasäätyyn.

1500-luvun tuomarinsijaisten aviosuhteista on tosin niukalti tietoja, mutta ne puhuvat kaikki tämän seikan puolesta. Henrik Jaakonpojan ja Sigfrid Pietarinpojan aviosuhteista antaa edellä oleva sukutaulu (s. 332) tarvittavat tiedot, Voistion Matti Hannunpoika oli naimisissa kuninkaallisen sihteerin Eerik Matinpajan sisaren kanssa, Vekkijärven Olavi Laurinpoika

² *Lähteenoja*, Rauman kaupungin historia II, s. 69.

³ Turun hovioikeus K. M:lle 13. 10. ja 8. 12. 1666 sekä 27. 4. 1670, RVA: Hovrätternas skrivelser till K.M:t, Åbo hovrätt, vol. 3a—b.

sihteeri Sigfrid Henrikinpoika Sarfven sisaren kanssa, Rapalan Pietari Sigfridinpoika Juusten-sukuisen Hauhon kirkkoherran tyttären kanssa ja Jaakko Teitti liittyi avioliittonsa kautta merkittävään ruotsalaiseen opillista virkasäätyä edustavaan sukulaispiiriin.⁴ Luetteloja voisi jatkaa eräiden satunnaisempien sijaisten aviosuhteiden selvittämisellä; se lienee kuitenkin tässä aiheetonta.

1600-luvun osalta on tietoja runsaammin. Hovioikeuden asessorien vävyjä oli alilaamaneista ja lainlukijoista ainakin neljä, joista kaksi — Jakob Aeimaeleus ja Henrik Davidinpoika — toimi nimenomaan appiensa sijaisina. Johan Rokes — itse Svean hovioikeuden asessorin Erik Anderssonin vävy — ylti kylläkin liioitteluun väittäessään, että Karjalan puolella olisi asessoreilla ollut lainlukijoinaan »vävyjään, lankojaan ja muita sukulaisiaan»,⁵ mutta jo se, että hän kuvitteli tällaiseen uskotavan, antaa meille kuvan ajan omista katsomuskannoista. Kirkkoherra Martinus Thomae Steniuksella oli kaksikin lainlukijavävyä ja Martti Mikaelinpoika ja Pietari Tuomaanpoika näyttävät hekin olevan naimisissa kirkkoherrantyttärien kanssa.⁶ Sven Lenningin appi oli vouti Kristoffer Enckell, Mikael Daalmannin taas vouti Sven Olavinpoika.⁷ Kun monilla tuomarinsijaisilla oli puolisoina arvokkaiden ja kunnioitettujen hovioikeudenasessorien, vauraitten kaupunkien toimeikkaiden pormestarien tai suurten seurakuntien mahtavien kirkko-

⁴ VA: 4334a: 27v—28. *Hildebrand*, Förväxlings- och identifieringsfrågor 2., ss. 113—116, 122. — *Ramsay*, Frälsesläkter, ss. 439, 468. *Svalenius*, Sekreteraren Olof Claesson († 1598) och hans »handlingar», s. 130.

⁵ Johan Rokes Svean hovioikeudelle (?) 1. 10. 1680, RVA: Biografica, Rokes.

⁶ *Suvanto*, Akaan historia I, s. 348. — Martti Mikaelinpojan myöhemmän sinetin (ks. liitetäulu V: 67) kilpikuvio (kolmiristi) on sama kuin Uskelan kirkkoherran Zacharias Olain sinetissä (VA: 1826: 31v), joten hänen puolisonsa Valpuri Sakariaantytär näyttää olevan tämän tytär.

⁷ *Melander*, Personskrifter hänförande sig till Finland 1562—1713, ss. 275—276. VA: ii 2: 13.

herrojen tyttäriä, on se varmistanut koko lainlukijakunnan asemaa säätyläistön piirissä.

Lainlukijain maanomistukset, jotka useimmiten keskittyivät niille seuduille, joilla he tuomarinsijaisuuttaan olivat hoitaneet, antavat myös kuvan heidän yhteiskunnallisesta asemastaan ja varallisuudestaan. Vain pistokokeinkin voidaan todeta, että heillä oli hallussaan merkittäviä maatiluksia.

1500-luvun lainlukijoista kirjoitti Kristoffer Blome itsensä Piiloisten herraksi — hän sai tilalleen aatelisen ratsupalvelusvapauden 1570 —, Hans Buddella oli tila Viipurin pitäjän Tiikkalassa, Eerik Antinpojalla sekä tila Porvoossa että Helsingin pitäjän Tuurholma, Frans Matinpojalla Pero ja Tali Viipurin pitäjässä, Gabriel Tuomaanpojalla tila Limingan Gesselassa, Hannu Martinpojalla talo Loimaan Vuolteen kylässä, Henrik Jesperinpojalla Luopioisten Lemmettylä, Matti Hannunpojalla tila Hollolan Voistiossa, Mikko Matinpojalla Janakkalan Saloisissa, Pietari Hannunpoika Kirjurilla Pohjan (Pohjan) Kurussa, Sigfrid Matinpojalla Ispoinen Kaarinassa ja Yrjänä Olavinpojalla Perniön Hirvilahti muita tässä mainitsematta. Useimmissa tapauksissa — ellei heillä ennestään ollut rälssiä tai muuta verovapautta tiloilleen — lainlukijat samalla asettivat tiloiltaan 1500-luvun lopulla ratsumiehiä saavuttaen näin halutun verovapauden ratsupalvelusta vastaan.

1500-luvun lopun ja 1600-luvun alun hämäläisistä lainlukijoista olivat Kristoffer Pietarinpoika, Henrik Jaakonpoika, Kristoffer Perttelinpoika ja Yrjänä Jönsinpoika kaikki vauraita monen manttaalin miehiä. Myöhemmistä lainlukijoista oli Antti Mikonpojalla hallussaan melkoinen joukko tiloja Tyrvään Ritalan ympärillä ja Juhana Simonpojalla oli Marttilan Krouvilan lisäksi ainakin Kokemäen Villiön Simula. Juhana Simonpojan naapurustossa Marttilassa viljeli hänen lankonsa Arvid Matinpoika Ollilan rusthollia, jonka vävy Gabriel Melartopoeus sittemmin sai haltuunsa. Martti Simonpoika omisti Helsingin pitäjän Kulomaan ja hänen poikansa Hannu Martinpoika Puotinkylän, Botvid Hannunpoika taas Håkansbölen ja Jonas Bothvidi Pohjan pitäjän Mörbyn. Daniel Sveninpojalla oli Tyrvään Kaunisto, Abraham Kollaniuksella isän-

perintönä Karkun Kollanen ja Erik Bosinilla Kosken Pätilä. Hannu Eerikinpoika omisti Pyhtään Keitalan ja Heinlahdessa oli ainakin Petter Hertzigillä ja Sigfrid Jönsinpojalla maatiluksensa. Juhana Simonpoika taas omisti Sysmän Suurkylän, Daniel Niilonpoika Hattulan Pelkolan Kyttälän ja Pietari Tuomaanpoika Akaan Poutalan. Samuel Matinpoika Forssman sai Töölön ratsutilan sijaan Lappeen Kirvesniemen ja toisella itäsuomalaisella lainlukijalla, Herman Böcke vanhemmalla oli hallussaan Säkkijärven Nisalahti.

Rälssimiehiä olivat 1500-luvun lainlukijoista ja alilaamaneista — lukuunottamatta toisten tuomarien sijaisina istuneita tuomarinviranhaltijoita — muiden muassa Dönsbyn, Vuolteen ja Vekkijärven sukujen jäsenet, Joannes Grindenn, Juhana Knutinpoika, Jöns Kristerinpoika, Anders Korp, Matti Markuksenpoika, Nuhjalan Munck-sukuiset sijaiset, Itkon Sten Henrikinpoika ja lukuisat muut. Lainlukijan tehtävät jätettyään saivat rälssiyden muun muassa Kristoffer Blume, Lasse Hordeel ja Pertteli Yrjänänpoika (Mjöhund). Näiden lisäksi olivat Georgius Michaelis, Pietari Sigfridinpoika, Sigfrid Matinpoika ja Lauri Perttelinpoika uusien aatelissukujen mieskantaisia esi-isiä (Frisensköld, Tandefelt, Fogelhufvud, Ekestubbe).

Aatelissäätöön korotettiin 1600-luvulla alilaamanni- tai lainlukijakautenaan vain hovioikeudenasessorit Anders Krook (1674, Gyllenkrook) ja Olof Samuelsson Wallenius (1678, Wallenstierna), joiden aateloimiseen luonnollisestikin heidän päävirransa oli pääasiallisena ansiona. Alilaamanni Eerik Mikonpoika (Sölfwerarm) siirtyi jotakuinkin huomaamattomasti aatelissäätöön: hänen v:n 1606 knaapiaateliskirjeen mukaisesti omaksumansa aateluus vahvistettiin 1654. Reduktion jälkeen — luonnollisestikin suurimmalta osalta silloin saavuttamiensa uusien asemien johdosta — aateloitiin 1690 Matias Halitzius (Ehrenhoff), 1691 Erik Falander (Tigerstedt) ja 1697 Johan Thesleff (Stiernstedt, vapaaherra 1719).

Yhteenvetona kaikesta edellisestä voidaan sanoa, että lainlukijakunnan muodostuminen selväksi, toisista erotettavaksi ryhmäksi parhaasta päästä aatelittoman virkasäädyn piirissä

alkaa jo 1500-luvulla. Tietyissä mielessä se liittyy kahteen 1500-luvun lähteistä tunnettuun sosiaaliseen ilmiöön: Jaakko Teitin suuresti moittimaan alempisäätysten intoon omaksua — lainvastaisesti — vaimojensa rälssioikeudet⁸ sekä ainakin jo 1580-luvulla (vrt. myös Henrik Klaunpojan lausunto 1593) mainittuun pappien ja porvariain poikien runsaaseen esiintymiseen ratsumiehinä pyrkiessään tätä tietä säilyttämään sosiaalista asemaansa.⁹ Joku Autuisten Torsten Henrikinpoika tai Lasse Henrikinpoika (Hordeel) 1500-luvun keskivaiheilla ovat selvänä esimerkkinä edellisestä kehityksestä; tämän ryhmän jäsenet yleensä omilla ansioillaankin varmistivat asemansa rälssin piirissä.

Jälkimmäisestä kehityksestä on Hattulan Katalinan, sittemmin Sääksmäen Ritvalan Alnäsin Kristoffer Perttelinpoika, Pälkäneen kirkkoherran Bartholomaeus Johanniksen poika, joka 1570-luvulla aloittaa uransa ratsumiehenä ja päättyy sitten sellaiseen asemaan, että hänen poikansa 1624 on Hämeen vaurain maanomistaja ja karjanpitäjä aatelia lukuunottamatta¹⁰, erittäin kuvaava esimerkki. Samaan ryhmään on luettava lisäksi mm. sellaiset merkittävät tuomarinsijaiset kuin alilaamanni Yrjänä Jönsinpoika, alilaamanni Henrik Jaakonpoika (Speitz), lainlukija Pietari Sigfridinpoika (Tandefelt) ja luultavasti myös Kristoffer Pietarinpoika ja Eerik Olavinpoika. Ilmeistä on, että maakunnissa, joissa oli runsaasti pienrälssiä kuten esim. Uudellamaalla, tämä aines on käynyt läpi jotakuinkin vastaavan kehityksen.

Kun Juhana III:n aatelisprivilegiot tekivät aatelista selvästi perinnöllisen ja kun tämä vielä vahvistui ritarihuoneen muodostamisessa 1610-luvulla, merkitsee tämä samalla selvän rajan asettamista aatelin ja aatelittoman säätyläistön («ofrälse ståndspersoner») välille; tämä raja ei kuitenkaan sinänsä aiheuta aatelittoman säätyläistön syntymistä, kuten joskus nä-

⁸ (*Grottenfelt*), Jaakko Teitin valitusluettelo, ss. 34—35.

⁹ *Anthoni*, Finlands 1590-tal i historieskrivningen, ss. 69—70. Sama, Till avvecklingen, ss. 56—57.

¹⁰ *Luuikko*, Hämeen historia II: 1, ss. 448, 517—518.

kyy asia yksinkertaistettavan. Aatelittomalla säätyläistöllä oli juurensa jo 1500-luvun yhteiskunnassa ja sekä Teitin että Henrik Klaunpojan (Horn) antamat yllämainitut lausumat osoittavat sen kehittyvän toisaalta rälssin, toisaalta papiston ja porvariston liepeillä.

Talonpoikaisluokan parhaimmistossa 1500-luvun eräiden tutkijoiden mukaan havaittavaa sosiaalista ekspansiota ei ilmene lainlukijakunnan piirissä, sillä vain kahden lainlukijan tiedetään olleen talonpoikaisista oloista peräisin, ja molempien 1600-luvulla (Antti Mikonpoika Pacchalenius, Matti Paavalinpoika ^{10a}). Tämä on itse asiassa oletettavaakin, olihan talonpoikaisen kansan oppineena ihanteena oman pitäjän rovasti, eikä siirryntä opintien kautta talonpojistosta virkasäätyyn 1600-luvulla ollut muutenkaan kovin runsasta.¹¹ Kun lainlukijan tehtävissä tarvittiin — vaikka olettaisimme vaatimukset hyvinkin vähäisiksi — sentään tiettyjä opillisia taitoja, joiden saavuttamien edellytti jonkin verran koulutusta, on ilmeistä, ettei pelkästään ratsupalveluksella ja nimismiehentoimilla päästy lainlukijoiksi.

Maaseudulla asuvat lainlukijat — yhdessä voutien, kirjurien ja vastaavien kanssa — muodostavat näin 1500-luvun lopulta lähtien erityisen sosiaaliryhmän, joka on selvästi erotettavissa

^{10a} Matti Paavalinpojan isällä ei näytä olleen mitään erityisiä luottamustehtäviä kotiseudullaan, vaikka hän kuuluikin Laihian kymmenkunnan varakkaimman talollisen joukkoon. On mahdollista, että Uudenkaarlepyyn vouti, sittemmin raatimies Kaarle Niilonpoika Wijk olisi Matti Paavalinpojan setä, jolloin tämä sukulaispiirissä esiintyvä hallinnollinen tuntemus selittäisi ehkä osaltaan hänen talonpoikaisessa elämänpiirissä outoa uranvalintaansa. *Akerblom, Borgmästare och rådmän i Nykarleby 1620—1680*, ss. 447—448. *Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia III*, ss. 581—582. *Jokipiä*, Suomen kreivija vapaaherrakunnat I, s. 114, sanoo kuitenkin Kaarle Wijkin tulleen muualta Suomesta — ei Pohjanmaalta — Ikalaporin ja Kaarleporin hopmanniksi, kun taas *Virrankoski, Suur-Kalajoen historia I*, ss. 302—303 pitää häntä »melko varmasti» pohjalaisena.

¹¹ Vrt. esim. *Luukko*, Pohjalaisten opinkäynti Turussa 1640—1713, s. 121, ja *Jokipiä*, Satakuntalaisten opinkäynnistä Turussa 1640—1721, s. 128.

talonpojistosta. Sitä ei tee talonpojiston osaksi sekään, että eräät lainlukijat ja alilaamannit suurten kartanoittensa turvin saattoivat ylläpitää nimismiehenvirkoja¹², eikä sekään, että sosiaalisen liikkuvuuden käännyttyä laskuksi suvut laskeutuivat talonpoikaiselle tasolle — useasti tosin neljännen säädyn yläkerrokseksi. Toisaalta on myönnettävä, että elämäntapa maaseudulla oli sittenkin niin yhtenäinen, että tuomarinsijaiset hyvin sulautuivat yhdistäväksi kerrokseksi rikkaimpien talonpoikien ja tavallisten aatelismiesten väliin.

1600-luvun kuluessa alilaamanni- ja lainlukijakunta tulee yhä selvemmin osaksi virkasäätyä, s.o. varsinaisen nelisäätyjärjestelmän ulkopuolelle jäävää aatelitonta säätyläistöä. Vaikka pari lainlukijaa vuosisadan alkupuolella edustaa seutunsa talonpoikia valtiopäivillä — Pietari Tuomaanpoika vuoden 1643 valtiopäivillä Maskun kihlakuntaa ja Knut Knutinpoika Bock 1647 Savon kihlakuntaa¹³ — eroavat he vähitellen koHoavan opillisen sivistyksensä vuoksi talonpoikaisesta ympäristöstään entistä selvemmin. Opillinen sivistys luo yhtä selvän rajan talonpojiston ja lainlukijoiden väliin kuin ritarihuonejärjestys konsanaan aatelin ja aatelittoman virkasäädyn väliin.

Kun 1500-luvun lopun — kysymyksessä on lähinnä vakinaisen sijaisjärjestelmän vakiintumis- ja yksinomaistumiskausi — lainlukija vielä kiistattomasti kuului aikansa maalaisyhteiskuntaan, jos kohta »verkavaatteisena» eikä »sarkavaatteisena», nuijamiesten iskusanoja käyttääksemme, on 1600-luvun lopun lainlukija jo selvästi osa yhä selkeämmin byrokratisoituvan karoliinisen yksinvallan virkahierarkiaa. Ei näin ole ihmeellistä, että tästä ryhmästä tulee useita kihlakunnantuomareita vuoden 1680 jälkeen.

¹² 1610 olivat esim. Sääksmäen kihlakunnassa nimismiehiä Henrik Antinpoika (Pälkäne), Kristoffer Perttelinpoika (Kulsiala ja Sääksmäki) ja Yrjänä Jönsinpoika (Saarioinen). VA: 4410: 26—28.

¹³ *Mårtenson, Förteckning*, ss. 57, 69. — Knut Knutinpoika Bock lienee ollut valtiopäivillä lähinnä valittamassa maaherrana toimineen Herman Flemingin rötöksistä. Vrt. K. M. Turun hovioikeudella 10. 4. 1647, RR 1647 I: 844v.

X. Sijaisjärjestelmä ja oikeudenhoidon tila Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla

»Han har i många Åhr, så Svea Lagh hantera
At dhe nu sakna'n nogh, som sådant aestimera,
Eij någon Gåfwa fans, den som hans Stadigheet
Förleeda kunde här, som alla witna weet.»¹

Prof. *Daniel Achrelius* sururunossa lainlukija
Matti Paavalinpojan kuoltua v. 1685.

Kuten on voitu havaita, antaa sijaisjärjestelmä jopa siinä määrin leimansa Ruotsin valtakunnan oikeuslaitokselle 1500- ja 1600-luvuilla, että ajanjaksoa 1500-luvun puolimaista vuoteen 1680 hyvin voidaan kutsua sijaistuomarien ajaksi.

Sijaisjärjestelmä syntyi monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Toisaalta unionin ajan loppuvuosikymmenistä lähtien yhä keskitetympään hallitsijanvaltaan ajautuva kehitys soi kuninkaalle täyden nimitysoikeuden tuomarinvirkojen täyttämässä ja toisaalta tuomarinverojen taloudellinen merkitys oli sellainen, etteivät ne saattaneet jäädä hallitsijalta huomaamatta läänityksiä jaettaessa, toisaalta taas valtakunnan henkilöresurssit olivat suhteellisen rajoitettuja, ja vihdoin varsinkin vuodesta 1555 alkava likimain yhtäjaksoinen sotakausi vaati kaikki käytettävissä olevat voimavarat. Kuninkaan nimittämällä tuomareilla, jotka kantoivat tuomarinverot, oli niin paljon tehtäviä sotatoimien ja sotilashallinnon parissa sekä myöhemmin valloitetujen lisäalueiden hallinnossa, ettei heillä ollut mahdollisuuksia hoitaa virkaansa täydellisesti.

1500-luvun kuluessa sijaisjärjestelmä vakiintuu ja varsinai-

---

¹ *Akerblom*, Vasa-släkten Backman, s. 60.

nen murros tässä suhteessa on — kuten jo Luukko Pohjanmaan osalta on voinut osoittaa² — 1560-luvulla. Tuomarit itse osallistuvat kuitenkin jossakin määrin viranhoitoon; vain maalle täysin vieraat valtaneuvostuomarit ja näitä vastaavat jättävät käräjien istumisen kokonaan sijaisille. 1590-luvun kuluessa — lähinnä Kaarle-herttuan toimesta — kiinnitetään huomiota viranhoidon epäkohtiin ja annetaan joukko määräyksiä, joiden avulla pyritään pääsemään pahimmista eroon.

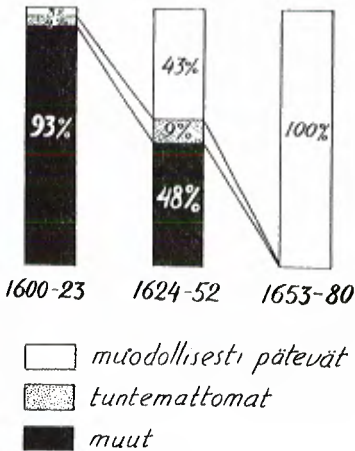
Tämä reformikausi jää kuitenkin tuloksiltaan lähes tehotomaksi, sillä Kaarle-herttuan suomalaiseen aateliin kohdistama terrori ja väkivaltainen politiikka Suomen osalta sekä paikalliselle hallintotavalle vastakkaisen, pitkälle keskitetyn sisäisen hallinnon asettaminen valtakunnan sisäpoliittiseksi ja voimakkaan eurooppalaisen politiikan ulkopoliittiseksi tavoitteeksi koko valtakunnan osalta merkitsivät ankaraa murrosta vuosisatojen vaihteesta aina toisen kymmenluvun puoliväliin. Kustaa II Aadolfin aikana ei enää ole ainuttakaan itse virkansa kokonaan hoitavaa tuomaria ja vaikka oikeudenhoidon heikkoudet tunnustettiin, ei valtakunnan aatelisiin läänityksenhaltijoihin nojaava johto pystynyt syntyneitä vahinkoa enää korjaamaan tuomarinvirkojen läänitysluonteen ja sijaisjärjestelmän tultua yleisesti hyväksytyiksi. Oli pyrittävä toista tietä, tehostetun valvonnan kautta lieventämään syntyneitä epäkohtia ja poistamaan oikeusturvan puutetta.

Hovioikeuksien perustamista seurannut jatkuva ja tehokas viranhoidon kontrolli, joka ilmeni mm. kelvottomien lainlukioiden erottamisena, sekä 1630-luvun lopulta lähtien pätevien sijaisten kouluttaminen hovioikeudessa muuttivat tilanteen jo huomattavasti paremmaksi. Kun tuomarinvirat 1653 annettiin hovioikeuden assessoreille, jotka itse hoitivat melkoisen osan käräjistä, parani oikeudenhoidon taso entisestään. Turun hovioikeus ei aiheetta vuonna 1664 todennut, että »oikeudenhoidon tila oli maassa paremmalla kannalla kuin koskaan aikaisemmin». ^{2a}

² Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia II, s. 404.

^{2a} Turun hovioikeuden mietintö ritariston ja aatelin valitusten johdosta 26. 7. 1664, RVA: Riksdagsacta 1664.

Muodollisesti pätevien osuus viranhoidosta Varsinais-Suomessa 1600-luvulla.

muarinverot käytettiin koko oikeuslaitoksen ylläpitoon.

Kun ainakin ajan oman käsityksen mukaan 1500-luvun tuomarit olivat virkoihinsa *eo ipso* pätevät, hoitivathan he yleensä muita vastuullisia tehtäviä ja nauttivat useassa tapauksessa hyvinkin suurta arvovaltaa, josta hiven on voinut riippua heidän sijaisensakin ylle, ja kun toisaalta tässä tutkimuksessa on osoitettu, miten erityisesti tehtävänsä varten koulutettu lainlukija-aines 1630-luvulta lähtien asteittain saa haltuunsa lähes koko viranhoidon (vrt oheista kuviota), näyttäisi siltä kuin varsinainen oikeudenhoidon rappiokausi — mikäli näin jyrkkää nimitystä käytettäisiin — olisi ajoitettava 1600-luvun alkuun.

Eräät oikeushistorian tutkijat ovat itse asiassa näin tehneet käsitellessään kysymystä lautakunnan asemasta ja tehtävistä³ ja todetessaan, että sijaisjärjestelmän yleistymisen alensi

³ Lautakunnan asemaa ja tehtäviä ovat pohtineet mm. *Westman, Edling, Fahlcrantz, Ignatius, Melander, Almquist, Petrén* ja *Sandelin*. Näistä *Edling* (varsinkin aikaisemmin) ja *Almquist* ovat lähinnä sitä

Tämä järjestelmä ei kuitenkaan oikeusturvan kannalta vaikuttanut luotettava eikä osittainen palaaaminen aikaisempaan järjestelmään asiaa juuri auttanut. Kun valtakunnantalouden parantamiseksi 1680 toteutettiin läänitysten reduktio, ulotettiin se sekä periaatteellisista että taloudellisista syistä käsittämään myös tuomarinvirat. Peruutetut tuomarinvirat, joiden palkkaus samalla yhtenäistettiin, annettiin virkansa itse hoitaville laamaneille ja kihlakunnantuomareille, ja tuo-

oikeusistuimen ulkoista arvovaltaa ja näin toi uudelleen lautakunnan keskeiseksi kärjäelimeksi, joka tuomitsi lainlukijoiden toimiessa jopa pelkkinä kirjureina.

Kun lähdetään siitä perusväittämästä, että lainlukijat olivat

mieltä, että lautakunta toimi etupäässä todistusten varmentajana ja ratkaisi korkeintaan tosiasiallisen puolen (syyllinen — syytön), kun taas tuomarina istuva määräsi rangaistuksen (tuomitsi). *Petrén* taas, yhtyen *Fahlerantziin*, pitää lautakuntaa tuomitsevana oikeuselimenä kuten Suomen osalta *Melanderkin*. *Westmanin* kanta, johon *Edling* eräin varauksin myöhemmissä tutkimuksissaan on yhtynyt, on tietyissä mielessä välittävä, kun hän katsoo, ettei tässä asiassa ollut mitään yhtenäisyyttä, vaan lautakunnat toimivat eri tavoin olosuhteista riippuen. Suomea koskevasta materiaalista on *Ignatius* katsonut voitansa päätellä, että lautakunta tuomitsi, mihin käsitykseen yhtyvät tietyin variaatioin *Sandelin*, *Wrede-Tirkkonen* ja *Hemmer*. Myöhempi kehitys johti 1600-luvulla kuitenkin kaikkien tutkijoiden mielestä siihen, että tuomiovalta palautui tuomarille tai lainlukijalle. 1500-luvun osalta on *Rentall*, Suomalainen 1500-luvun ihminen, ss. 171—179, erityisesti korostanut lautakunnan asemaa totuusksymyksen ratkaisijana ja tässä vallinnutta yksimielisyyksivaatimusta. *Westman*, Häradsnämnd och häradsrätt, s. 37. *Edling*, Vendels sockens dombok, s. 37. *Sama*, Sakfrågan och rättsfrågan, s. 162. *Fahlerantz*, Rättfärdighet i rättsskipning, ss. 235, 243—244. *Ignatius*, Häradsnämndens utveckling, ss. 1065—1070. *Sama*, Oikeuslaitos Ruotsin vallan aikana, ss. 175—176. *Melander*, Entisaikain oikeudenkäynti Suomessa, ss. 200—201. *Almquist*, Den svenska processrättens historia, ss. 7—8. *Sama*, Om de senare domarreglerna, ss. 13—19. *Petrén*, Häradsrättsnämnden i stormaktstidens början, ss. 839—861. *Sandelin*, Bidrag till kändedom om häradsrättsnämnden, ss. 74—80. *Wrede-Tirkkonen*, Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin, s. 15. *Hemmer*, Suomen oikeushistorian oppikirja I, ss. 137—138. *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 376. *Hannikainen*, Suomen lainsäädännön ja oikeuslaitoksen historia v:een 1917, s. 363. *Petrén*, e.m.t., s. 854, julkaisee mielenkiintoisen kuvauksen savolaisesta lautakunnasta: »De hete väl häradsrättsnämnden, vilken om alle ärender och saker som sig uti häredet tilldrage bäste kunskapen rätt och tilbörigen have skole, men nämndens ed och ämbete bliver tyvärr hos dem icke så noge, som sig borde aktat och efterkommit, medan de af natur och gemyte benäge äre att hölje och undandölje med de svåraste saker, bedje helre om skonsmål för straffet än som optäckie vad dem väl veterligt är eller och hielpe till som de på ämbetets vägner borde göre, att fullfölja efter lagen med straffet utöver de brottsliga.»

kehnoja ja kelvottomia⁴, on luonnollista, että tuomarina istuvan arvovallan laskiessa lautakunnan arvovallan kasvu on pakostakin tullut tutkijoiden mieleen.⁵ Jos kuitenkin ajatellaan, että tuon »rappiokauden» lainlukijat olivat monissa vastuullisissa hallinnon tehtävissä toimineita miehiä, joiden esim. voutina antamia käskyjä seutukunnan talonpoikien oli tullut noudattaa, tuntuu vähemmän oletettavalta, että lautakunta olisi noin vain ottanut heiltä vallan käräjillä. Merkittävää on myös, että Tukholman hovioikeus — jonka toki olisi pitänyt tietää lautakunnan aseman muuttuminen — alusta alkaen kovistelee vain lainlukijoita virkansa hyvin täyttämään ja oikein tuomitsemaan eikä yksikään siellä syytteessä oleva lainlukija keksi kätkeytyä lautakunnan selän taakse.

Edellä on eri aikakausittain selvitetty eri pätevyysryhmien osuutta viranhoidosta, ja voitu todeta, miten voutien ja kirjurien ryhmä aluksi valtaa alaa antaakseen sittemmin tilaa koulutettujen sijaisten yhä kasvavalle joukolle. Suoranaista ehdottoman kelvottomuuden arvosanaa ei käsittääkseni voida yhdellekään pätevyysjaoittelun ryhmälle antaa, jos kohta on muistettava, että missä ryhmässä tahansa saattoi olla heikkojakin yksilöitä.

Tuomiokuntien laajuus saattoi luonnollisesti olla syynä oikeudenhoidon heikentymiseen, mutta esimerkiksi Euran Lähteenojan Hannu Jaakonpoika, joka käräjiä istuessaan joutui pari kertaa vuodessa matkaamaan seitsemisensataa kilometriä Loimaalta Kemiin ja takaisin, selvisi vuoden 1614 tarkastuskäräjistä moitteetta. Kun sijaisjärjestelmän vakinaistuttua kuitenkin 1600-luvun alusta lähtien »lainlukukuntien» (yksityisten lainlukijoiden toimialueiden) luku likimain tasaisesti lisääntyi, on tämä yksityisen lainlukijan työpainetta vähentävä

⁴ On merkittävä, että *Carl Stenberg* jo 1878 on pitänyt lainlukijoita yleensä suhteellisen pätevinä, mutta hänen teoksensa on jäänyt huomiotta. *Stenberg, Om de svenska underrätternes uppkomst*, ss. 21—22, 68. On syytä kuitenkin korostaa, että Ruotsissa käsitys lainlukijain kelvottomuudesta ei ole saanut samaa kantavuutta kuin Suomessa.

⁵ Vrt. esim. *Hemmer*, Suomen oikeushistorian oppikirja I, ss. 137—138.

kehitys ehkä jonkin verran oikeudenhoitoakin tehostanut. Savon ja Pohjanmaan laajojen tuomiokuntien jakaminen, joka väliaikaisesti oli voimassa jo 1630-luvulla, sai välttämättömyydestään huolimatta jäädä odottamaan Savossa 1650-luvulle, Pohjanmaalla — tilannetta ehkä tässä mielessä lieventävien laajojen oman oikeudenhoidon omaavien läänitysalueiden vuoksi — peräti 1670-luvulle saakka.

Kun — kuten kartoista eri ajanjaksojen yhteydessä näkyy — yhtäaikainen toiminta eri maakunnissa ei milloinkaan ole ollut erittäin runsasta, mitä omalla tavallaan kuvastaa sekin, että GUNNAR SUOLAHDEN aikoinaan osoittama »kiinalainen muuri» muodostaa lähes erottavan seinän länsi- ja itä-Suomen välille⁶, ei tämäkään ilmiö sanottavammin ole oikeudenhoidon tilaan voinut vaikuttaa. Tuskin sitä on saattanut merkitä ruotsalaisten tuomarinsijaisten esiintyminen Pohjanmaalla 1500-luvulla ja Ahvenanmaalla 1500- ja 1600-luvuilla saati jonkin Per Nilsson Ramin hieman yllättävä vierailu Käkisalmen läänissäkään.

Lainlukijain keskimääräinen toimiaika — sijaisjärjestelmän vakinaistumisen jälkeen — oli Ala-Satakunnassa yhdeksisen vuotta, Savossa 1600-luvun alkupuolella lähes kahdeksan vuotta, mitkä eri puolilta Suomea valitut esimerkit osoittanevat toimikausien yleisemmänkin keskimääräisen pituuden. Lähes puolet 1600-luvun tuomarinsijaisista hoiti virkaansa vuosikymmenen verran. Lainlukijoiden vaihdunnalla ei näin ollen — ainakaan vakinaisten sijaisten aikana — voi katsoa olleen pysyvää oikeudenhoitoa heikentävää vaikutusta.

Lukuunottamatta yksityisiä tapauksia — joista edellä on eri aikakausien yhteydessä selkoa tehty — ei siis 1500- ja 1600-lukujen sijaisjärjestelmää eri puoliseen sinänsä voida osoittaa niin täysin kelvottomaksi kuin aiempi tutkimus on tehnyt.

Se oli ilmiö, jolla tietävästi ei ollut suoranaisia vastineita Ruotsin valtakunnan rajojen ulkopuolella. Täysfeodaalisten maitten oikeuslaitoksista ei luonnollisestikaan ole löydettävissä

---

⁶ *Suolahti*, Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla, ss. 25, 43. *Renvall*, Virkakierto Suomen voutien piirissä 1500-luvulla, s. 331.

samankaltaisuutta, mutta muissa Pohjoismaissaakin kehitys jo keskiajan päättyessä oli siinä määrin erilaistunut, että suoranaista vastaavuutta on vaikea havaita.

Tanskassa oli alimman asteen oikeudenhoito jo 1400-luvulta lähtien siirtynyt *herredsfogdeille*, jonka tuli olla »boesat oc vederheftig Dannemand», toisin sanoen kuulua paikalliseen talonpoikaiseen väestöön. Kuninkaan voudeilla ja läänitystenhaltijoilla oli oikeus nimittää *herredsfogde*, mutta heidän osuutensa oikeudenhoitoon rajoittui sen yleiseen valvontaan. *Herredsfogdella* tuli Kristian II:n ajoista lähtien olla kirjuri, jonka oli merkittävä muistiin kaikki, mitä käräjillä tapahtui. Maakäräjillä (*landsting*), joka useissa asioissa oli toinen, mutta suuremmissa asioissa ensimmäinen oikeusaste, jakoi oikeutta *landsdommere*, jolla niinkään oli apunaan kirjuri (*landsthingsskriver*). *Herredsfogdet* olivat alunalkaen talonpoikia, mutta myöhemmin näihin virkoihin nimitettiin aatelisten suurtilanomistajien kirjureita ym. Mistään opillisesta pätevyydestä ei nähtävästi voi puhua ennen Kristian V:n lakia (1660).⁷

Norjassa taas käräjäkansa, sittemmin sen lautakunnan muodostavat edustajat (*lagrettemen*) olivat tuomitsevana elementinä alimmassa oikeusasteessa (*hjemtinget*, *herredstinget*), kun taas laamanni (*lagmann*) 1300-luvulta lähtien oli yhä kasvavassa määrin saanut *lagtingillä* tuomiovallan. Kun prossessi kehittyi yhä enenevässä määrin kirjalliseksi, määrättiin 1591 kuhunkin käräjäkuntaan valantehnyt kirjuri (*sorenskrivere*). Alunperin ei tarkoituksena ollut syrjäyttää lautakuntaa vaan ainoastaan antaa sille kirjuriapua, mutta 1634 annetulla ase- tuksella *sorenskriverit* saivat suuren osan tuomarinvastuusta ja Kristian V:n Norjan lain mukana (1687) heistä tuli täysiä tuomareita. Täälläkin näyttää opillinen pätevyys olevan 1700-luvun ilmiö.⁸

⁷ *Jørgensen*, Dansk retshistoria, ss. 362—363. S a m a, Udsigt over den danske retshistorie, ss. 146—147. *Stemann*, Den danske Rets- historie, ss. 213—215, 221—222.

⁸ *Olafsen*, Våre sorenskrivere, ss. 6—33.

Käräjärahaan ja lautakunnan sekä talonpoikaisen tuomarin keskeinen asema olivat säilyttäneet tanskalaisen ja norjalaisen oikeuselämän toisenlaisena, talonpoikaisempana ja paikallisempana kuin mitä Ruotsin valtakunnan oikeuslaitos oli. Tanskassa tähän vaikutti varmaan sekin, että *herredsting* oli lähes pysyvä oikeusistuin, se kun istui ainakin päivän viikossa, kun taas Ruotsissa ja maakuntalakienkin mukaan käräjiä istutettiin kolme tai neljä kertaa vuodessa. Merkittävin ero oli kuitenkin alimmankin oikeusasteen tuomarien rekrytointi mahtimiesten keskuudesta Ruotsissa, ja juuri tämä onkin eräs pohjoismaisessa vertailussa ilmenevä sijaisjärjestelmän puuttumista Tanskassa ja Norjassa selittävä tärkeä tekijä: talonpojat ja kirjurit eivät minkään tärkeämpien tehtävien vuoksi sijaisia tarvinneet. Näyttää myös siltä, että alimman asteen tuomariviran taloudellinen tuotto Tanskassa ja Norjassa oli suhteellisen vähäinen.

Mutta tietyssä mielessä ja kehitystä Pohjoismaissa kokonaisilmionä tarkastellen on kuitenkin nähtävissä eräs tärkeä yhteinen piirre: päätyminen kaikissa maissa jotakuinkin samaan lopputulokseen, opillisesti päteviin tuomarinviran haltijoihin. Tämä kehitys liittyi aiempaan eurooppalaiseen kehitykseen, tiedetäänhän, miten roomalainen oikeus Saksassa — varsinkin Reichskammergerichtin perustamisen jälkeen 1495 — jalansijan saaneena aiheutti oikeuskäytännön siirtymisen asteasteelta yhä enemmän opillisesti koulutettujen juristien käsiin myös alemmissa oikeusasteissa. Lakitieteen tohtoreita oli erilaisissa tuomarintehtävissä kautta Saksan ja lainopilliset tiedekunnat antoivat lausuntoja jokaisesta vähänkin merkittävämmästä oikeustapauksesta.

Pohjoismaihin — osittain jo vanhan perinnäisen oikeuslaitoksen, osittain taas vähäisten koulutusmahdollisuuksien vuoksi — ei tätä keskieurooppalaista järjestelmää sinänsä voinut soveltaa, mutta ikäänkuin vaimeana heijastumana siitä on pidettävä *sorenskriverien* ilmestymistä Norjan oikeuslaitokseen ja heidän asemansa kehittymistä, Tanskan *herredsfogdien* vuoden 1660 jälkeen kasvavaa opillista pätevyyttä ja Ruotsi-Suomessa tapahtuvaa hovioikeudessa auskultointia 1620-luvulta lähtien.

Vuonna 1616 ilmestyneessä ERICUS SCHRODERUKSEN ruotsintamassa ja saksalaisen oppineen GEORG AM WALDTIN alunperin laatimassa teoksessa »Rättegångs Oordningh», oikeudenkäynnin epäjärjestys, on kahtenakymmenenäviitena kohtana lueteltu 1600-luvun alun tuomari-ihanteen keskeiset piirteet. Monet niistä sisältyvät maanlain oikeudenkäymiskaareen, useilla on vastineensa Olaus Petrin tuomarinohjeissa, eräät ovat oikeastaan itsestään selviä. Huomio kiinnittyy tässä yhteydessä vaatimusten toiseen kohtaan selityksineen: »Tuomarin on oltava oppinut, taitava sekä lakiin ja oikeuteen perehtynyt. — — — Tällä en tarkoita sitä, että tuomarien tulisi olla tohtoreita, koska sellaisista on meillä pula.»⁹ SCHRODERUKSEN pieni varauksenomainen huomautus sisältää kuin pähkinänkuoressa sijaisjärjestelmän keskeisen ongelman: käytettävissä olevat voimat eivät olleet uuden katsomustavan mukaisesti riittävän päteviä. Tältä pohjalta on myös sijaisjärjestelmään kohdistettu kritiikki ymmärrettävissä.

Vaikka Ruotsin valtakunnassa vasta vuonna 1749 asetusteitse määrättiin tuomarien muodolliset, opilliset pätevyysvaatimukset, joihin mm. sisällytettiin examen iuridicum ja auskultointi¹⁰, ei tämä merkinnyt enää mitään varsinaista mullistavaa uudistusta, vaan jo voimassa olevan yleisen käytännön laillista vahvistamista. Ainakin Suomessa olivat heti vuoden 1680 jälkeisestä ajasta lähtien jo harvinaisia sellaiset tuomarit, joilla ei ollut virkaan vaadittavaa teoreettista ja käytännöllistä koulutusta.¹¹

⁹ *Schroderus*, *Rättegångs Oordningh*, s. 6.

¹⁰ *Modée*, *Utdrag Utur Publique Handlingar* IV, s. 2857. 1700-luvun tuomarien pätevydestä, virkaurasta sekä juridiikan opinnoista ks. esim. *Matz*, *Domarutbildningen och befordingsgången*, ss. 274—279 ja *Almqvist*, *Svensk juridisk litteraturhistoria*, ss. 192—194, 195—236.

¹¹ *von Koskull*, *Finlands häradshövdingar 1680—1713*, ss. 6—7. *Blomstedt*, »Den okompetenta lagläsaren», s. 113. Opillisen pätevyuden vaatimusta kuvastaa esim. K.M:n kirje Turun hovioikeudelle 1. 8. 1682, RR 1682 IV: 516v, jossa tuomariksi ehdotetusta ratsumestari Köhnistä kysytään »om denne — — — är af dhe Studier och qualiteter, som ett sådant Dommare Embethe requirerar».

Sijaisjärjestelmä, joka muodosti ratkaisevan etapin matkalla keskiaikaisesta, paikallisesta ja kansanomaisesta oikeuslaitoksesta uudenaikaiseen, yhtenäiseen ja virkahierarkiaan saumattomasti liittyvään tuomarilaitokseen, oli pitkällisen, toista vuosisataa kestäneen hallinnon murroskauden kriisi-ilmiö. Se ei ollut lakien eikä oikeuskäsitysten mukainen, mitä kuvastaa lähes vuosisadan kestänyt ponnistelu siitä irrottautumiseksi, mutta juuri tämän vuoksi sillä tuli — paradoksaalista kyllä — olemaan ratkaiseva merkitys muodollisen päätelyyden vaatimiselle tuomarinviroissa.

LIITE 1.

**Suomen laamannit, kihlakunnantuomarit, alilaa-
mannit ja lainlukijat 1523—1680**

Elämäkerrallinen henkilöluettelo

Tässä henkilöluettelossa on laamanneista ja kihlakunnantuomareista mainittu ainoastaan heidän toimintansa oikeudellisissa tehtävissä; muun toiminnan osalta antanevat kirjallisuusmaininnat tarpeelliset viitteet näiden tietojen löytämiseksi. Sijaisista on — lukuunottamatta aivan ohimeneviä ja jo ennestään vaiheiltaan täysin tunnettuja lukuunottamatta — pyritty antamaan suhteellisen täydellisiä tietoja.

Laamannit ja kihlakunnantuomarit on merkitty *harvennetulla kurssiivilla*, alilaamannit ja lainlukijat tavallisella *kursiivilla*.

Alilaamanneista ja lainlukijoista on esitetty lyhyesti täydelliset elämäkertatiedot ja heidän kohdallaan ovat viitteet lähteisiin ja kirjallisuuteen lähinnä lähdeviittausten kaltaisia.

Kun varsinkin 1500-, mutta myös 1600-luvun virkasäädyn tuntemus genealogisessa ja biografisessa mielessä on vielä varsin vähäistä, on luettelossa valitettavia aukkoja ja puutteellisuuksia.

Elämäkertatietojen lopussa oleva merkintä (esim. Sin. V: 72) tarkoittaa, että asianomaisen alilaamannin tai lainlukijan sinetti on löydettävissä julkaistujen sinettikuvien joukosta (kuvataulussa V, kuva 72).

Henkilötiedoissa olevat suomalaisia tuomarinvirkoja tai -sijaisuuksia koskevat maininnat perustuvat edellä esitettyihin katsauksiin, eikä niiden lähteitä ole tässä toistettu.

Aalman, Johan Pietarinpoika. Hovioikeudenasianajaja (1669). Hattulan ja Raaseporin lainlukija 1674—76, 1680. Hämeenlinnan porimestari 1678—80, erosi kun ei saanut lainkaan palkkaa. Omisti Sääksmäen Kärjenniemen Tuomarlan (1684—94) sekä Hausjärven Puujaan Mäkilän 1676—1694 (toisen tiedon mukaan vielä 1701). K. Hattula 1701. Sin. VIII: 113.

VA: z 186—120. *Lindequist*, Hämeenlinnan kaupungin historia II, ss. 46, 48. *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat III, s. 443. Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Hausjärvi. *Jutikkala*, Sääksmäen pitäjän historia, s. 234.

Aeimaeleus, Gustav, vht kamariviskaali Antti Jaakonpoika Äimä ja hänen 1. puolisonsa N. N. Ylioppilas (satak.) 1642—43. Hovioikeudenasianajaja 1659—60. Ylä-Satakunnan lainlukija 1658—60, Hollolan 1660—64. Omisti Harjavallan Näyhälän. K. 1664. Sin. VIII: 116.

Jokipii, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, ss. 21—22. *Raevuori*, Turun 1600-luvun lainoppineita asianajajia, s. 152.

Aeimaeleus, Jakob, s. 9. 10. 1638, vht kamariviskaali Antti Jaakonpoika Äimä ja hänen 2. puolisonsa Margareta Hannuntytär (Kettarmannus). Ylioppilas (satak.) Turussa 1657. Ala-Satakunnan lainlukija 1670—80, Ylä-Satakunnan 1675—80, Vehmaan 1675. Vaasaporin kreivikunnan alilaamanni (1674). Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1680 (valtak. 30. 12.)—86. K. 9. 6. 1686. Sin. VIII: 114, 115.

Jokipii, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, ss. 50—51.

Ahtisten suku ks. Maunu Niilonpoika.

Alanus, Nils, s. 1640, vht professori Georgius Alanus ja Elisabet Niilontytär. Ylioppilas Turussa 1653, Upsalassa 1666. Turun akatemian kirjastonhoitaja 1671. Turun hovioikeuden pöytäkirjuri 1675—76. Raaseporin kreivikunnan lainlukija 1675—80. Turun hovioikeuden aktuaari 1676, varaviskaali 1676—80, notaari 1680—85, asessori 1685—1706. K. 1706. Sin. VIII: 117.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 210.

Anders ks. myös Antti.

Anders Andersson ks. Salamontanus.

Anders Sigfridinpoika ks. Rålamb.

Andreas Olai. Ylioppilas Witterbergissä 1537, Rostockissa 1547. Lakit. tohtori. Kunink. kanslian ja kamarin palveluksessa 1549—56, Juhana-herttuan kansleri Turussa 1556—60. Piikkiön tuomarinsijainen 1558. K. Tukholmassa jouluk. 1560.

Hildebrand, *Andreas Olai*, SBL I, ss. 768—770. *Blomstedt*, *Henrik* Klaunpoika Horn I, ss. 301—302.

Anglenius, *Simon Danielinpoika*. Ylioppilas (nimellä *Nurckerus*) Upsalassa 1641, Turussa 1643/44. Turun hovioikeuden auskultantti. Uudenkaupungin raatimies 1649—51. Vehmaan lainlukija 1649—50. Sin. I: 1.

Luukko, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, s. 239. *Kaukovalta*, Uudenkaupungin historia I, s. 123. — Hän lienee se »herra Simonin» lesken *Marika Jaakontyttären* poika *Simon Danielinpoika*, joka mainitaan *Saloisissa* 1645, VA: rr 6: 13.

Antti Kaarlenpoika (Laurinpoika?). Istui Yrjänä Boijen sijasta laamanninkäräjiä Rautalammilla 1604. Muuten tuntematon.

Antti Laurinpoika, Puotilan herra. Äyräpään—Jääsken kihlakunnantuomari 1600—1615. K. 1615 (?).

Ramsay, *Fräsesläkter*, s. 50, kuolinvuodeksi mainittu 1613. *Ruuth*, *Antti Laurinpoika*, KE I, s. 122.

Antti Mikonpoika (Pacchalenius), vht Karkun nimismies *Mikko Antinpoika*, Suoniemen Pakkalasta ja Brita Niilontytär. Ylä-Satakunnan lainlukija 1641—52 (vielä 1653 ?), 1657. Porin kreivikunnan alilaamanni 1658—64. Pohjois-Suomen alilaamanni 1664 (?), 1667 (?). Ehdolla Turun hovioikeuden asessoriksi 1670. *Abraham Kollaniuksen* lainsuomennoksen toinen tarkastaja. Omisti Tyrvään Ritalan ym. tiloja. K. 1679, haud. Porissa 31. 6. Sin. I: 2—3.

Jokipii, Porin kreivikunta, ss. 143—144. *Finne*, *Pacchalenius-suvun* alkuperä, s. 34. VA: Laguksen kok. Häradshövdingar, underlagmän etc., p. 295v. Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Suoniemi. Porin HK. Turun hovioikeus Kun. Maj:lle 18. 3. 1664 ja 27. 4. 1670, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 2. Fil. tri *J. Vallinkosken* tiedonanto.

Antti Niilonpoika (Sabel). Lappeen kihlakunnantuomari 1571. K. 1580.

Ramsay, *Fräsesläkter*, s. 367.

Antti Pietarinpoika. Pohjois-Suomen alilaamanni 1533.

Antti Sigfridinpoika. Turun kaupunginkirjuri 1622—26, 1629—32. Halikon lainlukija 1625—27, Piikkiön 1625—27, Maskun 1627—32, 1647

—49, Vehmaan 1637—39. Uudenkaupungin pormestari 1643—44. K. ennen 1655. Sin. I: 4.

von Bonsdorff, Åbo stads historia I, ss. 213—214. *Kaukovaalta*, Uudenkaupungin historia I, ss. 45—46. Mahdollisesti sukunimeltään *Bjur; Cajander*, Uudenkaupungin muinaisia I: 2, s. 91.

Antti Yrjänänpöika ks. Lythraeus.

Arvid Eerikinpoika ks. Stålarin.

Arvid Matinpoika. Ylioppilas Upsalassa 1633. Halikon lainlukija 1641—66. Omisti Marttilan Ollilan. Sin. I: 5.

Grottenfelt, Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640 II, s. 308. *Jokipiä*, Satakuntalaisen osakunnan matriikkeli I, s. 48. — Hänen veljensä oli turkulainen porvari Hannu Matinpoika Rautala, VA: z 18: 47.

Arvid Olavinpoika. Porvari Viipurissa, köyhien esimies 1569, raati-mies 1564—66. Lappeen tuomarinsijainen 1556, 1557, 1559, 1560, Äyräpään 1561—62, 1564, 1566—67. K. luult. 1571. Sin. XI: 161.

Ruuth, Viborgs stads historia II, s. 1101. VA: 5321: 24v, 5335: 53v. Ei ole sama kuin Arvid Olavinpoika (Wildeman), *Ramsay*, Frälse-läkter, s. 511.

Arvid Tönnenpoika ks. Wildeman.

Augustus Eskelinpoika. Kihlakunnankirjuri 1609. Suur-Savon vouti 1613—16. Savon lainlukija 1619—27, 1633—36, Vähän-Savon 1629—33, Jääskén-Äyräpään 1628—31. K. 1636. Sin. I: 6—7.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 22. VA: Åbo hovrätts domar och sentenser, p. 1. VA: 6747: 61.

Autuisten suku ks. Torsten Henrikinpoika.

Axehjelm ks. Johan Henriksson.

Baaz ks. Ekehjelm.

Backman, Kristian, vht lainlukija Matti Paavalinpoika ja Elisabet Filippuksentytär. Ylioppilas (pohj.) Turussa 1667. Turun hovioikeuden auskultantti (1670). Isänsä apulaisena ja sijaisena 1671—76. Pohjanmaan eteläisen kihlakunnan lainlukija 1677—80. Kihlakunnantuomari Nils Clerkin varatuomari 1681—85, 1687—90. Vaasan pormestari 1690—91. K. 1691. Sin. VIII: 118.

Luukko, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, s. 81. *Åkerblom*, Vaasäläkter Backman, ss. 65—68. RVA: Juridica I. VA: z 187: 328.

Banér, Aksel. Öölänin pohjoisen motin kihlakunnantuomari 1616—20. Lappeen kihlakunnantuomari 1623—42. Kalmarin läänin ja Öölänin laamanni 1639—42. Valtaneuvos 1633. K. 1642.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 227. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 20. *Boethius*, Axel Banér, SBL II, ss. 666—669.

Banér, Gustav Axelsson, s. 1547. Vallentunan, Dandery-

din ja Rydin kihlakunnantuomari 1568—90, 1593—98, Ahvenanmaan 1573—90. K. 1600.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 221. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 20. *Almquist*, Gustav Axelsson Banér, SBL II, ss. 647—655.

Banér, Gustav. Etelä-Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1648—52, Vadsbon 1663, Bankekindin, Kindan ja Ydren 1665—79, Göstringin 1665—89. Södermanlannin laamanni 1663—1682. Valtaneuvos 1652. K. 1689.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 223. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 20. *Wittrock*, Gustaf Banér, SBL II, ss. 692—695.

Banér, Iisak Niilonpoika. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1568—69. K. 1589.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 220.

Banér, Per. Långhundran (Tukholman läänissä) kihlakunnantuomari 1614—20, Sääksmäen 1619—44. Öölannin laamanni 1623—27, Itägöötanmaan 1627—44. Valtaneuvos 1625. K. 1644.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 223. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 20. *Boethius*, Per Banér, SBL II, ss. 658—665.

Bengt Larsson. Hammarsuddin (-torpin), sitt. Nyynäisten herara. Närdinghundran kihlakunnantuomari 1597—1607, Halikon 1600—07. K. luult. 1608.

Zettersten, Svenska flottans historia (I), ss. 25—26. *Waaränen*, Samling af urkunder III, ss. 28—29, aliv. 13. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 25. *Börjeson—Hafström*, Skeppshövidsmän, ss. 66—67 (jossa hänet väärin sijoitettu Sabelhjerta-nimen alle; sama sekaannus *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat I, s. 139). *Tawaststjerna*, Kaarle IX:n ja Sigismundin taistelu, ss. 135, 177.

Berndes, Joakim. Laamanninsijainen Karjalan laamannikunnassa 1610. Savon kihlakunnantuomari (ennen 1620) ja 1622 (valtak. 8. 9.) —23. K. 1623.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 312. *Melander*, Jaakkima Berendes, KE I, ss. 201—202. *Boethius*, Joakim Berndes, SBL III, ss. 784—787.

Berndes, Johan. Halikon kihlakunnantuomari 1633 (valtak. 10. 12.) —52. Valtaneuvos 1651. K. 1652.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 312. *Jacobson*, Johan Berndes, SBL III, ss. 787—792. *Melander*, Juhana Berendes, KE I, s. 202.

Beureus, Tomas. Istui käräjiä Raaseporin kihlakunnassa 1601. Maskun tuomari (?) e. 1607. K. 1635.

Elgenstierna, Ättartavlor I, ss. 353—354.

Bielke, Aksel. Maskun kihlakunnantuomari 1591—92. Itägöötanmaan laamanni 1591—97. K. 1597.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 360. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 23.

Bielke, Gustav. Svean hovioikeuden varapresidentti 1645—47. Tarton hovioikeuden presidentti 1647—51. Svean hovioikeuden neuvos 1651—60. Vehmaan ja Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1648 (valtak. 31. 7.) —52, Oppundan 1646—48, Uplannin varalaamanni 1651. Valtaneuvos 1650. K. 1661.

Elgenstierna, Attartavlor I, s. 364. *Wittrock*, Gustav Bielke, SBL IV, ss. 230—233.

Bielke, Hogenskild. Valtaneuvos 1562. Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1564—99, Ylä-Satakunnan 1565 (?), Savon 1569—80, Pohjois-Suomen laamanni 1569—77, Uplannin 1577—89. K. 1605 (mesattu).

Elgenstierna, Attartavlor I, s. 361. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 24. *Berg*, Hogenskild Bielke, SBL IV, ss. 197—207.

Bielke, Klaus. Sunnerbon kihlakunnantuomari 1574—95, Haggundan 1585—95, Sotholman 1591, Hollolan 1574—81, 1588—94. Pohjois-Suomen laamanni 1590—99. Valtaneuvos 1585. K. 1623.

Elgenstierna, Attartavlor I, s. 361. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 23. *Berg*, Klas Bielke, SBL IV, ss. 208—210.

Bielke, Sten. Angermanlannin kihlakunnantuomari 1671—80. Etelä-Suomen laamanni 1673 (valtak. 23. 10.) —80. Västmanlannin ja Taalain laamanni 1680 (valtak. 14. 9.) —84. Valtaneuvos 1657. K. 1684.

Elgenstierna, Attartavlor I, s. 365. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, ss. 24, 152. *Wittrock*, Sten Bielke d.y., SBL IV, ss. 233—241.

Bielke, Ture. Svean hovioikeuden neuvos 1641—48. Vehmaan kihlakunnantuomari 1643 (valtak. 1. 9.) —48, Ylä-Satakunnan 1645 (valtak. 26. 4.) —48. Valtaneuvos 1640. K. 1648.

Elgenstierna, Attartavlor I, s. 364.

Bielkenstierna, Hans Klasson. Färentunan kihlakunnantuomari 1599—1615, Sotholman 1607—20, Ahvenanmaan 1600—14. Valtaneuvos 1611. K. 1620.

Elgenstierna, Attartavlor I, s. 371. *Börjeson—Hafström*, Skeppshövidsmän, s. 19. *Jacobson*, Hans Claesson Bielkenstierna, SBL IV, ss. 299—302.

Biur, Juhana Sigfridinpoika. Turun linnankirjuri 1627. Vehmaan lainlukija 1643—46. Sin. I: 8.

VA: 2568: 77, 78.

Bjur, ks. myös Antti Sigfridinpoika.

Björn Klauunpoika (Lepaan sukua). Valtaneuvos 1523. Hollolan kihlakunnantuomari 1526—50. Etelä-Suomen laamanninsijainen 1530. K. 1550.

Blomstedt, Lejon- eli Lepaan suku, KE III, ss. 412—413. *Ramsay*, Frälsesläkter, ss. 258—259. Mahdollisesti se Bero Nicolai, joka tuli ylioppilaaksi Louvainissa 1517 ja suor. tutkintonsa Pariisissa 1519. *Carpelan*, Peder Särkilaks jämte fyra andra studerande, s. 299. *Pirinen*, Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla, ss. 437—438. Arkistonhoitaja, fil. tri *Kauko Pirisen* huomautus tekijälle.

Bladh, *Petter A.* Ylioppilas (smool.) Turussa 1670. Turun hovioikeuden auskultantti 1675. Vehmaan lainlukija 1676—80. Asianajaja Turussa 1683—91. K. 1691. Sin. VIII: 119.

Hedman, Släkten Bladh, ss. 278—279. VA: mm 11: 430. *Raevuori*, Turun 1600-luvun lainoppineita asianajajia, s. 158. *Grunér*, Sakförväsende och sakförarmonopol, s. 681.

Blancck, *Georg.* Örebron kihlakunnantuomari 1593—1602 (?), Savon 1600 (valtak. 5. 11.) —1601. K. 1601.

Anthoni, Hertig Karl och Finland, s. 166. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 26.

Blome, *Kristoffer.* Turun linnassa 1542—47. Pyhäjoen läänin vouti 1558—61, Vehmaan 1564—65. Vehmaan tuomarinsijainen 1565, 1569, Maskun 1569. Pohjanmaan vouti 1566—67, Hämeenlinnan 1569—70, Vehmaan 1571—77, Pohjois-Suomen 1579—82. K. 1582. Sin. XI: 162.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 133. *Renvall*, Varsinais-Suomen historia V: 1, s. 150. VA: J. W. Ruuthin kok. XVIII.

Blomm, *Matti Eskelinpoika.* Katselmuskirjuri eversti Rikard Rosenkrantzin kompaniassa 1618—21. Ylä-Satakunnan vouti 1625—27. Piikkiön ja Halikon lainlukija 1628—32, pantu viralta. Harjoitti sitten mm. laajaa luvatonta maakauppaa. Vehmaan kihlakunnanvouti 1647 (?). Eli Halikon Immalassa 1650. Sin. I: 9.

Suku- ja isännimestä päätellen saattaisi olla yhteydessä Turun linnankirjurin Tuomas Eskelinpojan, Florinus-suvun kantaisän kanssa (lat. flos, floris, ruots. blomma). *Wilskman*, Släktbok II, s. 385. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 155. *Ruuth*, Kamariviskaali Antti Jaakonpoika Äimän elämä ja toiminta, s. 35. VA: cc 3: 18, cc 7: 14v. VA: 4912: 140, 4926: 117, 4933: 108. *Blomstedt*, Suomen kihlakunnanvoudit 1630—1713.

Bock, *Knut Knutinpoika*, kot. Turusta (?). Turun hovioikeuden auskultantti (1640). Savon lainlukija 1642—52, Vähän-Savon ja Suur-Savon 1653—55. Savonlinnan pormestari 1643—55. Omisti (myöhemmän) Skoogilan Rantasalmella. Edusti Savoia (luult. sekä Suur- että Vähän-Savon kihlakuntia) v:n 1647 valtiopäivillä talonpoikaissäädys-sä. K. 1655. Sin. I: 10.

Saarenheimo, Savonlinnan kaupungin historia I, s. 170. *Soininen*, Rantasalmen historia, s. 216, joka kuitenkin pitää Bockia sotilashenkilönä. VA: z 171, 8. 5. 1640 (ei pagin.). *Mårtensson*, Förteckning över bondeständets ledamöter 1600—1697, s. 69.

Boije, Anders. Raaseporin kihlakunnantuomari 1588—98, Savon 1602 (valtak. 31 .1.) —18. K. 1618.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 138.

Boije, Erik. Äyräpään kihlakunnantuomari 1534—51. K. 155(1).

Carpelan, Ättartavlor II, s. 114.

Boije, Hannu. Halikon kihlakunnantuomari 1565—66. K. 1573.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 114.

Boije, Niilo. Raaseporin länsios. kihlakunnantuomari 1558—61, Raaseporin 1563 (valtak. 30. 8.) —68. K. 1568.

Carpelan, Ättartavlor II, ss. 114—116. Ei ole ollut Etelä-Suomen laamannina. *Blomstedt, Niilo* Antinpoika Boije, KE I, ss. 279—282.

Boije, Niilo. Halikon kihlakunnantuomari 1564—65.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 114.

Boije, Martti. Vehmaan kihlakunnantuomari 1583—90. Karjalan laamanni 1590—96. K. 1596.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 119.

Boije, Yrjänä. Etelä-Suomen laamanni 1583 (valtak. 12. 4.) —99, 1602 (valtak. 12. 1.) —17. Raaseporin tuomarinsijainen 1588. Valtaneuvos 1602. K. 1617.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 117. *Blomstedt, Yrjänä* Boije, KE I, ss. 282—285. *Boethius, Göran* Boije, SBL V, ss. 222—233.

Bonde, Karl. Välan kihlakunnantuomari 1607—28, Hollolan 1619—33 (siirto 16. 12.), Akerbon ja Skinnskattebergin 1633—52. Karjalan laamanni 1634 (valtak. 25. 2.) —52. Valtaneuvos 1633. K. 1652.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 521. *Almquist, Domsagor och lagsagor II, s. 27.* *Boethius, Carl* Bonde, SBL V, ss. 325—338.

Bosin, Erik, s. 6. 1. 1654, vht luutnantti Paul Bosin ja Margareta Spåra. Ylioppilas Turussa 1661. Turun hovioikeuden auskultantti. Hämeen läänin manttaalikomissaari 1677. Porvoon lainlukija 1677—78. Hollolan 1678—80. Porvoon ja Hollolan kihlakunnantuomari 1680 (valtak. 30. 12.) —90 (?). Gotlannin laamanni 10. 3. 1708, Pohjois-Suomen 30. 10. 1711. K. pakomatalla Länsipohjassa 28. 4. 1715. Sin. VIII: 120.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 144. *Almquist, Lagsagor och domsagor I, s. 391.*

Botved Hannunpoika, (Blylod-sukua). Porvoon kihlakunnankirjuri 1615, vouti 1615—19. Helsingin tullinhoitaja 1620. Porvoon lainlukija 1621—25, Raaseporin 1631—32. Omisti Helsingin pitäjän Häkansbölen. K. marrask. 1632. Sin. I: 11—12.

Nyberg, En nyländsk herrgård, ss. 27—31. *Ramsay, Frälsesläkter, s. 31.* *Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 33.* Tukholman

hovi oikeus Henrik Paavaliinpojan puolesta Karl Oxenstiernalle 18. 7. 1620, RVA: Svea hovrätt. Registratur 1620. VA: 11 1: 184. VA: 483 Db: 55.

Brenner, ks. Hannu Martinpoika, Martti Simonpoika.

Broke, Lauri Pietarinpoika. Ala-Satakunnan tuomarinsijainen 1529, Maskun 1539. Vouti Satakunnassa 1531, Kokemäen läänin vouti 1534—35, Pohjois-Suomen 1540. Turun linnassa 1537—38.

Ramsay, Ättartavlor, s. 32. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, ss. 146—147. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 12, 88—90. *Renvall*, Varsinais-Suomen historia V: 1, ss. 148.

Brun, Jöns. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1556—61. K. 156(2).

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 112.

Budde, Hannu. Antti Laurinpojan (Sabel) palvelija 1566—72. Porvari Viipurissa. Äyräpään lainlukija 1574—76, 1579. Kuului Viipurin linnanpäällystöön 1579. Äyräpään vouti 1579—80. Toimi oppaana sotaretkellä Narvaa vastaan 1578. Omisti talon Viipurissa sekä tilan Tiikkalan kylässä Viipurin pitäjässä. K. 1580. Sin. XI: 163.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 67. VA: 5298: 118, 5338: 1, 5350: 61, 102v, 5447: 53v, 71v, 5450: 132. *Tawaststjerna*, Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota, s. 211. Ministeri, fil. maist. *Eino Wälikankaan* tiedonantoja.

Bulgrin, Joakim. Porvoon kihlakunnantuomari 1558—60, Raaseporin 1561. K. 1561.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 99. *Blomstedt*, Henrik Klaunpoika Horn I, ss. 304—305.

Bure (us), Anders. Ahvenanmaan tuomari 1615—46, Savon 1623—46. K. 1646.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 675. *Wennberg*, Anders Bure, SBL VI, ss. 704—710.

Bååt, Gustav Björnsson. Valtaneuvos 1590. Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1592. K. 1594.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 699.

Bååt, Per Erlandsson. Savon kihlakunnantuomari 1622 (8. 9. saakka), Ala-Satakunnan 1622—23. Åkerin ja Värmdön 1626—53. K. 1654.

Elgenstierna, Ättartavlor I, s. 700. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 31.

Bååt, Seved. Ytter- ja Övertjurbon kihlakunnantuomari 1642—46, Savon 1646—52. Svean hovioikeuden neuvos 1652—60, presidentti 1661—69. Karjalan laamanni 1662 (valtak. 4. 2.) —69. Valtaneuvos 1645. K. 1669.

Elgenstierna, *Ättartavlor I*, s. 701. *Almquist*, *Lagsagor och domsagor II*, s. 31. *Wittrock*, *Seved Båät*, SBL VII, ss. 50—54

Böcke, Herman (vanhempi). Viipurin raatimies 1609—16, 1618, 1620, 1622, pormestari 1625—32. Käkisalmen läänin lainlukija 1634—41 Omisti Säkkijärven Nisalahden. Edusti (mahd.) Viipuria v:n 1627 valtiopäivillä. K. 1641. Sin. I: 13.

Ruuth, *Viborgs stads historia II*, s. 1095. VA: gg II: 87. *von Bonsdorff*, *De finska städernas representation intill frihetstiden*, s. 57.

Böcke, Herman (nuorempi), vht lainlukija Heman Böcke (vanhempi) ja Katarina Stråhlman. Käkisalmen läänin lainlukija 1647—52, 1655. Käkisalmen kaupunginsihteeri 1648. Sin. I: 13.

VA: gg II: 87. *Bergholm*, *Sukukirja*, s. 1272. VA: jj 1.

Carell, Henrik Hannunpoika. Kyminkartanon läänin kihlakunnan-kirjuri 1601. Rannan kihlakunnan vouti 1603—08, Äyräpään 1610—11. Hollolan lainlukija 1606—07. Sin. I: 14.

Almquist, *Den civila lokalförvaltningen IV*, s. 83. VA: 5793: 100.

Carling, Isak (Olavinpoika). Ylioppilas (pohj.) Turussa 1663. Asianajaja Turussa (1671). Vähän-Savon lainlukija 1672 (ei liene hoitanut tehtävää). K. 1672.

Luukko, *Pohjalaisen osakunnan nimikirja I*, s. 70. VA: Laguksen kokoelma, *Haradshödingar, Under—Lagmän etc.* p. 59. VA: z 187: 315.

Charselius, Nils Mårtensson. Sjuhundran, Långhundran, Lyhundran, Väddön, Frötunan, Lännen, Bron, Vätön ja Häverön lainlukija n. 1627—31, Ahvenanmaan 1636—40. Elossa 1647. Sin. I: 15.

Almquist, *Lagsagor och domsagor II*, s. 33.

Coronander, Gabriel, isä porvari Hannu Brunila. Turun hovioikeuden auskultantti. Ylä-Satakunnan lainlukija 1660, Sääksmäen 1662—63, Vehmaan 16668—69, 1672—74. Rauman pormestari 1672—75. K. Pöytyällä 1697, haud. 28. 7. Sin. VIII: 121.

Selinheimo, *Turun porvariston sukunimiä II*, s. 134. *Lähteenoja*, *Rauman kaupungin historia II*, s. 69. VA: z 29: 73, cc 8: 82v—83. Pöytyän HK.

Corte, Henrik, s. 1647, vht Raahan pormestari Henrik Corte ja (Kristina Forbus). Ylioppilas (pohj.) Turussa 1655. Turun hovioikeuden auskultantti. Hailuodon vapaaherrakunnan lainlukija 1672—74. Raahan kaupunginkirjuri 1672, raatimies 1675, pormestari 1680. K. 1706. Sin. VIII: 122.

Luukko, *Pohjalaisen osakunnan nimikija I*, ss. 73—74.

Creutz, Lorentz. Turun hovioikeuden neuvos 1662—70. Pohjois-Suomen laamanni 1676 (valtak. 17. 4.). Valtaneuvos 1660. K. 1676.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 229. *Almquist*, Lagsagor och domsagor I, s. 435 (ei hakemistossa II, s. 34!) ilmoittaa, että Länsipohjan kihlakunnantuomariksi 1670 tuli hänen poikansa Lorentz Creutz nuorempi, kun taas *Carpelan*, l.c. antaa saman tiedon sekä isästä että pojasta. *Grottenfelt*, Lauritsa Creutz, KE I, ss. 434—435. *Wittrock*, Lorentz Creutz d.ä., SBL IX, ss. 86—95.

Creutzhammar, ks. Henrik Laurinpoika.

Croock (Krook), *Olaus Martini*, isä Martti Henrikinpoika Krook. Kemiön kirkkoherra 1554, Lempäälän 1556—74, Vanajan 1575—94—. Hattulan tuomarinsijainen 1576, 1580, Hollolan 1572. Sin. XI: 164.

Leinberg, Det odelade finska biskopstiftets herdaminne, s. 118. *Leinberg*, Åbo stifts herdaminne, ss. 120, 232—233.

Cruus, Jesper Matinpoika. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1600—08, istui käräjiä Hattulan kihlakunnassa 1602. Dalslandin kihlakunnantuomari 1611—22. Pohjois-Suomen laamanni 1606 (valtak. 2. 7.) —22. K. 1622.

Elgenstierna, Ättartavlor II, ss. 129—130. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 34. *Melander*, Jesper Matinpoika Kruus, KE III, ss. 265—267.

Cruus, Matti Laurinpoika. Äyräpään kihlakunnantuomari 1593—99, Hattulan 1600—06. Pohjois-Suomen laamanni 1602 (valtak. 12. 1.) —06. K. 1606.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 129. *Blomstedt*, Matti Laurinpoika Kruus, KE III, ss. 260—265.

Curnovius, Johan. Kajaanin vapaaherrakunnan kihlakunnantuomari 1653—65. Kajaanin pormestari 1659—65. K. 1665.

Jokipii, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, s. 11.

Daalman, Mikael, vht lainlukija Martti Mikaelinpoika ja Valpuri Sakariaantytär. Kymin lainlukija 1658—64, 1673—75, Porvoon 1659—66, Hollolan 1665—68, Raaseporin ja Hattulan 1671 (valtak. 9. 6.) —72. Haminan pormestari 1675. K. 1677. Sin. VIII: 123, 124, 125.

Wallenius, Wallenius. Kolmas sukukirja, s. 187. Turun hovioikeus Kun. Maj:lle 30. 5. 1676, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. Mt, Åbo hovrätt, vol. 1. VA: 11 5: 307.

Daalman, Sakarias, edellisen veli. Käkisalmen läänin lainlukija 1666—75. Kihlakunnantuomari Plagmanin varatuomari 1680—83. Sin. VIII: 126.

Wallenius, Wallenius. Kolmas sukukirja, s. 187. *Bergholm*, Sukukirja, s. 1358.

Dalekarl, aateloitu 1649 *Stiernhöök, Johan*, s. 1596, vht Bron kirkkoherra Olaus Petri ja Margareta Hansdotter. Ylioppilas Upsalassa 1619, sitt. Leipzigissä, Jenassa, Wittenbergissä ja Rostockissa.

Maisteri Upsalassa 1624. Turun hovioikeuden asessori 1630—40. Pohjois-Suomen alilaamanni 1636—40. Turun akatemian juridiikan professori 1640—46. Ahvenanmaan lainlukija 1641—45. Svartlösan kihlakunnantuomari 1642—51, Örbyhusin läänin 1646—75. Oikeusrevision revisios sihteeri 1647—75. Hovineuvos 1666. »Ruotsin lakitieteen isä». K. 1675. Sin. I: 16.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 196—198.

Daniel Niilonpoika. Hollolan kihlakunnankirjuri 1622. Hattulan lainlukija 1632—36, Hollolan 1632—36, 1649—51, Ylä-Satakunnan 1637, Sääksmäen 1638. Elossa 1656. Määrätty Kollaniuksen lainsuomenoksen tarkastajaksi, mutta jäi kesken työstä pois. Omisti Hattulan Pelkolan Kyttälän. Sin. II: 17.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 38. *Jutikkala*, Suurtilojen muodostuminen II, s. 38. Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Hattula. *Lagus*, Om finska lagötwersättningar, ss. 20—21. — Hän ei ole sama mies kuin Itä-Suomessa mainittu vouti ja kihlakunnankirjuri Daniel Niilonpoika (Läck), joka 1627 oli vankina Turun linnassa. *Jokipiä*, Turun linnanrouvan kirje v. 1627, s. 7.

Daniel Matinpoika. Henrik Klaunpojan (Horn) kirjuri 1590. Mas-kun tuomarin sijainen 1593, 1596. Sin. VII: 106.

VA: 1713: 114.

Daniel Sveninpoika. Asianajaja Turussa (1662). Ylä-Satakunnan lainlukija 1665—75. Naantalın pormestari 1683—1707. Omisti Tyrvään Leiniälän Kauniston 1670—82. Edusti Naantalia v:n 1682 ja 1697 valtiopäivillä. Sin. VIII: 127.

Ilmeisesti sama kuin Daniel Svenonis Juvelius eli Jempte, Turusta, joka tuli ylioppilaaksi Turussa 1654. *Lagus*, Åbo akademis studentmatrikel I, s. 66. *Jüntere*, Naantalın kaupunginhallinnon historiaa 1700-luvulla, s. 147. *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat II, s. 601. VA: z 182: 106. *von Bonsdorff*, De finska städernas representation intill frihetstiden, ss. 74, 77.

Dansonville, *Erik*. Nyenin raatimies 1649—52, »Gerichtsvogt» 1651—54. Örneholmin vapaaherrakunnan alilaamanni 1654. Alilaamanni 1655. Oli, joutuessaan 1656 venäläisten sotavangiksi aluksen päällikkönä Retusaaren luona, entinen alilaamanni.

Lagus, Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst, s. 368. *Erik Dansonville* K. M:lle (päiväämätön) 1655, RVA: Biografica, *Dansonville. von Bonsdorff*, Nyen och Nyenskans, s. 48.

de la Gardie, *Jakob*. Etelä-Suomen laamanni 1618 (valtak. 28. 10.) —1634 (siirto 17. 1.), Uplannin 1634—52. Valtaneuvos 1613. K. 1652.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 225. *Almquist*, Lagsagor och domsagor I, s. 15. *Grottenfelt*, Jaakko de la Gardie, KE I, ss. 487—489. *Boethius*, Jakob Pontusson de la Gardie, SBL X, ss. 634—657.

de la Gardie, Pontus. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1580—85. Valtaneuvos 1585. K. 1585.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 224. Hildebrand, Pontus de la Gardie, SBL X, ss. 610—628. Grotenfelt, Pontus de la Gardie, KE I, ss. 485—486.

von Dellwig, Ewert. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1614—16. Erään tiedon mukaan kuollut jo ennen vuotta 1615 (!)

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 250.

Djurman, Erik. Katselmuskirjuri eversti Herman von Cappelin rykmentissä. Rykmentinkirjuri eversti Frans Johnstoneen rykmentissä 1652—57. Viipurin postimestari 1660—66. Viipurin läänin lainlukija 1668—80, Suur-Savon 1680. Tammisaaren pormestari 1687—92, josta virasta ei kuitenkaan saanut palkkaa. Suositeltiin 1691 Käkisalmen pormestariksi. K. 1692, haud. 11. 6. Tammisaaren. Sin. VIII: 128.

Aejmelaeus, Namnlistor, ss. 197, 211. Grape, Postkontor och postmästare, s. 864. Bergholm, Sukukirja, s. 1184. Elgenstierna, Ättartavlor IV, s. 199. Durchman, Domkyrkans i Viborg räkenskaper 1655—1704, ss. 120, 122, 131. VA: x 17: 404. Valtakirja Erik Diurmanille Tammisaaren pormestariksi 29. 11. 1687, RR 1687: 438r. Takolander, Ekenäs stads historia I, ss. 258—259. Turun hovioikeus K. M:lle 18. 1. 1691. RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 3b. Tammisaaren HK.

Dober, Petrus, s. 1600, vht hovioikeudenasesessori Hans Dober ja Kristina Lang. Ylioppilas Upsalassa 1620. Lainlukija Örebron läänin useissa kihlakunnissa 1628—30. Värmlännin alilaamanni 1629—36. Turun hovioikeuden asesessori 1630—34. Pohjois-Suomen alilaamanni 1633—34. Göötan hovioikeuden asesessori 1634—61. Simtunan kihlakunnantuomari 1641—52, Norra ja Södra Vedbon 1653 sekä Västbon 1654—62. Länsigöötanmaan alilaamanni 1646—52. K. 1662.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 195. Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 36. Andersson, Uppsala universitets matrikel I, s. 27. Almquist, Petrus Dober, SBL XI, ss. 321—325.

Drake (Hand), Arvid. Östbon kihlakunnantuomari 1583, Kinnevadin 1585—88, Halikon 1592—93, Ydren 1594—1608—. K. 1618.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 291. Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 36.

Dryselius (aateloituna 1653 Lagerqvist), Erik. Svean hovioikeuden aktuaari 1642—44, sihteeri 1651—52, asesessori 1652—55, Hardemon kihlakunnantuomari 1642—44, 1649—50, Norra Mören 1642—44, Lasken ja Skåningin 1645—51, Hagundan ja Piikkiön 1651—52, Edsbergin, Grimstenin, Sundbon, Åkerin ja Västerrekarnen 1658—64. Södermanlännin alilaamanni 1652—54. Leskikuningatar Hedvig Eleonoran henkiläänin laamanni 1664—92. K. 1692.

Elgenstierna, Åttartavlor IV, s. 484. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 76.

Dönsbyn suku ks. Henrik Henrikinpoika (2), Maunu Henrikinpoika.

Eerik ks. myös Ericus, Erik.

Eerik Antinpoika (Rädf i Finland). Perityn ja oman vouti Suomessa 1532—39, Etelä-Suomen vouti 1537, Pohjois-Suomen 1540—45. Halikon tuomarinsijainen 1572—73. K. 157 (3).

Almquist, *Den civila lokalförvaltningen* IV, s. 43. *Ramsay*, *Frälse-släkter*, s. 364.

Eerik Antinpoika, »i Borgå». Porvoon tuomarinsijainen 1556, (1557—58), 1560, 1561. Sin. XI: 165.

Ruuth, Rälssimiesten sineteistä, s. 333.

Eerik Arvidinpoika ks. Stålarin.

Eerik Hannunpoika. Jääsken ja Äyräpään lainlukija 1641—50. Otti 1641 viljelykseensä tilan Pyhtään Tesjoella, omisti (1651) Muolaan Kuusan. Sin. II: 18.

VA: ä 1: 204v—205, bb 3: 148. VA: 6817: 89. *Möller*, Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo, s. 276, sanoo lähdeittäen ilmoittamatta Eerik Hannunpojan olevan vararikontehnyt kauppias (alaviitta koskee vain Hans von Holtenia). VA: jj 6: 161. — Ei näytä olevan sama mies kuin Viipurissa mainittu Eerik Hannunpoika Storck, joka 1645—48 oli Kymmin kihlakunnan voutina. *Lagus*, *Ur Viborgs historia* II, s. 69. *Blomstedt*, Suomen kihlakunnanvoudit 1630—1713.

Eerik Håkaninpoika (Slang). Eerik Flemingin vouti Syrjän (Suitian) kartanossa. Etelä-Suomen laamanninsijainen 1537, 1575, Halikon tuomarinsijainen 1558—61, Halikon kihlakunnantuomari 1568—79. K. 1579. Sin. XI: 166.

Ramsay, *Frälse-släkter*, s. 411.

Eerik Knutinpoika. Pohjois-Suomen laamanninsijainen (Pohjanmaa) 1563.

Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia II, s. 404, sanoo erheellisesti Eerik Knutinpojan olleen tuomarinsijaisena ja Paavali Pietarinpojan laamanninsijaisena 1563. VA: 4654: 10.

Eerik Matinpoika. Hattulan kihlakunnantuomari 1570—84, Vendelin ja Tierpin 1586—92. K. 1593.

Hildebrand, Erik Matsson, SBL XIV, ss. 330—339. *Hildebrand*, Förväxlings- och identifieringsproblem 2. Ericus Mattei, Erik Matsson, Erik Körning och Henrik Matsson Huggut, ss. 113—122.

Eerik Mikonpoika, aateloituna (1654) *Sölfverarm*. Arvid Eerikinpoika Stålarmin kirjuri 1598. Ratsumies Wilhelm Spiegelin lipustossa 1599. Savon lainlukija 1601. Savonlinnan ja Vähän-Savon vouti 1603—05, 1609—10, Kyminkartanon läänin 1608—09, 1611—12, Savon 1617

—22. Karjalan alilaamanni 1623—35. Omisti Rantasalmen Mielittylän. K. 1654. Sin. VII: 103.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 464, joka kuitenkin sanoo Eerik Mikonpojan olevan sukutarinain mukaan Liivinmaalta kotoisin ja tulleen Suomeen 1599; Savon sakkoluettelot 1598 varmentanut Arvid Eerikinpoika Stålarmin kirjuri lienee kuitenkin sama mies. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 50. VA: 6818: 478—480. *Ramsay* on julkaissut Sölfverarm-suvun yhteydessä Eerik Mikonpojan sinettinä alilaamanni Eerik Mikonpoika Reuterin (ks. seur.) sinetin.

Eerik Mikonpoika (Reuter), vht turkulainen porvari Mikko Eerikinpoika Rytter ja N. N. Danielintytär Kohma. Turun hovioikeuden auskultantti. Vehmaan lainlukija 1647—49, Ahvenanmaan 1647—49, Turun kaupunginviskaali 1649—50, kämnerioikeuden jäsen 1650. Vehmaan lainlukija 1651—53, 1656, Maskun 1658—74, Piikkiön 1658—61, Loimaan vapaaherrakunnan alilaamanni 1670—72. K. 1674. Sin. II: 19—20.

Ruuth, Åbo stads historia III, s. 281. VA: z 172: 119, z 19: 174, z 20: 162. *Hausen*, Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1634—1700, s. 180. Consistorii Academici Åboensis äldre protokoller III, s. 457.

Eerik Olavinpoika. Gustav Banérin vouti Mustasaarella 1582—84. Pohjanmaan lainlukija 1586—96. Vangittuna nuijasodan yhteydessä eräänä talonpoikien »sortajista» vietiin 1596 Örebrohon, mutta vapautettiin s.v. ja palasi Pohjanmaalle. Siirtyi sitt. puolalaisten puolelle ja oli 1602 ratsumies Fahrensbachin joukoissa. Omisti talon Mustasaaren Voitbyssä (Lahnasaarella), jonka nuijamiehet polttivat 1596. Sin. VII: 107.

Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia II, ss. 405, 529, 533—555, 558—560. *Ahnlund*, Klubbekrigets förhistoria, s. 11. VA: Acta historica 1596. *Anthoni*, Kring en förteckning, ss. 194—195, 199. *Grönblad*, Handlingar rörande klubbekriget, I, ss. 4, 5, 10—11, 16, 83—84, 89—90. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan nuijapäälliköt, ss. 36—38.

Eerik Olavinpoika, ks. myös Stålarmin.

Eerik Perttelinpoika (Slang). Äyräpään kihlakunnan tuomari 1568—93. Halikon tuomarinsijainen 1571, 1577.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 409—410.

Eerik Pietarinpoika. Ala-Satakunnan vouti 1622—23. Ylä-Satakunnan lainlukija 1634—35, Vehmaan 1637. Omisti tilan Kokemäen Havingissa. K. 1657. Sin. II: 21.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 52. VA: mm 7: 232. VA: 7267: 123.

Eerik Sveninpoika (Allon i Finland). Porvoon kihlakunnan tuomari 1555—58, 1561. K. luult. 1565/66.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 527. Ei ole sama mies kuin Helsingin

vouti Eerik Sveninpoika, kts. *Kerkkonen*, Helsingfors kungsgård 1550—1572, s. 54.

Eerik Tönnenoika (Wildeman). Halikon kihlakunnan-tuomari 1590—91. K. n. 1599.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 513.

Eerik Yrjänänpoika, vht alilaamanni Yrjänä Jönsinpoika ja N. N. Israelintytär. Hattulan lainlukija 1621—22, Sääksmäen 1625—27, 1629—30, 1633—34. Omisti Sääksmäen Terisen, Kylän, Kalvolan Kutilan ym. Elossa 1650. Sin. II: 22.

Jutikkala, Sääksmäen pitäjän historia, ss. 263—264. *Kiuasmaa*, Israel Paavaliinpoika Särkilähti, ss. 359—360. *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat III, s. 116.

Öhrenhoff, ks. Halitzius.

Ehrnrooth, ks. Plagman.

Eka-suku, ks. Olavi Trottenpoika.

Ekehjelm (v:een 1647 *Baaz*), *Bengt*. Svean hovioikeuden sihteeri 1642—48. Piikkiön kihlakunnantuomari 1642—48, Hagundan 1642—48. K. 1650.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 509.

Ekenberg (v:een 1649 *Wigelius*), *Petrus*, s. Köpingissä 15. 10. 1603, isä Köpingin kirkkoherra Laurentius Algothi Wigelius. Opisk. ulkomailla, lakitieteen tohtori Baselissa 1631. Turun hovioikeuden sihteeri 1632—33, assessori 1633—56. Etelä-Suomen alilaamanni 1636—37. Memmingin kihlakunnantuomari 1642—52, Svartlösan 1652—53, Äyräpään 1646—52, Ylä-Satakunnan 1653—55. K. 1656.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 512. *Westerlund*, Åbo hovrätt, ss. 163—164. *Almqvist*, Lagsagor och domsagor II, s. 39.

Elias Haraldsson, ks. Stare.

Elias Simonis. Paraisten kirkkoherra 1558—1584. Piikkiön tuomarinsijainen 1558.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, s. 38. *Suvanto*, Akaan historia I, s. 346. VA: Hausenin kok. I: 37.

Ericus, Erik, ks. myös Eerik.

Ericus Benedicti. Hämeenlinnan saarnaaja 1563—71. Vanajan kirkkoherra 1571—74, Pälkäneen 1575. Hollolan ja Sääksmäen tuomarinsijainen 1569. Sin. XI: 167.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, ss. 175, 232 ja 209, jossa Hämeenlinnan saarnaajan nimenä väärin Ericus Bartholdi, vrt. esim. VA: 3991: 23.

Ericus Laurentii (Jentz), vht kirkkoherra Laurentius Jentz ja Elin. Akaan kirkkoherra 1551—78. Sääksmäen tuomarinsijainen 1568.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, s. 38. *Suvanto*, Akaan historia I, s. 346. VA: Hausenin kok. I: 37.

Ericus Petri. Lars Flemingin kappalainen. Ahvenanmaan tuomarinsijainen 1557, 1559—60.

Hausen, Bidrag II, s. 443.

Erik Andersson. Svean hovioikeuden asessori 1628—40. Raaseporin kihlakunnantuomari 1628 (valtak. 29. 4.)—40. Gäsenen kihlakunnantuomari 1627—40, Asin 1629—34. K. 1640.

Anjou, Svea hofrätt, s. 75. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 39.

Eskel Matinpoika. Vehmaan vouti 1604—06, 1609, 1620—22, Ylä-Satakunnan 1614—22. Halikon lainlukija 1611, Piikkiön 1613—17, Maskun 1617, 1620, Vehmaan 1617. Omisti Kalannin Villilän. Elossa 1634. Sin. II: 23.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 54. RVA: Turun hovioikeus K. M:lle 22. 3. 1634, Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 1. — Eräs Eskel Matinpoika oli 1590—91 Klaus Bielken kartanovoutina Sundholmassa. VA: 1507: 46, 1520: 78v.

Eskel Paavalinpoika. Hannu Eerikinpojan palvelija 1584. Porvari Viipurissa, raatimies 1594—1603, pormestari 1603—13. Lappeen lainlukija 1587—88, Savon 1594—1600. Elossa vielä 1618 (?). Edusti Viipuria v:n 1607 valtiopäivillä. Sin. II: 24.

Ruuth, Viborgs stads historia II, s. 1094. *Tawaststjerna*, Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota, ss. 459—460. VA: 217a: 21v. Eräs Esko (Eskel) Paavalinpoika mainitaan 1618 Viipurin ulkomaankauppiaitten joukossa, *Möller*, Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo, s. 47. *von Bonsdorff*, De finska städernas representation intill frihetstiden, s. 53.

Eskert Linderinpoika. Lappeen kihlakunnantuomari 1600—19.

Ramsay, Frälseäskter, s. 102.

Fabricius, *Jakob*. Käkisalmen kaupunginsihteeri 1648—52. Käkisalmen läänin lainlukija 1652—53. Sin. II: 25.

VA: j 1.

Fabricius eli *Smedh*, *Kristiern Filipinpoika*, isä Halikon kirkkoherra Philippus Theobaldi. Kanslian palveluksessa («kansliförvant») (1600, 1616). Muonamestari (1611, 1615). Komissaari. Turun hovioikeuden asessori 1623—28. Pohjois-Suomen alilaamanni 1625—26. Turun pormestari 1627. Edusti Turkua v:n 1627 valtiopäivillä (salaisen valiok. jäsen). Omisti Merimaskun Mälsälän. Elossa sokeana 1648. Sin. X: 156.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 190—191. VA: 4409: 47. *von Bonsdorff*, De finska städernas representation intill frihetstiden, s. 57.

Falander, aateloituna 1691 *Tigerstedt, Erik*, s. Turussa 21. 3. 1640, vht kirkkoherra Erik Falander ja Magdalena Hermainen. Ylioppilas Turussa 1650. Turun hovioikeuden auskultantti 1666. Raaseporin kreivikunnan lainlukija 1670 (toisen tiedon mukaan valtak. vasta 17. 9. 1673)—1675. Närpiön vapaaherrakunnan alilaamanni 1668—71. Kreikan ja heprean kielten professori Turun akatemiassa 1671—82, juriidikan 1682—85. Turun hovioikeuden asessori 1685—97. K. 1697. Sin. IX: 129.

Westerlund, Abo hovrätt, ss. 181—182. *Rein*, Eerik Tigerstedt, KE V, s. 426.

Falk, Johan, isä Narvan kirkkoherra Erik Falk. Ylioppilas Turussa (viip.) 1662. Pohjanmaan kruununtuomiokunnan lainlukija 1670—71, vapaaherrakuntien 1672—74. K. ennen 1678. Sin. IX: 130.

Lagus, Abo akademis studentmatrikel I, s. 97. *Carpelan*, Abo i genealogiskt hänseende, s. 23. *Lagus*, Ur Viborgs historia II, s. 70. *Virrankoski*, Suur-Kalajoen historia I, ss. 310, 312—315, 317. *Donner*, Hauptmannen över Duderhofs friherreskap Johan Munck, ss. 25—26. VA: 9155: 467.

von Falkenberg, Johan Gottfrid. Valtakirja Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomariksi 12. 12. 1660 (virka ei avoinna). Käkisalmen läänin kihlakunnantuomari 1663 (valtak. 16. 12.)—1671. Turun hovioikeuden asessori 1666—74. K. 1674.

Westerlund, Abo hovrätt, ss. 170—171.

von Falkenberg, Konrad. Edsbergin kihlakunnantuomari 1623—27, Hollolan 1633 (valtak. 10. 12.)—1652. Valtaneuvos 1651. K. 1654.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 645. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 43.

Fincke, Gödik. Istui käräjiä kihlakunnantuomarin sijaisena Vehmaalla 1604, laamanninsijaisena Etelä-Suomen laamannikunnassa 1608. K. 1617.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 111. *Blomstedt*, Gödik Kustaanpoika Fincke, KE II, ss. 38—43.

Finne, ks. Sten Henrikinpoika.

Fincke, Kustaa. Hollolan kihlakunnantuomari 1552 (valtak. 14. 3.)—66. K. 1566.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 110.

Fincke, Yrjänä. Pohjois-Suomen laamanni 1549—68. Raaseporin länsiosan kihlakunnantuomari 1558 (valtak. 10. 1.). K. n. 1570.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 110. *Blomstedt*, Yrjänä Gödikinpoika Fincke, KE II, ss. 35—38.

Fleming, Eerik. Etelä-Suomen laamanni 1524—48. Piikkiön kihlakunnantuomari 1518—37—, Halikon —1537—. K. 1548.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 356. *Blomstedt,* Eerik Jaakkimanpoika Fleming, KE II, ss. 53—60.

Fleming (o.s. *Sparre*) *Hebla,* edell. leski. Piikkiön kihlakunnantuomari 1570. K. 1571.

Fleming, Henrik. Sollentunan kihlakunnantuomari 1613—17, Vehmaan 1621—1626 (ero 10. 8.). K. 1652.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 360. *Melander,* Henrik Klaunpoika Fleming, KE II, ss. 95—96.

Fleming, Herman. Vehmaan kihlakunnantuomari 1547—68, 1572—83. Pohjois-Suomen laamanni 1576—83, Maskun tuomarinsijainen 1559. K. 1583.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 359. *Blomstedt,* Herman Pietarinpoika Fleming, KE II, ss. 65—70.

Fleming, Herman. Etelä-Suomen laamanni 1657 (valtak. 11. 6.) —1673. Valtaneuvos 1650. K. 1673.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 362. *Melander,* Herman Klaunpoika Fleming, KE II, ss. 98—100.

Fleming, Iivar. Pohjois-Suomen laamanni 1524—48. Maskun kihlakunnantuomari 1519—, Vehmaan —1537—. K. 1548.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 356. *Blomstedt,* Iivar Jaakkimanpoika Fleming, KE II, ss. 60—65.

Fleming, Klaus. Pohjois-Suomen laamanni 1562—76. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1590—97, Uplannin laamanni 1590—97. K. 1597.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 357. *Almquist,* Lagsagor och domsagor II, s. 43. *Blomstedt,* Klaus Eerikinpoika Fleming, KE II, ss. 77—89.

Fleming, Klaus. Piikkiön kihlakunnantuomari 1578—98. Istui käräjiä kihlakunnantuomarin sijaisena Maskun ja Vehmaan kihlakunnissa 1605. K. 1616.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 359. *Renvall,* Tuomarinviran hoito, s. 105. *Blomstedt,* Klaus Hermaninpoika Fleming, KE II, ss. 89—93. *Mikander,* Claes Hermansson Fleming

Fleming, Klaus. Norra Mören kihlakunnantuomari 1620—24, Ala-Satakunnan 1624—44. Södermanlannin laamanni 1632—34, Etelä-Suomen 1634 (valtak. 22. 1.) —1644. Valtaneuvos 1625. K. 1644.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 361. *Almquist,* Lagsagor och domsagor II, s. 43. *Melander,* Klaus Laurinpoika Fleming, KE II, ss. 96—97.

Fleming, Lars. Tarton hovioikeuden presidentti 1665—95. Etelä-Suomen laamanni 1680 (valtak. 14. 9.). Valtaneuvos 1669. K. 1699.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 361. *Melander*, Lauri Klaunpoika Fleming, KE II, ss. 100—101.

Fleming, Lauri. Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1556—60—, Porvoon 1560 (?), Etelä-Suomen laamanni 1561—62. K. 1562.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 356. *Blomstedt*, Lauri Iivarinpoika Fleming, KE II, ss. 70—77.

Fleming, Lauri. Maskun kihlakunnantuomarin sijainen 1596. K. 1601 (1602 ?)

Carpelan, Ättartavlor II, ss. 360—361. *Blomstedt*, Lauri Hermaninpoika Fleming, KE II, ss. 93—95.

Fogelhufvud, ks. Sigfrid Matinpoika.

Fontell, Arvid G. Ylioppilas Turussa 1671. Maskun lainlukija 1680. Maaherran sihteeri Gävlessä. Gävlen kaupunginsihteeri (1685, 1695, 1699). Turun raatimies 1704—10. K. 1710.

Carpelan, Åbo i genealogiskt hänseende, s. 180. VA: z 71: 335—340. Fil. tri *J. Vallinkosken* tiedonanto.

Fordell, Hannu, isä vouti Knut Jönsinpoika Fordell. Ångermanlannin vouti 1551—52. Korsholman läänin tilittäjä voudin puuttuessa 1567—68, seitsemän Pohjanmaan pitäjän vouti 1568—70. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1551—54, 1556, 1558, 1561 (?), tuomarin sijainen 1562. Porvari Tukholmassa. K. 1573.

Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia II, ss. 373—374. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 73. *Grottenfelt*, Hannu Knuutinpoika Fordell, KE II, ss. 111—112.

Fordell, Lauri, edell. veli. Kunink. turkistenostaja 1552—54. Limingan vouti 1556—57, Pohjois-Pohjanmaan 1558—60. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1555—58, 1560 (?).

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 143.

Fortelius, ks. Lagerfelt.

Forssman, Samuel Matinpoika, kotoisin Helsingistä. Helsingin kaupunginpelimanni. Asianajaja Turussa 1641. Raaseporin lainlukija 1641, Lappeen 1642—50, Inkerissä 1650—60, Käkisalmen läänin 1659—61. Omisti Helsingin pitäjän Töölön, jonka sijaan 1643 sai Lappeen Kirvesniemen. Sin. II: 26.

Nordman, Bidrag till Helsingfors stads historia I, s. 168. *Bergholm*, Sukukirja, s. 454. VA: z 171 (ei pagin.).

Frans Matinpoika (Iivanainen—Teetgren-sukua), isä pappi Matthias Bartholdi. Kunink. majesteetin palvelija Viipurissa 1556. Antti Laurinpojan (Sabel) palveluksessa, lähetettiin 1566 joissakin tehtävissä Viipurista Liivinmaalle. Äyräpään tuomarin sijainen 1568—71, Lappeen 1570—71.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 484—485. VA: 5292: 63.

Frese, Karl, s. 1652, vht Kaarleporin kreivikunnan vouti Lorentz Frese ja Margareta Häkanintytär. »Palvellut hovioikeudessa». Vaasan kaupunginjirjuri 1673—74. Kymin lainlukija 1675—80. Käkisalmen pormestari 1682—96. Käkisalmen läänin kihlakunnantuomari 1696—1710. Ehdolla Vähän-Savon, Hattulan, Lappeen kihlakunnantuomarinvirkoihin 1691—93, haki mm. Pohjois-Pohjanmaan tuomarinvirkaa. K. Käkisalmissa 1710. Sin. IX: 131.

RVA: Biografica Frese. Turun hovioikeus K. M:lle 18. 4. 1691, 9. 12. 1692, 8. 4. 1693, sekä Fresen päiväämättömiä anomuksia, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 3b. Käkisalmen HK. Valtiot. maisteri *Georg Lutherin* tiedonantoja.

Friis, Magnus, Raaseporin kreivikunnan lainlukija 1661—1670. Pietarsaaren pormestari 1670—72 (ero 14. 10.). K. 1674.

Takolander, Ekenäs stads historia I, s. 254. *Söderhjelm*, Jakobstads historia I, ss. 170—171.

Friis, ks. myös Hannu Martinpoika.

Gabriel Ljungonpoika, vht Kalajoen kirkkoherra, lainsuomentaja Ljungo Thomae ja Margareta. Norrlannin käskynhaltijan Kristoffer Wernstedtin kirjuri. Lapuan pitäjän vuokraaja 1626—27. Uudenkaarlepyyn pormestari 1622—29. Pohjanmaan lainlukija 1629—32, Pohjois-Pohjanmaan 1634—38, Pohjanmaan 1639—41. Kokkolan pormestari 1639—51. Edusti kaupunkia valtiopäivillä 1649. K. 1652. Sin. II: 27—28.

Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 342. *Melander*, Muutamia tietoja lainsuomentajan Ljungin Tuomaanpojan perheestä, ss. 5—7. *Akerblom*, Borgmästare och rådmän i Nykarleby 1620—1680, ss. 447—448. *Mickwitz-Möller*, Kokkolan kaupungin historia I, ss. 36—37. *von Bonsdorff*, De finska städernas representation intill frihetstiden, s. 63.

Gabriel Paavalinpoika, isä tuomarinsijainen Paavali Pietarinpoika. Pohjois-Pohjanmaan vouti 1610. Vöyrin nimismies 1604—09, 1619—32. Pohjanmaan lainlukija 1618—28. Omisti Vöyrin Holmsin. Sin. II: 29—30.

Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 341. *Akerblom*, Vörä sockens historia I, s. 90. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 59. *Alcenius*, Genealogia Sursilliana, s. 340.

Gabriel Pertinpoika, vht tavarakirjuri Pertti Eerikinpoika ja Karin Arendtintytär. Halikon lainlukija 1608—09, Piikkiön 1609. Maskun vouti 1609—10. Turun linnanvouti 1611—12. Älvsborgin lunnaitten pääagentti 1615—20. Piikkiön lainlukija 1619—21, 1621—23, Ala-Satakunnan 1619—25, Halikon 1622—23, Ahvenanmaan 1623—33, Maskun 1624—33, Maskun 1624—25, Ylä-Satakunnan 1628—32. Ns. kuninkaanmies Turun raastuvanoikeudessa 1620—37. Omisti Rymättylän Maanpään. K. 1658. Sin. II: 31.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 430.

Gabriel Tuomaanpoika, isä Limingan kirkkoherra Thomas Ingonis. Pohjanmaan lainlukija 1598, mahd. myös alilaamanni. Pohjanmaan vouti 1602—07. Käytettiin usein neuvottelumatkoilla Venäjälle. Asui Limingan Gesselassa.

Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia II, s. 405. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 59.

Galle, Per, kotoisin Ruotsista. Kuului Viipurin linnan isännistöön 1545. Kungsörin vouti 1552, Venngarnin 1553—66, Padisen 1569. Häbon kihlakunnantuomari 1559—62. Frötunan ja Bron tuomarinsijainen 1559—67, Åkerin ja Värmdön 1562—68, Raaseporin tuomarinsijainen 1568, Raaseporin kreivikunnan lainlukija 1574. Elossa 1586. Sin. XI: 168.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 136. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 199. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 46.

Galt, ks. Yrjänä Olavinpoika.

Gartzius, Johan. Lakitieteen tohtori 1650. Turun hovioikeuden sihteeri 1653—74, asessori 1673—82 (pidätettynä virasta 1680—82). Äyräpään ja Jääsken kihlakunnantuomari 1653—57. K. 1682.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 206—207.

Geete (v:een 1627 *Tranevardius*), *Erik*. Svean hovioikeuden sihteeri 1619—30. Tukholman pormestari 1630—37. Göötan hovioikeuden asessori 1637—39, Svean hovioikeuden 1639—40. Turun hovioikeuden varapresidentti 1640—45. Svartlösan kihlakunnantuomari 1621—28. Uplannin alilaamanni 1624—31. Jääsken ja Äyräpään sekä Piikkiön kihlakunnantuomari 1628—30, Västbon 1640—41, Hattulan 1642—45. K. 1646.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 102. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 46.

Georgius Michaelis, isä Raision khra Michael Henrici. Henrik Klanupoika Hornin kappalainen 1563. Raision kirkkoherra 1571—77, Raisio—Naantalin 1578—92. Vehmaan tuomarinsijainen 1566—68, 1576, 1577, 1578, 1580, 1583, Maskun 1563, 1565—67, 1574—77, 1579—80, 1585, Halikon 1563, Ahvenanmaan 1564, Piikkiön 1572, 1581, 1582. K. 1592. Sin. XI: 169.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne ss. 156—157. Henrik Klaunpoika Horn Hogenskild Bielkelle, päiväämätön (1571). VA: 215 I: 163v.

Girs, Aegidius. Svean hovioikeuden sihteeri 1630—35, asessori 1635—39. Jääsken ja Äyräpään sekä Piikkiön kihlakunnantuomari 1630—35, Frökindin, Bobergin, Norrvidingen ja Bjärken 1636—39. K. 1639.

Anjou, Svea hovrätt, s. 76. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 47.

Gollsten, Erik. Viipurin lääninhallituksen palveluksessa ennen 1658, osallistui sotaan 1656—58 kansliatehtävissä. Viipurin linnansihteeri

(1659—61). Alilaamanni 1662. Kruunuporin kreivikunnan lainlukija 1663—64. Nyenin pormestari 1663—8(1). Pähkinälinnan läänin kihlakunnantuomari 1665—80. K. e. 1684.

Lagus, Ur Viborgs historia II, s. 71. *Durchman*, Domkyrkans i Viborg räkenskaper 1655—1703, ss. 136, 146, 214, 216, 218, 222. *Jokipii*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, s. 92. *von Bonsdorff*, Nyen och Nyenskans, s. 47. Viipuin läänin maaherra K. M:lle 10. 7. 1658, RVA: Landshövdingars skrivelser till K. M:t, Viborgs län, vol. 1.

Grabbe, *Martti Yrjänänpoika*, vht Yrjänä Maununpoika Grabbe ja Karin. Ratsumies Aksel Kurjen lipustossa 1587. Raaseporin (kreivikunnan?) lainlukija 1603—04 (?). Raaseporin kihlakunnanvouti 1608—09, 1611. K. 1611 (?), clossa 1613?.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 150. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 168.

Grabbe, *Niilo*. Raaseporin kihlakunnantuomari 1524—1549. Etelä-Suomen laamanninsijainen 1530. K. 1549.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 150.

Grass, *Gustav*. Lainlukija (?). Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1653 (valtak. 3. 12.) —1666, Halikon 1666—80. Turun hovioikeuden assessori 1657—63, varapresidentti 1663—85. K. 1694.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 110.

Granne, ks. Hannu Pietarinpoika.

Greek, *Henrik*, vht hovioikeudenassessori Karl Greek ja Elisabet Fabricius. Ylioppilas 1651. Turun hovioikeuden auskultantti (n. 1660). Hovioikeuden asianajaja (1670). Kemiön vapaaherrakunnan vakainnen asianajaja. Porin kreivikunnan lainlukija 1668. Turun hovioikeuden notaari 1672—75. K. 1675.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 583. *Jokipii*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, s. 87. Fil. tri *J. Vallinkosken* tiedonanto.

Greek, *Karl Simonsson*. Turun hovioikeuden pöytäkirjuri 1623—33, notaari 1633—54, asessori 1654—62. Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1653—62. K. 1662.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 204.

Greek, *Kristiern*, edellisen poika ja lähinnä edellisen veli. Ylioppilas 1646. Turun hovioikeuden pöytäkirjuri 1653—73. Piikkiön lainlukija 1666—73. Turun raatimies 1673—92. Loimaan vapaaherrakunnan alilaamanni 1660. K. 1697. Sin. IX, 132.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 749. *Carpelan*, Åbo i genealogiskt hänseende, s. 175.

Grindenn, *Joannes Matthiae*, vht rälssimies Matti Jönsinpoika Tenholassa ja Ingeborg (Ingrid) Sunentytär. Turun linnankappalainen 1566

—68. Perniön kirkkoherra 1572—85. Turun kaupunginkirjuri 1590—1601. Raaseporin tuomarinsijainen 1564, Ylä-Satakunnan 1564, 1569—70, Piikkiön 1565, 1566, 1567, 1571, 1578, Maskun 1569, Halikon 1565—66, 1574, 1578, 1580, 1581, 1588—89. Sin. XI: 170, 171.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, ss. 42, 250. *Ruuth*, Åbo stads historia III, ss. 293—294. *Nikula*, Tenala och Bromarf II, ss. 248—249.

Gripenhielm, *Edmund*. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1674 (valtak. 10. 12.) —1675. Valtaneuvos 1673. K. 1675.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 137.

Grubb, *Per Andersson*. Svean hovioikeuden asessori 1627—34. Jönäkerin kihlakunnantuomari 1625—34, Åkerin 1627. Käkisalmen läänin 1628 (valtak. 29. 4.) —1634. K. 1634.

Anjou, Svea hofrätt, s. 75. *Almqvist*, Lagsagor och domsagor II, s. 49.

Grubbe (*Stiernfelt*), *Lars*. Kindan kihlakunnantuomari 1628—42. Uplannin varalaamanni 1638. Hattulan kihlakunnantuomari 1634 (valtak. 12. 3.) —1642 (siirto 31. 3.), Sjuhundran ja Tuhundran 1642. K. 1642.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 646. *Almqvist*, Lagsagor och domsagor II, s. 127.

Grä, ks. Matti Laurinpoika.

Gröp, *Klemet Henrikinpoika*. Klaus Kristerinpojan (Horn) palvelija ja kirjuri 1557, 1563, 1564. Piikkiön lainlukija 1556—57, Halikon 1557, Pohjanmaan 1563, 1566, 1574, 1576, Ala-Satakunnan 1570, 1571, 1572. Pohjois-Suomen alilaamanni 1568—77. Sin. XI: 172.

VA: 677: 18, 3250: 8. VA: Kaarlo Blomstedtin kok. I.

Gustav Akselsson, ks. Banér.

Gustav Björnsson, ks. Bååt.

Gyldenstolpe, *Daniel*. Turun hovioikeuden asessori 1670—92. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1675 (varrontavaltak. 12. 12. 1673)—1680. K. 1691.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 171—172.

Gyldenstolpe (*Wexionius*), *Mikael*, Turun akatemian ylim. juridiikan professori 1647—57. Lakitieteen tohtori 1650. Turun hovioikeuden asessori 1657—70. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1666—70, Vättlen, Askimin ja Östra Hisingenin 1667—70. K. 1670.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 166—167. *Lyytinen*, Mikael Wexionius Gyldenstolpe, KE V, ss. 605—606.

Gyllenankar, *Gabriel*. Uplannin alilaamanni 1645. Lappeen kihlakunnantuomari 1642 (valtak. 8. 1.)—1652. K. 1657.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 223.

Gyllenax, Per Nilsson. Norrbon kihlakunnantuomari 1606—19, Äyräpään 1623—28, Dalin 1641—44, Åsundan 1644, Ala-Satakunnan 1644—47. K. 1647.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 224.

Gyllenhjelm, Julius. Halikon kihlakunnantuomari 1581. K. 1581.

Schlegel-Klingspor, Ättartaflor, ss. 99—100.

Gyllenhjerta, ks. Rosencrantz.

Gyllenkrook (ennen 1674 *Krook*), *Anders*, s. Växjössä 1622, vht Växjön piispa Nicolaus Gudmundi Krook ja Sigrid Andersdotter. Ylioppilas Upsalassa 1638. Turun hovioikeuden sihteeri 1648—50, asessori 1650—83. Kymin kihlakunnantuomari 1653—80. Porin kreivikunnan alilaamanni 1664—80, Raaseporin kreivikunnan 1674—80. Karjalan vt. alilaamanni 1675. K. 1683.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 175. RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt vol. 1, p. 248.

Gyllenmäna, ks. Tönne Jöransson.

Gyllenstierna, Erik. Jääsken kihlakunnantuomari 1642 (valtak. 3. 5.)—1652, Ahvenanmaan 1646—52. Svean hovioikeuden neuvos 1652—54, Turun hovioikeuden presidentti 1654—57. Tiohäradin laamanni 1657. Valtaneuvos 1645. K. 1657.

Elgenstierna, Ättartavlor III, ss. 369—370.

Gyllenstierna, Johan. Pohjois-Suomen laamannikunnan laamanni 1677 (valtak. 14. 8.)—1680. Valtaneuvos 1688. K. 1680.

Elgenstierna, Ättartavlor III, ss. 353—354.

Gyllenstierna, Jöran. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1599—161(7), Handbördin 1604—13. Västergötlanin kruununosan laamanni 1614—18. Valtaneuvos 1602. K. 1618.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 360. Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 52.

Gyllenstierna, Jöran. Porvoon—Hollolan kihlakunnantuomari 1668 (valtak. 21. 8.)—1680. Upplannin laamanni 1676—80. Valtaneuvos 1666. K. 1686.

Elgenstierna, Ättartavlor III, ss. 352—353.

Gyllenstierna, Kristoffer. Pohjanmaan kihlakunnantuomari (yhdessä Bengt Rosenhanen kanssa) 1675 (valtak. 21. 12.)—1680. K. 1705.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 354.

Gyllenstierna, Nils (Jöransson). Valtaneuvos 1561. Tiohäradin laamanni 1568—1601. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari

1569—80—, Handbördin (Kalmarin läänissä) 1578—98, Ärlinghundran (Tukholman läänissä) 1583. K. 1601.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 359.

Gyllenstierna, Nils (Karlsson). Halikon khtm 1559—61. K. 1564.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 357.

Halitzius, Mikael (Canuti), s. 1645, isä turkulainen porvari Knut Halis. Ylioppilas Turussa 1664. Turun hovioikeuden auskultantti 1673. Käkisalmen läänin lainlukija 1676—80. Karjalan laamannikunnan vara-laamanni 1687—91. Aateloitu nimellä *Ehrenhoff* 1690. Vähän-Savon tuomari 23. 4. 1691, erotettu 1695. K. 1704. Sin. IX: 133.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 444. *Lagus*, Studentmatrikel I, s. 106. RVA: Biografica Ehrenhoff. *Suolahti*, Opinkäynti, s. 185, ei häntä mainitse. *Saloheimo*, Pielisjärven historia I, s. 181, olettaa hänet (?) nähtävästi Pielisjärven kirkkoherra Lars Hallitiuksen pojaksi.

Hamnius, Olaus, vht Pietarsaaren kirkkoherra Elias Marci Hamnius ja Margareta Wallerian. Ylioppilas Turussa 1667, Turun hovioikeuden auskultantti (1671). Pohjanmaan kruununtuomiokunnan lainlukija 1672—74. Pohjois-Suomen laamannikunnan alilaamanni Pohjanmaalla 1676—80. Vähän-Savon tuomari 1680(valtak. 31. 12.)—1689. K. 1689. Sin. IX: 134.

Luukko, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, s. 78. *Raevuori*, Turun 1600-luvun lainoppineita asianajajia, s. 161. VA: z 187: 250.

Hand, ks. Drake.

Hannu, ks. myös Hans.

Hannu Antinpoika. Hattulan kihlakunnan vouti 1630—31. Hattulan ja Hollolan lainlukija 1637—38. Sin. II: 32.

Blomstedt, Suomen kihlakunnanvoudit 1630—1713.

Hannu Björnipoika. Ala-Satakunnan kirjuri 1559, vouti 1562—63. Ala-Satakunnan tuomarinsijainen 1560, 1562. Elossa 1564.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 66, jossa kuitenkin samaistettu seuraavan kanssa. VA: 2066: 67, 2158: 7 (jossa hänen si nettinsä).

Hannu Björnipoika (Lepaan sukua). Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1560—63, Sääksmäen 1570—71. K. 1571.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 259.

Hannu Eerikinpoika (Prinkkalan sukua). Lappeen kihlakunnantuomari 1582—99. Halikon tuomarinsijainen 1592—93, 1596, Maskun 1591. K. 1608.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 56.

Hannu Eerikinpoika. Mainitaan Helsingissä 1625 (»ehrlicg och för-

ständig»). Porvoon lainlukija 1636—39. Omisti Pyhtään Keitalan, josta luopui 1653 kykenemättömänä sitä enää pitämään. Sin. III: 33.

VA: 3630: 83. VA: ii 1: 33.

Hannu Hannunpoika (Erthel), Monikkalan herra. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1597—98, 1600 (valtak. 19. 7.)—1602— (?). K. 1605.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 101. *Rosén*, Hannu Hannunpoika (Erthel), KE II, ss. 355—358.

Hannu Jaakonpoika. Halikon lainlukija 1582—85.

Hannu Jaakonpoika. Aksel Kurjen ratsulipuston katselmuskirjuri 1592—99. Pohjanmaan lainlukija 1603—18, Ala-Satakunnan 1610—19, Ylä-Satakunnan 1617. Omisti Euran Lähteenojan. K. e. 1620. Sin. III: 34—35.

Ahla, Soupas. Ratsutila ja suku, s. 62. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 341. VA: mm 1: 5. VA: 4307: 48, 4332: 50.

Hannu Joeninpoika, ks. Stålhandske.

Hannu Juhananpoika (*Stålarm*). Maskun tuomarinsijainen 1591. K. n. 1604.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 449.

Hannu Laurinpoika (Björnram). Porvoon kihlakunnantuomari 1561—71, Lappeen 1567—69. K. 1571.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 30. *Ahnlund*, Hans Larsson (Björnram), SBL IV, ss. 656—661.

Hannu Martinpoika (Brenner-sukua), isä lainlukija Martti Simonpoika. Turun hovioikeuden auskultantti 1638. Raaseporin lainlukija 1639—49, Porvoo 1640—49. Omisti Puotinkylän Helsingin pitäjässä. K. 1660. Sin. III: 36.

Brenner, Slägterna Brenner, ss. 36—37.

Hannu Martinpoika (*Friis*), isä Hämeenkyrön kirkkoherra Martinus Frisius. Pohjanmaan lainlukija 1574—75, 1578, Ala-Satakunnan 1591—92, Piikkiön 1577, 1580, 1581, 1591, Halikon 1580, Vehmaan 1584—85, Ylä-Satakunnan 1591. Ala-Satakunnan vouti 1585—88. Omisti talon Loimaan Vuolteen kylässä, elossa vielä 1625. Sin. VII: 108.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 74. Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Loimaa.

Hannu Pietarinpoika (Granne). Ala-Satakunnan kihlakunnan vouti 1604—06, 1608—09, 1610—11, Piikkiön 1611—12, Halikon 1624—25, Ala-Satakunnan lainlukija 1609, Ylä-Satakunnan 1608—13. Sin. III: 37.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 76, sekoittaa hänet Hannu Pietarinpoika Purtaan. Vrt. *Ruuth*, Rälssimiesten sineteistä,

s. 304, kuvaliite 32: 376—377. — Eräs Hannu Pietarinpoika oli 1595 Sigrid Eerikintyttären palvelija Liuksialassa. VA: 2430: 109.

Hannu Pietarinpoika, ks. myös Purta.

Hans Henriksson. Åkerbon ja Skinnskattebergin lainlukija 1605—14, Snevringen 1609—13, Edsbergin, Hardemon, Grimstenin, Kumlan, Sköllerstan, Askerin, Örebron ja Glanshammarin 1607—10, Fellingsbron 1605—14, Västerrekarnen 1608—09. Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1620—22. Tukholman pormestari 1625—30. K. 1638.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 71. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 55. Stockholms Rådhus och Råd II, s. 33. RVA: Svea hovrätt, Liber causarum 13.

Hans Klasson, ks. Bielkenstierna.

Hans Olofsson, isä vouti Olof Persson. Voudintehtävissä Ahvenanmaalla 1597 (?), Närdinghundran, Frösåkerin, Arlinghundran, Häverön, Frötunan ja Lännan, Bron ja Vätön, Akerin, Värmdön, Solentunan, Färentunan, Sotholmin ja Svartlösan (Tukholman läänissä), Bron, Lagundan, Lövstan ja Hällnäsän (Upsalan läänissä) lainlukija 1613—18, Ahvenanmaan 1615—18, Åkerbon ja Skinnskattebergin (Vestmanlannin läänissä) 1616—18, Fellingsbron (Örbyhusin läänissä) 1616—18. Uplannin alilaamanni 16616—18. Pantu viralta 1618. Ahvenanmaan vuokraaja 1620—26. K. 1632. Sin. III: 38.

Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 55. RVA: Svea hovrätt, Dombok 1618. *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 165, jossa mainittu tieto hänen toiminnastaan voutina on epävarma, sillä *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 76, ei häntä voutina mainitse.

Hans, ks. myös Hannu.

Hartvig Henrikinpoika (Vuolteen sukua). Porvoon kihlakunnantuomari 1594—97, Halikon 1596—99, Piikkiön 1598—99 (?), Maskun tuomarinsijainen 1599 (?), Pohjois-Suomen laamanninsijainen 1588. K. 1599. Sin. XI: 173.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 519.

Helmfelt, *Simon Grundel*. Pohjois-Suomen laamanni 1676 (valtak. 15. 6.)—1677. Valtaneuvos 1673. K. 1677.

Elgenstierna, *Åttartavlor* III, s. 188.

Henrik Antinpoika. Sääksmäen kihlakunnan vouti 1607—08, Ylä-Satakunnan 1610—11, Ahvenanmaan 1612—13, Sääksmäen 1615—16. Ylä-Satakunnan lainlukija 1614—16. Hattulan 1627—31, Hollolan 1627—29. Elossa 1634. Otti 1596 viljelykseen tilan Kangasalan Isoniemen kylässä, omisti v:sta 1598 Sahalahden Haapaniemen tilan, joka aiemmin oli ollut nihtipäällikkö Valentin Gödingin leskellä Johanna Antintyttäreellä. Sin. III: 39.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 80. *Jutikkalan*, Suurtilojen muodostuminen (I), s. 273, mukaan olisi Pälkäneen nimismiehen Antti Antinpojan poika Sahalahden Haapaniemestä; hän saattaa myös olla nimismiehen vävy tai täysin sukuun kuulumaton. VA: 2430: 117, 4323: 42v—43.

Henrik Davidinpoika (Monerus), vht Savon vouti David Henrikinpoika (Monni) ja Anna Pietarintytär (jonka 2. puoliso lainlukija Knut Knutinpoika Bock). Ylioppilas Tartossa 1653. Sääksmäen kihlakunnan lainlukija 1664—70. Etelä-Suomen alilaamanni 1675—80. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1680(valtak. 30. 12.)—1686. 1682 häntä moitittiin »hyvin huolimattomaksi ja kyvyttömäksi viranhoitoon» ja esitettiin hänet pantavaksi viralta. K. 1686. Sin. IX: 135.

Cederberg, Suomalaiset ylioppilaat Tarton ja Tarton-Pärnun yliopistossa 1632—1710, ss. 65—66. *von Koskull*, Finlands häradshövdingar 1680—1713, s. 5 (ei tunne hänen syntyperäänsä). K. M. Turun hovioikeudelle 1. 8. 1682, RR 1682 IV: 516v.

Henrik Eerikinpoika Kirjuri (Risbit). Äyräpään kihlakunnantuomari 1531—1533.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 339.

Henrik Hannunpoika, ks. Carell.

Henrik Henrikinpoika Kirjuri (Dönsbyn sukua), isä Dönsbyn Henrik Tyninpoika. Raaseporin tuomarinsijainen 1524—47, Piikkiön 1550, 1555, Halikon 1551, 1554, Etelä-Suomen laamanninsijainen 1534, 1552. Sin. XI: 174.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 91.

Henrik Henrikinpoika Kirjuri (Lavilan sukua). Ala-Satakunnan tuomarinsijainen 1542, 1545. Sin. XI: 175.

Jokipii, Lavilan suku, ss. 125—128.

Henrik Henrikinpoika (Dönsbyn sukua), isä tuomarinsijainen Henrik Henrikinpoika. Raaseporin vouti 1566—71. Halikon tuomarinsijainen 1569—71.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 91. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 83.

Henrik Henrikinpoika. Porvoon lainlukija 1626—35. K. 1635. Sin. III: 40.

Landgren, Släkten Forssteen från Helsingfors, s. 68, sanoo hänen omistaneen maata Helsingin pitäjän Pikkuhuopalahdessa.

Henrik Henrikinpoika, ks. myös Kupiainen.

Henrik Jaakonpoika, Rantasalmelta. Huovi, palveli Savonlinnassa. Pohjois-Savon kirjuri (1559). Kuulunut Savonlinnan linnanpäällystöön 1569—71. Savon tuomarinsijainen 1567, 1570—71. Sin. XIII: 204.

(*Grotenfelt*), Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vv. 1537—1575, s. 169. VA: 6442, 6402: 2, 16. VA: 6295: 14—14v. Arkistonhoitaja, fil. tohtori *Kauko Pirisen* tiedonanto.

Henrik Jaakonpoika (Speitz-sukua). Anna Hogenskildin vouti Männäisten ja Lahisten kartanoissa v:sta 1574, sen ohessa hänen poikansa Hogenskild Bielken kirjuri Nyynäisissä (1580), Ala-Satakunnan lainlukija 1584, 1586—90, 1593—96, 1598—99, Hollolan 1580—81, 1588—89, 1591—94, Maskun 1591—92, Sääksmäen 1595—97. Pohjois-Suomen alilaamanni 1591, 1593—95, 1598. Ala-Satakunnan lainlukija 1600—05, Hollolan 1600—05. Omisti Sääksmäen Liuttulan, Lempäälän Innilän ym. tiloja. K. 1606. Sin. III: 41.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 413. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 92. *Jutikkala-Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat III, ss. 124, 151, VA: 4176: 55, 4156: 22, 1369: 67. *Hausen*, Bidrag V, s. 114. *Ödberg*, Om Hogenskild Bielkes moder II, s. 23.

Henrik Jaakonpoika (*Wijckman*). Turun hovioikeuden pöytäkirjuri 1635—38, Etelä-Suomen alilaamanni 1638 (valtak. 17. 9.)—1658. Porin kreivikunnan alilaamanni 1651—58. K. 1658. Sin. X: 153.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 748. *Sumelius*, Viialasläkterna, ss. 159—160. *Jokipii*, Porin kreivikunta, s. 143. Hänen veljensä oli Ikaalisten kirkkoherra Abrahamus Jacobi. — Nähtävästi se Henrik Jaakonpoika *Wesilarius*, joka 1631 todistaa Turussa oikeaksi erään asiakirjan (VA: 7878: 112) ja siinä tapauksessa ilmeisesti Vesilahden kirkkoherran Jacobus Matthiaen poika, vrt. *Aräjärvi*, Vesilahden historia, ss. 449—454.

Henrik Jesperinpoika. Arvid Henrikinpoika Tawastin kirjuri Hämeessä 1588. Hollolan lainlukija 1590-luvulla. Omisti Luopioisten Lemmettylän. Mestattu Viipurissa 1599.

Anthoni, Till avvecklingen, ss. 180—181. VA: 1482: 39.

Henrik Jönsinpoika (*Lapp*). Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1525—30, 1537—42. K. luult. 1542.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 254.

Henrik Jönsinpoika Kirjuri (Vuolteen sukua), Aarlahden, sitt. Vuolteen herra. Vehmaan tuomarinsijainen 1549, Maskun 1549, 1561, Ala-Satakunnan 1564, Savon 1569. Pohjois-Suomen laamanninsijainen 1547. Suomen muonitusmestari 1555—56. K. n. 1570.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 518—519.

Henrik Jönsinpoika. Porvoon vouti 1589—92. Raaseporin lainlukija 1600, Kyminkartanon läänin (ja Porvoon?) 1608. Sin. III: 42.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 84.

Henrik Kirjuri, Sauvon Sudenmaasta. Pohjois-Suomen laamanninsijainen 1534, 1536, 1540.

Henrik Laurinpoika (Creutzhammar-sukua), Tomtbackan ja Finnebyn herra. Kyminkartanon vouti 1570—73, Vähän-Savon 1574—80, Ylä-Satakunnan 1584, Helsingin kartanon 1587—89. Porvoon lainlukija 1586—89, Halikon 1591. K. luult. 1594. Sin. VII: 110.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 78. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 85.

Henrik Martinpoika, ks. Lund.

Henrik Matinpoika, ks. Huggut.

Henrik Pietarinpoika (Tandefelt-sukua), isä vouti ja lainlukija Pietari Sigfridinpoika, Sysmän Rapalasta. Hattulan kihlakunnan vouti 1603—07. Hollolan lainlukija 1610—11. Omisti Rapalan. K. 1612. Sin. III: 43.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 469. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 87.

Henrik Simonpoika (Karunan sukua). Halikon tuomarin sijainen 1561, 1565, 1567—68. Piikkiön kihlakunnantuomari 1564—69, 1577.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 228—229. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, ss. 87—88.

Henrik Tuomaanpoika, kotoisin Ulvilan Kokemäensaaresta (?). Tullikirjuri (?). Porvari Porissa. Ala-Satakunnan lainlukija 1629—45, Vehmaan 1636, Ahvenanmaan 1646, Porin pormestari 1630—46. K. 1646. Sin. III: 44.

Ruuth, Björneborgs stads historia, s. 472. *Selinheimo*, Eräitä sukujohdo-oikaisuja ja -täydennyksiä, ss. 122—123.

Henrik Tönnenpoika, ks. Wildeman.

Hertzigh, Petter, isä linnanrakennusmestari Petter Hertzigh. Kyminkartanon läänin vouti 1606—07. Hollolan lainlukija 1608—09. Sotannotaari Jakob de la Gardien armeijassa Venäjällä 1611. Hattulan kihlakunnan vouti 1611—12. Hollolan lainlukija 1615—16, 1618, 1623—26, Hattulan 1624—26, Käkisalmen läänin 1616—18, 1628, Pähkinälinnan läänin 1628. Turun hovioikeuden asessori 1625—26. Narvan alikäskynhaltija (1628). K. 1658. Sin. III: 45.

Melander, Pietari Hertzigh nuorempi, ss. 31—38. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 201. *Westerlund*, Åbo hovrätt, ss. 190—191. VA: 3556: 130. Turun hovioikeus K. M:lle 10. 4. 1662, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 3a. VA: 428a: 8, 103.

Hietamäen suku, ks. Matti Markuksenpoika.

Holst, Klaus, Ahvenanmaan tuomarin sijainen 1544, vouti 1555—56.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 178. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 36.

Holst, Matts. Ahvenanmaan tuomarinsijainen 1555. Hagan kartanon vouti 1556—60, 1560—63, Ahvenanmaan 1559—61, 1569, Kastelholman ja Gregersbyn päällikkö 1561—63. Sotavankina Tanskassa 1563—67. Ulf Sundin läänin vouti 1570—71, 1573, kartanon 1572. K. ennen 1584.

Ramsay. Frälsesläkter, s. 178. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 155.

Hordeel, ks. Lasse Henrikinpoika.

Horn, Arvid Henrikinpoika. Raaseporin kihlakunnantuomari 1603 (valtak. 11. 3.)—1606. Valtaneuvos 1602. K. 1606.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 673.

Horn, Arvid. Raaseporin kihlakunnantuomari 1679—81 (uusi valtak. 30. 12. 1680), Etelä-Suomen laamanni 1681 (valtak. 16. 3.)—1692. K. 1692.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 689.

Horn, Bengt. Karjalan laamanni 1674 (valtak. 8. 5.)—1678. Svean hovioikeuden presidentti 1674—77. Valtaneuvos 1660. K. 1678.

Elgenstierna, Ättartavlor III, ss. 687—688.

Horn, Gustav. Maskun kihlakunnantuomari 1618—52. Etelä-Suomen laamanni 1644 (valtak. 31. 12.)—1657. Valtaneuvos 1625. K. 1657.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 667. *Melander*, Kustaa Kaarlenpoika Horn, KE II, ss. 496—499.

(*Horn*), *Henrik Klaunpoika.* Maskun kihlakunnantuomari 1539—68, 1573—80, 1584—89, 1592—95, Halikon 1563, Ahvenanmaan 1564, Etelä-Suomen laamanni 1549—61, Pohjois-Suomen 1577—86 (87). Piikkiön tuomarinsijainen 1558, 1559, 1560 (istui mahdollisesti laamannina). K. 1595.

Blomstedt, Henrik Klaunpoika Horn I, passim. Sama, Henrik Klaunpoika Horn, KE II, ss. 461—474.

Horn Henrik. Öölannin laamanni 1604—17, Etelä-Suomen 1618 (valtak. 12. 1.). Valtaneuvos 1611. K. 1618.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 673. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 59. *Melander*, Henrik Kaarlenpoika Horn, KE II, ss. 492—493.

Horn, Kaarle Henrikinpoika. Porvoon kihlakunnantuomari 1574—80, 1583—85, Pohjanmaan 1586—90, Maskun 1595—96. Maskun tuomarinsijainen 1594. Pohjois-Suomen laamanni 1600—01. K. 1601.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 672. *Blomstedt*, Kaarle Henrikinpoika Horn, KE II, ss. 485—492.

Horn, Klaus Kristerinpoika. Halikon ja Piikkiön kihlakunnantuomari 1550—58, Savon 1558—66, Lappeen 1560—66, Pohjanmaan 1562—66. K. 1566.

Elgenstierna, Ättartavlor III, ss. 685—686. *Blomstedt, Klaus Kristerinpoika Horn, KE II*, ss. 477—485.

Horn, Klaus. Åkerbon ja Skinnskattebergin sekä Fellingsbron kihlakunnantuomari 1609—27(—32?). Karjalan laamanni 1624—32, Svean hovioikeuden neuvos 1620—22. Valtaneuvos 1617. K. 1632.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 672.

Horn, Krister. Västran kihlakunnantuomari 1578—79, Halikon 1582—90, 1596. K. 1612.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 686. *Almquist, Lagsagor och domsagor II*, s. 59. Ei ole ollut Etelä-Suomen laamannina.

Horn, Krister. Karjalan laamanni 1669(valtak. 21. 8.)—1674 (siirto 8. 5.), Värmlannin 1674—80. Svean hovioikeuden neuvos 1661—72. Valtaneuvos 1660. K. 1692.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 687.

Horn, Yrjänä Henrikinpoika. Maskun tuomarinsijainen 1593.

Elgenstierna, Ättartavlor III, s. 674.

Huggut, Henrik Matinpoika. Åsundan kihlakunnantuomari 1573—86, Porvoon 1586—93, Sääksmäen 1595—99. Eloassa Puolassa 1607.

Ramsay, Frälseäskter, ss. 191—192. *Ramsay, Till Henrik Mattsson Hugguts levnadssaga*, ss. 31—35. *Almquist, Lagsagor och domsagor II*, s. 59. *Blomstedt, Henrik Matinpoika Huggut, KE II*, ss. 508—513.

Hästesko, Sjundbyn suku, ks. Jaakko Henrikinpoika.

Hätesköld, ks. Matti Laurinpoika.

Iisak Yrjänänpoika (Ullnerus-sukua). Vouti Yrjänä Olavinpojan (Galt) alikirjuri (ennen 1590). Ratsumies Martti Boijen, sitt. Anders Boijen lipustossa 1591—99, Tönne Jöranssonin, sitt. Lindved Klassonin lipustossa 1600—04. Halikon kihlakunnan vouti 1604—06, Piikkiön 1606(?). Halikon lainlukija 1614—22, Ahvenanmaan 1620, 1622—23. Omisti Perniön Kyynärän. K. 1625/26. Sin. III: 46.

Lindh, Släktbok. Ny följd. I, pp. 159—161. *Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV*, ss. 92, ei tunne häntä Piikkiön voutina. *Renvall, Varsinais-Suomen historia V: 1*, s. 168. VA: 129: 15v.

Iisak Niilonpoika, ks. Banér.

Iivar Maununpoika (Stiernkors). Halikon kihlakunnantuomari 1566—67, Hollolan 1567—73. Valtaneuvos 1565. K. 1573.

Ramsay, Frälseäskter, s. 433. *Blomstedt, Iivar Maununpoika Stiernkors, KE V*, ss. 246—250.

Ikronsköld, ks. Niilo Ingenpoika.

Ilkka, Josef Jaakonpoika. Turun kaupunginkirjuri 1632—34, kämnerinnotaari 1635—44, Uudenkaupungin pormestari 1646—49, raatimies 1655—59. Vaasaporin kreivikunnan lainlukija 1655—57, 1660. Rauman pormestari 1659—65. Edusti kaupunkia v:n 1660 valtiopäivillä. K. 1667/68. Sin. VII: 105.

von Bonsdorff, Åbo stads historia I, s. 214. Kaukovalta, Uudenkaupungin historia I, ss. 46—47, 123. Lähteenoja, Rauman kaupungin historia II, ss. 65—69. — Saattaa olla nuijapäällikkö Jaakko Pentinpoika Ilkan sukulaisia, vrt. sinettikuviota.

Ille, Gustaf. Turun hovioikeuden asessori 1645—70. Raaseporin kihlakunnantuomari 1654—70. K. 1670.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 161—162.

Israel Tapaninpoika, Vähästäkyröstä. Kyrön nimismies. Etelä-Pohjanmaan kihlakunnankirjuri 1633—41. Pohjanmaan vt. lainlukija 1640. Uudenkaarlepyyn kihlakunnan vouti 1642, Vaasan kihlakunnan 1643—49, Etelä-Pohjanmaan kihlakunnan 1653—56. Vaasan pormestari 1653—56. Korsholman kreivikunnan ja Laihian vapaaherrakunnan lainlukija 1654. Sin. III: 47.

Hedman, Borgmästare och rådmän i Vasa 1610—1925, s. 147. Luukko, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 312. Blomstedt, Suomen kihlakunnantvoudit 1630—1713.

Jaakko Kirjuri. Maskun tuomarinsijainen 1558.

Jaakko Hannunpoika, ks. Nicarlus.

Jaakko Henrikinpoika (Hästesko, Sjunbyn sukua). Hololan kihlakunnantuomari 1551—52, Ahvenanmaan 1553—55, Raaseporin itäosan 1558—61, Sääksmäen 1562—67. Etelä-Suomen laamaninsijainen 1561, 1562, 1564, 1565. K. 1567.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 433. Juvelius, Jaakko Henrikinpoika (Hästesko), KE III, ss. 1—2.

Jaakko Henrikinpoika. Kamarikirjuri. Lappeen lainlukija 1598—1601, läsnä Porvoon kihlakunnan käräjillä 1601. Karjalan aliläämanni 1603. K. ennen 1606. Sin. III: 48.

VA: 5710: 20.

Jaakko Laurinpoika. Turun muonitusmestari 1620—22. Turun hovioikeuden notaari 1623—33, asessori 1633—36. Etelä-Suomen aliläämanni 11. 3. 1635, Pohjois-Suomen 1635—36. K. 1636. Sin. X: 158.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 198. (Granfelt), Utdrag ur Åbo stads dombok 1632, s. 60, 208. VA: 383.

Jaakko Niilonpoika, ks. Tyky.

Jaakko Simonpoika. Maskun vouti 1583—89, 1593—94. Vehmaan tuomarinsijainen 1590.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 97.

Joel Joeninpoika, isä Suomen muonitusmestari Joel Martinpoika. Sääksmäen lainlukija 1619—20. Turun pormestari 1624—28. Elossa 1634. Sin. IV: 49.

von Bonsdorff, Åbo stads historia I, s. 203. *Carpelan*, Åbo i genealogiskt hänseende, s. 156. . .

Jacobus (herra Jaakko). Tuomarinsijainen Åyräpäässä 1563.

Jentz, ks. Ericus Laurentii.

Jeppe Olavinpoika (till Geta). Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1530—37.

Jesper Matinpöika, ks. Cruus.

Jesper Sigfridinpoika Kirjuri. Savonlinnan soini 1543—45. Juvan nimismies 1547—56. Ratsumies 1551—66. Savon tuomarinsijainen 1556—66. K. 1566. Sin. XI: 176.

Pirinen, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, ss. VIII—XI.

Joakim Olavinpoika. Pohjanmaan tuomarinsijainen 1558.

Turussa oli v:een 1558 kaupunginsihteerinä muuan Joakim Olavinpoika, *Ruuth*, Åbo stads historia III, s. 181.

Joannes Matthiae, ks. Grindenn.

Joel Laurinpoika. Ylä-Satakunnan tuomarinsijainen 1570—73. Sin. XII: 178.

Joel Niklinpoika. Piikkiön tuomarinsijainen 1565, kihlakunnantuomari 1571—72. K. 1572.

Renvall, Varsinais-Suomen historia V: 1, s. 150. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, ss. 102—103.

Johan Henriksson (aateloitu 1651 *Axehjelm*), s. Norrköpingissä 3. 8. 1608, vht porvari Johan Henrik de Gebern ja Valborg Andersdotter. Ylioppilas Upsalassa 1625. Turun hovioikeuden sihteeri 1633, kanneviskaali 1633—37, asessori 1637—52. Pohjois-Suomen alilaamanni 1647 (valtak. 10. 12.)—1649 (ero 2. 5.). Valtakunnantikvaari 1652—67. Antikviteettikollegion asessori 1667—72, presidentti 1672—75. K. 1692.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 199—200.

Johannes Augustini. Halikon kirkkoherra 1549—64. Halikon tuomarinsijainen 1557.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, s. 63.

Jonas Bothvidi. Sihteeri Riassa. Raaseporin lainlukija 1634—38, Raaseporin kreivikunnan 1638—61. Omisti Pohjan pitäjän Mörbyn. K. 1661. Sin. IV: 50—51.

Nordman, Bidrag till Helsingfors stads historia I, s. 175. *Takolander*, Ekenäs historia I, ss. 102—103, 254. Eräs Jonas Bothvidi Bergh. — Smoolannista — tuli 1621 ylioppilaaksi Upsalassa. *Molin*, Smolandi upsaliensis 1, s. 185.

Jonas Ivarsson. Ylioppilas Turussa (ner.) 1645/46. Ahvenanmaan lainlukija 1650—52. Sin. IV: 52.

Lagus, Åbo Akademis Studentmatrikel I, s. 29.
Josef Jaakonpoika, ks. Ilkka.

Juhana Jaakonpoika (Trafvare), vht Jaakko Jönsinpoika ja Birgitta Olavintytär. Inkoon nimismies 1601, 1608. Raaseporin läänin kihlakunnankirjuri 1601, vouti 1605—07, 1613—14, Ylä-Satakunnan 1608—09, Tallinnan linnanvouti 1611—15. Turun hovioikeuden asesori 1624—30. Maskun lainlukija 1626—27, Pohjois-Suomen aliläämänni 1627—32, Piikkiön lainlukija 1634—37, Halikon 1634—39, Kemiön vapaaherrakunnan 1638—46. Raaseporin kreivikunnan vouti 1617—27, 1641—46. K. n. 1650. Sin. IV: 53—54.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 493—494. *Gardberg*, Kimito friherreskap, ss. 91, 265. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 107. *Jokipiä*, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I, s. 113, sanoo Juhana Jaakonpojan kuolleen vouldinvirassaan, siis 1646.

Juhana Knutinpoika (Monikkalan sukua). Hattulan vouti 1563—65, Loden 1565, Hämeenlinnan 1571—72, 1575—76. Hattulan tuomarinsijainen 1576—81. Ratsumestari 1579, Kaprion käskynhaltija 1582. K. 1582. Sin. XII: 177.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 283. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 107.

Juhana Laurinpoika. Savon lainlukija 1575—80.

Juhana Laurinpoika. Hattulan lainlukija 1585.

Juhana Laurinpoika (Wialenius-sukua). Turun hovioikeuden auskultantti. Hattulan lainlukija 1644, 1655, Hollolan 1649—57. Etelä-Suomen aliläämänni 1658—74. Määrättiin Kollaniuksen lainsuomenoksen tarkastajaksi, mutta luopui työstä kesken. Omisti Hauhon Rukkoilan Niemen 1651—67, Akaan Viialan 1665—91. K. 1691. Sin. IV: 55.

Sumelius, Viiala-släkterna, ss. 162—163. Aliläämänni Juhana Laurinpoika ei ole aliläämänni Lauri Perttelinpojan poika, kuten *Jutikkala*, Suurtilojen muodostuminen II, s. 39, olettaa, sillä Vanhalan Juhana Laurinpoika (muuten korpraali) oli vainajana jo 1680 (VA: 11 6: 648), kun taas Viialan Juhana Laurinpoika kuoli 1691. VA: Akaan HK. *Lagus*, Om finska lagöfversättningar, ss. 20—21.

Juhana Sigfridinpoika, ks. Biur.

Juhana Simonpoika (Rhén, Rehn-sukua). Ratsumies. Soinipalvelija (»sventienare»). Jakob de la Gardien vouti (1634). Hollolan lainlukija 1639—48. Omisti Sysmän Suurkylän. Elossa 1660. Sin. IV: 56.

VA: Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Sysmä. Ministeri *Eino Wälikankaan* tiedonanto.

Juti (Judius), Juhana Simonpoika. Marttilan kirkkoherran Henricus Georgiin poikapuoli. Ylioppilas Upsalassa 1635. Turun hovioikeuden auskultantti, Piikkiön lainlukija 1641—45, Ala-Satakunnan 1646—68, Ylä-Satakunnan 1658, Vehmaan 1663, 1665, Porin kreivikunnan 1651—68, Loimaan vapaaherrakunnan (1660), Närpiön vapaaherrakunnan 1664—68. Omisti Marttilan Krouvilan ja Kokemäen Villiön Simulan. K. 1668. Sin. IV: 57.

Grottenfelt, Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640 II, s. 309. *Lagus,* Åbo Akademis Studentmatrikel I, s. 18. Consistorii Academici Aboensis äldre protokoller I, s. 131. VA: cc 7: 789v. *Jokipii,* Porin kreivikunta, s. 142. *Blomstedt,* Eräs professori Erik Justanderin kirje v. 1660, s. 18.

Juusten (Gyllenlood), Pentti Severininpoika. Maskun kihlakunnantuomari 1596—. K. 1609.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 169. *Juvelius,* Pentti Severinpoika Juusten, KE III, ss. 53—54.

Juusten, ks. myös Knut Jönsinpoika.

Jägarhorn (Jägerhorn), Klaus, s. 20. 8. 1640, vht ratsumestari Johan Jägarhorn ja Hebla Gyllenhjerta. Ylioppilas Turussa 1651. Pohjois-Suomen alilaamanni 1664 (valtak. 29. 11.)—1672. Turun hovioikeuden asessori 1671—75 (ehdolla asessoriksi 1666, 1670). Suur-Savon kihlakunnantuomari 1672—75. K. 1675. Sin. X: 157.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 173. Turun hovioikeus K.M:lle 8. 12. 1666 ja 27. 4. 1670, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 2, 3a.

Jägerhorn, ks. myös Jöns Kristerinpoika, Lydik Henrikinpoika, Martti Olavinpoika.

Jöns Jakobsson, »i Stockholm boendes». Ahvenanmaan lainlukija 1609, 1611—12, 1615(?).

RVA, Svea hovrätt, Liber causarum 31: 5. Sinetistä päätellen eri mies kuin 1605—10 Sotholmin ja Svartlösan (Tukholman läänissä), 1610 Färentunan (samassa läänissä) ja 1608 Hölebon (Smoolannin läänissä) lainlukijana ollut samanniminen mies. *Almquist,* Lagsagor och domsagor II, s. 68. RVA, Svea hovrätt, Liber causarum 20: 8.

Jöns Kirjuri. Vehmaan tuomarinsijainen 1560, 1564.

Jöns Kristerinpoika (Jägerhorn). Vehmaan tuomarinsijainen 1551. Elossa 1558.

Carpelan, Ättartavlor III, s. 547.

Jöns Maununpoika Kirjuri. Savon kihlakunnantuomari 1537—42 (1544—?), 1556—57.

Heikinheimo, Suomen elämäkerrasto, s. 356.

Jöns Persson (pää Risorden). Taalain alikihlakunnantuomari 1544—64. Maskun, Piikkiön ja Halikon tuomarinsijainen 1556. K. luult. 1565. Sin. XIII: 201.

Schlegel-Klingspor, Attartavlor, s. 140. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 69.

Jöns Pietarinpoika, Salmen herra. Vehmaan tuomarinsijainen 1567.

von Kalen, Joakim Heinrich. Hattulan kihlakunnan-tuomari 1608 (valtak. 13. 12.)—1613. Elossa 1626, k. ennen 1638.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 99.

Karraeus, ks. Mikael Zachrisson.

Karunan suku, ks. Henrik Simonpoika.

Kijl, Nils. Piikkiön kihlakunnantuomari 1614—19. K. 1636.

Elgenstierna, Attartavlor IV, s. 125. *Rosén*, Niilo Kijl, KE III, ss. 160—162.

Klaus Eerikinpoika, ks. Slang.

Kleblatt, ks. Klöfverblad.

Klemet Henrikinpoika, ks. Gröp.

Kluwensich, Henrik, vht Uudenkaarlepyyn pormestari Henrik Kluwensich ja N. N. Stammert. Ylioppilas Turussa 1665—66. Keski-Pohjanmaan lainlukija 1676—80. Keski-Pohjanmaan perustettavan tuomiokunnan tuomari 27. 3. 1685 (1. 1. 1686 alkaen), mutta siirrettiin Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomariksi 26. 6. 1686, erotettu virasta 18. 2. 1698, mutta kunink. resoluutiolla 30. 6. 1698 armahdettiin muista rangaistusseuraamuksista. Sin. IX: 136.

Akerblom, Borgmästare och rådmän i Nykarleby 1620—1680, s. 460. *Lagus*, Åbo Akademis Studentmatrikel I, s. 112. *von Koskull*, Finlands häradshövdingar 1680—1713, s. 98. Turun hovioikeus K. M:lle 16. 10. 1699, RVA: Hovrätternas brev till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 4. RVA: Juridica 1. *Suolahti*, Opinkäynti, s. 217. *Tegengren*, Bidrag I, s. 285.

Klöfverblad (Kleblatt), Juhana Ottenpoika. »Karannut tanskalainen kihlakunnantuomari». Trögdin ja Åsundan lainlukija 1599—1607, Hagundan 1602—04, Lagundan 1603—07, Hagundan kihlakunnantuomari 1617—20, Käkisalmen läänin 1620—21, Linden ja Noran 1621—27. Turun hovioikeuden kanneviskaali 1623—31. K. 1641.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 513. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 72. *Melander*, Juhana Otonpoika (Kleblatt), KE III, ss. 29—30. VA: 1712: 282.

Knut Antinpoika Kirjuri (Monikkalan sukua). Hattulan tuomarinsijainen 1537—39. K. n. 1550.

Ramsay, Frälseläkter, s. 282.

Knut Jönsinpoika (Juusten), isä raatimies Jöns Pietarinpoika Juusten. Viipurin kaupungin kirjuri 1559—66, linnankirjuri 1570—80. Äyräpään tuomarinsijainen 1580. Elossa 1601.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 216. *Ruuth*, Viborgs stads historia II, s. 1113. *Lagus*, Ur Viborgs historia II, s. 94.

Knut Knutinpoika, ks. Bock.

Knut Persson, »till Häby». Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1597.

Kollanius, Abraham, vht Karkun kappalainen Abrahamus Mattihiae ja Brita Hannuntytär. Ylioppilas Upsalassa 1636, Turussa 1640. Maisteri 1643. Suomensi maanlain 1645—48. Turun hovioikeuden auskultantti 1650. Ylä-Satakunnan lainlukija 1655, 1657. Karjalan alilaamanni 1657—67. Ehdolla hovioikeuden asessoriksi 1666. Omisti Karkun Kollasen 1646—67. K. 13. 6. 1667.

Jokipii, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, ss. 19—20. Turun hovioikeus K. M:lle 13. 10. 1666, RVA: Hovrätternas skrivelser till K. M:t, Abo hovrätt, vol. 3a. *Rapola*, Abraham Kollanius, KE III, s. 201.

Korp, Anders (Andersinpoika). Savonlinnan linnankirjuri 1549—54. Helsingin muonakirjuri 1554—55. Helsingin kartanon vouti 1555—59. Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1556. Porvoon tuomarinsijainen 1561—62. Etelä-Suomen laamanninsijainen (Savo) 1562. Liivinmaan muonitusmestari 1563—64. Hiidenmaan ja Haapsalun vouti 1565. K. 1567. Sin. XII: 179.

Kerkkonen, Helsingfors kungsgård 1550—1572, ss. 49—54. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 12. *Brenner*, Släkten Korp och adliga ätten Ridderkorp, ss. 6—7. *von Schulmann*, Die zivile Staatsbeamtschaft in Estland, ss. 97, 99, 136.

Krabbe, ks. Lasse Ollinpoika.

Kristoffer Perttelinpoika, vht Pälkäneen kirkkoherra Bartholomaeus Johannis ja Malin N. N. Ratsumies. Klaus Akenpoika Tottin lampuotivouti. Saarioisten nimismies. Sääksmäen lainlukija 1585—94, 1596, 1598—99, 1600—08, Ylä-Satakunnan 1584, 1588, 1596—98, 1600—08, 1613, Hollolan 1606, Hattulan 1601, 1610—11, 1614, 1616. Sääksmäen kihlakunnan vouti 1595—97, Ylä-Satakunnan 1597—98. Omisti tilan Hattulan Katinalassa, sitt. Sääksmäen Ritvalan Alnäsin. Elossa 1617. Sin. IV: 58.

Jutikkala, Sääksmäen pitäjän historia, s. 253. *Sama*, Suurtilojen muodostuminen (I), s. 259. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 133. VA: 1512: 54. Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Hattula, Sääksmäki. *Anthoni*, Katinala- och Juttilasläkterna, s. 62.

Kristoffer Pietarinpoika. Ratsumies. Sääksmäen kihlakunnan vouti 1604—07. Sääksmäen lainlukija 1608—17, Porvoon 1614—15. Ylä-Sata-

kunnan 1619—27, Turun hovioikeuden asessori 1623—33. Hollolan lainlukija 1630—31, Sääksmäen 1630—32, Vehmaan, Maskun, Piikkiön ja Halikon 1633. Omisti Viialan, Pälkäneen Kuulialan ym. K. 1633. Sin. IV: 59—60.

Westerlund, Abo hovrätt, s. 190. *Sumelius*, Viialasläkterna, ss. 157—158. — *Ramsay*, Fräsesläkter, s. 315, olettaa, että Kristoffer Pietarinpoika olisi Hattulan voudin Pietari Jönsinpojan poika, *Jutikkala*, Suurtilojen muodostuminen (I), ss. 257—259, II, s. 35, pitää häntä Akaan Haudanniemessä asuneen (talonpojan?) Pietari Simonpojan poikana. *Ramsayn* olettaus on selvästikin virheellinen: Kristoffer Pietarinpoika oli todistettavasti Sääksmäen voudin Joakim Perttelinpojan poikapuoli ja syntynyt nähtävästi 1570-luvulla. Kun Joakim Perttelinpoika kuoli jo 1590-luvulla ja Pietari Jönsinpoika vasta 1600-luvun puolella, ei Joakim — tullakseen Kristofferin isäpuoleksi — ole voinut mennä naimisiin tämän Pietarin lesken kanssa (*Sumelius* on käsittänyt asian päinvastoin, mikä ei käy yksin Kristofferin iän kanssa) eikä Kristofferilla yleensääkään voi olla itseään *nuorempia* isänpuoleisia sisar- tai velipuolia, jollaisen aateloidun Eerik Pietarinpoika Pistolhjelmin tulisi olla, ei hän näin ollen voi kuulua Pistolhjelmsuvun aatelittomaan haaraan ainakaan niin läheisillä sukulaisuussiteillä kuin on oletettu. *Jutikkalan* käsitys perustunee Haudanniemen Katajan lähimain perättäisiin omistussuhteisiin, mutta sille ei nähtävästi ole löydettävissä asiakirjallisia todisteita. Kysymys Kristoffer Pietarinpojan syntyperästä on siis edelleen avoin. Varmaa on ainoastaan, että hän 15. 6. 1594 sai ratsupalvelusta vastaan Haudanniemen ja Nuutajärven kylät ja että hän asettui asumaan Katajan tilalle. Samassa kylässä asuvan Sipi Olavinpojan omaisuuden hän sai haltuunsa hoivattuaan sukulaisten hylkäämää Sipiä. *Jaakkola—Roos*, Vuoden 1616 valitusluettelot, s. 140. *Lagus*, Abo hofrätts historia I, s. 135. VA: 4323: 22 (jossa nimi väärin Knut Pietarinpoika). Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Akaa. Vrt. myös *Suvanto*, Akaan historia I, s. 467, jossa olevat tiedot Pistolhjelmsuvun polveutumisesta lienevät oikeat.

Kristoffer Yrjänänpoika. Porvoon vouti 1557—59, Kyminkartanon 1559. Porvoon tuomarinsijainen 1570—71.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 134.

Kupiainen, Henrik Henrikinpoika. Vähän-Savon kirjuri 1572—74. Savonlinnan kirjuri 1576—87, kuului linnanpäällystöön 1587. Savon lainlukija 1586—93. Sin. XII: 180.

Arkistonhoitaja, fil. tri *Kauko Pirisen* tiedonantaja.

Kurjalan suku, ks. Lasse Jönsinpoika.

Kurki (Kurck), *Aksel*. Ylä-Satakunnan tuomari 1587—99, 1613, 1616—23, Vehmaan 1590—96, Pohjanmaan 1603—04, Ala-Satakunnan 1613—14. Karjalan laamanni 1596—99. K. 1630.

Ramsay, Fräsesläkter, ss. 246—247. *Juvelius (Juva)*, Aksel Kurki, KE III, ss. 278—279.

Kurki (Kurck), *Jöns*. Turun hovioikeuden presidentti 1631

—52. Vehmaan kihlakunnantuomari 1629—41, Länsigöötanmaan ja Dalin laamanni 1641—52. Valtaneuvos 1633. K. 1652.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 8. *Melander*, Jöns Knuutinpoika Kurki, KE III, ss. 280—281.

Kurki, Jöns Knuutinpoika. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1526—35, 1536—55, Pohjanmaan 1535—36, Ylä-Satakunnan 1563—64, Savon 1566—69, Pohjanmaan ja Satakunnan laamanni 1535—60, 1565—68. Hollolan tuomarinsijainen 1551, 1573, Hattulan 1551, Sääksmäen 1564. K. n. 1577.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 246.

Kurki, Knut Eerikinpoika. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1481—(1535?). Pohjanmaan ja Satakunnan laamanni 1511—33, 1533—35.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 245—246.

Kurki, Knut Jönsinpoika. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1593—98. K. 1598.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 247.

Lagerfelt (veen 1646 Fortelius), Israel. Västran kihlakunnantuomari 1644—52, Hattulan 1651—52, Porvoon 1653—54. Turun hovioikeuden varapresidentti 1650—54. K. 1684.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 107.

Lagermarck, ks. Wassenius.

Lagerqvist, ks. Dryselius.

Lapp, ks. Henrik Jönsinpoika.

Lasse, ks. myös Laurentius, Lauri.

Lasse Anfastsson. Valtakirja Ala-Satakunnan tuomariksi 1607, ei astunut virkaan. Ylä-Satakunnan tuomari 1609. K. 1612/15.

Zettersten, Svenska flottans historia 1522—1634, s. 92. *Börjeson-Hafström*, Skeppshövidsmän, s. 49. *Anthoni*, Hertig Karl och Finland, ss. 334—336.

Lasse Eskelsson. Ala-Satakunnan tuomari 1607, ei virassa. Elossa 1612.

Kutsutaan laivankapteeniksi, mutta *Zettersten* yhtä vähän kuin *Börjeson-Hafström* ei mainitse häntä.

Lasse Hannunpoika. Piikkiön tuomarinsijainen 1564.

Mahdollisesti Lasse Hannunpoika Ulf, *Ramsay*, Frälsesläkter, s. 498, tai luultavammin Turun linnankirjurina mainittu Lasse Hannunpoika, VA: 597: 47, 2008: 20.

Lasse Henrikinpoika (Hordeel), vht Henrik Henrikinpoika Hordeel Kokemäeltä ja Brita Juhanantytär. Nils Boijen kirjuri 1565—66. Raaseporin tuomarinsijainen 1567—68, Ylä-Satakunnan

1585. Laakspohjan vouti. Ylä-Satakunnan vouti 1572—80, Ala-Satakunnan 1579—80, Turun linnan vouti 1580—91. Maskun kihlakunnan-tuomari 1581—84. Aateloitu 1576. K. 1591. Sin. XII: 181.

Ramsay, Fräresläkter, s. 180. VA: 1043: 46. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 140.

Lasse Jönsinpoika (Kurjalan sukua). Etelä-Suomen maavoudin apulainen 1538, asemies Turun linnassa 1541—47, 1549. Kuninkaan perintötilavouti 1544—45, prebendavouti 1547—49, Vehmaan vouti 1556—57. Kamarikirjuri Turun linnassa 1558, Viron veromestari 1570(?). Raaseporin tuomarinsijainen 1561, 1563, Maskun 1565, 1569, Vehmaan 1566, Piikkiön 1569, Hattulan 1556.

Ramsay, Fräresläkter, s. 250. *Renvall*, Varsinais-Suomen historia V: 1, s. 150. *Blomstedt*, Henrik Klauinpoika Horn I, s. 327. VA: 4719: 15. — Ylläolevista tiedoista saattaa osa kuulua toisille Lasse Jönsinpojille kuin tässä kysymyksessä olevalle tuomarinsijaiselle.

Lasse Laurinpoika. Savon kihlakunnantuomari 1556—57, Maskun 1569—72, Piikkiön 1573—77. K. 1577.

Bomansson, Hertig Johan och hans tid, s. 104. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 143.

Lasse linnankirjuri. Kastelholman linnankirjuri 1544—49. Ahvenanmaan tuomarinsijainen 1545.

VA: 2603: 22, 2620: 1v.

Lasse Matinpoika. Ala-Satakunnan tuomarinsijainen 1551—55. Pyhäjoen läänin vouti 1556—58, Maskun tuomarinsijainen 1560—61, 1562—63, Piikkiön 1561, Ahvenanmaan 1561, Halikon 1563. Sin. XII: 182.

Renvall, Varsinais-Suomen historia V: 1, s. 151. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 144.

Lasse Mikonpoika. Halikon kihlakunnantuomari 1562—63, Piikkiön 1564, Lappeen 1570. Ala-Satakunnan tuomarinsijainen 1569. K. 1571.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 145.

Lasse Ollinpoika (Krabbe), kamaripalvelija. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1590—93, pakeni maasta 1593.

Ramsay, Fräresläkter, s. 450.

Lasse Pietarinpoika, sai 1581 valtakirjan Lappeen tuomariksi.

Lasse Torsteninpoika (Ram), Hattulan kihlakunnan-tuomari 1567—68, 1585—96. Raaseporin tuomarinsijainen 1588, Karjalan laamanninsijainen 1578, 1579, 1592. K. 1596.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 325.

Laurentius, Lauri, ks. myös Lasse.

Laurentius Petri. Lammin kirkkoherra 1563—1601. Hollolan tuomarinsijainen 1591.

Akiander, Herdaminne I, s. 447.

Lauri Niilonpoika, ks. Lock.

Lauri Perttelinpoika (Ekestubbe-sukua), s. n. 1570, isä vouti Pertteli Simonpoika, Vihdin Olkkalasta. Hattulan lainlukija 1606. Suur-Savon vouti 1607—08. Etelä-Suomen alilaamanni 1618—34. Turun hovioikeuden asessori 1623—30. Elossa 1640. Omisti Olkkalan. Sin. IV: 61.

Carpelan, Ättartavlor II, s. 291. *Westertlund*, Åbo hovrätt, ss. 189—190. *Jutikkala*. Suurtilojen muodostuminen (I), s. 269. *Almquist*. Den civila lokalförvaltningen IV, s. 138. VA: 6726: 52 (sinetti!).

Lauri Pietarinpoika (Stubbe), isä tuomarinsijainen Pietari Niilonpoika. Porvoon tuomarinsijainen 1563—68. K. 1568. Sin. XII: 183.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 432.

Lauri Sakariaanpoika, ks. Willandh.

Lauri Sigfridinpoika, isä turkulainen porvari Sigfrid Laurinpoika Skinnare. Olavinlinnan kirjuri 1612. Suur-Savon kihlakunnan vouti 1618—20, Vähän-Savon 1624, Lappeen lainlukija 1635—37, Savon 1637—41, Käkisalmen läänin 1642. Vähän-Savon keskisen kihlakunnan vouti 1646—47. Omisti Rantasalmen Kunkelan. K. 1652. Sin. IV: 62.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 149. VA: z 16: 182—188. *Blomstedt*, Suomen kihlakunnanvoudit 1630—1713. Valtiot. maist. *Georg Lutherin* tiedonanto.

Lavilan suku, ks. Henrik Henrikinpoika.

Leijonhufvud, *Aksel*. Oppundan kihlakunnantuomari 1576—84, Bjärken 1586—1600, Länsigöötanmaan ja Dalin laamanni 1597—1600, Göstringin kihlakunnantuomari 1598—1600, Vartoftan 1600. Pohjois-Suomen laamanni 1587—89. K. 1619.

Elgenstierna, Ättartavlor IV, s. 601. *Melander*, Aksel Leijonhufvud, KE III, ss. 402—403.

Lenning, *Sven Eerikinpoika*. Sääksmäen lainlukija (jo helmik. 1676) 1677—80. Alilaamanni. Haminan pormestari 1682, jätti heikkopalkkaisen viran. Sääksmäen alisen kihlakunnan vouti 1685—96. Pähkinälinnan läänin kihlakunnantuomari 1697 (oltuaan s.v. ehdolla Vähän-Savon tuomariksi). Edusti Haminaa valtiopäivillä 1682. K. 22. 5. 1697. Sin. IX: 138.

Blomstedt, Suomen kihlakunnanvoudit 1630—1713. *von Bonsdorff*, De finska städernas representation intill frihetstiden, s. 74. Turun hovioikeus K. M:lle 28. 1. ja heinäk. 1697, RVA: Hovrätternas skrivel-

ser till K. M:t, Åbo hovrätt, vol. 4. Fil. tri *Jorma Vallinkosken* tiedonanto.

Lietzen, Nikolaus. Pommerin sota-oikeuden notaari. Turun pormestari 1647—65. Turun hovioikeuden asessori 1663—90. Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1663—80, Porin kreivikunnan 1669—80. K. 1690.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 205—206.

Lillie, Aksel. Karjalan laamanni 1652 (valtak. 14. 5.)—1662. Valtaneuvos 1648. K. 1662.

Elgenstierna, Ättartavlor IV, s. 657.

Lilljeholm, Matias. Svean hovioikeuden aktuaari 1644—48. Hardemon ja Norra Mören kihlakunnantuomari 1644—48, Ylä-Satakunnan 1655 (valtak. 2. 7.)—1675. K. 1675.

Elgenstierna, Ättartavlor IV, s. 700.

von der Linde, Erik. Porvoon ja Hollolan kihlakunnantuomari 1659—66. K. 1666.

Elgenstierna, Ättartavlor V, s. 10.

Liurenius, Nils Persson. Kotoisin luult. Norrköpingistä. Ylioppilas Upsalassa, maisteri 1625. Turun hovioikeuden sihteeri 1628—32. Suomen referendarius 1632—34. Turun hovioikeuden asessori 1634—46. Pohjois-Suomen alilaamanni 1640—46. Äyräpään kihlakunnantuomari 1643—45. K. 1646.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 198.

Ljuster, ks. Pertteli Eerikinpoika.

Lock, Lauri Niilonpoika. Porvari Viipurissa. Jääsken vouti 1558—65, Äyräpään 1573—76. Laivanpäällikkö (mm. »Viborgska Morianenin» 1569). Kuului Viipurin linnanpäällystöön 1580—84, 1586, Lappeen lainlukija 1579, 1582—84, 1586—87. Elossa 1591. Sin. XII: 184.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 146. *Börjeson-Hafström, Skeppshövdmän*, s. 52. VA: 6477: 22v.

Lund, Henrik Martinpoika. Turun yliopiston vouti 1644—55. Sääksmäen lainlukija 1656, Ylä-Satakunnan 1661—64. Rauman pormestari 1664—72. K. 1672.

Sarva, Turun yliopiston voudinviran perustaminen ja sen ensimmäinen haltija Henrik Martinpoika, ss. 67—87. *Lähteenoja*, Rauman kaupungin historia II, ss. 68—69.

Lydik Henrikinpoika, (Jägerhorn—Jägersköld-sukua), isä vouti Henrik Lydikinpoika. Klaus Akenpojan (Tott) palvelija (1573). Porvoon kihlakunnan vouti 1592—94. Porvoon lainlukija 1598. Kyminkartanon läänin (ja Porvoon?) 1600—02. Omisti Båtsvikin ja Tomtbackan. K. e. 1606. Sin. IV: 63.

Carpelan, Ättartavlor III, s. 561. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 152. RVA: Strödda domböcker och rättegångshandlingar, Finska domböcker, Karelen (laamanninkär. 1607). VA: 324a: 5.

Lytthraeus, *Anders*, vht Oulun pormestari Yrjänä Antinpoika ja Brita Matintytär. Ylioppilas Upsalassa 1637, opiskeli lakia. Turun hovioikeuden auskultantti. Käkisalmen läänin lainlukija 1643—47. Uudenkaarlepyyn pormestari 1649—53, Oulun vt. pormestari 1657—62, vakin. 1662—76. Edusti kaupunkia valtiopäivillä 1664, 1668 ja 1672. K. ennen 1681. Sin. IV: 64.

Grottenfelt, Pari lisäystä kirjoitukseen suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640, s. 387. Strödde anteckningar om Finlands tillstånd, Abo Tidningar 1796, n:o 41. *Virkkunen*, Oulun kaupungin historia I, liite, s. 3. *Akerblom*, Borgmästare och rådmän i Nykarleby 1620—1680, ss. 453—454.

Magnus Petri (Vestrogothus). Jomalan kirkkoherra 1545—1577. Ahvenanmaan tuomarinsijainen 1558, 1564—65, 1572 (?).

Leinberg, Abo stifts herdaminne, s. 78.

Magnus, ks. myös Maunu, Mäns.

Martti Henrikinpoika, isä viipurilainen raatimies Henrik Fatebur. Viipurin provianttikirjuri 1594—95. Äyräpään ja Jääsken lainlukija 1598, 1600—16. Viipurin pormestari 1600—25. Sai 1627 eliniäkseen talon Huistuppelan kylästä »vanhuutensa ja raihnaisuutensa» vuoksi. Sin. V: 65.

Ruuth, Viborgs stads historia II, s. 1094. *Bergholm*, Sukukirja, s. 569. Läänityskirje Martti Henrikinpojalle 13. 4. 1627, RR 1627: 151v. VA: 4320: 37, 4323: 69, 4324: 51.

Martti Martinpoika, ks. Purta.

Martti Mikaelinpoika, s. 1600, isä Raision kappalainen Michael Michaelis. Sääksmäen lainlukija 1634—37, Vehmaan 1634—35, 1640—42, Ylä-Satakunnan 1636. Maaherran määräämä Uudenkaupungin pormestari 1641—43, erotettu virasta virkavirheen ja sopimattoman käytöksen vuoksi. Omisti Lempäälän Tiuralan. K. 1652. Sin. V: 66, 67.

Wallenius, En gammal urkund, ss. 3, 6, 10, 22. *Wallenius*, Wallenius. Kolmas sukukirja, s. 186. *Kaukovälta*, Uudenkaupungin historia I, ss. 43—44. *Melkior von Falkenberg Pietari Brahelle* 26. 3. 1641, *Tigerstedt*, Bref från guvernörer och landshövdingar, s. 231. Suomen Asutuksen Yleisluettelo: Lempäälä.

Martti Olavinpoika. Kirjuri. Ala-Satakunnan tuomarinsijainen 1551.

Martti Olavinpoika (Jägerhorn). Turun linnan päällystössä eri otteisiin 1574—92.

Maskun tuomarinsijainen 1591. K. luult. 1592.

Carpelan, Attartavlor III, ss. 555—556.

Martti Simonpoika (Brenner-sukua). Voudinkirjuri 1579—87, Helsingin laivaviestämön kirjuri 1592—1604. Raaseporin lainlukija 1609—27. Elossa vielä 1629. Omisti Helsingin pitäjän Kulomaan ym. tiloja. Sin. V: 68, 69.

Brenner, Slägterna Brenner, ss. 33—34. *Börjeson-Hafström*, Skeppshövidsmän, s. 56, jossa useita samannimisiä yhdistetty.

Martti Simonpoika. Turun hovioikeuden auskultantti (1652). Ylä-Satakunnan lainlukija 1652. Maskun lainlukija 1656—58. K. 1568. Sin. V: 70.

Hausen, Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1634—1700, s. 142. VA: kk 8: 28. Kutsutaan suku- tai oikeammin talonnimellä *Bertulan*; siis näht. turkulaisen porvarin Simo Bertulan poika (VA: z 176: 82v).

Martti Yrjänänpoika, ks. Grabbe.

Matti Antinpoika. Viipurin porvari, kaupunginvouti 1569, hospitaalim ja sairashuoneen esimies (1572), pormestari 1590—95, raati-mies 1584, Lappeen tuomarinsijainen 1568—69, Äyräpään 1580—89. Sin. XII: 185, 186.

Ruuth, Viborgs historia II, ss. 1101, 1094. VA: 5319: 5, 4090: 48. — Samaan aikaan mainitaan kaksi muutakin Matti Antinpoikaa, toinen Lappeen voutina (*Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 154), toinen, Björnram-sukuinen, lopulta Kaprion voutina (*Ramsay*, Frälsesläkter, s. 30).

Matti Eerikinpoika, Vehkalahden Salmenkylän Knuuttilasta. Lappeen lainlukija 1590—93, 1595. Sin. VII: 111.

Rosén, Vehkalahden pitäjän historia I, s. 306.

Matti Eskelinpoika, ks. Blomm.

Matti Hannunpoika, Voistion herra. Hattulan tuomarinsijainen 1569—75, Sääksmäen 1572. Hollolan vouti 1575. K. n. 1578.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 155.

Matti Laurinpoika (Hästesköld-sukua, »lille Mats Lars-son»). Lappeen kihlakunnantuomari (1537).

Ramsay, Frälsesläkter, s. 203.

Matti Laurinpoika (sukunimenä joskus *Grå*). Nils Gyllenstiernan palvelija. Ylä-Satakunnan tuomarinsijainen 1575—80.

VA: 2285: 68v, 79—80. Muuan Lauri Grå porvari Turussa 1564, *Ruuth*, Åbo stads historia III, s. 210.

Matti Laurinpoika, ks. myös Cruus.

Matti Markuksenpoika (Hietamäen sukua). Pohjois-Suomen vouti 1565—68, Sääksmäen 1569, Maskun 1570—71. Muonitusmestari 1579.

Maskun tuomarinsijainen 1578, 1586, 1588, Piikkiön 1586—88, Vehmaan 1587—88. K. 1588. Sin. XII: 208.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 177. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 157.

Matti Matinpoika. Lappeen vouti 1555—56. Lappeen tuomarinsijainen 1557, Äyräpään 1560—61. Antti Laurinpojan lipullisen katselmuskirjuri 1563. K. Tallinnassa keväällä 1566.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 157. *Tawaststjerna*, Suomen maasotaväki, s. 143. VA: 5346: 54.

Matti Olavinpoika. Turun linnan kirjuri 1569. Vehmaan tuomarinsijainen 1569.

VA: 1134: 12v.

Matti Paavalinpoika, isä talollinen Paavali Niilonpoika Laihian Käyppälän Viikiltä. Ylioppilas Tartossa 1638, Turussa 1640 (nimellä *Wichius*). Turun hovioikeuden auskultantti (1644). Piikkiön lainlukija 1646—55, Maskun 1649—55, Korsholman kreivikunnan ja Laihian vapaaherrakunnan 1655—74, Närpiön vapaaherrakunnan 1668—74, Pohjanmaan 1674, Etelä-Pohjanmaan 1675—77, Keski-Pohjanmaan eteläosan 1675—76. Vaasan vt. pormestari 1656. Omisti Isonkyrön Tuuralan Pakkalan. K. 1685. Sin. V: 71.

Åkerblom, Vasa-släkten Backman, ss. 56—70. *Luukko*, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, ss. 3—4. *Seppälä*, Entisaikojen Laihiaa, ss. 111—124. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, ss. 342—344. *Cederberg*, Suomalaiset ylioppilaat Tarton ja Tarton-Pärnun yliopistossa 1632—1710, s. 64. VA: cc 6: 13.

Matti Tapaninpoika. Viipurin tullikirjuri 1559, 1560. Ykspään vouti 1557. Äyräpään tuomarinsijainen 1557, 1568. Viipurin pormestari 1564—71. Sin. XII: 187.

Mickwitz, Die Hansakauffleute in Wiborg 1558—59, ss. 110. *Ruuth*, Viborgs historia II, s. 1094.

Matti Tuomaanpoika. Lappeen tuomarinsijainen 1572.

Matti Tuomaanpoika. Porvoon lainlukija 1592—94, 1596. Sin. VII: 112.

Maunu Henrikinpoika (Dönsbyn sukua). Alitallimestari 1558, tallimestari 1563, Halikon tuomarinsijainen 1562—63, 1571, 1586—87, Piikkiön 1585, Maskun 1585. Vehmaan kihlakunnantuomari 1563, 1569—72. K. 1590.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 91.

Matts Persson, ks. Skulte.

Maunu, ks. myös Magnus, Måns.

Maunu Iivarinpoika (Stjernkors). Vehmaan kihlakunnan-tuomari 1596—. K. Puolassa 1628.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 434.

Maunu Niilonpoika (Ahtisten sukua). Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1533—55, erotettu viroistaan. K. n. 1560.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 4. *Anthoni*, Måns Nilssons till Ahtis släktförbindelser, ss. 1—13.

Melartopoeus, Gabriel, vht Kangasalan kirkkoherra Josephus Matthiae Melartopoeus ja Hebla Eskelintytär. Ylioppilas Turussa 1653—54. Halikon lainlukija 1667—80. Omisti Marttilan Krouvilan 1672—86. K. 1686. Sin. IX: 139.

Jokipii, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, s. 48.

Mikael Zachrisson (Karraeus), vht Ölmstadin komministeri Zacharias Svenonis Karraeus ja Karin Mickelsdotter. Ylioppilas Turussa 1641. Turun hovioikeuden auskultantti (1648). Raaseporin ja Porvoon lainlukija 1650—54, Kymen 1653—55, Helsingin pormestari 1653—70. Edusti kaupunkia valtiopäivillä 1668. K. Helsingissä (haud. 23. 5.) 1670. Sin. V: 72.

Blomstedt, Mikael Zachariae Karraeus, ss. 16—17. VA: b 1: 114v. *Wilstadius*, Smålands nation i Åbo, ss. 35—36. Helsingin HK.

Mikko Eskelinpoika. Vehmaan lainlukija 1637, ei liene istunut käräjiä.

Mahdollisesti sama kuin Sääksmäen voutina 1630—31 ja 1649—54, mainittu Mikko Eskelinpoika, joka omisti 1629—38 Lempäälän Kuljun Kukkolan. *Blomstedt*, Suomen kihlakunnanvoudit 1630—1713. *Jutik-kala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat III, s. 140.

Mikko Kristerinpoika. Ahvenanmaan tuomarinsijainen 1597.

Muuan Michel Christersson (*Almqvist*, Lagsagor och domsagor II, s. 89) toimi vuosien 1584 ja 1597 välisenä aikana tuomarinsijaisena Ruotsissa.

Mikko Matinpoika. Sairialan kartanon kirjuri 1561—63. Hattulan kihlakunnan kirjuri 1566—68, Sääksmäen kihlakunnan kirjuri 1570—71. Hattulan kihlakunnan vouti 1571—72. Hattulan tuomarinsijainen 1570, Hollolan 1575. Asui 1570-luvulla Janakkalan Saloisissa.

Almqvist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 161. VA: 4025: 27. Filmaist. *Kyösti Kuusmaan* tiedonantoja.

Mikko Paavalinpoika (Munck), isä vouti ja tuomarinsijainen Paavali Antinpoika. Henrik Klaunpoika Hornin palvelija 1574, 1576. Pontus de la Gardien kirjuri ja vouti 1582—85. Pohjois-Suomen laamaninsijainen 1581, 1587, Pohjanmaan tuomarinsijainen 1581, 1582, 1585, 1596, Maskun 1584, Piikkiön 1586, Ahvenanmaan 1588. Pohjois-Suo-

men vouti 1589—91, vouti Turun läänissä 1598—99. Turun linnanpäälystössä. Aateloitu 1585. Mestattu 1599. Sin. XII: 188.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 285. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 161. VA: 4764: 118, 1398: 42.

Mikko, ks. myös Mikael.

Miltopaeus, *Johan*, vht turkulainen porvari Sigfrid Laurinpoika (Ruskiapää) ja Margareta Eskelintytär Ruskiapää. Ylioppilas Turussa 1664, Piikkiön lainlukija 1674—77. Turun raatimies 1676—91. Ehdolla Vähän-Savon tuomarinvirkaan 1691. Edusti Turkua valtiopäivillä 1678 (samalla myös Raahea ja Naantalia), 1686. Omisti Piikkiön Finbyn. K. 1691.

Carpelan, Åbo i genealogiskt hänseende, s. 47.

Mjöhund, ks. Pertteli Yrjänänpoika.

Monerus, ks. Henrik Davidinpoika.

Monikkalan suku, ks. Juhana Knutinpoika, Knut Antinpoika.

Munck, *Johan*. Turun hovioikeuden asessori 1641—54, varapresidentti 1656—63. Hollolan kihlakunnantuomari 1653—59. K. 1663.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 108—109.

Munselius, *Canutus*, vht Uudenkaarlepyyn pormestari Josef Jaakonpoika (Munselius) ja Susanna Witting. Ylioppilas Turussa 1658. Kymin lainlukija 1665—66, Porvoon 1667—68. Helsingin kaupunginsihteeri 1670—71. K. 1671. Sin. IX: 142.

Luukko, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, s. 58. *Suolahti*, Helsingin historia I, s. 363.

Munselius, *Jakob*, edellisen veli. Ylioppilas Turussa 1644. Turun hovioikeuden auskultantti, pöytäkirjuri 1649—53. Pohjanmaan lainlukija 1653 (valtak. 20. 6.)—1669. Kaarleporin (ei Kajaanin!) ja Vöyriporin alilaamanni 1664—69. Pietarsaaren pormestari 1653—69. Edusti kaupunkia v:n 1659—60 valtiopäivillä. K. 1669. Sin. IX: 137.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 748. *Luukko*, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, s. 11.

Munselius, *Johan*, edell. veli. Ylioppilas Turussa 1659. Ikalaporin vapaaherrakunnan pitäjänkirjuri 1671. Pietarsaaren kaupunginkirjuri 1665—73, vt. pormestari 1669—71. Vähän-Savon lainlukija 1673—80 ja sen ohessa Savonlinnan pormestari (vielä 1682). Omisti Rantasalmen Asikkalan Södervikin. K. 1684. Sin. IX: 140, 141.

Luukko, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, s. 60. *Söderhjelm*, Jakobstads historia I, ss. 169—170. *Saarenheimo*, Savonlinnan kaupungin historia I, ss. 238—239. VA: oo 5: 34—35, oo 6: 11, 227. *Soininen*, Rantasalmen historia, s. 219. *Virrankoski*, Suur-Kalajoen historia I, s. 248.

Muurlan suku, ks. Pietari Eerikinpoika.

Måns Mårtensson, ks. Palm.

Måns Persson (Älänning), vht Bastön Per Månsson ja Anna Eriksdotter. Kuninkaan kansliassa Eerik XIV:n aikana; kunink. sihteeri. Häbon kihlakunnantuomari 1567—73. Södra Mören ja Handbördin lainlukija 1575—77, Kongan 1576, Östran 1594—95, Ahvenanmaan 1607, Trögdin 1609. Asui Kalmarissa. Vangittuna Nyköpingissä 1600. Vainaja 1616.

Gillingstam, Rasmus Ludvigssons och hans hustrurs släktförbindelser, ss. 86—88. *Hausen*, Bastö gård och dess ägare, ss. 4—9.

Måns, ks. myös Magnus, Maunu.

Nicarlus, Jakob, vht Uudenkaarlepyyn kirkkoherra Johannes Jacobi ja Helena Ruuth. Ylioppilas Upsalassa 1628. Turun hovioikeuden auskultantti (1637). Piikkiön lainlukija 1638, Hattulan 1639, Sääksmäen 1639—40, Pohjanmaan 1641—53. Kaarleporin lainlukija 1642—55, alilaamanni 1653—64. Pohjois-Suomen alilaamanni 1653—64. Omisti tilan Uudenkaarlepyyn Soklotissa. K. luult. 1664. Sin. V: 73, 74, 75.

Alcenius, Genealogia Sursilliana, s. 61. VA: ä 1: 42v. *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 324, olettaa hänet mahdollisesti lainlukija Hannu Jaakonpojan pojaksi, mikä on ilmeinen erehdys, olihan viimeainittu kotoisin Eurasta, ei Udestakaarlepyystä. VA: 6823: 53.

Niilo Birgerinpoika. Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1557—63. K. 1563.

Bomansson, Hertig Johan och hans tid, s. 104.

Niilo Eerikinpoika. Henrik Klaunpojan kirjuri 1580, 1588. Arvid Henrikinpoika Tawastin lipullisen katselmuskirjuri 1589, Maskun lainlukija 1589—91, 1599, Piikkiön 1592, Halikon 1593—94, 1596. Käytetty suomenkielisissä kansliatehtävissä Turun linnassa 1590-luvulla. Vehmaan lainlukija 1600—15, Maskun 1600—01, 1605—11, 1613—15, Piikkiön 1603, 1607, Halikon 1600—07, Ahvenanmaan 1601, 1603—04. Turun pormestari 1608—16. Omisti Kaerlan. K. 1616. Sin. V: 76.

Niilo Eerikinpoika Arvid Henrikinpojalle 12. 12. 1591 (sinetti!), RVA: Arvid Henriksson Tawasts samling, vol. 2. VA: 1590: 36 (sinetti). *von Bonsdorff*, Åbo stads historia I, s. 197 (sinetti). *Ruuth*, Åbo stads historia III, ss. 289—290. *Renvall*, Tuomarinviran hoito, s. 114, olettaa hänet Prinkkalan Hannu Eerikinpojan veljeksi, mikä ei vaikuta aivan todennäköiseltä, vrt. *Oja*, Prinkkalan suku, ss. 127—128. VA: 1369: 39v, 1482: 42.

Niilo Eerikinpoika, ks. myös Skalm.

Niilo Ingenpoika (Ikornsköld-sukua). Raaseporin länsiosan kihlakunnantuomari 1562—63, Piikkiön 1563. Västeråsin pormestari 1575—95. Elossa 1596.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, ss. 174—175. *Elgenstierna*, Ättartavlor IV, s. 9.

Niilo Klemetinpoika. Pohjanmaan tuomarinsijainen 1567—71. Sin. XII: 189.

Niilo Maununpoika. Piikkiön kihlakunnantuomari 1559—60.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 178.

Niilo Perttelinpoika. Äyräpään kihlakunnantuomari 1566—67. K. 1567.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 21—22.

Olaus, ks. myös Olavi.

Olaus Jacobi (Spåre-Silverspåre-sukua). Lemun kirkkoherra 1570—1612. Vehmaan tuomarinsijainen 1567. K. luult. 1612. Sin. XII: 191.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, s. 119. *Ramsay*, Frälsesläkter, ss. 391, 418.

Olaus Olai. Nauvon kirkkoherra 1557—58. Piikkiön tuomarinsijainen 1558.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, s. 146.

Olaus Petri. Uskelan kirkkoherra 1557—92. Halikon tuomarinsijainen 1562, 1564. Sin. XII: 207.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, s. 223.

Olavi Kirjuri. Maskun tuomarinsijainen 1559, Piikkiön 1558.

Olavi Eerikinpoika, ks. Stålarin.

Olavi Jaakonpoika (Stubbe-sukua). Raaseporin tuomarinsijainen 1552—53, Kymen vouti 1556—58, Raaseporin 1564—65. K. 1584. Sin. XII: 190.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 441. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 187.

Olavi Jaakonpoika. Savon tuomarinsijainen 1581.

Olavi Jönsinpoika. Piikkiön tuomarinsijainen 1560, 1561, Maskun 1556.

Olavi Laurinpoika (Stubbe-sukua), isä tuomarinsijainen Lauri Pietarinpoika. Sääksmäen tuomarinsijainen 1566—67, 1572—84, Porvoo 1571—80, 1583—85, Hattulan 1583—84. Narvan vouti 1585—89. K. 1589. Sin. XII: 192.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 439, jossa kuitenkin väärin identifioitu samaksi kuin kuninkaallinen sihteeri Olavi Laurinpoika (viimeksi mainittu oli kuitenkin vainajana jo 1575, vrt. (*Almquist*), Stockholms stads tänkeböcker 1568—75, s. 368). *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 189. *von Schulmann*, Die zivile Staatsbeamtschaft in Estland, s. 80.

Olavi Maununpoika. Savon lainlukija 1602—07, 1608—18, 1619, Suur-Savon 1629—32. K. ennen 1639.

Eräs Olavi Maununpoika 1601 alivoutina Tallinnassa, *von Schulmann*, Die zivile Staatsbeamtenschaft in Estland, s. 65.

Olavi Olavinpoika, Viikin ja Vääksyn herra. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1525. K. 1525.

Olavi Olavinpoika. Pohjanmaan lainlukija 1598.

Mahdollisesti sama kuin 1586 Lasse Niilonpojan pohjalaisen lipuston katselmuskirjurina ollut Olavi Olavinpoika. VA: 2338: 13.

Olavi Olavinpoika (Winter). Viipurin raatimies 1606—09, 1618, pormestari 1620—30. Lappeen lainlukija 1607—34, Jääsken—Äyräpään 1616—26, Käkisalmen läänin 1625—27, Karjalan alilaamanni 1618 (?). Sin. V: 78, 79.

Ruuth, Viborgs stads historia II, s. 1094. *Carpelan*, Ättartavlor I, s. 332.

Olavi Trottenpoika (Eka-suvun aviotonta haaraa). Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1543—52. K. 1553.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 306.

Olavi, ks. myös Olaus.

Oxenstierna, *Aksel*. Norrlannin laamanni 1611—54, Karjalan 1618 (?). Snevringen kihlakunnantuomari 1613—33. Valtaneuvos 1609. K. 1654.

Elgenstierna, Ättartavlor V, ss. 606—607. *Rosén*, Aksel Oxenstierna, KE IV, ss. 283—287.

Oxenstierna, *Bengt*. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1624—43, Öölannin pohjoisen motin 1627. Valtaneuvos 1641. K. 1643.

Elgenstierna, Ättartavlor V, ss. 592—593.

Oxenstierna, *Gabriel*. Källandin kihlakunnantuomari 1610—15, Porvoon 1616—52. Svean hovioikeuden lisäjäsen 1620—27, neuvos 1627—31. Värmlannin laamanni 1628—56. Valtaneuvos 1617. K. 1656.

Elgenstierna, Ättartavlor V, s. 599.

Oxenstierna, *Gabriel*. Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1647 (varrontavaltakirja 27. 2. 1646, valtak. 5. 12. 1647)—1652. Värmlannin laamanni 1657—73. Valtaneuvos 1653. K. 1673.

Elgenstierna, Ättartavlor V, s. 600.

Oxenstierna, *Gustav*. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1591. K. 1597.

Elgenstierna, Ättartavlor V, s. 593.

Oxenstierna, Gustav. Savon kihlakunnantuomari 1646 (valtak. 6. 3.), Pohjanmaan 1646 (varrontavaltak. 22. 1.)—1648. Valtaneuvos 1645. K. 1648.

Elgenstierna, Attartavlor V, s. 582.

Oxenstierna, Gustav, Karjalan laamanni 1678 (valtak. 3. 3.)—1680. Valtaneuvos 1673. K. 1693.

Elgenstierna, Attartavlor V, s. 605.

Oxenstierna, Karl. Norra Mören kihlakunnantuomari 1603—14, Björkekindin 1617—29, Vehmaan 1628—29. Valtaneuvos 1628. K. 1629.

Elgenstierna, Attartavlor V, s. 594.

Paavali Antinpoika Kirjuri (Munck-sukua), isä Antti Jönsinpoika. Sääksmäen vouti 1556—68. Sääksmäen tuomarinsijainen 1567. Hollolan 1568, 1574, Maskun 1573. Sin. XII: 193.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 285. Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 210. Leinberg, Bidrag till kändedomen af vårt land, V. 2.

Paavali-kirjuri. Tuomari tai tuomarinsijainen Savossa 153(5).

Luultavasti se Paavali Ollinpoika, entinen Savon tuomari, joka mainitaan 1559. VA: 6295: 14—14v. Arkistonhoitaja fil. tri *Kauko Pirisen* tiedonanto.

Paavali Pietarinpoika. Tuomarinsijainen Pohjanmaalla 1563.

Alcenius, Genealogia Sursilliana, s. 340.

Palm, Måns Mårtensson. Käkisalmen läänin kihlakunnantuomari 1611 (valtak. 20. 11.)—1620, 1621 (valtak. 20. 3.)—1628. K. 1641.

Elgenstierna, Attartavlor V, s. 625.

Palmbaum, Zacharias, isä Mikael Palmbaum. Pietari Brahen palveluksessa v:sta 1640. Kajaanin vapaaherrakunnan hopmanni 1652—59, alilaamanni (1653). Elossa vielä 1676, jolloin turhaan pyysi Brahelta suositusta Götan hovioikeuden asessorinvirkaan.

Fil. tri *Mauno Jokipiin* tiedonanto.

Pentti Severininpoika, ks. Juusten.

Per, ks. myös Petrus, Pietari.

Per Andersson (aateloituna 1635 *Törnsköld*). Ydren kihlakunnantuomari 1608—21, Piikkiön 1626—28, Norra Vedbon 1642. K. 1642.

Elgenstierna, Attartavlor VIII, s. 409. Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 137.

Per Eriksson (aateloituna 1639 *Rosenköld*). Hattulan kihlakunnantuomari 1623—24, Sävedalin 1636—38. Göteborgin oikeuskollegion presidentti 1636—50. K. e. 1657.

Elgenstierna, Attartavlor VI, s. 512. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 113.

Per Erlandsson, ks. Båät.

Pertteli Eerikinpoika (Ljuster). Raaseporin itäosan kihlakunnantuumari 1562—63, Raaseporin 1568—87. K. n. 1598.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 270.

Pertteli Hannunpoika. Jääsken kihlakunnan vouti 1613—17. Viipurin raatimies 1623—30, kämneri 1631, Jääsken—Åyräpään lainlukija 1632—40, Pähkinälinnan läänin 1624. Elossa 1645. Sin. V. 80.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 28. *Ruuth*, Viborgs tads historia II, s. 1102. VA: gg I: 19.

Pertteli Ivarinpoika (Tott-Grön). Tullut Tanskasta Suomeen 1569. Tallimestari 1570. Ratsumestari 1575. Viipurin linnanpäällystössä 1591. Ratsumestari 1575. Viipurin linnanpäällystössä 1591, Turun linnan 1597. Piikkiön tuomarinsijainen 1581, Maskun 1591. K. 1620.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 492.

Pertteli Jönsinpoika. Lappeen kihlakunnantuomari 1541—53. K. n. 1557.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 21.

Pertteli Matinpoika. Katselmuskirjuri Lindved Klaunpojan lipustossa 1605—06, Herman Dykerin 1608, Rikard Isakssonin (Hård, aatel. Rosenkrantz) 1611. Vehmaan lainlukija 1618—21, Maskun 1620—22. Vainajana 1624. Sin. VI: 81.

VA: 1653: 32, 1695: 91, 1735: 163, 4386: 39, 41, 4409: 42v, 43. VA: kk 1: 105.

Pertteli Yrjänänpoika (Mjöhund-sukua). Venäjätulkki. Lappeen vouti 1547—55. Viipurin linnanpäällystössä 1559. Viipurin linnanvouti 1566—69. Åyräpään lainlukija 1559, 1573. K. 1580.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 282. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 29.

Petraeus, Samuel, vht piispa Eskil Petraeus ja Anna Kock. Ylioppilas Turussa 1650. Pohjois-Suomen alilaamannin sijainen 1671—72, vakin. 1674—81 (v:sta 1676 ei Pohjanmaalla). Turun hovioikeuden assessori 1681(nimit. 1679)—85. K. 1685. Sin. X: 160.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 207—208. Turun hovioikeus K. M:lle 3. 11. 1676, RVA: Hovrätternas brev till K. M:t, Åbo hovrätt 1.

Petrellius, Nicolaus. Kajaanin vapaaherrakunnan kihlakunnantuomari 1665—80. Kajaanin pormestari 1665—80. K. 1680.

Vartiainen, Kajaanin kaupungin historia I, s. 167.

Petrus, ks. myös Per, Pietari.

Petrus Pauli. Kemiön kappalainen 1556, kirkkoherran sijainen 1558—68, kirkkoherra 1568—85. Halikon tuomarinsijainen 1562.

Leinberg, Abo stifts herdaminne, s. 94.

Pietari, ks. myös Per, Petrus.

Pietari Eerikinpoika, »i Pojoby» (Muurlan sukua). Juhana-herttuan pikkusoini 1562. Piikkiön tuomarinsijainen 1571. K. 1576.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 291.

Pietari Hannunpoika Kirjuri. Mainitaan Pohjan Pohjankurussa 1553—64. Raaseporin tuomarinsijainen 1556—58. Pohjan pitäjän nimismies ainakin 1559—60. Sin. XII: 194.

VA: 3016: 55v, 3167: 45v, 3254: 8v.

Pietari Jönsinpoika, isä porvoollainen porvari Jöns Matinpoika. Lappeen ja Jääsken—Äyräpään lainlukija 1650—61. Käkisalmen läänin 1662—63. Elossa 1670. Sin. VI: 82, 83.

Sumelius, Viiala-släkterna, s. 160. Lääket.lis. *Henrik Borgströmin* tiedonanto. Kutsuttiin nimityksillä »Kuiva-Peekoi», »laiha duomari», »kuiva duomari». VA: gg 1: 899v—900. Luultavasti se Pietari Jönsinpoika, joka 1650 (1645?) oli hovioikeuden auskultantti (VA: z 174: 54).

Pietari Laurinpoika. Lappeen kihlakunnantuomari 1572—81.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 191, jossa kuolinvuotena kuitenkin väärin 1578.

Pietari Laurinpoika Kirjuri. Tuomarinsijainen Savossa vv. 1542—44 välisenä aikana. Lappeen vouti 1556—57. K. ennen 1566.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 203.

Pietari Laurinpoika. Äyräpään lainlukija 1590—92, 1593—94, 1595—96. Rannan vouti 1596—99. Sin. XII: 195.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 204, jossa identifioitu Pietari Laurinpoika Kröpeliniksi (*Ramsay*, Fräsesläkter, s. 241); tämä on kuitenkin vähemmän luultavaa.

Pietari Maununpoika. Turun hovioikeuden auskultantti (1637). Halikon ja Piikkiön lainlukija 1639—40, Hattulan 1640, 1642—46, Sääksmäen 1641—48. Määrättiin Kollaniuksen lainsuomennoksen tarkastajaksi, mutta luopui työstä sairauden vuoksi. K. e. 1653. Sin. VI: 84.

VA: cc 4: 254v. *Lagus*, Om finska lagöfwersättningar, ss. 20—21.

Pietari Niilonpoika (Stubbe, Vekkijärven suku). Porvoon tuomarinsijainen 1539—40. Main. Porvoon Vekkijärvellä 1540—45.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 439, mainitsee sukutaulussaan Pietari Niilonpojan asemesta virheellisesti Pietari Laurinpojan. VA: Suomen Asutuksen Yleisluettelo, Porvoo.

Pietari Olavinpoika. Lasse Knutinpoika Fordellin palvelija (1556). Pohjanmaan tuomarinsijainen 1556.

VA: 4565: 28v.

Pietari Olavinpoika (Ruuth), vht linnanvahtimestari Olavi Antinpoika ja Margareta Simontytär. Ratsumies, Sääksmäen nimismies 1614, Maskun kihlakunnan vouti 1614—15, Sääksmäen kihlakunnan 1616—23. Hattulan lainlukija 1623. Muonamestari Puolan sotaretkellä, Karkhusin käskynhaltija 1633. Salpietarinkeitontarkastaja Hattulan kihlakunnassa 1638—39. Omisti Luhtialan, Voipaalan, Rapolan ym. tiloja. K. 1643. Sin. VI: 85.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 207. *Bergholm*, Su-kurkirja, s. 1137.

Pietari Sigfridinpoika (Tandefelt-sukua). Hämeenlinnan alikirjuri 1556. Kyminkartanon kihlakunnankirjuri 1560—61. Mainitaan 1562 Viroon lähetettäväksi sopivien voutien ja kirjurien joukossa. Hauhon ja Hollolan kihlakuntien kirjuri 1563—66, Hollolan 1567—70, Hauhon 1571—72. Hollolan tuomarinsijainen 1576—79. Hollolan vouti 1581—82. Omisti v:sta 1564 Sysmän Rapalan. K. luult. 1584. Sin. XII: 196.

Ramsay, Fräresläkter, ss. 468—469, jossa hänen isäkseen mainitaan Hollolan vouti Sigfrid Pietarinpoika, mutta tämännimistä voutia ei Hämeestä 1500-luvun alusta löydy; Pietari Sigfridinpojan avioituminen Juusten-sukuun viittaa pikemminkin viipurilaisiin yhteyksiin. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 208. VA: 4003: 1, 4023: 6. Suomen Asutuksen Yleisluettelo, Sysmä. Gustav Fincke kamarineuvos Ambrosius Jöranssonille 15. 10. 1562, *Hausen*, Bidrag IV, s. 84, jossa virheellinen iso kirjain (Hans pro hans scriffuere) sotkee ajatuksen. Fil.maist. *Kyösti Kiuasmaan* antamia tietoja.

Pietari Tuomaanpoika. Turun hovioikeuden auskultantti (1639). Maskun lainlukija 1639—46. Turun hovioikeuden pöytäkirjuri 1645—49. Sääksmäen lainlukija 1649—55, Hattulan—Raaseporin 1656, 1662—70. Raaseporin kreivikunnan alilaamanni 1655. Harjoitti 1640-luvulla porvarillisia elinkeinoja Turussa »kuten kuka tahansa muu porvari». Omisti Poutalan Mikkolan ja Kurisjärven Tipurin Akaassa. Edusti Maskun kihlakuntaa v:n 1643 valtiopäivillä talonpoikaissäädystä. K. 1680. Sin. VI: 86, IX: 143.

VA: ä 1: 97v. *Westerlund*, Åbo hovrätt, s. 748, jossa oleva tieto hänen toiminnastaan Maskun lainlukijana jo v:sta 1635 ei pidä paikkaansa. VA: z 15: 153. *Wallenius*, En gammal urkund, ss. 14—16. *Suvanto*, Akaan historia I, ss. 441, 447. *Mårtensson*, Förteckning öfver bondeständets ledamöter 1600—1697, s. 57. Kutsutaan 1649 myös Hollolan lainlukijaksi; fil. tri *J. Vallinkosken* tiedonanto.

Plagman, Johan, vht Vaasaporin kreivikunnan hopmanni (kamreeri?) Petter Plagman ja Sofia Klöfverblad. Ylioppilas Turussa 1644.

Porvoon pormestari 1663—83. Porvoon lainlukija 1669—75, 1678—80, Hollolan 1669—78. K. n. 1683. Sin. IX: 144.

Carpelan, Åbo i genealogisk hänseende, s. 60. *Hartman*, Borgå stads historia I, s. 203.

Plagman (Plåhman) (aateloituna 1687 *Ehrnrooth*), *Johan*. Käkisalmen läänin kihlakunnantuomari 1671 (valtak. 7. 6.)—1696 (uusittu valtakirja 30. 12. 1680). K. 1696.

Elgenstierna, Ättartavlor II, s. 493.

Poitz, Martti. Vehkalahten nimismies 1562. Lappeen tuomarin-sijainen 1574—77, Porvoon 1575—77. K. ennen 1604. Sin. XIII: 206.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 318.

Posse, Gustav. Pohjois-Suomen laamanni 1664 (valtak. 21. 12.)—1676. Turun hovioikeuden neuvos 1664, Göötan hovioikeuden 1664—65, presidentti 1665—76. Östersyssletin kihlakunnantuomari 1669—75. Valtaneuvos 1660. K. 1676.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, s. 23. *Almquist*, Lagsagor och dom-sagor II, s. 108.

Posse, Knut. Raaseporin kihlakunnantuomari 1640—45. Poh-jois-Suomen laamanni 1645 (valtak. 16. 4.)—64. Göötan hovioikeuden neuvos 1650—51, presidentti 1651—62. Valtaneuvos 1641. K. 1664.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, s. 23.

Psilander, Nils. Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1655—82. K. 1682.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, s. 69.

Prinkkalan suku, ks. Hannu Eerikinpoika.

Purta (Purtan), Hannu Pietarinpoika, isä Viipurin porvari Pietari Purta eli Purtan. Käkisalmen linnankirjuri 1580. Vähän-Savon vouti 1584—87. Lappeen lainlukija 1596—97. Viipurin kaupunginsihteeri 1600—04. Sin. VII: 109.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 76, jossa kuitenkin sotkettu Hannu Pietarinpoika Granneen (ks. tätä). VA: 129: 31v, 5497: 10. *Lagus*, Ur Viborgs historia II, s. 95.

Purta, Martti Martinpoika. Käkisalmen linnankirjuri. Käkisalmen läänin lainlukija 1616, 1618.

VA: 5946: 3v.

Påsa, Niilo. Äyräpään vouti 1551—53. Lappeen tuomarinsijainen 1556.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 170.

Påsa (Påssa), Yrjänä Yrjänänpoika, isä Yrjänä Sigfridinpoika På-sa Lappeelta. Katselmuskirjuri Lasse Antinpojan lipustossa 1610. Päh-

kinälinnan vouti 1612—13, Käkisalmen 1615—18, Rannan 1625, Ala-Satakunnan (?) 1627—30, 1633—34. Lappeen lainlukija 1638—41. Sin. VI: 87.

VA: 5916: 52. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 121. *Ruuth*, Suomen rälssimiesten sineteistä, s. 300, kuvaliite 31: 356—358.

Raam, Peder Nilsson. Jönåkerin lainlukija 1632—46, Oppundan 1632—45, Hölebon ja Rönön 1633—46, Villättingen 1639—46, Käkisalmen läänin 1642, Långhundran ja Ärlinghundran 1653—61, Bron, Häbon, Trögdin, Åsundan, Lagundan, Hagundan, Ulleråkerin, Bälingen, Vaksalan, Rasbon ja Olandin 1653—61. Julk. »Then swenske åkermätningen eller örtuga deelo book» (Strängnäs 1670). Sin. VI: 88.

Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 109. Svenska lantmäteriet 1628—1928 I, ss. 141—143.

Ram, Måns. Gripsholman vouti 1536—37. Ahvenanmaan tuomarin-sijainen 1549.

Ramsay, Frälse-läkter, s. 524. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 166.

Ram, ks. myös Lasse Torsteninpoika.

Rasmus Kristiernsson. Seminghundran, Vallentunan, Danderydin, Färentunan ja Trögdin lainlukija 1584—96, Ahvenanmaan 1590, 1594. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 110.

von Rechenberg, Hans. Ala-Satakunnan tuomari 1607 (vahvistusvaltak. 22. 5.)—1613, 1614—19. K. 1651/52.

Schlegel-Klingspor, Ättartavlor, s. 225.

Reissner (Resener, Resenär), *Mikael*. Nihtilipullisen päällikkö 1563. Padisen vouti 1563—66, Lohden 1570—72. Halikon tuomarin-sijainen 1581.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 161. *von Schulmann*, Die zivile Staatsbeamtenschaft in Estland, s. 104.

Renhufvud, ks. Sten Henrikinpoika.

Reuter, ks. Eerik Mikonpoika.

Rhalambius, ks. Rålambstierna.

Risbit, ks. Henrik Eerikinpoika.

Rokes, Johan, vht tukholmalainen kauppias ja vaatekirjuri Baltzar Rokes ja Anna Blix. Tullut Suomeen 1661, Viipurin linnansihteeri 1664—65, raastuvanoikeuden sihteeri 1666—67. Karjalan alilaamanni 1667—79, Kymin lainlukija 1680. Svean hovioikeuden ylim. asessori 1681—82. Göötan hovioikeuden asessori 1682—91. K. 1691. Sin. X: 145.

Odenrantz, Kongl. Götha Hofrätts presidenter, s. 56. RVA: Biografica: Rokes. *Lagus*, Ur Viborgs historia II, s. 66.

Rosencrantz (oikeastaan *Gyllenhjerta*), *Krister*. Tu-

run hovioikeuden asessori 1635—55. Sääksmäen kihlakunnantuomari 1653—1664, erotettu virasta. K. 1669.

Westerlund, Abo hovrätt, ss. 158—159.

Rosendal, Erik Andersson. Turun hovioikeuden asessori 1666—88. Pohjanmaan tuomari 1670—74. K. 1690.

Westerlund, Abo hovrätt, ss. 169—170.

Rosenhane, Bengt. Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1676—80. K. 1700.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, s. 483.

Rosensköld, ks. Per Eriksson.

Rosing, Karl Olofsson. Valtakunnanviskaali 1602—14, Svean hovioikeuden kanneviskaali 1614—24, asessori 1624—27. Valtakirja Ala-Satakunnan tuomariksi 1614, Äyräpään tuomari 1618—19, Norrbon 1620—21, Redvägin 1621—41, Vänen 1628—41, Visten ja Vilsken 1628—41, Örebron ja Kumlan 1628—41, Rönön ja Strandan 1641—43, Vifolkan 1643—47, Tvetan ja osan Vistan kihlakuntaa 1643—47. K. 1652.

Anjou, Svea hovrätt, s. 75. *Elgenstierna*, Ättartavlor VI, s. 517. *Almquist*, Häradstingsprotokoller före 1614, s. 14.

Rothernius, Gustav, vht lainlukija, pomestari Gabriel Ljungonpoika ja Elsa Witting. Ylioppilas Turussa 1649. Turun hovioikeuden auskultantti (1650). Hattulan lainlukija 1652, Kaarleporin kreivikunnan ja Vöyriporin vapaaherrakunnan 1656—74. Porvarioikeudet Kokkolassa 1665, raatimies 1670—71. Omisti Suntin talon kaupungin lähellä. Edusti kaupunkia Tornion maakuntakokouksessa 1657. K. 1677. Sin. VI: 89.

Luukko, Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, ss. 240—241. *Sama*, Etelä-Pohjanmaan historia III, s. 343. *Mickwitz—Möller*, Kokkolan kaupungin historia I, s. 46. VA: z 174: 60.

Ruuth, ks. Pietari Olavinpoika.

Ryning, Aksel. Rönön kihlakunnantuomari 1583—95. Oppundan 1599—1600, Hollolan 1600—15, Örebron 1615—20. Södermanlannin laamanni 1600—20. Valtaneuvos 1602. K. 1620.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, s. 631. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 114.

Rålamb, Anders Sigfridinpoika. Färentunan kihlakunnantuomari 1560—70, Pohjanmaan 1567—80, Bron 1577—79, Bäligen 1579, Östran 1573—80, Norrlannin laamanni 1563—69. K. 1581.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, ss. 635—636. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, ss. 114—115.

R å l a m b, Bror Andersson. Porvoon kihlakunnantuomari 1614 (valtak. 14. 1.)—1615, Södra Mören 1615—20, Svean hovioikeuden asessori 1627, varapresidentti 1627—30, presidentti 1630. Södra Mören, Öölannin eteläisen ja pohjoisen motin ja Norra Vedbon kihlakunnantuomari 1628—30. K. 1647.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, s. 637. Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 115.

R å l a m b, Klaus. Turun hovioikeuden neuvos 1664. Göötan hovioikeuden presidentti 1678—82. Pohjois-Suomen laamanni 1680 (valtak. 24. 6.)—1682. Valtaneuvos 1664. K. 1698.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, ss. 638—639.

Rålambstierna (v:een 1651 *Rhalambius*), *Magnus*, s. Upsalassa 9. 12. 1606, vht professori Elias Rhalambius ja Kristina Olofsdotter. Ylioppilas Upsalassa 1621. Svean hovioikeuden auskultantti 4. 6. 1627, varaviskaali 1631. Turun hovioikeuden kanneviskaali 1632—33, asessori 1633—66. Ärlinghundran kihlakunnantuomari 1642—53. Pohjois-Suomen alilaamanni 1647. Virolahden—Vehkalahden kihlakunnantuomari 1646 (valtak. 20. 7.)—1652, Halikon 1653—66. K. 1666. Sin. X: 159.

Westerlund, Åbo hovrätt, ss. 164—165. Almquist, Lagsagor och domsagor II, s. 115.

Rääf i Finland, ks. Eerik Antinpoika.

Röös, Lorentz Sigvardsson. Maanmittariksi Savoon 1643. Savon alisen kihlakunnan vouti 1651—56. Vähän-Savon ja Suur-Savon lainlukija 1658—66. Savonlinnan pormestari 1658—67. Omisti Säämingin Pihlajanniemen Nerolan. K. 1667. Sin. X: 146.

Vaaajakallio, Suomen maanmittarit 1628—1928, s. 1. Blomstedt, Suomen kruununvoudit 1630—1713. Saarenheimo, Savonlinnan kaupungin historia I, ss. 234—235.

Sabel(fana), ks. Antti Niilonpoika.

Samuel Arvidinpoika, ks. Wildeman.

Samuel Matinpoika, ks. Forssman.

Samuel Nicolai, kot. Smoolannista. Turun hovioikeuden auskultantti (1650). Kanneviskaali Petter Thesleffin kirjuri 1650. Main. asianajajana Turussa 1655, jolloin oli nimitetty lainlukijaksi ja muuttais kaupungista. Porvoon lainlukija 1655, 1657, *Kymin* 1656—57. Hovioikeudenprokuraattori ainakin 1664—72. K. 1672. Sin. X: 147.

VA: z 20: 55, 96, 173, z 24: 265, z 37: 140. *Hausen, Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1634—1700, s. 117. Prästeståndets riksdagsprotokoll I, s. 416. Raevuori, Turun 1600-luvun lainoppineita asianajajia, s. 155.*

Salamontanus, Anders Andersson. Turun hovioikeuden sihteeri 1644—48, asessori 1648—84. Dalin kihlakunnantuomari 1645—52, Maskun 1653—80. K. 1684.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 201. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 201.

Scheel von Suckow, Joakim. Ala-Satakunnan tuomari 1600—06, Raaseporin 1600—02. K. 1606.

Börjeson—Hafström, Skeppshövidsmän, ss. 67—68.

von Scheiding (Scheding), Filip. Kindin kihlakunnantuomari 1604—08, Pohjanmaan 1609—46. Svean hovioikeuden neuvos 1626—28. Tarton hovioikeuden presidentti 1634—46. Valtaneuvos 1613. K. 1646.

Elgenstierna, Ättartavlor VI, s. 764.

Schillerus (v:sta 1651 *Schillerfelt*), *Samuel*. Svean hovioikeuden sihteeri 1649—51, assessori 1651—60. Piikkiön kihlakunnantuomari 1649—51, Hagundan 1649—51, Jönåkerin, Rönön ja Hölebon 1653—65. K. 1665.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 17. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 116.

Schilling, Märten. Turun hovioikeuden pöytäkirjuri 1638—42, sihteeri 1642—53, assessori 1653—72. Vallentunan kihlakunnantuomari 1649—53, Käkisalmen läänin 1653—55, Porvoon 1655—59, Käkisalmen 1659—63, Suur-Savon 1664—72. K. 1672.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 203. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 116.

Schnack (aateloituna 1673 *Sneckenberg*), *Jakob*. Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1653 (valtak. 2. 5.)—1655. K. 1697.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 339.

Schrapffer, Adam. Raaseporin kihlakunnantuomari 1606 (valtak. 16. 6.)—162(6). K. 1630.

Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften, Teil Estland II, Nachträge, s. 6. *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat III, s. 348. RVA: Biografica Schrapffer. *Cederberg*, Adam Schrapffer, Eesti Biografiline Leksikon, ss. 460—461.

Schüttehjelms, Johan. Suur-Savon kihlakunnantuomari 1676 (valtak. 15. 6.)—1680. Svean hovioikeuden assessori 1679—88. K. 1688.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 330. *Anjou*, Svea hofrätt, ss. 68—69.

von Schütz, ks. Skytte.

Severin Pietarinpoika, vht Huittisten kirkkoherra Petrus Thomae ja Margareta Matintytär. Viljeli Huittisten Naatulaa 1596—01, »kom i slotzens tjänst» 1601. Maskun kihlakunnan vouti 1615—16. Maanjako-tehtävissä (»jordrefning») Varsinais-Suomessa 1624—26. Vehmaan

lainlukija 1625—32, Ala-Satakunnan 1626—27. Elossa 1639, asui Huit-tisissa. K. e. 1641. Sin. VI: 90.

Leinberg, Abo stifts herdaminne 1554—1640, s. 71. *Lähteenoja*, Suur-Huittisten pitäjän historia vuoteen 1639, s. 239, sanoo Severin Pietarinpoikaa Huittisten kirkkoherran Petrus Bartholdin pojaksi. VA: mm 4: 137v, mm 5: 177v. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 216. VA: 2558: 67.

Sigfrid Henrikinpoika. Piikkiön lainlukija 1608—09, 1609—11. Sin. VI: 91.

Sigfrid Jönsinpoika (Vilken), isä Vehkalahden kirkkoherra Johannes Matthiae (Vilken). Kyminkartanon kirjuri 1590—91. Porvoon kihlakunnankirjuri 1600—01. Porvoon lainlukija 1604—08, 1609—13, 1616—19. Karjalan alilaamanni 1612—13, 1615, 1619 (?), 1621, 1623. Savon lainlukija 1619, Raaseporin 1628—30, 1633. Sin. VI: 92—93.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 119. VA: 129: 103, 344: 42, 3493: 105, 3500: 147.

Sigfridus Martini. Piikkiön tuomarinsijainen 1564. Luult. sama kuin Sauvon kirkkoherrana 1568—73 mainittu Sigfridus Martini.

Leinberg, Abo stifts herdaminne, s. 184.

Sigfrid Matinpöika Kirjuri (Fogelhuvud-sukua). Porvari (1564, 1571) Turussa, nähtävästi raatimies 1554, sitt. kämneri. Piikkiön tuomarinsijainen 1564, Halikon 1564—65. K. 157—. Sin. XII: 197.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 125. *Ruuth*, Abo stads historia III, ss. 148, 149. *Fontell*, Finlands sölfskattsregister 1, s. 77.

Sigfrid Olavinpoika. Maskun kihlakunnankirjuri 1569, 1571, 1576, 1579—86. Maskun tuomarinsijainen 1591.

Fil. maist. *Kyösti Kiuasmaan* tiedonantoja.

Sigfrid Pietarinpoika. Hogenskild Bielken kirjuri (1563). Ala-Satakunnan lainlukija 1566—75, Savon 1570, 1571—74, 1581—83.

VA: 1000: 47.

Sigfrid Pietarinpoika. Ylä-Satakunnan vouti 1589—91, kuningatar Gunilla Bielken huomenlahjalääänin 1594—96. Ala-Satakunnan lainlukija 1593, 1607, Vehmaan 1592—95, Sääksmäen 1599—1600.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 216. Sigfrid Pietarinpoika Arvid Henrikinpojalle 4. 6. 1590 Karkusta, RVA: Arvid Henriksson Tawasts samling, vol. 2. — Mahdollisesti sama kuin edellinen; kun kuitenkin 1560-luvulla sanotaan Sigfrid Pietarinpojan olevan Hartvig Henrikinpojan lanko, on kysymyksessä ilmeisesti se Sigfrid, joka oli naimisissa Margareta Henrikintytären kanssa ja jonka poika Karl Sigfridinpoika Marsvin kirjoitettiin ritarihuoneeseen nimellä Delphin. Näin ollen — koska Margareta Henrikintytär jo 1599 oli uudessa avioliitossa Severin Sigfridinpojan kanssa, on ollut syytä »jakaa kahtia» tiedot satakuntalaisesta lainlukijasta Sigfrid Pietarinpojasta.

Sigfrid Räätäli. Ahvenanmaan tuomarinsijainen 1552.

Simo, ks. myös Simon.

Simo Antinpoika. Hattulan lainlukija 1607—08.

Simo Danielinpoika, ks. Anglenius.

Simo Eerikinpoika, ks. Skalm.

Simo Henrikinpoika. Piikkiön tuomarinsijainen 1561.

Simo Henrikinpoika, vht Henrik N. N. ja Elin Pietarintytär. Piikkiön kihlakunnan vouti 1613—17, 1620—22. Halikon ja Piikkiön lainlukija 1624—25. Omisti Sauvon Osmalahden. K. 1625. Sin. VI: 94.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 218. VA: cc 1: 372. Hänen isäpuolensa oli Porin kappalainen Philippus Martini, *Leinberg*, Åbo stifts herdaminne, s. 47.

Simon Canuti (Paljaspää). Marttilan kirkkoherra 1563—85. Halikon tuomarinsijainen 1564.

Leinberg, Åbo stifts herdaminne, s. 195.

Sjundbyn suku, ks. Jaakko Henrikinpoika.

Skalm, Niilo Eerikinpoika. Piikkiön kihlakunnantuomari 1561—63, Vehmaan 1563. K. (mestattu) 1563.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 397.

Skalm, Simo Eerikinpoika. Piikkiön tuomarinsijainen 1563.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 397.

Skulte, Matts Persson. Porvari Tukholmassa. Kämneri 1555, gerichtsvogt 1556, raatimies 1556—61. Nahkuriammattikunnan esimies 1555—61. Tukholman pormestari 1562—80. Ahvenanmaan kihlakunnantuomari 1564—68, K. ennen 1584.

Stockholms rådhus och råd II, s. 22.

Skytte, Bengt. Pohjois-Pohjanmaan kihlakunnantuomari 1648—52. Inkerin laamanni 1663—83. Wismarin oikeustribunaalin presidentti 1663—64. Valtaneuvos 1648. K. 1683.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 320.

Skytte (von Schütz), Gerdt. Hattulan kihlakunnantuomari 1614—19.

Schlegel-Klingspor, Ättartavlor, s. 273.

Skytte, Johan. Tjustin ja Tunalänin kihlakunnantuomari 1604—45. Svean hovioikeuden assessori 1615—17, neuvos 1617—29. Pohjois-Suomen laamanni 1627 (valtak. 21. 4.)—45. Götan hovioikeuden presidentti 1634—45. Valtaneuvos 1617. K. 1645.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 319. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 120.

Slang, Klaus Eerikinpoika. Istui käräjiä Savossa 1608. K. 1625/26.

Ramsay, Fräresläkter, s. 410.

Slang, ks. myös *Eerik Håkaninpoika, Eerik Perttelinpoika.*

Slatte, Anders. Ala-Satakunnan kihlakunnantuomari 1511—25. K. 1525.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 333.

Smedh, ks. *Fabricius.*

Sneckenberg, ks. *Schnack.*

Soop, Matias. Oppundan kihlakunnantuomari 1611—39. Värmlannin laamanni 1616—22. Svean hovioikeuden asessori 1626—27, neuvos 1627—53. Käkisalmen läänin kihlakunnantuomari 1634 (valtak. 17. 9.) —1652. Inkerin laamanni 1634—53. Valtaneuvos 1627. K. 1653.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 367. *Anjou, Svea hofrätt,* ss. 32—33. *Almquist, Lagsagor och domsagor II,* s. 122.

Soop, ks. myös *Ture Ulvinpoika.*

Sparre, Erik. Raaseporin kihlakunnantuomari 1645—52. Turun hovioikeuden presidentti 1658—73. Kalmarin läänin laamanni 1665—73, Gotlannin ja Öölannin 1669—73. Valtaneuvos 1653. K. 1673.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 376.

Sparre, Hebla, ks. *Fleming.*

Sparre, Johan. Halikon kihlakunnantuomari 1623—32. Svean hovioikeuden neuvos 1628—32. Tiohårdin laamanni 1630—32. Valtaneuvos 1627. K. 1632.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 410.

Sparre, Lars. Vistan kihlakunnantuomari 1614, Västran 1614—44, Norra Vedbon 1640—41, Hammarkindin 1633—34, Linden, Noran, Grythyttan ja Ljusnarsbergin 1640—41, Södra Mören sekä Öölannin pohjoisen ja eteläisen motin 1640—41, Ylä-Satakunnan 1644 (valtak. 30. 5.). Svean hovioikeuden asessori 1627, varapresidentti 1640—41, neuvos 1641—44. Valtaneuvos 1641. K. 1644.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 411. *Almquist, Lagsagor och domsagor II,* s. 123.

Sparre, Ture. Rönön kihlakunnantuomari 1624—28, Lagundan, Hagundan ja Bäligen sekä Västbon 1632—33, Sääksmäen 1644 (valtak. 21. 12.) —1652. Kalmarin läänin, Öölannin ja Gotlannin laamanni 1648—84. Svean hovioikeuden asessori 1630—33, neuvos 1645—61. Valtaneuvos 1634. K. 1664.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 375.

Speitz, Hartvig Henrikinpoika, s. 1591, vht lainlukija ja aliläämänni *Henrik Jaakonpoika* ja *Margareta Tuomaantytär.* Ylioppilas

Wittenbergissä 6. 8. 1614. Vehmaan ja Maskun lainlukija 1623—24, erotettu virasta 1624. Lainsuomentaja. Tuomittu turhasta käräjöinnistä, solvauskirjoituksista sekä hovioikeuden ja sen presidentin Jöns Kurjen halventamisesta Turun raastuvanoikeudessa 9. 6. 1645 kuolemaan, minkä tuomion kuningatar sittemmin lievensi kuudeksi vuodeksi vankeutta. Omisti Sääksmäen Liuttulan ja Kärjenniemen Lipolan, Valkeakosken Lotilan, Lempäälän Kelhon, Paraisten Tennäsin ym. tiloja. K. 1651. Sin. IV: 95.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 413. Tieto, jonka mukaan Speitz olisi ollut lainlukijana jo 1620, ei ole ollut verifioitavissa. *Melander*, Mistä syystä ovat Hartikka Speitzin sota-artikkelisuomennoksen esilehdet ilmestyneet useina laitoksina, ss. 121—123. Eräässä Anders Kekoniuksen julkaisussa kutsutaan Speitzia entiseksi varalaamanniksi, mikä liepee ansiotonta arvonnousua. *Pipping*, Historiska bidrag till Finlands Calendariografi III, ss. 124, 125, 151. VA: z 15: 327—328. *Penttilä*, Hartikka Henrikinpoika, KE V, ss. 184—185.

Speitz, ks. myös Henrik Jaakonpoika, Yrjänä Henrikinpoika.

Spiegel, *Wilhelm*. Ala-Satakunnan tuomari 1607.

Spåra, *Erik*. Hattulan kihlakunnantuomari 1538—65. K. 1565. *Ramsay*, Fräsesläkter, s. 416.

Spåre-Silfverspåre, ks. Olaus Jacobi.

Stare, *Elias Haraldsson* (aateloituna 1689 *Starensköld*). Kihlakunnantuomari Viipurin läänin kihlakunnissa 1657 (valtak. 39. 11.) —1680. Turun hovioikeuden asessori 1679—92. K. 1692. *Westerlund*, Åbo hovrätt, s. 180.

Sten Henrikinpoika (Finne-Renhufvud). Maskun kihlakunnantuomari 1529—39. K. 1539.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 115.

Sten Henrikinpoika (Tavast). Hollolan tuomarinsijainen 1587. Elossa vielä 1601. Omisti Sääksmäen Itkon. Sin. XIII: 198.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 428.

Stenbock, *Katarina*, kuningatar. Ahvenanmaan kihlakunnantuomarinviran haltija 1594.

Stiernfelt, ks. Grubbe.

Stiernhöök, ks. Dalekarl.

Stiernkors, ks. Iivari Maununpoika, Maunu Iivarinpoika.

Stiernstedt, ks. Thesleff.

Streng, *Elias*, isä maanmittari Jonas Streng. Ylioppilas Turussa 1668. Maskun lainlukija 1675—79, Kymin 1680. Etelä-Suomen laamannikunnan varalaamanni. K. Tammisaarella (haud. 28. 10.) 1695.

Bergholm, Sukukirja, s. 1270. Tammisaaren HK.

Stråbock (Hufvudsköld), *Yrjänä Henrikinpoika*, isä Henrik Tassainen. Huovi Hämeenlinnassa 1552. Hattulan vouti 1556—62, Vehmaan 1567—68. Sääksmäen tuomarinsijainen 1568.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 189—190. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 119.

Stubbe, ks. Lauri Pietarinpoika, Olavi Jaakonpoika, Olavi Laurinpoika, Pietari Niilonpoika.

Stålarm, *Arvid Eerikinpoika*. Savon kihlakunnantuomari 1680—99, Sääksmäen 1593—94, Karjalan laamanni 1602 (valtak. 8. 9.) —160(5). K. 1620.

Ramsay, Fräsesläkter, ss. 445—446. On oletettava, että Stålarm menetti laamanninvirkansa tullessaan 2. (3 ?). 5. 1605 tuomituksi kuolemaan. Arvid Eerikinpoika Stålarmin tuomio, *Waaranen*, Samling af urkunder II, ss. 187—193. Tuomion päiväyksestä ks. *Nordmann*, Arvid Eriksson Stålarm, s. 81. *Tawaststjerna*, Arvid Eerikinpoika Stålarm, KE V, ss. 286—290.

Stålarm, *Erik Arvidinpoika*. Raaseporin tuomari 1549—58. K. 1566.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 445.

Stålarm, *Erik Olavinpoika*. Porvoon kihlakunnantuomari 1532—54, Äyräpään 1559—66. K. 1566.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 448.

Stålarm, *Olavi Eerikinpoika*. Porvoon kihlakunnantuomari 1507—32. Karjalan laamanni 1509—20.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 447.

Stålarm, *Svante Eerikinpoika*. Lappeen kihlakunnantuomari 1572—78, Porvoon 1583. K. 1585.

Stålarm, ks. myös Hannu Juhananpoika.

Stålhandske, *Hannu Joeninpoika*. Halikon kihlakunnantuomari 1614—19. K. 1624.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 451.

Stålhandske, *Henrik*. Raaseporin-Hattulan kihlakunnantuomari 1672 (valtak. 28. 11.) —79. Turun hovioikeuden assessori 1674—1714. K. 1714.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 174.

Stålhandske, *Johan*. Turun hovioikeuden assessori 1663—74. Raaseporin-Hattulan kihlakunnantuomari 1670—72. K. 1680.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 168.

Svante Eerikinpoika, ks. Stålarm.

Svart, Anders Israelinpoika. Alkanut virkauransa Liivinmaalla. Viipurin kaupunginsihteeri 1629 (?). Turun hovioikeuden aliviskaali 1633—37, kanneviskaali 1637—46, asessori 1646—49. Ylä-Satakunnan ja Vehmaan (?) lainlukija 1635—36. Karjalan alilaamanni 1639—45. K. 1649. Sin. VI: 96.

Westerlund, Abo bovrätt, ss. 200—201. Anders Swartt Pietari Brahelle 5. 5. 1641 (sanoo taitavansa suomen kieltä), *Tigerstedt, Ur Per Brahes brefvexling I*, s. 9. *Ruuth, Viborgs stads historia II*, s. 1113. Luultavasti se Anders Svartz, joka 1621 oli määrättyä komission kirjuriksi Liivinmaalle, VA: 379: 78.

Svart, Sven. Turun hovioikeuden asessori 1646—65. Sollentunan ja Bjärken kihlakunnantuomari 1647—52, Piikkiön 1653—80. K. 1688.

Westerlund, Abo hovrätt, s. 162. *Almquist, Lagsagor och domsagor II*, s. 130.

Sven Perttelinpoika. Rauman kartanon kirjuri 1562, Vehmaan kihlakunnan kirjuri 1565—66, vouti 1566, 1569—70. Turun linnan kirjuri 1572. Ala-Satakunnan vouti 1575. Vehmaan tuomarinsijainen 1567. Apuvero- ja muonituskirjuri, sitt. muonitusmestari 1582—97. Sin. XIII: 199.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 223. Fil. maist. *Kyösti Kiuasmaan tiedonantoja.*

Svenske, Per. Hattulan kihlakunnantuomari 1531—38.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 203.

Sylvius (Sölfversköld), Georg. Turun hovioikeuden aktuaari. 1633, sihteeri 1633—41, asessori 1641—50. Äyräpään kihlakunnantuomari 1643—45. K. 1656.

Westerlund, Abo hovrätt, s. 200.

Sölfverarm, ks. Erik Mikonpoika.

Sölfversköld, ks. Sylvius.

Tandefelt, ks. Henrik Pietarinpoika, Pietari Sigfridinpoika.

Tawast, Arvid Henrikinpoika. Hollolan kihlakunnantuomari 1581—88, 1594—99. K. (mestattu) 1599.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 475. *Tawaststjerna, Arvid Henrikinpoika Tawast, KE V*, ss. 380—382.

Tawast, ks. myös Sten Henrikinpoika.

Teit (aateloituna 1652 *Teet*), *Henrik Martinpoika*, isä nimismies Martti Laurinpoika Teit, Pernajasta. Uplannin alilaamanni 1620—22, Taalainmaan lainlukija 1623, Itäisen Taalainmaan 1627—30. Turun hovioikeuden asessori 1630—38. Karjalan alilaamanni 1635—38. Vuorimestari 1638—40, vuoriamtin asessori 1640—57. K. 1657.

Westerlund, Abo hovrätt, s. 194. *Almquist, Lagsagor och domsagor II*, s. 132.

Teitti, Jaakko, vht Lauri Martinpoika Teitti ja Kaarina Eerikin-tytär. Turun tuomiokirkon lampuotivouti 1547. Ylioppilas Rostockissa 1547, Wittenbergissä 1549. Kuninkaan verokamarin kirjuri 1552—54. Suoritti valitustutkintaa Suomessa 1554—57. Uudelleen kuninkaan kamarin ja kanslian palveluksessa v:sta 1557, kunink. sihteeri. Kuninkaan lautakunnan jäsen 1563—68. Öknebon kihlakunnantuomari 1568. Ayräpään tuomarinsijainen 1571, Piikkiön 1572, 1574, 1579, Mas-kun 1572, 1573, Vehmaan 1580. Turun kaupunginkirjuri 1581—87. K. 1588. Sin. XIII: 200.

Blomstedt, Jaakko Teitti, KE V, ss. 389—393. *Blomstedt, Jaakko Teitti*, s. 118.

Thesleff (aateloituna 1697 ja vapaaherra 1719 *Stiernstedt*), *Johan*, s. Viipurissa 1. 11. 1653, vht hovioikeuden asessori Petter Thesleff ja Katarina Schmedeman. Ylioppilas Turussa 1664. Turun hovioi-keuden auskultantti 1670, pöytäkirjuri 1672, hovioikeudenasianajaja 1673, aktuaari 1675—80. Piikkiön lainlukija 1678—80. Määräjäkokomis-ion sihteeri 1680—84. Jääsken—Ayräpään kihlakunnantuomari 1680 (valtak. 30. 12.)—1691. Narvan kuvernementin sihteeri 1691—99, Narvan pormestari 1699—1703. Etelä-Suomen laamanni 1703—14. Tu-run läänin maaherra 1714—22. K. 1722. Sin. X: 148.

Westerlund, Abo hovrätt, ss. 709—710. *Juvelius, Johan Stiernstedt*, KE V, s. 252.

Thesleff, Petter. Helsingin oikeuspormestari 1638—41. Tu-run hovioikeuden kanneviskaali 1648—50, asessori 1650—63. Raasepo-rin—Hattulan kihlakunnantuomari 1653—54, Vähän-Savon 1654—63. K. 1663.

Westerlund, Abo hovrätt, s. 201.

Thomas Persson, »i Stockholm boendes». Pohjanmaan tuomarin-sijainen 1571—73. Sin. XIII: 202.

Leinberg, Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet III, s. 28. Tukholman tuomiokirjoissa mainitaan eräitä samannimisiä mie-hiä, joihin tätä ei kuitenkaan ole voitu samaistaa lähteiden vähyyden ja tietojen niukkuuden vuoksi. Saattaa myös kuulua linnan palvelus-väkeen.

Thomas, ks. myös Tuomas.

Thuroni, Henrik. Suur-Savon kihlakunnantuomari 1675 (valtak. 10. 5.)—76. K. 1676.

Jokipii, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, s. 60.

Tigerstedt, ks. Falander.

Torbjörn Englebrectsson. Näsgårdin läänin vouti 1617—20. Lin-den ja Noran lainlukija 1623—27, Säterin ja Näsgårdin läänin 1630—31, Ahvenanmaan 1634—36. Sin. VIII: 97.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 229. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 133.

Torsten Henrikinpoika (Autuisten suku). Äyräpään kihlakunnantuomari 1551—59. Ahvenanmaan tuomarinsijainen 1548, 1553—54, 1556, Piikkiön 1559, 1578, 1580, Maskun 1559, Vehmaan 1560, 1574, 1579, 1580, Etelä-Suomen alilaamanni 1562. K. 1585.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 14.

Tott, Klaus Åkenpoika. Lappeen kihlakunnantuomari 1554—59, Porvoon 1571—73, Sääksmäen 1572—90. Närken laamanni 1559—76, Karjalan 1578—90. K. 1590.

Elgenstierna, Ättartavlor VIII, s. 339. *Tavaststjerna*, Klaus Aakenpoika Tott, KE V, ss. 470—472.

Tott, Åke Klauunpoika. Hattulan kihlakunnantuomari 1525—30. K. 1531.

Elgenstierna, Ättartavlor VIII, s. 339.

Tott-Grön, ks. Pertteli Iivarinpoika.

Trafvare, ks. Juhana Jaakonpoika.

Tranevardius, ks. Geete.

Tungel, Lars Nilsson. Kåkindin kihlakunnantuomari 1624—33, Hattulan 1625(valtak. 6. 10.)—1633. K. 1633.

Elgenstierna, Ättartavlor VIII, s. 390. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 136.

Tuomas, ks. myös Thomas.

Tuomas Kirjuri. Halikon tuomarinsijainen 1564.

Tuomas Henrikinpoika. Kamarikirjuri 1558, 1564. Turun linnan-kirjuri 1565—68, 1570. Piikkiön tuomarinsijainen 1571.

VA: 3250: 20. VA: Laguksen kok., Kunink. kirjeitä 2: 185. Fil. kand. *Kyösti Kiuasmaan* tiedonantoja.

Tuomas Maununpoika. Kalvolan nimismies. Sääksmäen lainlukija 1617—19. Omisti Urjalan Honkolan. Sin. VII: 98.

Jutikkala. Suurtilojen muodostuminen (I), s. 272. *Jutikkala-Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat III, s. 83. Kun Sääksmäen lainlukija Tuomas Maununpoika kirjoittaa nimensä Thomas Månsson ja Piikkiön lainlukija (ks. seur.) Thomas Månsson, ei heitä ole samaistettu. Sinettivertailuun ei ole mahdollisuutta, sillä Piikkiön lainlukijan sinettiä ei ole säilynyt (vain lakkamöhkäle VA: 1819: 47v).

Tuomas Maununpoika. Piikkiön lainlukija 1621. Ala-Satakunnan vouti 1621—23 (?). K. e. 1626.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 228. Ks. yllä. VA: mm 2: 280.

Tuomas Niilonpoika. Savon kihlakunnantuomari 1542 (—44?). Västlandin tuomarinsijainen 1550—56. K. ennen 1574.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 288. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 133.

Tuomas Perttelinpoika. Halikon tuomarinsijainen 1566.

Ture Ulvinpoika (Soop). Alitallimestari 1557. Raaseporin vouti 1557—58. Piikkiön tuomarinsijainen 1561, Raaseporin 1562. K. (mes-tattu) 1563. Sin. XIII: 203.

Elgenstierna, Ättartavlor VII, s. 359. VA: 2008: 21v.

Tyky, Jaakko Niilonpoika. Turun hovioikeuden aliviskaali 1629—32. Pohjanmaan lainlukija 1632—33, Etelä-Pohjanmaan 1634—36, Ylä-Satakunnan 1638—40. Kokkolan pormestari 1634—39. Sin. VII: 99.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 545. *Mickwitz-Möller*, Kokkolan kaupungin historia I, s. 36.

Tönne Jöransson (Gyllenmäne), Högsjögårdin herra. Norra ja Södra Vedbon kihlakunnantuomari 1595—1609, Vehmaan 1600—161(5), Maskun 1600—161(5). Istui käräjiä Piikkiön kihlakunnassa 1600—01. K. 1616.

Schlegel-Klingspor, Ättartaflor, s. 135. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 231. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 51.

Törnsköld, ks. Per Andersson.

Ubsaliensis, ks. Vizelius.

Ullnerus, ks. Iisak Yrjänänpoika.

Wallenius (aateloitu 1678 *Wallenstierna*), *Olof Samuelsson*, s. 1611, vht kirkkoherra, professori Samuel Andreae Grubb ja Kristina Olofsdotter. Ylioppilas Upsalassa 1629, sitt. Frankfurt am Mainissa. Oxfordissa, Cambridgessa, Leydenissä ja Amsterdamissa. Turun hovioikeuden auskultantti 1638, pöytäkirjuri 1639—40, aktuaari 1640—41, varasihteeri 1641—52, asessori 1652—80. Pohjois-Suomen alilaamanni 1649—53. Kemiön vapaaherrakunnan lainlukija 1646—80. Vähän-Savon kihlakunnantuomari 1653, 1664—80, Lappeen 1653—57. Maskun ja Vehmaan 1680—87. K. 1687. Sin. VII: 100.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 177.

Wallenius (*Wallenstierna*), *Samuel O.*, s. 1644, vht hovioikeuden asessori, kihlakunnantuomari Olof Samuelsson Wallenius-Wallenstierna ja Beata Arctophilacius. Ylioppilas Turussa 1653. Turun hovioikeuden auskultantti 1662, varaviskaali 1664—72, kanneviskaali 1672—74, asessori 1674—94. Korppoon vapaaherrakunnan lainlukija 1676—79. Karjalan alilaamanni 1680. Sin. X: 149.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 180.

Wassenius (aateloituna 1688 *Lagermarck*), *Johan*. Turun hovioikeuden kanneviskaali 1650—62, asessori 1662—85. Bron kihlakunnantuomari 1650—52, Suur-Savon 1653—64, Sääksmäen 1664 (valtak. 3. 9.)—1680. K. 1691.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 204. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 76.

Wattrang (aateloituna 1654 *Wattrang*), *Johan*. Svean hovioikeuden sihteeri 1652—53, asessori 1653—55. Piikkiön kihlakunnantuomari 1652, Hagundan 1652, Häbon, Trögdin ja Lagundan 1653—80, Linden ja Noran, Ljusnarsbergin ja Grythyttan 1657—80. K. 1680.

Anjou, Svea hovrätt, ss. 77—78. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 140.

Vekkijärven suku, ks. Lauri Pietarinpoika, Olavi Laurinpoika, Pietari Niilonpoika.

Vestgöte, *Anders*. Valkebon kihlakunnantuomari 1529—34, Pohjanmaan 1536—51. K. 1551.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 508—509. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 7. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 142.

Vestgöte, *Jöns*. Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1527—60. Ala-Satakunnan tuomarinsijainen 1550, 1551, Hollolan 1551, 1552. K. 1560.

Ramsay, Frälsesläkter, ss. 507—508.

Wexionius, ks. Gyldenstolpe.

Wichius, ks. Matti Paavalinpoika.

Wigelius, *Lars*, vht professori, kirkkoherra Sveno Wigelius ja Elisabet Rothovius. Ylioppilas Turussa 1643. Turun hovioikeuden aktuaari 1652—63, kanneviskaali 1663—72. Piikkiön lainlukija 1661 (valtak. 26. 6.)—1666. K. 1672.

Westerlund, Åbo hovrätt, s. 515.

Wigelius, ks. myös Ekenberg.

Wijckman, ks. Henrik Jaakonpoika.

Wildeman, *Arvid Tönnenpoika*. Ydren (Itägöötanmaan läänissä) kihlakunnantuomari 1587—94, Porvoon 1597—1614, Kymin 1608—14. Karjalan laamanni 1607—17. K. 1617.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 513. *Antell*, Arvid Tönnesson Wildeman, ss. 208—238. *Antell*, Arvid Tönnenpoika Wildeman,, KE V, ss. 621—623.

Wildeman, *Henrik Tönnenpoika*. Piikkiön kihlakunnantuomari 1607—12, Halikon 1611 (?). K. 1612.

Ramsay, Frälsesläkter, s. 514.

Wildeman, Samuel Arvidinpoika. Laamanninsijaisena käräjillä (Karjala) 1610. K. 1612.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 511.

Wildeman, ks. myös Eerik Tönnenpoika.

Vilken, ks. Sigfrid Jönsinpoika.

Willandh, Elias Sakariaanpoika, isä vouti Sakarias Sakariaanpoika. Lappeen ja Äyräpään—Jääsken lainlukija 1664—67, Suur-Savon 1667—79, Vähän-Savon 1672. Sin. X: 150.

VA: oo 4: 233.

Willandh, Lauri Sakariaanpoika, nähtävästi edellisen veli. Vähän-Savon ja Suur-Savon lainlukija 1656—57. Sin. X: 151.

Sinettikuvion (villisorsa) ja -kirjainten (L.Z.S.W.) mukaan oletettu kuuluvan Willandh (vildand = villisorsa)-sukuun.

Willandt, Jöran P(ietarinpoika). Raaseporin lainlukija 1678. Hattulan 1678—79. Hämeenlinnan pormestari 1685—95. Omisti Janakkalan Iso-Hiiden. K. 1695. Sin. X: 152.

Lindeqvist, Hämeenlinnan kaupungin historia II, s. 48. *Kerkkonen*, Janakkalan historia, ss. 174—176. *Jutikkala-Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat III, s. 394.

Winter, ks. Olavi Olavinpoika.

Vizelius (eli *Ubsaliensis*), *Laurentius Petri Svean* hovioikeuden sihteeri 1635—42. Piikkiön, Jääsken ja Äyräpään sekä Hagundan kihlakunnantuomari 1635—42. K. 1642.

Anjou, Svea hovfrätt, s. 180. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 80. VA: jj 2: 385.

Vuolteen suku, ks. Hartvig Henrikinpoika, Henrik Jönsinpoika.

Yrjänä Henrikinpoika (Speitz-sukua), vht lainlukija ja alilaamanni Henrik Jaakonpoika ja Margareta Tuomaantytär. Ylioppilas Wittenbergissä 1608. Palveli ratsumiehenä Venäjän sodassa. Hollolan lainlukija 1613—15. Omisti Sääksmäen Liuttulan ja Lempäälän Innilän. K. 1615 (ennen 18. 8.). Sin. VII: 104.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 413. Tukholman hovioikeus Aksel Ryndille 18. 8. 1615, RVA: Svea hovrätt, Registratur 1615.

Yrjänä Henrikinpoika, ks. myös Stråbock.

Yrjänä Jönsinpoika. Ratsumies 1586. Sääksmäen vouti 1598—99, Turun linnan 1605—06, Pohjanmaan 1610—12. Pohjois-Suomen alilaamanni 1606—22. Omisti Sääksmäen Kankaroisen, Terisen, Kyän ym. sekä sitt. Eurajoen Arnäsin (Luvian Niemen). K. luult. 1624. Sin. XIII: 205.

Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 120 (tiedot jaettu kahdeksi mieheksi). *Jaakkola-Roos*, Vuoden 1616 valitusluettelot, s. 141. *Jutikkala*, Sääksmäen pitäjän historia, ss. 263—264, (aikoinaan pitänyt Yrjänä Jönsin(Juhon)poikaa tavallisena ratsutalonpoikana).

Jutikkala-Nikander, Suomen kartanot ja suurtilat III, s. 116. *Kiuasmaa*, Israel Paavalinpoika Särkilähti, ss. 359—360 (ei tunne häntä muuna kuin Sääksmäen voutina). *Suvanto*, Akaan historia I, ss. 406—407, sanoo Yrjänä Jönsinpojan olleen sukunimeltään Svart, mutta esim. VA: 4340: 79 osoittaa vouti Yrjänä Jönsinpojan olleen eri henkilön kuin voudinkirjuri Yrjänä Svart. VA: mm. 2: 223.

Yrjänä Olavinpoika (Galt), isä Olavi Yrjänänpoika Galt. Etelä-Suomen alikirjuri 1563. Perniön kuninkaankartanon kirjuri 1566—68. Halikon kihlakunnan vouti 1570—78, Piikkiön 1574—78, Halikon ja Piikkiön 1581—89, 1592—99. Raaseporin lainlukija 1591, 1604—08, Halikon 159—. Omisti Perniön Hirvilahden. Sin. VII: 101, 102.

Ramsay, Fräsesläkter, s. 138. *Almquist*, Den civila lokalförvaltningen IV, s. 123. *Nikula*, Tenala och Bromarf I, s. 100. VA: öö 1: 2v. Yrjänä Yrjänänpoika, ks. Pása.

Zadler, Jöran, vht kirkkoherra ja rehtori Marcus Pauli Zadelerus ja Beata Frosterus. Porin koulussa 1658. Pohjanmaan lääninsihtööri maaherra Graanin (maaherrana 1654—68) aikana. Kokkolan pormestri 1672—75. Pohjois-Pohjanmaan lainlukija 1675—80, Keski-Pohjanmaan eteläosan 1675—76. Oulun pormestari 1680—89. Edusti Kokkolaa v:n 1672, Oulua v:n 1682 ja 1686 valtiopäivillä. K. 1689. Sin. X: 154.

Virkkunen, Oulun kaupungin historia I, liite, s. 4. *Mickwitz-Möller*, Kokkolan kaupungin historia, ss. 37—38. VA: z 184: 311. *von Bonsdorff*, De finska städernas representation intill frihetstiden, ss. 70, 74, 75. Consistorii Ecclesiastici Aboensis Protokoller I, s. 206.

Akerlund, Håkan. Vähän-Savon lainlukija 1667—71. Omisti Rantasalmen Kurkelan 1668—71. K. 1671. Sin. X: 155.

Soininen, Rantasalmen historia, s. 219. VA: oo 4: 70.

Allon i Finland, ks. Eerik Sveninpoika.

Älänning, ks. Måns Persson.

Ödla, Uddo. Tarton hovioikeuden asessori 1648—52. Svean hovioikeuden asessori 1652—54. Finspångan läänin, Bråbon ja Memmingin kihlakunnantuomari 1653—58, Porvoon—Hollolan 1666 (valtak. 1. 3.)—1668. K. 1668.

Elgenstierna, Ättartavlor IX, s. 204. *Almquist*, Lagsagor och domsagor II, s. 143.

LIIITE 2.

Alilaamannien ja lainlukijoiden sinettejä

Kun useat lainlukijat on identifioitu sinettiensä avulla, on tämä aineisto katsottu aiheelliseksi liittää tutkimukseen.

Seuraavassa on kuvattuna (suunnilleen koossa 4:3) 208 alilaamannin- ja lainlukijansinettiä; erällä on ollut käytössä useampia sinettejä, jotka on pyritty esittämään aikajärjestyksessä. Milloin kuitenkin uusi sinetti selvästi on vanhan repliikki, ei sitä ole kuvattu. Kaikenkaikkiaan on kuvattu 192 tuomarinsijaisten sinetit. Kokoelmasta puuttuvat eräiden alilaamannien ja lyhytaikaisten tuomarinsijaisten sinetit. Ensiksi mainittuja ei ole etsiskelyistä huolimatta löytynyt (laamannintuomiokirjoja ja -sakkoluetteloita on säilynyt niukalti). Jälkimmäisiä ei ole oikeastaan mahdollista löytääkään, kun 1500-luvun ja 1600-luvun alun ohimenevästi toimineet lainlukijat ovat useimmiten olleet identifioitavissa juuri ja vain sinettiensä avulla.

Sinetit on piirtänyt fil. kand. *Pentti Papunen*. Kunkin sinetin kohdalla on mainittu signum, josta ko. sinetti on yleensä alkuperäisenä löydettävissä, eräissä tapauksissa on kuitenkin ollut turvauduttava varhempiin piirroksiin tai valokuviin.

KUVATAULU I.

1. Simon D. Anglenius. 1651. VA: 7244: 4. — 2.—3. Antti Mikonpoika (Pacchalenius). 1642. VA: 7213a: 194. 1653. VA: 7247: 144v. — 4. Antti Sigfridinpoika. 1638. VA: 7185: 25. — 5. Arvid Matinpoika. 1643. VA: cc 6: 490. — 6.—7. Augustus Eskelinpoika. 1622. VA: 6795: 62v. 1635. VA: 6132: 265. — 8. Juhana Sigfridinpoika Biur. 1645. VA: 7225: 183. — 9. Matti Eskelinpoika (Blomm). 1632. VA: Åbo hovrätts domar och sentenser III, s. 18. — 10. Knut Knutinpoika Bock. 1649. VA: 8596: 701. — 11.—12. Botved Hannunpoika. 1624. VA: 3612: 44v. 1632. VA: II 1: 173. — 13. Herman Böcke vanh. 1639. VA: gg II: 13. Herman Böcke nuor. 1650. VA: 9680: 320. — 14. Henrik Hannunpoika Carell. 1607. VA: 4397: 25v. — 15. Nils Mårtensson Charselius. 1638. VA: 7200: 49v. — 16. Johan Dalekari-Stiernhöök. 1642. TMA: Åland 5: 104.

TAULU I

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

KUVATAULU II.

17. Daniel Niilonpoika. 1638. VA: 7901: 10. — 18. Eerik Hannunpoika. 1650. VA: 8598: 199. — 19.—20. Eerik Mikonpoika (Reuter). 1652. VA: 7247: 153. 1660. VA: kk 4: 361. — 21. Eerik Pietarinpoika. 1637. VA: 7154: 57v, 94. — 22. Eerik Yrjänänpoika. 1627. VA: 4488: 31d. — 23. Eskel Matinpöika. 1612. VA: 1734: 103. — 24. Eskel Paavalinpoika. 1587. VA: 5589: 33v. — 25. Jakob Fabricius. 1652. VA: 9685: 283. — 26. Samuel Matinpöika Forssman. 1643. VA: II 2: 179v. — 27.—28. Gabriel Ljungonpoika. 1630. VA: rr 1: 137. 1638. VA: rr 4: 160. — 29.—30. Gabriel Paavalinpoika. 1609. VA: 4859: 65. 1620. VA: 4626: 114v. — 31. Gabriel Pertinpoika. 1631. VA: 2596: 112. — 32. Hannu Antinpoika. 1638. VA: 7911: 101v.

TAULU II

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

KUVATAULU III.

33. Hannu Eerikinpoika. 1626. VA: 3630: 83. — 34.—35. Hannu Jaakonpoika. 1615. VA: 4851: 26v. 1615. VA: 2515: 86. — 36. Hannu Martipoika. 1642. VA: II 2: 196v. — 37. Hannu Pietarinpoika (Granne). 1608. VA: 2486: 55v. — 38. Hans Olofsson. 1614. VA: 2872: 4v. — 39. Henrik Antinpoika. 1629. VA: 4494: 31v. — 40. Henrik Henrikinpoika. 1634. VA: 3652: 57. — 41. Henrik Jaakonpoika. 1605. VA: 2461: 42v. — 42. Henrik Jönsinpoika. 1600. VA: 3490: 208. — 43. Henrik Pietarinpoika. 1611. VA: 4408: 71v. — 44. Henrik Tuomaanpoika. 1636. VA: 7154: 81. — 45. Petter Hertzigh. 1611. VA: 3356: 130. — 46. Iisak Yrjänänpöika. 1617. VA: 1800: 8. — 47. Israel Tapaninpoika. 1640. VA: rr 5: 36. — 48. Jaakko Henrikinpoika 1601. VA: 3495: 42v.

TAULU III

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

KUVATAULU IV.

49. Joen Joeninpoika. 1619. VA: 4459: 113. — 50.—51. Jonas Bothvidi. 1641. VA: II 2: 301. 1650. VA: 7949: 582. — 52. Jonas Iivarsson. 1651. TMA: Aland 5: 366, 436. — 53.—54. Juhana Jaakonpoika (Trafvare). 1638. VA: cc 4: 285. 1643. VA: cc 5: 272v. — 55. Juhana Laurinpoika. 1650. VA: 7949: 567. — 56. Juhana Simonpoika. 1643. VA: 7920: 372. — 57. Juhana Simonpoika Juti. 1641. VA: cc 5: 359. — 58. Kristoffer Perttelinpoika. 1601. VA: 2450: 127. — 59.—60. Kristoffer Pietarinpoika. 1609. VA: 4398: 111. 1614. VA: 4429: 49. — 61. Lauri Perttelinpoika. 1606. VA: 4379: 83. — 62. Lauri Sigfridinpoika. 1639. VA: 8555: 484v. — 63. Lydik Henrikinpoika. 1597. VA: 5739: 69v. — 64. Anders Lyththraeus. 1642. VA: gg II: 210.

TAULU IV

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

KUVATAULU V.

65. Martti Henrikinpoika. 1606. VA: 5867: 57v. — 66.—67. Martti Mikaelinpoika. 1634. VA: 4514: 190. 1636. VA: 7888: 605. — 68.—69. Martti Simonpoika. 1610. VA: 3348: 17. 1626. VA: ll 1: 58v. — 70. Martti Simonpoika. 1657. VA: kk 4: 42. — 71. Matti Paavalinpoika. 1648. VA: cc 6: 306v. — 72. Mikael Zachrisson (Karraeus). 1649. VA: 7949: 414. — 73.—75. Jakob Hannunpoika Nicarlus. 1639. VA: 7909: 213v. 1644. VA: rr 5: 324v. 1650. VA: rr 7: 197v. — 76. Niilo Eerikinpoika. 1614. VA: 1769: 50. — 77. Olavi Maununpoika. 1617. VA: 6775: 76v. — 78.—79. Olavi Olavinpoika (Winter). 1607. VA: 5856: 44v. 1617. VA: 5997: 58. — 80. Pertteli Hannunpoika. 1635. VA: jj 2: 347.

TAULU V

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

KUVATAULU VI.

4
 81. Pertteli Matinpöika. 1621. VA: 1830: 97. — 82.—83. Pietari Jönsinpöika. 1651. VA: 8598: 147v. 1652. VA: 8607: 342. — 84. Pietari Maunpöika. 1641. VA: 7913: 233. — 85. Pietari Olavinpöika. 1618. VA: 1796: 18. — 86. Pietari Tuomaanpöika. 1651. VA: 7953: 464v. — 87. Yrjänä Yrjänänpöika Päsä. 1641. VA: 8562: 213. — 88. Peder Nilsson Ram. 1642. VA: gg II: 171. — 89. Gustav Rothenius. 1652. VA: 7955: 420v. — 90. Severin Pietarinpöika. 1632. VA: Abo hovrätts domar och sentenser II, s. 101v. — 91. Sigfrid Henrikinpöika. 1611. VA: 1728: 39v. — 92.—93. Sigfrid Jönsinpöika (Vilken). 1610. VA: 3551: 103. 1611. VA: 3558: 77. — 94. Simo Henrikinpöika. 1625. VA: 1844: 55v. — 95. Hartvig Henrikinpöika Speitz. 1623. VA: 1821: 15. — 96. Anders Israellinpöika Svartt. 1642. VA: ä 1: 273.

TAULU VI

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

KUVATAULU VII.

97. Torbjörn Engelbrectsson. 1634. VA: 2916: 77v. — 98. Tuomas Maununpoika. 1619. VA: 4455: 59. — 99. Jaakko Niilonpoika Tyky. 1634. VA: rr 3: 74v. — 100. Olof Samuelsson Wallenius. 1674. VA: cc 8: 379. — 101.—102. Yrjänä Olavinpoika (Galt). 1607. VA: Topografica, Karjalohja. 1605. VA: 1642: 203. — 103. Eerik Mikonpoika (Sölfver-arm). 1598. VA: 6659: 68v. — 104. Yrjänä Henriknipoika. 1613. VA: Samling av äldre sigill. — 105. Josef Jaakonpoika Ilkka. 1639. VA: z 171: 43v. — 106. Daniel Matinpoika. 1595. VA: 1557: 90v. — 107. Eerik Olavinpoika. 1592. VA: 215 1: 161. — 108. Hannu Martinpoika. 1591. VA: 2405: 31v. — 109. Hannu Pietarinpoika Purta. 1596. VA: 5727: 36v, 39v. — 110. Henrik Laurinpoika. 1587. VA: 3425: 93. — 111. Matti Eerikinpoika. 1592. VA: 5660: 31v. — 112. Matti Tuomaanpoika. 1593. VA: 3466: 57v, 60v.

TAULU VII

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

KUVATAULU VIII.

113. Johan P. Aalman. 1675. VA: ll 6: 255v. — 114.—115. Jakob Aeimaeleus. 1676. VA: 7336: 1969. 1681. VA: 7350: 1281. — 116. Gustav Aeimaeleus. 1660. VA: 7275: 399. — 117. Nicolaus Alanus. 1680. VA: 8024: 2119. — 118. Kristian Backman. 1679. VA: 9175: 480. — 119. Petter A. Bladh. 1680. VA: 7350: 201. — 120. Erik Bosin. 1680. VA: 8030: 272v. — 121. Gabriel Coronander. 1673. VA: 7324: 46v. — 122. Henrik Corte. 1673. VA: rr 13: 308, 623v. — 123.—125. Mikael Daalman. 1659. VA: 8626: 904. 1660. VA: 8626: 898. 1667. VA: 7996: 882v. — 126. Sakarias Daalman. 1682. VA: gg 2: 466. — 127. Daniel Sveninpoika. 1673. VA: 7324: 918v. — 128. Erik Diurman. 1680. VA: 8687: 344.

TAULU VIII

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

KUVATAULU IX.

129. Erik Falander. 1676. VA: 8013: 139v. — 130. Johan Falk. 1673. VA: rr 13: 303v. — 131. Karl Frese. 1680. VA: 8687: 686. — 132. Kristiern Greek. 1673. VA: 7324: 391. — 133. Matias Halitzius. 1682. VA: gg 2: 689. — 134. Olaus Hamnius. 1672. VA: rr 13: 172. — 135. Henrik Davidinpoika. 1668. VA: 7996: 284, 320v. — 136. Henrik Kluwensich. 1678. VA: 9175: 235. — 137. Jakob Munselius. 1658. VA: rr 10: 451v. — 138. Sven Lenning. 1679. VA: 8024: 442. — 139. Gabriel Melartopoeus. 1680. VA: 7350: 937. — 140.—141. Johan Miltopaeus. 1679. VA: 7336: 1487. 1680: VA: 8689: 928. — 142. Canutus Munselius. 1668. VA: bb 7: 129v. — 143. Pietari Tuomaanpoika. 1668. VA: 7996: 353. — 144. Johan Plagman. 1669. VA: 7996: 1032.

TAULU IX

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

KUVATAULU X.

145. Johan Rokes. 1680. VA: 8687: 687. — 146. Lorentz Sigvardsson Rööö. 1666. VA: 8650: 868. — 147. Samuel Nicolai. 1657. VA: 8626: 903. — 148. Johan Thesleff. 1680. VA: cc 10: 283v. — 149. Samuel O. Wallenius. 1677. VA: 7336: 2894. — 150. Elias Sakariaanpoika (Willandh). 1669. VA: 8663: 343v, 915. — 151. Lauri Sakariaanpoika (Willandh). 1658. VA: 8626: 925. — 152. Jöran Willandt. 1679. VA: ll 6: 628. — 153. Henrik Jaakonpoika (Wijckman). 1654. VA: Topografica, Sääksmäki. — 154. Jöran Zadler. 1679. VA: 9175: 51. — 155. Håkan Åkerlund. 1669. VA: 8663: 399v, 408, 932. — 156. Kristiern Filipinpoika Fabricius eli Smedh. 1616. VA: 1789: 11. — 157. Klaus Jägarhorn. 1674. VA: 8671: 376v. — 158. Jaakko Laurinpoika. 1622. VA: 1820: 4. — 159. Magnus Rålambius-Rhålabmbstierna. 1649. VA: Hallitsevan senaatin akti n:o 323. — 160. Samuel Petraeus. 1678. VA: öö 1: 230.

TAULU X

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

KUVATAULU XI.

161. Arvid Olavinpoika. 1570. VA: 5332: 59v. — 162. Kristoffer Blome. 1567. VA: 4693: 3. — 163. Hannu Budde. 1577. VA: 5448: 116v. — 164. Olaus Martini Croock. 1571. VA: 145: 20. — 165. Eerik Antinpoika. 1560. VA: 3172: 94. — 166. Eerik Håkaninpoika. 1560. VA: Hausenin kok. — 167. Ericus Benedicti. 1569. VA: Topografica, Sääksmäki. — 168. Per Galle. 1574. VA: Topografica, Inkoo. — 169. Georgius Michaelis. 1587. VA: 1479: 102. — 170—171. Joannes Grindenn. 1574. VA: Samling av äldre sigill. 1586. VA: 1462: 24. — 172. Klemet Henrikinpoika Gröp. 1572. VA: 215 1: 72. — 173. Hartvig Henrikinpoika. 1588. VA: Samling av äldre sigill. — 174. Henrik Henrikinpoika (Dönsbyn suku). 1536. VA: Topografica, Inkoo. — 175. Henrik Henrikinpoika (Lavilan suku). 15. Jokipi, Lavilan suku, s. 127 (valokuva). — 176. Jesper Sigfridinpoika. 1557. VA: 6258: 18v.

TAULU XI

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

KUVATAULU XII.

177. Juhana Knutinpoika. 1571. VA: Samling av äldre sigill. — 178. Joen Laurinpoika. 1572. VA: Topografica, Tyrvää. — 179. Anders Korp. 1560. VA: 3175: 15. — 180. Henrik Henrikinpoika Kupiainen. 1591. VA: 129: 117, 136. — 181. Lasse Henrikinpoika (Hordeel). 1568. VA: Hausenin kok. — 182. Lasse Matinpoika. 1553. VA: Topografica, Kokemäki. — 183. Lauri Pietarinpoika. 1555. VA: 3037: 32. — 184. Lasse Niilonpoika Lock. 1577. VA: 5448: 116v. — 185.—186. Matti Antinpoika. 1571. VA: 5337: 67. 1583. VA: 5512: 35v. — 187. Matti Tapaninpoika. 1569. VA: 5339: 15v. — 188. Mikko Paavalinpoika. 1581. VA: 4761: 123v. — 189. Niilo Klemetinpoika. 1569. VA: 4709: 76v. — 190. Olavi Jaakonpoika (Stubbe). 1563 *Hausen*, Bidrag IV, liite. — 191. Olaus Jacobi. 1612. VA: 1758: 41v. — 192. Olavi Laurinpoika. 1580. VA: Topografica, Sääksmäki.

TAULU XII

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

KUVATAULU XIII.

193. Paavali Antinpoika. 1565. VA: 3999: 5. — 194. Pietari Hannunpoika. 1556. VA: Topografica, Inkoo. — 195. Pietari Laurinpoika. 1589. VA: 5620: 31v. — 196. Pietari Sigfridinpoika. 1565. VA: 4003: 1. — 197. Sigfrid Matinpöika. 1553. VA: 215 1: 50. — 198. Sten Henrikinpoika. 1587. VA: Topografica, Luopioinen. — 199. Sven Perttelinpoika. 1600. VA: 1585: 274. — 200. Jaakko Teitti. 1553. VA: 215 1: 50. — 201. Jöns Persson. 1558. VA: Topografica, Lohja. — 202. Thomas Persson. 1572. VA: 215 1: 72. — 203. Ture Ulvinpoika. 1562. VA: Topografica, Inkoo. — 204. Henrik Jaakonpoika. 1566. VA: 6404: 8. — 205. Yrjänä Jönsinpoika. 1606. VA: 1670: 134. — 206. Martti Poitz. 1576. VA: 5414: 59v. — 207. Olaus Petri. 1584. VA: 1432: 19. — 208. Matti Markuksenpoika. 1587. VA: 1479: 184v.

TAULU XIII

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

Lähteet ja kirjallisuus

Käytetyt lyhennykset on mainittu kunkin lähderyhmän kohdalla, kirjallisuusviitteissä käytetyt teosten täydellisistä nimistä poikkeavat lyhennysmuodot asianomaisten teosten kohdalla ja kirjallisuusluettelossa käytetyt sarjojen tai vastaavien lyhennykset sen loppuun liitettyssä eri luettelossa.

L Ä H T E E T

1. PAINAMATTOMAT

Valtionarkisto (VA), Helsinki

Vanhempi tilikirjasarja (esim. VA: 2516: 63v)

Tuomiokirjoja, tilejä tosittuneen (mm. sakkoluetteloita, tuomiokirjeitä, käräjätodistuksia ym.)

Nuorempi tilikirjasarja (esim. VA: 7171: 421)

Tilejä tosittuneen (mm. sakkoluetteloita, tuomiokirjeitä, käräjätodistuksia ym.), kopiokirjoja ym.

Renovoituja tuomiokirjoja (esim. VA: jj 2)

Laamanninoikeuksien tuomiokirjoja
Kihlakunnanoikeuksien tuomiokirjoja
Raastuvanoikeuksien tuomiokirjoja
Kämnerinoikeuksien tuomiokirjoja

Turun hovioikeutta koskevia asiakirjoja

Rikosasiain pöytäkirjat, nide »Åbo Lähn 1631—32».

Åbo hofrätts domar och sentenser 1623—1723.

Åbo hovrätts domar, kungl. resolutioner på ständernas besvär mm. fr. 1600-talet (ns. »Finska Anecdoter»-nide)

Eerik Flemingin maakirja

Ivar Flemingin maakirja

Acta historica-kokoelma

Biografica-kokoelma

Topografica-kokoelma

F. A. von Platenin kokoelma

J. O. I. Ranckenin kokoelma

Laguksen kokoelma

Kuninkaallisia kirjeitä

Nide »Häradshövdingar, Under-Lagmän, Lagläsare, Borgmästare, Landssecreterare m.fl. i Finland» (VII 40).

Suomen Asutuksen Yleisluttelo

Suomen Sukututkimusseuran kokoelmat

Seurakuntien historiakirjojen otejäljennökset (HK)

Kaarlo Blomstedtin kokoelma

Grönbladin kokoelma

Kustavi Grotenfeltin kokoelma

Reinh. Hausenin jäljennöskokoelma

J. W. Ruuthin kokoelma

Samling af äldre sigill

Hallitsevan senaatin asiakirjat

Helsingin Yliopiston Kirjasto (HYK)

Käsikirjoituskokoelma

»Utdrag af Kongl. Bref 1655—1736»-nide (B I 14)

Turun Maakunta-arkisto (TMA)

Konseptituomiokirjoja (esim. TMA: Aland 4)

Kihlakunnanoikeuksien tuomiokirjoja

von Gerdtenin kokoelma 2.

Sundholman kokoelma

Paperiasiakirjoja

Riksarkivet, (RVA), Tukholma

Riksregistratur (otejäljennös VA:ssa)

Rådsprotokoll

A. Riksrådets protokoller, 1658—1680¹

Riksdagshandlingar

Riksdagsacta

Hovrätternas skrivelser till K.M:t

Svea hovrätt, vol. 1.

Åbo hovrätt, vol. 1—4 (VA: mikrofilmit 166—167)

Landshövdingarnas skrivelser till K.M:t

Viborgs län, vol. 1. (VA: mikrofilmi 59)

Strödda domböcker och rättegångshandlingar

Finska domböcker (VA:n mikrofilmit 135—136, fotostaat-teja, sign. VI: 4, Suomen Historiallisen Seuran arkistossa VA:ssa, jäljennöksiä, sign. Åland 1—3, TMA:ssa)

Juridica (VA: mikrofilmi 135)

vol. 2, 6, 7, 10, 11

Biografica

Genealogica

vol. 71, »Judices provinciales atque Territoriales Per Sveciam, Gothiam ac Finlandiam redivivi, Tribunalibus vel Foris suis competentibus restituti atque Insignibus Rebusque memoratu dignis illustrati, Det är: Lagmän och Häradszhofdingar uthi Swea och Götha RiketZ underliggiande Landskaper och härader, effter sine århtahl, ätt och bedrifter, vid deras särskilte domstolar korteligen beskrefne aff *Johan Pering*.»

Bielke-samlingen

Hogenskild Bielkes samling

vol. 10

Kurckska samlingen

Brev till Jöns Kurck (VA: mikrofilmit 205—206)

vol. 3, 4

Oxenstiernska samlingen

Brev till Axel Oxenstierna (VA: mikrofilmi 208)

vol. Jöns Kurck

¹ Painetut vuoteen 1657 sarjassa Svenska Riksrådets Protokoller, ks. s. 465.

Arvid Henriksson Tawasts samling (VA: mikrofilmit 508—509)
vol. 1, 2

Svea hovrätts arkiv (RVA, Östermalmsavdelningen)

Protokoll. Egentliga protokoll.

Renoverade protokoll i civilärenden 1614, 1616, 1618—19

Konseptprotokoll i civilärenden 1614—20, 1622

Protokoll inför K.M:t 1619—23

Protokoll i särskilda mål 1615—23

Strödda protokoll

Registratur och koncept till expeditioner

Registratur

Domböcker

Strödda anteckningar av advokatfiskalen

Advokatfiskalens anteckningar om levererade domböcker m. fl. fr. o.m. 1500-talet

Liggare

Janus Regius

Inkomna handlingar. Skrivelser

Kungl. brev

Brev från Åbo hovrätt

Auskultanteder 1627—87

Inkomna handlingar. Rättegångsakter

Liber causarum

Liber supplicationum

Kammarrarkivet (RKA), Tukholma

Finska cameraalia

Förläningsregister före 1634

Sandbergsska samlingen

Ser. A, AA

2. PAINETUT

Aejmelaeus, Hannes, Namnlistor över vid finska regementen år 1653 tjänande över- och underbefäl, civila tjänstemän och spel. SSV 8. Helsinki 1924.

Almquist, Jan-Eric, Handlingar rörande 1642 års lagkommission, dess förutsättningar och verksamhet. Med inledning och kommentar. Lunds Universitets Årsskrift 33: 1. Lund 1937.

- Almquist, Joh. Ax.*, Stockholms stads tänkeböcker 1568—1575. Stockholms äldre stadsböcker II: Ny följd 4. Stockholm 1941.
- Andersson, Aksel*, Uppsala universitets matrikel. På uppdrag af universitetets Rektor utgifven. I: 1. Uppsala universitets årsskrift 1900. Uppsala 1900.
- Arvidsson, Adolf Iwar*, Handlingar till upplysning af Finlands häfder. IX, X. Stockholm 1857, 1858.
- Consistorii Academici Aboensis äldre protokoller I, III. Toim. A. G. *Fontell* ja *Harald Dalström*. Todistuskappaleita Suomen historiaan julkaissut Suomen Historiallinen Seura II. Helsinki 1884, 1898.
- Dahlgren, F. A.*, Lagförslag i Karl IX:s tid. Handlingar rörande Skandinaviens historia. Andra Serien 1. På Kongl. Majestäts Nådiga befallning med understöd af statsmedel i tryck utgifna af Kongl. Riks-Archivet. Stockholm 1864.
- Landshövdingeberättelser från 17:de århundradet. Handlingar rörande Skandinaviens historia 31. Stockholm 1850.
- Durchman, Osmo*, Domkyrkans i Viborg räkenskaper 1655—1704. SSV 12. Helsinki 1929.
- Edling, Nils*, Vendels sockens dombok 1615—1645. Uppländska domböcker utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala I. Uppsala 1925.
- Finlands Medeltidsurkunder samlade och i tryck utgivna av Finlands Statsarkiv genom *Reinh. Hausen*. VI—VIII. Helsingfors 1928, 1930, 1935 (FMU).
- Fontell, A. G.*, Finlands sölfskattsregister af år 1571. Första Häftet: Egentliga Finlands sölfskattsregister. Tr. på Finska Historiska Samfundets bekostnad. Helsingfors 1892.
- Granfelt, George*, Utdrag ur Åbo stads dombok 1632—34. Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. Första serien VI. Helsingfors 1890.
- Granfelt, Otto Hj.*, Lagläsare-Instruktion. JFT 60, Helsingfors 1924.
- Lagläsare-Instruktioner. JFT 65. Helsingfors 1929.
- Grotenfelt, Kustavi*, Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575. Todistuskappaleita Suomen historiaan julkaissut Suomen Historiallinen Seura III. Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameralisia oloja 2. vihko. Helsinki 1899.
- Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelista vastaan v. 1555—1556. Todistuskappaleita Suomen historiaan julkaissut Suomen Historiallinen Seura V. Helsinki 1894.
- Grönblad, Edvard*, Handlingar rörande klubbekriget. Första häftet. Urkunder upplysande Finlands öden och tillstånd i slutet af 16de och början af 17de århundradet. Första Flocken. Helsingfors 1843.
- Nya källor till Finlands medeltidshistoria. Köpenhamn 1857.

- Gustaf I:s Registratur I — XXIX. Handlingar rörande Sveriges historia (På Kongl. Maj:ts nådiga befallning) med understöd af statsmedel i tryck utgifna af (Kongl.) Riks-Archivet. Första Serien. Stockholm 1861—1916.
- Hausen, Reinh.*, Bidrag till Finlands historia II—V. Helsingfors 1904.
- Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo domkyrkas Svartbok med tillägg ur Skoklosters Codex Aboensis i tryck utgifven af Finlands statsarkiv. Helsingfors 1890. (REA).
- Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1634—1700. Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. Första serien 11—12. Helsingfors 1901.
- Hildebrand, Bror Em.*, Herr Svante Stures Acta och Handlingar. Nya handlingar rörande Skandinaviens historia. Tionde delen. Handlingar rörande Skandinaviens historia 20. Stockholm 1835.
- Jaakkola, Jalmari* ja *Roos, John E.*, Vuoden 1616 valitusluettelot. Suomen historian lähteitä I. Julkaissut Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1936.
- Leinberg, K. G.*, Bidrag till kännedomen af vårt land. IV. Jyväskylä 1888.
- Handlingar röranden finska kyrkan och prästerskapet I, VII. Jyväskylä 1892, Helsingfors 1907.
- Modée, R. G.*, Utdrag Utur alle ifrån 1747. års slut utkomne Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer Som Riksens Styrsel — — — angå. Fierde Delen till 1749. års Slut. Stockholm 1754.
- Nordmann, P.*, Bidrag till Helsingfors stads historia I. SSLS 69. Helsingfors 1905.
- Nya Handlingar rörande Skandinaviens Historia IV. Handlingar rörande Skandinaviens historia XIV. Stockholm 1828.
- Ordningh och Taxa på de Domar, breff och instrumenter, som aff Rätterne på landet och i städherne parterne blifva meddelte. Stockholm 1661.
- Pirinen, Kauko*, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—65. Suomen vanhimmat tuomiokirjat I. Julkaissut Suomen Valtionarkisto. Helsinki 1954.
- Prästeståndets riksdagsprotokoll I—III. 1642—1678. På riksgäldskontorets uppdrag utgivna av *Arne Forssell* och *Erik Granstedt*, *Jan Liedgren*, *Sven Olsson*. Uppsala 1949, 1954, Stockholm 1956.
- Roos, John E.*, Johan Stiernhööks åländska domböcker 1641—43. Åland IX, Bidrag till kännedom av hembygden utgivna av Föreningen Ålands vänner. Helsingfors 1946.
- Suomen hopeaveroluettelot 1571. III. Häme. Suomen historian

- lähteitä V, 3 julkaissut Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1944.
- Schlüter, C. J.*, Samling av Sveriges gamla lagar X. Konung Magnus Erikssons Landslag. XII. Konung Christoffers Landslag. Lund 1862, 1869.
- Schmedeman, Joh.*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner Ifrån Åhr 1528 in til 1701. Angående Justitiae- och Executions-Ärender. Stockholm 1706.
- Silfverstolpe, Carl*, Konung Erik XIV:s Nämnds Dombok. Historiska Handlingar till trycket befordrade af Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia XIII: 1. Stockholm 1884.
- Stiernman, And. Anton*, Alla Riksdagars och Mötens Besluth samt Arfföreningar. Regements-Former, Försäkringar och Bewillingar. I—II. Stockholm 1728, 1729.
- Strödde Anteckningar om Finlands tillstånd i sistförflutne århundradet. Åbo Tidningar 1796.
- (*Styffe, C. G.*), Samling af Instructioner för högre och lägre tjänstemän vid Landt-Regeringen i Sverige och Finland. Föranstaltad af K. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Stockholm 1852.
- Svenska Riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia under tidehvarvet 1521—1718. I—III 1561—1592. Med understöd af statsmedel utgifven af Kongl. Riks-Archet genom *Emil Hildebrand* (och *Oscar Alin*). Stockholm 1887, 1910. (SRA).
- Svenska Riksrådets Protokoller X, XII, XIII, XVI. Handlingar rörande Sveriges historia med understöd av statsmedel i tryck utgivna av Kongl. Riks-Arket (genom *Severin Bergh*, *Per Sondén*). Tredje Serien. Stockholm 1905, 1909, 1912, 1923.
- Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll IV, VIII, IX, X, XII, XIII, Register. (Utg. av *Bernh. Taube*, *Severin Bergh*). Stockholm 1872, 1875, 1876, 1891, 1893, 1895, 1896.
- Tigerstedt, Karl K.*, Bref från Generalguvernörer och Landshöfdingar i Finland, förnämligast under Drottning Christinas tid. Första häftet. Åbo 1869.
- Handlingar rörande Finlands historia kring medlet af 17:de århundradet i akademiska disputationer utgifne. Helsingfors 1849—50
- Ur Per Brahes Brefvexling. I. Bref från och till Per Brahe. Helsingfors 1880.
- Waaranen, Johan Esaias*, Samling af urkunder rörande Finlands historia I—V. Helsingfors 1863—1878.
- Wallenius, Imm. Rob.*, En gammal urkund rörande släkten Wallenius. Tavastehus 1862.

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Esko*, Kansan suhtautuminen lainsäädännön määräyksiin. Suomalainen Suomi 1948.
- Ahla, Lempi*, Soupas. Ratsutila ja suku. Helsinki 1935.
- Akiander, Matth.*, Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift. I. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 13. Helsingfors 1868.
- Alcenius, Elias Robert*, Genealogia Sursilliana. Helsingfors 1850.
- Almquist, Jan Eric*, Den svenska processrättens historia. Efter föreläsningar. Dupl. Stockholm 1946. (2. uppl.).
- Domsagor och häradshövdingar i Stockholms och Uppsala län. Skrifter utgivna av Personhistoriska Samfundet 11. Stockholm 1946.
  - 1569 års adelsprivilegier och våra äldsta bevarade häradshövdingeregister. PHT 1953.
  - Häradshövdingen. SvJT 1945.
  - Häradstingsprotokollen före 1614. Inventering och proveniensundersökning. Skifter utgivna av Rättsgenetiska institutet vid Stockholms högskola I. Stockholm 1945.
  - Karl IX och den mosaiska rätten. Lychnos. Lärdomshistoriska Samfundets Årsbok. Uppsala 1942.
  - Kungl. Maj:t som revisionsrätt 1614—1632. En orientering med särskild hänsyn till källmaterialet. SvJT 1941.
  - Lagsagor och domsagor i Sverige med särskild hänsyn till den judiciella indelningen I—II. Skrifter utgivna av Rättshistoriska institutet vid Stockholms högskola II: 1—2. Stockholm 1954, 1956.
  - Landslagens stadgande om val av häradshövding. SvJT 1945.
  - Om de senare domarreglerna. Lychnos. Lärdomshistoriska Samfundets Årsbok. Uppsala 1952.
  - Svensk juridisk litteraturhistoria. Stockholm 1946.
- Almquist, Joh. Ax.*, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630 med särskild hänsyn till den kamerala indelningen. II, IV. Meddelanden från Svenska Riksarkivet. Ny följd II: 6. Stockholm 1919—22, 1922—23.
- Ahnlund, Nils*, Ur klubbekrigets förhistoria. HTF 1930.
- Anjou, A.*, Kongl. Svea hofrätts Presidenter samt embets och tjänstemän 1614—1898. Biografiska anteckningar. Eksjö 1899. (*Anjou*, Svea hofrätt).
- Annerstedt, Claes*, Uppsala universitets historia. Första delen. 1477—1654. Uppsala 1877.
- Antell, Kurt*, Arvid Tönnesson Wildeman. FU 25. SSLS 105. Helsingfors 1912.
- Anthoni, Eric*, Det finländska frälsets upphov och sammansättning. HTF 1951.

- En förteckning över flyktingar i Polen i början av 1620-talet. HTF 1942.
- En relation om händelserna i Finland 1599 och Arnold J. Messenii Commentaria. HTF 1934.
- Finlands 1590-tal i historieskrivningen. HTF 1936.
- Hagasläkten. Kulturhistoriska axplock tillägnade Gabriel Nikander 21 maj 1954. Historiska Samfundets i Åbo Skrifter 5. Åbo 1954.
- Katalina- och Juttala-släkterna. Genos 1957.
- Konflikten mellan hertig Karl och Finland. Avvecklingen och försoningen. SSSL 262. Helsingfors 1937. (*Anthoni*, Hertig Karl och Finland).
- Kopieboken 1592—1601. HLS 11. = SSSL 249. Helsingfors 1935.
- Kring en förteckning över politiska flyktingar i polsk tjänst. HTF 1933.
- Kring våra medeltida riksråd. HTF 1951.
- Kring vår medeltidsgenealogiska forskning. Soc. Sc. Fenn. Årsbok 25 (1946—47) B: 2. Helsingfors 1947.
- Lagmannen Jeppe Perssons ätt. Genos 1957.
- Lydekessönernas Djäkneätt. SSV 32. Helsinki 1948.
- Måns Nilssons till Ahtis släktförbindelser. HTF 1956.
- Sten Henrikssons häradshövdingebrev för Pikis härad. HTF 1950.
- Till avvecklingen av konflikten mellan hertig Karl och Finland. Helsingfors 1936. (*Anthoni*, Till avvecklingen).
- Ätten Frille och dess frändskap med Magnus Tawast. HTF 1952.
- Arajärvi, Kirsti*, Vesilahden historia. Tampere 1950.
- Beckman, Bjarne*, Matts Kättilmundsson och hans tid II. 1319—1326. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitets akademiens handlingar 85. Stockholm 1954.
- Berg, C.*, Bidrag till den inre statsförvaltningens historia under Gustaf den förste hufvudsakligen i afseende på Småland. Stockholm 1893.
- Berg, Severin*, Karl IX och den svenska adeln 1607—1609. Ett bidrag till Sveriges inre historia under början af 1600-talet. Upsala 1882.
- Bergholm, Axel*, Sukukirja Suomen aatelittomia sukuja. Kuopio 1893—1901.
- Bergman, J.*, Universitetet i Dorpat under svenska tiden. Gustaf II Adolfs sista kulturskapelse. Ett bidrag till belysning av stormakts-tidens kulturförhållanden. Uppsala 1932.
- Blomstedt, Kaarlo*, Aatelin maanhankinnasta 1500-luvulla. Suunta-viivoja ja menettelytapoja HArk 39. Helsinki 1932.
- Henrik Klaunpoika Horn. Ajankuvaus I. Kustaa Vaasan ja Juhana-herttuan palveluksessa. Helsinki 1921.
- Juhana herttuasta 1563 luopuneiden suhde hallitsijanvaihdokseen 1568. HAIK 1921.

- Horn-suvun alkuhistoria. Piirteitä Suomen aateliston oloista keski-ajan loppupuolella. HArk 27. Helsinki 1918.
- Karjalan ja muun Suomen myöhäiskeskiaikaisista laamanneista. HAik 1941.
- Kuninkaan käskyvalta ja sen käyttö Suomen herttuakunnassa. Historiallisia tutkimuksia. J. R. Danielsson-Kalmarin täyttäässä 70 vuotta 7. V. 1923. Helsinki 1923.
- Blomstedt, Yrjö*, »Den inkompetenta lagläsaren» — en historisk vrångbild. Nordisk Tidskrift 1958.
- Domare. Finland. Kulturhistorisk Lexikon för Nordisk medeltid III. Köpenhamn 1958.
- Eräs professori Erik Justanderin kirje v. 1660. Genos 1955.
- Jaakko Teitti. Genos 1956.
- Michael Zachariae Karraeus. Genos 1952.
- Suomen kihlakunnanvoudit 1630—1713. Tarkistamaton kihlakunnittainen luettelo. (Dupl.) Helsinki 1958.
- Bomansson, Karl August*, Hertig Johan och hans tid. Helsingfors 1862.
- von Bonsforff, Carl*, De finska städernas representation intill frihetstiden. HArk 13. Helsingfors 1894.
- Nyen och Nyenskans. Historisk skildring. Acta Soc. Sci. Fenn., tom. XVIII. Helsingfors 1891.
- Om donationerna och förläningarna samt frälseköpen i Finland under drottning Christinas regering. Helsingfors 1886.
- Åbo stads historia under sjuttonde seklet I. Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. 2 serien I. Helsingfors 1889.
- Brenner, Alf*, Släkten Korp och adliga ätten Ridderkorp. Några kompletterande uppgifter. Genos 1942.
- Brenner, Magnus*, Slägterna Brenner i Finland jämte förgreningar utom landet. Helsingfors 1912.
- Börjeson, Hjalmar* och *Hafström, Georg*, Skeppshövidsmän vid örlogsflottan under 1500-talet. Biografiska anteckningar. Utgivna av Sjöhistoriska Samfundet. Uppsala 1949.
- Cajander, K. A.*, Uudenkaupungin muinaisia. I. Vuoteen 1647. II Vihko. Turku 1895.
- Carlgren, Wilh.*, Kungamakt, utskott och stånd på 1680- och 90-talets riksdagar. HT 1921.
- Carlsson, A. B.*, Den svenska centralförvaltningen 1521—1809. En historisk översikt. Stockholm 1913.
- Carlsson, F. F.*, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset 3. Stockholm 1874.
- Carpelan, Tor*, Peder Särkilaks jämte fyra andra studerande från

- Finland vid universitetet i Louvain. KHS Vuosik. XV—XVIII 1925—28. Helsinki—Jyväskylä 1936.
- Åbo i genealogiskt hänseende på 1600- och början av 1700-talen. Länsi-Suomi — Västra Finland III. Helsingfors 1890.
- Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna efter 1809 adlade, naturaliserade eller adopterade ätterna. Helsingfors 1937—42. (*Carpelan*, Ättartavlor I).
- Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Första bandet. A—G. Helsingfors 1954. (*Carpelan*, Ättartavlor II).
- Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Andra bandet. H—R. Helsingfors 1958. (*Carpelan*, Ättartavlor III).
- Cederberg, A. R.*, Suomalaiset ylioppilaat Tarton ja Tarton—Pärnun yliopistossa 1632—1710. SSV 23. Helsinki 1939.
- Donner, Harry*, Hauptmannen över Duderhofs friherreskap Johan Munck. Genos 1938.
- Edén, Nils*, Den svenska centralregeringens utveckling till kollegial organisation i början af sjuttonde århundradet (1602—1634). Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VIII: 2. Uppsala 1902.
- Edling, Nils*, Sakfrågan och rättsfrågan vid 1600-talets rättsskipning på Upplandsbygden. SvJT 1928.
- Eesti Biografiline Leksikon. Akadeemilise Ajaloo-Seltsi Toimentused II. Tartu 1926—29.
- Elgenstierna, Gustaf*, Den introducerade svenska adelns ättartavlor I—IX. Stockholm 1925—36. (*Elgenstierna*, Ättartavlor).
- Fahlerantz, G. E.*, Rättfärdighet i rättsskipning. Lund 1903.
- Finne, Jalmari*, Pacchalenius-suvun alkuperä. Genos 1930.
- Forssell, Hans*, Sveriges inre historia från Gustaf den förste med särskildt afseende på förvaltning och ekonomi I. Stockholm 1869.
- Fåhraeus, R.*, Johan Gyllenstiernas riksdagsmannabana. HT 1899.
- Gardberg, John*, Tidsåldrar och öden intill år 1721. Kimitobygdens historia I: 1 (utg. av *Gabriel Nikander*). Åbo 1944.
- Kimito friherreskap. En studie över feodal läns- och godsförvaltning. Helsingfors 1935.
- Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Teil Estland. Band II. Genealogisches Handbuch der estländischen Ritterschaft. Von *O. M. Stackelberg*. Görlitz 1930.
- Gillingstam, Hans*, Rasmus Ludvigssons och hans hustrurs släktförbindelser. Släkt och Hävd 1950.
- Godenhielm, B.*, Om advokatinstitutionens uppkomst och utveckling genom svensk-finsk lagstiftning före tillkomsten av 1734 års lag. DL 1932.
- Grape, Ernst*, Postkontor och postmästare. Stockholm 1951.
- Grauers, Sven*, Den svenska riksdagen under den karolinska tiden.

- Sveriges Riksdag, Förre avdelningen. Band IV. Stockholm 1932.
- Kring förspelet till 1680 års riksdag. Historiska Studier tillägnade Nils Ahnlund 23. 8. 1949. Stockholm 1949.
- Grotenfelt, Kustavi*, Pari lisäystä kirjoitukseen »Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640». HArk 17. Helsinki 1902.
- Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640. HArk 17. Helsinki 1902.
- Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521—1617. Kuvallinen Suomen historia III. Jyväskylä 1902.
- Grunér, Hakon S.*, Sakförarväsende och sakförarmonopol under tiden 1615—1734. JFT 1937.
- Hainari, O. A.* ja *Grotenfelt, Kustavi*, Suomen historia Ruotsin mah-tavuuden aikakautena 1617—1721. Kuvallinen Suomen historia IV. Jyväskylä 1922.
- Halila, Aimo*, Suomen kaupunkien kunnallishallinto 1600-luvulla. I. SHS HistTutk 28. Helsinki 1942.
- Hannikainen, Antti*, Suomen lainsäädännön ja oikeuslaitoksen histo-ria vuoteen 1917. Oma Maa. Tietokirja Suomen kodeille. I. Hel-sinki—Porvoo 1958.
- Hartman, Torsten*, Borgå stads historia I. Borgå 1906.
- Hausen, Reinh.*, Bastö gård och dess ägare. Ur Ålands forntid II. Åland. Bidrag till kännedom af hembygden utgifna af Föreningen Ålands vänner. Helsingfors 1920.
- Hedman, Karl*, Borgmästare och rådmän i Vasa 1610—1925. SSV 9. Helsinki 1925.
- Släkten Bladh. Arkiv för Svenska Österbotten 1. Vasa 1921—22.
- Hemmer, Ragnar*, Eräs laamanninvaali Suomessa keskiajan lopulla. Lakimies 1939.
- Ett lagmansval i Finland år 1386. JFT 1939.
- Lagmän i Karelen under medeltiden. JFT 1941.
- Landsrätten i Åbo. Finlands första högsta domstol. Soc. Sc. Fenn. Årsbok 27 B: 3. Helsingfors 1949.
- Suomen oikeushistorian oppikirja I. Oikeuslähteiden, rikosoikeu-den, prosessioikeuden ja ulosottoimen historia pääpiirteittäin. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen B-sarja N:o 46. Helsinki 1950.
- Herlitz, Nils*, Grunddragen av det svenska statsskicket historia. Stockholm 1952. (4. uppl.).
- Hildebrand, Emil*, Den svenska statsförfatningens historiska utveck-ling från äldsta tid till våra dagar. Stockholm 1896.
- Om ursprunget till k. Erik XIV:s nämnd. Smärre kritiska och historiska utflykter 10. HT 1894.
- Hofberg, Herm.*, Svenskt biografiskt handlexikon. II. Stockholm 1876.

- Hultman, Oskar*, I det gamla Ekenäs. Studier och anteckningar av Oskar Hultman, Ernst Häyrén och Emmy Hultman. Helsingfors 1929.
- Ignatius, Kaarlo*, Häradsnämndens utveckling från Christoffers landslag till tilkomsten av 1734 års lag enligt finska domböcker. Minneskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland den 13 december 1934, 200-årsdagen av riksens ständers beslut. II. Stockholm 1934.
- Oikeuslaitos Suomessa Ruotsin vallan aikana. Suomen Kulttuurihistoria II. Jyväskylä 1934.
- Jaakkola, Jalmari*, Kuningas Maunu Eerikinpojan unionipolitiikasta ynnä sen aikuisista pohjoismais-saksalais-balttilais-venäläisistä suhteista vuoteen 1348 ja Itämaan synnystä. SHS HistTutk 10. Helsinki 1928.
- Suomalaisten osallistumisesta kuninkaanvaaliin vv. 1362—1442. STAk Esit. ja Pöytäk. 1955. Helsinki 1955.
- Suomen myöhäiskeskiaika I. Unionin alkukausi. Suomen historia V. Porvoo 1950.
- Suomen sydänkeskiaika. Itämaan synty ja vakiintuminen. Suomen historia IV. Porvoo 1944.
- Jokipii, Mauno*, Lavilan suku. Satakuntaa ja satakuntalaisia II. Satakunnan kirjallisen kerhon julkaisuja VIII. Pori 1951.
- Porin kreivikunta. HArk 54. Helsinki 1953.
- Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I. Vv. 1640—1721. Helsinki 1954.
- Satakuntalaisten opinkäynnistä Turussa 1640—1721. HAik 1954.
- Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I. SHS Hist. Tutk. 48: 1. Helsinki 1956.
- Turun linnanrouvan kirje vuodelta 1627. Turun kaupungin historiallisen museon Vuosikirja 1950—52. Turku 1952.
- Jutikkala, Eino*, Hämeen historia II: 1. Väestö ja yhteiskunta. Hämeenlinna 1957.
- Suomen historian kartasto. Porvoo 1949.
- Suomen talonpojan historia sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa. Porvoo 1942.
- Sääksmäen pitäjän historia. Jyväskylä 1934.
- Veromaalla vuoden 1600 vaiheilla tapahtunut suurtilojen muodostuminen. (I—) II. HArk 45, 47. Helsinki 1939, 1940. (*Jutikkala*. Suurtilojen muodostuminen I, II).
- Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel*, Suomen kartanot ja suurtilat I—III. Helsinki 1939—45.
- Juva, Einar W.* Varsinais-Suomen historia V: 4. Kirkko- ja seurakuntaelämää sekä henkisen elämän piirteitä uskonpuhdistuksen vuosisadalla. Turku 1955.

- Jäntere, Kaarlo*, Naantalin kaupunginhallinnon historiaa 1700-luvulla. THArk 10. Turku 1948.
- Jørgensen, Poul Johs.*, Dansk Retshistorie. Retskildernes og forfatterningsrettens historie indtil sidste halvdel af det 17. aarhundrede. 2. Udgave. København 1947.
- Udsigt over den danske Retshistorie. 2., omarb. Udgave. København 1913.
- Kansallinen Elämäkerrasto I—V. Porvoo 1927—34. (KE).
- Kaukovalta, Kyösti*, Uudenkaupungin historia I. Tampere 1917.
- Kerkkonen, Gunvor*, Helsingfors kungsgård 1550—1572. HArk 45. Helsinki 1939.
- Nylands äldsta indelning och förvaltning. HTF 1947.
- Kerkkonen, Veikko*, Janakkalan historia. Hämeenlinna 1931.
- Kiuasmaa, Kyösti*, Israel Paavali-poika Särkilähti, vouti, sotilas ja suurmaanomistaja. HArk 55. Helsinki 1955.
- Korhonen, Arvi*, Eerikki Antinpoika. Helsinki 1953.
- Koskinen, Yrjö*, Suomenmaan keskiaikaisesta aatelista. HArk VIII. Helsinki 1884.
- von Koskull, Walter*, Finlands häradshövdingar 1680—1713. Genos 1949.
- Finlands rättsväsen under stora ofreden. Bidrag till kännedom af Finlands natur folk utgifna af Finska Vetenskaps-Societeten. H. 95, n:o 3. Helsingfors 1952.
- Helsingfors stads äldsta bevarade rättegångsprotokoll. HTF 1949.
- Kreüger, J.*, Bidrag till upplysning om de s.k. lagläsare och underlagmän. Naumanns Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning. 1874.
- Försök att framställa den svenska kriminalprocessens utveckling från medlet af det femtonde till slutet af det sjuttonde århundradet. Stockholm 1884.
- Lagus, Gabr.*, Ur Viborgs historia II. Viborg 1895.
- Lagus, Wilh.*, Åbo Akademis studentmatrikel ånyo upprättad I. SSLS 11. Helsingfors 1889.
- Lagus, Wilh. Gabr.*, Om finska lagöfversättningar. Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk. 6. Helsingfors 1863.
- Undersökning om Karelska lagsagans uppkomst. Acta Soc. Sci. Fenn. 3. Helsingfors 1844.
- Åbo Hofrätts Historia intill den 12. Nov. 1823, då Hofrätten firade Sin andra Secular-fest. I. Biographiska Anteckningar om Åbo Hofrätts Presidenter och Ledamöter; jemte Förteckning öfwer Secreterare och Advocat-Fiscaler derstädes. Helsingfors 1834.

- Landgren, Folke*, Släkten Forssteen från Helsingfors. SSV 5. Helsinki 1921.
- Lehtinen, Erkki*, Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat n. 1650—1735. HArk 55. Helsinki 1955.
- Leinberg, K. G.*, Abo stifts herdaminne 1554—1640. KHSToim 5. Helsinki 1903.
- Liljenstrand, Axel*, Juridikens studium vid Abo universitet med en blick på den akademiska jurisdiktionen och ekonomin. Abo Universitets Lärdomshistoria. 2. Juridiken. SLS 17. Helsingfors 1890.
- Lindequist, K.*, Hämeenlinnan kaupungin historia Ruotsin vallan aikana. Hämeenlinnan kaupungin historia II. Hämeenlinna 1926.
- Lindh, Erik*, Släktbok. Ny följd I: 1. SLS 286. Helsingfors 1941.
- Louhelainen, O. A.*, Hämeenkyrön paimenmuisto I. Tampere 1925.
- Luukko, Armas*, Etelä-Pohjanmaan historia II—III. Vaasa 1945, Helsinki 1950.
- Etelä-Pohjanmaan nuijapäälliköt ja heidän paikalliset vastustajansa. Kytösavut III. Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliiton julkaisu. Vaasa 1947.
- Hämeen historia II: 1. Talous. Hämeenlinna 1957.
- Kustaa Vaasan »rikkaat pirkkalaiset». HAik 1952.
- Pohjalaisen osakunnan nimikirja I. Vaasa 1946.
- Pohjalaisten opinkäynti Turussa 1640—1713. Tilastoa ylioppilaitten kotipaikoista, syntyperästä ja sosiaalisista oloista. Kyrönmaa 5. Helsinki 1946.
- Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II. Oulu 1954.
- Lähteenoja, Aina*, Rauma 1600—1721. Rauman kaupungin historia II. Rauma 1932.
- Suur-Huittisten pitäjän historia vuoteen 1639. Vammala 1949.
- Malmsten, Erik*, Anteckningar om Svea hovrätts arkiv. Meddelanden från Svenska Riksarkivet. Ny följd. Serie 1. Band 4. Hefte 33—35. Stockholm 1914.
- Matz, S.*, Domarutbildningen och befordringsgången på domarbanan under 1700-talet. Festskrift tillägnad Karl Schlüter den 21 december 1949. Stockholm 1949.
- Melander, K. R.*, Drag ur Åbo hovrätts äldre historia och ur rättslivet i Finland under förra hälften av 1600-talet. Juridiska Föreningens i Finland publikationsserie N:o 3. Helsingfors 1936.
- Entisaikain oikeudenkäynti Suomessa. Kihlakunnanoikeus. Lakimies 1929.
- Kuvas Suomen oloista vuosina 1617—1634. I. Helsinki 1887.
- Muutamia tietoja lainsuomentajan Ljungin Tuomaanpojan perheestä. HArk 21. Helsinki 1909.

- Pietari Hertzigh nuorempi. SSV 2. Helsinki 1919.
- Åbo hovrätt och dess förhållande till underrätterna under 1600-talet. Femte Nordiska Historikermötet i Helsingfors den 7—10 Juli 1931. En redogörelse utarbetad av *Ragnar Rosén*. Helsingfors 1933.
- Melander, Toini*, Mistä syystä ovat Hartikka Speitzin sota-artikkelisuomennoksen esilehdet ilmestyneet useina laitoksina? HArk 44. Helsinki 1939.
- Personskrifter hänförande sig till Finland 1562—1713. Bibliografisk förteckning. Helsingin Yliopiston Kirjaston Julkaisuja XXII. Helsinki 1951, 1953, 1956.
- Mickwitz, Axel* ja *Möller, Sylvi*, Kõkkolan kaupungin historia I. Ajanjakso 1620—1713. Turku 1951.
- Mickwitz, Gösta*, Die Hansakaufleute in Wiborg 1558—1559. HArk 45.
- Mikander, Kaj*, Claes Hermansson Fleming HLS 31—32 = SSLS 357. Helsingfors 1957.
- Molin, Gösta Gideon*, Smolandi upsaliensis. Smålandsstudenter i Uppsala på 1500- och 1600-talen. 1. 1593—1625. Studenter från hela Småland och Öland. Biografiska och genealogiska notiser. Lund 1955.
- Munktell, Henrik*, Mose lag och svensk rättsutveckling. Lychnos 1936.
- Mårtensson, Ludvig*, Förteckning över bondeståndets ledamöter vid riksdagarna 1600—1697. Stockholm 1950.
- Sakregister till allmogens besvär till år 1720. (Dupl.) Stockholm 1952.
- Möller, Sylvi*, Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuoliskolla. SHS HistTutk 42. Helsinki 1954.
- Niitemaa, Vilho*, Hämeen keskiaika. Hämeen historia I. Hämeenlinna 1955.
- Nikula, Oscar*, Tenala och Bromarf socknars historia I. Helsingfors 1938.
- Nilsson, Sven A.*, Kampen om de adliga privilegierna 1526—1594. Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund 41. Lund 1952.
- Krona och frälse i Sverige 1523—1594. Rusttjänst, länsväsende, godspolitik. Lund 1947.
- Nordmann, P.*, Arvid Eriksson Stålarms. FU 19 = SLSS 73. Helsingfors 1906.
- Nyberg, Paul*, En nyländsk herrgård. Håkansböle gård och dess ägare. Helsingfors 1956.
- Odenkrantz, Johan*, Kongl. Götha Hofrätts presidenter, ledamöter och betjäning med någre Biographiske och genealogiske underrättelser. Linköping 1803.

- Oja, Aulis*, Keskiaikaisen »Etelä-Suomen» asutus- ja aluejaot. SHS HistTutk XLIV. Helsinki 1955.
- Prinkkalar- suku. Varsinais-Suomen Maakuntakirja 8. Turku 1945.
- Turun hovioikeuden vuotta 1827 vanhempi arkisto, HAik 1956.
- Olafsen, Arnet*, Våre sorenskrivere. Sorenskriverinstitusjonen och sorenskrivere i Norge. Et bidrag til den norske dommerstands historie I. 1591—1814. Oslo 1940.
- Osmonsalo, Erkki K.*, Hämeen keskiaikainen tuomarilaitos. Hämeenmaa 1. Hämeen Heimoliiton julkaisuja 2. Hämeenlinna 1928.
- Petrén, Sture*, Häradsnämnden i stormaktstidens början. SvJT 1945.
- Lagläsarna. Ett bidrag till det svenska domstolsväsendets historia. Rättshistoriska studier I. Skrifter utgivna av Institutet för rätts-historisk forskning grundat av Gustaf och Greta Olin. Lund 1951.
- Pipping, Fredr. Wilh.*, Historiska bidrag till Finlands calendariographi 3. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. 5. Helsingfors 1862.
- Pirinen, Kauko*, Maunu Nyrhi. Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon. Porvoo 1952.
- Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla. KHSToim 58. Helsinki 1956.
- Unionin aika. Suomen historian käsikirja I. Porvoo 1949.
- Pohjolan-Pirhonen, Helge*, Suomen poliittinen asema pohjoismaisen unionin loppuvaiheissa vv. 1512—1523. SHS HistTutk XL. Helsinki 1953.
- Posse, Johan August*, Bidrag till svenska lagstiftningens historia från slutet af sextonde århundradet till stadfästelsen af 1734 års lag. Stockholm 1850.
- Raam, Peder Nilsson*, Then swenske åkermäthningen eller Örtuga deelo book. Strängnäs 1670.
- Radloff, Fredric Wilhelm*, Beskrifning öfwer Åland. Åbo 1795.
- Raevuori, Yrjö*, Asianajajatoiminnasta Suomessa ennen vuoden 1734 lakia. DL 1947.
- Turun 1600-luvun lainoppineita asianajajia. DL 1949.
- Ramsay, August*, Esbo I. Helsingfors 1924.
- Ramsay, Jully*, Fräresläkter i Finland före Stora Ofreden. Helsingfors 1909—16.
- Till Henrik Mattsson Hugguts levnadssaga. Sedebilder från fordom II. HTF 1919.
- Renwall, Pentti*, Baltian kysymyksen kriisi. Suomen historian käsikirja I. Helsinki 1949.
- Historiantutkimuksen työmenetelmät. Teoriaa, käytäntöä, tavoitteita suomalaiseseen ainekseen sovellettuna. Turku 1947.
- Klaus Fleming und der finnische Adel in den Anfangsphasen

- der Krise der neunziger Jahre des 16 Jahrhunderts. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. B; Tom. 24. Turku 1939.
- Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita Vaasa-kauden Suomessa. Turku 1949.
  - Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa. Turun Yliopiston Julkaisuja. Sarja B, osa 33. Turku 1949.
  - Tuomarinviran hoito Varsinais-Suomessa 1500-luvun jälkipuoliskolla. THArk 10. Turku 1948.
  - Varsinais-Suomen historia 1500-luvulla I. Valtiolliset vaiheet ja hallinnollis-oikeudellinen kehitys. Varsinais-Suomen historia V. Turku 1949.
  - Virkakierro Suomen voutien piirissä 1500-luvulla. HAik 1940.
- Rosén, Jerker, Johan Gyllenstierna, Hans Wachtmeister och 1680 års riksdag. Ett diskussionsinlägg. Vetenskaps-societetens i Lund Årsbok 1948.*
- Johan Gyllenstiernas program för 1680 års riksdag. Scandia 1944.
- Rosén, Ragnar, Varhaiskeskiaika. Suomen historian käsikirja I. Porvoo 1949.*
- Vehkalahden pitäjän historia I. Suur-Vehkalahden asutus- ja aluehistoria n. vuoteen 1610. Helsinki 1936.
- Ruuth, J. W., Björneborgs stads historia. Helsingfors 1897.*
- Suomen rälssimiesten sineteistä lopulla 1500-lukua ja alussa 1600-lukua. HArk 11. Helsinki 1891. (*Ruuth, Rälssimiesten sineiteistä*).
  - Viborgs stads historia II. Helsingfors 1906.
  - Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet III. Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. 2 serien IX. Helsingfors 1909.
- Ruuth (Ruutu), Y. O., Kamariviskaali Antti Jaakonpoika Äimän elämä ja toiminta. HArk 22. Helsinki 1911.*
- Rystad, Göran, Johan Gyllenstierna, rådet och kungamakten. Studier i Sveriges inre politik 1660—1680. Bibliotheca Historica Lundensis ediderunt Sture Bolin et Jerker Rosén II. Lund 1955.*
- Saarenheimo, Mikko. Savonlinnan kaupunki 1639—1812. Savonlinnan kaupungin historia I. Helsinki 1939.*
- Saloheimo, V. A. ym., Pielisjärven historia I. Kuopio 1954.*
- Sandelin, J. H., Bidrag till kännedomen om häradsrättsnämnden enligt gällande rätt i Finland och Sverige. Vasa 1936.*
- Sarva, Gunnar, Turun akatemian voudinviran perustaminen ja sen ensimmäinen haltija Henrik Martinpoika. HArk 50. Helsinki 1944.*
- Schlegel, Bernhard och Klingspor, Carl Arvid, Den med sköldebref förlånade, men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättar-taflor. Stockholm 1875. (Schlegel—Klingspor, Ättartaflor).*

- Schroderus, Ericus*, Georgii am Waldt, Juris licentiati, Phil. & Med. U. Doctoris, Rättegångs Oodning, hwarutinnan förhandlas och tillkenna giffs, huru then ledhe Sathan igenom Dommarenen och andra slike Rättegångs Personer, understundom stichtar och åstakkommer myken oreda, oordningh och splijt uthi Rätten: Och ther bredewijdh een Christeligh Underwijsning hurulunda berörde Personer sigh uthi theras kall och embete och hela wäsende förhålla skole, så att Rätt och Rättwijsa må främjas och wijd macht hollas, til en warnagel stält. (Stockholm) 1616.
- von *Schulmann, Werner*, Die zivile Staatsbeamtenschaft in Estland zur schwedischer Zeit (1561—1710). Institut für wissenschaftliche Heimatforschung an der Livländischen gemeinnützlichen und ökonomischen Sozietät. Abhandlungen, Heft 6. Coburg 1938.
- Selinheimo, Vilho*, Eräitä sukujohto-oikaisuja ja täydennyksiä. Genos 1931.
- Turun porvariston sukunimiä 1700-luvulla II. SSV 9. Helsinki 1925.
- Seppälä, Santeri*, Entisaikojen Laihiaa. Laihian historiatoimikunnan julkaisuja 2. Vaasa 1951.
- Silfverstolpe, Carl*, Om Jöran Persson och Konungens Nämnd. HT 1881.
- Sjögren, Ivar W.*, Kompendium över den svenska rättshistoriens allmänna del. 3. uppl. (Dupl.). Lund 1956.
- Soininen, Arvo M.*, Hämeen historia II: 1. Erämaiden asuttaminen. Hämeenlinna 1957.
- Rantasalmen historia, Helsinki 1954.
- Stemann, Chr. L. E.*, Den danske Retshistorie indtil Christian V.'s Lov. Kjøbenhavn 1871.
- Stenberg, Carl*, Om de svenska under-rätternes uppkomst, utveckling och omgestaltning. Örebro 1878.
- Stenius, Sigurd* ym., Stenius. SSV 17. Helsinki 1933.
- von *Stiernman, Anton Arvid*, Svea och Götha Höfdinga-Minne II. Stockholm 1835.
- Stockholms rådhus och råd. Festskrift utgifven till minne af nya rådhusets invigning 1915. Del II. Stockholm 1915.
- Ståhlberg, K. J.*, Suomen käräjälaitoksesta 1500-luvun keskipoikailla. Valvoja 1890.
- Sumelius, Rafael*, Viiala-släkterna. SSV 33—34. Helsinki 1950.
- Suolahti, Eino E.*, Eräs sitkeä pormestarinvaali Käkisalmissa. Käräjäjuttuja. Kansamme historiaa tuomiokinjojen valossa. Historian Aitta X. Forssa 1945.
- Ensimmäinen Vironniemen Helsinki. Helsingin kaupungin historia I. Helsinki 1950.

- Opinkäynti ja sen aiheuttama säätykierto Suomen porvariston keskuudessa 1600-luvulla. Porvoo 1946.
- Suolahti, Gunnar*, Hovioikeutta odoteltaessa. Valvoja-Aika 1923.
- Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla. Porvoo 1919.
- Suvanto, Seppo*, Akaan historia I. Toijala 1954.
- Svalenius, Ivar*, Sekreteraren Olof Claesson († 1598) och hans handlingar. PHT 1943.
- Swedlund, Robert*, Grev- och friherreskapen i Sverige och Finland. Donationerna och reduktionerna före 1680. Uppsala 1936.
- Svenska lantmäteriet 1628—1928. Historisk skildring utgifven av Sällskapet för utgivande av lantmäteriets historia I. Stockholm 1928.
- Svenskt Biografiskt Lexikon I—XVI—. Stockholm 1918—55—. (SBL)
- Söderhjelm, Alma*, Jakobstads historia I. Helsingfors 1907.
- Takolander, Alfons*, Ekenäs stads historia I. Ekenäs 1930.
- Tawaststjerna, Werner*, Kaarle IX:n ja Sigismundin taistelu Viron ja Liivinmaan omistamisesta. SHS HistTutk 19. Helsinki 1935.
- Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota. Sotavuodet 1590—1595 ja Täysinän rauha. SHS HistTutk 11. Helsinki 1929.
- Suomen maasotaväki Kustaa Vaasan ja Eerikki XIV:n aikana. HArk 19. Helsinki 1905.
- Tegengren, Ernst*, Bidrag till domstolarnes i Finland historia I. JFT 1897.
- Thesleff, Wilhelm*, Släkten Thesleff 1595—1925. Helsingfors 1925.
- Tigerstedt, K. K.*, Bröderne Cröell. Finsk Tidskrift 1880.
- Uggla, Carl Hildebrandsson*, Swea Rikes Råds-Längd, Afd. 1—5. Stockholm 1791—93.
- [*Vaajakallio, E. O.*], Suomen maanmittarit 1628—1928. Nimi- ja henkilöluettelo. Helsinki 1929.
- Wallenius, Helmer*, Wallenius. Kolmas sukukirja. Kuopio 1946.
- Vartiainen, A.*, Kajaanin kaupungin historia I. Kajaani 1931.
- Westerlund, A. W.*, Åbo hovrätts presidenter, ledamöter och tjänstemän 1623—1923. Åbo 1923.
- Westman, Karl Gustaf*, Häradsnämnd och häradsrätt under 1600-talet och början av 1700-talet. En studie med särskild hänsyn till uppländska domböcker. Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala 24: 18. Uppsala 1927.
- Wilskman, Atle*, Släktbok II. SSSL 138. Helsingfors 1918—33.
- Wilstadius, Paul*, Göta hovrätts auskultanter 1635—1772. Genealogisk Tidskrift 1947.
- Smålands nation i Åbo 1640—1798. Några biografiska anteckningar. Heft 1. Småländska Hembygdsböcker XVIII. Nässjö 1946.

- Virrankoski, Pentti* ym., Suur-Kalajoen historia I. Esihistoriallisesta ajasta isoonvihaan. Keski-Pohjanmaan historiasarja I. Kokkola 1956.
- Virkkunen, A. H.*, Oulun kaupungin historia I. Kaupungin alkuajoilta isonvihan loppuun. Oulu 1919.
- Voionmaa, Väinö*, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja, laitoksia, virkamiehiä. Porvoo 1912.
- Wrede, R. A. ja Tirkkonen, Tauno*, Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen Julkaisuja B-sarja N:o 10. Porvoo 1946.
- Ylönen, Aulikki*, Jääsken kihlakunnan historia I. Vuoteen 1700. Forssa 1957.
- Zettersten, Axel*, Den svenska flottans historia åren 1522—1634. Stockholm 1890.
- Zielfelt, Lennart*, Pengar förr och nu. Genos 1954.
- Akerblom, Bror K.*, Vörå sockens historia I. Åbo 1937.
- Akerblom, K. V.*, Borgmästare och rådmän i Nykarleby 1620—1680. SSV 11. Helsinki 1927.
- Korsholms historia I. Vasa 1941.
- Vasa-släkten Backman. SSV 14—15. Helsinki 1933.
- Ödberg, F.*, Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild, till Dala och Åkerö, och hennes tid (1513—1590). I—II. Anteckningar af. Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift, del II, 8—9, 10. Stockholm 1908—09.

L Y H E N N Y K S I Ä

DL	= Defensor Legis.
FMU	= Finlands Medeltidsurkunder.
FU	= Förhandlingar och Uppsatser.
HAik	= Historiallinen Aikakauskirja.
HArk	= Historiallinen Arkisto, toimittanut Suomen Historiallinen Seura.
HLS	= Historiska och Litteraturhistoriska Studier, utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland.
HT	= Historisk Tidskrift.
HTF	= Historisk Tidskrift för Finland.
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland.
KE	= Kansallinen Elämäkerrasto.
KHSToim	= Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia.
KHS Vuosik.	= Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Vuosikirja.
PHT	= Personhistorisk Tidskrift.
REA	= Registrum Ecclesiae Aboensis.
SBL	= Svenskt Biografiskt Lexikon.
SHS HistTutk	= Historiallisia Tutkimuksia, julkaissut Suomen Historiallinen Seura.
Soc. Sc. Fenn.	= Suomen Tiedeseura.
SRA	= Svenska Riksdagsakter.
SSLS	= Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland.
SSV	= Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja.
STAk	= Suomalainen Tiedeakatemia.
SvJT	= Svensk Juristtidning.
THArk	= Turun Historiallinen Arkisto.

Henkilöhakemisto

Tämä hakemisto käsittää pääasiallisesti teoksen ss. 17—45, 74—108, 134—162, 187—233, 255—272, 295—353 mainitut henkilöt; laamanni- ja kihlakunnittaisista katsauksista (ss. 46—73, 109—133, 163—187, 233—255, 273—295) ja elämäkerrallisesta luettelosta sinetteineen (ss. 358—457) on otettu mukaan vain ne, jotka eivät ole olleet tuomarinviranhaltijoita tai -hoitajia, viimeksi mainituthan löytyvät helposti tekstiosastakin elämäkerrallisen hakemiston avulla. Liioin ei mukaan ole otettu mainintoja tuomareista tai sijaisista siinä tapauksessa, että maininta koskee ao. henkilön laskemista johonkin tilastollisen jaottelun ryhmään. Hallitsijoita tai vastaavia ei ole hakemistoitu.

Nimien kirjoittamisessa on pyritty noudattamaan HEIKINHEIMON »Suomen elämäkerrasto» -teoksen periaatteita eräin sovellutuksin; eräissä yksityistapauksissa on teoksessa kuitenkin jouduttu muuten yleisesti sovelletusta tavasta jonkin verran poikkeamaan.

Aalman, Johan P. 325	Anglenius, Simon Danielinpoika 266, 329
Abraham Pietarinpoika 27	Anna Eriksdotter 406
Abrahamus Jacobi 386	Anna Pietarintytär 385
Abrahamus Matthiae 395	Antti Antinpoika 385
Aeimaeus, Gustav 330	Antti Jönsinpoika (Munck) 409
— Jakob 324, 330, 338	Antti Laurinpoika (Puotilan suku) 192, 193
Alanus, Georgius 358	Antti Mikonpoika (Pacchalenius) 329, 333, 335, 337, 339, 342
— Nils 330, 337	Antti Niilonpoika (Sabel) 147
Ambjörn, mestari 218	Antti Sigfridinpoika (Bjur?) 218, 221, 227, 231
Anders Eriksson (Hjorthufvud) 33	
Anders Sigfridinpoika (Rälamb) 80, 89, 134, 140, 147	

- Arctophilacius, Beata 426
 Arvid Ifvarsson (Natt och Dag) 313
 Arvid Matinpoika 306, 335, 339
 Augustinus Laurinpoika 182
 Axehjelm, Johan Henriksson 222, 223, 329

 Backman, Kristian 325, 329
 Balk, Olavi 27
 Banér, Gustav 134
 — Gustav 310
 — Per 191, 257, 258
 — Sten Axelsson 38
 Barnekow, Kristian 314
 Bartholomaeus Johannis 341, 395
 Beata Matintytär 146
 Behm(er), Daniel 321
 Bengt Larsson (till Hammarstorp) 192
 Berndes, Johan 227, 256
 Bero, laamanni 22
 Bero Nicolai 363
 Bertula, Simon 402
 Beureus, Tomas 169
 Bielke, Aksel 134, 136, 147
 — Eerik Tuurenpoika 31, 32, 33
 — Gunilla 136
 — Hogenskild 38, 78, 80, 89, 94, 107, 134, 135, 136, 142, 147, 153, 187
 — Klaus 134, 136, 142, 147, 148, 155, 187, 189
 — Niilo Tuurenpoika 22, 23, 26
 — Nils 191, 258
 — Sten 307, 316, 319, 320
 Birelius, Petrus Laurentii 222
 Birgitta Olavintytär 392
 Bitz, Eerik 27
 — Henrik 27, 31
 Björn, laamanni 22
 Björn Klaunpoika (Lepaan suku) 42, 75, 84
 Bladh, Petter A. 325

 Blanck, Georg 190
 Blix, Anna 414
 Blomm, Matti Eskelinpoika 220
 Blume, Kristoffer 339, 340
 Bock, Knut Knutinpoika 225, 333, 343, 385
 Boije, Anders 145, 146, 192, 193, 198
 — Eerik 42, 83
 — Hannu 80
 — Hans 173
 — Niilo 70, 80, 91, 94
 — Martti 137, 138
 — Yrjänä 138, 146, 157, 176, 188, 189, 196, 200
 Bonde, Gustav 268, 308, 310
 — Karl 224, 228, 270
 Bosin, Erik 324, 330, 340
 — Paul 364
 Botved Hannunpoika (Blylod) 216, 221, 222, 339
 Brahe, Abraham 191
 — Nils 310
 — Pietari 224, 230, 232, 267, 270, 307
 Brita Hannuntytär 395
 Brita Juhanantytär 397
 Brita Matintytär 401
 Brita Niilontytär 359
 Broke, Lauri Pietarinpoika 87, 92
 Bromingh, Olaus L. 281
 Brun, Jöns 91
 Brunila, Hannu 366
 Brunsberg, Mathias 314
 Budde, Hans 339
 Bure(us), Anders 186, 199
 Bång, Petrus 317
 Bååt, Gustav 134
 — Seved 309, 313
 Böcke, Herman 336, 340
 — Herman 329

 Carlstadius, Algot Erici 222
 Carpelan, Lars 253

- Clerck, Nils 325, 326
 Coronander, Gabriel 330, 333, 337
 Corte, Henrik 366
 — Henrik 330
 Creutz, Ernst 268
 — Ernst Johan 285
 — Johan 325
 — Lorentz 297, 316
 Croock, Olaus Martini 158
 Crusius, Benedictus Olai 225
 Cruus, Jesper Matinpoika 189, 192,
 196, 200, 214
 — Matti Laurinpoika 111, 188,
 189, 192, 193, 196
 Cröell, Samuel 221, 232
 Curnovius, Johan 297

 Daalman, Mikael 305, 329, 333,
 338
 — Sakarias 329, 333
 Dalekarl (Stiernhöök), Johan 225,
 329
 Daniel Matinpoika 147
 Daniel Niilonpoika 340
 Daniel Sveninpoika 339
 David Henrikinpoika (Monni) 385
 de Gebern, Johan Henrik 391
 de la Gardie, Jakob 189, 196, 256,
 — Johan 175, 200, 222
 — Magnus Gabriel 309, 316
 — Pontus 137, 146, 147
 Delphin (Marsvin), Karl Sigfridin-
 poika 418
 Didrik Hannunpoika 31
 Diurman, Erik 325
 Djäkn, Nils 23
 Dober, Hans 369
 — Petrus 225, 228, 330

 Eerik Antinpoika, vouti 174
 Eerik Antinpoika (Trana) 197
 Eerik Antinpoika, lainlukija 339
 Eerik Häkaninpoika (Slang) 80,
 92, 93, 146

 Eerik Matinpoika 80, 134, 146, 337
 Eerik Mikonpoika (Sölfverarm)
 340
 Eerik Olavinpoika 341
 Eerik Perttelinpoika 142, 143, 145,
 260
 Eerik Ragvaldinpoika (Fargalt) 27
 Eerik Sveninpoika 372
 Eerik Sveninpoika (Ällon) 90
 Eerik Tönnenpoika (Wildeman)
 146
 Eerik Yrjänänpöika 329, 333
 Ekeblad, Johan 319
 Ekenberg (Wigelius), Petrus 219,
 225, 329
 Ekestubbe, Henrik 331
 Elin Pietarintytär 419
 Elisabet Filippuksentytär 360
 Elisabet Niilontytär 358
 Enckel, Kristoffer 338
 Ericus Bartholdi 372
 Ericus Petri 94
 Erik Andersson, asessori 260, 338
 Erik Andersson, hovioik. posti 212
 Eskel Paavalinpoika 151
 Eskert Linderinpoika 192, 193

 Fabricius, Elisabet 379
 — Smedh), Kristiern 329
 Falander (Tigerstedt), Erik 330,
 340
 — Erik 374
 Falk, Erik 374
 von Falckenberg, Johan Gottfrid
 277
 Fatebur, Henrik 401
 Filpus Iivarinpoika 27
 Fincke, Kustaa 43, 77, 90, 91, 102,
 103, 154
 — Yrjänä 76, 77, 80, 90
 Fleming, Eerik 34, 42, 46, 74, 75, 83,
 92, 102, 103—104, 137
 — Georg 308
 — Henrik 185, 256

- Fleming, Herman 76, 78, 80, 88, 89, 90
 — Herman 297, 343
 — Iivar 42, 74, 75, 89, 93
 — Joakim 75, 87, 92
 — Juhana 30
 — Klaus 26, 44
 — Klaus Eerikinpoika 80, 136, 146, 157
 — Klaus Hermaninpoika 142
 — Klaus 228, 256
 — Lars 324
 — Lauri 94
 — Pietari 26, 34
 Fontell, Arvid G. 325
 Forbus, Kristina 366
 Fordell, Hannu 82
 — Knut Jönsinpoika 376
 — Knut Knutinpoika 214
 — Lauri Knutinpoika 43, 82, 90
 Forssman, Samuel Matinpoika 340
 Frans Matinpoika (Teetgren) 147, 339
 Frese, Karl 330, 336
 — Lorentz 377
 Friis, Magnus 305
 Frille, Kristiern 27
 Frisius, Martinus 383
 Frosterus, Beata 429
 Frågare, Henrik 218

 Gabriel Ljungonpoika 329, 336, 415
 Gabriel Pertinpoika (Granfelt) 201, 206, 329
 Gabriel Paavalinpoika 217, 220, 329
 Gabriel Tuomaanpoika 328, 339
 Gammal Ehrencrona, Olof 314
 Gavelius, Jakob 314
 Georgius Michaelis 93, 97, 150, 328, 333, 340
 Girs, Aegidius 258
 Gorgonius Henrikinpoika (Gyllenanckar) 186
 Gorieshagen, Henrik 23
 Grabbe, Maunu Antinpoika 27
 — Niilo 43, 75, 76, 83, 87, 88, 89
 — Yrjänä Maununpoika 379
 Grass, Gustav 313, 319
 Greek, Henrik 278, 330
 — Karl 379
 — Kristiern 330
 Gregers Antinpoika (Garp) 27
 Grindenn, Joannes 96, 97—98, 151, 328, 340
 Grip, Bo Joninpoika 26
 Gripenhielm, Edmund 297
 Gröp, Henrik 328
 — Klemet Henrikinpoika 94, 148, 328
 Grubb, Samuel Andreae 426
 Grubbe, Lars 256
 Grå, Lauri 402
 — Matti Laurinpoika 147
 Gudmund Laurinpoika (Garp) 30, 31, 32, 40, 47, 75
 Gustavus Thomae Norcopensis 248
 Gyldenstolpe, Mikael 313
 Gyllenanckar, Bengt 319
 Gyllengrip, Gabriel 314
 Gyllenhjelm, Julius 146
 Gyllenhjerta, Hebla 393
 Gyllenkrook (Krook), Anders 300, 313, 330, 340
 Gyllenstierna, Johan 312, 313, 314, 321
 — Jöran 192, 193
 — Jöran 312, 324
 — Konrad 291, 312
 — Kristoffer 324
 — Nils Karlsson 77
 — Nils 134, 147
 Göding, Valentin 384

- Halis, Knut 382
Halitzius (Ehrenhoff), Matias 325, 330
Hallitius, Lars 382
Hamnius, Elias Marci 382
— Olaus 324, 330
Hannu Björnipoika (Lepaan suku) 78
Hannu Eerikinpoika (Prinkkalan suku) 188, 220, 227, 258, 260, 340, 406
Hannu Hannunpoika (Erthel) 139, 188, 189, 192
Hannu Jaakonpoika 200, 201, 207, 213, 248, 406
Hannu Laurinpoika (Björnram) 77, 80
Hannu Martinpoika (Brenner) 223, 329, 339
Hannu Martinpoika (Frisius) 142, 328, 339
Hannu Pietarinpoika (Lepaan suku) 27
Hans Henriksson 199, 214
Hans Olofsson 212, 213, 329
Hare, Eerik 174, 214
Hartvig Henrikinpoika (Vuolteen suku) 156, 188, 331, 333, 418
Hartvig Jaakobinpoika (Garp) 27
Haukka, Matti 214
Hebla Eskelintytär 404
Henricus Georgii 393
Henrik Antinpoika 200, 343
Henrik Davidinpoika 324, 330, 333, 338
Henrik Eerikinpoika (Risbit) 48
Henrik Eerikinpoika, vouti 52
Henrik Hannunpoika 170, 213
Henrik Henrikinpoika (Dönsbyn suku) 87, 88, 93, 328, 331, 385
Henrik Henrikinpoika nuorempi (Dönsbyn suku) 328, 331
Henrik Henrikinpoika (Hordeel) 397
Henrik Henrikinpoika (Lavilan suku) 88, 93
Henrik Henrikinpoika 258
Henrik Jaakonpoika (Speitz-suku) 95, 147, 148, 151, 155, 195, 200, 201 331, 337, 339, 341, 420, 428
Henrik Jaakonpoika (Wesilaxius, Wijckman) 333
Henrik Jesperinpoika 146, 147, 339
Henrik Jönsinpoika (Lapp) 75, 76
Henrik Jönsinpoika 93, 331
Henrik Kirjuri 87, 93
Henrik Klaunpoika (Djäkn) 27
Henrik Laurinpoika 146
Henrik Lydikinpoika 400
Henrik Pietarinpoika 329, 335
Henrik Simonpoika 78, 80
Henrik Steninpoika (Renhufvud) 30, 31, 33, 48, 52, 74, 75
Henrik Tyninpoika (Dönsbyn suku) 385
Hermainen, Magdalena 374
Hertzigh, Petter 329, 340
— Petter (vanh.) 387
Hogenskild, Klemet 31
Holst, Klaus 88
von Holten, Hans 370
Horn, Arvid 246, 323—324
— Arvid Henrikinpoika 192, 193
— Bengt 296, 309, 310
— Gustav 221, 227, 256
— Henrik 189, 191
— Henrik Klaunpoika 76, 78, 80, 89, 93, 103, 134—135, 136, 141, 146, 147, 341, 342
— Kaarle Henrikinpoika 94, 142, 189
— Klaus 256
— Klaus Henrikinpoika 27, 32
— Klaus Kristerinpoika 74, 76, 78, 89, 94
— Krister 310

- Horn, Krister Klaunpoika 34, 111
— Svante 246
- Hoya und Brockhausen, Johann,
kreivi 48
- Huggut, Henrik Matinpoika 136,
147—148, 188
- Iisak Yrjänänpoika 187
- Iivar Maununpoika (Stiernkors)
78, 80, 154, 157
- Ilkka, Jaakko Pentinpoika 390
- Ingrind Sunentytär 379
- Isak Birgersson (Halvhjort) 35
- Jacobus Matthiae 386
- Jaakko Henrikinpoika (Hästesko)
78, 80, 91, 94
- Jaakko Henrikinpoika 196
- Jaakko Jönsinpoika 392
- Jemte, Daniel Svenonis 368
- Jentz, Laurentius 372
- Jeppe Abrahaminpoika (Djäkn) 26
- Jeppe Folmerinpoika 27, 74, 75
- Jeppe Olavinpoika 76
- Jeppe Pietarinpoika 27
- Joakim Perttelinpoika 396
- Joel Martinpoika 391
- Joel Niklinpoika 132
- Johan Olofsson (Gyllenhorn) 106
- Johanna Antintytär 384
- Johannes Jacobi 406
- Johannes Matthiae (Vilken) 418
- Jonas Bothvidi 232, 339
- Josef Jaakonpoika (Munselius)
405
- Josef Pietarinpoika 30
- Juhana Jaakonpoika 221, 231
- Juhana Knutinpoika (Monikkalan
suku) 328, 340
- Juhana Laurinpoika, alilaamanni
335
- Juhana Laurinpoika, korpraali
392
- Juhana Simonpoika 340
- Juti, Juhana Simonpoika 329, 335,
339
- Juusten, Jöns iPetarinpoika 395
— Knut Jönsinpoika 328
— Gyllenlood, Pentti Severin-
poika 188
- Juvelius, Daniel Svenonis 368
- Jägerhorn, Johan 393
— Klaus 330, 337
- Jöns Antinpoika (Garp) 33
- Jöns Håkaninpoika 87
- Jöns Kirjuri 105
- Jöns Kristerinpoika 340
- Jöns Matinpoika 411
- Jöns Maununpoika 42, 82
- Jöns Persson 55, 58, 94
- Jöran Persson 108
- Kaarina Eerikintytär 424
- Kafle, Erland 314
- von Kalen, Johann Heinrich 212
- Karin Arendtintytär 377
- Karin Michelsdotter 404
- Karl Olofsson (Rosing) 211
- Karraeus, Zacharias Svenonis 404
- Ketarmannus, Margareta Hannun-
tytär 358
- Kijl, Nils 193, 213, 214
- Klaus Hannunpoika (Lepaan su-
ku) 27, 34
- Klingstedt, Jonas 305
- Kluwensich, Henrik 394
— Henrik 325, 330
- Klöfverblad, Juhana Ottenpoika
333
— Sofia 412
- Knut Antinpoika Kirjuri (Monik-
kalan suku) 88, 93
- Knut Arvidsson (Lillie af Ökna)
106, 107
- Knut Jaakonpoika 154

- Knut Knutsson (Lillie af Ökna) 107
 Knut Pietarinpoika 396
 Kock, Anna 410
 Kohma, N. N. Danielintytär 371
 Kollanius, Abraham 330, 337, 339
 Korp, Anders 340
 Koskull, Jakob 171, 174
 Krabbe, Lasse Olavinpoika 135
 Kristina Olofsdotter 416, 426
 Kristoffer Perttelinpoika 151, 200, 201, 328, 333, 339, 341, 343
 Kristoffer Pietarinpoika 200, 201, 206, 333, 339, 341
 Krook, Nicolaus Gudmundi 381
 — Martti Henrikinpoika 367
 Kröpelin, Pietari Laurinpoika 411
 Kurck, Kurki, Aksel 137, 138, 145, 188, 189, 192, 200, 201, 256
 — Arvid 75
 — Gustav 309
 — Klaus Eerikinpoika 27
 — Jöns Knutinpoika 42, 49, 80, 83, 90, 91, 93
 — Jöns 221, 223, 224, 227, 229, 256, 257, 258
 — Knut 310, 320
 — Knut Eerikinpoika 30, 31, 32, 49, 74, 75
 — Knut Jönsinpoika 145, 159
 Köhn, ratsumestari 352

 Lagerfelt, Israel 300
 Lagerqvist, Erik 314
 Lang, Kristina 369
 Lars Olofsson (Björnram) 50
 Lars Pedersson (Hård af Segerstad) 35
 Lasse Henrikinpoika (Hordell) 94, 109, 328, 340, 341
 Lasse Holgerinpoika 44
 Lasse Jönsinpoika 328
 Lasse Laurinpoika 143
 Lasse linnankirjuri 88

 Lasse Matinpoika 34, 74
 Lasse Olavinpoika 41
 Lasse Torsteninpoika (Ram) 80, 142
 Laurentius Haquini Westrogothus 248
 Laurentius Petri 151
 Lauri Mikonpoika 82, 134
 Lauri Perttelinpoika 228, 329, 340, 392
 Lauri Pietarinpoika (Stubbe) 87, 328, 331, 407
 Lauri Sigfridinpoika 220, 221, 329, 333
 Leijonhufvud, Abraham 191
 — Ebba 122
 — Mauritz 177
 Lenning, Sven 325, 338
 Lilljeholm, Matias 297
 von der Linde, Lorentz 310
 Lindegren, Nils Nilsson 314
 Ljungo Thomae 377
 Loccenius, Johannes 225
 Lundius, Carl 314
 Lydik Henrikinpoika 328, 335
 Lythraeus, Anders 221, 329, 336
 Läck, Daniel Niilonpoika 368

 Magnus Arvidi 97
 Margareta Hansdotter 367
 Margareta Henrikintytär 418
 Margareta Håkanintytär 377
 Margareta Matintytär 417
 Margareta Simontytär 412
 Margareta Tuomaantytär 420, 428
 Marika Jaakontytär 359
 Marsvin (Delphin), Karl Sigfridinpoika 418
 Martti Henrikinpoika 328
 Martti Mikaelinpoika 227, 329, 333, 338, 367
 Martti Simonpoika 215, 216, 339, 383
 Matthaëus Matthiae 175

- Mathias Bartholdi 376
 Matti Antinpoika 402
 Matti Hannunpoika 146, 337, 339
 Matti Jönsinpoika 379
 Matti Laurinpoika (Hästesköld)
     43, 104
 Matti Markuksenpoika 95, 340
 Matti Martinpoika (Djäkn) 27
 Matti Olavinpoika 174
 Matti Paavalinpoika 342, 344, 360
 Matts Tordsson 35
 Maunu Henrikinpoika (Dönsbyn
     suku) 78, 80, 331
 Maunu Niilonpoika (Ahtisten su-
     ku) 76, 77, 80, 88, 89, 93, 111
 Melartopoeus, Gabriel 325, 330,
     335, 339
 — Josephus Matthiae 404
 Michael Henrici 378
 Michael Michaelis 333, 401
 Mikael Zachrisson 329
 Mikko Antinpoika 359
 Mikko Matinpoika 339
 Mikko Paavalinpoika 147, 330,
     340
 Mikko Sigfridinpoika 175
 Miltopaeus, Johan 330
 Montanus, Georgius 279
 Munck, Hans 186
 Munselius, Canutus 330, 336
 — Jakob 330, 337
 — Johan 324, 330
 Mörner, Hans 319

 Natt och Dag, Åke Axelsson 191
 Nicarlus, Jakob 223, 329
 Niilo Birgerinpoika 78, 82
 Niilo Eerikinpoika 196, 200, 206
 Niilo Ingenpoika 78
 Niilo Maununpoika 82
 Niilo Pietarinpoika 87
 Nils Eskilsson 41
 Norenus, Erik Erlandsson 223
 Nurckerus, Simon 359

 Olaus Petri 367
 Olavi Antinpoika 412
 Olavi Laurinpoika (Stubbe) 94,
     97, 151, 156, 328, 331, 337
 Olavi Laurinpoika, kunink. sih-
     teeri 407
 Olavi Maununpoika 187
 Olavi Olavinpoika (Winter) 187,
     201, 206
 Olavi Trottenpoika 88
 Olavi Yrjänänpoika (Galt) 429
 Olof Henriksson (Stengafvel) 106
 Olof Persson 384
 Oxenstierna, Aksel 173, 185, 190,
     200, 221, 223, 224, 226, 227,
     255, 257, 258, 266
 — Gabriel 192, 193
 — Gabriel 227, 258, 260
 — Gabriel Gabrielsson 319
 — Gustav 134
 — Gustav 250, 324
 — Karl 260, 319
 Paavali Antinpoika 340, 404
 Paavali Hermaninpoika 30
 Paavali Niilonpoika 403
 Paavali Olavinpoika Kirjuri 93
 Paavali Pietarinpoika 370, 377
 Palmbaum, Mikael 409
 Pentti Lydekenpoika (Djäkn) 27
 Per Månsson 406
 Pertteli Eerikinpoika 18, 143, 145
 Pertteli Henrikinpoika 156
 Pertteli Jönsinpoika 102, 103, 104,
     105
 Pertteli Simonpoika 399
 Pertteli Tuomaanpoika 220
 Pertteli Yrjänänpoika 340
 Pertti Eerikinpoika 377
 Petraeus, Eskil 410
 — Samuel 324, 330
 Petrellius, Nicolaus 297
 Petrus Bartholdi 418

- Petrus Benedicti 213
 Petrus Thomae 417
 Philippus Martini 419
 Philippus Theobaldi 373
 Pietari Hannunpoika Kirjuri 339
 Pietari Jönsinpoika, lainlukija 329,
 . 333
 Pietari Jönsinpoika, vouti 396
 Pietari Laurinpoika Kirjuri 93,
 101, 102, 105, 106
 Pietari Laurinpoika (Stubbe) 411
 Pietari Maununpoika 223
 Pietari Niilonpoika 93, 331, 399
 Pietari Olavinpoika 329
 Pietari Sigfridinpoika 142, 154,
 338, 340, 341, 387
 Pietari Simonpoika 396
 Pietari Steninpoika (Renhufvud)
 30
 Pietari Tuomaanpoika 223, 338,
 340, 343
 Piper, Henrik 227, 231, 260
 Pistohjelm, Eerik Pietarinpoika
 396
 Plagman (Ehrnrooth), Johan 297,
 323, 326, 333
 Plagman, Johan, lainlukija 324,
 330, 333
 Plagman, Petter 412
 Plantin, Nils Bengtsson 222
 Planting, Joen 214
 Posse, Gustav 308
 — Knut 310
 Psilander, Nils 297, 323
 Purta, Hannu Pietarinpoika 328,
 383
 — Pietari 413
 von Pyhy, Conrad 107
 Pääsa, Yrjänä Sigfridinpoika 413
 — Yrjänä Yrjänänpoika 220
 Raam, Peder Nilsson 349
 Rautala, Hannu Matinpoika 360
 von Rechenberg, Hans 198, 200,
 226
 Reissner, Mikael 146
 Reuter, Eerik Mikonpoika 329
 Rhalambius, Elias 416
 — (Rälambstierna), Magnus 222,
 223, 329
 Ribbing, Lindorm 191
 — Per 190
 Rokes, Baltzar 414
 — Johan 291, 305, 330, 338
 Rosencrantz, Krister 305
 Rosenhielm, Erik 314
 Rosenhane, Bengt 324
 — Schering 308, 309
 Ross, Jakob 325
 Rothenius, Gustav 306, 329
 Rothovius, Elisabet 427
 Ruskiapäätä, Margareta 405
 — Sigfrid 405
 Ruuth, Helena 406
 Rynning, Aksel 183, 192, 193, 195,
 196, 200, 201
 Rytter, Mikko Eerikinpoika 371
 Rälamb, Bror 192
 — Klaus 323
 Sabanchorus, Nils 214
 Sabelhjerta, Bengt Larsson 361
 Sakarias Sakariaanpoika (Wil-
 landh) 428
 Sarfve, Sigfrid Henrikinpoika 338
 Sche(i)ding, Filip 192, 193, 199,
 200, 201, 260
 Scheel von Suckov, Joakim 190,
 195, 201
 Schillerfelt, Samuel 314
 Schilling, Märten 300
 Schmedeman, Katarina 424
 Schnack, Jakob 297
 Schrapffer, Adam 192, 212
 Schüttehjelm, Johan 324
 Seikkoinen, Pekka 102

- Severin Paavalinpoika 30, 74
 Severin Pietarinpoika 329
 Severin Sigfridinpoika 418
 Sigfrid Jönsinpoika 215, 216, 258, 329, 340
 Sigfrid Matinpoika 95, 98, 339, 340
 Sigfrid Pietarinpoika 94, 147, 151, 156, 331, 337, 412
 Sigrid Andersdotter 381
 Simon, auskultantti 226
 Simon, pappi 359
 Sipi Olavinpoika 396
 Skalm, Niilo 78
 Skinnare, Sigfrid Laurinp. 399
 Skulte, Matts Perssin 82, 89
 Skytte, Bengt 267, 272
 Slatte, Anders 74, 75, 87
 Soop, Karl 254
 — Mattias 227, 231, 260
 Sparre, Eerik 38
 — Eerik 313
 — (Fleming), Hebla 137
 — Per 307
 — Svante 246
 Speitz, Hartvig Henrikinpoika 219, 329, 331
 Spiekernagel, Didrik 200, 214
 Spåra, Eerik 77, 90, 91, 93
 — Margareta 364
 Stenbock, Katarina 137
 — Svante 190, 191
 Sten Henrikinpoika (Finne) 42, 75, 83
 Sten Henrikinpoika (Renhufvud) 26
 Sten Henrikinpoika (Tawast) 340
 Stenius, Martinus Thomae 338
 Stiernhöök, Andreas 314
 Stiernstrahl, Johan 314
 Storck, Eerik Hannunpoika 370
 Streng, Elias 325, 330
 — Jonas 421
 Strählman, Katarina 366
 Stubbe, Henrik Olavinpoika 331
 Stålarin Arvid Eerikinpoika 136, 144, 153, 182, 188, 189, 191
 — Arvid Hannunpoika 214
 — Eerik Arvidinpoika 76
 — Eerik Olavinpoika 42, 76, 78, 90, 91
 — Olavi Eerikinpoika 30, 46, 74, 75, 76, 111
 Stålhandske, Hans 186
 Sune Sunenpoika (Ille) 27
 Sunnanväder, Peder 52
 Suurpää, Laurentius 31
 Swartt, Anders Israelinpoika 220, 224
 Svart, Sven 296, 324
 Svart, Yrjänä 429
 Sven Olavinpoika 338
 Svenske, Pietari Laurinpoika 42, 77, 93
 Sylvius, Johan 314
 Tasainen, Henrik 422
 Tawast, Arvid Henrikinpoika 146, 147, 148, 188
 Teit, Henrik 224, 329
 — (Teitti), Jaakko 102, 108, 338, 341, 342
 — Lauri Martinpoika 424
 — Martti Laurinpoika 423
 Thesleff (Stiernstedt), Johan 324, 330, 337, 340
 — Petter 270, 424
 Thomas Ingonis 378
 Thomas Persson 147
 Tolpo (Losköld), Mårten 326
 Tott, Eerik Akselinpoika 26
 — Klaus Åkenpoika 94, 106, 135, 136, 142, 157
 — Klaus 309, 310, 311
 — Åke Klaunpoika 41

- Torsten Henrikinpoika 90, 328, 341
 Tuomas Eerikinpoika, vuokraaja 260
 Tuomas Eerikinpoika, Mäntsälästä 156
 Tuomas Eskelinpoika 363
 Tuomas, junkkeri 48
 Tuomas Niilonpoika 82, 89, 101
 Ture Jakobsson (Rosengren) 209
 Tönne Jöransson 192, 196
- Ulfsparre, Hans Eriksson 191
- Wachtmeister, Hans 319
 Valborg Andersdotter 391
 Wallenius (Wallenstierna), Olof 223, 324, 329, 337, 340, 426
 — Samuel O. 324, 330
 Valpuri Sakariaantytär 338, 367
 Wassenius, Johan 297, 314
 Werme, Joen 56
 Wesilaxius, Henrik Jaakonpoika 386
 Westgöte, Anders 43, 84
 — Jöns 42, 83, 93
 Wigelius, Lars 333, 337
 — Laurentius Algothi 372
 — Petrus, ks. Ekenberg
 — Sveno 427
 Wijk, Kaarle Niilonpoika 342
- Wildeman, Arvid Olavinpoika 360
 — Arvid Tönnenpoika 188, 189, 190, 191
 — Henrik Tönnenpoika 192, 198
 Willandh, Elias Sakariaanpoika 330
 — Lauri Sakariaanpoika 330, 333
 — Sakarias Sakariaanpoika 428
 Witting, Elsa 415
 — Susanna 405
 Wolle, Jakob 214
- Yrjänä Antinpoika 401
 Yrjänä Hannunpoika 214
 Yrjänä Henrikinpoika 200, 329, 331, 333
 Yrjänä Jönsinpoika 200, 327, 329, 333, 339, 341, 343, 372
 Yrjänä Olavinpoika 339
- Zacharias Andersson 227
 Zacharias Olai 338
 Zadelerus, Marcus Pauli 429
 Zadler, Jöran 302, 325, 330, 336
- Ake Hansson 33
 Ake Yrjänänpoika 31
- Äimä, Antti Jaakonpoika 358
- Örne, Häkon 120

Referat

YRJÖ BLOMSTEDT

UEBER DIE BESETZUNG UND HANDHABUNG DER LANDRICHTER- UND LANDBEZIRKSRICHTERÄMTER IN FINNLAND VON 1523 BIS 1680.

Das Bild, das noch in die neueste Zeit von der finnischen geschichtswissenschaftlichen Literatur über das Rechtswesen des XVI. und XVII. Jhdts. gegeben wurde, war nicht gerade rosig. Die Quellen, in der Hauptsache Beschwerdeschriften, wurden im allgemeinen ohne Vorbehalte als vollgültige Fakta anerkannt. Nun hat, in seiner Studie über die Geschäftsführung der Landbezirksrichterämter im eigentlichen Finnland während des XVI. Jhdts, Prof. Dr. PENTTI RENVALL der Meinung Ausdruck gegeben, dass die Substitute besser waren als ihr Ruf. Da schwedische Forschungen zu dem gleichen Resultat geführt haben, wird in der vorliegenden Arbeit der Versuch gemacht, die mit dem Substitutensystem verbundenen Fragen zu überprüfen, und zwar für die ganze Dauer von dessen Bestehen auf gesamtfinnischer Ebene.

Praktische Gründe führten zu einer Einteilung in fünf Perioden, u.zw.

- 1) von Gustav Wasas Befreiungskrieg bis zur Machtübernahme durch Johan III., d.i. 1523—1568;
- 2) von 1569 (Einführung der Adelsprivilegien) bis zur Unterwerfung der finnischen Opposition durch den Herzog Karl (den späteren Karl IX.) i.J. 1599;
- 3) von 1600 bis zur Gründung des Hofgerichtes in Abo 1623;
- 4) von 1623 bis zur Zusammenlegung des hofgerichtlichen Beisitzeramtes (hovrättsassessor) und des Landbezirksrichteramtes 1653 sowie
- 5) bis zu der 1680 erfolgten Reduktion der richterlichen Ämter.

Die hier benutzte Methode fusst auf der von Professor RENVALL verwendeten; d.h. es wurde aus den Angaben in vorhandenen Gerichtsbüchern, Busselisten und verschiedenen Urteilen eruiert, inwieweit die jeweiligen Geschäfte von den Landbezirksrichtern selbst oder von den betr. Substitutengruppen (siehe weiter unten) wahrgenommen wurden. Das hierdurch erhaltene Ergebnis wurde vervollständigt einerseits durch eine Untersuchung der allgemeinen Möglichkeiten für die eine Gruppe, ihre Dienstgeschäfte sorgfältig zu versehen und andererseits durch eine kritische Auswertung der verschiedenen Beschwerdeschriften. Ergänzt ist das Bild dieser Entwicklung durch die Einbeziehung der Anstrengungen, die von behördlicher Seite gemacht wurden, um die Zustände im Rechtswesen zu verbessern.

Zu Ausgang des XV. Jhdts. gliederte sich Finnland in zwei

Gerichtssprengel (lagsaga, mit Landrichter, »lagman«) und 15 Landgerichtsbezirke (domsaga, mit Landbezirksrichter, »härads hövding«) Die Richter wurden nach voraufgegangener landrechtsmässiger Wahl durch den König berufen und haben sich nur in sehr seltenen Fällen von Substituten vertreten lassen.

I. 1. Wie schon durch JAN ERIC ALMQUIST nachgewiesen, sind die Bestimmungen des Landrechtes über die Wahl von Landrichtern (lagman) und Landbezirksrichtern (härads hövding) bereits unter dem Reichsstatthalter Svante Nilsson ausser Acht gelassen worden, doch lässt sich erst für die Regierungszeit Gustav Wasas mit Sicherheit sagen, dass die Berufungen ausschliesslich auf der Gunst des Königs beruhten. Bei einem Versuch zum Kompromiss in der Machtverteilung zwischen Johan III. und Herzog Karl innerhalb des Herzogtumes sowie bei späteren Anlässen wurden verschiedentlich Reformvorschläge zur Wiedereinführung der Amtseinstellung nach vorangegangener Wahl unternommen. Alle diese Versuche sind jedoch bis zu der zweiten Hälfte des XVII. Jhdts. misslungen und hierauf erachtete das Stockholmer Hofgericht (1660), dass der Bauernstand wegen Nichtgebrauchmachung (non utendo) seiner Rechte der Teilnahme an der Richterwahl verlustig gegangen sei. Schon anlässlich der Vergabe der Adelsprivilegien im Jahre 1569 wurde dem König das Recht zuerkannt, einen beträchtlichen Teil der Richterämter, und zwar u.a. alle Landbezirksrichterämter in Finnland, nach seinem Gutdünken mit Hofbeamten usf. zu besetzen, und hierdurch war das Ernennungsrecht des Königs z.B. für Finnland in praxi legalisiert.

2. Bei Festsetzung der sog. Reiterdienstpflicht, die von Belehnten zu leisten war, wurde von den 1520er Jahren an das Richteramt miterfasst, womit es demnach anderen Belehnungsformen gleichgestellt wurde. Die Landbezirksrichter- bzw. Landrichter hatten jedoch, da die betr. Belegungsgelder nicht durch die Krone einziehbar waren, die Eintreibung ihres Zinses selbst zu erledigen. Unter Erik XIV. erlosch die Reiterpflicht für den Richterstand, dürfte jedoch später noch einmal eingeführt worden sein, bevor sie noch vor Ausgang des XVI. Jhdts. endgültig wegfiel. Während sich der Charakter dieser Ämter de iure nun insofern änderte, als sie nicht mehr den eigentlichen Belehnten zugerechnet wurden, gewann ihre Handhabung gerade jetzt eine immer grössere Ähnlichkeit mit der von Belehnten.

II. Während der Jahre 1523—1568 war das Land in drei (1560—1565 nur in zwei) Gerichtssprengel und in sechzehn (1558—1563 siebzehn) Landgerichtsbezirke gegliedert (hierzu die Karte auf S. 47). Auf Basis der (S. 48—73 abgedruckten, auf Grund des benutzten Materials ausgearbeiteten) topographischen u. chronologischen Liste über die zu ermittelnden Richter und ihre Vertreter liegt der Schluss nahe, dass während der ersten Regierungsjahre Gustav Wasas die Richterämter und die mit ihnen verbundenen Einkünfte in erster Linie an solche Personen vergeben wurden, die den König bei seinem Befreiungskampf unterstützt hatten. Später ist es nicht mehr möglich, im gleichen Umfang einen Hauptnenner für Belehnungen zu finden; doch ist eine Gruppe Belehnter klar zu unterscheiden: die ehemaligen Hofbeamten und -Bediensteten. Wer einmal mit einem Richteramt belehnt worden war, dem verblieb es in der Regel auf Lebenszeit, sofern er sich keine dienstlichen Vergehen zu schulden kommen liess. Als allerdings Herzog Johan (später Johan III.) über

das Herzogtum »Finnland« herrschte (das war damals der südwestliche Landesteil) scheint es ihm nahegelegen zu haben, die Richterämter in fortlaufendem Wechsel zu vergeben. Dass die Belehnungen zu einem wesentlichen Teil den politischen Veränderungen unterworfen waren, zeigen die Uebersichten auf S. 79 und 81, durch die die Veränderungen des Jahres 1563 (Sturz Johans) und die des Jahres 1568 (Johans siegreiche Revolte gegen Erik XIV.) beleuchtet sind. Während sich die Veränderungen d.J. 1563 nur auf das Herzogtum beziehen, betrafen die letzteren ganz Finnland.

Die Richter waren mit wenigen Ausnahmen Adlige; das Amt stand in hohem sozialen Ansehen. Die Einkünfte waren nicht unbeträchtlich, wenn auch die auf S. 83—86 aufgeführten Angaben über die Beträge nur als Einzeldaten zu werten sind.

5. Durch die Bestimmungen des Landrechtes waren die Richter in Fällen rechtsgültiger Verhinderung befugt gewesen, sich vertreten zu lassen, nun aber, als die Gunst des Königs die alleinige Belehnungsgrundlage ausmachte, wurde an die Möglichkeiten des Belehnten, seinen Dienst auszuüben, kein strenger Masstab gelegt. Manche Landbezirksrichter dienten weit von ihren Bezirken entfernt, z.T. an der Ostgrenze des Landes, und waren an der Ausübung jeglicher anderer Geschäfte mehr oder weniger ständig verhindert. Ein anderer Hinderungsgrund lag dann vor, wenn der Richter in gleicher Person auch Vogt und somit, z.B. bei gewissen Verhandlungen als Sachwalter der Krone, Partei war. Bei einer um d.J. 1560 erfolgten Veränderung, durch die die soziale Stellung des Vogtes weit unter die des Landbezirksrichters kam, entfiel zwar dieser Verhinderungsgrund, doch traten andere Umstände auf, die den Richter immer häufiger und länger daran verhinderten, den Verhandlungen beizuwohnen. In den Jahren 1550—1568 wurden nur 47,7 % der Sessionen in Anwesenheit der Landbezirksrichter in ihren eigenen Bezirken abgehalten. Ueber die Geschäftsausübung der Landrichter sind so wenige Angaben erhalten, dass eine statistische Untersuchung hier nicht möglich ist. Richter, die in dem ihnen zugeteilten Gerichtsbezirk beheimatet oder vor der Berufung in ihm tätig gewesen waren, hatten ein vergrössertes Interesse und bessere Möglichkeiten zur Wahrnehmung ihrer Geschäfte, was sich auch aus Tabelle auf S. 91, ergibt. Sie zeigt, dass die 40 v.H. der Landbezirksrichter, die in den ihnen zugewiesenen Bezirken völlig fremd waren, nur 16 % der Sessionen beiwohnten.

6. Zur Vertretung herangezogen wurden vor den fünfziger Jahren des XVI. Jhdts in der Hauptsache a) andere Richter, b) Schreiber sowie c) persönliche Bedienstete der Richter. Den Vertretungsanteil der verschiedenen Kompetenzgruppen v. 1550—1568 zeigt Tab. auf S. 97. Die Vögte und Schreiber bilden mit 28,2 % die grösste Gruppe, während die Geistlichen und akademisch Gebildeten (6,9 %) mit den Bürgermeistern und Ratsherren (5,2 %) die kleinste Gruppe bilden. Etwas mehr als die Hälfte der Sessionen wurde trotz allem von Richtern geleitet, nachdem 4,3 % der Richter in fremden Bezirken an Sessionen teilgenommen haben. Die Tab. auf S. 98 zeigt, dass 76 % der Vertreter aus ihrem Dienstbezirk stammten oder sonstige Verbindungen mit der betr. Gegend hatten. Ueber die Voraussetzungen und Kompetenzen der Angehörigen der einzelnen Vertretergruppen lässt sich nur umrissweise annehmen, dass bei allen gewisse Möglichkeiten vorhanden waren: die Vögte verfügten über Erfahrungen in öffentlichen Geschäften, die Pröpste konnten Moses' Gesetze und das Kirchengesetz, den Ratsleuten war das Stadtrecht vertraut usf.

7. Die Gründe der während dieser Periode gegen die Richter und ihre Vertreter erhobenen Beschwerden waren a) Parteilichkeit, b) Bestechung, c) Eigennutz; die beiden ersteren zu beweisen gelang selten, die dritte Beschwerde richtete sich mehr auf die Zinseintreibung als auf die Geschäftsausübung.

8. Es muss ohne Zweifel zugegeben werden, dass die rechtliche Kontrolle dadurch verschlechtert worden war, dass immer seltener königliche Rügegerichte (konungsråfst) abgehalten wurden. Aus der fraglichen Periode ist nur der Aufenthalt Gustav Wasas in Åbo aus dem Jahre 1530 bekannt, als das einzige Mal, wo der König selbst Recht sprach. Weitere königliche Richtsprüche — laut Gesetz eine alljährliche Erscheinung — wurden nur noch 1545 und 1563 abgehalten. Die »königlichen Schöffen« (konungens nämnd) die als ein gefürchtetes Blutgericht in die Geschichte eingegangen sind, konnte sich wegen ihrer Entartung und wegen ihrer kurzen Amtsdauer (1561—1568) nicht zu der beabsichtigten Kontrollinstanz entwickeln.

III. Die Periode 1568—1599 erbrachte hinsichtlich der Bezirkseinteilung nur eine Änderung: i.J. 1578 wurde aus den östlichen Teilen des südfinnischen Landgerichtssprengels der karelische Sprengel gebildet.

1—3. S. 109—133 bringt ein Verzeichnis über die richterlich belehnten Landrichter (Landbezirksrichter) und deren Vertreter in chronologischer und topographischer Folge. Aus der Liste ergibt sich, dass die meisten Richter adlig, einige von Hochadel waren. Die Abhängigkeit von der Gunst des Königs war vollständig, kennzeichnend für die fragliche Periode sind dauernde Personenwechsel, u.z.w. besonders — wie auch früher — in Zusammenhang mit innenpolitischen Krisen. Innerhalb der Beamtenhierarchie standen die Posten in hohem Ansehen, die Landrichter waren Reichsräte.

4. Die Quellen dieser Zeit sind etwas reichhaltiger und lassen u.a. erkennen, dass der Richterzins entweder kollektiv (ein bestimmter Wert in natura oder in Geld, z.B. pro Kirchspiel) oder nach der Einwohnerrolle (ein bestimmter Geld- oder Naturalienwert für jeden Bauer) erhoben wurde. Nachdem sich der nach Einwohnertaxen erhobene Zins für die Richterämter mit der zunehmenden Kolonisation erhöhte, während die Kollektivtaxe ein für allemal festgesetzt war, wollten auch die Richter der letzteren Kategorie ihren Zins erhöhen, gelegentlich sogar verdoppeln. Aus Tab. auf S. 141 sind einige allerdings nicht ganz sichere und auch unzusammenhängende Angaben über die Höhe der richterlichen Einkünfte nach den Angaben des Belehnungsregisters ersichtlich. Aus dieser Periode stammen auch die ersten Angaben über die Besoldung von Vertretern; eine Angabe spricht von 25, eine andere von 16 Schw. Talern Jahreslohn für Dienstausübung und Zinseintreibung.

5. Gegenüber 47,7 % während der Vorperiode haben die Richter ihre Geschäfte nun nur noch zu 30,7 % wahrgenommen. Dieser Rückgang bezieht sich eigentlich auf die sechziger und siebziger Jahre, während der Anteil der Richter gegen Ende des Jahrhunderts wieder im Steigen ist. Wie schon früher ist eine Relation von persönlicher Dienstausbübung und Ansässigkeit zu erkennen.

6. Die Stellvertreter erhalten während dieser Zeit immer mehr eine Position, die der eines Beamten ähnelt. Die Zahl der Pfarrer geht zurück — ab 1590 gab es keine Vertreter geistlichen Standes mehr — und der Anstieg der Vogt- und Schreiberzahlen (von 28,2 % auf

41,7 %) geht in dieser Periode in erster Linie auf Kosten der Richter. Die Anteiligkeit der einzelnen Gruppen geht aus Tab. auf S. 150 hervor; die Tab. auf S. 153 veranlasst zu dem Schluss, dass die Ortskenntnis der Vertreter abgenommen hat.

9. Bei den Beschwerdegründen hat sich nicht viel geändert; in der Hauptsache beklagt man sich über die Bestechlichkeit der Richter und ihrer Stellvertreter. Die Verwendung von Stellvertretern wird nicht generell als ein Misstand hingestellt, doch lassen einige Ausserungen von Herzog Karl und Sigismund erkennen, dass die Regenten selbst schon so dachten.

8. Unter der Regentschaft des Herzogs Karl wurden einzelne Beschlüsse über Massnahmen gefasst, die letzten Endes einer tatsächlichen Justizreform gleichgekommen wären. Karl hatte schon 1570 in seinem Herzogtum mit der nachträglichen Durchsicht von Gerichtsbüchern begonnen und dehnte diese Kontrolle 1593 auf das ganze Land aus. Durch Dekret wurde verordnet, dass die Richter den Sessionen in eigener Person beiwohnen und gesetzeskundig sowie gerecht denkend sein sollten. Für Richtsprüche wurde eine Taxe festgesetzt und die Bestimmungen über den richterlichen Zins wurden für das ganze Reich vereinheitlicht. Ferner sollte ein neuer vorgesetzter Gerichtshof gegründet werden, dies allerdings unter Formen, die eher an die ehemaligen Königs-Rüegerichte erinnerten. Alle diese Reformen allerdings blieben — wenigstens eine Zeitlang — blosses Geste.

IV. 1—3. Die Periode 1600—1623 brachte keine Veränderung der Bezirkseinteilung. S. 163—187 bringt ein Verzeichnis der Richter und ihrer Stellvertreter, und hier zeigt sich, dass diese Jahrhundertwende für die richterliche Belehnung in Finnland einen Wendepunkt erbrachte. Nach der Unterwerfung der Opposition in Finnland wurden die meisten Richter in Finnland aus ihren Ämtern entfernt, einige wurden hingerichtet. An ihre Stelle traten Leute ohne oder so gut wie ohne Kenntnis der Gegend, Karls Günstlinge oder Helfershelfer. Vom Beginn des XVII. Jhdts an wurden die Richterämter immer mehr an höhere oder niedrigere Bedienstete der allmählich entstehenden Ministerien vergeben, d.h. also an Kämmerer, Sekretäre u.ä.m. Das Amt des Landrichters besteht von etwa 1620 an mit Sitz im Reichsrat. Seine Inhaber sind auch mit den Landbezirksrichterämtern belehnt.

4. Unter diesen Verhältnissen wurde der nunmehr einheitlich erhobene Landrichter- und Landbezirksrichterzins mehr zu einer Unterstützung für standesgemässes Leben in einem Grossmachtsstaat als zu einem direkten Entgelt für in der Justizverwaltung geleistete Dienste.

5. Der Anwesenheitsanteil der Landbezirksrichter sinkt während dieser Periode enorm (nur noch 7,4 %). Da also nur noch ganz vereinzelte Richter in Ausnahmefällen persönlich die Sessionen mitmachen (nach 1610 sporadisch, letztmalig 1625), gelangt die Justizverwaltung so gut wie völlig in die Hände der Stellvertreter.

6. Die Stellvertreter wurden von den Richtern ernannt und sind als reguläre Beamte anzusehen. In der Mehrzahl handelt es sich bei ihnen um ehemalige Vögte und Schreiber (Anteil an den Sessionen: 72,4 %, die Tab auf S. 203). Die örtliche Vertrautheit spielt dieselbe grosse Rolle wie auch früher bei der Wahl der Stellvertreter.

V. 1—2. Die von Herzog Karl eingeführte Nachprüfung der Gerichtsbücher ging weiter und nahm, nachdem er König geworden war, festere Formen an. Im Jahre 1602 wurde für diesen Auftrag ein »Reichsanwalt« mit Sitz in der königlichen Kanzlei berufen; der Amtssitz wurde jedoch nach Gründung des Stockholmer Hofgerichtes (1614) nach dort verlegt. Es sind auch Notizen über die Nachprüfung finnischer Gerichtsbücher in Stockholm vorhanden, doch ist die Tätigkeit der finnischen Gerichte erst seit dem Jahre 1623 genauer zu verfolgen, als das Hofgericht zu Åbo (Turku) gegründet war.

3. Die von unteren Gerichten eingehenden Gerichtsbücher gab das Hofgericht zwei oder drei seiner Beamten zur Durchsicht. Von diesen Herren wurden dann in gesonderten Listen nach dem Text Bemerkungen angelegt, die sich in den betr. Gerichtsbüchern oftmals erhalten haben. Den Vertretern, die die Bücher eingereicht hatten, oblag die Abgabe schriftlicher Erläuterungen, und da auch diese Dokumente z.T. erhalten sind, lässt sich ein Einblick in die Vorstellungen der »Gesetzesleser« (lagläsare) gewinnen. Die frühere Forschung hatte als Quellenmaterial nur die Gerichtsbücher und die Anmerkungen der Hofgerichtsmitglieder benutzt, liess die Antworten der »Gesetzesleser« jedoch meist ausser Acht, und es wurde so gut wie völlig unerwähnt gelassen, dass es eine stattliche Anzahl von Gerichtsbüchern gibt, die die Prüfung anstandslos durchlaufen haben. Da sich im übrigen die Anmerkungen auf die in den jeweiligen Gerichtsbüchern zu findenden Vorgänge beschränken, stellen sie keinen sehr zuverlässigen Grund für Untersuchungen dar, die eine Auffassung vom tatsächlichen Niveau des seinerzeitigen Rechtswesens zu vermitteln trachten. Immerhin sind diese Anmerkungen jedoch von hohem Wert, ebenso wie die einzelnen Instruktionen, die das Hofgericht im Bestreben nach einheitlichen Rechtsnormen an die »Gesetzesleser« ergehen liess.

4. Nicht immer konnte Beschwerden gegen weniger gute »Gesetzesleser« unmittelbar stattgegeben werden, denn es gab, zumal im Osten Finnlands, so wenige Gesetzkundige, dass selbst auf Grund offenerbareren dienstlicher Vergehen nicht sogleich Absetzungen ausgesprochen werden konnten. Einige Amtsenthebungen wegen dienstlicher Vergehen erfolgten übrigens auch wegen ungenügender Gesetzeskenntnis, nachdem eine finnische Ausgabe des Gesetzeswerkes nicht vorlag.

5. Von 1627 an wurden vom Hofgericht in Stockholm zur weiteren Ausbildung in der Praxis des Richteramtes auch Auskultanten aufgenommen. Dieser Umstand blieb für Finnland allerdings ohne grössere Bedeutung, denn nur vier der zwischen 1627—1685 in Stockholm ausgebildeten haben später in Finnland gewirkt. Nachdem vom Jahre 1633 an auch Åbo das Recht zur Aufnahme von Auskultanten erhielt, dürfte sich aber die Kompetenz der Vertreter auch in Finnland allmählich etwas gebessert haben.

6. Vom Jahre 1629 an bekamen die Hofgerichte bei der Ernennung von Vertretern insofern das letzte Wort, als der betr. Landbezirksrichter seinen Vertreter zwar selbst benennen, ihm aber erst nach Zustimmung des betr. Hofgerichtes die Amtsgeschäfte übertragen durfte. In der Mehrzahl der Fälle erfolgte die Ernennung des jeweiligen Stellvertreters und die damit verknüpften Geschäfte durch Hofgericht selbst, da sich die Landbezirksrichter immer ausschliesslicher für die Erträge ihrer Ämter interessierten.

7. Die Besoldung der »Gesetzesleser«, bislang eine rein interne

Angelegenheit zwischen dem Richter und seinem Stellvertreter, wurde durch Eingreifen Per Brahes behördlich geregelt; es wurden ihnen (jährlich?) pro Sessionsort 10 Silbertaler erstattet. Auf dieses niedrige Entgelt, das übrigens ja jahrelang unbezahlt blieb, wurde es u. a. denn auch zurückgeführt, wenn die »Gesetzesleser« zu Schaden des Rechtswesens als bestechlich oder raffgierig geschildert wurden.

VI. 1—3. Die Bezirkseinteilung erfuhr in dieser Periode verschiedene Veränderungen (Karte auf S. 274), ausserdem haben von den dreissiger Jahren an die alten Grafschaften und Baronien selbst die Rechtspflege übernommen. Diese Gepflogenheit ging auch in den von den späten vierziger Jahren an gegründeten neuen Grossbelehnungen weiter. Ein Verzeichnis über die Amtsinhaber und ihre Vertreter befindet sich auf S. 233—255; das Verzeichnis zeigt, dass sich diese Stellen damals zumeist in Händen der Hocharistokratie oder des Reichsrates befanden, und dass nur zwei der Ämter (gegen Ende dieser Periode) von eigentlich finnischen Richtern eingenommen wurden. Es bedeutete einen symptomatischen Schritt, dass ein Teil der Richterzinse (in Finnland in 4—6 Landgerichtsbezirken) in den Jahren 1628 und 1642 als Gehaltsaufbesserung den Assessoren und Beamten des Hofgerichtes zuerkannt wurden. Auf die Dienstausbübung nahmen letztere jedoch keinen Einfluss. Während der gesamten Zeit ist nur ein Richter (Henrik Fleming, i. J. 1625) einmal bei einer Session zugegen gewesen.

4. Die Tab. auf S. 259 gibt einen Ueberblick über die seinerzeitigen Richterbezüge. Da die Einziehung dieser Bezüge oftmals mit erheblichen praktischen Schwierigkeiten verknüpft war, wurden sie gelegentlich verpachtet, wobei dann der betr. Richter selbst für die durch die Rechtspflegemassnahmen erwachsenden Unkosten aufzukommen hatte.

5. Die Möglichkeit zum Auskultieren bestand zwar erst seit d. J. 1635 und die Universität in Abo wurde erst 1640 gegründet, doch hatten diese Ereignisse auch schon in der vorliegenden Periode einen merkbaren Einfluss auf die Wahrnehmung der Amtsgeschäfte durch die einzelnen Gruppen.

Der Anteil der Auskultanten und Personen mit akad. Bildung betrug 35,3 %, während der Anteil der Vögte und Schreiber auf 30,2 % gefallen ist. Gestiegen ist dagegen der Anteil der städtischen Richter (siehe Tab. auf S. 264). Hiernach zu urteilen war den Bemühungen des Hofgerichtes Erfolg beschieden. Auch die Ortskenntnis ist zurückgegangen, denn nun hat nur noch etwa die Hälfte der Stellvertreter vor der Amtseinsetzung mit ihrem Bezirk in Beziehungen gestanden. Die »Gesetzesleser« werden zu einer von der übrigen Beamtschaft immer klarer sich abhebenden Gruppe.

6. Das Vertretersystem hatte, wie auch die Belehnung mit dem Richteramt, viele Nachteile. Nach langen Diskussionen wurde vom Reichsrat 1649 schliesslich dekretiert, dass die Richter hinfort ihre Ämter entweder selbst wahrnehmen oder zurücktreten sollten. Dieser Beschluss wurde trotz des lebhaften Widerstandes seitens des Adels vom Reichstag desselben Jahres angenommen. Die Entwicklung nahm jedoch nicht den vom Reichstag vorgesehenen Weg, weil man gleichzeitig mit dem Misstand aufräumen wollte, dass manche Hofgerichtsrichter jahrelang ohne Bezüge geblieben waren. Im Jahre 1652 wurden die Vollmachten der Landbezirksrichter allgemein widerrufen, und im Juni und Juli des darauffolgenden Jahres wurden in so gut wie sämtlichen Bezirken des Reiches die Hofgerichtsassessoren

und -beamten zu Landbezirksrichtern ernannt. Während die Richter an anderen Orten alle Geschäfte während des Jahres wahrzunehmen hatten, wurde den Richtern in Finnland nur die Teilnahme an einer Session vorgeschrieben. Wegen der langwierigen Reisen durften zwei der gesetzlich vorgeschriebenen Sessionen durch Vertreter abgehalten werden. Diese Einrichtung traf von Anfang an auf starken Widerstand, da die Richter des Hofgerichts hierdurch zu Richtern in zwei Instanzen wurden, und in Schweden nahm man vom Jahre 1654 an nach und nach von ihr Abstand. In Finnland behielt sie aber dreissig Jahre lang Gesetzeskraft, doch wurden die 1653 dem Hofgericht übertragenen Landbezirksrichterämter später allmählich Persönlichkeiten übergeben, die ausserhalb des Hofgerichtes standen (zu letzterem die Tab. auf S. 196).

VII: 1—4. Zur Einteilung s. Karte auf S. 274, aus der hervorgeht, dass die Bezirke unter demselben Richter paarweise zusammengeschlagen wurden in dem Fall, dass der Zins und die anfallenden Dienstgeschäfte wegen des geringen Umfanges der ausserhalb der betr. Grafschaft oder Baronie verbliebenen Gebiete zu klein gewesen wären. Auf S. 273—295 findet sich ein Verzeichnis über die Richter und Landbezirksrichter sowie die Vertreter. Nach den Kreisen, aus denen die Richter stammen, lässt sich diese Periode als eine »Assessor-Richter«-Periode charakterisieren. In Finnland ging man nach und nach hiervon ab, doch waren noch im Jahre 1680 mehr als die Hälfte der Bediensteten Mitglieder des Hofgerichts. Die Landrichterämter wurden den Reichsräten verliehen. In diese Periode fällt das Auftreten der ersten Landbezirksrichter, die sich ganz ihren richterlichen Geschäften widmeten; das war der Fall auf den Ålandsinseln, wo somit das Vertretersystem im Jahre 1653 völlig aufgegeben ward. Einen gewissen Ueberblick über die Einkünfte gibt die Tab. auf S. 298.

5. Die Vorschrift, nach der die Assessoren ein Drittel ihrer Geschäfte in den Landgerichtsbezirken ausüben sollten, wurde zwar dem Buchstaben nach nicht erfüllt, jedoch kam, was de facto erreicht war, dem Angestrebten ziemlich nahe. Es muss allerdings hervorgehoben werden, dass die Assessoren ihre Ämter nicht mit dem Interesse versahen, dass nötig gewesen wäre — der Eifer liess immer mehr nach. Direkt gefährlich war das wiederum nicht, weil die »Gesetzesleser« um diese Zeit ziemlich kompetent waren; das Amt befand sich z.B. im Eigentlichen Finnland ausschliesslich in Händen von formell kompetenten Personen. Dass es auch »Gesetzesleser« gab, die für das Richteramt ungeeignet waren, war nicht auszuschliessen, eine Gefahr für das Rechtswesen hat diese Gruppe aber wohl kaum dargestellt.

VIII. Die Diskussion, die beginnend mit den 50er Jahren des XVII. Jhdts über die Belehrung mit Richterämtern und deren Handhabung einsetzte, zeigt deutlich das Bestreben der Reichsräte, ihre Interessen zu sichern, indem sie durch Verordnung die Belehrung mit diesem Amt nur an Reichsräte zulassen wollten. Der niedrigere Adel dagegen hielt unbeirrbar an seinen Interessen fest und genoss im Reichstag eine gewisse Unterstützung durch den geistlichen Stand, denn der Klerus wollte solche Richter im Amt sehen, die ihre Geschäfte selbst ausübten. Gegner hatte das System der Assessor-Richter auch bei den Herrschenden, aber weil es dort am Mut zu tieferegreifenden Veränderungen fehlte, konnte das System sich jahrzehntelang halten. Zu einer Reform kam es erst in Zusammen-

hang mit der sog. grossen Reduktion im Jahre 1680, die eigentlich zur Verbesserung des Staatsfinanzen durchgeführt werden sollte, aber auch in anderen Punkten der Beseitigung von Misständen gedient hat. Diejenigen Reichsräte, die ihre Landrichterämter selbst wahrnehmen konnten, durften diese bis zu ihrem Tode behalten, hiernach sollten dann Personen ernannt werden, die nicht zum Ratsstande angehörten. Die Hofgerichtsassessoren sollten ihrer Landbezirksrichterämter verlustig gehen und ernannt werden sollte nur, wer selbst im betr. Sprengel wohnte und den Dienst persönlich versehen konnte. Die durch die Reform erfolgten (s. Tab. auf S. 322) Ersparnisse wurden zur Besoldung der Hofgerichtsbeamten verwendet. Der Landrichterzins wurde auf 600 Taler (d.i. um 70—50 %), die Landbezirksrichterbezüge um etwa 66 % gesenkt.

Auf Grund dieser Reduktionsbeschlüsse gingen so gut wie sämtliche Richterämter in Finnland in andere Hände über, und selbst die drei Richter, die im Amt verblieben, erhielten neue Vollmachten. Eine ganze Reihe der neuen Landbezirksrichter war früher Vertreter gewesen, eine Anzahl weiterer »Gesetzesleser« erhielt nun Stellungen als Bürgermeister in finnischen Städten. Von 1680 an wurde streng überwacht, dass nur dann Vertreter verwendet wurden, wenn Dispens oder ein gesetzliches Hindernis vorlag. Das noch heute in Finnland verwendete System der Rechtsverwaltung gründet sich in der Hauptsache auf die Resultate dieser Reduktion.

IX. Wenn auch unsere Kenntnisse der Sozialgeschichte des XVI. und XVII. Jhdts. sehr begrenzt sind, weist die Gesetzesleserschaft doch gewisse gemeinsame Züge auf, so dass man sie als eine soziale Gruppe betrachten kann. Es hat übrigens Familien gegeben, in denen sich der Richterberuf auf der Schwertseite wie auf der weiblichen Linie vererbte; in einigen lässt sich eine ungebrochene Richtertradition seit dem Anfang des XV. Jhdts. feststellen. Der sozialen Herkunft nach betrachtet entstammte der Grossteil der Richter, u.zw. vor allem im XVI. Jhd., dem niederen Adel, der Priesterschaft und dem Bürgerstand. Im folgenden Jahrhundert gehörten sie ihrer Herkunft nach schon zur Beamtenschaft. Angaben, nach denen sogar Bauern als Gesetzesleser aufgetreten seien, sind direkt falsch. Demgegenüber gab es im XVI. Jhd. schon Gesetzesleser, die Grossgrundbesitzer, Reiter u.ä. waren. Diese Personen hoben sich aber deutlich von der grauen Masse ab. Im darauffolgenden Jhd. wurden sie immer klarer zu Mitgliedern der Beamtenhierarchie.

X. Nach einer Rekapitulation der wesentlichsten Ergebnisse dieser Untersuchung bringt der Schluss eine Uebersicht über Parallelen der Entwicklung in Schweden (Finnland) und den anderen nordischen Ländern. Diese Entwicklung mit der in feodaleren Ländern zu vergleichen liegt kein Anlass vor; der Vergleich zwischen den nordischen Ländern zeigt einen wichtigen gemeinsamen Zug, obwohl die Entwicklung — im einzelnen gesehen — sich auf sehr verschiedenen Wegen bewegt. So ist z.B. die Belehnung mit dem Richteramt und das Substitutssystem spezifisch schwedisch (finnisch). Das Endergebnis jedoch ist überall das gleiche — die Hervorhebung der formellen Kompetenz. Durch Misstände, die in den Nachbarländern weniger ausgeprägt waren, sah man sich in Schweden (Finnland) schon im XVII. Jhd. zu Reformen veranlasst, die in diese Richtung wiesen, also weit früher als in den Nachbarländern, während die Bestimmungen über die formelle Kompetenz als Ernennungsgrundlage erst aus dem Jahre 1749 datieren.

